„Ne revine o datorie de suflet să pomenim aici faptul că un procent semnificativ al elementelor din conținutul cursului se sprijină pe ostenelile iluștrilor noștri înaintași, profesori la catedrele de Omiletică ale celor două Facultăți de Teologie, cu tradiție îndelungată în Biserica Ortodoxă Română, de la București și Sibiu. De aceea, îi pomenim cu recunoștință pe câțiva dintre părinții profesori care s-au remarcat în mod deosebit la această disciplină, la București: Mihail Bulacu, Grigore Cristescu, Nicolae Balcă și Constantin Galeriu; la Sibiu: Dumitru Belu, Dumitru Călugăr și Sebastian Șebu. Tuturor, nețărmurită prețuire, iar studenților noștri, părintesc îndemn să le urmeze pilda!

Dând slavă lui Dumnezeu că ne-a ajutat să finalizăm această lucrare de teologie practică, nutrim nădejdea că informațiile teoretice și îndrumările practice din cuprinsul ei vor fi de real folos studenților teologi și tuturor slujitorilor Amvonului, pentru o propovăduire fidelă tradiției noastre omiletice, dar conformă și cu exigențele pastorației contemporane".

PR. PROF. DR. VASILE GORDON

www.editurapatriarhiei.ro
ISBN 978-606-29-0052-6
6422839006482

OMILETICA

Pr. Vasile GORDON (coordonator)
Pr. Adrian IVAN Pr. Nicușor BELDIMAN

BASILICA

Colecția
Cursuri, Manuale și Tratate de Teologie Ortodoxă

Pr. Vasile GORDON
(coordonator)
Pr. Adrian IVAN
Pr. Nicușor BELDIMAN

OMILETICA

BASILICA
BUCUREȘTI
2015

Pr. Vasile GORDON
(coordonator)
Pr. Adrian IVAN
Pr. Nicuşor BELDIMAN

OMILETICA

Volum publicat cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte
DANIEL
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BASILICA
Bucureşti - 2015

Colecția Cursuri, Manuale și Compendii de Teologie Ortodoxă

Coordonator: Pr. Vasile Gordon

Autori:
Pr. Vasile Gordon: I, IV, V, VII, VIII, IX, X, XI
Pr. Adrian Ivan: II, III
Pr. Nicușor Beldiman: VI

Editor:
Pr. Mihai Hau

Redactor:
Cristian Antonescu

Corector:
Mihai Grigoraș

Layout și copertă:
Daniela Pascu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GORDON, VASILE
Omiletica / pr. Vasile Gordon (coord.), pr. Adrian Ivan, pr. Nicușor Beldiman ; lucrare publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. - București : Basilica, 2015
ISBN 978-606-29-0052-6

I. Ivan, Adrian
II. Beldiman, Nicușor

251

© Editura *BASILICA* – 2015
ISBN 978-606-29-0052-6

www.editurapatriarhiei.ro
editura@patriarhia.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Volumul de față este structurat pe o programă analitică alcătuită la Simpozionul profesorilor de Omiletică și Catehetică, desfășurat în primăvara anului 2006, la Arad. Această programă, actualizată ulterior, a fost prezentată în anul 2012 Comisiei de coordonare a editării manualelor și cursurilor universitare și poate fi considerată „clasică", având în vedere faptul că, în linii mari, o întâlnim la toți autorii de tratate și manuale omiletice, începând cu părintele profesor Vasile Mitrofanovici (Cernăuți, 1875), continuând cu părinții profesori Dumitru Belu (1974)[1], Nicolae Balcă (ms. dactil. - anii '60-'70) și Nicolae Petrescu (1977), până la „suporturile de cursuri" editate recent de către titularii care predau astăzi în Facultățile de Teologie. Reiterând viziunea distinșilor noștri înaintași, am considerat astfel oportun să respectăm linia omiletică tradițională și să distribuim prelegerile în cele două mari secțiuni ale materiei, *Omiletica generală* (*teoretică*) și *Omiletica specială* (*practică*), similar Liturgicii, având în vedere înrudirea strânsă a celor două discipline. Planurile de învățământ prevăd ca Omiletica să se predea studenților din anul al IV-lea, de la Secția de Teologie Pastorală, pe ambele semestre ale anului universitar. De aceea, numărul prelegerilor a fost fixat în funcție de numărul real de ore: 14 săptămâni didactice (28 ore de curs) – în semestrul I, respectiv 12 săptămâni (24 ore de curs) – în semestrul al II-lea. Dimensiunile prelegerilor țin seama,

[1] Cursul Părintelui prof. Dumitru Belu, păstrat în manuscris la Biblioteca Facultății de Teologie din Sibiu (nr. inv. 485), a fost tipărit abia în anul 2012, la Editura Andreiana, sub genericul editorial *Integrala Dumitru Belu*.

totodată, de posibilitățile psihologice de receptare ale studenților, iar conținuturile vizează, cu prioritate, aspectele practice ale propovăduirii actuale. Volumul este destinat, așadar, studenților teologi de la cursurile de licență, dar socotim că poate fi de folos și celor de la master și doctorat, precum și preoților, în general, mai ales cu anumite capitole și paragrafe noi, precum și prin semnalările bibliografice aduse la zi.

Menționăm faptul că o bună parte din conținuturile prelegerilor din acest volum au fost preluate din primul nostru Curs, *Introducere în Omiletică* (Ed. Universității din București, 2001), fie integral, fie sub o formă prelucrată, cu actualizările necesare.

Secțiunea generală a Cursului evidențiază temeiurile biblice, patristice și canonice ale propovăduirii, dar propune și un scurt excurs istoric, atât în predica din Biserica noastră, cât și a celei din Bisericile Ortodoxe surori, în ideea valorificării la amvon a elementelor care corespund exigențelor pastorale de azi. Prezentarea istorică și pastorală nu se limitează însă la granițele confesionale proprii. Având în vedere bogăția bibliografică și experiența impresionantă în plan omiletic a marilor confesiuni creștine, Catolică și Protestantă, am considerat benefic să-i familiarizăm pe studenții noștri, fie și pe scurt, cu anumite repere în domeniu (cursuri, manuale, cărți de predici), atât din spațiul autohton, cât și de peste granițele României. În acest sens, socotim deosebit de actual adagiul latin: *Quidquid bene dictum est ab ullo meum est* („Orice a fost bine spus de către cineva, îmi aparține")[2]. Tot în secțiunea generală am introdus un capitol care nu se regăsește în manualele precedente: *Raportul dintre predica creștină și retorica greco-romană*, cu intenția de a valorifica anumite elemente ale oratoriei antice, așa cum au procedat majoritatea Sfinților Părinți ai Veacului de Aur, cu deosebire Sfinții Trei Ierarhi, pentru care am alcătuit un studiu de caz special. În ultimul capitol al secțiunii, al VII-lea (*Predica, predicatorul și ascultătorii*), am dat o atenție specială dimensiunii liturgice a predicii, precum și dimensiunii duhovnicești a personalității predicatorului, odată cu reliefarea importanței receptivității optime din partea credincioșilor.

[2] Lucius Annaeus Seneca, *Epistole morale către Lucilius* (*Epistulae morales ad Lucilium*), *Cartea a II-a*, XVI, 7.

Secțiunea specială a Cursului, dedicată aspectelor practice, propune, mai întâi, o bună cunoaștere a genurilor predicii, pentru facilitarea unei redactări și rostiri limpezi, ferite de confuzii și generalități. O atenție sporită am acordat apoi stilizării, bineștiindu-se că limbajul comunică, dar stilul înfrumusețează, dând cuvintelor expresivitate și vioiciune. De asemenea, în acord cu exigențele moderne ale comunicării, am rezervat un capitol special rostirii și receptării predicii, atât prin descrierea strategiilor privind acțiunea în sine (vocalică, gestică etc.), cât și în legătură cu valorificarea feedback-ului, dar și cu instrumentarea mijloacelor de eficientizare a persuasiunii.

La finalul fiecărei prelegeri sunt notate propuneri pentru câte două-trei „subiecte pentru seminarizare", alese pentru a fi aprofundate la orele de seminar, cu anumite chestiuni care solicită alocarea unui timp special în acest scop. Tot la finalul prelegerilor, studenții au la dispoziție o listă bibliografică selectivă, cu titluri reprezentative, din care au fost extrase, în bună măsură, informațiile, dar cu ajutorul cărora pot să aprofundeze nelimitat oricare dintre temele prezentate.

Anexa include 20 de modele cu predici ilustrative, din toate cele patru genuri aflate în uz (omilii, predici tematice, panegirice și pareneze), care poartă semnătura câtorva slujitori consacrați ai Amvonului românesc, cărora li s-au asociat și autorii acestui volum.

Ne revine o datorie de suflet să pomenim aici faptul că un procent semnificativ al elementelor din conținutul cursului se sprijină pe ostenelile iluștrilor noștri înaintași, profesori la catedrele de Omiletică ale celor două Facultăți de Teologie, cu tradiție îndelungată în Biserica Ortodoxă Română, de la București și Sibiu. De aceea, îi pomenim cu recunoștință pe câțiva dintre părinții profesori care s-au remarcat în mod deosebit la această disciplină, la București: Mihail Bulacu, Grigore Cristescu, Nicolae Balcă și Constantin Galeriu; la Sibiu: Dumitru Belu, Dumitru Călugăr și Sebastian Șebu. Tuturor, nețărmurită prețuire, iar studenților noștri, părintesc îndemn să le urmeze pilda!

Includerea Omileticii în Colecția *Cursuri, Manuale și Compendii de Teologie Ortodoxă* și tipărirea volumului de față la Editura *Basilica* a Patriarhiei Române se datorează proiectului inițiat de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, fapt pentru care exprim aici fiască recunoștință,

în calitate de coordonator, alături de ceilalți colegi coautori, atât pentru binecuvântare, cât și pentru încrederea acordată. În același timp, mulțumim distinșilor coordonatori ai Colecției: Pr. Prof. Dr. Viorel Ioniță, consilier patriarhal onorific, pentru îndrumările și sprijinul permanent oferite de-a lungul întregului proces de elaborare; Conf. Dr. Adrian Lemeni, consilier patriarhal, coordonator și la alcătuirea celor două volume de *Apologetică Ortodoxă*, care, prin conținutul valoros și forma editorială excelentă, ne-au fost modele în propriul nostru demers.

Un cuvânt cald de mulțumire adresăm Pr. Mihai Hau, consilier patriarhal și director al Editurii, pentru solicitudinea maximă arătată proiectului tipăririi acestui volum, domnului Cristian Antonescu, pentru osteneala migăloasă de redactare și corectură, precum și doamnei Daniela Pascu, pentru tehnoredactarea în condiții excelente.

Dând slavă lui Dumnezeu că ne-a ajutat să finalizăm această lucrare de teologie practică, nutrim nădejdea că informațiile teoretice și îndrumările practice din cuprinsul ei vor fi de real folos studenților teologi și tuturor slujitorilor Amvonului, pentru o propovăduire fidelă tradiției noastre omiletice, dar conformă și cu exigențele pastorației contemporane.

Pr. Prof. Dr. Vasile GORDON
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul"
a Universității din București

CUPRINS

Cuvânt înainte 5

Cuprins 9

OMILETICA GENERALĂ (TEORETICĂ)

I. Curs introductiv 19
I.1. Preliminarii 19
I.2. Definiție, obiective, importanță 20
I.3. Terminologie 22
I.4. Scurt istoric și raportul cu celelalte discipline 24
I.4.1. Precizări istorice 24
I.4.2. Raportul cu celelalte discipline 27
I.5. Structura cursului și orientare bibliografică generală 29

II. Temeiuri ale propovăduirii în Biserica Ortodoxă 35
II.1. Preliminarii 35
II.2. Cuvântul lui Dumnezeu, temeiul deplin al propovăduirii în Biserică 38
II.3. Temeiuri biblice 41
II.3.1. Temeiuri veterotestamentare 42
II.3.1.1. Propovăduirea ca responsabilitate profetică în Vechiul Testament 43
II.3.1.2. Rolul profetului de a fi mijlocitor între Dumnezeu și oameni 44
II.3.2. Temeiuri novotestamentare 46
II.3.2.1. Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul 46
II.3.2.2. Predica novotestamentară ca jertfă a Cuvântului 48
II.4. Temeiuri patristice 50
II.4.1. Predica – dimensiune esențială a slujirii preoțești 52
II.4.2. Responsabilitatea preotului manifestată prin predică 54
II.4.3. Predica – mijloc de îndreptare a vieții credincioșilor 55
II.4.4. Legătura dintre predică și viață 56
II.4.5. Predica – mijloc de păstrare a unității Bisericii 57
II.5. Temeiuri canonice 59

III. Izvoarele predicii 69
III.1. Preliminarii 69
III.2. Revelația naturală 71
III.3. Sfânta Scriptură 73
III.4. Sfânta Tradiție 79
III.5. Scrierile Sfinților Părinți 84
III.6. Elemente de inspirație din cultura profană 86
III.7. Concluzii 87

IV. Elemente semnificative din istoria predicii 90
IV.1. Predica în Vechiul Testament și valorificarea ei actuală 90
IV.1.1. Constatări preliminare 90
IV.1.2. Atitudinea Mântuitorului față de Legea Veche 91
IV.1.3. Propovăduitorii Vechiului Testament. Privire generală 92
IV.1.4. Profeții – predicatori cu vocație specială 94
IV.1.5. Tematica prioritară a propovăduirii profeților 96
IV.1.6. Scurte ilustrări 98
IV.1.7. Concluzii 100
IV.2. Predica Mântuitorului Iisus Hristos 103
IV.2.1. Precizări introductive 103
IV.2.2. Mântuitorul Iisus Hristos – Predicatorul Desăvârșit 104
IV.2.3. Forma, tematica, obiectul, scopul, genurile și mijloacele predicii Mântuitorului 105
IV.2.4. Parabolele – mijloace preferate în predica Mântuitorului 108
IV.2.5. Concluzii 109
IV.3. Kerygma Apostolică 111
IV.3.1. Precizări terminologice 111
IV.3.2. Etapele și prioritatea propovăduirii Sfinților Apostoli 112
IV.3.3. Cuvântări cunoscute ale Sfinților Apostoli și câteva trăsături specifice 113
IV.3.4. Concluzii 115
IV.4. Predica în Tradiția patristică a Bisericii. Prezentare selectivă 118
IV.4.1. Precizări de ordin cronologic 118
IV.4.2. Predica Părinților Apostolici 119
IV.4.3. Predica din perioada I a literaturii patristice (sec. II-III) 122
IV.4.4. Predica din perioada a II-a a literaturii patristice (perioada „de aur") 125
IV.4.4.1. Predicatori însemnați în Răsărit 125
IV.4.4.2. Predicatori însemnați în Apus 132
IV.4.5. Predica din perioada numită „post-patristică" 134
IV.4.5.1. În Răsărit 134
IV.4.5.2. În Apus 143
IV.4.6. Concluzii utile predicii de azi 145
IV.5. Omiletica și predica în contemporaneitate, la ortodocși, catolici și protestanți. Scurtă prezentare 149
IV.5.1. Preliminarii 149
IV.5.2. Omiletica în Bisericile Ortodoxe surori 150
IV.5.2.1. Biserica Ortodoxă Bulgară 150
IV.5.2.2. Biserica Ortodoxă Rusă 152
IV.5.2.3. Biserica Ortodoxă Sârbă 154
IV.5.2.4. Biserica Ortodoxă din Grecia 156
IV.5.3. Omiletica în Bisericile Catolice și Protestante 159
IV.5.3.1. Omiletica în Biserica Romano-Catolică din România 160
IV.5.3.2. Omiletica în Bisericile Protestante din România 163
IV.5.3.3. Semnalări de repere ale predicii catolice și protestante din străinătate 165
IV.5.3.3.1. În limba franceză 165
IV.5.3.3.2. În limba engleză 167
IV.5.3.3.3. În limba germană 167
IV.5.3.3.4. În limba italiană 169
IV.5.3.3.5. În limba spaniolă 169
IV.5.4. În loc de concluzii: avantajele schimbului de experiență 170

V. Raportul dintre predica creștină și retorica greco-romană. Sfinții Părinți și Școlile Retorice sau despre valorificarea creștină a retoricii antice 172
V.1. Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană. Dezambiguizare necesară 172
V.2. Retori celebri și receptarea lor în spațiul românesc 175
V.3. Scurt raport între Retorică și Omiletică 178
V.4. Sfinții Trei Ierarhi și Retorica. Studiu de caz 183
V.4.1. „Retorica" de acasă 184
V.4.2. Însușirea retoricii în școlile vestite ale vremii 185
V.4.3. Materiile de învățământ 186
V.4.4. Câteva precizări privind dialectica 189
V.4.5. Practicarea retoricii 192
V.5. Concluzii 193

VI. Predica în Biserica Ortodoxă Română 197
VI.1. Privire de ansamblu asupra predicii românești de la începuturi până în secolul al XX-lea 197
VI.1.1. Sfinții Apostoli Andrei și Filip 197
VI.1.2. Sfântul Niceta de Remesiana 198
VI.1.3. Grigorie Țamblac 199
VI.1.4. Sfântul Voievod Neagoe Basarab 200
VI.1.5. Diaconul Coresi 201
VI.1.6. Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei 203
VI.1.7. Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul 205
VI.1.8. Samuil Micu 207
VI.1.9. Petru Maior 209
VI.1.10. Eufrosin Poteca 209
VI.1.11. Sfântul Ierarh Andrei Șaguna 211
VI.1.12. Zaharia Boiu 212
VI.2. Predica în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea și la începutul celui de-al XXI-lea 216
VI.2.1. Preliminarii 217
VI.2.2. Perioada 1900-1947 220
VI.2.2.1. Pr. dr. Ioan Lupaș (1880-1967) 220
VI.2.2.2. Episcopul Grigorie Comșa (1889-1935) 221
VI.2.2.3. Pr. prof. dr. Grigore Cristescu (1895-1961) 223
VI.2.2.4. Patriarhul Miron Cristea (1868-1939) 227
VI.2.2.5. Patriarhul Nicodim Munteanu (1864-1948) 229
VI.2.2.6. Pr. dr. Marin C. Ionescu (1891-1965) 230
VI.2.2.7. Pr. Toma Chiricuță (1887-1971) 232
VI.2.2.8. Prof. dr. Vasile Ispir (1886-1947) 234
VI.2.2.9. Mitropolitul Nicolae Bălan (1882-1955) 235
VI.2.2.10. Arhim. dr. Vasile Vasilache (1909-2003) 236
VI.2.2.11. Pr. prof. dr. Ilarion Felea (1903-1961) 237
VI.2.2.12. Pr. prof. dr. Mihail Bulacu (1898-1985) 239
VI.2.2.13. Arhim. dr. Iuliu Scriban (1878-1949) 241
VI.2.2.14. Episcop Dr. Vasile Coman (1912-1992) 244
VI.2.3. Perioada 1948-1989 245
VI.2.3.1. Patriarhul Justinian Marina (1901-1977) 246
VI.2.3.2. Pr. dr. Ștefan Slevoacă (1912-1998) 248

VI.2.3.3. Pr. prof. dr. Ene Braniște (1913-1984) 250
VI.2.3.4. Pr. prof. dr. Sebastian Chilea (1907-1990) 252
VI.2.3.5. Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă (1903-1983) 256
VI.2.3.6. Pr. prof. dr. Dumitru Belu (1902-1980) 259
VI.2.3.7. Patriarhul Iustin Moisescu (1910-1986) 263
VI.2.3.8. Pr. prof. Nicolae Petrescu (1908-2001) 266
VI.2.3.9. Arhim. Veniamin Micle (n. 1939) 271
VI.2.3.10. Pr. prof. Ioan Bunea (1906-1990) 274
VI.2.4. Perioada 1989-2014 276
VI.2.4.1. Patriarhul Teoctist Arăpașu (1915-2007) 277
VI.2.4.2. Arhim. Cleopa Ilie (1912-1998) 279
VI.2.4.3. Mitropolitul Antonie Plămădeală (1926-2005) 280
VI.2.4.4. Arhid. prof. dr. Petru I. David (1938-2003) 284
VI.2.4.5. Monahul Nicolae Steinhardt (1912-1989) 287
VI.2.4.6. Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (n. 1951) 290
VI.2.4.7. Pr. Boris Răduleanu (1905-1990) 298
VI.2.4.8. Prof. dr. Teodor M. Popescu (1893-1973) 302
VI.2.4.9. Arhim. Teofil Părăian (1929-2009) 305
VI.2.4.10. Pr. prof. acad. dr. Mircea Păcurariu (n. 1932) 306
VI.2.4.11. Pr. prof. dr. Vasile Mihoc (n. 1948) 308
VI.2.4.12. Mitropolitul Bartolomeu Anania (1921-2011) 311
VI.2.4.13. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu (1918-2003) 314
VI.2.4.14. Arhim. Sofian Boghiu (1912-2002) 319
VI.2.4.15. Pr. prof. dr. Vasile Gordon (n. 1954) 321
VI.2.5. Priorități actuale în rândul profesorilor titulari de Omiletică: actualizarea cursurilor universitare, stimularea susținerii tezelor de doctorat, încurajarea publicării de cărți, studii și articole de specialitate 326
VI.2.5.1. Actualizarea cursurilor universitare în Facultățile de Teologie 326
VI.2.5.2. Teme de interes major, tratate în tezele de doctorat din sfera Omileticii 331
VI.2.6. În loc de concluzii: deziderate privind propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română, pentru prezent și viitor. Câteva observații 332

VII. Predica, predicatorul și ascultătorii predicii 337
VII.1. Funcția omiletică a cuvântului 337
VII.1.1. Puterea de influențare prin cuvânt 338
VII.1.2. Restaurarea și îmbunătățirea cuvintelor 340
VII.1.3. Funcțiile cuvântului din punct de vedere omiletic 341
VII.2. Predica - act liturgic, sacramental și soteriologic 342
VII.2.1. Predica - act liturgic și sinergic 343
VII.2.2. Rolul sacramental și soteriologic al predicii 344
VII.2.3. Actualitate și perspectivă 345
VII.3. Raportul cuvânt - Sfintele Taine 345
VII.4. Personalitatea predicatorului. Noțiunea de personalitate 348
VII.4.1. Însușiri specifice personalității propovăduitorului 351
VII.4.2. Însușiri moral-duhovnicești ale personalității predicatorului 354
VII.5. Ascultătorii predicii. Implicații misionare 364
VII.5.1. Adaptarea predicatorului 365
VII.5.2. Comunicarea în predică 370
VII.5.3. Receptarea/receptivitatea 373

OMILETICA SPECIALĂ (PRACTICĂ)

VIII. Genurile predicii. Privire de ansamblu 381
VIII.1. Preliminarii 381
VIII.2. Opinii privind clasificarea genurilor 383
VIII.3. Omilia 384
VIII.3.1. Omilia exegetică 384
VIII.3.2. Omilia tematică 386
VIII.3.3. Omilia catehetică 386
VIII.3.4. Dezambiguizare 387
VIII.3.5. „Homilia rediviva". Imperativul recuperării omiliei exegetice în actualitate 388
VIII.4. Predica tematică 389
VIII.5. Panegiricul 392
VIII.5.1. Denumire și definiție 392
VIII.5.2. Scurt istoric 393
VIII.5.3. Competențele panegiricului 394
VIII.5.4. Izvoarele alcătuirii panegiricului 395
VIII.5.5. Planul (structura) panegiricului 396
VIII.6. Pareneza 396
VIII.6.1. Etimologie și asocieri semantice 397
VIII.6.2. Categorii de pareneze 398
VIII.6.2.1. Pareneza simplă 398
VIII.6.2.2. Pareneza la evenimente (slujbe) de bucurie 399
VIII.6.2.3. Pareneza la evenimente (slujbe) triste 400
VIII.7. Pastoralele chiriarhale 401
VIII.7.1. Gen omiletic special 401
VIII.7.2. Temeiuri biblice și canonice 401
VIII.7.3. Scurt istoric 402
VIII.7.4. Strategii de conținut și de prezentare 404
VIII.8. Genurile predicii la romano-catolici și protestanți. Prezentare generală 406
VIII.8.1. În Biserica Romano-Catolică 406
VIII.8.2. În Bisericile Protestante 408
VIII.9. În loc de concluzii 410

IX. Elaborarea predicii, între teorie și practică 413
IX.1. Preliminarii 413
IX.2. Pregătirea generală și pregătirea specială 415
IX.2.1. Aspectele pregătirii generale (permanente) 416
IX.3. Etapele pregătirii speciale a predicii 421
IX.3.1. Primii pași: rugăciunea de la începutul lucrului, meditația, schița personală 421
IX.3.2. Planul predicii 425
IX.3.2.1. Precizări preliminare 425
IX.3.2.2. Planul orientativ. Avantajele utilizării lui 426
IX.3.2.3. Momentele logico-psihologice ale planului predicii tematice 426
IX.3.2.3.1. Închinăciunea 427
IX.3.2.3.2. Textul enunțiativ (sau „motto-ul") 428
IX.3.2.3.3. Formula de adresare 429
IX.3.2.3.4. Introducerea 430
IX.3.2.3.5. Anunțarea temei 437
IX.3.2.3.6. Scurtă rugăciune (invocație) 438

IX.3.2.3.7. Tratarea 440
IX.3.2.3.8. Digresiunile și tranzițiile 444
IX.3.2.3.9. Încheierea predicii (Concluziile) 446

X. Stilul predicii 455
X.1. Introducere 455
X.2. Grai, comuniune, stil 456
X.3. Noțiuni generale 458
X.3.1. Stilul gramatical (literal, ad litteram) 460
X.3.2. Stilul literar 462
X.3.3. Stilul bisericesc 462
X.3.4. Stil scris / stil oral 463
X.4. Figuri de stil. Exemplificări din literatura beletristică și religioasă 467
X.4.1. Figuri stilistice de cuvinte 467
X.4.1.1. Epitetul 468
X.4.1.2. Comparația 468
X.4.1.3. Metafora 469
X.4.1.4. Metonimia 470
X.4.1.5. Sinecdoca 470
X.4.1.6. Alegoria 471
X.4.1.7. Personificarea (Prosopopeea) 472
X.4.1.8. Hiperbola 472
X.4.1.9. Catahreza 472
X.4.2. Figuri stilistice retorice 473
X.4.2.1. Inversiunea 473
X.4.2.2. Repetiția 474
X.4.2.3. Reversiunea 474
X.4.2.4. Interogația retorică 475
X.4.2.5. Invocația retorică 476
X.4.2.6. Antiteza 476
X.4.2.7. Gradația 476
X.4.2.8. Eufemismul 477
X.4.2.9. Corecția 477
X.4.2.10. Preterițiunea 478
X.4.2.11. Anafora 479
X.4.2.12. Antilogia 480
X.4.2.13. Exclamația 480
X.4.2.14. Apostrofa 481
X.4.2.15. Litota 482
X.4.2.16. Chiasmul 482
X.4.2.17. Ironia 483
X.4.3. Figuri de stil specifice literaturii religioase 483
X.4.3.1. Antifora 483
X.4.3.2. Comunicarea 484
X.4.3.3. Prolepsa 484
X.4.3.4. Epanortoza 485
X.4.3.5. Epimone 485
X.4.3.6. Etimologia 486
X.4.3.7. Suplicația 487
X.4.3.8. Prosopopeea 487
X.4.4. Precizări utile 488

X.5. Procedee stilistice contraindicate 488
X.5.1. Folosirea persoanei I singular (eu) 488
X.5.2. Folosirea abuzivă a termenilor teologici cu înțeles profund 489
X.5.3. Folosirea clișeelor persuasive 490
X.5.4. Folosirea jargonului 490
X.5.5. Exprimarea pleonastică 490
X.5.6. Folosirea superlativelor 491
X.6. Concluzii 491

XI. Rostirea și receptarea predicii 496
XI.1. Strategii care vizează acțiunea în predică.
Vorbim liber sau citim predica? 496
XI.2. Memorizare verbală și reală. Impovizația 498
XI.3. Comunicare verbală și nonverbală 503
XI.3.1. Comunicarea verbală 503
XI.3.2. Funcțiile comunicării (prezentare selectivă) 504
XI.3.3. Comunicarea nonverbală 505
XI.3.3.1. Vocalica (paralimbajul) 506
XI.3.3.2. Gestica omiletică 509
XI.3.3.3. Mimica 511
XI.3.3.4. Ținuta vestimentară și igiena corporală 512
XI.4. Receptarea predicii. Raportul predicator – ascultători (emițător – receptori) 513
XI.5. *Feedback*-ul și importanța valorificării lui în predică 515
XI.6. Rezistența la persuasiune 516
XI.6.1. Fenomenul de „rezistență la persuasiune” 517
XI.6.2. Tehnici de eliminare/depășire a rezistenței la persuasiune 518
XI.7. În loc de concluzii: atitudinea predicatorului după rostirea predicii 524

XII. Anexa: modele de predici pentru cele patru genuri omiletice 528
XII.1. Omilii 528
XII.1.1. Omilie exegetică
Tâlcuirea Evangheliei Duminicii Tuturor Sfinților (*Matei* 10, 32-33, 37-38; 19, 27-30) 528
XII.1.2.1. Omilie tematică
Cazania Duminicii Tuturor Sfinților (Despre faptele bune) 534
XII.1.2.2. Omilie tematică
Duhul Sfânt constituie și sfințește Biserica lui Hristos
(La Duminica Rusaliilor, a VIII-a după Paști - *Ioan* 7, 37-53; 8,12) 539
XII.1.2.3. Omilie tematică
Cei care „au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere”
(La Duminica a V-a după Rusalii) 544
XII.1.2.4. Omilie tematică
Lepădarea de Hristos (Cuvânt de învățătură, așa cum a fost rostit în biserica
Mănăstirii Rohia în Duminica întâi după Pogorârea Sfântului Duh - 1987) 550
XII.2. Predici tematice 555
XII.2.1. Predică dogmatică
La Sfânta Treime 555
XII.2.2. Predică morală
Umblarea pe mare 558
XII.2.3. Predică exegetică
Toma credinciosul (Duminica a II-a după Paști, a Sfântului Apostol Toma; *Ioan* 20, 19-31) 565

XII.2.4. Predică liturgică
Sfânta Treime în Liturghie.......570
XII.2.5. Predică misionară
Despre desfiinţarea Sâmbetei de către Hristos
(La Duminica a IV-a după Sfintele Paşti, a Slăbănogului).......573
XII.3. Panegirice.......581
XII.3.1. La Buna Vestire.......581
XII.3.2. La Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil.......584
XII.3.3. Sf. Ioan Botezătorul, cel smerit, delicat şi îndatoritor.......588
XII.3.4. La Sfinţii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie şi Ioan.......590
XII.3.5. La pomenirea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, Izvorâtorul de Mir.......595
XII.4. Pareneze (predici ocazionale).......602
XII.4.1. La botezul unui prunc.......602
XII.4.2. Pareneză la Cununie.......603
XII.4.3. Necrolog la înmormântarea profesoarei Crina Joantă.......605
XII.4.4. La sfinţirea unei biserici.......607
XII.4.5. Cuvânt la instalarea preotului în parohie.......610

Autorii volumului.......614

OMILETICA GENERALĂ

(TEORETICĂ)

I. CURS INTRODUCTIV[1]

1. Preliminarii; 2. Definiție, obiective, importanță; 3. Terminologie; 4. Scurt istoric și raportul cu celelalte discipline; 5. Structura cursului și orientare bibliografică generală.

I.1. Preliminarii

Între disciplinele cu tradiție ale învățământului teologic românesc s-a numărat dintru început și Omiletica, nominalizată în planurile de învățământ odată cu deschiderea cursurilor de nivel universitar (București, 1881), la un loc cu Liturgica, Pastorala și Catehetica, toate fiind socotite materii „practice", denumire valabilă și astăzi. Esența preocupărilor Omileticii o constituie predica, act liturgic de slujire didactică a cuvântului, care se împletește armonios cu celelalte două slujiri sacerdotale din Biserică: sfințitoare (harismatică) și pastorală (conducătoare). Anticipăm cu prioritate caracterul de *act liturgic* al predicii, pentru că indică fără echivoc deosebirea fundamentală față de orice alt gen de cuvântare publică. Predica se rostește numai în cadrul cultului divin, în timp ce toate celelalte cuvântări își au locul în afara cultului. Iar caracterului de act liturgic al predicii i se asociază cel de *act sinergic* (*teandric*) și *soteriologic*, rostirea cuvântului în Biserică fiind, de fapt, o împreună-lucrare a slujitorului consacrat cu Dumnezeu. Sub acest aspect, cuvântul predicatorului se deosebește esențial de cel al vorbitorului obișnuit: în timp ce

[1] O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

ultimul ţine un discurs în nume personal, transmiţând idei, sentimente şi aspiraţii proprii, primul rosteşte predica „în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh" (*Matei* 28, 19), transmiţând învăţătura Sfintei Treimi, revelată nouă prin Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos. De aceea, deviza predicatorului trebuie să consune cu cea mărturisită inspirat de Sf. Apostol Pavel: „Nu ne propovăduim (predicăm, n.n.) pe noi înşine, ci pe Hristos" (*2 Corinteni* 4, 5). Asupra acestor aspecte majore vom reveni într-o prelegere specială, în care vom evidenţia şi alte consideraţii adiacente care privesc acest dar inestimabil pe care îl avem de la Dumnezeu, vorbirea, însă cu aceeaşi observare atentă a diferenţelor esenţiale dintre cuvântarea umană şi cea divino-umană.

I.2. **Definiţie, obiective, importanţă**

Omiletica este un *obiect de studiu al Teologiei Pastorale, în cadrul căruia se expun principiile teoretice şi modalităţile practice de redactare şi rostire a predicii.* Ca *obiectiv general,* Omiletica vizează formarea deprinderilor de slujitor al cuvântului, în cadrul cultului divin, iar ca *obiective operaţionale* (*practice*), are în vedere următoarele deziderate, la finalul cursului:

› dobândirea de cunoştinţe teoretice solide, care să favorizeze abilităţi practice de redactare optimă a unei predici;
› cunoaşterea temeinică a izvoarelor (surselor) bibliografice de bază;
› dobândirea capacităţii de a predica liber, pentru fiecare dintre cele patru genuri de predică (omilie, predică tematică, panegiric şi pareneză).

Importanţa Omileticii este confirmată de locul şi impactul predicii în cadrul cultului divin, pe parcursul celor două milenii de creştinism. Prin predică Mântuitorul Iisus Hristos a revelat Evanghelia, după cum Însuşi a mărturisit: „Trebuie să binevestesc împărăţia lui Dumnezeu, fiindcă pentru aceasta am fost trimis!" (*Luca* 4, 43). Prin predică Sfinţii Apostoli şi urmaşii lor au chemat neamurile la mântuire, având conştiinţa

înaltei răspunderi misionare, mărturisită emblematic de Sf. Apostol Pavel: „Dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria. Căci, vai mie dacă nu voi binevesti!" (*1 Corinteni* 9, 16). Prin predică Sfinţii Părinţi ai Bisericii nedespărţite şi-au expus cele mai înalte învăţături dogmatice şi moral-duhovniceşti, cu aceeaşi conştiinţă a puterii şi binefacerilor slujirii cuvântului. Sf. Ioan Gură de Aur, numit şi „Pavel din secolul al IV-lea", dă mărturie în acest sens, cu harisma lui inconfundabilă:

> „În afară de pilda prin faptă, preoţii n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învăţătura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; Aceasta ţine loc de medicament, aceasta ţine loc de cauterizare, ţine loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoşirea sufletului"[2].

Logica elementară ne sugerează că reuşita slujirii cuvântului presupune o pregătire omiletică pe măsură: Sfinţii Apostoli au deprins arta cuvântului de la Cuvântul Întrupat, Predicatorul Desăvârşit, Iisus Hristos. Numai despre El s-a spus: „Niciodată n-a vorbit om ca Omul Acesta!" (*Ioan* 7, 46); Sfinţii Părinţi ai veacului de aur, predicatori exemplari, au deprins arta retoricii în cele mai renumite şcoli ale timpului; în decursul istoriei, până în zilele noastre, predicatorii cu putere de persuasiune au în spate ani buni de studiu, cu atenţie specială asupra normelor omiletice care se cer a fi respectate. Nimeni nu poate fi convingător la amvon doar „cu retorici ieftine şi cu floricele", vorba unui Înalt Ierarh român,

[2] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, IV, 3, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, pp. 138-139.

predicator exemplar, de vrednică pomenire, IPS Antonie Plămădeală[3]. În acelaşi timp, va fi mereu valabil adagiul latin: *Poeta nascitur, orator fit*[4]. De aceea, îndemnurile aceluiaşi distins mitropolit sunt cât se poate de elocvente şi realiste, dar pot fi socotite şi testamentare:

> „Nu predici abstracte, despre lucruri asupra cărora credincioşii nu sunt informaţi şi nu au mijloacele de a le înţelege, ci predici luminate, plasate în contextul interesului oamenilor şi al culturii din vremea noastră şi al capacităţii lor de înţelegere. Aş dori ca preoţii noştri să predice în aşa fel încât să menţină în popor continuitatea credinţei ortodoxe, aceea care de-a lungul secolelor a apărat şi continuitatea noastră ca popor pe vatra strămoşească. Să nu uităm că dincolo de slujbele pe care le facem în biserică, avem datoria de a învăţa, potrivit poruncii: *Mergând, învăţaţi!*"[5].

În sfârşit, dacă luăm în considerare şi opinia Părintelui Dumitru Belu, profesorul de Omiletică prin excelenţă, care afirmă tranşant că *reuşita unei predici este direct proporţională cu osteneala ce se depune pentru elaborarea ei*[6], înţelegem că studierea Omileticii se înscrie în efortul firesc al oricărui slujitor conştiincios al Amvonului, bine ştiind că pentru împlinirea misiunii învăţătoreşti este absolut necesară cunoaşterea unor principii, metode şi mijloace precise, pe care această disciplină le oferă cu generozitate tuturor celor interesaţi să devină buni predicatori ai Bisericii.

I.3. Terminologie

Etimologic, cuvântul *omiletică*, în sensul de disciplină teologică, şi termenul *omilie*, ca gen al predicii, provin din verbul grecesc ὁμιλεῖν, care

[3] † Antonie Plămădeală, *Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1984, p. 164.

[4] Marcus Tullius Cicero, *Tusculanae Disputationes*, V, 22.

[5] † Antonie Plămădeală, *Preotul în biserică, în lume şi acasă*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1996, p. 187.

[6] Pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Editurile Andreiana şi InfoArt Media, Sibiu, 2014, p. 479.

înseamnă *a fi în relaţie cu*, *a se întâlni*, *a convorbi*, iar ὁμιλία, ca substantiv, se traduce prin *reuniune*, *adunare*, *întreţinere familiară*, aşadar *dialog*; ὅμιλος, tot substantiv, înseamnă *mulţime*, *adunare* (ὁμοῦ – *împreună*; ἴλη – *mulţime*). Pentru a denumi disciplina de învăţământ, limba greacă utilizează expresia ὁμιλητικὴ τέχνη (*arta omiletică*), o transpunere a expresiei retoricii clasice greco-romane τέχνη ῥητορική (latinii i-au spus *ars bene dicendi* şi, mai târziu, *ars pulchre dicendi*).

În Noul Testament, termenul ὁμιλία apare de trei ori: *Luca* 24, 14, *Faptele Apostolilor* 20, 11 şi *Faptele Apostolilor* 24, 26:

- *Luca* 24, 14: „Καὶ αὐτοὶ *ὡμίλουν* πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων τούτων" („Şi aceia *vorbeau* între ei despre toate întâmplările acestea"). Este vorba despre convorbirea dintre Luca şi Cleopa, în timpul călătoriei spre Emaus, înainte de întâlnirea lor cu Mântuitorul;
- *Faptele Apostolilor* 20, 11: „Ἀναβὰς δὲ καὶ κλάσας τὸν ἄρτον καὶ γευσάμενος ἐφ' ἱκανόν τε *ὁμιλήσας* ἄχρι αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν" („Şi, suindu-se, a frânt pâinea şi a gustat; şi, după ce *a cuvântat* din destul până în zori, a plecat"[7]). Este vorba aici de activitatea Sf. Apostol Pavel în Troa;
- *Faptele Apostolilor* 24, 26: „Ἅμα καὶ ἐλπίζων ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτὸν μεταπεμπόμενος *ὡμίλει* αὐτῷ" („În acelaşi timp el – Felix, n.n. – nădăjduia că Pavel îi va da bani; de aceea, şi mai des trimiţând să-l cheme, *sta de vorbă* cu el").

Observăm că sensul novotestamentar al verbului ὁμιλεῖν este de *convorbire*, înţeles pe care trebuie să-l reţinem şi să-l aplicăm şi în practica omiletică actuală. Aşa cum vom vedea în secţiunea specială (aplicativă) a Omileticii, predica nu înseamnă monolog, ci *convorbire*, *întreită convorbire* a predicatorului: *cu Dumnezeu*, *cu ascultătorii* şi *cu sine însuşi*. Dacă în ecuaţia discursurilor laice sunt enumeraţi doi parteneri comunicaţionali, *emiţătorul* şi *receptorul*, realizându-se astfel

[7] Trad. O. Gordon, cf. *SBL Greek New Testament* (SBLGNT).

dialogul respectiv, în predică vorbim de întreită convorbire, tocmai pentru faptul că ea este, deodată, *act teandric* și *act sinergic*: predicatorul comunică tainic și cu Dumnezeu, în timp ce le vorbește credincioșilor, dar comunică simultan și cu sine însuși, vorbind și spre sinele propriu, nu doar spre exterior. În acest raționament întreit se înscriu întrebările retorice enunțate cândva de Părintele Constantin Galeriu la orele de curs: „Având un text evanghelic în față și pregătindu-mă să predic, îmi stau în față trei întrebări: *Ce a vrut să spună Mântuitorul? Ce înțeleg eu din cele ce a spus? Ce trebuie să transmit credincioșilor?* (s.n.)". Se poate vorbi deci și de o comunicare, o interacțiune cu textul biblic sau cu tema predicii.

I.4. **Scurt istoric și raportul cu celelalte discipline**

I.4.1. *Precizări istorice*

Primii pași în conturarea unui curs de Omiletică sunt legați de anii de naștere a celor patru centre universitare teologice de prestigiu ale României (Mari): București (1881), Iași (1860), Sibiu (1850) și Cernăuți (1875). La început, din motive lesne de înțeles, numărul studenților era modest. În consecință, era destul de redus și numărul disciplinelor și al profesorilor titulari, iar mai multe materii erau adesea predate de un singur profesor, în funcție de specificul lor. La București, de pildă, Omiletica și Catehetica au fost predate inițial împreună cu Liturgica, Pastorala și Dreptul Canonic, datorită înrudirii lor curriculare. Ulterior, pe parcursul dezvoltării individuale, fiecare disciplină și-a câștigat un statut propriu, în funcție și de profesorii specializați pentru una sau alta dintre ele. Omiletica și-a obținut independența propriu-zisă în anul 1928, dar asociată cu Catehetica, avându-l ca titular pe Părintele Grigore Cristescu (1928-1938). Ea va fi legată apoi, potrivit unei bune orientări, de Pastorală, ca, de pildă, în anii 1939, 1941-1943, 1948-1955. Din anul 1955, Omiletica și Catehetica, împreună cu un adaos de noțiuni de Pedagogie, ajungeau să formeze o singură „catedră", care va funcționa în această formulă până în anul 1992, când, odată cu

reintrarea Facultăților de Teologie în Universități, vor rămâne asociate doar Catehetica și Omiletica, Pedagogia intrând în atribuțiile profesorilor laici, cu specializare propriu-zisă în domeniu.

Omiletica se aseamănă, într-un anume fel, cu Retorica de altădată, care a constituit în vechime o preocupare de mare cinste pentru multe minți luminate ale vremii. Se știe că idealul majorității tinerilor de atunci era să ajungă buni oratori, dar pentru creștinism retorica antică nu a reprezentat un model decât în privința anumitor tehnici ale vorbirii, așa cum vom vedea într-o prelegere separată, care se va ocupa de raportul dintre predica creștină și retorica greco-romană. Conținutul Omileticii se deosebește esențial de cel al Retoricii. În timp ce Retorica avea drept țel câștigarea proceselor în tribunale sau pur și simplu susținerea unor discursuri frumoase, rostite cel mai adesea în piețele publice, Omiletica vizează transmiterea către ascultători a învățăturilor creștine și înduplecarea voinței lor spre fapte bune, în vederea mântuirii.

Tot în cadru istoric, în legătură cu disciplina Omileticii, mai facem câteva precizări:

- predica a fost parte integrantă a cultului divin încă din zorii creștinismului, ca mijloc concret de exercitare a funcției didactice sau învățătorești;
- *omilia*, ca termen, își are paternitatea la Origen (185-254), ca gen al predicii fiind utilizată însă chiar înainte de Hristos, creștinismul preluând-o de la Templul iudaic; termenul de *predică* a fost consacrat de Lactanțiu (240-320), preluat din retorica greco-romană. Apogeul omiliei și al predicii este atins însă de zelul inegalat al Sf. Ioan Gură de Aur;
- ca știință însă, termenul *Omiletică* va fi propus de teologii luterani S. Goebel, în *Methodologia homiletica* (1672), J.G. Baier, în *Compendium theologiae homileticae* (1677) și J. Leyser, în *Cursus homileticus* (1701)[8].

[8] Informații suplimentare la: T. Hoekstra, *Gereformeerde Homiletiek*, Amsterdam, 1975, p. 3 ș.u.

La noi, ca prim tratat de *omiletică* este socotită *Ritorica sau învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări* (Buda, 1798), atribuită lui Ioan Piuariu-Molnar, fiul preotului ortodox Ioan Molnar, cunoscut și sub numele de „Popa Tunsu", persecutat de autoritățile politice datorită zelului său pentru apărarea credinței ortodoxe în fața acțiunilor de catolicizare. O a doua *Omiletică* reprezentativă este o traducere din rusește, în original fiind cuprinsă într-o lucrare de Pastorală a ierarhilor Gheorghe Koniski și Partenie Sopkovski, apărând în românește în două ediții, la Buda (1817) și la Sibiu (1857), cu binecuvântarea mitropolitului Andrei Șaguna, cu titlul: *Teologia pastorală cea pentru preoți de legea ortodoxă răsăriteană.* Aceasta este, propriu-zis, *cea dintâi carte de Omiletică în românește.*

Însă tratatul care a impus termenul ca atare în Biserica noastră are titlul *Omiletica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, aparținând eruditului Pr. Vasile Mitrofanovici (1831-1888). Este *cel dintâi tratat modern* al acestei discipline, în mare măsură valabil și astăzi.

Intitulat *Omiletica Bisericii dreptcredincioase răsăritene* (Cernăuți, 1875, XIII + 771 pp.), cursul reprezintă un exemplu de rigurozitate științifică a școlii cernăuțene, cu puternica influență a disciplinei austriece, care se poate observa la tot pasul în acest compendiu pastoral-omiletic. Structurat pe trei mari capitole, împărțite în secțiuni și articole, tratatul Părintelui Vasile Mitrofanovici debutează cu o *Introducere* programatică, în care întâlnim titluri pe deplin justificate în iconomia cuprinsului (redăm enunțurile în limbajul original): *Diregătoria profetică a lui Christos și a Bisericii; Organele Bisericii întru exercitarea diregătoriei omiletice; Definiciunea predicei și a Omileticei...; Puterea și fruptele predicii; Din ce cauze predica nu totdeauna ajunge la frupte?; Calitățile cuvântătorului bisericesc; Literatura* (bibliografia, n.n.) *predicei.* Dintre celelalte titluri de capitole și secțiuni, semnalăm următoarele: *Materia* (conținutul, n.n.) *cuvântărilor bisericești; Izvoarele generale ale predicii; Dispuseciunea cu privire la feliurile predicei; Conceptul stilului...; Despre gesticulaciune.* Interesant de remarcat și faptul că volumul se încheie cu un *Suplemînt*, în care sunt descrise *Observăciuni istorice și rituale în privința predicei* și *Observăciuni pastorale în privința predicei.*

Ca disciplină teologică, *omiletica* va fi predată apoi de următoarele personalități: la București: Badea Cireșeanu, Pr. Marin Ionescu, Pr. Grigore Cristescu, Pr. Mihail Bulacu, Arhid. Nicolae Balcă, Pr. Constantin Galeriu și Pr. Vasile Răducă; la Sibiu: Pr. Dumitru Belu, Pr. Dumitru Călugăr și Pr. Sebastian Șebu.

Dintre toți, Părintele Dumitru Belu s-a făcut remarcat printr-un *Curs de Omiletică* excelent, care, în pofida vechimii de peste 50 de ani, prezintă încă o bună actualitate.

Prelegerile sunt distribuite în 8 capitole: *I. Introducere; II. Predica și predicatorul; III. Materia și izvoarele predicii; IV. Scopul predicii; V. Elaborarea predicii; VI. Felurile predicii; VII. Stilizarea predicii; VIII. Susținerea predicii.* Urmează apoi o listă bibliografică, cu lucrări de după anul 1944, și o *Anexă*, în care sunt reproduse 15 predici, din toate genurile omiletice aflate în uz.

I.4.2. *Raportul cu celelalte discipline*

Raportul cu celelalte discipline trebuie văzut pe două planuri: *(a)* cu disciplinele teologice, în general; *(b)* cu disciplina Catehеticii, în mod special.

(a) Omiletica, la fel ca Pastorala, fiind o materie aplicativă, fructifică într-o foarte mare măsură cunoștințele celorlalte discipline teologice. De aceea, Părintele Grigore Cristescu (1895-1961), care a predat această disciplină la București, o numește „estuarul teologiei". Spre Amvon se canalizează cunoștințele biblice, doctrina, morala, istoria, cultul, normele canonice etc. În capitolul al VIII-lea, intitulat *Genurile omiletice*, se va observa corelarea directă dintre Omiletică și celelalte discipline, mai ales în subcapitolul dedicat genurilor tematice ale predicii (exegetice, dogmatice, morale, misionare, istorice, liturgice, canonice etc.). Odată cu aplicarea normelor metodologice privind redactarea și rostirea, predicatorul trebuie întotdeauna să facă un efort considerabil pentru selectarea informațiilor de specialitate, atât de abundente la fiecare disciplină, în ideea de a valorifica doar atât cât se încadrează firesc în timpul psihologic al rostirii, potrivit capacității de receptare din partea ascultătorilor.

(b) Raportul Omiletică - Catehetică este unul de complementaritate. Ambele discipline comunică anumite cunoştinţe, împlinind porunca Mântuitorului: „Mergând, învăţaţi...!" (*Matei* 28, 19), având, în general, aceleaşi izvoare şi surse documentaristice (Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiţie, literatura profană de bună calitate etc.). Pe de altă parte, trebuie să se respecte specificitatea fiecăreia, pentru a evita riscul confuziilor şi al suprapunerilor: predica să se reducă la o lecţie didacticistă ori, la fel de grav, cateheza să fie o „predicuţă" de toată trebuinţa. De aceea, semnalăm aici câteva diferenţieri notabile:

› din punct de vedere cronologic, cateheza premerge predicii. În Biserica primară, mai ales, înainte de a fi botezaţi, aspiranţii la intrarea în creştinism (catehumenii) treceau printr-o perioadă de pregătire sau catehizare. Practic, într-o comunitate se succedau aceste trei etape: *kerygma* (*vestirea Evangheliei*), *cateheza* propriu-zisă şi, abia în faţa celor botezaţi, *predica*, rostită în cadrul Sfintei Liturghii;

› predicatorul vorbeşte continuu (metoda *monologică* sau *acroamatică*, de la gr. ἀκροᾶσθαι - *a povesti*), iar catehetul dialoghează (metoda *dialogică*, numită şi *socratică* sau *erotematică*, de la gr. ἐρωτᾶν - *a întreba*);

› predica se adresează cu precădere inimii, iar cateheza, minţii sau raţiunii; evident, „inima" nu este exclusă din ecuaţia catehezei, nici „mintea" din obiectivele predicii. Dar specificul unei sau alteia vizează „cu precădere" o anumită funcţiune sufletească;

› în predică, vorbitorul este mai liber în desfăşurarea ideilor, pe când în cateheză el trebuie să se limiteze cu mare grijă la subiectul respectiv;

› „planurile" pe care se dezvoltă (şi se desfăşoară) cateheza şi predica au momente diferite, deşi, parţial, au şi câteva puncte comune. *Cateheza*: pregătire aperceptivă, anunţarea temei, tratarea, recapitularea (fixarea), asocierea, generalizarea, aplicarea (încheierea); *Predica*: text sau motto (poate lipsi), formulă de adresare, introducerea, tratarea (cu: istorisire/explicaţie, argumentare, digresiuni etc.), încheierea.

I.5. Structura cursului şi orientare bibliografică generală

Structura păstrează viziunea devenită tradiţională, aproape în toate cursurile şi manualele de Omiletică, datorită caracterului ei practic: *Partea I - Omiletica Generală* şi *Partea a II-a - Omiletica Specială*, structură asemănătoare cu cea a Liturgicii. Pentru o viziune de ansamblu, capitolele şi subcapitolele fiecărei părţi se pot repera la cuprinsul acestui volum. Aici notăm pe scurt motivaţiile acestor structuri. În prima parte prezentăm noţiunile teoretice, pentru a facilita înţelesul şi asimilarea noţiunilor practice (aplicative) din partea a II-a.

Omiletica Generală (*teoretică*) are în atenţie: temeiurile propovăduirii, izvoarele, istoria (în plan naţional şi universal, cu prioritate din punct de vedere ortodox), personalitatea predicatorului, ascultătorii predicii. Ca noutate faţă de cursurile şi manualele mai vechi am introdus o prelegere specială şi un subcapitol afiliat capitolului care tratează despre personalitatea predicatorului: *Raportul dintre predica creştină şi retorica greco-romană. Sfinţii Părinţi şi Şcolile Retorice - Valorificarea creştină a retoricii antice*, pentru a evidenţia două elemente: 1. Ce anume a moştenit omiletica creştină din retorica antică (inclusiv raportul dintre ele); 2. Valorificarea avantajelor cunoaşterii artei retorice antice de către Sfinţii Părinţi (în special Sfinţii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie şi Ioan). Subcapitolul dedicat personalităţii predicatorului se intitulează: *Valoarea cuvântului în actul mântuirii. Raportul dintre Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine. Dimensiunea liturgică şi duhovnicească a predicii*, în care vom evidenţia caracterul liturgic, harismatic şi soteriologic al predicii, în strânsă legătură cu Sfintele Taine, Ierurgii şi, în general, cu întreg cultul divin.

Omiletica Specială (*practică*) vizează, cu prioritate, strategiile de redactare şi prezentare a predicii, raportate la cele patru genuri omiletice aflate în uz, cu recurs la cât mai multe exemplificări persuasive, preluate de la predicatori consacraţi şi reprezentativi. Faţă de cursurile anterioare, va fi extins capitolul dedicat stilisticii omiletice, cu aceeaşi intenţie de a favoriza strategiile persuasive de redactare şi rostire a predicii. Finalul cursului va include o *Anexă* cu predici ilustrative din toate genurile.

Subiecte pentru seminarizare

1. Obiectivele şi structura Cursului de Omiletică;
2. Raportul Omileticii cu celelalte discipline teologice;
3. Repere bibliografice de bază (selectiv).

BIBLIOGRAFIE OMILETICĂ ESENŢIALĂ[9]

I. ***Manuale, cărţi, studii. Autori români***

Albu, Filip Pr., *Opera omiletică a episcopului Grigorie Comşa al Aradului*, Ed. Universităţii „Aurel Vlaicu", Arad, 2011;

Balcă, Nicolae Diac., *Curs de Omiletică* (dactil.), în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, sala 3, cota 19351- 56, s.a.;

Băjău, Ioan Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Băjău, Ioan Pr., *Omiletică specială*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Beldiman, Nicuşor Pr., *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în sec. al XX-lea. Analiză şi evaluare*, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Chilea, Sebastian Pr., „Predica de succes", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3;

Chilea, Sebastian Pr., „Predicatorul", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4;

Chilea, Sebastian Pr., „Personalitatea preotului ca păstor sufletesc", în: *Mitropolia Olteniei*, XXVI (1974), 1-2;

Roger, Coresciuc Pr., *Importanţa omiliilor Sf. Grigorie Palama pentru predica ortodoxă*, Ed. Doxologia, Iaşi, 2013;

Dura, Nicolae Pr., *Propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998;

Duţu, Constantin Pr., „Întâlnirea predicii creştine cu retorica greco-romană", în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Cogito, Oradea, 2001;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Universităţii din Oradea, Oradea, 2001 ([2]2010);

Galeriu, Constantin Pr., „Catedra de omiletică-catehetică, cu noţiuni de pedagogie", în: *Studii Teologice*, XXXIII (1981), 7-10;

[9] Cu toate că anumite titluri vor fi incluse şi în bibliografiile anexate prelegerilor, le semnalăm în mod expres şi aici, pentru ca studenţii să aibă în vedere, dintru început, o selecţie utilă.

Galeriu, Constantin Pr., „Mântuitorul Iisus Hristos, învăţătorul nostru suprem", în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Grigoraş, Constantin Pr., „...*Mergând, învăţaţi toate neamurile!...*" - *Bazele hristologice, apostolice şi patristice ale Cateheticii şi Omileticii*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2000;

Grigoraş, Constantin Pr., „...*Propovăduiţi Evanghelia la toată făptura!...*" - *Omiletică şi Catehetică specială*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2000;

Ivan, Ilie Pr., *Omiletica ortodoxă. Repere teoretice, metodice şi practice*, Ed. Episcopiei Argeşului şi Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999;

Mitrofanovici, Vasiliu Pr., *Omiletica bisericii dreptcredincioase răsăritene*, Cernăuţi, 1875;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1978;

Piuariu, Ioan Molnar, *Retorica*, Oradea, 1999.

II. ***Manuale (cursuri). Autori străini***

Bonhoeffer, Dietrich, *La parole de la prédication. Cours d'homilétique à Finkenwalde*, trad. Henry Mottu, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1992;

Breck, John Pr., *The Power of the Word*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1986; cf. trad. F. Lhoest, C. Andronikof, R. Bélard, în vol. John Breck, *La puissance de la parole. Une introductin à l'herméneutique orthodoxe*, Cerf, Paris, 1996; cf. trad. M. Herghelegiu, în vol. John Breck, *Puterea cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1999;

Buttrick, David, *Homiletic. Moves and structures*, Vanderbilt University, Nashville, 1985;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1969 ([2]1998);

Guérin, Paul, Sutcliffe, Terence, *Guide du prédicateur à l'usage des laïques et des prêtres*, Éd. du Centurion, Paris, 1994;

Koukoura, Dimitra, *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 2006;

Koukoura, Dimitra, *Λόγοι Επισκόπων. Περιγραφική προσέγγιση*, Ed. Tertios, Katerine, 1997;

Möller, Christian, *Seelsorglich predigen (Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde)*, Gottingen, [2]1990;

Mottu, Henry et al., *Le défi homiétique. L'exègese au service de la prédication*, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1993;

Poptodorov, Todor, *Омилетика. Теория и история на проповедта, фототинно издание*, 2 vol., Ed. Universităţii „Sf. Climent Ohridski", Sofia, 1992;

Rambaud, R.P. *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941;

Stojanovici, Ljubovoje, *Служба Речи* (*Cuvinte pentru slujire*), Belgrad-Zrenjanin, 2003;

Teodosie, episcop de Poloţki şi Glubokski, *Гомилетика. Теория церковной проповеди*, Serghiev Posad, 1999;

Theodorou, Evanghelos D., *Μαθήματα Εκκλησιαστική ρητορικής η ομιλητικής*, Atena, 1976;

Trembelas, Panaghiotis N., *Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος*, Atena, 1928.

III. ***Cărţi de predici. Autori români***

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Apa cea vie a Ortodoxiei* (pastorale şi alocuţiuni), Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2002;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cuvinte de învăţătură*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2009;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Pastorale*, în vol. *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii*, Ed. Polirom, Iaşi, 2011;

Andreicuţ, Andrei Mitrop., *Ospăţul credinţei. Cuvinte de învăţătură*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 1999; ediţia a II-a, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2012;

Andreicuţ, Andrei Mitrop., *Drept învăţând cuvântul adevărului Tău. Carte de predici*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2009;

Belu, Dumitru Pr., *Chemări la slujire*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014;

Boghiu, Sofian Arhim., *Buchet de cuvântări. Predici şi meditaţii*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006;

Bunea, Ioan Pr., *Predici la duminici şi sărbători*, Cluj-Napoca, 1983;

Bunea, Ioan Pr., *Cuvinte de învăţătură la botez, cununie şi înmormântare*, Cluj-Napoca, 1986;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Făclii de Înviere*, Ed. Basilica, Bucureşti, [4]2014;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Daruri de Crăciun*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2013;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Foame şi sete după Dumnezeu. Înţelesul şi folosul postului*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2008;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2008;

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, 1990 ([2]1996);

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la praznice împărăteşti şi la sfinţii de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, 1986;

Cleopa, Ilie Arhim., *Urcuş spre Înviere. Predici duhovniceşti*, Ed. Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, Iaşi, 1998;

Cleopa, Ilie Arhim., *Predici la sărbătorile de peste an* (inedite), Ed. Christiana, Bucureşti, 2001;

Coman, Constantin Pr., *Dreptatea lui Dumnezeu şi dreptatea oamenilor*, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2010;

Coman, Vasile Ep., *Hristos în familie* (cuvântări la cununii), Braşov, 1945;

Coman, Vasile Ep., *Cuvântări liturgice*, Oradea, 1974 ([2]1987);

Coman, Vasile Ep., *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*, Oradea, 1985 (Bucureşti, [2]2008);

Comşa, Grigore Ep., *Predici la toate duminicile anului bisericesc*, Arad, 1926;

Comşa, Grigore Ep., *De la leagăn până la moarte*, Arad, 1927;

Comşa, Grigore Ep., *Brazde în ogorul ortodoxiei. Cuvântări ocazionale*, Arad, 1932;

Felea, Ilarion Pr., *Duhul Adevărului*, Arad, 1943 (Alba Iulia, [2]1999);

Galeriu, Constantin Pr., *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2001;

Gordon, Vasile Pr., *Mergând, învăţaţi... Predici, cu un adaos de pilde din Pateric şi alte istorioare ilustrative*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001; ediţia a II-a, revizuită şi completată cu predici la toate duminicile şi sărbătorile de peste an, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006;

Ivireanul, Antim, Sf. Ier. Mc., *Predici*, G. Ştrempel (ed.), Bucureşti, 1962;

Ivireanul, Antim, Sf. Ier. Mc., *Didahii*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1983;

Mihoc, Vasile Pr., *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2001;

Mihoc, Vasile Pr., *Meditaţii la Evangheliile Duminicilor Triodului şi Penticostarului*, Ed. Teofania, Sibiu, 2003;

Necula, Constantin Pr., *Iubi-Te-voi, Doamne..., Predici şi meditaţii duhovniceşti radiodifuzate* (*perioada Octoihului*), Ed. Tehnopress, Iaşi, 2001;

Necula, Constantin Pr., *Ascultă, Israel! - Activitatea învăţătorească a profeţilor în Vechiul Testament*, Iaşi, 2004;

Părăian, Teofil Arhim., *Lumini de gând*, Ed. Antim, Cluj-Napoca, 1997;

Părăian, Teofil Arhim., *Credinţa lucrătoare prin iubire - Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Agaton, Făgăraş, 2004;

Părăian, Teofil Arhim., *Sărbători Fericite! Predici la praznice şi sărbători*, Ed. Agaton, Făgăraş, 2005;

Părăian, Teofil Arhim., *Din ospăţul credinţei*, Ed. Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2005;

Părăian, Teofil Arhim., *Gândiţi frumos. Cuvântări la ocazii speciale*, Ed. Teognost, Cluj-Napoca, 2006;

Părăian, Teofil Arhim., *Bucurie şi mângâiere* (*predici pentru cununii şi înmormântare*), Ed. Agaton, Făgăraş, 2012;

Plămădeală, Antonie Mitrop. (coord.), *Lumină din lumină. Predici*, Ed. Mitropoliei Ardealului, Sibiu, 1985;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Tâlcuri noi la texte vechi*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1989 (reed. la Ed. Axios, [2]1996);

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte la zile mari*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1989;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte duhovnicești*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 2000;

Semen, Petre Pr., *Tâlcuiri evanghelice*, vol. 1, Ed. Trinitas, Iași, 2008;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Popasuri duhovnicești. Predici la toate duminicile de peste an*, Râmnicu Vâlcea, 1945;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Predici la duminici și sărbători*, București, 1978;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Făclii pentru dreapta credință*, Buzău, 1985;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Din tezaurul ortodoxiei*, Buzău, 1990 (conține, la sfârșit, pilde ilustrative);

Slevoacă, Ștefan Pr., *Raze din lumina lui Hristos* (predici la duminici, praznice și sfinți), Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996;

Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Ed. Polirom, Iași, 2008.

IV. ***Cărți de predici. Autori străini***

Iliescu-Palanca, Dumitru Pr., *Viața și operele lui Ilie Miniatis*, vol. I, București, 1936;

Miniat, Ilie, Sf., *Predicile și panegiricile lui Ilie Miniatis, episcopul Cernicăi și Calavritei*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, București, 1944;

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii la Postul Mare*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996 (reeditare a primei părți a vol. din 1944);

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii și predici*, Ed. Buna-Vestire, Bacău, 1995;

Velimirovici, Nicolae Sf., *Predici la marile praznice și duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 2002.

II. TEMEIURI ALE PROPOVĂDUIRII ÎN BISERICA ORTODOXĂ[10]

1. *Preliminarii*; 2. *Cuvântul lui Dumnezeu, temeiul deplin al propovăduirii în Biserică*; 3. *Temeiuri biblice*; 4. *Temeiuri patristice*; 5. *Temeiuri canonice*.

II.1. **Preliminarii**

Mântuitorul Iisus Hristos a încredințat Sfinților Apostoli misiunea de a predica Evanghelia pretutindeni (*Marcu* 16, 15). Pentru aceasta, El a împlinit făgăduința și, trimițându-le de la Tatăl pe Duhul Sfânt, i-a îmbrăcat cu putere de sus, iar ei au propovăduit în lume Evanghelia Fiului lui Dumnezeu întrupat, Logosul dumnezeiesc, viu și lucrător până la sfârșitul veacurilor: „Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin" (*Matei* 29, 20). Propovăduirea este o misiune de care Sfinții Apostoli s-au încredințat prin puterea lui Dumnezeu, nu printr-o rânduială sau lege omenească. Ei nu și-au însușit prin puterea lor cuvântul propovăduirii, ci prin chemare de sus.

Studiul omiletic presupune cunoașterea temeiurilor propovăduirii în Biserică, așa cum au fost descoperite de către Mântuitorul prin Sfinții Apostoli și, după aceștia, prin Sfinții Părinți, și cum se regăsesc în tradiția bimilenară a Bisericii noastre. A înțelege temeiurile propovăduirii în Biserică înseamnă a surprinde coordonatele sau reperele neschimbabile

[10] Două prelegeri (4 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Adrian Ivan.

ale acestei vocaţii, în lumina cărora preotul predicator va cunoaşte atât exigenţele misiunii sale preoţeşti, cât şi pericolele generate de cei care predică fără temei şi pe care Sfânta Scriptură îi numeşte „proroci mincinoşi" (*Matei* 24, 11).

Prin predica Sfinţilor Apostoli şi a celor rânduiţi de aceştia să propovăduiască în Biserică, Dumnezeu a schimbat lumea şi omul, prin aşezarea pe temelia Adevărului[11]. Sfântul Apostol Pavel mărturiseşte că propovăduirea lui „nu a stat în cuvinte de înduplecare ale înţelepciunii omeneşti, ci în adeverirea Duhului şi a puterii" (*1 Corinteni* 2, 4). Cu alte cuvinte, nimeni nu îşi ia această misiune, pentru că ea stă în puterea şi adeverirea Duhului Sfânt, expresie a continuităţii apostolice neîntrerupte[12]. El subliniază aici două dintre coordonatele de bază ale propovăduirii în Biserica Ortodoxă: *apostolicitatea* şi *lucrarea Duhului Sfânt* în Biserică. Predica se remarcă, aşadar, ca transmitere a adevărului revelat al credinţei în Biserică[13], pe temelia apostolică neschimbabilă. Cu alte cuvinte, predica păstrează neatinse reperele fiinţării noastre eclesiale, expresie a libertăţii omului şi a alterităţii între Dumnezeu şi om[14].

Biserica s-a constituit în lumina Adevărului pe care l-au mărturisit Sfinţii Apostoli prin predica lor: „Şi noi am văzut şi mărturisim că Tatăl a trimis pe Fiul, Mântuitor al lumii" (*1 Ioan* 4, 14). Predica are un rol deosebit în misiunea preoţească, ea asumă condiţia primordială a omului în dialogul său cu Dumnezeu. Atunci când ne referim la misiunea de a predica în Biserică, trebuie să avem în vedere atât primele forme de propovăduire, cât şi reperele sau temeiurile imuabile ale propovăduirii, criterii care păstrează predica în hotarele propovăduirii creştine autentice.

[11] Sf. Antim Ivireanul, *Predici*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1962, p. 74.

[12] Trimiterea nu se referă în exclusivitate la Apostoli, întrucât Mântuitorul subliniază continuitatea între trimiterea Sa de către Tatăl în lume şi trimiterea Apostolilor la propovăduire: „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi" (*Ioan* 20, 21). Cf. Christos Bantsos, *Ιεραποστολική*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999, pp. 38-39.

[13] Dimitrios Moraitis, *Ιστορία της χριστιανικής ρητορείας*, Ed. Panepistemion, Tesalonic, 1947, p. 4.

[14] Ioannis Zizioulas, Mitropolitul Pergamului, *Comuniune şi alteritate. Fiinţarea personal-eclesială*, trad. din lb. engleză de Pr. L. Barbu, Ed. Sophia, Bucureşti, 2013, p. 72.

Pe de altă parte, Omiletica se înscrie în rândul disciplinelor teologice din aria de cercetare a Teologiei Practice. Spre deosebire de alte discipline teologice, ea realizează la nivelul preocupărilor studenţilor o sinteză a tuturor cunoştinţelor teologice şi a metodelor de transmitere a învăţăturilor revelate pe care un teolog le dobândeşte şi le pune în practică pe parcursul formării sale[15]. Ar fi o greşeală să limităm predica la un nivel referenţial minim, adică numai la ceea ce înseamnă pregătirea cuvântării la amvon, pregătirea teoretică şi practică. Credem că această pregătire începe şi se desăvârşeşte pe măsură ce predicatorul este prezent şi se adânceşte în înţelegerea Adevărului propovăduirii prin experienţă personală, prin împlinirea vocaţiei de preot.

Studiul omiletic are în vedere atât cunoaşterea tradiţiei omiletice a Bisericii, a principiilor propovăduirii în Biserică, cât şi vocaţia teologului de a fi el însuşi o persoană educată şi instruită în cunoaşterea învăţăturii revelate a Bisericii. Prin aceasta, teologul îşi însuşeşte principiile vieţii bisericeşti în lumina adevărului credinţei, şi nicidecum în afara experienţei lui personale, ci în propria viaţă, devenind astfel mărturie vie a celor propovăduite.

Aşadar, predica în Biserică nu începe şi nu se sfârşeşte la amvon, cu practica sau exerciţiul cuvântării bisericeşti. Din punct de vedere istoric, ea este prezentă sub diverse forme, din cele mai vechi timpuri, în cele mai importante momente ale istoriei mântuirii neamului omenesc şi a slujit întotdeauna descoperirii adevărului dumnezeiesc: „Dumnezeu, după ce odinioară, în multe rânduri şi în multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul" (*Evrei* 1, 1-2). Predica creştină reprezintă un moment deplin în istoria îndelungată a propovăduirii şi a rolului pe care predica în general l-a avut în păstrarea dreptei credinţe în Unicul Dumnezeu şi în pregătirea întrupării Fiului Său. Predica patriarhilor şi a profeţilor Vechiului Testament este *tip* (gr. τύπος) al predicii creştine, prefigurare a misiunii predicatorului creştin, dar totodată ea a îndeplinit rolul de a descoperi legea şi dreptatea lui Dumnezeu. Mai înainte şi mai presus de predica veterotestamentară a fost însă Cuvântul lui Dumnezeu, Care S-a descoperit omului de la facerea lumii.

[15] Pr. I. Băjău, *Omiletica generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004, p. 55.

Cuvântul lui Dumnezeu, ca Ipostas al Tatălui, are în Sine raţiunile sau cuvintele lui Dumnezeu rostite în actul creaţiei. Aşadar, există o continuitate a predicii care poate fi urmărită în timp până la Începutul tuturor, Cuvântul lui Dumnezeu: „La început era Cuvântul şi Cuvântul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvântul" (*Ioan* 1, 1). Cu cât viziunea predicatorului asupra misiunii sale în Biserică urcă la Dumnezeu şi se situează în planul iconomiei dumnezeieşti, cu atât predica îşi păstrează raţiunea ei pe temeiurile neschimbabile ale revelaţiei dumnezeieşti.

II.2. **Cuvântul lui Dumnezeu, temeiul deplin al propovăduirii în Biserică**

Toate îşi au începutul prin Cuvântul lui Dumnezeu sau Logosul dumnezeiesc, adică „toate prin El s-au făcut şi fără de El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut" (*Ioan* 1, 3). Psalmistul ne încredinţează şi el despre rolul cuvintelor lui Dumnezeu în creaţie: „Cu cuvântul Domnului cerurile s-au întărit şi cu duhul gurii Lui toată puterea lor" (*Psalmul* 32, 6). Se deosebeşte aici atât Logosul lui Dumnezeu, ca Ipostas dumnezeiesc prin Care toate s-au făcut, cât şi cuvintele lui Dumnezeu ca rostiri ale Lui, expresii ale voinţei Lui dumnezeieşti.

Lumea şi toate câte au fost zidite de Dumnezeu sunt, pe de o parte, materializări ale rostirilor Lui, fiindcă „El a zis şi s-au făcut, El a poruncit şi s-au zidit" (*Psalmul* 148, 5), iar pe de altă parte, sunt cuvinte ale Lui către om. Dumnezeu, zidind lumea prin Cuvântul Său ipostatic, a unit-o veşnic cu El şi o luminează veşnic, păstrând-o în hotarele raţiunii existenţei ei prin Cuvântul Său, păzind-o într-un anume fel şi de pericolul ca, prin păcat, omul să se întoarcă împotriva ei. „Făcătorul universului, aruncând glas în lume, a pus dintr-odată în lume frumuseţea luminii", spune Sf. Vasile cel Mare[16]. Cuvintele lui Dumnezeu împodobesc lumea, o pătrund cu raţiunile lor şi o ajută să îşi împlinească sensul. De

[16] Sf. Vasile cel Mare, *Hexaemeron*, II, 7, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986, p. 93.

aceea, la început, Adam punea nume animalelor şi tuturor vieţuitoarelor, descoperind în prezenţa lui Dumnezeu sensul lor. Altfel spus, Dumnezeu grăieşte veşnic în lume şi pretutindeni; de aceea predica trebuie văzută în contextul acestor rostiri ale lui Dumnezeu încă de la facerea lumii.

Dumnezeu a zidit toate în chip înţelegător sau raţional, iar pe om l-a zidit şi l-a aşezat în Rai ca să înţeleagă sensul zidirii şi să se ridice la Raţiunea cea dintâi a creaţiei, la Cuvântul sau Logosul Însuşi[17]. Omul este şi el persoană sau logos, după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, aşadar, capabil să înţeleagă cuvintele lui Dumnezeu, să le poarte în el şi să Îl descopere pe Dumnezeu în ele. „Unde este logos, acolo este şi persoană, iar acolo unde este persoană, acolo este şi logos"[18]. Ascultând de glasul lui Dumnezeu, omul devine şi el logos, persoană capabilă să înţeleagă toate cuvintele lui Dumnezeu în creaţie. „Nu numai cu pâine va trăi omul, ci şi *cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu* (s.n.)" (*Matei* 4, 4; *Luca* 4, 4). Din cuvintele lui Dumnezeu, omul se descoperă totodată şi pe sine ca persoană cu raţiune înzestrată să-L cunoască pe Dumnezeu, să cunoască scopul pentru care a fost zidit, precum şi sensul tuturor celor create.

Din această perspectivă, predica este nu doar un simplu act de vestire a poruncilor lui Dumnezeu, ci un univers al descoperirii Logosului dumnezeiesc în lucrare. Într-adevăr, Logosul dumnezeiesc se descoperă nu numai în sensurile cuvintelor rostite de Dumnezeu, ci mai ales în lucrările sau energiile lor[19]. Astfel, prin predică se vesteşte tot adevărul descoperit omului de Dumnezeu şi pe care omul este capabil să-l înţeleagă şi, cunoscându-l, să dorească a fi asemenea cu Cel Care a făcut toate şi Care ne vorbeşte prin toate câte sunt. De aceea Părintele Dumitru Stăniloae spune că raţiunile sau cuvintele lui Dumnezeu le sesizăm cu mintea, dar caracterul lor energetic îl percepem cu toată fiinţa noastră[20].

[17] Lars Thumberg, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul. Microcosmos şi mediator*, trad. din lb. engleză de A. Popescu, Ed. Sophia, Bucureşti, 2005, p. 93.

[18] Pr. Paraschevas Zografos, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1973, p. 8.

[19] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 84, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 80, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1983, p. 226.

[20] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 84, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 80, p. 226, n. 295.

De la început, Dumnezeu a vorbit cu omul și S-a descoperit lui în chip inteligibil. Sfânta Scriptură ne spune că Dumnezeu adesea „umbla prin Rai, în răcoarea serii" și vorbea cu Adam, până ce, odată, acesta s-a ascuns la auzul cuvintelor lui Dumnezeu, din pricina păcatului (*Facerea* 3). Ascunzându-se, omul a pierdut posibilitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu din cuvintele Lui, nemijlocit, și de a înțelege și a asculta poruncile Lui: „Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup" (*Facerea* 6, 3). De atunci, cuvântul lui Dumnezeu s-a descoperit în chip mijlocit, în ghicitură (*1 Corinteni* 13, 12), prin patriarhi, profeți sau oameni aleși și trimiși de Dumnezeu pentru a păstra vie nădejdea mântuirii neamului omenesc, a întrupării Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul.

Absența Cuvântului lui Dumnezeu din viața oamenilor a însemnat o alterare a vieții și a idealului lor de viață. Întoarcerea pătimașă a omului către firea înconjurătoare a însemnat deificarea firii, idolatrie și înlocuirea adevăratei cunoașteri a lui Dumnezeu cu știința sau filosofia: „Cât de departe sunt cerurile de la pământ, așa de departe sunt căile Mele de căile voastre și cugetele Mele de cugetele voastre" (*Isaia* 55, 9).

Însuși actul vorbirii și al unității graiului omenesc s-a pervertit, întrucât oamenii n-au știut să se ridice prin cuvânt, rațiune, logos, la unitatea Cuvântului și a poruncilor lui Dumnezeu prin cunoaștere. A fost o alterare a omului, o „revărsare a lui în afara granițelor firii", cum spune Sf. Ioan Gură de Aur[21], care tâlcuiește momentul amestecării limbilor la turnul Babel (*Facerea* 11). Faptul că oamenii au nesocotit cuvintele lui Dumnezeu, poruncile Lui, i-a condus la gândul că pot să se ridice prin puterea lor la înălțimea Cuvântului lui Dumnezeu. Ei sunt tip al celor pe care Sfânta Scriptură îi numește proroci mincinoși, adică cei care clădesc învățături fără temelia Adevărului. Temelia sau piatra din capul unghiului nebăgată în seamă de ziditori (*Isaia* 28, 16; *Efeseni* 2, 20) este Cuvântul lui Dumnezeu, pentru că „nimeni nu s-a suit în cer, decât Cel ce S-a coborât din cer, Fiul Omului, Care este în cer" (*Ioan* 3, 12). Mai târziu, Patriarhul

[21] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XXX, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 382.

Iacov avea să vadă o scară al cărei vârf era cerul (*Facerea* 28, 12), dar momentul acesta a arătat că din coapsele lui Se va naște Însuși Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a coborât din cer.

Amestecarea limbilor nu a fost o consecință a dorinței oamenilor de a se urca la cer, ci a cugetării și rostirii lor în afara Cuvântului lui Dumnezeu, o desconsiderare a Lui. Reversul episodului amestecării limbilor la turnul Babel este ziua Cincizecimii, în care Cuvântul lui Dumnezeu Se face cunoscut tuturor oamenilor prin predica Sfinților Apostoli în Duhul Sfânt, indiferent de limbă sau neam, pentru că cei care predicau o făceau după iconomia Cuvântului, pe temelia Adevărului. Spre deosebire de cei care au încercat să zidească turnul Babel și au fost opriți de Dumnezeu prin amestecarea limbilor, Iacov este ales de Dumnezeu să primească și să vestească venirea Mântuitorului, întruparea Cuvântului, continuând șirul patriarhilor și al prorocilor până la venirea Mântuitorului.

Din cele arătate până acum, înțelegem că propovăduirea în Biserică se întemeiază pe o continuitate a descoperirii Cuvântul lui Dumnezeu, de la începutul creației, culminând cu momentul Întrupării Lui, atunci când Biserica a luat ființă și a devenit „stâlp și temelie a adevărului" (*1 Timotei* 3, 15). Astfel, predica nu este un concept uman, un simplu discurs, pentru că, în acest caz, ar fi corespuns mai degrabă unor exigențe culturale, civilizatoare, s-ar fi confundat în cele din urmă cu discursul filosofic, produs exclusiv al rațiunii omului. Dimpotrivă, predica a rămas, indiferent de perioada la care ne referim, o paradigmă a dialogului între Dumnezeu și om, până ce „Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi" (*Ioan* 1, 14). Reperele ei neschimbabile sau temeiurile propovăduirii ne conduc în cele din urmă la Cuvântul lui Dumnezeu în ipostazele sau etapele diferite ale descoperirii Lui.

II.3. **Temeiuri biblice**

În ceea ce privește propovăduirea, Sfânta Scriptură este foarte generoasă în a descrie atât misiunea predicatorului, cât și modul alegerii și trimiterii lui la propovăduire. Pe de altă parte, Sfânta Scriptură este în întregime descoperire a lui Dumnezeu prin cuvânt, în Vechiul Testament

prin cuvântul patriarhilor și al prorocilor, dar, la plinirea vremii, prin Logosul întrupat, plinătate a descoperirii sau revelației divine.

Propovăduirea a fost întotdeauna un act inițiat de Dumnezeu, o pogorâre a Lui către oameni și o plinire a iconomiei Lui pentru mântuirea noastră, astfel că predica se diferențiază de la o epocă la alta, de la un autor la altul, pentru că ea a slujit și s-a integrat acestei iconomii dumnezeiești. Temeiurile propovăduirii le distingem în raportul direct dintre predică și Dumnezeu, de unde înțelegem și descrierea misiunii celui care predică. Temeiurile propovăduirii sunt veșnice întrucât la Dumnezeu „nu este schimbare sau umbră de mutare" (*Iacov* 1, 17). Totuși, în raport cu omul, Dumnezeu a descoperit cuvintele Sale și El Însuși S-a descoperit în chip acoperit, precum spune Mântuitorul, „ca, văzând, să nu vadă și, auzind, să nu înțeleagă" (*Luca* 8, 10), ceea ce arată că omul nu a avut întotdeauna disponibilitatea de a recepta cuvântul lui Dumnezeu descoperit prin predică.

II.3.1. *Temeiuri veterotestamentare*

Fără să facem o descriere detaliată sau analiză sistematică a predicii veterotestamentare, urmând ca aceasta să fie realizată într-un capitol separat, vom încerca să surprindem coordonatele misiunii predicatoriale în Vechiul Testament, temeiurile vestirii cuvântului lui Dumnezeu, în contextul pe care îl presupune această perioadă din istoria mântuirii. În cea mai mare parte, cărțile Vechiului Testament, scrise sub inspirația divină, conțin bogate informații cu privire la persoana și rolul predicatorului, mediator al cuvântului lui Dumnezeu și vestitor al celor viitoare.

În Vechiul Testament, cuvântul lui Dumnezeu a fost mijlocit de profeți, care au primit de la El, prin descoperire, Legea și chipul celor viitoare. „A fost cuvântul Domnului către mine" (*Iezechiel* 1, 3) spun cei mai mulți dintre proroci. Poporul primea poruncile lui Dumnezeu în chip mijlocit, nu avea voie să urce către locul descoperirii lor (*Ieșirea* 19). În perimetrul gândirii semitice, substantivul *davar* (דָּבָר) - *cuvânt* înseamnă *inversul lucrurilor*, adică ceea ce nu se vede, dar se află întotdeauna în spatele

obiectului exprimat[22]. De aici se înțelege că, prin cuvintele profeților, Dumnezeu ajungea în chip acoperit la inima oamenilor. Altfel spus, omul cunoștea o ruptură în firea sa, o neputință de a-L înțelege pe Dumnezeu spre a-I împlini poruncile. Nu de puține ori, Dumnezeu spune prin gura profeților: „Poporul acesta se apropie de Mine cu gura și cu buzele Mă cinstește, dar cu inima este departe" (*Isaia* 29, 13, cf. *Matei* 15, 8; *Marcu* 7, 6). Predica veterotestamentară are în vedere această realitate și disjuncție ontologică a omului. Oricât de mult S-ar fi descoperit Dumnezeu prin cuvintele profeților, în om exista neajunsul acestei despărțiri pe care cel din urmă o resimțea ca înstrăinare de Creatorul și Modelul său.

În aceste condiții, predica a avut ca temei porunca sau legea lui Dumnezeu. „Porunca - învață Sf. Grigorie de Nyssa - era o lege de viață care cerea omului să nu moară"[23]. Prescripțiile Legii în Vechiul Testament și profețiile mesianice fac obiectul predicii veterotestamentare, cuvântul având mai ales rolul să descopere înțelesul acestora către omul a cărui ființă cunoaște disjuncția între trup și suflet, peregrinarea între viață și moarte.

II.3.1.1. ***Propovăduirea ca responsabilitate profetică în Vechiul Testament***

Predicatorul este o persoană responsabilă, el este trimis de Dumnezeu să vestească, responsabilitatea lui fiind definită, atât în raport cu Dumnezeu, cât și în raport cu cei cărora era trimis să propovăduiască: „Și a fost către mine cuvântul Domnului și mi-a zis: Fiul omului! Iată, te-am pus străjer casei lui Israel; vei asculta deci cuvântul ce-Mi va ieși din gură *și-l vei vesti ca din partea Mea* (s.n.). De voi zice celui rău: Vei

[22] Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 24.

[23] SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Omilii la Cântarea Cântărilor*, XII, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 29, trad. Pr. D. Stăniloae, Pr. I. Buga, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 273; vezi și Pr. Vasile RĂDUCĂ, *Antropologia Sfântului Grigorie de Nyssa*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 183.

muri! și tu nu-l vei înștiința, nici nu-i vei grăi, pentru a abate pe cel rău de la calea lui cea rea, ca să trăiască, cel rău va pieri în nelegiuirea sa și Eu voi cere sângele lui din mâna ta" (*Iezechiel* 3, 16-18). Această responsabilitate este cu atât mai mare pentru predicatorul creștin. Se observă foarte bine caracterul eminamente moral, sapiențial, al propovăduirii veterotestamentare, în sensul respectării Legii Vechi, al săvârșirii faptelor Legii, însă responsabilitatea predicatorului stă și în raport cu descoperirea celor viitoare: „Până în veci s-au arătat cele ce vor să fie și cele ascunse mai înainte de a veni ele" (*Ecclesiastul* 48, 28).

II.3.1.2. *Rolul profetului de a fi mijlocitor între Dumnezeu și oameni*

Rolul profeților de a mijloci între Dumnezeu și oameni arată că perioada veterotestamentară este timpul așteptării Mântuitorului, El fiind singurul care va descoperi în Sine pe Tatăl prin cuvânt. Toți patriarhii mijlocesc legământul lui Dumnezeu, iar Moise, unul dintre cei mai mari profeți veterotestamentari, primește pe Muntele Sinai Tablele Legii (*Ieșirea* 20). Aceste prescripții aveau să fie transmise prin viu grai pentru a rămâne vie credința în venirea Mântuitorului, însă predicatorul în Vechiului Testament vestea atât poruncile lui Dumnezeu în numele Lui, cât și cuvintele poporului către Dumnezeu. Moise, de pildă, arată lămurit acest lucru: „Iar Domnul a auzit cuvintele voastre, cum grăiați cu mine, și mi-a zis Domnul: Am auzit cuvintele poporului acestuia, pe care le-au grăit către tine, și tot ce-au grăit este bine. O, de ar fi inima lor așa, ca să se teamă de Mine și să păzească toate poruncile Mele în toată vremea, ca să le fie bine și lor și fiilor lor în veci! Du-te și le spune: Întoarceți-vă în corturile voastre! Iar tu rămâi aici cu Mine; și-ți voi spune toate poruncile, hotărârile și legile ce trebuie să-i înveți ca să le păzească în pământul acela, pe care li-l dau Eu în stăpânire" (*Deuteronomul* 5, 28-31).

Prorocii și patriarhii au vorbit în numele lui Dumnezeu, însă legământul făcut de Dumnezeu cu ei a fost deseori călcat, iar *predica a devenit mijloc de mustrare și vindecare a poporului de rătăcirea idolilor și a necredinței*. Predica a fost necesară și din acest punct de vedere, subliniind

ambivalența atitudinii omului căzut în fața legământului și a legii, pentru că „unde nu este lege, nu este nici călcare de lege" (*Romani* 4, 15). Moise descoperă cuvântul lui Dumnezeu care arată atât libertatea alegerii, dar și reversul legământului, adică blestemul: „Iată, eu vă pun astăzi înainte binecuvântare și blestem: Binecuvântare veți avea dacă veți asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru, *pe care vi le spun eu astăzi* (s.n.); iar blestem, dacă nu veți asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru" (*Deuteronomul* 11, 26-27). Predica este dedicată vestirii celor viitoare, însă, în condițiile călcării Legii lui Dumnezeu, ea devine vestitoare a judecății divine: „Ascultă cuvintele legământului acestuia și spune bărbaților lui Iuda și celor ce locuiesc în Ierusalim și le zi: Așa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Blestemat să fie omul care nu ascultă cuvintele acestui legământ [...]. Iar Domnul mi-a zis iarăși: *Vestește toate cuvintele acestea în cetățile lui Iuda și pe ulițele Ierusalimului și zi: Ascultați cuvintele legământului acestuia și le împliniți!* (s.n.)" (*Ieremia* 11, 2-6).

Spre deosebire de Vechiul Testament, unde mijlocirea prin predică a poruncilor lui Dumnezeu era însoțită și de vestirea pedepsei pentru neascultare, Mântuitorul arată o altă perspectivă asupra Legii și a prescripțiilor ei. Implicit, predica dobândește noi valențe și circumstanțe în raport cu Legea veterotestamentară, dar mai ales în raport cu Evanghelia Mântuitorului Hristos. În dialogul cu învățătorul de Lege, Mântuitorul îl întreabă pe acesta: „Ce este scris în Lege? Cum citești?" Și, după ce a răspuns el din cuvintele Legii, Mântuitorul i-a spus: „Fă aceasta și vei trăi!" (*Luca* 10, 26-28). În același timp, Mântuitorul descoperă un nou sens al vestirii cuvântului, ridicând propovăduirea la înălțimea misiunii Sale: „Cuvintele pe care Mi le-ai dat le-am dat lor, iar ei le-au primit și au cunoscut cu adevărat că de la Tine am ieșit, și au crezut că Tu M-ai trimis" (*Ioan* 17, 8). Astfel, predica în Biserică are sensul apropierii de Persoana și lucrarea Lui mântuitoare, dincolo de orice prescripție și îndemn moral. De aici unitatea indestructibilă dintre predică și Sfintele Taine în Biserică.

Dacă în Vechiul Testament predica, în conținutul, ei se oprește la poruncă și împlinirea ei, precum spune Psalmistul: „De la toată calea cea rea mi-am oprit picioarele mele, ca să păzesc cuvintele Tale" (*Psalmul* 118, 101), în Noul Testament, ea dobândește, în Duhul Sfânt,

perspectiva dialogului deplin dintre Dumnezeu şi om ca între Tată şi fiu: „De acum nu vă mai zic slugi, că sluga nu ştie ce face stăpânul său, ci v-am numit pe voi prieteni, pentru că toate câte am auzit de la Tatăl Meu vi le-am făcut cunoscute", spune Mântuitorul (*Ioan* 15, 15). Psalmistul spunea: „Cât sunt de dulci limbii mele, cuvintele Tale, mai mult decât mierea, în gura mea!" (*Psalmul* 118, 103), iar despre cele viitoare: „Gustaţi şi vedeţi că bun este Domnul" (*Psalmul* 33, 8). Este vorba despre o trecere de la poruncă, legi şi prescripţii, la Persoana Cuvântului, la înţelesul duhovnicesc al Cuvântului, în Care şi prin Care Îl numim pe Dumnezeu Tată.

Aşadar, Vechiul Testament ne oferă acele repere ale propovăduirii care nu pot fi înţelese în afara circumstanţelor istorice şi în acelaşi timp în planul iconomiei mântuirii omului. Pregătirea propovăduitorilor în Biserică presupune cunoaşterea în mod special a scrierilor veterotestamentare precum şi a circumstanţelor şi principiilor propovăduirii veterotestamentare prin care Dumnezeu a pregătit calea întrupării Cuvântului şi ridicarea noastră la demnitatea de a-L primi pe El „nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii" (*1 Corinteni* 3, 3).

II.3.2. *Temeiuri novotestamentare*

II.3.2.1. ***Întruparea Fiului lui Dumnezeu, Cuvântul***

În prologul Evangheliei după Ioan, găsim această mărturie: „Cuvântul S-a făcut trup şi S-a sălăşluit între noi şi am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har şi de adevăr" (*Ioan* 1, 14). Două temeiuri ale propovăduirii sunt arătate aici: mai întâi, *descoperirea lui Dumnezeu prin Fiul Său, Cuvântul întrupat*, iar pe de altă parte, *Sfinţii Apostoli au propovăduit ceea ce au văzut şi au crezut.* Primul şi cel mai important temei al propovăduirii în Noul Testament este că Dumnezeu S-a descoperit deplin şi S-a arătat lumii. Pentru aceasta, predica Sfinţilor Apostoli nu mai este în umbră sau în literă: „Ceea ce vă grăiesc la întuneric, spuneţi la lumină şi ceea ce auziţi la ureche, propovăduiţi de pe case", spune Mântuitorul (*Matei* 10, 27). Mai mult decât atât, ceea ce constituie

miezul propovăduirii evanghelice este adevărul că Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat şi S-a răstignit pentru noi, a înviat a treia zi din morţi, S-a înălţat la ceruri şi a şezut de-a dreapta lui Dumnezeu Tatăl.

Întruparea Logosului dumnezeiesc este temeiul prin excelenţă al propovăduirii creştine[24], „căci nu ne propovăduim pe noi înşine, ci pe Hristos Iisus, Domnul" (*2 Corinteni* 4, 5). Acesta este totodată şi temeiul cinstirii icoanelor, pentru că adevăratul Chip al Tatălui S-a arătat nouă. Între icoană şi cuvânt există o similitudine şi complementaritate pentru că amândouă se întemeiază pe Arhetipul întrupat. Astfel, unii Sfinţi Părinţi descriu finalitatea cuvântării sau a predicii creştine ca fiind iconică. Cu alte cuvinte, Sfinţii Apostoli şi urmaşii lor au zugrăvit prin cuvânt, ca în icoană, Chipul desăvârşit al Tatălui. Cuvintele lor în Biserică s-au îmbrăcat în harul sfinţitor şi transfigurator pe care îl întâlnim şi în icoană. De aici, rolul deosebit de important al predicii şi al icoanei în Biserică de-a lungul timpului, unitatea între cult şi predică în Biserica Ortodoxă, echilibru desăvârşit între auzire şi lucrare, între contemplaţie şi faptă.

În Vechiul Testament, prorocii au vestit cuvântul lui Dumnezeu în chip acoperit, în umbră şi în scripturi, dar, la plinirea vremii, Însuşi Cuvântul ipostatic al Tatălui, făcându-Se om, S-a sălăşluit între noi (*Ioan* 1, 14), a vestit şi a împlinit desăvârşit voia Tatălui: „Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine şi să săvârşesc lucrul Lui" (*Ioan* 4, 34). Acesta nu numai a vorbit în numele Tatălui, dar S-a smerit pe Sine, la înfăţişare aflându-Se ca un om şi S-a făcut ascultător Tatălui până la moarte (*Filipeni* 2, 7-8). Cuvintele Lui sunt cuvintele Celui Care împlineşte desăvârşit voia Tatălui, încât cei care Îl ascultau spuneau: „Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte Acest Om" (*Ioan* 7, 46), pentru că grăia cu putere multă (*Luca* 4, 32).

Începutul activităţii Mântuitorului în lume a fost prin cuvânt şi întreaga Sa activitate a fost o lucrare a Cuvântului, Ipostas al Sfintei Treimi. Mântuitorul a readus cuvintele lui Dumnezeu în mediul sau universul descoperirii Persoanei. Această venire în lume a Fiului lui Dumnezeu a însemnat o eliberare a omului din robia „înţelesurilor slabe ale lumii"

[24] Pr. Paraschevas Zografos, *Ομιλητική*, p. 65.

(*Galateni* 4, 3), pentru că El nu mai vestea cele care stăteau în puterea de înțelegere firească a omului, ci în descoperirea Tatălui. Nu e de mirare că Mântuitorul, de la început, a propovăduit Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu (*Marcu* 1, 14), pentru că este o Împărăție a Cuvântului, iar cei care Îl primesc pe El sunt fii ai Tatălui după har, așadar capabili să înțeleagă cuvintele Tatălui către Fiul, Care S-a sălășluit între noi. Tabloul acesta trebuie întregit cu prezența Duhului Sfânt, care ne angajează și pe noi în înțelesul acestor cuvinte, cum spune Sf. Apostol Pavel: „Și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, Care strigă: Avva, Părinte!" (*Galateni* 4, 6). În acest sens, Mântuitorul avertizează: „Cuvintele pe care vi le-am spus sunt duh și sunt viață" (*Ioan* 6, 63), așadar cuvintele Lui nu mai sunt despărțite de Persoana Lui, de Dumnezeu Însuși.

De altfel, întreaga activitate predicatorială a Mântuitorului se bazează pe unimea desăvârșită între Tatăl și Fiul: „Dacă nu fac lucrările Tatălui Meu, să nu credeți în Mine. Iar dacă le fac, chiar dacă nu credeți în Mine (și în cuvintele Mele, n.n.), credeți în aceste lucrări, ca să știți și să cunoașteți că Tatăl este în Mine și Eu în Tatăl" (*Ioan* 10, 37-38). Fiul este deoființă cu Tatăl, așadar cuvintele Fiului sunt și ale Tatălui, în Duhul Sfânt. Cel care va propovădui Evanghelia Mântuitorului, primește prin lucrarea Duhului Sfânt harul de a face cunoscută venirea în lume a Fiului, luând această menire prin Fiul, de la Tatăl, în Duhul Sfânt. Nimeni nu ia de la sine această chemare.

II.3.2.2. *Predica novotestamentară ca jertfă a Cuvântului*

Predica a constituit în activitatea Mântuitorului nu numai un mijloc de a împărtăși adevărul, de a comunica oamenilor vestea „că s-a apropiat împărăția cerurilor", ci a fost și un mijloc de a Se jertfi pe Sine celor credincioși prin înțelesul duhovnicesc al cuvintelor Lui, de a statornici lucrarea Lui în noi: „Dacă rămâneți întru Mine și cuvintele Mele rămân în voi, cereți ceea ce voiți și se va da vouă" (*Ioan* 15, 7). Cererea către Dumnezeu a fost întotdeauna un act de jertfă, de rugăciune, aici însă Mântuitorul Se identifică pe Sine cu rugăciunea sau jertfa noastră.

Acest fapt este posibil întrucât Mântuitorul este nedespărțit de cuvintele Sale și este totodată lucrător prin ele: „Eu le-am dat cuvântul Tău, și lumea i-a urât, pentru că nu sunt din lume, precum Eu nu sunt din lume" (*Ioan* 17, 14). Disponibilitatea de a se jertfi prin cuvânt o arată Mântuitorul pretutindeni, dar o descoperă în mod evident ucenicilor Săi, pentru că ei aveau să continue activitatea de vestire a Evangheliei în Duhul Sfânt: „Aduceți-vă aminte de cuvântul pe care vi l-am spus: Nu este sluga mai mare decât stăpânul său. Dacă M-au prigonit pe Mine, și pe voi vă vor prigoni; dacă au păzit cuvântul Meu, și pe al vostru îl vor păzi" (*Ioan* 15, 20). Jertfa face ca, prin cuvânt, să se descopere persoana care grăiește, dar aceeași disponibilitate spre jertfă oferă cuvintelor autoritate: „La dregători și la regi veți fi duși pentru Mine, spre mărturie lor și păgânilor. Iar când vă vor da pe voi în mâna lor, nu vă îngrijiți cum sau ce veți vorbi, căci se va da vouă în ceasul acela ce să vorbiți; fiindcă nu voi sunteți care vorbiți, ci Duhul Tatălui vostru este Care grăiește întru voi" (*Matei* 10, 18-20). Mântuitorul a refăcut, prin Jertfa Lui, unitatea dintre persoană și cuvânt, persoana redevenind temeiul descoperirii Adevărului.

Sfânta Scriptură ne descoperă temeiul prim al propovăduirii creștine, Logosul sau Cuvântul lui Dumnezeu, Care a grăit în multe feluri și în multe rânduri prin proroci în Vechiul Testament, dar Care S-a întrupat și S-a dăruit pe Sine nouă prin cuvintele Lui și prin predica Sfinților Apostoli până astăzi. Cărțile Sfintei Scripturi sunt izvoare ale revelației divine și implicit ale predicii creștine și sunt nedespărțite de Persoana Logosului dumnezeiesc întrupat, ceea ce denotă că predicatorul în Biserică este mai întâi un trimis al Mântuitorului, un sacerdot sau slujitor al Sfintelor Taine ale Bisericii[25]. Predicatorul are datoria să cunoască Sfânta Scriptură nu numai pentru a tâlcui cuvintele ei, ci și pentru a pune în lumină temeiurile propovăduirii creștine. Astfel, predica este mijlocitoare a credinței și reper sacru al misiunii Bisericii în lume ca vestire a Cuvântului lui Dumnezeu, rod al lucrării Duhului Sfânt în Biserică și în lume. De aici, înțelegem nu numai importanța predicii, dar și locul ei, precum și temeiul pe care se fundamentează, de la începutul Bisericii și până la sfârșitul veacurilor.

[25] Christos Bantsos, Ιεραποστολική, p. 41.

II.4. Temeiuri patristice

Perioada patristică este, fără îndoială, perioada de cristalizare a principiilor propovăduirii creștine, perioada în care Biserica se manifestă ca univers al descoperirii Cuvântului sau Logosului divin în lume, Trupul Său. Urmând poruncii Mântuitorului: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura" (*Marcu* 16, 15), Sfinții Apostoli și cei cărora li s-a încredințat această misiune au propovăduit și apărat prin cuvânt Adevărul descoperit lor de Mântuitorul, în Duhul Sfânt. Într-adevăr, predica se evidențiază de la început în Biserică mai întâi ca lucrare și manifestare a puterii Duhului Sfânt, Acela Care îi va călăuzi pe Sfinții Apostoli și pe urmașii lor la tot adevărul, după făgăduința Mântuitorului (*Ioan* 16, 13).

Între viața Bisericii și predică s-a instituit de la început o legătură organică[26], aceea a lucrării Duhului Sfânt. Darul vorbirii, la început o harismă deosebită a Duhului Sfânt, rămâne o preocupare primordială încă din vremea Sfinților Apostoli, care mărturisesc unanim: „Nu este drept ca noi, lăsând deoparte Cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese" (*Faptele Apostolilor* 6, 2). Sfânta Scriptură evidențiază și unele aspecte foarte importante ale predicii apostolice, în sensul că predica se face mediu de comunicare și invocare a Duhului Sfânt, așa cum vedem în episodul din casa sutașului Corneliu: *„Încă pe când Petru vorbea* (s.n.), Duhul Sfânt a căzut peste toți cei care ascultau cuvântul" (*Faptele Apostolilor* 10, 44). În acest context, negreșit, predica a devenit cel dintâi mijloc nu numai de vestire a Evangheliei Mântuitorului, ci și de expunere a credinței creștine, areal al formulării primelor învățături sau dogme ale Bisericii[27].

Sfinții Părinți sunt cei care mărturisesc cu autoritate despre rolul predicii în Biserică de-a lungul timpului, despre temeiurile propovăduirii creștine, prin faptul că ei au asumat această responsabilitate în împrejurări deosebite, în care au probat atât adevărul învățăturilor propovăduite, cât și normele sau principiile omiletice. Potrivit scrierilor patristice, realitatea

[26] Pr. Paraschevas Zografos, *Ομιλητική*, p. 11.

[27] Pr. Constantin Preda, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005, pp. 312-314.

Bisericii este descrisă ca împărtășire a Cuvântului euharistic, dar și ca împărtășire a înțelesului tainic al învățăturii creștine prin cuvintele predicatorului, iar aceasta din urmă fiind nedespărțită de cea dintâi[28]. În mod evident, Sfinții Părinți au atras atenția asupra legăturii dintre predică și viața predicatorului, ca epifanie a întregului, prin faptul că predicatorul vorbește în numele tuturor, ca unul care cunoaște prin experiență realitatea Bisericii. Astfel, temeiurile patristice ale propovăduirii conduc mai degrabă către o viziune unitară asupra Bisericii, iar nu către o paradigmă a cugetării umane asupra discursului oratoric creștin. De altfel, acest lucru explică de ce în literatura omiletică răsăriteană nu a existat o preocupare în a teoretiza și generaliza regulile oratorice ale predicii, ci s-a urmărit mai degrabă trăirea adevărului prin predică și prin mărturisire. Cu alte cuvinte, elocvența sacră își are rădăcinile în altă parte decât în imanența cugetării umane[29].

Sf. Ioan Gură de Aur confirmă această perspectivă când spune:

> „Nu te osteni să-l faci pe fiul tău orator, ci învață-l să filosofeze (să fie cucernic, n.n.); căci dacă aceea (arta oratoriei, n.n.) nu este, nu-i nicio pagubă; dar dacă aceasta (arta filosofiei practice, n.n.) lipsește, nu va putea avea niciun câștig din mii de cuvântări. De purtări bune este nevoie, nu de cuvinte; de obiceiuri bune, nu de iscusință în cuvânt; de fapte, nu de vorbe. Acestea (faptele, n.n.) pricinuiesc câștigarea Împărăției, acestea dăruiesc și lucrurile cu adevărat bune. Nu ascuți limba, ci sufletul curățește-l"[30].

Sfinții Părinți, fără a eluda regulile oratorice, au descris predica mai ales ca preocupare a descoperirii sensurilor mai adânci ale revelației dumnezeiești, punând pe predicator în relație directă cu conținutul celor

[28] Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 5, trad. Pr. Dumitru Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 13.

[29] Pr. Vasile Gordon, *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universității din București, București, 2001, p. 17.

[30] Sf. Ioan Gură de Aur, *Comentariu la Efeseni*, XXI, 2, în *PG* 62, col. 152, *apud* Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sf. Ioan Hrisostom*, trad. S. Preda, Ed. Bizantină, București, 2014, p. 13.

propovăduite şi mai ales cu Persoana Mântuitorului, de unde şi reperele neschimbabile ale predicii în comparaţie cu retorica. Această atitudine este profund justificată, pentru că „nu ne propovăduim pe noi", spune Sf. Apostol Pavel (*1 Corinteni* 4, 5), ci pe „Mântuitorul Iisus Hristos, ieri şi azi şi în veci, acelaşi" (*Evrei* 13, 8).

II.4.1. *Predica - dimensiune esenţială a slujirii preoţeşti*

După învăţătura Sfinţilor Părinţi, predica este *dimensiune esenţială a slujirii preoţeşti.* Sfânta Scriptură şi operele Sfinţilor Părinţi abundă în argumente privind îndatorirea preotului de predica: „Dacă vestesc Evanghelia, nu-mi este laudă, pentru că stă asupra mea datoria. Căci, vai mie dacă nu voi binevesti!" (*1 Corinteni* 9, 16). Faptul că Dumnezeu a încredinţat această misiune în Biserică mai întâi Sfinţilor Apostoli şi prin aceştia episcopilor şi preoţilor dovedeşte importanţa acestei slujiri în cadrul misiunii preoţeşti. Misiunea predicatorială s-a deosebit de orice altă îndeletnicire: „Oare toţi sunt apostoli? Oare toţi învăţători?" (*1 Corinteni* 12, 29). Datoria de a predica nu este de la oameni şi nu se suprapune altor interese umane: „Judecaţi dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decât de Dumnezeu" (*Faptele Apostolilor* 4, 19).

Cel care predică nu predică pentru cinstea pe care o dobândeşte de la oameni, nici nu caută un interes personal, ci spre slava lui Dumnezeu şi spre mântuirea sufletelor credincioşilor[31]. Acest deziderat este propriu episcopului şi preotului în calitatea lor de iconomi ai tainelor dumnezeieşti. Ei îşi asumă o mare responsabilitate, aceea a mântuirii credincioşilor prin cuvânt. În acest sens, Mântuitorul spune ucenicilor: „Voi sunteţi sarea pământului; dacă sarea se va strica, cu ce se va săra? De nimic nu mai e bună decât să fie aruncată afară şi călcată în picioare de oameni" (*Matei* 5, 13). Mântuitorul avertizează asupra faptului că ucenicii Lui trebuie să

[31] Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoţie*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 173.

stăruie în învăţătură şi să înveţe şi pe alţii. Astfel, aflăm că la început, în Biserică, toţi „stăruiau în învăţătura apostolilor şi în împărtăşire, în frângerea pâinii şi în rugăciuni" (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

Sfinţii Părinţi ne învaţă că predica îndeamnă nu numai la ascultarea învăţăturilor, ci la stăruinţă în lucrarea lor, iar preotul predicator este lucrător al unor taine atât de înalte „ca şi cum ar fi în cer, printre puterile cele îngereşti"[32]. Cuvintele preotului nu sunt simple rostiri pentru auzul celor credincioşi, ne învaţă Sf. Ioan Gură de Aur; aşadar nu îşi au temeiul în plăcerea de a auzi a credincioşilor, ci în dorinţa lor de a cunoaşte şi împlini voia lui Dumnezeu: „Facă-se voia Ta, precum în cer şi pe pământ" (*Luca* 11, 2).

Predica şi jertfa sunt două elemente constitutive ale preoţiei şi amândouă îl arată pe preot la înălţimea vocaţiei sale[33]. În fapt, predica este o jertfă a preotului prin cuvânt şi fapte, este o auto-dăruire a preotului din dragoste faţă de Cuvântul lui Dumnezeu[34].

> „Dacă ai putea să te gândeşti ce lucru mare este, ca om fiind şi îmbrăcat încă în trup şi sânge, să te poţi apropia de fericita şi nemuritoarea fire a Dumnezeirii, atunci ai putea înţelege bine cu câtă cinste a învrednicit pe preoţi harul Sfântului Duh"[35].

Apropierea de Dumnezeu îi agoniseşte preotului o cunoaştere mai presus de orice cunoaştere, dar, în acelaşi timp, şi o nelinişte până ce nu va cunoaşte din fapte cele propovăduite. „Pedagogul nostru - scrie Clement Alexandrinul - este Pedagogul îndemnător la fapte, nu Pedagogul metodei (μεθοδικός), deoarece şi scopul Lui este să înnobileze sufletul; nu numai să-l înveţe, ci să-l şi călăuzească spre o vieţuire înţeleaptă, iar nu spre ştiinţă stearpă"[36].

[32] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, III, 5, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, p. 84.

[33] Pr. Constantin Galeriu, „Preoţia, taină şi slujire în viaţa Bisericii", în: *Ortodoxia*, XXXIV (1982), 4, pp. 540-541.

[34] Arhim. Veniamin Micle, *Trepte spre Amvon*, p 17.

[35] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, III, 5, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, pp. 83-84.

[36] Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, trad. N.I. Ştefănescu, Bucureşti, 1939, p. 26.

II.4.2. *Responsabilitatea preotului manifestată prin predică*

Sfinţii Părinţi au vorbit despre *responsabilitatea preotului manifestată prin predică*, atât în raport cu Dumnezeu, cât şi cu semenii. Faţă de Dumnezeu, el are datoria să cunoască şi să păstreze neatinsă învăţătura Bisericii, să o cuprindă şi să o propovăduiască permanent, iar faţă de semeni, are datoria să-i scoată din întunericul necunoaşterii şi să-i călăuzească la lumina Adevărului. Misiunea lui este împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac (*Efeseni* 6, 12), al nebuniei ştiinţei fără Dumnezeu, despre care Sf. Ioan Gură de Aur spune că se arată prin „cuvinte golite de conţinut, pustii"[37]. Nu pe acelea le învaţă preotul, ci ştiinţa cea adevărată, nedespărţită de Cel Care dă toată cunoştinţa. De aceea, pregătirea preotului pentru a predica nu constă în obişnuinţa de a alege cuvintele, de a ascunde gândurile prin cuvinte frumoase, ci în simplitate şi în deprinderea de a stărui permanent în lumina Adevărului:

> „Nu cer preotului nici podoaba căutată a cuvântărilor oratorilor păgâni şi nici nu mă interesează cum îi este fraza şi stilul. Să fie preotul sărac în cuvinte! Să-şi aranjeze simplu şi fără meşteşugire cuvintele în frază! Numai să nu fie neiscusit în ştiinţă, să nu fie neiscusit în precizia dogmelor; nici să răpească fericitului Pavel cea mai mare din bunătăţile lui, capul laudelor lui, ştiinţa, ca să-şi acopere propria-i trândăvie!"[38].

Cunoaşterea la care face referire Sf. Ioan Gură de Aur este o cunoaştere prin încercare, prin încredinţare şi dăruire a preotului, a celui trimis să propovăduiască: „Căci noi nu putem să nu vorbim cele ce am văzut şi am auzit" (*Faptele Apostolilor* 4, 20). Predicatorul trăieşte bucuria de a-i

[37] „Ὥς τά γε ἄλλα πάντα ῥήματα μόνον ἐστὶ πραγμάτων ἔρημα" (*Omilii la Matei*, I, 2), în *PG* 57, col. 16. Termenul pe care îl foloseşte aici Sfântul Ioan pentru a arăta cele slabe ale lumii este ἔρημα - *pustii, fără rod, sterpe*, de altfel, un termen biblic, a cărui întrebuinţare o redau cu precădere Evangheliile sinoptice. De pildă, la Sf. Evanghelist Matei: 3, 1; 4, 1; 11, 7; 12, 25; 14, 13; 15, 33; 23, 38. Termenul scoate în evidenţă o deosebire radicală între cuvintele lui Dumnezeu din dumnezeieştile Scripturi şi cuvintele oamenilor, deosebire redată mai ales de calitatea lor de a descoperi persoana care le rosteşte.

[38] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, IV, 6, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, p. 151.

conduce pe ascultători la Dumnezeu: „Eu m-aş ruga lui Dumnezeu ca toţi care mă ascultă astăzi să fie aşa cum sunt şi eu, afară de aceste lanţuri", spune Sf. Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor* 26, 29).

II.4.3. *Predica – mijloc de îndreptare a vieţii credincioşilor*

După Sfinţii Părinţi, predica este *mijloc de îndreptare a vieţii credincioşilor*. Aşa cum am subliniat, predica nu este delectare a auzului ascultătorilor, o vorbire după placul inimii, aşa cum obişnuiau sofiştii, nici nu este o îngrămădire de cuvinte sau idei fără rost, ci este punctul de plecare al învăţăturii cu fapta, al înţelegerii adevărului credinţei prin săvârşirea tuturor virtuţilor. De aici şi importanţa ei pentru viaţa credincioşilor:

> „Ştiind, dar, iubiţilor, că nu ne e de vreun folos ascultarea predicii, dacă nu-i urmează împlinirea ei prin fapte, să nu fim numai auzitorii predicii, ci şi făcătorii ei, pentru ca faptele ce urmează cuvintelor să ne fie temei de multă îndrăznire către Dumnezeu"[39].

Pe preot, Sfântul Ioan Gură de Aur îl povăţuieşte să aibă conştiinţa medicului, să pătrundă la rădăcina bolii sau a păcatului şi să dobândească înţelepciunea de a folosi cuvântul ca pe un medicament, ştiind când şi ce să grăiască:

> „În afară de pilda prin faptă, preoţii n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învăţătura cu cuvântul, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ţine loc de medicament, aceasta ţine loc de cauterizare, ţine loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de

[39] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, I, 1, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 21, p. 32.

prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoşirea sufletului[40]".

II.4.4. *Legătura dintre predică şi viaţă*

Unul dintre cele mai importante temeiuri patristice este *legătura dintre predică şi viaţă*. Din experienţa Sfinţilor Părinţi, observăm că predica a mişcat inimile credincioşilor spre toată fapta cea bună, spre jertfă. În primele veacuri creştine, predica îi însufleţea pe creştini în faţa prigonitorilor, îi îmbărbăta pe martiri şi îi uimea pe păgâni prin adevărul şi puterea cuvintelor rostite. Sf. Ignatie Teoforul, martir al primelor veacuri, spune:

> „Mie cereţi-mi numai atât: putere pentru cele dinăuntrul meu şi din afara mea, ca nu numai să grăiesc, ci să şi voiesc, nu numai să fiu numit creştin, ci să şi fiu găsit creştin"[41].

Predica arată dimensiunea acestei legături între cuvintele vieţii veşnice şi viaţa credincioşilor, între auzire şi inimă, o responsabilitate a întregului, preoţi şi credincioşi, faţă de păstrarea predaniei Bisericii. Dacă preotul are datoria să predice, să mărturisească, să înveţe, credincioşii au responsabilitatea de a păstra cu sfinţenie cele încredinţate lor prin cuvânt şi de a se hrăni cu vrednicie din adevărul descoperit lor:

> „Eu nu voi înceta de a-mi face lucrul meu – spune Sf. Ioan Gură de Aur –, de a scrie pe inimile voastre cuvintele cele drepte şi adevărate. Dacă voi îmi veţi zădărnici strădania mea, apoi să ştiţi că plata mea e neştirbită, dar primejdia voastră nu-i mică"[42].

[40] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, IV, 3, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, pp. 138-139.

[41] Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către romani*, III, 2, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 1, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 175.

[42] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XI, 7, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 142.

II.4.5. *Predica – mijloc de păstrare a unităţii Bisericii*

Sfinţii Părinţi au arătat că prin predică preotul are nu numai grija pentru mântuirea sufletelor credincioşilor, dar şi *misiunea apărării dreptei credinţe, a păstrării unităţii Bisericii*. Sfinţii Părinţi, deşi au trăit în epoci şi locuri diferite şi au cunoscut schimbări majore în viaţa omenirii, totuşi au grăit la fel, în acelaşi Duh Sfânt, pentru că „Acela din al Meu va lua şi vă va vesti", spune Mântuitorul (*Ioan* 16, 14). Prin predică, Dumnezeu a păzit Biserica şi „unitatea Duhului, întru legătura păcii" (*Efeseni* 4, 3), a aşezat învăţătura Bisericii pe temelia neschimbabilă a Adevărului şi a făcut-o cunoscută până la marginile pământului. „Biserica este datoare întotdeauna «să dea» mărturie şi despre adevărul ei, şi despre modul ei de viaţă"[43]. Unitatea credinţei se păstrează, aşadar, prin unitatea propovăduirii, astfel încât Sfinţii Părinţi, marii predicatori ai Bisericii, reprezintă modelul desăvârşit de apărare a credinţei şi de continuitate a învăţăturii Bisericii, a tradiţiei interpretării textului biblic şi a dogmelor. Recursul predicii actuale la cuvintele Sfinţilor Părinţi este fundamental din acest punct de vedere[44].

Predicii i se datorează atât propovăduirea Sfintei Evanghelii la popoarele păgâne, cât şi apărarea ei în faţa ereticilor şi a celor care s-au opus sau se opun misiunii Bisericii. Uneori, acest demers a fost deosebit de dificil, întrucât şi ereticii apelau la predică şi la alte mijloace de comunicare pentru a răspândi veninul ereziei lor. Despre Arie, de pildă, se cunoaşte că era un preot predicator iscusit din Alexandria. Nestorie, de asemenea, ajunge episcop de Constantinopol pentru elocvenţa sa remarcabilă. Instrumentarul conceptual şi terminologic pe care îl foloseau ereticii în predica lor era deosebit de subtil în încercarea de a răspândi învăţăturile eretice în rândul ascultătorilor lor. De aceea, predica avea şi are rolul să dea consistenţă relaţiei dintre predicator şi credincioşi, să-i unească în aceeaşi mărturisire de credinţă şi să-i conducă spre acelaşi ţel. Predica este mijlocul prin care cunoaşterea învăţăturii este dublată de

[43] Stylianos Papadopoulos, *Gândirea teologică a Sf. Ioan Hrisostom*, p. 223.

[44] Pr. Dumitru Belu, „Sfinţii Părinţi ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8, p. 561.

convingerea şi trăirea adevărului în Biserică. În acest sens, predica începe prin invocarea numelui Sfintei Treimi şi se încheie rostind *Amin*, însă acest *Amin* îl rostesc credincioşii pentru că primesc adevărul şi mărturia din cuvintele predicatorului. Predica este adresare către întreaga Biserică, ea se imprimă de unitatea şi trăirea acestei unităţi ca experienţă eclesială, ca pregustare a frumuseţilor dumnezeieşti.

Din acest punct de vedere, viziunea Sfântului Fotie, patriarh al Constantinopolului, este deosebit de relevantă, numind propovăduirea însăşi împărăţia lui Dumnezeu:

> „*Împărăţie* este numită chiar şi propovăduirea, pentru că este cea care aduce Împărăţia, precum spune: Împărăţia cerurilor este asemenea grăuntelui de muştar şi asemenea aluatului este Împărăţia cerurilor. Prin ambele parabole se face aluzie la propovăduire. Căci, după cum grăuntele de muştar care, deşi este foarte mic când este semănat, se face copac mare şi se întinde, tot astfel şi cuvântul propovăduirii, deşi este foarte puţin şi a fost la început semănat şi s-a arătat doar în pământ iudaic, mai apoi de aici s-a întins şi s-a răspândit în toată lumea locuită. Şi precum aluatul, deşi este puţin, dospeşte toată frământătura, tot astfel şi harul propovăduirii, pus în frământătura omenească, l-a preschimbat în întregime, [aducându-l] la ascultarea de Hristos, pâine făcând din firea noastră semănată întru rătăcire, risipită şi ruinată, strângând-o laolaltă şi unificând-o. În acest fel este numită propovăduirea însăşi «Împărăţia cerurilor»"[45].

Predica ne oferă icoana Bisericii din primele veacuri, a celei de astăzi şi până la sfârşitul veacurilor. Glasul Sfinţilor Părinţi este unul dintre reperele nepieritoare ale propovăduirii în Biserică. Predica din Biserica noastră este în duhul lor şi aceasta se referă nu numai la o tradiţie a interpretării Sfintei Scripturi sau a celorlalte învăţături de credinţă, ci se referă la opera şi lucrarea lor permanentă. Recursul la temeiurile patristice ale propovăduirii se face din acest punct de vedere, dobândind duhul

[45] Sf. Fotie al Constantinopolului, *Mistagogia Duhului Sfânt. Exegeze la Evanghelii*, trad. O. Coman, Ed. Polirom, Iaşi, 2013, p. 269.

lor, harul celui chemat la propovăduire. Totodată, Sfinţii Părinţi au arătat dimensiunea slujirii predicatoriale în contexte diferite, de la o epocă la alta sau de la un spaţiu la altul, întărind principiul continuităţii apostolice, al transmiterii harului propovăduirii. Ei au arătat în ce constă pregătirea preotului pentru această slujire, care sunt principiile călăuzitoare ale predicatorului şi finalitatea acestei vocaţii. Cei mai mulţi dintre Sfinţii Părinţi nu s-au referit în mod explicit la predică, însă viaţa, pregătirea, scrierile şi lucrarea lor pastorală sunt temeiuri depline ale acestei chemări. Prin urmare, preotul predicator moşteneşte astăzi în Biserică acest tezaur patristic, prin care slujirea lui la amvon devine un demers de autoritate bisericească, patristică, dar în acelaşi timp, o deosebită responsabilitate.

II.5. **Temeiuri canonice**

Din mărturiile Sfinţilor Părinţi am văzut importanţa predicii şi complexitatea slujirii predicatoriale. Atât viaţa, cât şi pregătirea viitorilor predicatori sunt esenţiale pentru misiunea Bisericii. Faţă de această deosebită responsabilitate, Biserica a manifestat întotdeauna un interes major şi acest fapt este vizibil în relatările istoricilor bisericeşti, dar mai ales în hotărârile şi canoanele bisericeşti.

Credem că este necesar să subliniem faptul că îndatorirea preotului de a predica este prezentă de la începutul Bisericii, fără ca aceasta să fie reglementată în mod strict prin hotărâri sinodale. Încă din vremea Sfinţilor Apostoli, episcopul şi presbiterii aveau datoria să înveţe poporul, cu timp şi fără timp: „Propovăduieşte cuvântul, stăruieşte cu timp şi fără de timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga-răbdare şi învăţătura" (*2 Timotei* 4, 2). Sf. Apostol Petru, de asemenea, îi îndeamnă pe presbiteri – înţelegându-se aici atât episcopul, cât şi preoţii – să păstorească cu grijă turma cuvântătoare încredinţată lor (*1 Petru* 5, 1-2). Cei care primeau prin punerea mâinilor Sfinţilor Apostoli harul preoţiei aveau să primească şi misiunea de a vesti Evanghelia şi de a învăţa poporul. Totuşi, observăm că vestirea Evangheliei, ca formă primară a predicii creştine, este asimilată uneori unei harisme a Duhului Sfânt, unui dar special, despre care aminteşte şi Sf. Apostol Pavel (*1 Corinteni* 12, 28). Cei care

tâlcuiau Evanghelia Mântuitorului erau numiţi uneori şi proroci, ca unii care vesteau şi descopereau, prin lucrarea Duhului Sfânt, înţelesurile mai adânci ale cuvintelor Mântuitorului (vezi *1 Corinteni* 14).

Din punct de vedere canonic, predica şi cateheza sunt enumerate ca îndatoriri fără de care episcopul şi preoţii, dar şi diaconii nu îşi pot duce la îndeplinire misiunea. Refuzul sau nepăsarea episcopului sau preotului faţă de această slujire este sancţionată fără ezitare de canoanele apostolice şi cele ulterioare.

Canonul 58 apostolic precizează într-o formă scurtă şi precisă: „Episcopul sau presbiterul arătând nepăsare (neglijând) clerului sau poporului şi neînvăţându-i pe aceştia dreapta credinţă, să se afurisească, iar stăruind în nepăsare şi în lenevie, să se caterisească"[46]. Această prevedere canonică reglementează pe de o parte îndatorirea episcopului şi a presbiterului de a predica negreşit, dar acelaşi canon subliniază că între ascultătorii predicii se numără şi clericii, alături de credincioşii simpli, întrucât episcopul sau presbiterul dator este a se îngriji prin predică şi de cler, şi de popor. De altfel, îndatorirea de a învăţa poporul o aveau nu numai episcopii sau presbiterii, ci şi anumiţi membri din clerul inferior, cum sunt citeţii sau anagnoştii, bineînţeles din încredinţarea episcopului. În timpul Sf. Ioan Gură de Aur, spre exemplu, citeţul avea datoria nu numai să citească din Sfânta Scriptură, dar şi să interpreteze anagogic textul biblic, adică să înveţe, să predice[47], ceea ce arată o permanentă pregătire şi supraveghere a activităţii lor din partea episcopului şi a preotului.

De asemenea, din clerul inferior, erau propuşi spre hirotonie preoţi şi episcopi. În acest sens, viaţa şi pregătirea lor cădea în sarcina episcopilor şi a preoţilor, care trebuiau să-i cerceteze prin cuvânt şi să garanteze credinţa şi pregătirea lor (*Canonul 2* al Sinodului I Ecumenic).

Cât priveşte natura sancţiunilor aplicate în cazul celor care ar fi neglijat această slujire, este binevenită precizarea că „afurisirea" nu are sensul de excomunicare, ci de „suspendare din slujbă"[48]. Explicaţia vine

[46] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii*, Sibiu, 2005, p. 40.

[47] Stylianos Papadopoulos, *Viaţa, activitatea şi opera Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. O. Gordon, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2014, p. 30.

[48] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 40.

în contextul în care comunitatea creştinilor trăia prin cuvântul predicatorului ca expresie a unităţii tuturor, iar absenţa lui ar fi slăbit până la apostazie această unitate, mai ales în timpul persecuţiilor. Îndreptarea imediată a celui neglijent ducea la însănătoşirea principiilor de viaţă creştină, la păstrarea conştiinţei creştine.

Cele mai multe canoane se referă la modul de a predica, la conţinutul predicii, la locul sau timpul predicării. Aceste canoane au caracter normativ, sunt obligatorii. Chiar dacă unele prevederi corespund unei epoci sau sunt reglementări de organizare, totuşi ele sunt în strictă legătură cu dogma sau învăţătura Bisericii. Facem această precizare pentru a nu exista o percepţie relativă în privinţa acestor canoane, aşa cum se întâmplă în cazul unor deosebiri terminologice în materie de Drept bisericesc[49]. *Canonul 19* al Sinodului VI Ecumenic, prevede următoarele:

> „Întâistătătorii Bisericilor să înveţe în fiecare zi, şi cu deosebire în duminici, întregul cler şi popor, cuvintele dreptei credinţe, culegând din Scriptura dumnezeiască înţelesurile şi judecăţile adevărurilor şi să nu treacă hotarele cele ce şi sunt puse sau predania de Dumnezeu purtătorilor părinţi. Dar şi dacă s-ar dezbate vreun cuvânt din Scriptură, pe acesta să nu-l tâlcuiască altfel decât au arătat luminătorii şi dascălii Bisericilor prin scrierile lor proprii şi mai vârtos întru aceasta să se mulţumească, decât alcătuind cuvântări proprii, ca nu cumva să ajungă (în situaţia) ca fiind neiscusiţi pentru aceasta, să se abată de la ceea ce se cuvine"[50].

Prima parte a acestui canon se referă la zilele dedicate predicii, în special duminica, însă a predica zilnic trebuie înţeles şi prin prisma faptului că preotul învaţă pe credincioşi zilnic, fie prin cuvânt, fie prin exemplul său[51]. Totuşi, nu este exclus a predica zilnic, dacă luăm ca exemplu pe

[49] Vezi Iorgu Ivan, „Ὅρος şi κανών în dreptul bisericesc ortodox", în: *Ortodoxia*, XXII (1970), 3, p. 365.

[50] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 128.

[51] Ioan D. Popa, „Norme canonice privitoare la dreptul şi datoria preotului de a predica", în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 3-4, p. 331.

Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur sau alţi Sfinţi Părinţi care predicau uneori şi de două ori pe zi.

A doua parte a canonului arată că predicatorul se formează şi predică în duhul Sfintelor Scripturi, el trebuie să caute permanent înţelesul înalt al acestora prin trăirea lor, prin zidirea duhovnicească a celui care predică. Apoi, atrage atenţia celor care subestimează adâncimea Sfintelor Scripturi şi propovăduiesc după mintea lor, că este necesar să caute a trăi în lumina învăţăturilor, şi nu în afara lor, „căci nu sunt ale noastre cele grăite, ci (grăim) cele pe care ni le insuflă harul Duhului", zice Sf. Ioan Gură de Aur[52]. Aşadar, în Biserică, preotul are nu numai datoria să predice, ci şi să aducă lumina Sfintelor Scripturi în viaţa credincioşilor şi să stăruiască în aceasta.

Canonul 19 al Sinodului de la Laodiceea (343) stabileşte, cel puţin pentru acea perioadă (secolele III-IV), ca predica duminicală să fie rostită „chiar la începutul slujbei, adică al Sfintei Liturghii, după citirea Apostolului şi a Evangheliei"[53]. Iată textul canonului:

> „Se cuvine ca, după predica episcopilor, mai întâi să se săvârşească şi rugăciunea catehumenilor [...] după aceea, presbiterii vor da episcopului pacea; atunci mirenii să dea pacea, şi aşa să se săvârşească Sfânta Jertfă"[54].

Prescripţiile acestui canon, deşi se referă la perioada în care a fost emis, întrucât, ulterior, rânduiala veche a Sfintei Liturghii a fost înlocuită de Liturghiile Sf. Vasile cel Mare şi Sf. Ioan Gură de Aur[55], din punct de vedere omiletic, el respectă un principiu didactic evident, acela al explicării pericopelor biblice imediat ce acestea au fost citite în Biserică. Pe de altă parte, acest canon scoate în evidenţă că predica este nedespărţită

[52] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la statui*, I, 1, în *PG* 49, col. 17; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la statui*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, şi trad. A. Podaru, în Ioan Gură de Aur, *Omilii la statui*, vol. I, ediţie bilingvă, Ed. Polirom, Iaşi, 2011.

[53] Arhid. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990, p. 22.

[54] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 243.

[55] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, p. 243.

de Sfânta Liturghie, de Sfintele Taine, este constitutivă acestora[56]. Există şi o hotărâre a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române[57] care prevede rostirea predicii duminicale imediat după citirea Sfintei Evanghelii.

În general, canoanele bisericeşti fie enunţă îndatoriri ale clericilor sau credincioşilor în Biserică, fie interzic unele practici greşite sau excese. În cazul reglementărilor privind îndatorirea preotului de a predica, unele canoane au caracter restrictiv sau de interdicţie. Astfel, *Canoanele 33, 35* apostolice, *Canoanele 2, 11* Sardica şi *Canonul 20* al Sinodului VI Ecumenic opresc pe episcop sau preot să predice în afara eparhiei sau parohiei lor, fără învoirea întâistătătorului eparhiei sau parohiei respective. Predica reprezintă un act de exercitare a slujirii preoţeşti, astfel că venirea în eparhie a unui episcop sau preot din altă parte presupunea o cercetare a lui:

> „Niciunul dintre episcopii şi presbiterii sau diaconii străini să nu se primească fără scrisori de încredinţare şi, aducându-le pe acestea, să fie ispitiţi (încercaţi) şi, dacă vor fi propovăduitori ai dreptei credinţe, să fie primiţi, iar de nu, dându-li-se lor cele de trebuinţă, să nu-i primiţi pe ei în biserică (comunitate), fiindcă multe se fac prin vicleană amăgire" (*Canonul 33* apostolic).

Canonul acesta se referă şi la un anumit tip de viaţă creştină itinerantă, specifică primelor veacuri, după modelul apostolic. Întrucât predica era nota dominantă în misiunea acestora, canonul prevede o cercetare atentă a învăţăturii sau propovăduirii lor, fără de care nu puteau fi primiţi în comunitate (*ecclesia*). Canonul subliniază indirect legătura dintre unitatea Bisericii şi păstrarea adevărului de credinţă.

Canoanele pe care le-am amintit până acum reglementează activitatea clerului la amvon. Sunt însă canoane care se referă la mireni în ceea ce priveşte predica. Statutul mirenilor în Biserică nu exclude calitatea lor de a se face pildă celorlalţi, de a-i învăţa prin fapte şi cuvinte. Totuşi,

[56] Arhim. Veniamin Micle, *Trepte spre Amvon*, p. 18.

[57] „Hotărârile Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române privitoare la problema catehizării", în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, p. 79.

canoanele opresc pe mireni „să-şi ia slujbă de propovăduire". Cel mai cuprinzător canon în acest sens este *Canonul 64* Trulan:

> „(Orânduim) că nu se cuvine ca laicul să ţină cuvântare sau să înveţe în chip obştesc (public), însuşindu-şi de aici slujba învăţătorească, ci să se supună rânduielii predanisite de către Domnul şi să deschidă urechea spre cei ce au luat darul cuvântului de dăscălie (învăţătoresc) şi să înveţe cele dumnezeieşti de la aceştia. Căci în Biserica cea una, osebite mădulare a făcut Dumnezeu, după cuvântul Apostolului (*1 Corinteni* 12, 27) [...]. Iar de s-ar prinde cineva atingând (călcând) canonul de faţă, să se afurisească 40 de zile".

Acest canon nu are nevoie de prea multe lămuriri, însă problema participării mirenilor la activitatea sau slujirea învăţătorească a Bisericii rămâne una deschisă. Nu putem spune că în istoria Bisericii nu au existat mireni care să propovăduiască, uneori chiar la amvon, dar a existat întotdeauna tradiţia ca aceştia să predice numai cu binecuvântarea episcopului. Origen, de pildă, a predicat în timpul anilor 215-216 în biserica din Cezareea Palestinei, apoi în Ierusalim şi, predicând în aceste locuri, evident la amvon, fără încuviinţarea episcopului Dimitrie, deşi era cunoscut ca mare predicator al Şcolii catehetice din Alexandria, a atras dezaprobarea şi mustrarea episcopului. În primele veacuri, în Biserică, existau laici foarte bine pregătiţi care erau îngăduiţi sau, în mod surprinzător, chiar invitaţi de episcopi să predice poporului în biserică, cum este cazul laicului Evelpis în Laranda (Isauria), chemat de Episcopul Neonos, Paulinus în Iconia (Pisidia), chemat de Episcopul Cels, sau Teodor în Sinada (Frigia), invitat de Episcopul Atticus, şi alţii la care se face referire în scrisorile episcopilor avertizaţi de Episcopul Dimitrie în legătură cu abaterea lui Origen[58].

Uneori, pregătirea foarte bună a mirenilor în cunoaşterea dogmelor Bisericii, dar şi pentru elocvenţa sau calitatea discursului de care foarte mulţi dădeau dovadă, a făcut ca episcopii să apeleze la autoritatea lor în disputele cu ereticii, ceea ce a fost benefic în contextul respectiv,

[58] Pr. Liviu STAN, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Ed. Arhidiecezană, Sibiu, 1939, pp. 80-81.

dar a încurajat dorinţa laicilor în a-şi aroga dreptul de a fi predicatori ai Bisericii sau reprezentaţi oficiali în probleme doctrinare. De altfel, *Canonul 64* Trulan interzice ca laicul să îşi ia singur această slujire, fără încuviinţarea episcopului, argumentul principal fiind acela că tradiţia Sfinţilor Părinţi opreşte pe mirean să discute public chestiuni bisericeşti, dogmatice, deoarece prin aceasta se consideră că tulbură liniştea şi buna rânduială (εὐταξία) a Bisericii[59].

În prezent, în Biserica Ortodoxă Română, este generalizată tradiţia ca mireanul să nu predice decât cu acordul episcopului locului sau cel puţin al preotului. O hotărâre a Sfântului Sinod, încă din anul 1950, arată că se doreşte „îndepărtarea oricărei alunecări spre metode introduse de protestantismul laicizant" şi îi îndeamnă pe preoţi să înveţe poporul, pentru că slujirea de a predica „păstrează întreg duhul nepieritor al Ortodoxiei"[60]. Singura formă oficială a prezenţei laicilor, în fapt a teologilor, în slujirea didactică sau catehetică a Bisericii, este în şcoală, la ora de religie, dar şi prezenţa lor în acel spaţiu este condiţionată de binecuvântarea episcopului şi de conformitatea cu învăţătura şi normele Bisericii. În protocolul încheiat între Patriarhia Română şi Ministerul Educaţiei în anul 2014, se prevede ca retragerea binecuvântării episcopului, motivată de unele abateri grave - precum părăsirea învăţăturilor Bisericii sau încălcarea normelor morale bisericeşti –, să atragă după sine încetarea activităţii profesorului de religie sau a profesorului de teologie. Acest protocol este în deplină concordanţă cu normativele canonice la care am făcut trimitere.

Tot în categoria canoanelor cu privire la statutului mirenilor faţă de slujirea predicatorială sunt şi canoanele care opresc femeile să vorbească în biserică. Cel dintâi care reglementează această dispoziţie este Sf. Apostol Pavel, în *Epistola către Corinteni*: „Ca în toate Bisericile sfinţilor, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice şi Legea. Iar dacă voiesc să înveţe ceva, să întrebe acasă pe bărbaţii lor, căci este ruşinos ca femeile să vorbească în biserică" (*1 Corinteni* 14, 34-35). Sf. Apostol Pavel este atât de categoric, încât nu mai lasă loc de interpretare, iar Părinţii de la Sinodul V-VI nu fac decât să

[59] Pr. Liviu STAN, *Mirenii în Biserică...*, p. 87.

[60] „Hotărârile Sfântului Sinod...", în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, p. 78.

preia textul paulin în *Canonul 70*: „Să nu se îngăduie femeilor să vorbească în timpul dumnezeieştilor liturghii". Această interdicţie trebuie văzută în contextul mai larg al misiunii şi slujirii preotului – după cum precizează şi acest canon –, predica fiind constitutivă acestei vocaţii şi responsabilităţi.

Evident, oprirea femeii să vorbească în biserică nu se referă la interzicerea de a mărturisi credinţa şi a învăţa principiile creştine de viaţă în mediul educativ familial sau şcolar, întrucât această dimensiune a slujirii aparţine cu precădere femeilor. Ne referim aici la vocaţiile de mamă şi profesoară de religie, în egală măsură responsabilităţi deosebit de mari în Biserică şi în societate astăzi.

În concluzie, temeiurile canonice ale propovăduirii ne redau spaţiul normativ al slujirii preoţeşti, exigenţele şi standardele canonice ale predicării la amvon, precum şi unele aspecte care vizează statutul predicatorului în Biserică. Caracterul normativ al canoanelor amintite se deduce din raţiunea pentru care ele au fost emise fie la Sinoadele Ecumenice, fie la cele locale, iar autoritatea lor astăzi este indiscutabilă. La acestea se adaugă hotărârile Bisericii Ortodoxe Române, pe care preotul predicator este dator să le cunoască şi să le respecte cu stricteţe.

Aşa cum am văzut, temeiul prim al propovăduiri în Biserică este Persoana Mântuitorului Hristos, iar temeiurile invocate ca argumente ale continuităţii şi autenticităţii misiunii predicatoriale în Biserică şi în lume sunt repere neschimbabile şi permanent vii pentru preotul predicator astăzi.

Subiecte pentru seminarizare

1. Temeiuri biblice ale propovăduirii în interpretarea Sfinţilor Părinţi (câteva exemple);
2. Temeiuri canonice, în interpretarea specialiştilor în Drept Canonic.

BIBLIOGRAFIE

Bantsos, Christos, *Ιεραποστολική*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999;

Băjău, Ioan Pr., *Predica în slujirea dreptei credinţe în primele veacuri*, Ed. Sitech, Craiova, 1997;

Belu, Dumitru Pr., „Sfinţii Părinţi ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, X (1958), 7-8, pp. 548-561;

Clement Alexandrinul, *Stromate*, I, 1, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 5, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982;

Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982; cf. trad. N.I. Ştefănescu, Bucureşti, 1939;

Floca, Ioan N. Arhid., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii*, Sibiu, 2005;

Floca, Ioan N. Arhid., *Drept canonic ortodox*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1990;

Fotie al Constantinopolului, Sf., *Mistagogia Duhului Sfânt. Exegeze la Evanghelii*, trad. O. Coman, Ed. Polirom, Iaşi, 2013;

Galeriu, Constantin Pr., „Preoţia, taină şi slujire în viaţa Bisericii", în: *Ortodoxia*, XXXIV (1982), 4, pp. 538-549;

Ghioultsis, Vasilios T., *Πνευματικότητα και κοινωνική ζωή*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1999;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Grigorie de Nyssa, Sf., *Omilii la Cântarea Cântărilor*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 29, trad. Pr. D. Stăniloae, Pr. I. Buga, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982;

Ignatie Teoforul, Sf., *Epistola către Romani*, în vol. *Scrierile Părinţilor Apostolici*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 1, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoţie*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987 (reed. 2007);

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilii la Facere*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987;

Grigorie Teologul, Sf., *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoţie*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987;

„Hotărârile Sfântului Sinod privitoare la problema catehizării", în: *Glasul Bisericii*, IX (1950), 9-10, pp. 78-80;

Ivan, Iorgu D., „Ὅρος şi κανών în dreptul bisericesc ortodox", în: *Ortodoxia*, XX (1970), 3, pp. 365-372;

Ivireanul, Antim, Sf., *Predici*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1962;

Maxim Mărturisitorul, Sf., *Capete gnostice*, în *Filocalia*, vol. 2, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2008;

Maxim Mărturisitorul Sf., *Ambigua*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 80, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1983;

Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon. Studii omiletice*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993;

Moraitis, Dimitris, *Ιστορία της Χριστιανικής ρητορείας*, Tesalonic, 1947;

Papadopoulos, Stylianos, *Viaţa, activitatea şi opera Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. O. Gordon, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2014;

Papadopoulos, Stylianos, *Gândirea teologică a Sfântului Ioan Hrisostom*, trad. S. Preda, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2014;

Popa, Ioan D., „Norme canonice privitoare la dreptul şi datoria preotului de a predica", în: *Glasul Bisericii*, XXIV (1972), 3-4, pp. 326-334;

Popovici, Dănuţ Pr., *Propovăduirea dreptei credinţe în lumina sfintelor canoane*, Ed. Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 2008;

Preda, Constantin Pr., *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005;

Simeon Evlaviosul, *Cuvântări morale*, 2, în *Filocalia*, vol. 6, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977;

Siotis, M., „Ο λόγος του Θεού", în: *Πνευματικόν Συμπόσιον περί Αγίας Γραφής*, Atena, 1970;

Stan, Liviu Pr., *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939;

Thumberg, Lars, *Antropologia teologică a Sfântului Maxim Mărturisitorul*, trad. A. Popescu, Ed. Sofia, Bucureşti, 2005;

Vasile cel Mare Sf., *Omilii la Hexaemeron*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986;

Zizioulas, Ioannis, *Comuniune şi alteritate. Fiinţarea personal-eclesială*, Ed. Sophia, Bucureşti, 2013;

Zografos, Paraschevas Pr., *Ομιλητική*, Atena, 1973.

III. IZVOARELE PREDICII[61]

1. Preliminarii; 2. Revelaţia naturală; 3. Sfânta Scriptură; 4. Sfânta Tradiţie; 5. Scrierile Sfinţilor Părinţi; 6. Elemente de inspiraţie din cultura profană; 7. Concluzii.

III.1. Preliminarii

Uneori, predica este descrisă, în anumite cercuri culturale, ca fiind o activitate exclusiv umană, culturală, socială, misionară, şi i se atribuie totodată o finalitate strict morală în viaţa oamenilor, a cetăţenilor. Despre predică însă nu se poate spune nimic autentic în afara lucrării divine, iar aceasta se justifică prin faptul că ea este cale de descoperire şi cunoaştere a lui Dumnezeu. Predica este prin excelenţă o lucrare harică, de inspiraţie divină, aşadar izvoarele ei sunt căi ale revelaţiei dumnezeieşti, fiindcă „nu ne propovăduim pe noi înşine, ci pe Hristos Iisus, Domnul", spune Sf. Apostol Pavel (*2 Corinteni* 4, 5). Acest fapt o deosebeşte în mod categoric de orice altă formă a discursului retoric.

În acelaşi timp, trebuie observat că Dumnezeu a ales acest mod desăvârşit de descoperire a Lui prin predică, pentru că doreşte să vină cât mai aproape de noi din iubire, precum un părinte iubitor care caută prin orice mijloace să fie cât mai aproape de fiii săi prin cuvânt şi învăţătură. Este o pogorâre permanentă a lui Dumnezeu către noi, către inimile

[61] O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Adrian Ivan.

noastre: „Cuvântul Mântuitorului coboară la inimile ascultătorilor[62] și, aflându-le pe unele mai sensibile, le preschimbă îndată și le strămută spre o simțire bună", ne spune Sf. Chiril al Alexandriei[63]. Astfel, Mântuitorul subliniază că misiunea Sa în lume este să grăiască pe față tuturor adevărul: „Eu am vorbit pe față lumii; Eu am învățat întotdeauna în sinagogă și în templu, unde se adună toți iudeii și nimic nu am vorbit în ascuns" (*Ioan* 18, 20). Biserica păstrează până astăzi cuvintele Lui prin predică și El Însuși este Cel Care grăiește prin preotul predicator.

Propovăduirea este misiunea prin care preotul se dedică vestirii Evangheliei Mântuitorului Hristos; prin urmare, ea este inepuizabilă din punct de vedere tematic, infinită în raport cu Dumnezeu, cu descoperirea sensurilor cuvintelor lui Dumnezeu și a semnificațiilor faptelor Lui. Totodată, ea este inepuizabilă și în raport cu omul, pentru că oamenii trăiesc în epoci diferite, aparțin unor culturi diferite și Îl cunosc în mod personal pe Dumnezeu, așadar învățătura creștină capătă noi și noi valențe și semnificații în viața oamenilor, ceea ce arată că Dumnezeu este viu și lucrător prin Cuvântul Său. Sfânta Scriptură ne spune că Dumnezeu, în multe feluri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin proroci, iar la plinirea vremii, „ne-a grăit nouă prin Fiul, pe Care L-a pus moștenitor a toate și prin Care a făcut și veacurile" (*Evrei* 1, 1-2). Așadar, și grăirea lui Dumnezeu de-a lungul istoriei omului este diferită, iar izvoarele ei au fost felurite. Acum însă, El ne-a grăit nouă prin Fiul, Cuvântul Său întrupat, Cel Care este și la începutul veacurilor, este și acum, și va fi până la sfârșitul veacurilor același (*Evrei* 13, 8). Altfel spus, învățătura despre Dumnezeu își are acum temeiul propovăduirii ei descoperit în mod deplin.

Dacă afirmăm că predica are mai multe izvoare nu înseamnă că negăm faptul că Dumnezeu este singurul izvor al predicii, ci afirmăm că El S-a descoperit și Se descoperă în multe feluri, însă căile revelației dumnezeiești conduc întotdeauna și se desăvârșesc în Persoana Fiului lui

[62] Sensul aici este mai mult *se așază / se întrupează*: „*κάτεισι* τοῦ Σωτῆρος ὁ λόγος εἰς τὰς τῶν ἀκροωμένων καρδίας", adică vine spre cel care ascultă și așază cuvântul ca pe o sământă în „pământul" inimii.

[63] Sf. Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, VII, X, 19, în *PG* 74, col. 13 B, trad. Pr. D. Stăniloae, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 41, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000, p. 502.

Dumnezeu întrupat, temeiul propovăduirii. Căile revelației dumnezeiești sunt tot atâtea izvoare ale predicii. Pe de altă parte, izvoarele revelației divine ne arată că predica nu este un act unilateral, nu poate subscrie vreunei ideologii sau culturi, ci se inspiră din diversitatea formelor culturale și descoperă un univers tematic inepuizabil[64], semnificant și semnificator, și aceasta o integrează misiunii Bisericii, având ca finalitate mântuirea credincioșilor.

III.2. **Revelația naturală**

Lumea și întreaga zidire sunt o frumoasă întocmire a cuvintelor lui Dumnezeu către oameni și, evident, această ordine și armonie sunt deosebit de grăitoare. Lumea, ca descoperire a lui Dumnezeu, împrumută omului o paradigmă a vorbirii dincolo de cuvinte. În vorbirea obișnuită, omul se oprește la cele văzute, le analizează, emite judecăți de valoare asupra lor, dar zidirea și lumea în care trăim ne vorbesc despre Creatorul lor. „Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria" (*Psalmul* 18, 1). Creația este primul predicator pentru cel credincios, ea vestește Înțelepciunea Ziditorului și măreția sau puterea Lui.

Faptul că Dumnezeu Se descoperă în lume prin făpturi este un dar făcut omului de la începutul zidirii. Din făpturi, omul a înțeles gândul lui Dumnezeu, pentru că El a poruncit și s-au zidit. Astfel, creația se descoperă ca o carte a cugetărilor lui Dumnezeu, a poruncilor Lui, ca o predică vie și neîncetată despre iubirea Lui. Mântuitorul spune: „Priviți la corbi, că nici nu seamănă, nici nu seceră; ei n-au cămară, nici jitniță, și Dumnezeu îi hrănește. Cu cât mai de preț sunteți voi decât păsările! Priviți la crini cum cresc: Nu torc, nici nu țes. Și zic vouă că nici Solomon, în toată mărirea lui, nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia" (*Luca* 12, 24, 27).

[64] Cf. Ioannis Fountoulis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1998, p. 99, unde acest capitol este intitulat *Teme și izvoare ale predicii*, accentuând rolul tematic al izvoarelor. În viziunea altor autori, predica este văzută prin prisma acestor izvoare, fiind accentuat caracterul ei biblic, patristic, aghiografic etc.; cf. Evanghelos D. Theodorou, *Μαθήματα Εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομιλητικής*, Atena, 1976.

Creaţia nu îşi descoperă adevărata frumuseţe decât în măsura în care omul Îl descoperă pe Dumnezeu în ea, dar totodată trebuie să părăsească înţelesurile mai slabe ale lumii cunoscându-L pe Dumnezeu: „Dacă v-am spus cele pământeşti şi nu credeţi, cum veţi crede cele cereşti?", întreabă Mântuitorul (*Ioan* 3, 12). Mântuitorul a predicat de nenumărate ori în mijlocul naturii: pe ţărmul mării Galileei, în corabie, pe Muntele Măslinilor, la fântâna lui Iacov etc., a arătat că El este domn al cerului şi al pământului, că Lui I se supun valurile şi vânturile mării atunci când a potolit furtuna (*Matei* 8), adâncurile ei, atunci când Apostolii au pescuit în chip minunat (*Luca* 5), şi firea întreagă I s-a supus ca unui Dumnezeu, atunci când a prefăcut apa în vin (*Ioan* 2), a înmulţit pâinile (*Ioan* 6) şi mai ales când El Însuşi a înviat din morţi (*Ioan* 20). Aşadar, rolul predicii şi al predicatorului este de a ridica pe credincioşi de la înţelesurile slabe despre lume, de la ştiinţa simplă, la înţelesurile cele mai înalte despre Dumnezeu şi la Dumnezeu Însuşi.

Revelaţia naturală se referă la calitatea tuturor celor create de Dumnezeu de a oferi omului posibilitatea să-L cunoască pe El şi să se manifeste deplin ca fiinţă raţională, să înţeleagă şi să se ridice cu mintea la Dumnezeu; de aceea, predica se hrăneşte deplin din frumuseţile raţionale ale lumii. Sunt multe exemple pe care predicatorul le preia din rânduiala tainică a firii ca să aducă în faţa minţii şi a inimii ascultătorilor tainele lui Dumnezeu. Spre exemplu, Sf. Vasile cel Mare aminteşte despre lucrarea minţii şi o aseamănă cu zborul albinei culegând nectarul din florile înţelepciunii şi ale ştiinţei umane, apoi aseamănă întreg sufletul omenesc cu un pom, zicând:

> „După cum însuşirea proprie a unui pom este de a face un fruct bun şi frumos, dar şi frunzele, care se mişcă pe ramuri, dau pomului oarecare podoabă, tot aşa şi cu sufletul: fructul lui este mai cu seamă adevărul; dar nu-i lipsit de frumuseţe dacă-i împodobit cu înţelepciunea profană, aşa precum frunzele oferă fructului înveliş şi înfăţişare frumoasă"[65].

[65] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a* (*Către tineri*), 2, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986, p. 568.

În tradiţia omiletică ortodoxă se observă acest ataşament al predicatorului faţă de revelaţia lui Dumnezeu prin făpturi. El redă sensul armoniei primordiale între om şi natură, echilibru pe care predicatorul creştin trebuie să-l aibă permanent în atenţie ca pe un parcurs pedagogic, întrucât şi revelaţia supranaturală s-a făcut treptat, după măsura pregătirii celor care aveau să primească această descoperire:

> „Era de trebuinţă ca cei care aveau în ei mintea încă uşoară şi uşor de mutat de la una la alta, să nu fie duşi îndată la desăvârşire şi la o educaţie mai presus de minte şi de înţelegere, adică la cea evanghelică, ci să fie călăuziţi mai întâi prin cele mai de jos şi să se supună unui exerciţiu anticipat în lege pentru viaţa cea în Hristos"[66].

Şi în predică este respectat acest principiu al pedagogiei divine, al trecerii de la înţelesul simplu, intuitiv, al învăţăturii, la trăirea misterului credinţei, al adevărului dumnezeiesc. În predică, revelaţia naturală îl ajută pe predicator să rămână simplu şi înţeles de toţi cei care îl ascultă, mai aproape de sufletele oamenilor simpli şi care găsesc în creaţie argumentele unei vieţi creştine autentice. Aşa poate fi explicat faptul că cei mai mari predicatori ai Bisericii au căutat nu numai podoaba cuvintelor pline de învăţătură, pe care ar fi deprins-o cu uşurinţă de la oratori, ci au ales şi au propovăduit viaţa ascetică, experienţa refacerii unităţii între om şi lume. În concluzie, prin predică, lumea participă în înţelesurile ei cele mai adânci ca revelaţie a lui Dumnezeu. Astfel, revelaţia naturală este unul dintre izvoarele autentice ale predicii creştine, o carte permanent deschisă a cuvintelor lui Dumnezeu, de la zidirea lumii.

III.3. **Sfânta Scriptură**

Tâlcuirea Sfintei Scripturi sau explicarea învăţăturilor ei constituie universul specific al predicii în Biserică[67], dar Sfânta Scriptură oferă

[66] Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, IV, 7, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 39, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992, p. 137.

[67] Ioannis Fountoulis, *Ομιλητική*, p. 99.

predicatorului nu numai un bogat conținut tematic, ci mai ales paradigma propovăduirii în Biserică. La aceasta trebuie să mediteze mai ales preotul predicator. Sfânta Scriptură este izvorul nesecat al învățăturii Bisericii pentru că este scrisă sub inspirația Duhului Sfânt. Mulțimea faptelor, a evenimentelor și îndeosebi a cuvintelor rostite de Dumnezeu prin glasul patriarhilor și al profeților în Vechiul Testament, dar mai ales prin Fiul Său întrupat, oferă predicatorului un izvor inepuizabil în alcătuirea predicii, în formularea unor răspunsuri la numeroasele întrebări ale timpului. Încă de la început, creștinii „stăruiau în învățătura apostolilor și în împărtășire, în frângerea pâinii și în rugăciuni" (*Faptele Apostolilor* 2, 42).

Mântuitorul face început al propovăduirii Sale în sinagoga din Nazaret tâlcuind Scripturile - ne spune Sfântul Evanghelist Luca. După obicei, într-o zi de sâmbătă, intrând în sinagogă, „I s-a dat cartea Prorocului Isaia. Și, deschizând El cartea, a găsit locul unde era scris: «Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul plăcut Domnului». Și închizând cartea și dând-o slujitorului, a șezut, iar ochii tuturor erau ațintiți asupra Lui. Și El a început a zice către ei: Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta în urechile voastre" (*Luca* 4, 17-21). Relatarea pe larg a acestui moment nu este întâmplătoare, ea descoperă principiul unic al tâlcuirii profețiilor veterotestamentare, a Legii și a Prorocilor, împlinirea lor în Persoana Lui, începutul unei noi etape în abordarea textului sacru. Acest principiu se va perpetua în predica creștină și reprezintă regula de aur în ceea ce privește exegeza istorico-literală și simbolică a textului biblic.

Omilia exegetică va pune în lumină acest principiu ca descoperire a sensurilor și interpretare a Sfintei Scripturi. Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu descoperă un sens mai înalt al Sfintei Scripturi, sens al cărui temei este El Însuși. El predică făcând referire la Lege și la Profeți: „Ați auzit că s-a zis celor de demult: «Să nu ucizi»; iar cine va ucide, vrednic va fi de osândă. Eu însă vă spun vouă: Că oricine se mânie pe fratele său vrednic va fi de osândă" (*Matei* 5, 21-22). Dacă profeții grăiau în numele lui Dumnezeu, aici Dumnezeu Însuși grăiește: „Eu însă vă spun", accentul cade pe subiectul Persoanei divino-umane a Mântuitorului. De foarte multe ori, El amintește de profețiile vetero-testamentare, în lumina cărora

sunt înțelese faptele Sale, cele scrise de proroci acționând ca o cheie în aflarea sensului Jertfei Lui și al cuvintelor Lui: „Și le-a zis: Acestea sunt cuvintele pe care le-am grăit către voi fiind încă împreună cu voi, că trebuie să se împlinească toate cele scrise despre Mine în Legea lui Moise, în proroci și în psalmi. Atunci le-a deschis mintea ca să priceapă Scripturile. Și le-a spus că așa este scris și așa trebuia să pătimească Hristos și așa să învieze din morți a treia zi" (*Luca* 24, 44-46).

Predica Mântuitorului pune în legătură cele profețite despre El cu cele săvârșite de El, astfel nicio prescripție a Vechiului Testament nu poate fi înțeleasă deplin decât în El, iar aceasta face ca întreaga Scriptură să devină un izvor unitar și o dovadă certă a împlinirii iconomiei dumnezeiești, reflectată în predica creștină. După Învierea Sa din morți, aflându-Se în chip minunat împreună cu Luca și Cleopa în drumul spre Emaus, „de la Moise și de la toți prorocii, Mântuitorul le-a tâlcuit lor din toate Scripturile cele despre El", încât cei doi ucenici s-au întrebat la aflarea tainei: „Oare nu ardea în noi inima noastră, când ne vorbea pe cale și când ne tâlcuia Scripturile?" (*Luca* 24, 27-32).

Până la venirea Mântuitorului, cercetarea Scripturilor avea să conducă la adevărul că El este Mesia, Fiul lui Dumnezeu întrupat: „Cercetați Scripturile, că socotiți că în ele aveți viață veșnică! Și acelea sunt care mărturisesc despre Mine" (*Ioan* 5, 39), spune Mântuitorul Hristos în predica Sa către evreii cunoscători ai Legii. Sfinții Evangheliști, în relatarea istorică a evenimentelor din viața Mântuitorului, începând cu Buna Vestire și Nașterea Sa din Fecioara Maria, invocă profeții ale Vechiului Testament pentru a dovedi că El este Cel prezis de proroci. Sfântul Evanghelist Matei amintește cu privire la Nașterea Domnului de profeția lui Isaia (7, 14): „Iată Fecioara va avea în pântece și va naște Fiu și vor chema numele Lui Emanuel, care se tâlcuiește: Cu noi este Dumnezeu" (*Matei* 1, 23); pentru fuga în Egipt, de asemenea, amintește de profeția lui Osea (11, 1): „Din Egipt am chemat pe Fiul Meu" (*Matei* 2, 15), iar despre vindecările minunate scrie că „pe toți cei bolnavi i-a vindecat, ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin Isaia prorocul, care zice: «Acesta neputințele noastre a luat și bolile noastre le-a purtat»" (*Matei* 8, 16-17).

Profețiile mesianice și în general cărțile Vechiului Testament constituiau punctul de plecare în predica Sfinților Apostoli, în misiunea lor

kerygmatică, mai ales atunci când aceştia predicau în general evreilor, cunoscători ai textelor profetice. Astfel, Sf. Apostol Petru începe predica la Pogorârea Duhului Sfânt plecând de la profeţia lui Ioil (3, 1) zicând: „Aceasta este ce s-a spus prin Prorocul Ioil: «Iar în zilele din urmă, zice Domnul, voi turna din Duhul Meu peste tot trupul şi fiii voştri şi fiicele voastre vor proroci şi cei mai tineri ai voştri vor vedea vedenii şi bătrânii voştri vise vor visa»" (*Faptele Apostolilor* 2, 16-17). Aşadar, cele cuprinse în Sfânta Scriptură se înfăţişează ca o adevărată „simfonie biblică"[68], atât a evenimentelor profeţite în Vechiul Testament şi împlinite prin venirea Mântuitorului, cât şi a celor prezente şi viitoare.

Vechiul Testament este prin excelenţă un izvor tematic pentru predică, un izvor prea puţin întrebuinţat de preoţii predicatori astăzi[69]. Cunoaşterea Vechiului Testament se impune atât prin bogăţia temelor îndeosebi morale care se pot desprinde, dar mai ales în perspectiva înţelegerii unitare a Sfintei Scripturi[70]. Temele veterotestamentare care pot fi abordate în predică sunt diverse: despre îngeri, despre judecata, dreptatea sau sfinţenia lui Dumnezeu, despre virtutea credinţei şi a aşteptării venirii Mântuitorului, despre pocăinţă, despre pericolul închinării la idoli, despre poruncile divine etc.

Pe de altă parte, Sfânta Scriptură este mai mult decât o colecţie de cărţi istorice şi profetice, ea este un izvor al formării cultului bisericesc şi al organizării vieţii bisericeşti. În jurul citirii din cărţile profetice şi din învăţăturile Apostolilor se organizează atât cultul public, cât şi viaţa bisericească din primele veacuri. Predica, inclusiv forma cu totul originală a kerygmei apostolice, se naşte în unitatea dintre cultul Bisericii, citirile biblice, frângerea pâinii şi prezenţa întâistătătorului Bisericii. Sf. Iustin Martirul şi Filosoful arată limpede, în prima sa *Apologie*, legătura dintre Sfânta Scriptură şi predică în prima jumătate a veacului al II-lea creştin, integrându-le în cultul Bisericii: „Se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeţilor, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul

[68] Pr. I. BĂJĂU, *Omiletica generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004, p. 43.
[69] Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletica Ortodoxă*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001, p. 28.
[70] Pr. Dumitru BELU, „Vechiul Testament ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 11-12, p. 885.

încetează, întâistătătorul ţine un cuvânt prin care sfătuieşte şi îndeamnă la imitarea acestor frumoase învăţături"[71]. Foarte interesant este şi faptul că împlinirea profeţiilor mesianice era un argument foarte puternic în predică nu numai pentru evrei, ci şi pentru creştinii convertiţi dintre neamuri. Sf. Iustin Martirul şi Filosoful este unul dintre aceia care s-au convertit la creştinism cunoscând îndeaproape aceste profeţii şi faptul că s-au împlinit prin venirea Mântuitorului.

Integrarea textului biblic în cult şi îndeosebi a pericopelor evanghelice, încă din primul veac creştin, condiţionează rostirea predicii în cadrul cultului, dar şi conţinutul sau mesajul acesteia. Predica avea să fie mijlocul principal de explicare şi transmitere a învăţăturilor morale, dogmatice, canonice, prin mijlocirea textului biblic către credincioşi. Până astăzi, pericopa evanghelică din timpul Sfintei Liturghii, dar şi celelalte pericope biblice din cadrul cultului determină în cea mai mare măsură tematica predicii, fiind izvorul principal al ei. De-a lungul timpului, îndeosebi după edictul de libertate a creştinilor din 313, cultul a evoluat dezvoltând armonios elemente imnografice constitutive, cele mai multe plecând de la textul biblic, dar tendinţa generală a fost de a se citi întreaga Scriptură la adunările creştinilor. Există studii care arată că aceste pericope biblice menite a fi citite în cult erau grupate cu diferite numiri. Spre exemplu, în Siria erau numite: *Legea, Profeţii, Faptele, Epistolele* şi *Evanghelia*; în Egipt: *Legea, Profeţii, Apostolul, Evanghelia*; în spaţiul occidental, bizantin şi armean erau grupate în trei categorii: *Vechiul Testament, Apostolul* şi *Evanghelia*[72].

Cultul Bisericii Creştine a avut de la început ca elemente principale, după Sfânta Euharistie, lecturile biblice şi predica[73]. Extinderea acestor lecturi până la a cuprinde întreaga Sfântă Scriptură a condus la tradiţia şi practica tâlcuirii în predică a tuturor cărţilor Sfintei Scripturi. Este vorba despre perioada de aur a predicii şi a scrierilor patristice (sec. IV-V).

[71] SF. IUSTIN MARTIRUL ŞI FILOSOFUL, *Apologia întâi în favoarea creştinilor*, 67, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 71.
[72] Ioannis FOUNTOULIS, *Ομιλητική*, p. 100.
[73] Pr. Ene BRANIŞTE, *Liturgica generală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 735.

Unele cărţi erau dedicate anumitor perioade liturgice din anul bisericesc, precum cartea *Faptele Apostolilor*, care se citea în întregime în Biserica din Antiohia, de la Sfintele Paşti până la Cincizecime, sau cartea *Facerea*, în Postul Mare, după cum relatează Sf. Ioan Gură de Aur[74]. Deseori, Sf. Ioan Gură de Aur obişnuia să-i anunţe pe credincioşi cu câteva zile înaintea citirii textului biblic la sărbători, pentru ca ei să aibă posibilitatea de a-l fi citit mai înainte şi de a pregăti înţelegerea lui mai adâncă în timpul predicii[75]. Din această dorinţă, treptat s-a renunţat la citirea continuă a cărţilor Sfintei Scripturi şi s-au ales pericope special dedicate sărbătorilor creştine[76], care au constituit miezul predicii în Biserică. Faptul că pericopele evanghelice dedicate duminicilor şi praznicelor sau sărbătorilor de peste an aveau în conţinutul lor învăţături care exprimau semnificaţia duminicii sau sărbătorii respective a condus, pe de o parte, la restrângerea ariei tematice a predicii la numărul celor 52 de pericope duminicale, la care s-au adăugat cele praznicale, iar pe de altă parte, la trecerea în umbră a cărţilor Vechiului Testament sau la scăderea semnificativă a pericopelor din aceste cărţi ca arie tematică a predicii.

Sfânta Scriptură este astăzi la îndemâna tuturor spre a fi citită de către toţi, preoţi şi credincioşi; dar pentru a o înţelege este nevoie de propovăduitor, de cel care cunoaşte semnificaţia duhovnicească a acestor scrieri în duhul celor tâlcuite sau descoperite de Sfinţii Părinţi ai Bisericii. Preotul predicator descoperă în Sfânta Scriptură pe Cel Ce Însuşi a grăit şi dator este să-i conducă pe credincioşi la El, prin cuvintele

[74] Vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, I, 1, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 31, unde Sfântul Ioan precizează că această primă cuvântare (*Omilia I*) deschide frumoasa perioadă a Postului Mare; cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la statui*, VII, 1, în *PG* 49, col. 92, şi în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la statui*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, p. 139, unde Sfântul Ioan accentuează că misiunea lui este aceea de a-i mângâia pe credincioşi prin cuvintele cărţii ce s-a citit, deşi este a cincea zi de când tâlcuieşte această carte (*Facerea*, n.n.).

[75] Vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, I, 6, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994, p. 23; cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Şapte cuvântări despre Lazăr*, III, 3, în *PG* 48, col. 995.

[76] Pr. Ene Branişte, *Liturgica generală*, p. 736.

Lui. Exerciţiul predicatorial se continuă astfel în viaţa credincioşilor, el devenind mediu al descoperirii învăţăturilor mântuitoare şi al sfinţirii sufletelor. Fără a minimaliza rolul Sfintei Scripturi şi implicit al predicii, Sf. Ioan Gură de Aur spune că nu am fi avut nevoie de Sfintele Scripturi, dacă l-am fi păstrat de la început pe Duhul Sfânt în inimile noastre, ceea ce arată legătura dintre pregătirea vieţii duhovniceşti şi înţelegerea Sfintei Scripturi:

> „Ar fi trebuit să n-avem nevoie de ajutorul Sfintelor Scripturi, ci să avem o viaţă atât de curată încât harul Duhului să fi ţinut locul Scripturilor în sufletele noastre. Şi după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot aşa ar fi trebuit ca şi inimile noastre să fi fost scrise cu Duhul cel Sfânt”[77].

Prin urmare, Sfânta Scriptură este mai mult decât un izvor tematic al predicii creştine, este o paradigmă a întrupării sau coborârii Cuvântului lui Dumnezeu, permanent viu şi lucrător prin cuvintele preotului predicator, în inimile credincioşilor. Cunoaşterea Sfintei Scripturi de către preotul predicator este o condiţie primordială şi nu se rezumă la o cercetare teoretică, ştiinţifică, ci implică o apropiere de textul sacru, de semnificaţiile lui, în duhul Sfinţilor Părinţi. Aceştia îi oferă predicatorului de astăzi nu numai cheia înţelesului Sfintei Scripturi, ci mai ales modul de viaţă pe care predicatorul trebuie să-l deprindă pentru a înţelege şi propovădui învăţăturile desprinse din Sfânta Scriptură.

III.4. Sfânta Tradiţie

Sfânta Tradiţie reprezintă pentru studiul omiletic totalitatea izvoarelor de inspiraţie dumnezeiască, aşa cum s-au transmis de la începutul Bisericii până astăzi, care oferă preotului predicator atât elemente de conţinut, cât şi paradigme sau modele ale predicii. Sfânta Tradiţie este

[77] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, I, 1, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 23, p. 15.

denumită uneori cu un termen biblic, foarte general, *predanie*, termen prin care înţelegem şi predica propriu-zisă: „Deci, dar, fraţilor, staţi neclintiţi şi ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat, fie prin cuvânt, fie prin epistola noastră" (*2 Tesaloniceni* 2, 15). La început, toate învăţăturile erau transmise prin viu grai, iar Sfinţii Apostoli se îngrijeau de vestirea prin cuvânt a Evangheliei Mântuitorului: „Multe având a vă scrie, n-am voit să le scriu pe hârtie şi cu cerneală, ci nădăjduiesc să vin la voi şi să vorbesc gură către gură, ca bucuria noastră să fie deplină" (*2 Ioan* 1, 12). Ei au scris numai ocazional şi sub inspiraţia Duhului Sfânt. Astfel, monumentele care constituie Sfânta Tradiţie şi întregul tezaur al învăţăturii Bisericii au calitatea de a fi transmise prin viu grai până la sfârşitul veacurilor.

În raport cu Sfânta Tradiţie, predica nu numai că îşi trage din ea toată seva şi conţinutul revelat al celor propovăduite, ci reprezintă garanţia şi întregul suport al propovăduirii. Ea ne oferă paradigma desăvârşită a predicii Mântuitorului Hristos, a împlinirii cuvintelor Lui, modelul kerygmei apostolice, al predicii părinţilor apologeţi şi al marilor predicatori din veacul de aur. Scrierile novotestamentare sunt rezultatul fixării în scris a unei părţi din Sfânta Tradiţie, principiu care s-a perpetuat de-a lungul timpului: „Sunt şi alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus şi care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărţile ce s-ar fi scris" (*Ioan* 21, 25). În acest sens, Sfânta Tradiţie cuprinde întreaga experienţă a Bisericii ca manifestare a Duhului Sfânt în lume, până la sfârşitul veacurilor.

Este foarte important de subliniat că predica nu se limitează la tâlcuirea textului Sfintei Scripturi, ci ea este expresia întregii experienţe a Bisericii, lucrare a Duhului Sfânt în lume, dacă înţelegem prin această lucrare şi descoperirea sensurilor învăţăturii creştine şi actualizarea ei, a principiilor de viaţă creştină, pentru că El „ne va călăuzi la tot adevărul şi toate câte va auzi va vorbi şi cele viitoare ne va vesti" (*Ioan* 16, 13).

În Sfânta Tradiţie sunt cuprinse, aşadar, *învăţăturile şi hotărârile sinoadelor ecumenice* şi ale celorlalte sinoade care au stabilit dreapta credinţă şi au ferit-o de învăţătura greşită a ereticilor, au stabilit norme de înţelegere şi propovăduire a învăţăturilor cuprinse în Sfânta Scriptură. Alături de aceste hotărâri ale sinoadelor stau *scrierile Sfinţilor Părinţi* care au expus în cuvinte lămuritoare învăţătura Bisericii, prin purtarea

de grijă şi lucrarea Duhului Sfânt, scrieri care de cele mai multe ori au forma scrisă a omiliilor sau catehezelor. Acestea sunt la îndemâna predicatorului astăzi nu numai în ceea ce priveşte conţinutul, ci şi forma predicilor. Cât priveşte cunoaşterea învăţăturilor şi a hotărârilor sinodale, predicatorul are datoria să cunoască în amănunt învăţătura Bisericii, să alcătuiască predica în duhul irenic al Sfinţilor Părinţi, având conştiinţa că, mai înainte de a se îngriji de frumuseţea cuvântării, trebuie să caute a nu fi sărac în cunoştinţă, după cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Chiar dacă sunt neiscusit în cuvânt, nu însă în cunoştinţă, ci v-am dovedit-o în totul faţă de voi toţi" (*2 Corinteni* 11, 6).

Cărţile de slujbă, sinaxarele, vieţile sfinţilor, inscripţiile funerare, *elementele de arhitectură bisericească, icoanele*, toate acestea constituie surse autentice în alcătuirea şi susţinerea predicii. Rolul predicii este să pună în valoare inepuizabilul tezaur al Sfintei Tradiţii, să „adape" la izvoarele cele mai limpezi ale Ortodoxiei înţelesurile tainice ale credinţei.

Cărţile de slujbă şi *cultul*, în general, se împletesc în mod fericit cu predica, istoria predicii fiind în strânsă legătură cu istoria cultului Bisericii. În cult, sunt prezente scrieri şi tâlcuiri ale Sfinţilor Părinţi, rugăciuni şi alcătuiri imnografice, cuvinte de învăţătură. Amintim, de pildă, *Cuvântul despre post* al Sf. Vasile cel Mare citit la Utrenia de luni, miercuri şi vineri din Săptămâna brânzei, *Cuvântul* Sf. Ioan Gură de Aur citit în Duminica Învierii Domnului etc[78]. De altfel, predica a avut întotdeauna rolul de a preciza şi a explica învăţătura de credinţă, cultul Bisericii, astfel că şi cultul a preluat texte omiletice patristice în concordanţă cu evenimentul liturgic. Între predică şi cult este o legătură organică evidentă, indisolubilă, cu atât mai mult cu cât predica stă în strânsă legătură cu lecturile biblice specifice cultului. Locul predicii în cult este redat de locul citirilor biblice, ceea ce arată şi Mântuitorul când tâlcuieşte profeţia lui Isaia (*Luca* 4, 16-21). La fel de important pentru predicator este şi faptul că predica împrumută stilul encomiastic şi expresivitatea limbii cultice, „limba vechilor Cazanii" de care aminteşte poetul basarabean Alexei Mateevici. Frumuseţea cuvintelor şi expresiilor bisericeşti cultice stă în caracterul lor arhaic, dincolo de timp şi de factorul civilizator, ceea ce ar trebui să

[78] Pr. Ene Branişte, *Liturgica generală*, pp. 744-746.

se întâmple şi în predică. *A renunţa la expresiile liturgice, eminamente biblice, nu este cheia actualizării predicii, ci o cale sigură de a rupe predica din contextul liturgic şi biblic.*

Sinaxarele şi vieţile sfinţilor sunt izvorul aghiografic incontestabil al predicii encomiastice, al panegiricului la praznicele împărăteşti sau la sărbătorile sfinţilor de peste an. Cinstirea sfinţilor este prezentă în cultul Bisericii încă din primele veacuri, mai exact începând cu a doua jumătate a secolului al II-lea, îndeosebi după Martiriul Sf. Policarp al Smirnei, în anul 155. Din această perioadă, creştinii obişnuiau să cinstească zilele pătimirii sfinţilor mucenici venind la locul unde se aflau sfintele lor moaşte şi îi pomeneau lăudând ziua naşterii lor în ceruri, „γενέθλιος ἡμέρα”[79].

Sinaxarele îşi au originea în *Actele martirice*[80], despre care avem cunoştinţă încă din veacul al II-lea creştin şi asupra cărora ne oferă informaţii preţioase istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (265-369). În primele veacuri, dominate de persecuţii sângeroase împotriva creştinilor, cultul sfinţilor a devenit un element central al vieţii Bisericii. Actele martirice cuprindeau procesele verbale de judecare şi condamnare a creştinilor la moarte[81], dar şi cuvinte de laudă pentru virtuţile şi curajul creştinilor mărturisitori. Astăzi, *sinaxarul* din rânduiala Utreniei cuprinde fragmente din actele martirice şi din vieţile sfinţilor, şi descrie înfricoşătoarele pătimiri suferite de martiri, precum şi nevoinţele duhovniceşti ale sfinţilor din perioadele de pace ale Bisericii. Aceste documente de istorie bisericească sunt veritabile surse de inspiraţie în alcătuirea cuvintelor de laudă la sfinţii martiri şi la ceilalţi sfinţi ai Bisericii. Biserica le propovăduieşte viaţa şi faptele întrucât sunt vrednice cu adevărat de o amintire nepieritoare[82]. Generalizarea cultului sfinţilor

[79] Antonios Papadopoulos, *Αγιολογία*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1985, pp. 43-44.

[80] Pr. Ene Branişte, *Liturgica generală*, p. 746.

[81] Pr. Ioan Rămureanu, „Introducere generală”, în vol. *Actele Martirice*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 11, trad. Pr. I. Rămureanu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 8.

[82] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, XV, 3, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, p. 158.

a însemnat şi dezvoltarea *panegiricului* ca gen al predicii, dar nu numai în ceea ce priveşte vieţile martirilor, ci şi ale cuvioşilor sau cuvioaselor femei, pentru că atât sângele martirilor, cât şi lacrimile cuvioşilor sunt „mărturia credinţei în Iisus Hristos, a învierii, a slavei lui Dumnezeu şi a tăriei Bisericii”[83].

Monumentele de arhitectură bisericească, inscripţiile funerare, monogramele creştine, însemnele religioase şi simbolismul lor sunt elemente de inspiraţie omiletică, întrucât ele sunt argumente ale istoriei credinţei noastre, ale faptelor minunate din viaţa martirilor şi ale tuturor sfinţilor, a celor care au slujit Biserica şi s-au dăruit misiunii ei prin cuvânt. În predică, faptele semnificative, în relatarea lor istorică, pot fi argumentate cu vestigii, inscripţii, însemne doveditoare, toate acestea fiind marcate de un simbolism edificator. În acest sens putem folosi ca exemple: însemnul pe care Sf. Împărat Constantin cel Mare îl aşază pe steagul de luptă, inscripţiile numismatice din timpul lui sau al altor împăraţi creştini etc. Cât priveşte arhitectura bisericească şi icoanele ortodoxe, ele reprezintă mediul descoperirii şi lucrării Cuvântului lui Dumnezeu în Biserică. Icoana este, în Biserica Ortodoxă, o paradigmă a Întrupării Cuvântului. Asemenea ei, predica este o icoană a sensurilor dumnezeieşti pe care predicatorul o zugrăveşte prin lucrarea Cuvântului. Sf. Vasile cel Mare vorbeşte despre similitudinea dintre predică şi icoană spunând că „ceea ce cuvântul transmite prin ascultare, aceea zugravul arată prin reprezentare în linişte desăvârşită”[84]. Ca izvor al predicii, icoana slujeşte misiunii preotului predicator şi devine realitate transfiguratoare[85], unitate între cele văzute sau înţelese cu mintea şi cele nevăzute sau deprinse prin lucrarea credinţei. Dator este şi preotul predicator să descopere limbajul evanghelic al icoanei[86].

[83] Dionysios Psarianos (Mitropolit de Servia şi Kozani), *Μικρός Συναξαριστής*, Atena, 1985, p. 4.

[84] „Ἃ γὰρ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας διὰ τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφικὴ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν” (Sf. Vasile cel Mare, *Omilia XIX* (*La Sfinţii patruzeci de Mucenici*), în *PG* 31, col. 509 A).

[85] Pr. Dumitru Belu, „Iconografia ca izvor omiletic”, în: *Mitropolia Ardealului*, III (1958), 11-12, p. 884.

[86] Dimitrios I. Tselenghidis, *Εικονολογικές μελέτες*, Tesalonic, 2003, p. 171.

Sfânta Tradiţie reprezintă universul tuturor izvoarelor revelaţiei divine şi al întregii învăţături a Bisericii, aşa cum s-a păstrat şi transmis de-a lungul timpului, asimilând întreaga experienţă a Bisericii. Predica este liantul tuturor acestor nepreţuite comori ale Ortodoxiei, iar rolul ei este să aducă în prim-planul vieţii credincioşilor bucuria de a le descoperi şi trăi permanent.

III.5. **Scrierile Sfinţilor Părinţi**

Despre importanţa operelor Sfinţilor Părinţi pentru studiul omiletic se cuvine să vorbim cu mult mai mult decât ne rezervăm dreptul în acest subcapitol şi cu siguranţă o vom face în capitolul dedicat predicii patristice. Aici vom sublinia numai rolul lor ca izvor de inspiraţie pentru predicatorul de astăzi.

Scrierile patristice sunt punctul de plecare în alcătuirea predicii, întrucât lor le datorăm autoritatea decisivă în materie de doctrină[87], de stabilire a reperelor neschimbabile ale vieţii creştine, plecând de la realităţile vieţii creştinilor. Atât Sfânta Scriptură, cât şi dogmele Bisericii nu pot fi înţelese şi propovăduite decât în lumina scrierilor Sfinţilor Părinţi. Desigur, autoritatea lor şi implicit a scrierilor lor este pusă în legătură cu viaţa şi experienţa lor duhovnicească. Aceasta a făcut posibilă transmiterea prin cuvânt a înţelesurilor înalte ale Sfintei Scripturi şi a tuturor învăţăturilor Bisericii într-un limbaj simplu, accesibil, ferit de orice îndoială şi rătăcire. Cele mai importante elemente care au stat la baza succesului predicii lor au fost: *cunoaşterea aprofundată a Sfintei Scripturi, dobândirea unor cunoştinţe vaste despre realităţile vieţii credincioşilor* şi *sfinţenia vieţii lor*[88].

Sfinţii Părinţi ne învaţă cum să citim şi să înţelegem Sfânta Scriptură. Pentru predicator, apropierea de textul Sfintei Scripturi nu este un lucru

[87] Pr. Dumitru Belu, „Sfinţii Părinţi ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8, p. 548.

[88] Arhim. Veniamin Micle, *Trepte spre Amvon*, Tipografia Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 58.

oarecare, ci reprezintă o experienţă vitală, dincolo de pregătirea oratorică şi teologică. Sf. Ioan Gură de Aur, deşi cunoştea în mare măsură maniera de interpretare a Sfintei Scripturi specifică şcolii antiohiene, totuşi se retrage în munţii Antiohiei timp de peste şase ani, pentru a deprinde descoperirea sensului mai înalt al Sfintei Scripturi prin meditaţie şi exerciţiu duhovnicesc. Ucenicia aceasta nu doar îi descoperă noi şi noi sensuri ale Sfintei Scripturi, ci îi şi conferă o autoritate morală ireproşabilă, despre care vorbesc la superlativ toţi istoricii lui[89]. Astfel, din literatura omiletică patristică deprindem în mod evident relaţia dintre viaţa predicatorului şi autoritatea morală a predicatorului. Credem că operele Sfinţilor Părinţi întregesc o icoană a tradiţiei omiletice ortodoxe pe care predicatorul de astăzi trebuie să o privească cu atenţie şi permanent.

Tot din literatura omiletică patristică deducem norme generale de adresare în predică, de transmitere a conţinutului propovăduirii[90]. Din predicile Sfinţilor Părinţi deprindem cum să ne adresăm tuturor: celui sârguincios, dar şi celui îndărătnic, celui smerit, dar şi celui mândru, celui răbdător, dar şi celui nerăbdător etc.[91] Pe de altă parte, scrierile patristice au fost redactate în contexte diferite şi importante pentru istoria Bisericii, ca răspuns la realităţile şi imperativele vieţii bisericeşti din punct de vedere doctrinar şi pastoral-misionar. Astfel, din perspectiva Omileticii, literatura patristică nu este o literatură secundară, ci un izvor autentic pentru conţinutul şi forma predicii actuale, pe care preotul predicator este dator să-l cunoască şi să-l folosească deplin.

În aceste circumstanţe, caracterul patristic al predicii astăzi este iminent, obligatoriu[92]. Recursul la Sfinţii Părinţi în predică este similar îndemnului Mântuitorului: „Rămâneţi întru Mine şi Eu în voi [...]. Dacă

[89] Vezi Paladie, *Despre viaţa şi felul de a fi ale Fericitului Ioan Hrisostom, episcopul Constantinopolului*, în vol. *Viaţa Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericeşti: Paladie, Teodor al Trimitundei, Socrates, Sozomen şi Fer. Teodoret al Cirului*, trad. Pr. C. Corniţescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001, p. 52.

[90] Pr. Ilie I. Ivan, *Omiletica Ortodoxă. Repere teoretice, metodice şi practice*, Ed. Episcopiei Argeşului şi Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999, p. 165.

[91] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Centrului Mitropolitan, Sibiu, 1987.

[92] Ioannis Fountoulis, *Ομιλητική*, p. 71.

rămâneţi întru Mine şi cuvintele Mele rămân în voi, cereţi ceea ce voiţi şi se va da vouă" (*Ioan* 15, 4-7). Propovăduirea presupune, aşadar, o continuitate a misiunii învăţătoreşti a Bisericii, de la începuturile ei şi până la sfârşitul veacurilor, o deprindere a predicatorului de a trăi în duhul Sfinţilor Părinţi.

III.6. **Elemente de inspiraţie din cultura profană**

Predica se înscrie astăzi la nivelul percepţiei ca un act civilizator, cultural; ea tinde să integreze idealurile sau aspiraţiile cele mai înalte ale omului. Cu toate acestea, ea nu este un simplu produs cultural, fiindcă scopul ei nu este să rămână un act cultural, ci să înnobileze sufletele credincioşilor: „Credinţa voastră să nu fie în înţelepciunea oamenilor, ci în puterea lui Dumnezeu" (*1 Corinteni* 2, 5). Dacă nu am preciza acest lucru, pledoaria pentru pregătirea intelectuală a predicatorului ar fi similară pledoariei pentru a deveni el însuşi o personalitate culturală şi atât.

Evident că, din acest punct de vedere, un predicator bun este un predicator iubitor de cultură, sub toate formele în care aceasta subzistă, iar de aici rezultă şi semnul imperativului sub care stă pregătirea intelectuală a preotului predicator[93]. Marii predicatori ai Bisericii au fost exponenţi ai culturii veacului lor. Sf. Grigorie Teologul îl numeşte pe Sf. Vasile cel Mare „geniul veacului meu", iar pe profesorii de la Atena îi numeşte „dascălii noştri cei din afară"[94]. Totuşi, diversitatea formelor culturii îl obligă pe predicator la un maximum de discernământ, precum şi la selectarea mijloacelor şi a metodelor celor mai potrivite pentru a transmite învăţătura[95].

Pentru Amvon, predicatorul împrumută forme concrete de exprimare persuasivă specifice unei culturi, unui mediu civilizator bine definit şi în privinţa căruia trebuie să fie el însuşi bine edificat. Recursul la un

[93] Pr. Dumitru BELU, „Sfinţii Părinţi ca izvor omiletic", p. 892.

[94] Vezi Arhim. Veniamin MICLE, *Trepte spre Amvon*, p. 57.

[95] O analiză utilă privind valorificarea culturii laice în predică ne oferă Pr. Bogdan-Aurel TELEANU, *Metaforă şi misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească* (teză de doctorat), Ed. Trinitas, Iaşi, 2008.

anumit gen literar sau la elemente de stil literar, la opere de artă, la principii de artă şi estetică, vine pe fondul aperceptiv al credincioşilor şi nu se dezvoltă în strictă dependenţă de afinităţile predicatorului. În prezent, există o întreagă literatură creştină capabilă să redea sugestiv intenţiile predicatorului, dincolo de conţinutul propriu-zis al învăţăturii de credinţă: *apoftegme* sau *sentinţe* ale Părinţilor Bisericii, *Patericul, colecţii de pilde* şi *istorioare cu tâlc, cugetări* sau *maxime populare* etc. Să ne amintim că Sf. Apostol Pavel, în Areopagul Atenei, în faţa unui auditoriu deloc favorabil, avea să predice pentru prima dată Evanghelia şi, pentru a induce mediul potrivit, începe prin recursul la cultura lor, citând din legendarul rege al Cretei, Minos: „În Dumnezeu trăim şi ne mişcăm şi suntem" (*Faptele Apostolilor* 17, 28)[96].

Pe de altă parte, în Biserică se găsesc numeroase elemente culturale, de tradiţie populară, motive florale încărcate de un simbolism aparte, gravuri, miniaturi etc. De asemenea, predica marchează momente importante din viaţa oamenilor: începutul anului şcolar, evenimente culturale, de comemorare, evenimente sociale sau activităţi cotidiene, aşadar predica este prin natura împrejurărilor un demers care se naşte din dorinţa credincioşilor de a-şi sfinţi permanent viaţa. În fapt, Biserica este locul în care cultura se naşte şi devine mediu prielnic împodobirii sufleteşti a omului, iar predica este reflectarea tuturor acestora prin cuvânt.

III.7. **Concluzii**

Din cele de mai sus, reţinem că predica este un act liturgic ale cărui izvoare conduc la Unul Dumnezeu. Izvoarele predicii sunt căi ale revelaţiei dumnezeieşti, fie că vorbim despre Sfânta Scriptură sau Sfânta Tradiţie, fie despre revelaţia naturală sau elemente ale valorilor culturale. Acestea îi oferă preotului predicator nu numai aria tematică pentru alcătuirea

[96] Vezi † IUSTIN MOISESCU, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Ed. Episcopiei Argeşului şi Muscelului şi Ed. Anastasia, Bucureşti, 2002, p. 257.

predicii, ci şi norme privind viaţa predicatorului, interpretarea Sfintei Scripturi, rolul predicii în misiunea Bisericii şi în viaţa credincioşilor. A cunoaşte izvoarele predicii presupune o pregătire minuţioasă a predicatorului, îndeosebi în ceea ce priveşte cunoaşterea conţinutului cărţilor Sfintei Scripturi şi aprofundarea sensurilor şi posibilităţilor de interpretare a textului biblic, a învăţăturii de credinţă, a literaturii patristice, a culturii poporului nostru şi a altor culturi. Toate acestea sunt priorităţi în pregătirea studenţilor teologi, care au mai întâi de toate datoria să armonizeze propria lor viaţă cu aceste izvoare ale predicii.

Subiecte pentru seminarizare

1. Sfânta Scriptură ca izvor al predicii la Sfinţii Părinţi. Câteva exemplificări;
2. Elemente ale culturii profane compatibile din punct de vedere omiletic.

BIBLIOGRAFIE

Băjău, Ion L. Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Belu, Dumitru Pr., „Vechiul Testament ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 11-12;

Belu, Dumitru Pr., „Iconografia ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, III (1958), 11-12;

Belu, Dumitru Pr., „Sfinţii Părinţi ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 7-8;

Belu, Dumitru Pr., „Lectura predicatorului", în: *Mitropolia Ardealului*, IV (1959), 11-12;

Branişte, Ene Pr., *Liturgica generală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993;

Chiril al Alexandriei, Sf., *Glafire la cărţile lui Moise*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 39, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992;

Chiril al Alexandriei, Sf., *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 41, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000;

Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987;

Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1998;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Grigorie cel Mare, Sf., *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Sibiu, 1987;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilii la Matei*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1994;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omiliile la statui*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilii la Facere*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 21, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987;

Ivan, Ilie I. Pr., *Omiletica Ortodoxă*, Ed. Episcopiei Argeşului şi Muscelului, Râmnicu Vâlcea, 1999;

Iustin Martirul şi Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creştinilor*, trad. Pr. O. Căciulă, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980;

Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon*, Editura Eparhiei Râmnicului, Râmnicu Vâlcea, 1993;

Moisescu, Iustin Patriarh, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel în Atena*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2002;

Paladie, *Despre viaţa şi felul de a fi ale Fericitului Ioan Hrisostom, episcopul Constantinopolului*, în vol. *Viaţa Sfântului Ioan Gură de Aur în relatările istoricilor bisericeşti: Paladie, Teodor al Trimitundei, Socrates, Sozomen şi Fer. Teodoret al Cirului*, trad. Pr. C. Corniţescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001, pp. 23-160;

Papadopoulos, Antonios, *Αγιολογία*, Ed. Pournaras, Tesalonic, 1985;

Psarianos, Dionysios Mitrop., *Μικρός Συναξαριστής*, Atena, 1985;

Rămureanu, Ioan Pr., „Introducere generală", în vol. *Actele Martirice*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 11, trad. Pr. I. Rămureanu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982;

Vasile cel Mare, Sf., *Omilii şi cuvântări*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986;

Teleanu, Bogdan Pr., *Metaforă şi misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2008;

Theodorou, Evanghelos D., *Μαθήματα Εκκλησιαστική ρητορικής η ομιλητικής*, Atena, 1976;

Tselenghidis, Dimitrios I., *Εικονολογικές μελέτες*, Tesalonic, 2003.

IV. ELEMENTE SEMNIFICATIVE DIN ISTORIA PREDICII[97]

IV.1. Predica în Vechiul Testament şi valorificarea ei actuală

1. Constatări preliminare; 2. Atitudinea Mântuitorului faţă de Legea Veche; 3. Propovăduitorii Vechiului Testament. Privire generală; 4. Profeţii – predicatori cu vocaţie specială; 5. Tematica prioritară a propovăduirii profeţilor; 6. Scurte ilustrări; 7. Concluzii.

IV.1.1. *Constatări preliminare*

Una dintre carenţele predicii din zilele noastre este cauzată de faptul că valorifică extrem de puţin Vechiul Testament[98], ignorând astfel pe cei care pot fi numiţi pe drept cuvânt *propovăduitori ai voii Domnului*, datorită râvnei lor exemplare. În condiţiile în care astăzi oficiul Amvonului are o responsabilitate crescândă, deodată cu a celorlalte slujiri, desigur, propovăduitorii trebuie să reconsidere cu atenţie maximă toate izvoarele de bază ale actului omiletic. În acest scop, nu trebuie ignorată nicio sursă care poate servi slujirii învăţătoreşti, Vechiul Testament ocupând, fără îndoială, un loc prioritar. Nu trebuie să uităm, de asemenea, că

[97] Trei prelegeri (6 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

[98] Afirmaţia noastră se bazează pe un test făcut unui număr de peste 100 de studenţi de la Secţia de Teologie Pastorală a Facultăţii din Bucureşti, dintre care foarte puţini au relatat că la bisericile pe care le frecventează preoţii valorifică şi Vechiul Testament în predici.

Biserica Ortodoxă se confruntă astăzi, într-o măsură din ce în ce mai îngrijorătoare, cu „propovăduitori" eterodocşi tot mai numeroşi, între care foarte mulţi exploatează scrierile veterotestamentare cu un zel cantitativ apreciabil. „Cantitativ" doar, pentru că, aşa cum se cunoaşte, sub aspectul calităţii şi al corectitudinii ermineutice, propovăduirea lor este, de fapt, un act anti-omiletic. Trebuie să recunoaştem însă cinstit că zelul lor este real, că citesc şi comentează pasaje întregi din Legea Veche, chiar dacă o fac „fără pricepere", cum se exprimă pentru astfel de cazuri Sf. Apostol Pavel: „Le mărturisesc că au râvnă pentru Dumnezeu, dar sunt fără pricepere!" (*Romani* 10, 2). Ei bine, chiar fără această pricepere, ei „propovăduiesc", iar actul în sine se răsfrânge dureros asupra sutelor şi miilor de ascultători, nefericite victime ale ignoranţei şi separării de Biserica cea una. Concluzia devine astfel avertisment: dacă predicatorii consacraţi nu vor include în actul omiletic şi Vechiul Testament şi nu vor explica ei înşişi cele cuprinse în el, mulţi dintre potenţialii beneficiari, ascultători dornici ai cuvântului Domnului, îşi vor pleca urechea, conştienţi sau nu, către „misionarii" neconsacraţi, care predică tot mai intens şi mai agresiv. Din aceste motive considerăm oportun să readucem în atenţie acest subiect, despre care s-a mai scris de altfel, cu multă competenţă, în literatura omiletică românească, dar care se cere actualizat *iară şi iară*. Tot în cadru preliminar, facem precizarea că după ce au fost expuse, în capitolul al II-lea, *temeiurile veterotestamentare* din punctul de vedere al teologiei biblice, evidenţiem acum aspectele pastoral-misionare practice.

IV.1.2. *Atitudinea Mântuitorului faţă de Legea Veche*

Pornim la drum remarcând faptul că Însuşi Mântuitorul Iisus Hristos făcea deseori referiri la învăţăturile din Legea Veche, aprobativ faţă de unele, critic faţă de altele, începând de obicei cu expresia: „Aţi auzit că s-a zis celor de demult...". Era aprobativ faţă de cele cu valabilitate veşnică, critic cu cele care nu mai corespundeau mesajului evanghelic. Spunem „critic" nu în sensul strict al dezaprobării, ci al precizării unei *împliniri* a ceea ce s-a spus şi s-a scris a fi valabil până la El. Să ne amintim că celor care-L

suspectau de nerespectarea sau „stricarea" Legii, Mântuitorul a spus limpede şi neînvăluit, tocmai pentru a nu îngădui cuiva ispita interpretării echivoce: „Să nu socotiţi că am venit să stric Legea sau prorocii; n-am venit să stric, ci să împlinesc" (*Matei* 5, 17). „Să împlinesc" se referă la acele prescripţii cu valabilitate limitată, care s-au împlinit în El şi care urmau să nu mai constituie o povară în Legea Harului (multitudinea jertfelor, ziua sâmbetei etc.). Altele au primit însă confirmare prin înseşi poruncile şi pildele Sale (cele zece porunci, iubirea de Dumnezeu şi aproapele etc.), cărora le-a imprimat un nou sens, acela al desăvârşirii. Reţinem aşadar că Mântuitorul nu a înlăturat tezaurul veterotestamentar, ci *a clădit pe el*, aşa cum un constructor înţelept procedează la ridicarea unei case, făcându-i mai întâi temelia. Predica creştină s-a clădit pe strădaniile omiletice ale predicatorilor Vechiului Aşezământ, iar ca o confirmare imediată amintim faptul că însăşi *omilia*, ca termen şi ca gen al predicii, a fost preluată de la Templul iudaic. De altfel, Evangheliile sunt pline de mărturii în care ni se vorbeşte că Mântuitorul intra adesea în sinagogi, citea din „Scripturi" şi tâlcuia înţelesul lor (făcea, adică, o *omilie*), în faţa ascultătorilor fascinaţi de înţelepciunea şi de puterea cuvântului Său, aşa cum consemnează, bunăoară, Sf. Evanghelist Matei: „Îi învăţa pe ei ca unul care are putere, iar nu cum îi învăţau cărturarii lor" (7, 29). Iar Sf. Evanghelist Ioan redă exclamaţia de admiraţie a fericiţilor Săi ascultători: „Niciodată n-a vorbit un om aşa cum vorbeşte Acest Om" (7, 46).

IV.1.3. *Propovăduitorii Vechiului Testament. Privire generală*

Păşind pe urmele Mântuitorului, în cele ce urmează, redeschidem „Vechile Scripturi", după îndemnul Său: „Cercetaţi Scripturile, că socotiţi că în ele aveţi viaţă veşnică. Şi acelea sunt care mărturisesc despre Mine" (*Ioan* 5, 39), pomenind astfel câţiva slujitori remarcabili ai cuvântului dumnezeiesc şi evidenţiind, totodată, câteva repere omiletice, pentru împlinirea scopului mărturisit deja, acela de a valorifica mai eficient tezaurul Vechiului Testament în predica actuală.

Să recunoaştem, mai întâi, faptul că încă de la începutul istoriei neamului omenesc, în ciuda căderii lui de la desăvârşirea sfinţeniei,

legătura între Ziditorul şi făptura Sa nu s-a întrerupt. Dumnezeu a vorbit oamenilor necontenit şi i-a ajutat să se ridice la „frumuseţea cea dintâi", adevărul Lui fiind totdeauna mărturisit. A existat deci, în chip neîntrerupt, o revelaţie a voii Lui, făcută conştiinţei neamului omenesc, care a fost comunicată, interpretată şi întărită printr-o lucrare omenească conştientă şi independentă, deşi condusă în chip supranatural. Interpreţii voinţei şi cuvântului lui Dumnezeu, care au explicat uneori mai limpede, alteori mai obscur, se pot numi pe bună dreptate *predicatori*, deoarece ei au vestit cuvântul lui Dumnezeu, pregătind omenirea pentru întruparea Mântuitorului Iisus Hristos. Evident, ne ducem cu gândul la proroci, după mărturisirea Sf. Apostol Pavel: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe feluri şi chipuri a vorbit părinţilor noştri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul" (*Evrei* 1, 1-2). Să nu-i uităm însă pe *predecesorii prorocilor*, între care mai însemnaţi sunt *Noe, Moise* şi *Aaron*, dar, alături de ei, şi alţi slujitori ai învăţăturii. Noe nu a fost doar un patriarh „drept şi neprihănit între oamenii timpului său, care mergea pe calea Domnului" (*Facerea* 6, 9), ci şi un *mărturisitor* prin cuvânt al dreptăţii, cum inspirat l-a numit Sf. Apostol Petru: „Căci Dumnezeu n-a cruţat pe îngerii care au păcătuit, ci, legându-i cu legăturile întunericului în iad, i-a dat să fie păziţi până la judecată. Şi n-a cruţat lumea veche, ci *a păstrat numai pe Noe, ca al optulea propovăduitor al dreptăţii* (s.n.), când a adus potopul peste cei fără de credinţă" (*2 Petru* 2, 4-5). Moise, care a condus un „exod" şi a eliberat pe fraţii săi din robia politică a Egiptului, om de stat şi eminent organizator sub ascultarea nemijlocită a Domnului, nu s-a simţit, totuşi, în stare să vestească adevărul dumnezeiesc în adunări obşteşti, căci „era zăbavnic în grai şi încurcat în limbă" (*Ieşirea* 4, 10), lăsând această slujbă lui Aaron. Totuşi, chiar şi cu neiscusinţă în grai, misiunea de eliberator şi organizator presupune o permanentă *comunicare* şi este exclus ca *tot timpul* Aaron să fi vorbit în locul său. El este, de altfel, unanim recunoscut ca autor al *Pentateuhului*, aşadar un *propovăduitor cel puţin prin scris*, după cum ne încredinţează cartea *Deuteronomul*: „Apoi a scris Moise legea aceasta şi a dat-o preoţilor, fiilor leviţilor, care purtau chivotul legii Domnului şi tuturor bătrânilor fiilor lui Israel" (*Deuteronomul* 31, 9).

Din şirul altor exemple ale slujirii didactice, afară de cea a profeţilor, despre care vom vorbi în chip special, mai amintim un moment relevant.

În vremea lui Iosafat (870-846), care a domnit în Iuda după Roboam și Asa, au fost trimise „cinci dintre căpeteniile sale, Benhail, Obadia, Zaharia, Natanael și Miheia, *ca să învețe poporul prin cetățile lui Iuda* (s.n.). Împreună cu ei au trimis și leviți [...]. Iar dintre preoți, pe Elișama și Ioram. Aceștia *au învățat în Iuda, având cu ei cartea Legii Domnului; și au cutreierat toate cetățile lui Iuda și au învățat poporul* (s.n.)" (*2 Paralipomena* 17, 7-9). Iată, așadar, câteva repere notabile ale slujirii învățătorești în Testamentul cel Vechi, ilustrative, la care se pot adăuga, desigur, altele. Trebuie să precizăm că nu numai cuvântul învățătorilor (i.e. predicatorilor) era prețuit ca atare de către ascultătorii receptivi, ci și vorbirea în sine, comunicarea obișnuită. Iată ce spune în această privință Isus, fiul lui Sirah: „Să nu lauzi pe nimeni înainte de a vorbi cu el, căci cuvântul este piatra de încercare a omului [...]. Vorba celui cuvios este totdeauna cu înțelepciune, iar cel nebun se schimbă ca luna [...]. Vorbirea proștilor este groaznică și râsul lor izbucnește în desfătările păcatului" (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 27, 7, 9, 13).

IV.1.4. *Profeții - predicatori cu vocație specială*

Pentru slujirea profetică (prorocească), vocabularul biblic utilizează doi termeni: *profet* (gr. προφήτης - *cel care spune înainte/dinainte* < προ - *înainte*; φάναι - *a zice*) și *proroc* (v.-sl. пророк, cu același înțeles)[99]. De aceea, vom invoca acești doi termeni în alternanță, așa cum îi întâlnim, de fapt, și în traducerile românești ale Scripturii (cf. *Ieremia* 2, 8: „Păstorii au lepădat credința și *prorocii* au prorocit în numele lui Baal", și *Ieremia* 23, 11: „Că *profetul* și preotul sunt necredincioși; și până și în casa Mea am găsit răutatea lor, zice Domnul").

Cu toate că darul profeției nu era ereditar, ca cel al preoției, prorocii s-au apropiat mai mult decât preoții Legii Vechi de propovăduitorii

[99] În traducerile românești ale Sfintei Scripturi, termenul *proroc* (bisilabic) apărea până nu demult sub forma *prooroc* (trisilabic). Grafia cu prima vocală dublă se baza pe o etimologie falsă, potrivit căreia rom. *prooroc* ar fi provenit din gr. προορᾶν - *a vedea înainte, a prevedea*. În realitate, rom. *proroc* provine din v.-sl. пророк (vezi în *DEX* și, mai nou, în *DOOM*).

predicii creștine, fiind învățătorii propriu-ziși ai poporului. Vechiul Testament consemnează chiar școli unde erau instruiți tineri, într-un regim de răbdare, sărăcie și lepădare de sine. Ei sunt denumiți *fiii prorocilor* (*4 Regi* 2, 15; 4, 38 etc.). Propriu-zis, școli ale profeților se găseau în Ghibeea, Rama, Ghilgal, Betel, Ierihon și Muntele Efraim. Despre instruirea în arta muzicală și în duhul profetic găsim mai multe mențiuni la: *1 Regi* 10, 5, 6; *2 Regi* 6, 5; *1 Paralipomena* 25, 1.

Cel mai vechi sens al echivalentului ebraic *profet* (*navi* - אִיבָנ, pl. *neviim* - םִיאִיבְנ) nu redă atât înțelesul de *prezicător*, cât pe cel de *cuvântător, orator, interpret.* Iar *προφήτης* din greaca clasică desemnează *persoana care vorbește pentru altul*, așadar cineva care se găsește sub o influență superioară, respectiv a lui Dumnezeu, interpretând voia Lui. Practic, prin profet vorbește Însuși Dumnezeu. Deși profeții erau oameni din popor, chemarea lor la misiune o făcea direct Dumnezeu, fapt care le dădea o autoritate supremă în slujirea cuvântului. Profeții spun poporului ce păcate îi pasc, fără să se teamă de cineva. Nu puține erau cazurile când predica lor producea căință, inclusiv izbăvire, în sânul ascultătorilor. Să ne amintim că cetatea Ninive a fost cruțată în urma căinței datorate predicii lui Iona, fapt evocat chiar de Mântuitorul (*Matei* 12, 41). Oameni prin excelență ai lui Dumnezeu, ei se socoteau răspunzători numai față de El. În esență, *profetul este conștiința lucidă și responsabilă a poporului său în momentele de criză religioasă și morală*[100]. De aceea, mustrările lor nu-i cruțau nici pe regi (cazurile cele mai cunoscute sunt mustrarea lui David de către Natan și a lui Ahab de către Ilie). Profetul mărturisea adevărul și credința mai mult moral-spiritual decât dogmatic și cu o elocință atât de impetuoasă și patetică, încât provocau adesea profunde zguduiri de conștiințe.

Ca *metode „predicatoriale"*, odată cu prezicerile în sine, profeții utilizau adesea mustrările, amenințările, pedepsele, sfaturile imperative.

Ca *denumiri* vechi ale predicii în Vechiul Testament, sunt cunoscuți termenii: *limmed - a învăța, hebin - a înțelepți, higgid - a vesti, daraș - a explica.* La început, predica era precedată de lectura unei *parașe* (pericopă din Lege), iar mai târziu, și de citirea unei *haftare* (pericopă din Profeți).

[100] † Bartolomeu (Valeriu) Anania, *Introducere la Cartea Isaia.*

Dreptul de a face lectură îi revenea oricăruia dintre membrii comunității, iar predicator, în principiu, era oricare dintre participanții la cult. În mod obișnuit însă, predicau cei care cunoșteau mai bine Legea. Practic, după lectură, urmau scurte tâlcuiri a celor citite (cum se face astăzi în cadrul omiliei exegetice). Preocuparea principală a predicii era aceea de a-i convinge pe credincioși să rămână statornici în respectarea Legii.

IV.1.5. *Tematica prioritară a propovăduirii profeților*

Tematica propovăduirii profeților s-a axat pe două coordonate: *monoteismul* și *mesianismul*; adiacent, *combaterea idolatriei.*

(a) Monoteismul, însoțit de o *luptă fermă împotriva idolatriei*, a pregătit, de fapt, omenirea pentru întruparea lui Mesia, Fiul Dumnezeului celui Unic. Politeismul popoarelor din jurul israeliților reprezenta o amenințare față de credința revelată a poporului ales și alimenta riscul compromiterii strădaniilor de menținere a unității etnice. Monoteismul, dimpotrivă, a fost și rămâne izvorul unității și garantul ei. Mai mult, premisa că Iahve este Dumnezeul tuturor neamurilor, nu doar al poporului evreu, cuprinde acea forță spirituală capabilă să înlăture piedicile dintre etnii și rase, lăsând larg deschisă calea apropierii și solidarizării lor. De aceea, profeții erau foarte atenți la derapajele evreilor survenite în urma contactelor (uneori, în urma conviețuirii) cu popoarele idolatre. În scopul menținerii monoteismului și respingerii idolatriei, profeții au întrebuințat, pe de o parte, amenințări, preziceri ale pedepselor (și chiar pedepse), pe de alta, rugăciuni și îndemnuri deosebit de persuasive. Pentru prima categorie, cărțile profeților abundă în exemple, cum este acesta din Ieremia: „Pentru că au părăsit Legea Mea, pe care le-am pus-o Eu, și n-au ascultat glasul Meu, nici nu s-au purtat cum le poruncea acel glas, ci au umblat după îndărătnicia inimii lor și în urma lui Baal, cum i-au învățat părinții lor, de aceea, așa zice Domnul Savaot, Dumnezeul lui Israel: «Iată, îi voi hrăni cu pelin și le voi da să bea apă cu fiere, și-i voi risipi printre popoarele pe care nu le-au cunoscut nici ei, nici părinții lor, și voi trimite pe urma lor sabie până îi voi pierde»" (*Ieremia* 9, 13-16). Rugăciuni și îndemnuri

la rugăciuni și pocăință întâlnim la tot pasul, chiar la unii profeți care par, la prima vedere, excesiv de aspri, ca Ilie, de pildă. Mai întâi, un îndemn la pocăință, rostit de Profetul Osea: „Găsiți rugi de pocăință, întoarceți-vă către Domnul și-I ziceți Lui: Iartă-ne orice fărădelege, ca să ne bucurăm de milostivirea Ta" (*Osea* 14, 3). Iar „asprul" Ilie se roagă fierbinte, la vremea jertfei de seară: „Doamne Dumnezeul lui Avraam, al lui Isaac și al lui Israel! Auzi-mă, Doamne, ca să cunoască astăzi poporul acesta că Tu ești singur Dumnezeu [...]. Că Tu le întorci inima la Tine" (*3 Regi* 18, 36)

(b) Mesianismul este, practic, firul roșu al Vechiului Testament, de la un cap la altul. De aceea, *profețiile mesianice* constituie miezul conținutului omiletic veterotestamentar. Semnalăm în acest context excelenta carte a Pr. Nicolae Neaga, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*[101]. Volumul este structurat în cinci capitole: *I. Profeții mesianice în cărțile istorice*; *II. Profeții mesianice în cartea Iov*; *III. Profeții mesianice în psalmi*; *IV. Profeții mesianice în cărțile profeților*; *V. Profeții mesianice în cărțile necanonice.* Cel mai mare spațiu este rezervat Profetului Isaia, cunoscut și cu numele de *Evanghelistul Vechiului Testament*, deoarece în cartea profeției lui se găsesc cele mai numeroase texte mesianice.

(c) Teme complementare. Alături de propovăduirea credinței în Dumnezeul Unic și demascarea deșertăciunii idolilor, profeții vorbeau necontenit de pedepsirea păcatului și a tuturor rătăcirilor. Ei nu aduc ceva nou sau contrar față de Legea lui Moise, ci, pe această temelie, zidesc mai departe, adâncind, desăvârșind și spiritualizând o moștenire transmisă posterității. Pe lângă conținutul ei religios, predica profeților a avut și mișcătoare accente sociale. Ei prevăd o ordine socială superioară, care se va instaura după venirea lui Mesia, Păstorul cel Drept, „Părintele păcii" (*Isaia* 9, 6), Care face dreptate celor apăsați, iar pe împilatori îi va bate cu toiagul gurii Sale. Sub stăpânirea Lui „săbiile se vor preface în fiare de plug și lăncile în cosoare" (*Isaia* 2, 4). Predica Vechiului Testament constituie o dovadă a luptei lor neîncetate pentru rânduirea unei lumi superioare,

[101] Pr. Nicolae NEAGA, *Hristos în Vechiul Testament. Însemnări pe marginea textelor mesianice*, în coll. *Seria Teologică*, vol. 27, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1944, Ed. Renașterea, Cluj, ^{2}2004).

având valabilitate pentru toate timpurile. Idolatria, ca fenomen, nu a încetat, din păcate, până în zilele noastre, schimbându-se doar „idolii". De aceea prorocii, ca modele pentru râvna credinţei monoteiste, pot fi numiţi, în acest sens, *contemporanii noştri.*

IV.1.6. *Scurte ilustrări*

Predica actuală poate beneficia de un număr variat de teme, idei şi conţinuturi din Vechiul Testament, pentru toate cele patru genuri omiletice. Redăm aici câteva sugestii, ca puncte de plecare pentru multe altele posibile:

› *panegiricul pentru Sf. Proroc Ilie* (20 iulie) poate fi extras aproape exclusiv din cărţile *3* şi *4 Regi*. Desigur, în datele esenţiale, câte pot fi concentrate în aprox. 15 minute, cu *recomandarea pentru credincioşi de a citi integral acasă toate capitolele care descriu viaţa şi faptele lui*. Fără o astfel de recomandare şi lectură, credincioşii riscă să înţeleagă prea puţin, dar cu mare pagubă, din slujirea paradigmatică a profetului;

› *Predicile consacrate Naşterii Domnului* vor valorifica, prioritar, textele mesianice, cu deosebire din Cartea Profetului Isaia;

› *La panegiricele pentru sărbătorile Maicii Domnului* (în special, Naşterea Maicii Domnului, 8 septembrie), pot fi evocate, cu un foarte bun impact, *prefigurări ale Fecioarei Maria în Vechiul Testament*, ca de pildă: *Protoevanghelia* (*Facerea* 3, 15); *Scara lui Iacov* (*Facerea* 28, 11-19); *Rugul care ardea şi nu se mistuia* (*Ieşirea* 3, 2); *Vasul cu mană* (*Ieşirea* 16, 33); *Toiagul lui Aaron* (*Numerii* 17, 8) etc.;

› *La sărbătorile închinate Sfintei Cruci* (14 septembrie, dar şi duminicile de dinainte şi de după), un bun impact îl are prezentarea prefigurărilor Sfintei Cruci în Vechiul Testament: *Pomul Vieţii* (cf. *Facerea* 2, 9 – text în legătură cu cel din *Apocalipsa*: *Pomul vieţii, ale cărui frunze sunt spre tămăduirea neamurilor* (cf. *Apocalipsa* 22, 2); *Şarpele de aramă* (cf. *Numerii* 21); *Binecuvântarea dată de Iacov fiilor lui Iosif, Manase şi Efraim, cu mâinile încrucişate* (cf. *Facerea* 48, 14); *Toiagul lui Moise la despărţirea şi, apoi, unirea apelor Mării Roşii* (cf.

Ieşirea 14). La despărţire, ţine toiagul vertical, la unire orizontal – fapt evocat în *Catavasii*, Cântarea I: „Cruce însemnând Moise de-a dreptul cu toiagul, Marea Roşie a despărţit..."; *Lemnul aruncat de Moise, pentru îndulcirea apei de la Mara* (cf. *Ieşirea* 15) ş.a.;

› *Pentru ilustrarea unor virtuţi*, anumite personaje din Vechiul Testament pot fi date ca exemple pozitive. De pildă: *credinţa - Avraam, Noe* şi, în general, toţi patriarhii şi prorocii; *smerenia şi nădejdea - Dreptul Iov; pocăinţa - David; înţelepciunea - Solomon; curajul - Fraţii Macabei* etc.;

› *Parabole*. Când vorbim despre pildele (parabolele) lui Iisus, este bine să ne amintim că acest gen oratoric este întâlnit şi în Vechiul Testament. Iată două exemple: *Parabola copacilor care îşi aleg împărat* (*sub forma fabulei*) (*Judecătorii* 9, 8-16); *Pilda viei neroditoare* (*Isaia* 5, 1-7);

› *Sentinţe* (*proverbe*) recomandabil a fi inserate în predici, atunci când tema o solicită. Exemplele abundă, mai ales în *Psalmi, Pildele lui Solomon, Ecclesiastul, Cartea Înţelepciunii lui Solomon* şi *Cartea Înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah*. Redăm mai jos o scurtă listă ilustrativă, aranjată tematic şi alfabetic:

- *Ascultare*: „Fii grabnic la ascultat şi zăbavnic la dat răspunsul" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 5, 13);
- *Bătrâni* (*cinstirea lor*): „Înaintea celui bătrân să te ridici; să cinsteşti faţa bătrânului" (*Leviticul* 19, 32);
- *Cerşit*: „Fiule, viaţă cerşetoare să nu trăieşti; mai bine să mori decât să ceri" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 40, 31);
- *Deşertăciune*: „Deşertăciunea deşertăciunilor, toate sunt deşertăciune" (*Ecclesiastul* 1, 2);
- *Educaţie*: „Cine cruţă toiagul său îşi urăşte copilul, iar cel care îl iubeşte îl ceartă la vreme" (*Pildele lui Solomon* 13, 24);
- *Făgăduieli*: „Faceţi făgăduinţe şi le împliniţi Domnului Dumnezeului vostru" (*Psalmul* 75, 11);
- *Femeie* (*virtuoasă*): „Femeia virtuoasă este o cunună pentru bărbatul ei, iar femeia fără cinste un cariu în oasele lui" (*Pildele lui Solomon* 12, 4);

- *Ghicit*: „Ghicitul, tâlcuirea semnelor şi visele deşarte sunt ca la aceea care este gata să nască: inima ei aiurează" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 34, 5);
- *Hrană*: „Aruncă spre Domnul grija ta şi El te va hrăni" (*Psalmul* 54, 25);
- *Iubire*: „Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (*Leviticul* 19, 18); „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău" (*Deuteronomul* 6, 5);
- *Înţelepciune*: „Înţelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean şi nu sălăşluieşte în trupul supus păcatului" (*Înţelepciunea lui Solomon* 1, 4);
- *Luceafăr*: „Mai înainte de luceafăr Te-am născut" (*Psalmul* 109, 3);
- *Mustrare*: „Mustră pe cel înţelept şi te va iubi" (*Pildele lui Solomon* 9, 8);
- *Nume bun*: „Un nume este mai de preţ decât bogăţia; cinstea este mai de preţ decât aurul şi argintul" (*Pildele lui Solomon* 22, 1);
- *Ochi*: „Ochii Tăi (Doamne, n.n.) sunt prea curaţi ca să vadă răul" (cf. *Avacum* 1, 13);
- *Părinţi*: „Cel care cinsteşte pe tată se va veseli de fii şi în ziua rugăciunii sale va fi auzit" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 3, 5);
- *Răzbunare*: „A Mea este răzbunarea..." (*Deuteronomul* 32, 35);
- *Simbrie*: „Cel ce opreşte simbria slugii este ca cel ce varsă sânge" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 34, 24);
- *Vise*: „Ca cel care se prinde de umbră şi aleargă după vânt, aşa este cel care crede viselor" (*Înţelepciunea lui Isus Sirah* 34, 2).

IV.1.7. *Concluzii*

Vechiul Testament reprezintă, pe de o parte, *un izvor* prioritar al propovăduirii, prin conţinutul său sacru, pe de alta, *un model* sub aspectul tehnicii oratorice, utilizate îndeosebi de profeţi. R.P. Rambaud, premiat de Academia Franceză pentru excepţionalul său *Tratat de predică*, surprinde, concis, următoarele calităţi oratorice ale profeţilor: „Imagini

mărețe, suflu liric, modele ale elocinţei viguroase şi persuasive"[102]. După captivitatea babilonică, preoţii şi leviţii citeau *Legea* în sinagogi, dar nu o interpretau. Comentariile sau expunerile libere care urmau erau facultative şi avea voie să ia cuvântul oricine se simţea pregătit să o facă. Aşa se explică faptul că Mântuitorul a intrat în Sinagoga din Nazaret, sâmbăta, „după obiceiul Său", explicând textul de la *Isaia* 61, 1-2. La fel va proceda Sf. Apostol Pavel în călătoriile sale (*Faptele Apostolilor* 16, 26; 17, 2; 18, 19). În mod curent, oficiul predicării în sinagogi îl aveau cărturarii, numiţi şi „învăţători de lege" (*Luca* 5, 17).

Concluziile vizează, propriu-zis, câteva remarci şi principii:

(a) Remarci concrete privind predica profeţilor:

› Predica profeţilor şi-a avut sursa în descoperirea primită de Sus, în mod direct, nu într-un tezaur scripturistic preexistent;
› Temele predicii vizau nu doar viaţa religioasă, ci şi pe cea morală, socială şi naţională;
› Genul omiletic predilect era cel parenetic (îndemnător, mustrător, critic), denunţând alunecările idolatre, luxul, desfrâul, nedreptatea şi, în general, toate viciile;
› Paradoxal, atitudinea critică şi mustrătoare nu cultiva în niciun fel pesimismul. Dimpotrivă, alimenta nădejdea într-un viitor mai bun, nădejdea mântuirii neamurilor, prin venirea lui Mesia, pe Care L-au prezis cu râvnă prin cuvântul şi ţinuta vieţii lor.

(b) Principii omiletice inspirate din Vechiul Testament, aplicabile astăzi:

› Hirotonia îl obligă pe cel învestit cu misiunea propovăduirii să consacre întreaga energie în oficiul învăţătoresc, trecând peste toate obstacolele;
› Propovăduirea să fie sprijinită neapărat pe exemplul personal;
› Propovăduirea să ţină seama şi de viaţa externă, socială şi materială a ascultătorilor;
› Predica să intervină şi în apărarea celor oprimaţi, pentru a fi sprijiniţi moral şi material, precum odinioară procedau profeţii, al căror exemplu este de-a pururi actual.

[102] R.P. Rambaud, *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941, p. 96.

Subiecte pentru seminarizare

1. Predica profeţilor. Teme şi modalităţi de propovăduire;
2. Teme şi conţinuturi pentru predica actuală, extrase din Vechiul Testament.

BIBLIOGRAFIE

Balcă, Nicolae Arhid., *Omiletica*, curs dactil., Ex. V, fasc. I, Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, cota 19351, s.a.;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Belu, Dumitru Pr., „Vechiul Testament ca izvor omiletic", în: *Mitropolia Ardealului*, II (1957), 7-8, pp. 504-521; 11-12, pp. 849-865;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Neaga, Nicolae Pr., *Hristos în Vechiul Testament*, Sibiu, 1944; Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, [2]2004;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978;

Prelipcean, Vladimir Pr. (coord.), *Studiul Vechiului Testament. Manual pentru Institutele Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985;

Ramabaud, R.P., *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941.

IV.2. Predica Mântuitorului Iisus Hristos

1. Precizări introductive; 2. Mântuitorul Iisus Hristos – Predicatorul Desăvârşit; 3. Forma, tematica, obiectul, scopul, genurile şi mijloacele predicii Mântuitorului; 4. Parabolele – mijloace preferate în predica Mântuitorului; 5. Concluzii.

IV.2.1. *Precizări introductive*

Concentrăm în aceeaşi prelegere câteva dintre cele mai relevante aspecte ale predicii Mântuitorului şi ale kerygmei apostolice, atât din raţiuni care privesc iconomia programei analitice a Cursului, cât şi datorită unei continuităţi evidente ale râvnei şi conştiinciozităţii Sfinţilor Apostoli, deprinse de la Învăţătorul lor Desăvârşit. Pe de o parte, ne propunem observarea trăsăturilor propovăduirii Mântuitorului, în contextul vremii secolului I al erei creştine, dar şi în contextul ecoului lor în contemporaneitate. Pe de altă parte, încercăm să prezentăm „cheia" succesului kerygmei Sfinţilor Apostoli, sub raportul conţinutului şi al tehnicii omiletice, propriu-zis câteva dintre explicaţiile reuşitei lor, aparent paradoxale. Practic, ne propunem să observăm mijloacele cuceririi unei lumi păgâne, cufundate în bezna atâtor credinţe, curente şi superstiţii, de către nişte predicatori simpli, până mai ieri atât de stângaci în a pricepe mesajul evanghelic – cu atât mai puţin capabili a-l transmite şi altora –, ulterior însă, atât de persuasivi prin cuvânt şi faptă, ca unii care se vor arăta învăţători uriaşi ai omenirii.

Trebuie din capul locului să facem precizarea că ambele propuneri constituie subiecte foarte vaste, iar limitele fireşti ale cursului ne constrâng să creionăm selectiv doar anumite elemente, rămânând obligaţia cursanţilor de a le completa prin consultarea bibliografiei de la finalul capitolului. Pe de altă parte, cu misiunea învăţătorească a Mântuitorului şi a Sfinţilor Apostoli, studenţii au făcut cunoştinţă, în bună măsură, şi la cursurile de studii novotestamentare, din anii I şi II. În acelaşi timp, o lectură atentă a Noului Testament va da fiecărui cursant posibilitatea conturării unei imagini personale asupra slujirii învăţătoreşti a lui Iisus

și a ucenicilor Săi, mai presus de informațiile didacticiste ale reperelor bibliografice, care trebuie văzute mai mult prin prisma rolului lor de a deschide căile pentru propriile înțelesuri și concluzii, aplicabile în misiunea pastoral-omiletică actuală.

IV.2.2. *Mântuitorul Iisus Hristos - Predicatorul Desăvârșit*

Despre niciun alt învățător nu s-a mai spus „niciodată n-a vorbit un om așa cum vorbește Acest Om" (*Ioan* 7, 46). Această remarcă lapidară, surprinsă de Sf. Evanghelist Ioan pe buzele unor slujbași simpli, trimiși de farisei să-L prindă pe Iisus și să-L aducă legat, reprezintă punctul de plecare al demersului nostru, pe cât de plăcut, pe atât de dificil, de a pătrunde în tainițele oratoriei divino-umane a Mântuitorului. Slujbașii s-au întors cu mâinile goale tocmai pentru faptul că au rămas fascinați de cuvintele unui învățător, pe care-L catalogaseră inițial drept un „agitator oarecare". Mirarea conaționalilor, care Îl știau ca „fiu al lui Iosif" ori „fiu al Teslarului", se vede și din întrebările spontane: „De unde știe El toate acestea?" (*Marcu* 6, 2); sau: „De unde la El înțelepciunea aceasta și puterile?" (*Matei* 13, 54); sau: „Cum știe carte fără să fi învățat?" (*Ioan* 7, 15).

Considerată din punct de vedere istoric, predica Mântuitorului este modelul prin excelență al predicii creștine. El este Învățătorul Unic, după propriile-I cuvinte: „Unul este Învățătorul vostru" (*Matei* 23, 8). „Unul", nu în sens de singular și exclusiv, ci de revelator suprem al adevărului, cu puterea dumnezeiască de a trezi sufletele, pentru a le curăța și a le face părtașe adevărului în chipul cel mai înalt.

Iisus nu a fost elevul vreunei școli dintre cele care erau în vogă în vremea Sa, întrucât predica lui nu are nicio legătură cu elenismul, alexandrinismul ori păgânismul, în general. N-a studiat nici măcar în vreo școală iudaică, pentru că, așa cum vedem din Evanghelii, El a fost în opoziție față de cărturarii vremii Sale. A stăruit însă în tâlcuirea Legii și a Prorocilor, Lege pe care „n-a venit să o strice, ci să o plinească" (cf. *Matei* 5, 17), adică să o desăvârșească, completând ceea ce-i lipsea, de fapt, Testamentului Vechi: iubirea universală, extinsă, pe de o parte, de la conaționali la toate neamurile, pe de alta, de la cei apropiați la vrăjmași; totodată, iubirea totală, până

la jertfa de sine. Așa se explică și *noutatea* poruncii Domnului: „Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul, precum Eu v-am iubit pe voi" (*Ioan* 13, 34). Așadar, noutatea constă în El, ca model al iubirii jertfelnice. Iisus este *Profetul* prin Sine, nu printr-un dar venit din altă parte. În acest fel, Mântuitorul a altoit adevărul nou și absolut pe slova veche, circumscrisă în limitele spațiului poporului ales, îmbrățișând cu milă și dragoste lipsurile și tristețile unei lumi înstrăinate de Dumnezeu și a evidențiat descoperirea dumnezeiască în natura înconjurătoare, în valea Nazaretului, în seninătatea lacului Ghenizaret, de-a lungul pitoreștii văi a Iordanului sau în tăcerea munților pământului făgăduinței.

IV.2.3. *Forma, tematica, obiectul, scopul, genurile și mijloacele predicii Mântuitorului*

Deși predica Mântuitorului nu se încadrează în canoanele obișnuite ale Omileticii, vom încerca, din rațiuni didactice, să adaptăm relatările Sfinților Evangheliști privind slujirea Sa învățătorească la ceea ce socotim a fi util predicatorului de astăzi. În acest scop, un mare sprijin avem în studiul consistent al Părintelui Constantin Galeriu, „Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru Suprem"[103], pe care-l recomandăm în mod expres studenților, atât pentru informațiile în sine, cât și pentru modul duhovnicesc-pastoral în care sunt prezentate. Bazați pe acest studiu, pe celelalte surse menționate la finalul prelegerii, dar și pe constatări și concluzii personale, desprinse din relatările novotestamentare, semnalăm următoarele:

(a) Forma predicii Mântuitorului a fost variată și a avut în vedere caracterul și limitele ascultătorilor, adaptându-se tot timpul puterii lor de receptare. Într-un fel a vorbit în fața cărturarilor, fariseilor și bogaților, altfel în fața oamenilor simpli și umili, ca un desăvârșit cunoscător al sufletului omenesc, după cum ne dă mărturie Sf. Evanghelist Ioan: „Îi cunoștea pe toți și n-avea trebuință de cineva să-i dea mărturie despre om, căci El Însuși cunoștea ce era în om" (*Ioan* 2, 24-25). Păcătoșilor,

[103] Pr. Constantin Galeriu, „Mântuitorul Iisus Hristos, Învățătorul nostru Suprem", în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1.

bărbați și femei, cuvântul Lui le-a trezit simțul remușcării; celor ce aveau să sufere pentru Evanghelie, le-a vorbit despre slava Împărăției Cerurilor. Pe cei obidiți i-a mângâiat, pe cei bolnavi i-a vindecat, pe cei morți i-a înviat, pe copii i-a binecuvântat, iar adevărurile spirituale pe care le rostea erau înfățișate într-o formă concretă și sugestivă, menită să determine punerea în mișcare a simțirii și a conștiinței ascultătorilor. Mântuitorul S-a adresat, deopotrivă, și minții, și inimii celor ce-L ascultau. Așadar, adevăruri esențiale, formulate simplu, limpede, firesc și însuflețit - iată fondul, forma și forța predicii Sale.

(b) Tema centrală a predicii Mântuitorului este Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu. „Pocăiți-vă, că s-a apropiat Împărăția lui Dumnezeu" (*Matei* 4, 17; *Marcu* 1, 15) sunt cuvinte programatice în predica Domnului. Strâns legate de tema centrală, Mântuitorul a reliefat în predici trei subiecte principale: *Dumnezeu, lumea, omul.*

Domnul Hristos a învățat că Dumnezeu este *Treime a iubirii*: întâi ne-a încredințat că iubirea *Tatălui* este nemărginită: „Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică" (*Ioan* 3, 16) - o reliefare a iubirii fără limite a Tatălui o găsim îndeosebi în Parabola Fiului risipitor, a cărei frumusețe și adâncime o socotim inegalabilă sub soare –; apoi, iubirea Sa, a *Fiului* lui Dumnezeu întrupat, a dovedit-o prin însuși actul suprem al Jertfei, însoțit de cuvintele rostite când Se afla răstignit pe Cruce: „Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac" (*Luca* 23, 34); iar despre *Duhul Sfânt*, purcezător din Tatăl, ne-a învățat că este izvorul nesecat al harului iubirii și adevărului (*Ioan* 14, 26; 15, 26).

Lumea este înfățișată ca operă a iubirii lui Dumnezeu și mediul de viață al omului. Este, în același timp, un *dar* și un *sacrament*, după expresia bine cunoscută a Părintelui Dumitru Stăniloae.

Omul, ca subiect al propovăduirii Domnului, este un al doilea nume al Lui Însuși (El Se numește pe Sine „Fiu al Omului" - *Matei* 17, 9; 18, 11 etc.). Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat în lume tocmai pentru a releva chipul adevărat al omului în mijlocul creației.

(c) Scopul propovăduirii Mântuitorului este *desăvârșirea*: „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este" (*Matei* 5, 48). *Desăvârșirea*, cuvânt sinonim cu *mântuirea*, este posibilă doar prin

iubirea semenilor, după modelul Său: „Precum v-am iubit Eu pe voi, așa să vă iubiți și voi unul pe altul" (*Ioan* 13, 34), iar iubirea semenilor se vădește prin slujire jertfelnică, așa cum tot El a slujit, mărturisind: „Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească și să-Și dea sufletul răscumpărare pentru mulți" (*Matei* 20, 28).

(d) Genurile (formele) propovăduirii sunt două: *omilia* și *predica tematică*. Omilia era în uz la iudei în vremea Sa, atât la Templul din Ierusalim, cât și în sinagogile provinciale. Să ne amintim relatarea Sf. Evanghelist Luca privitoare la începuturile predicii Mântuitorului în Nazaret, într-o zi de sâmbătă, când a citit un fragment din Cartea Proorocului Isaia: „Duhul Domnului este peste Mine, pentru care M-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsați și să vestesc anul plăcut Domnului" (*Isaia* 61, 1-2; *Luca* 4, 18-19). Apoi, „închizând cartea și dând-o slujitorului, a șezut, iar ochii tuturor erau ațintiți asupra Lui. Și El a început a zice către ei: Astăzi s-a împlinit Scriptura aceasta în urechile voastre. Și toți Îl încuviințau și se mirau de cuvintele harului care ieșeau din gura Lui" (*Luca* 4, 20-22). Este deosebit de relevantă precizarea Sfântului Luca că Iisus a intrat în sinagogă sâmbăta, „după obiceiul Său" (*Luca* 4, 16), ceea ce înseamnă că în multe alte rânduri a intrat, a citit și a tâlcuit. În termenii noștri de astăzi, a făcut *exegeză biblică*, adică *omilie.*

Al doilea gen, foarte evident în Sfintele Evanghelii, este *predica tematică*, axată în special pe subiecte morale, dar și de eshatologie, ca, de exemplu, în *Predica de pe Munte* și în cuvântările de dinaintea Pătimirilor și a Răstignirii.

(e) Mijloacele propovăduirii Mântuitorului cuprind o gamă foarte variată de procedee stilistice și retorice. În capitolul al X-lea al acestui volum, dedicat stilului predicii, vom observa că la fiecare dintre principalele figuri stilistice și retorice cunoscute în literatură pot fi date numeroase ilustrări din cuvintele lui Iisus (a se vedea exemplificările). Mântuitorul a folosit, pe de o parte, figuri stilistice de cuvinte (*epitetul, comparația, metafora, metonimia, sinecdoca, alegoria* etc.), pe de alta, figuri stilistice retorice (*interogația retorică, invocația retorică, antiteza, gradația, eufemismul, corecția, apostrofa, ironia fină* etc.).

IV.2.4. *Parabolele - mijloace preferate în predica Mântuitorului*

Cu toate că în multe împrejurări folosea vorbirea obişnuită, numită *directă* (*Predica de pe Munte* ş.a.), Mântuitorul a întrebuinţat cu precădere *parabola*, modalitate întâlnită, de altfel, frecvent la popoarele orientale. O întâlnim, de asemenea, în Vechiul Testament (de exemplu, *Parabola viei neroditoare - Isaia* 5, 1-7).

Ca termen, *parabolă* (gr. παραβολή < παρά - *alături*; βάλλω - *arunc, las să cadă, aşez*) înseamnă „a aşeza lucrurile alături, a spune lucrurile în alt mod". Enumerăm, concis, câteva dintre avantajele întrebuinţării parabolei:

- pentru ascultătorii simpli, istorioarele simple, intuitive, sunt mai uşor de ţinut minte;
- prin parabole se pot biciui mai uşor păcatele, fără ca cei de faţă să se simtă vizaţi direct;
- parabola solicită gândirea mai mult decât vorbirea directă, contribuind astfel şi la ascuţirea minţii ascultătorilor;
- parabola dă posibilitatea de a feri unele adevăruri sfinte sau taine dumnezeieşti. Să ne amintim de cuvintele Mântuitorului: „Vouă vă este dat să ştiţi tainele împărăţiei cerurilor, iar acelora (fariseilor, n.n.), nu. Pentru aceasta le şi grăiesc în pilde, ca văzând să nu vadă şi auzind să nu audă şi să nu înţeleagă" (*Matei* 13, 13). La o analiză izolată a acestor cuvinte, s-ar părea că Mântuitorul înadins voieşte ca numai unii să înţeleagă. Evident, este exclusă orice formă sau intenţie de discriminare. Explicaţia o avem, practic, în versetul al 15-lea: „Inima acestui popor s-a învârtoşat şi cu urechile aude greu şi ochii lui s-au închis, ca nu cumva să vadă cu ochii şi să audă cu urechile şi cu inima să înţeleagă şi să se întoarcă, şi Eu să-i mântuiesc". Aşadar, este vorba de un act deliberat, de *învârtoşare*, din partea unor ascultători (nu din partea Domnului!), El respectând, efectiv, voinţa lor liberă.

Parabolele Mântuitorului reprezintă un material prioritar pentru predicatorii creştini din toate timpurile (dovadă fiind cărţile cu omilii

şi predici), iar despre ele avem la îndemână şi o vastă literatură laică, în general, de bună calitate. Relativ recent, filosoful Andrei Pleşu, pornind de la acest verset 13 din capitolul 13 al *Evangheliei după Matei*, aparent contradictoriu, a publicat, la rândul său, o lucrare interesantă despre acest subiect[104].

Exegeţii nominalizează, în general, 33 de parabole, care se întrec în frumuseţe unele pe altele şi prin care se fac cunoscute, în mod discret, adevăruri dogmatice care depăşesc puterea obişnuită de înţelegere. Ne amintim în acest sens şi de principiul pedagogic enunţat de filosoful britanic Herbert Spencer (1820-1903): „Pe cele abstracte le facem sensibile prin cele cunoscute". Aşa se explică faptul că parabolele conţin tablouri luate din toate genurile de ocupaţii cunoscute atunci în Ţara Sfântă: agricultură, pescuit, gospodărie, relaţii sociale comune, tabieturile casei regale etc. La frumuseţea lor stilistică şi adâncimea mesajului omiletic se adaugă, desigur, valoarea actualităţii: oricare dintre ele pare a fi rostită acum, pentru noi, cei de astăzi.

IV.2.5. *Concluzii*

Mântuitorul Iisus Hristos este Modelul Desăvârşit al predicatorului consacrat. Recunosc acest fapt până şi oameni de cultură laică foarte solidă. Bunăoară, criticul literar Vasile Florescu (1915-1982) notează într-o carte publicată de Editura Academiei Române, chiar în plină perioadă comunistă: „Hristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale, chiar în traducere, impresionează şi pe cel mai adânc adversar al creştinismului"[105]. Simion Mehedinţi (1868-1962), cel mai

[104] Andrei PLEŞU, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2012. Cartea a fost premiată - justificat, în opinia noastră - chiar în anul apariţiei, de Uniunea Scriitorilor din România. Pentru că lucrarea vizează în special *receptivitatea ascultătorilor*, vom face câteva referiri asupra ei în capitolul al VII-lea (*Predica, predicatorul şi ascultătorii*), semnalând, pe scurt, plusurile şi minusurile care ni se par relevante. Autorul însuşi, în câteva conferinţe publice vizând tema şi cartea, îşi intitulează demersul: *O analitică a receptivităţii*; de aceea socotim potrivită plasarea referinţelor în capitolul al VII-lea, şi nu aici.

[105] Vasile FLORESCU, *Retorica şi neoretorica*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973, p. 91.

mare geograf şi etnograf român, dar şi un profund pedagog creştin-ortodox, mărturiseşte, la rândul său: „Iisus a fost cel dintâi mare educator al omenirii"[106].

Iisus vorbea, după mărturia Sf. Evanghelist Matei, „ca Unul care are putere, iar nu cum îi învăţau cărturarii lor" (*Matei* 7, 29), putere ce izvora, de fapt, din Fiinţa Sa dumnezeiască şi totodată din lipsa de păcat, cum Însuşi a spus: „Cine dintre voi Mă va vădi de păcat?" (*Ioan* 8, 16). Aşadar, mai presus de toate procedeele stilistice şi mijloacele de propovăduire, stă *exemplul Său personal*. De aici deducem fără greutate „cheia" principală a reuşitei actului omiletic dintotdeauna: sfinţenia vieţii predicatorului, în acest sens potrivindu-se şi propovăduitorilor cuvintele Domnului: „Fiţi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este" (*Matei* 5, 48).

Iisus Hristos, Dumnezeu şi Om Desăvârşit, era numit nu întâmplător *Rabi* (*Învăţător*), El Însuşi mărturisind că pentru a învăţa a venit în lume: „Să mergem în oraşele şi satele care sunt mai aproape, ca să vestim şi acolo, căci pentru aceasta am venit" (*Marcu* 1, 38), sau: „Se cade Mie să vestesc împărăţia lui Dumnezeu şi altor cetăţi, căci spre aceasta sunt trimis" (*Luca* 4, 43). Evident, aceste cuvinte nu trebuie înţelese în sens exclusivist. Odată cu misiunea învăţătorească sau profetică, Mântuitorul le-a slujit la modul absolut şi pe celelalte două: pastorală (împărătească) şi sfinţitoare sau arhierească, însă El vrea să sublinieze aici importanţa mântuitoare a predicii, iar exemplul Său va fi urmat îndată de Sfinţii Apostoli, aşa cum similar se exprimă şi Sf. Apostol Pavel, când spune: „Căci Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc" (*1 Corinteni* 1, 17).

[106] Simion MEHEDINŢI, „Trilogia şcolii", în vol. *Scrieri despre educaţie şi învăţământ. Antologie*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1992, p. 216.

IV.3. Kerygma apostolică

1. *Precizări terminologice;* 2. *Etapele şi prioritatea propovăduirii Sfinţilor Apostoli;* 3. *Cuvântări cunoscute ale Sfinţilor Apostoli şi câteva trăsături specifice;* 4. *Concluzii.*

IV.3.1. *Precizări terminologice*

Pentru predica sau propovăduirea Sfinţilor Apostoli, specialiştii în studii omiletice şi biblice întrebuinţează, în general, termenul consacrat *kerygmă*, de origine greacă[107]. Ca substantiv, κήρυγμα înseamnă *vestire*, *anunţ public*, *predică*, corespondentul verbului κηρύσσειν, care se traduce prin *a proclama, a vesti, a predica*.

Bazat pe o bibliografie novotestamentară riguros selectată, Pr. Constantin Preda face un pas mai departe, scoţând în evidenţă câteva nuanţări terminologice deosebit de utile. Astfel, expresia care acoperă integral propovăduirea apostolică este cea de *cuvântări kerygmatico-misionare*, întrucât Sfinţii Apostoli, propovăduind, împlinesc, de fapt, misiunea încredinţată lor de Mântuitorul Iisus Hristos, atunci când le-a poruncit: „Mergând, învăţaţi..." (*Matei* 28, 19). Aceste cuvântări se împart, practic, în patru categorii: *kerygmatice* (de vestire iniţială, atât la iudei, cât şi la păgâni), *apologetice* (de apărare a creştinilor, acuzaţi pe nedrept), *bisericeşti* (predicile/omiliile adresate creştinilor), *procesuale* (de apărare în tribunale ori în faţa puternicilor zilei). Trebuie să precizăm însă că în procesul de naştere şi consolidare a unei comunităţi creştine printre păgâni, istoria Bisericii primare consemnează, propriu-zis, trei paşi ai propovăduirii: *kerygma*, *cateheza* şi *predica* (*omilia*).

[107] Vezi, de pildă, Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977; Alexandre OLIVAR, „Predicazione: nella chiesa antica", în *Dizionario di Omiletica*, Torino, 1998, pp. 1216-1222; Pr. Costachi GRIGORAŞ, *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2001; Pr. Constantin PREDA, *Propovăduirea apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005.

Să ne imaginăm, concret, cum se petreceau lucrurile într-o comunitate în care venea pentru prima oară un Apostol: spunea cine este, în numele cui vorbește și, apoi, prezenta pe scurt învățătura evanghelică. Cu alte cuvinte, *anunța*, *vestea* ceva. Desfășura, adică, o *acțiune kerygmatică*. Dacă acea comunitate îl accepta, urma o perioadă, mai mare sau mai mică (de la caz la caz), de *catehizare*. După catehizare, cei instruiți erau botezați, participau la Sfânta Liturghie și, în cadrul ei, ascultau *omilia* și, alternativ, *predica tematică*.

IV.3.2. *Etapele și prioritatea propovăduirii Sfinților Apostoli*

Predica Sfinților Apostoli, așa cum ne este înfățișată în Noul Testament, s-a desfășurat în patru etape:

1. Predica din Ierusalim (*Faptele Apostolilor* 2-8);
2. Predica din Samaria, Damasc și Antiohia (*Faptele Apostolilor* 8-12);
3. Predica Sfinților Pavel și Barnaba în Galatia Meridională (*Faptele Apostolilor* 13-14);
4. Extinderea Evangheliei în Europa, prin predica Sf. Apostol Pavel (*Faptele Apostolilor* 15-18).

Din izvoarele Tradiției se poate completa și reconstitui în bună măsură aria kerygmei apostolice. Bunăoară, istoricul bisericesc Eusebiu de Cezareea (aprox. 260-340), bazat pe câteva informații preluate de la Origen, are un capitol special în a sa *Istorie Bisericească*, intitulat: *În ce părți ale lumii au propovăduit Apostolii*, din care spicuim: „Sfinții Apostoli ai Mântuitorului precum și ucenicii lor s-au împrăștiat în toată lumea locuită pe atunci. După Tradiție, lui Toma i-a căzut soarta să meargă în Parția, lui Andrei Sciția, lui Ioan Asia, unde a și petrecut vreme mai îndelungată, murind în orașul Efes. Petru pare a fi predicat la început între iudeii împrăștiați prin Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia, iar pe urmă a venit și la Roma, unde, la dorința lui, a fost răstignit cu capul în jos. Ce să mai zicem de Pavel, care începând din Ierusalim și până în părțile Iliricului a plinit Evanghelia lui Hristos și a murit apoi ca martir

pe vremea lui Nero la Roma? Așa ne spune textual Origen în cea de-a treia carte la Comentariul său la Cartea Facerii"[108].

Prioritatea propovăduirii apostolice față de săvârșirea cultului și de chestiunile bisericești organizatorice trebuie înțeleasă cronologic, nu valoric. Bunăoară, pentru ca ascultătorii să creadă și să accepte administrarea Sfintelor Taine și participarea la cultul divin, în general, trebuia să fie convinși să creadă, mai întâi, prin predică. În acest sens trebuie înțelese cuvintele Sf. Apostol Pavel, când spune: „Căci Hristos nu m-a trimis să botez, ci să binevestesc" (*1 Corinteni* 1, 17). Sau, și mai explicit: „Cum vor chema numele Aceluia în Care n-au crezut? Și cum vor crede în Acela de Care n-au auzit? Și cum vor auzi fără propovăduitor? [...]. Prin urmare, credința este din auzire, iar auzirea prin cuvântul lui Hristos" (*Romani* 10, 14-15; 17). Această prioritate cronologică a predicii poate fi constatată biblic chiar din primele zile ale istoriei Bisericii. Văzând că slujirea agapelor le răpește prea mult timp, Apostolii au încredințat această slujire diaconilor, zicând: „Nu este potrivit ca noi, părăsind cuvântul lui Dumnezeu, să slujim la mese. Drept aceea, fraților, căutați șapte bărbați dintre voi, bine văzuți, plini de Duhul Sfânt, pe care noi să-i rânduim la această slujbă" (*Faptele Apostolilor* 6, 2-3).

IV.3.3. *Cuvântări cunoscute ale Sfinților Apostoli și câteva trăsături specifice*

Pentru a ne edifica, pe cât este posibil, asupra structurii, conținutului și modului de prezentare a predicii apostolice, trebuie să analizăm cu atenție cuvântările cuprinse în *Faptele Apostolilor*, prin lectură proprie, iar pentru interpretare, să apelăm la sprijinul comentariilor Sfinților Părinți, dar și ale specialiștilor bibliști de astăzi[109]:

[108] EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria bisericească*, III, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 99.

[109] Pentru examen, studenții vor cunoaște conținutul acestor cuvântări, odată cu remarcarea anumitor strategii omiletice și procedee stilistice, făcând apel și la cunoștințele acumulate la Studiile Biblice, în anii I și II.

(a) Cuvântări ale Sf. Apostol Petru: la alegerea lui Matia (1, 16-22); în ziua Pogorârii Sfântului Duh (2, 14-40); în pridvorul lui Solomon (3, 12-26); două în fața Sinedriului (4, 8-20 și 5, 19-32); în fața lui Corneliu (10, 28-43); în fața ierusalimitenilor (11, 5-17); la Sinodul Apostolic (15, 7-11);

(b) Cuvântări ale Sf. Apostol Pavel: în Antiohia Pisidiei (13, 16-17); în Listra (14, 14-16); în fața Areopagului (17, 22-31); la Efes (20, 18-35); la Ierusalim (22, 1-24); în fața Sinedriului (23, 1 ș.u.); în fața lui Felix (24, 10-31); în fața lui Festus (24, 2-29);

(c) Cuvântarea Sfântului Iacov la Sinodul I Apostolic (15, 13-31);

(d) Cuvântarea Sfântului Ștefan (7, 2-53).

Analizând din punct de vedere omiletic aceste cuvântări, se desprind câteva trăsături specifice:

- *Structura (schema)* cuvântărilor, după cum remarcă J. Dupont în studiile sale, constă, în general, din șase elemente constitutive: 1. Un exordiu de circumstanță, care motivează cuvântarea; 2. O trimitere la slujirea publică a Mântuitorului; 3. Împrejurările în care El a murit; 4. Proclamarea solemnă a Învierii Sale; 5. Explicarea însemnătății Învierii, pe baza Scripturii; 6. Concluzie, ce include anunțarea iertării păcatelor celor care acceptă mesajul[110]. Simplificând schema acestor elemente, observăm, practic, următoarele trei trepte ale cuvântărilor: un mic *rezumat al istoriei veterotestamentare* – cu evidențierea unor profeții mesianice –, *vestirea întrupării, a activității, a morții și a Învierii Domnului*, iar, la final, *sfaturi* și *îndemnuri morale*;
- Pentru Sfinții Apostoli, predica este întâi de toate o *ascultare a poruncii Domnului* („Mergând, învățați toate neamurile...", *Matei* 28, 19), precum mărturisește Sf. Apostol Pavel: „Căci Hristos [...] m-a trimis [...] ca să binevestesc" (*1 Corinteni* 1, 17), sau: „Poruncă mare stă asupra mea. Vai mie dacă nu voi binevesti" (*1 Corinteni* 9, 16); totodată, un act de ascultare din partea ucenicilor Sfinților Apostoli: „Propovăduiește cuvântul, stăruiește cu timp și fără timp" – îndeamnă Sfântul Pavel pe Timotei (*2 Timotei* 4, 2);

[110] Apud Pr. Constantin Preda, *Propovăduirea apostolică...*, p. 59.

- *Caracterul preponderent* al kerygmei este *misionar*, atât de necesar în Biserica primară;
- *Locul desfășurării* kerygmei era diferit, după împrejurări: în Templul din Ierusalim (*Faptele Apostolilor* 5, 21), în sinagogile provinciale (*Faptele Apostolilor* 9, 20), în casele creștinilor sau ale viitorilor creștini (*Faptele Apostolilor* 13, 7), în piețe (*Faptele Apostolilor* 17, 17), în aer liber (*Faptele Apostolilor* 16, 13-14) etc.;
- Din punct de vedere al *adaptării*, Sfinții Apostoli s-au dovedit buni cunoscători ai psihologiei ascultătorilor, ai mentalității și culturii lor, factori de care înțelegeau să țină seama în activitatea predicatorială. Temele, argumentele și stilul folosit erau perfect adaptate la fondul aperceptiv și la posibilitățile efective de receptare. Astfel, în fața păgânilor lipsiți de cultură din Listra, Sfântul Pavel vorbește simplu, despre Dumnezeu Creatorul și Purtătorul de grijă al lumii (*Faptele Apostolilor* 14, 15-17); în Areopag, ține un cuvânt elevat, pentru că avea ascultători instruiți (*Faptele Apostolilor* 17, 22-31); în Ierusalim ține un cuvânt de apărare în fața conaționalilor (*Faptele Apostolilor* 22, 1-21); în fața lui Agripa, un cuvânt adaptat la un iudeu instruit (*Faptele Apostolilor* 26, 2-23); către procuratorul Felix se adresează potrivit normelor juridice romane (*Faptele Apostolilor* 24, 10-21) etc.;
- Predica apostolică este strâns legată de *viața harismatică* în Iisus Hristos. Cuvântului propovăduit îi era asociată administrarea Sfintelor Taine. Mântuirea nu se poate dobândi prin simpla ascultare a predicii, ci prin *ascultarea predicii și prin primirea Sfintelor Taine*. Dovada cea mai elocventă o avem la Cincizecime, când, în urma ascultării cuvântării Sf. Apostol Petru, cei de față, „pătrunși la inimă", au întrebat, plini de emoție sfântă: „Bărbați, frați, ce să facem?", botezându-se „ca la trei mii de suflete" (*Faptele Apostolilor* 2, 37, 41).

IV.3.4. *Concluzii*

Așa cum foarte bine se cunoaște din Sfintele Evanghelii, Sfinții Apostoli nu au fost cărturari, ci oameni simpli, cărora Sfântul Duh le-a descoperit știința tainelor dumnezeiești și darul limbilor. Cunoscând bine

adevărurile divine pe care aveau să le predice, fiind martori ai Domnului (*Faptele Apostolilor* 1, 8) şi profund convinşi de aceste adevăruri, Apostolii au dobândit puterea să expună în limbajul propriu aceste adevăruri. Există o regulă în retorică, după care cel care stăpâneşte bine ideile, adică cel care are noţiunile clare în minte, le poate prezenta cu uşurinţă şi în cuvinte. Romanii spuneau: *Res verba rapiunt* („Ideile răpesc/smulg cuvintele"), cugetare din care desprindem că toţi predicatorii creştini trebuie să-şi contureze bine imaginea adevărului pe care îl au de înfăţişat, pentru a-l transmite apoi fără dificultăţi ascultătorilor.

Sfinţii Apostoli nu au învăţat retorica în vreo şcoală specială, nici nu şi-au cultivat o vorbire rafinată, în stilul celui cu care se mândreau retorii greci păgâni, ci şi-au însuşit cu smerenie darurile primite de sus, pentru a spulbera părerea unora că lumea a fost cucerită prin măiestria cuvintelor omeneşti, iar nu prin caracterul dumnezeiesc al adevărurilor creştine. Este exact ceea ce a exprimat Sf. Apostol Pavel: „Iar cuvântul meu şi propovăduirea nu stau în dovezile meşteşugite ale înţelepciunii omeneşti, ci în dovedirea Duhului lui Dumnezeu" (*2 Corinteni* 2, 4).

Subiecte pentru seminarizare

1. Temele prioritare ale predicii Mântuitorului;
2. Parabolele lui Iisus şi analitica receptivităţii;
3. Predica Mântuitorului şi kerygma Sfinţilor Apostoli. Scurtă analiză comparativă.

BIBLIOGRAFIE

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Belu, Dumitru Pr., „Predica apostolică", în: *Mitropolia Ardealului*, XI (1966), 1-3, pp. 100-108;

Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987;

Florescu, Vasile, *Retorica şi neoretorica*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973;

Galeriu, Constantin Pr., „Mântuitorul Iisus Hristos, Învăţătorul nostru Suprem", în: *Ortodoxia*, XXXV (1983), 1, pp. 34-60;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Grigoraş, Costachi, *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2001;

Jeremias, Ioachim, *Parabolele lui Iisus*, trad. PS Calinic Dumitru, Pr. Prof. V. Mihoc şi Dr. Şt. Matei, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2000;

Mehedinţi, Simeon, *Scrieri despre educaţie şi învăţământ. Antologie*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1992;

Mehedinţi, Simeon, *Creştinismul românesc*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1995;

Mehedinţi, Simeon, *Parabole şi învăţături din Evanghelie*, Ed. Sophia, Bucureşti, 2002;

Nicolaescu, Nicolae Diac., Marcu, Grigorie Pr., Vlad, Sofron Pr., *Studiul Noului Testament. Pentru Institutele Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, ^{3}1983;

Olivar, Alexandre, „Predicazione: nella chiesa antica", în *Dizionario di Omiletica*, Torino, 1998, pp. 1216-1222;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978;

Pleşu, Andrei, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2012;

Preda, Constantin Pr., *Propovăduirea Apostolică. Structuri retorice în Faptele Apostolilor*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2005.

IV.4. Predica în Tradiția patristică a Bisericii. Prezentare selectivă

1. *Precizări de ordin cronologic;* 2. *Predica Părinților Apostolici;* 3. *Predica din perioada I a literaturii patristice (sec. II-III);* 4. *Predica din perioada a II-a a literaturii patristice (perioada „de aur");* 5. *Predica din perioada numită „post-patristică";* 6. *Concluzii utile predicii de azi*

IV.4.1. *Precizări de ordin cronologic*

În tratatele clasice de Patrologie, „perioada patristică" este încadrată temporal de la Părinții Apostolici până la Sf. Ioan Damaschin (†749), inclusiv[111]. După această limită, se vorbește, în mod curent, de o perioadă „post-patristică". Discuțiile mai noi privind această periodizare atrag atenția asupra faptului că nu este corect a limita perioada patristică la secolul al VIII-lea, iar Sfinți Părinți renumiți, precum Sf. Grigorie Palama, Simeon Noul Teolog sau Grigorie Sinaitul, de pildă, să fie înregistrați în afara ei. Interesant de observat, în același sens, este și faptul că Părintele George Florovsky (1893-1979), bunăoară, propune termenul de „sinteză neo-patristică", prin care înțelege o valorificare în perioada modernă a scrierilor Sfinților Părinți, o întoarcere la izvoarele vii ale operei lor. Desigur, discuțiile (și controversele, chiar) asupra terminologiei și delimitărilor sunt mult mai ample, dar nu este locul aici să le evocăm. De aceea, pentru a le depăși, preferăm expresia mai largă *tradiția patristică a Bisericii*, așa cum am menționat în titlu, în care includem Părinții și Scriitorii bisericești de la sfârșitul veacului I până în contemporaneitate, în așa fel încât în „listă" să poată fi cuprinși toți cei care s-au remarcat în câmpul omiletic, începând cu Părinții Apostolici,

[111] Părintele Profesor Ioan G. Coman identifică însăși *Patrologia*, ca materie de studiu, cu „perioada patristică", împărțind-o în trei secțiuni: prima, a *începuturilor* (din secolul I până la începutul secolului al IV-lea); a doua, *a înfloririi* sau *de aur* (de la 313 până la jumătatea secolului a V-lea); a treia, *decadentă* (461-749); vezi Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, pp. 25-33.

continuând cu Părinții veacului „de aur" și ajungând până aproape de zilele noastre, la Sf. Filaret al Moscovei, la Sf. Nicolae Velimirovici etc. Înainte de a trece la evocări și descrieri, socotim necesare încă două precizări: prima, că prezentarea va fi selectivă, pentru a ne încadra firesc în limitele programei analitice; a doua, că vom folosi, totuși, periodizarea „clasică", dar numai din motive de sistematizare didactică.

IV.4.2. *Predica Părinților Apostolici*

Denumirea de *Părinți apostolici* a fost pusă în circulație în secolul al XVII-lea, de primul editor al acestor scriitori, Jean Baptiste Cotelier, teolog catolic francez, în lucrarea sa *Patres aevi apostolici* (2 volume, Paris, 1672).

Propriu-zis, sunt numiți *apostolici* scriitorii creștini din a doua jumătate a secolului I și prima jumătate a secolului al II-lea, care au fost ucenici ai Sfinților Apostoli sau cel puțin i-au cunoscut: Barnaba, Clement Romanul, Ignatie Teoforul, Policarp, Herma, Papias, la care se adaugă autorii anonimi ai *Epistolei către Diognet* și ai *Didahiei celor doisprezece Apostoli*. Evident, titlul de *părinte* și de *apostolic* nu se poate acorda tuturor acestor scriitori, pentru că nu sunt nici toți *părinți*, nici toți *apostolici*, dar uzul, printr-un pogorământ, i-a înglobat pe toți. Literatura patristică din această perioadă este strâns legată de scrierile Vechiului și Noului Testament, având o înfățișare modestă și un caracter dublu: *misionar* (adresându-se necreștinilor) și *catehetic* (pentru creștini). Se poate împărți în trei categorii principale: *epistolară*, *apologetică* și *antieretică* (sau *polemică*). Pentru istoria predicii, se observă două fapte esențiale în perioada de care ne ocupăm: *(a)* încetează inspirația divină specială, întrucât se încheie elaborarea scrierilor Sfintei Scripturi și urmează de acum practica comentariului autentic al cuvântului lui Dumnezeu; *(b)* intră în funcție natura umană, elocința și arta literară, mai mult ca în perioada apostolică, desigur tot cu ajutorul harului divin. Predica se va sprijini, așadar, în continuare pe ajutorul lui Dumnezeu, dar ea va trebui să dobândească acum o formă cultivată și elocventă, în vederea unei reușite corespunzătoare. Oficiul predicatorial

aparţine prin excelenţă episcopului, dar preoţii, diaconii şi chiar laicii (în anumite condiţii) nu sunt excluşi de la această slujire. Sf. Apostol Pavel scria ucenicului său Timotei: „Preoţii cei ce îşi ţin bine dregătoria să se învrednicească de îndoită cinstire, mai ales cei care se ostenesc în cuvânt şi în învăţătură" (*1 Timotei* 5, 17). Clement Alexandrinul (†215) ştie că episcopul este cel responsabil de propovăduirea cuvântului, dar notează că şi presbiterul are oficiul de propovăduitor. Mai mult, spune expres: „Adevăratul presbiter al Bisericii nu-i decât acela care face şi învaţă cele ce sunt ale lui Dumnezeu"[112]. De altfel, şi *Canonul 58* apostolic prevede că preotul este împreună-răspunzător cu episcopul de instruirea credincioşilor: „Episcopul sau preotul care nu poartă grijă de cler sau de popor şi nu-l învaţă buna cinstire de Dumnezeu să se afurisească". Diaconii predicau, de asemenea, când episcopul sau preotul erau bolnavi ori lipseau cu treburi importante din localitate. În mod obişnuit, diaconii erau implicaţi în activitatea de instruire a catehumenilor. Laicii aveau permisiunea să predice în biserică numai cu încuviinţarea episcopului. Origen, se ştie, a predicat în Cezareea Palestinei cu încuviinţarea lui Teoctist al Cezareei şi a lui Alexandru al Ierusalimului.

Pentru denumirea cuvântărilor religioase se foloseau termenii: κήρυγμα (*predica misionară*), διάλεξις (*predica didactică populară*), ὁμιλία (*exegeza*) şi λόγος (*predica tematică*). Predica se rostea în toate zilele în care se oficiau servicii religioase. Se propovăduia în biserici anume construite pentru cult. Numai în cazuri excepţionale se predica în catacombe şi în bisericile cimitirelor. Episcopul predica stând jos în scaunul său, iar preotul, în picioare, din faţa Altarului. Uneori se rosteau mai multe cuvântări în cadrul aceleiaşi slujbe.

Drept ilustrare, evocăm scrierea socotită a fi *cea mai veche cuvântare*, anume *Epistola a II-a a Sfântului Clement*, episcop al Romei (92-101), adresată corintenilor. Cu toate că paternitatea acestei lucrări omiletice este oarecum controversată – fapt care creează anumite dificultăţi

[112] CLEMENT ALEXANDRINUL, *Stromate*, VI, 13, în *PG* 9, col. 328; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 5, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, p. 445.

de localizare –, din punctul nostru de vedere interesează, desigur, conţinutul omiletic şi felul în care este prezentat. Ca gen, cuvântarea se încadrează în categoria parenezelor, fiind, de fapt, o grupare de pareneze, întrucât este plină de îndemnuri la virtute şi la pocăinţă, în vederea îndreptării. Cuvântarea are ca scop principal atenţionarea acelor membri ai Bisericii din Corint, mai ales din rândul tinerilor, care produseseră anumite tulburări şi îi alungaseră pe preoţii slujitori. Are 20 de paragrafe. Caracterul parenetic se evidenţiază chiar de la început:

> „Fraţilor, aşa trebuie să gândim de Iisus Hristos, ca de Dumnezeu, ca de Judecătorul viilor şi al morţilor, că nu trebuie să gândim lucruri mici despre mântuirea noastră. Dacă gândim lucruri mici de Iisus Hristos, lucruri mici nădăjduim să primim. Cei care ascultă vorbindu-li-se de Hristos, ca şi cum li s-ar vorbi de nişte lucruri mici, păcătuiesc; de facem aşa, păcătuim şi noi, că nu ştim de unde am fost chemaţi, de Cine şi spre ce loc, că nu ştim câte a suferit Iisus Hristos pătimind pentru noi"[113].

După înşirarea feluritelor sfaturi, autorul face un apel fierbinte pentru pocăinţă, mai ales în capitolele al XVI-lea şi al XVII-lea:

> „Să luăm, deci, fraţilor, nu mic prilej de a ne pocăi. Cât avem timp, să ne întoarcem la Dumnezeu Cel Ce ne-a chemat, până Îl mai avem încă pe Cel Ce ne primeşte. Dacă ne lepădăm de plăcerile acestea şi dacă ne stăpânim sufletul nostru şi nu-i mai împlinim poftele lui cele rele, vom avea parte de Iisus [...]. Să ne ajutăm, dar, unii pe alţii şi să-i povăţuim pe cei slabi spre bine, ca să ne mântuim toţi; să ne sfătuim unii pe alţii şi să ne întoarcem la credinţă. Să nu părem credincioşi şi cu luare aminte numai atunci când ne predică preoţii, ci şi când ne ducem acasă, să ne amintim de poruncile Domnului"[114].

[113] SF. CLEMENT ROMANUL, *Epistola a II-a a către Corinteni*, I, 1-2, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1979, p. 94.

[114] SF. CLEMENT ROMANUL, *Epistola a II-a a către Corinteni*, XVI-XVII, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 1, pp. 102-103.

Că este vorba de o predică și nu de o epistolă se poate dovedi ușor. De exemplu, în capitolul I se vorbește despre *ascultarea* cuvântului, termenul exprimând atitudinea credincioșilor prezenți la slujbă, în timpul când se citea sau se rostea predica. De asemenea, în capitolul al XVII-lea sunt cuprinse cuvintele: „Să ne arătăm credincioși și ascultători nu numai acum când suntem povățuiți de către preoți, ci și când mergem acasă". Astfel, acest îndemn nu poate avea alt înțeles decât ca făcând parte dintr-o cuvântare adresată unor ascultători prezenți la slujbă. Și dovezile pot continua.

IV.4.3. *Predica din perioada I a literaturii patristice (sec. II-III)*

Pentru perioada I a literaturii patristice (sec. II-III), trebuie pomeniți îndeosebi următori autori: Clement Alexandrinul, Tertulian, Origen, Sf. Grigorie Taumaturgul, Sf. Ciprian al Cartaginei, Lactanțiu, Ilariu și Sf. Ipolit Romanul. Fiecare dintre ei merită atenție, însă spațiul programat nu ne îngăduie a vorbi despre operele omiletice ale tuturor. De aceea, îi tratăm selectiv.

- Clement Alexandrinul (aprox. 150-216) ne-a lăsat o valoroasă omilie, *Care bogat se va mântui?*[115], cuvântare axată pe textul de la *Marcu* 10, 17-31, îndeosebi pe fragmentul: „Mai lesne este cămilei să treacă prin urechile acului, decât bogatului să intre întru împărăția lui Dumnezeu" (*Marcu* 10, 25). Particularitatea acestei omilii constă, pe de o parte, în faptul că în ea se tratează pentru prima dată în mod amănunțit tema bunurilor materiale din punctul de vedere al moralei creștine, pe de alta, în faptul că valorifică în expunerea sa nu numai argumente teologice, dar și puncte de vedere sociale, privind bunurile ca mijloace menite să lege pe oameni între ei, să-i sprijine în demersul lor legitim de a se organiza în cadrul comunității. Autorul condamnă vehement, de la începutul cuvântării, atât bogăția agonisită necinstit, cât și pe cei care-i lingușesc pe bogătașii egoiști și îmbuibați: „După părerea mea, cei ce aduc bogaților

[115] Clement Alexandrinul, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, pp. 35-66.

ca daruri cuvinte de laudă ar trebui socotiți, pe bună dreptate, nu numai lingușitori și meschini, pentru că cinstesc cu fățărnicie, peste măsură, pe cele care nu merită a fi cinstite, ci și necredincioși și vicleni"[116].

- Origen (185-254) este cel dintâi teolog răsăritean de la care am moștenit un însemnat număr de predici. El este începătorul omiliei propriu-zise, inclusiv ca termen. Este adevărat că și înainte de el s-au rostit omilii în cadrul cultului, pe baza textelor scripturistice, dar ele nu aveau o legătură exclusivă cu textul de la care porneau. Începând cu Origen însă, omilia se individualizează ca predică exegetică (analitică), legată strâns de textele scripturistice, de la un capăt la altul. Pentru predica tematică, cu puncte de plecare în textele scripturistice, dar cu o arie mai largă de inspirație, se utilizează termenul de λόγος.

Opera sa exegetică cuprinde aproape întreaga Sfântă Scriptură, dar, din păcate, nu toate omiliile s-au păstrat. Dintre acestea, le amintim doar pe cele traduse deja în românește: *Omilii la Facere, Ieșire, Numeri, Iosua, Cântarea Cântărilor, Cartea Prorocului Ieremia* (în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6). Erudiția lui Origen este arhicunoscută. Începuturile educației le datorează tatălui său, Leonida, care, fericit că fiul este atât de receptiv, „îi săruta pieptul, pe când Origen dormea", după cum notează cu emoție Părintele Ioan G. Coman[117]. Însă înalta sa pregătire nu-l îngâmfa. Într-una dintre omiliile la Exod, transpare sfioșenia lui în fața textelor biblice, tâlcuirea având, în parte, nuanță autobiografică:

> „Cât timp Moise se afla în Egipt și se iniția în toată înțelepciunea egiptenilor, nu era slab la cuvânt și neîndemânatic la vorbire. Nici nu a spus că ar fi lipsit de iscusința vorbirii. În Egipt avea și voce puternică și elocvență incomparabilă. Dar când a auzit glasul lui Dumnezeu și felul Lui de a vorbi, și-a dat seama de puținătatea și slăbiciunea cuvântului său și de limba sa târzielnică și împiedicată"[118].

[116] Clement Alexandrinul, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 4, p. 35.

[117] Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie. Manual pentru uzul studenților Institutelor Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1956, p. 97.

[118] Origen, *Omilii la Ieșire*, III, 1, în *PG* 12, col. 423; cf. trad. Pr. T. Bodogae, Pr. N. Neaga, Z. Lațcu, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 6, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981, p. 70.

Aşa se explică, bunăoară, una dintre invocaţiile făcute în timpul altei omilii:

> „Trebuie să chem în ajutor pe Domnul Meu, Iisus Hristos, să facă aşa, ca eu, cel ce caut, să găsesc, şi mie, celui ce bat, să-mi deschidă, ca să aflu în Scripturi cuptorul în care să ard sacrificiul meu, ca să-l primească pe Dumnezeu"[119].

Omiliile lui Origen sunt, în general, scurte, prezentând concentrat învăţăturile dogmatice, morale şi duhovniceşti, pe care autorul le considera necesare ascultătorilor. Ceea ce-l individualizează însă pe Origen sunt două principii călăuzitoare: *primul principiu* izvora din convingerea profundă că Scriptura reprezintă cuvântul lui Dumnezeu şi că în toate expresiile şi propoziţiile biblice sunt ascunse înţelesuri mai adânci; *al doilea principiu* era de natură practică. Prin fiecare omilie urmărea educarea credincioşilor în sensul de a-şi potrivi viaţa conform învăţăturilor dumnezeieşti. De aceea, se străduia să adapteze aceste înţelesuri prin explicaţii simple, evitând artificiile retorice.

- Sfântul Mucenic Ipolit (aprox. 170-235), episcop al Romei, s-a remarcat prin cultură, elocvenţă, zel şi moralitate. În timpul persecuţiilor împotriva creştinilor, ordonate de împăratul Maximin Tracul, Sfântul Ipolit a fost exilat în insula Sardinia, unde a murit ca martir, în jurul anului 235. Era atât de vestit, încât însuşi Origen l-a vizitat spre a-l asculta predicând. Aşa se explică păstrarea omiliei *Despre lauda Domnului Mântuitor* (*De laude Domini Salvatoris*), rostită în prezenţa lui Origen. Între cele mai însemnate lucrări ale lui se înscriu operele exegetice (*Comentarii la Daniel, Cântarea Cântărilor, Proverbe, Ecclesiast* etc.), dar şi lucrarea *Combaterea tuturor ereziilor* (*Philosophoumena*). În sfera omiletică, pe lângă *Despre lauda Domnului Mântuitor*, i se atribuie şi *Cuvânt la Sfânta Teofanie* (predică la Botezul Domnului).

De la Tertulian (160-240) şi Sfântul Ciprian (†258) nu ne-au rămas predici, dar din celelalte scrieri se poate contura o imagine a „puterii şi iscusinţei lor în cuvânt", cum se exprimă Fericitul Ieronim.

[119] ORIGEN, *Omilii la Levitic*, IV, în *PG* 12, col. 435; cf. trad. A. Muraru, în vol. ORIGEN, *Omilii şi adnotări la Levitic*, în coll. *Tradiţia Creştină*, vol. 3, Ed. Polirom, Iaşi, 2006.

O scurtă privire de ansamblu asupra predicii post-apostolice ne duce acum la câteva concluzii:

- Predica post-apostolică este legată fiinţial de predica apostolică, neotestamentară;
- Nu mai este revelată ca în perioada apostolică, dar nu este nici o simplă parafrazare a textelor sacre. Se formează acum conştiinţa că predica este şi efort personal, pe bază de pregătire temeinică în cadrul Bisericii;
- Metoda de interpretare folosită cu precădere este cea alegorică, cu scopul de a atrage atenţia asupra adâncimii Scripturilor şi de a respinge păreri greşite asupra textelor scripturistice;
- Propovăduitorii remarcabili au fost episcopii, dar, alături de ei, preoţi, diaconi şi chiar laici (Origen);
- Predica post-apostolică a avut un rol determinant în pregătirea terenului pentru predicatorii din veacul numit „de aur", despre care vom vorbi în continuare.

IV.4.4. *Predica din perioada a II-a a literaturii patristice (perioada „de aur")*

Este vorba despre secolele IV-V, perioadă numită „de aur", când strălucesc unii dintre cei mai însemnaţi predicatori ai Bisericii nedespărţite, dintre care, în Răsărit: Sf. Macarie Egipteanul, Sf. Efrem Sirul, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Grigorie de Nyssa, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Ioan Gură de Aur; în Apus: Sfântul Ambrozie, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, Sf. Grigorie Dialogul.

IV.4.4.1. ***Predicatori însemnaţi în Răsărit***

- Sf. Macarie Egipteanul (†390) ne-a lăsat, între altele, *50 de omilii duhovniceşti*, la care se adaugă încă 7, după cum sunt rânduite în traducerea

datorată Pr. Constantin Corniţescu[120]. Nu ascundem faptul că paternitatea lor este controversată, dar majoritatea cercetătorilor le atribuie, totuşi, Sfântului Macarie. Adresate iniţial monahilor, ele sunt de folos deopotrivă tuturor oamenilor, pentru că toţi ţintesc spre desăvârşire. Fără a urma o expunere sistematică, omiliile cuprind întreaga gamă a trăirilor omeneşti, de la căderea în păcat, până la îndumnezeire. Iată câteva titluri: *Explicarea alegorică a vedeniei descrise de Profetul Iezechiel* (Omilia I); *Se cuvine creştinilor să străbată cu luare aminte şi cu grijă stadionul acestei lumi* (Omilia a IV-a); *Numai Hristos, doctorul cel adevărat al omului celui dinlăuntru, poate să vindece sufletul şi să-l împodobească cu veşmântul harului* (Omilia a XX-a); *Despre paradis şi despre legea duhovnicească* (Omilia a XXXVII-a); *Dumnezeu este Cel Care face minuni prin sfinţii Săi* (Omilia a L-a).

• Sfântului Efrem Sirul (†373) – numit şi „liră a Sfântului Duh", pentru cuvântul său vibrant – îi datorăm şi frumoasa rugăciune pe care o rostim în Postul Mare, *Doamne şi Stăpânul vieţii mele.* Cele mai importante predici sunt: *Cuvântările asupra judecăţii viitoare, Îndemnuri la căinţă, Cuvântul despre cei repauzaţi în Hristos şi despre ceasul morţii, Îndemnuri către călugări, Învăţătura despre virtute, Cuvântări despre iubirea săracilor, Despre post, Despre deşertăciunea lumii, Despre dispreţul bunurilor şi poftelor lumeşti, Lauda Sfintei Cruci, Cuvântare despre preoţie.*

Editura Buna Vestire a tipărit un volum de *Cuvinte şi învăţături* ale Sf. Efrem Sirul, care cuprinde peste 50 de predici, la care se adaugă cuvinte folositoare ce pot fi, de asemenea, valorificate la amvon[121].

• Sf. Atanasie cel Mare (†373), numit de Sf. Grigorie Teologul „trâmbiţa adevărului, viersul cel înalt, stâlpul credinţei, luminătorul lui Hristos", a lăsat opere apologetice, dogmatice, polemice, istorico-polemice, care prezintă un mare interes pentru Omiletică, îndeosebi cuvântările împotriva arienilor. Are, de asemenea, opere exegetice, cele mai multe la Vechiul Testament. Multe dintre acestea ne-au parvenit prin intermediul Sfântului Fotie şi al Fericitului Ieronim.

[120] Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovniceşti*, trad. Pr. C. Corniţescu, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 34, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992.

[121] Sf. Efrem Sirul, *Cuvinte şi învăţături*, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1996.

• Sf. Chiril al Ierusalimului (†387) a devenit celebru în literatura omiletico-catehetică prin *Catehezele* rostite atât pentru catehumeni (18), cât şi pentru neofiţi (5). Sunt studiate cu deosebire în cadrul Catehetícii (în anul al III-lea de Teologie Pastorală).

• Sf. Vasile cel Mare (†379) ne-a lăsat 22 de omilii şi alte 24 de cuvântări diferite (unele intitulate tot *omilii*): dogmatice, morale, panegirice, pedagogice. Din primele 22 de omilii, 9 omilii sunt la *Hexaemeron* şi 14 la *Psalmi*. Interpretarea este literală, autorul valorificând admirabil ştiinţa antichităţii şi a timpului său, din domeniul literaturii, filosofiei, medicinei etc. În misiunea sa pastorală, Sfântul Vasile a beneficiat de un întreit avantaj: *cultură teologică solidă, cultură filosofică şi literară,* deprinsă în special în timpul studiilor la Atena, şi *o bună cunoaştere a păstoriţilor.* Din punct de vedere omiletic, discursul său a ţintit *combaterea ereziilor, implicarea creştinilor în rezolvarea problemelor sociale,* dar şi *promovarea principiilor creştine,* atât în viaţa de familie, cât şi în societate, în general. Predicile sale, îndeosebi cele morale, au în vedere, de asemenea, viaţa monahală, pentru care a lăsat, de altfel cunoscutele *Reguli monahale mari şi mici.* Pentru tineri, Sfântul Părinte alcătuieşte o omilie specială (a XXII-a din şirul *Omilii şi cuvântări*), cunoscută chiar cu titlul *Omilia către tineri.* În cuprinsul ei se poate constata erudiţia impresionantă a Sfântului Vasile, mai ales în domeniul literaturii şi al filosofiei, pomenind o sumedenie de nume reprezentative ale culturii profane. Îndemnul Sfântului Părinte este ca tinerii să nu ignore aceste frumuseţi, din care să aleagă, precum albina, numai ceea ce este necesar pentru zidirea caracterului moral-creştin. Remarcăm, în acest sens, titlul inspirat şi sugestiv al acestei omilii: *Cum pot [tinerii] întrebuinţa cu folos literatura scriitorilor eleni*[122].

• Sf. Grigorie de Nyssa (†394) a scris, în domeniul nostru, mai multe cuvântări funebre, omilii la praznice împărăteşti şi panegirice: *Cuvânt funebru la marele Vasile,* fratele său; *Lauda Sfântului Părintelui nostru Efrem*; *Viaţa Sfântului Grigorie, făcătorul de minuni*; două *Cuvântări la Sfântul Ştefan, întâiul mucenic*; *Cuvântare la Marele Mucenic Teodor*;

[122] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a* (*Către tineri*), în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986, pp. 566-582.

Cuvântare la Sfinţii patruzeci de Mucenici etc. Beneficiem de o recentă traducere a câtorva omilii la praznice împărăteşti[123].

• Sf. Grigorie Teologul (†390) are aprox. 45 de cuvântări, majoritatea cu caracter dogmatic, liturgic şi ocazional. Practic, se grupează în: *cuvântări dogmatice, cuvântări la sărbători mari, necrologuri, panegirice* şi *cuvântări ocazionale.* Cele mai cunoscute şi valorificate, mai ales din punct de vedere dogmatic, sunt cele cinci cuvântări teologice. Atragem atenţia însă asupra necrologurilor. Părerile unanime ale patrologilor converg asupra faptului că, practic, Sf. Grigorie Teologul este *creatorul acestui gen literar în literatura patristică.* De la el ne-au rămas cele mai multe necrologuri, dintre care unele pot fi uşor confundate cu panegiricul, datorită preponderenţei aspectului encomiastic. Astfel, a rostit discursuri funebre întru lauda fratelui său Cezar, a surorii sale Gorgonia, a tatălui său Grigorie (numit şi *cel bătrân*) şi în cinstea Sf. Vasile cel Mare. Precum se vede, trei dintre ele sunt rostite pentru membrii familiei, obicei mult răspândit în vechime. De altfel, Părintele Ioan G. Coman semnalează că Sf. Grigorie Teologul s-a inspirat în discursurile funebre din literatura păgână, la fel ca şi ceilalţi pionieri ai genului. Necrologurile Sfântului Grigorie au dubla calitate a conţinutului şi a formei: conţinut este unul teologic, care ţinteşte permanent spre câmpiile veşniciei, iar forma literară este de o frumuseţe unică. Ele rămân, fără îndoială, perle de compoziţie în literatura creştină. Eliberate însă de tuşul poetic, uneori destul de puternic, găsim evocate fapte istorice şi chipuri reale. Sfântul Grigorie s-a condus după un şablon prestabilit: cuvântul prin care cinsteşte amintirea mamei se aseamănă cu acela adresat memoriei Sfintei Gorgonia, iar necrologul pentru bătrânul episcop şi mai ales cel adresat fratelui său, Cezar, se aseamănă în terminologie cu acela adresat Sfântului Vasile. Cu toate acestea, Sfântul Grigorie nu inventează fapte, ci numai scoate în evidenţă părţile pozitive ale personajelor, evitând pe cele negative, după cunoscutul principiu: *De mortibus nihil nisi bene.* Însă, pentru a dobândi o imagine cât mai obiectivă a slujirii învăţătoreşti a Sf. Grigorie Teologul, se recomandă studierea şi celorlalte genuri pe care le-a uzitat: predicile

[123] Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la praznice împărăteşti*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2010.

dogmatice (îndeosebi *Cele cinci cuvântări teologice*), predicile sociale (ca cele despre pace şi cele despre iubirea de săraci), predici apologetice (cu deosebire *Cuvântul de apărare pentru fuga în Pont* sau *Despre preoţie*) etc. Succesul deosebit pe care l-a câştigat Sf. Grigorie Teologul în activitatea sa predicatorială, decurge din următoarele însuşiri personale: cunoaşterea aprofundată a Sfintei Scripturi, cunoştinţe vaste asupra realităţilor vieţii credincioşilor şi sfinţenia vieţii sale.

• Sf. Ioan Gură de Aur (†407), numit şi „Pavel al secolului al IV-lea", este recunoscut unanim ca *cel mai mare predicator din perioada patristică,* dar trebuie considerat, totodată, şi teoretician omiletic, prin învăţăturile referitoare la predică şi predicator din *Tratatul despre preoţie*[124] şi *Omilia despre predică*[125]. Dintre toţi Sfinţii Părinţi răsăriteni, el ne-a lăsat cel mai mare număr de omilii (aprox. 700), la aproape toate cărţile Sfintei Scripturi, la care se adaugă un mare număr de predici ocazionale, apologetico-polemice, morale, dogmatice, panegirice. A fost şi a rămas în admiraţia tuturor creştinilor, dincolo de hotarele confesionale, datorită harismei lui oratorice de excepţie. Deloc întâmplător i s-a spus „ὁ Χρυσόστομος" (*Gură de Aur*). Şi nu doar Biserica Ortodoxă îl consideră cel mai însemnat predicator din toate timpurile, ci şi Biserica Romano-Catolică şi cele Protestante. Dovadă stau traducerile şi numeroasele studii elaborate în Apus privitoare la opera acestui mare Sfânt Părinte al Ortodoxiei. Să nu uităm nici exclamaţia spontană rostită de credincioşi la moartea sa: „Mai bine să apună soarele, decât să tacă gura lui Ioan!", care arată faima pe care Sf. Ioan Gură de Aur o câştigase prin predicile sale.

„Secretul" succesului predicii hrisostomice constă în utilizarea optimă a Sfintei Scripturi, pe care o cunoştea în chip admirabil (biografii spun că şase ani, retras în asceză, a studiat-o cu ardoare, sfârşind prin a o cunoaşte în amănunt). În toate predicile, fără excepţie, apelează la Sfânta Scriptură pentru a susţine dogmele creştine. Lectura oricăreia dintre omilii ne arată

[124] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie* (*Περὶ ἱερωσύνης*), în *PG* 48, col. 623-692, şi în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007.

[125] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia despre predică* (*Ὁμιλία περὶ τῆς κηρύξεως*), în *PG* 50, col. 653-662.

recursul frecvent la texte scripturistice, în aşa fel încât cuvântările ne apar drept o împletire armonioasă între afirmaţiile făcute şi argumentarea biblică, pas cu pas. El însuşi atrage atenţia că „necunoaşterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor"[126]. Iar cu alt prilej afirmă:

„Cunoaşterea Scripturilor întăreşte duhul, curăţă conştiinţa, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeţilor diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi uşoare şi face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine"[127]. Odată cu limbajul ales, în predicile sale întâlnim o permanentă vioiciune a ideilor, atenţia ascultătorilor fiind întreţinută, de asemenea, prin expresii şi actualizări surprinzătoare, în sensul cel mai bun al cuvântului.

Dacă omiliile Sfântului Ioan sunt, în general, cunoscute, nu acelaşi lucru se poate spune despre sfaturile pentru predicatori, conţinute în cele două repere menţionate mai sus. Le semnalăm, de aceea, în mod special.

Astfel, în *Tratatul despre preoţie* vorbeşte despre importanţa covârşitoare a predicii, în termeni testamentari:

„În afară de pilda prin faptă, preoţii n-au decât un singur mijloc, o singură cale de vindecare: învăţătura prin cuvânt, predica. Aceasta e instrumentul, aceasta e hrana, aceasta e cel mai bun aer; aceasta ţine loc de medicament, aceasta ţine loc de cauterizare, ţine loc de bisturiu. Dacă preotul trebuie să ardă sau să taie, trebuie neapărat să se folosească de predică. Dacă predica nu-i în stare să facă asta, zadarnice sunt toate celelalte. Prin predică ridicăm sufletul deznădăjduit; prin predică smerim sufletul îngâmfat; prin predică tăiem ce-i de prisos; prin predică împlinim cele de lipsă; prin predică lucrăm pe toate celelalte câte ne ajută la însănătoşirea sufletului"[128].

[126] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia IX-a la Coloseni*, în *PG* 62, col 361.
[127] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia X-a*, în *PG* 63, col. 485.
[128] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, IV, 3, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, pp. 138-139.

Iar pentru predicatori, Sfântul Ioan expune sfaturi cât se poate de concrete: *să fie bine pregătiţi a lupta cu ereticii; să dispreţuiască laudele*, căutând să placă nu oamenilor, ci lui Dumnezeu; *să fie receptivi la nemulţumirile sau criticile ascultătorilor, dar să nu le pună pe toate la inimă; să fie puternici în cuvânt*, deoarece predicatorii slabi aduc multă pagubă păstoriţilor.

Cu aceeaşi conştiinţă a responsabilităţii faţă de impactul major al predicii, Sf. Ioan Gură de Aur a rostit, pe când era preot în Antiohia, *Omilia despre predică*[129], în care atrage atenţia, între altele, că predicatorul nu trebuie să se asemene doar cu un chirurg care taie partea bolnavă, ci are îndatorirea să şi vindece, să îngrijească rănile respective:

„Cel mai bun mijloc de vindecare nu-i numai tăierea părţii bolnave, ci şi oblojirea rănilor; iar cea mai minunată lege de predicare nu-i numai mustrarea, ci şi sfatul şi mângâierea. Aşa a poruncit şi Pavel: «Mustră, ceartă, mângâie» (*2 Timotei* 4, 2). Dacă-i mângâi mereu pe ascultători, îi faci trândavi; dacă îi cerţi numai, îi faci îndărătnici, că, neputând îndura povara unor continue mustrări, te părăsesc îndată. De aceea, felul predicării trebuie să fie variat"[130].

Această omilie, cvasinecunoscută, merită o atenţie sporită, întrucât prin ea Sfântul Părinte zugrăveşte portretul predicatorului conştiincios, pe care îl asemuieşte cu o „santinelă", mereu la post în apărarea creştinilor. De mare forţă persuasivă este comparaţia dintre predicator şi chirurg. Pe de o parte, chirurgul, când taie partea bolnavă, nu simte durerea, dar predicatorul simte durerile păstoriţilor, despre care vorbeşte şi pe care le tratează; pe de altă parte, se aseamănă între ei: şi unul, şi altul, uneori, sunt nevoiţi să administreze „medicamente amare", ca să-l vindece pe cel bolnav. În sfârşit, Sfântul Părinte atrage atenţia că predicatorul slab, neconştiincios, este mai rău decât ucigaşii: cel care omoară oameni, ucide doar trupul; predicatorul slab poate ucide sufletul!

[129] Părintele Mihail Bulacu a realizat un studiu excepţional asupra acestei omilii, publicând o broşură specială: *Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom*, Bucureşti, 1946, 47pp.
[130] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia despre predică*, trad. Pr. D. Fecioru, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 1-3, p. 58.

• Sf. Proclu al Constantinopolului, patriarh între anii 434 şi 446. A fost ucenic apropiat al Sf. Ioan Gură de Aur şi este cunoscut mai ales pentru al său *Tomos* („Tomosul lui Proclu"), care a păstrat pacea în mijlocul disputelor hristologice dintre episcopii răsăriteni ai vremii sale. Prăznuirea sa în Biserica Ortodoxă se face la 24 octombrie şi la 20 noiembrie. În plan omiletic, sunt cunoscute şi traduse la noi câteva omilii la Naşterea Domnului[131]. Omiliile Sfântului Proclu au în atenţie prioritară problema hristologică, fixând, totodată, cultul marial în temeiuri teologice şi hristologice, consacrând termenul Θεοτόκος ca atribut esenţial al Maicii Domnului, împotriva contestărilor iudaizante ale ereticului Nestorie.

Pentru Răsărit trebuie să mai amintim, fie şi în treacăt, pe Sf. Sofronie al Ierusalimului (†638), supranumit „Scolasticul", de la care au rămas 9 predici; Sf. Gherman I al Constantinopolului (†740), panegirist vestit, îndeosebi al Maicii Domnului (din cele 9 cuvântări rămase de la el, 7 sunt consacrate Maicii Domnului) şi Sf. Ioan Damaschin (†749), cu 13 omilii (se pare, nu toate autentice).

IV.4.4.2. *Predicatori însemnaţi în Apus*

• Sf. Ambrozie al Mediolanumului (†397). De la el s-au păstrat câteva necrologuri: *La moartea fratelui Satyrus* (două), *La înmormântarea împăraţilor Valentinian II şi Teodosie.* Acestora se adaugă şi omiliile exegetice consacrate *Evangheliei după Luca* (10 cărţi), *Hexaemeronul*, în şase cărţi (imitându-l fidel pe Sf. Vasile cel Mare). Amintim, de asemenea, omiliile dedicate Patriarhilor şi *Comentarii* la 12 Psalmi.

• Fericitul Ieronim (†420). Opera omiletică a înregistrat 59 omilii la Psalmi, 10 omilii la *Evanghelia după Marcu*, 10 omilii la alte texte biblice. A fost unul dintre cei mai mari comentatori ai Sfintei Scripturi, îmbogăţind tezaurul patristic al Bisericii cu importante opere exegetice, dintre care amintim: *Mici comentarii la Psalmi*, *Comentarii la Ecclesiast*,

[131] Vezi, de exemplu, Sf. Proclu al Constantinopolului, *Omilii la Naşterea Domnului*, trad. P. Grigoriu, postfaţă şi anexa de Pr. J. Nicolae, Ed. Sophia, Bucureşti, 2008.

Comentarii la Profeţi, *Comentarii la Matei*, *Comentarii Galateni*, *Efeseni*, *Tit* şi *Filimon*, *Comentarii la Apocalipsă* etc.

• Fericitul Augustin (†420) este cel mai prolific predicator din Apus, cu aprox. 800 de omilii (inclusiv cele exegetice). Deosebit de importantă pentru teoria predicii este lucrarea *Despre învăţătura creştină* (*De doctrina Christiana*)[132], operă augustiniană de căpetenie, un tratat în patru cărţi, dintre care primele două se ocupă cu pregătirea necesară în vederea înţelegerii Sfintei Scripturi, a treia are caracter ermineutic, iar *a patra are caracter omiletic*[133]. Predicile sale sunt scurte şi simple (numite de specialişti *vulgare*, adică *populare*). Se spune că timp de 40 de ani a predicat în fiecare zi, fiind deosebit de sugestivă una dintre mărturisirile sale făcute ascultătorilor: „Dacă vă predic şi mă ascultaţi, eu mă mântuiesc; dacă vă predic şi nu mă ascultaţi eu tot mă mântuiesc; dar eu nu vreau să mă mântuiesc fără voi"[134].

• Sf. Grigorie cel Mare – Dialogul (†604) este ultimul orator apusean remarcabil al perioadei patristice „clasice". Este numit „Dialogul" după lucrarea sa aghiografică: *Dialoguri despre viaţa şi minunile Părinţilor italieni*, în 4 cărţi, în care „dialoghează" cu Diaconul Petru. Ne-au rămas de la el 62 de omilii. Pentru viaţa sa exemplară, este trecut în rândul sfinţilor şi pomenit în ziua de 12 martie. În afară de omilii, pentru slujirea învăţătorească este de mare importanţă şi *Cartea regulei pastorale*[135], structurată în patru părţi, dintre care ultimele două conţin elemente cu preponderenţă omiletică. Dispunem de traducerea românească a cărţii, prin osteneala Pr. prof. Al. Moisiu[136]. Descrierile Sfântului Părinte sunt cât se poate de actuale, fapt ce se poate observa chiar din subtitluri.

[132] Fericitul Augustin, *Despre învăţătura creştină* (*De doctrina Christiana*), în *PL* 34, col. 15-122.

[133] Un auxiliar util al textului latin îl reprezintă ediţia franceză: *Oeuvres complètes de Saint Augustin*, Vincent Peronne et al. (eds), Librairie de Louis Vivès, Paris, 1870, ce cuprinde studiu introductiv, traducere, note şi comentarii preţioase.

[134] Bibliografia omiletică românească dispune de traduceri recente ale câtorva predici reprezentative: *Predici la Înviere* (Ierom. A. Obreja, Bacău, 2010); *Predici* (Ierom. A. Obreja, Sibiu, 2010); *Predici la Crăciun, Anul Nou şi Bobotează* (Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2012).

[135] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale* (*Liber regulae pastoralis*), în *PL* 77, col. 13-128.

[136] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996.

Spre exemplu, în partea III-a, capitolul 1 se intitulează: *Câtă varietate trebuie să fie în arta predicării*, iar capitolul 40: *Despre faptele și cuvintele propovăduitorului*. Partea IV-a, *Calitățile și smerenia predicatorului*, atrage atenția asupra celei mai înalte virtuți morale, smerenia:

> „Predicatorul, după ce și-a împlinit îndatoririle slujbei lui, trebuie să se întoarcă în el însuși, pentru ca viața și propovăduirea să nu-l ducă la trufie. Adeseori, o cuvântare reușită și bogată în conținut înalță sufletul cuvântătorului, iar succesul obținut îi poate cauza o bucurie tainică. Chiar pentru aceasta este nevoie ca predicatorul să trezească în el frângerea de sine și să trăiască în smerenie sfântă”[137].

Tot în perioada patristică „clasică” se înscriu și următorii predicatori apuseni: Sf. Leon cel Mare, papă al Romei (†461), de la care avem 96 de cuvântări la posturi și praznice împărătești, dar și panegirice, accentul lor fiind, în general, liturgic; Petru Hrisologul (†450), arhiepiscopul Ravennei, cu 176 de cuvântări, mai ales cu teme luate din Sfânta Scriptură; Beda Venerabilul (†735), călugăr și istoric englez, a lăsat două volume cu câte 25 omilii fiecare, fiind adresate monahilor.

IV.4.5. *Predica din perioada numită „post-patristică”*

IV.4.5.1. ***În Răsărit***

În Răsărit, după impresionanta preocupare omiletică din perioada patristică, în secolele următoare se constată un anumit declin. Treptat, omilia patristică a fost înlocuită pe alocuri cu predica tematică, uneori fără text scripturistic, cuvântările având mai mult un caracter retoric, bombastic. De fapt, predica devine o raritate, cultul fiind, în unele locuri, singura „predică”. Bineînțeles, preocupările omiletice nu s-au stins total. Istoria bisericească a înregistrat nume importante de predicatori, dintre care amintim (selectiv):

[137] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea regulei pastorale*, p. 209.

- Sfântul Fotie, patriarh al Constantinopolului (†898; pomenit la 6 februarie). Este socotit cel mai influent patriarh din Răsărit, după Sf. Ioan Gură de Aur, atât prin erudiția sa (remarcabile sunt, în special, *Lexiconul*, o enciclopedie cu aprox. 8000 de articole, și *Biblioteca - Μυριόβιβλος*, o lucrare cu extrase/citate din aproape 300 de cărți), cât și pentru atitudinile lui pline de curaj creștin. Dintre predicile sale, două sunt mai cunoscute: *La Praznicul Nașterii Sfintei Fecioare* și *La târnosirea paraclisului împărătesc*. Ele dovedesc marele talent de predicator al Sfântului Fotie, cu fraze bogate, limpezi și solemne.
- Sf. Simeon Noul Teolog (†1022) este unul dintre cei trei sfinți ai Ortodoxiei care poartă titlul de „Teolog” (Θεολόγος - *Cuvântător de Dumnezeu*), dimpreună cu Sf. Ioan Evanghelistul și Sf. Grigorie Teologul. Biserica Ortodoxă îl pomenește la 12 martie. În bibliografia teologică românească este cunoscut prin traducerile Părintelui Dumitru Stăniloae[138] și, mai nou, prin traducerile realizate de Arhid. I. Ică jr: *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*[139]; *Cateheze. Scrieri II*[140] și *Imne, Epistole și Capitole. Scrieri III*[141]. Toate, desigur, pot constitui izvoare prețioase pentru predica de astăzi. Recomandăm însă, în mod special, *Catehezele*, întrucât ele sunt - asemănător întrucâtva cu ale Sf. Chiril al Ierusalimului - *meditații duhovnicești*, rostite în fața ucenicilor, în vremea cât era stareț la Mănăstirea „Sfântul Mamas” din Xerokeros. În unele dintre ele, face chiar mărturisiri ale experiențelor sale mistice, fapt care atrage suspiciuni din partea unor ucenici, dar motivarea acestor mărturisiri, întru totul sincere și smerite, este, pe cât de plastică, pe atât de instructivă și pentru noi, cei de azi:

> „Așa cum un sărac iubitor de frați (*πτωχὸς φιλάδελφος*) cerând de la un oarecare om iubitor de Hristos și milostiv, și primind niște bani, aleargă cu bucurie la semenii săi în sărăcie și le vestește, zicându-le în taină:

[138] Sf. Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice și practice*, în *Filocalia*, vol. 6, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2011.

[139] Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri teologice și etice. Scrieri I*, Ed. Deisis, Sibiu, 1998, 560pp.

[140] Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze. Scrieri II*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, 382pp.

[141] Sf. Simeon Noul Teolog, *Imne, Epistole și Capitole. Scrieri III*, Ed. Deisis, Sibiu, 2001, 431pp.

«Alergați cu râvnă și voi, ca să luați!», arătând cu degetul și indicându-le pe cel ce i-a dat lui banul, iar dacă aceștia sunt neîncrezători, deschizându-și palma, le arată însuși banul, ca să creadă și să se grăbească să-l ajungă din urmă degrabă pe bărbatul acela milostiv, tot așa și eu, smeritul și săracul și dezbrăcatul de orice bine și rob al sfinției voastre, al tuturor, făcând experiența iubirii de oameni și a compătimirii lui Dumnezeu, și apropiindu-mă de El prin pocăință și prin mijlocirea Sfântului Simeon, părintele meu și al vostru (Evlavis, n.n.), primind eu, cel nevrednic de orice har, harul, nu suport să-l ascund în sânul sufletului, ci vouă tuturor, fraților și părinților mei, vă spun, pe cât îmi este cu putință, darurile lui Dumnezeu, vă arăt cum este talantul cel dat mie, și prin cuvânt îl descopăr desfăcându-mi palma, și zic nu în ascuns și în taină, ci strigând cu glas mare: «Alergați, fraților, alergați!»; și nu strig numai, ci-L și arăt pe Stăpânul Care l-a dat, punând înainte în loc de deget cuvântul"[142].

- Sf. Teofilact al Bulgariei (†1108), arhiepiscop de Ohrida, este unul dintre cei mai importanți tâlcuitori ai Sfintei Scripturi din Răsărit. Cu toate acestea, pe nedrept, este prea puțin cunoscut în rândurile credincioșilor noștri și chiar în mediile academice. Originar din insula Eubeea (Marea Egee), Sfântul Teofilact a studiat la Universitatea din Bizanț, ajungând retor și profesor de Retorică în cadrul școlii patriarhale și, în același timp, arhidiacon la Biserica Sfânta Sofia. Fiind unul dintre cei mai învățați dascăli ai vremii, împăratul Mihail VII Ducas i-a încredințat educația fiului său, Constantin Porfirogenetul. A fost numit, împotriva voinței sale, episcop de Ohrida, pe care a păstorit-o, totuși, cu toată râvna și priceperea, vreme de 25 de ani. Spre sfârșitul vieții se retrage la Tesalonic, trecând la Domnul aprox. în anul 1108. Este pomenit la 31 decembrie. Opera sa de căpetenie o reprezintă *Tâlcuirea celor patru Evanghelii*[143], continuată cu *Tâlcuirea Faptelor Sfinților Apostoli*[144], *a Epistolelor Sf. Apostol Pavel*[145] și *a Epistolelor Sobornicești*[146]. La acestea

[142] Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheza a 34-a*.
[143] Sf. Teofilact al Bulgariei, *Tâlcuirea celor patru Evanghelii*, în *PG* 123-124.
[144] Sf. Teofilact al Bulgariei, *Faptele Sfinților Apostoli*, în *PG* 125.
[145] Sf. Teofilact al Bulgariei, *Epistolele Sf. Apostol Pavel*, în *PG* 124-125.
[146] Sf. Teofilact al Bulgariei, *Epistolele Sobornicești*, în *PG* 125.

se adaugă și *Comentariile la Osea, Avacum, Iona, Naum* și *Miheia*[147], dar i se atribuie și o *Tâlcuire a Psalmilor*. Este numit, pe bună dreptate, cel mai mare exeget al Scripturii din secolul al XI-lea, dar este recunoscut și ca autor de predici, cele mai cunoscute fiind omiliile: *Asupra celei de-a 11-a Evanghelie a Utreniei*; *La sărbătoarea Intrării în Biserică a Maicii Domnului* și *La Cinstirea Sfintei Cruci*[148]. În limba română au fost traduse mai întâi fragmente ale comentariilor biblice, mai ales la Evanghelii, păstrate azi în diferite manuscrise, începând din secolul al XVII-lea. Integral, *Tâlcuirea celor patru Evanghelii* s-a făcut în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi, de către călugării Gherontie și Grigorie, fiind tipărită la Iași în anul 1805. Făcând un arc peste timp, în actualitate semnalăm prezența în librării a tâlcuirilor la Evanghelii și la epistolele pauline. Volumul dedicat *Evangheliei după Matei* beneficiază și de o prefață consistentă privind viața și opera Sfântului Teofilact, semnată de traducătorii R.P. Sineanu și L.S. Desartovici (2002). Caracteristic comentariilor biblice ale Sfântului Teofilact este concizia, claritatea și precizia ermineutică. Calcă pe urmele Sf. Ioan Gură de Aur, ale cărui comentarii le cunoaște și le valorifică, dar este mai concis în explicații, voind să dea atenție fiecărui verset în parte.

- Sf. Grigorie Palama (†1359), arhiepiscop al Tesalonicului, este pomenit în calendar la 14 noiembrie și în Duminica a II-a din Postul Mare. Cele mai răspândite scrieri ale Sf. Grigorie Palama au în atenție disputele isihaste din prima jumătate a secolului al XIV-lea, iar în literatura de spiritualitate românească el este cunoscut mai ales prin intermediul *Filocaliei*, dar și prin osteneala de excepție a Părintelui Dumitru Stăniloae, concretizată în lucrarea *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*[149]. Mai puțin cunoscută este opera sa omiletică, cu toate că, în privința mesajului și a profunzimii cugetării, omiliile palamite nu sunt mai prejos decât tomurile aghioritice isihaste. Notăm însă contribuția importantă în valorificarea acestor omilii a Pr. Roger Corescciuc, care a elaborat de curând teza de doctorat: *Omiliile Sfântului Grigorie Palama.*

[147] Sf. Teofilact al Bulgariei *Comentarii la Osea, Avacum, Iona, Naum, Miheia*, în *PG* 126.
[148] Toate, în *PG* 126.
[149] Pr. Dumitru Stăniloae, *Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006.

Analiză omiletică[150] (sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon). Plecând de la traducerea în limba română a celor 63 de omilii[151], dar şi de la alte traduceri existente (Pr. Dumitru Belu, Diac. Ioan Ică Jr, E. Moraru etc.), Pr. Roger Coresciuc face anumite revizuiri de traducere şi chiar propune câteva noi variante, bazate pe manuscrise greceşti, unele procurate direct din arhiva Mănăstirii Vatoped (Athos). În principal, în teză se face o analiză atentă a omiliilor, ţinând seama de duminicile şi sărbătorile în care s-au rostit, de genurile în care se încadrează, de temele dezvoltate etc. Majoritatea omiliilor au ca obiect duminicile şi sărbătorile de peste an, dar notăm şi câteva pareneze speciale (*Omilia 1, Despre pace,* rostită la trei zile după înscăunare; *Omilia a 26-a şi a 27-a la vremea secerişului*; *Omilia a 33-a, la litie*; *Omilia a 39-a, la o epidemie*; *Omilia a 63-a, pentru cei din felurite necazuri*).

- Gheorghe Scolarul (†1460), cel dintâi patriarh sub turci, călugărit mai apoi sub numele de Ghenadie, lasă posterităţii mai multe predici, între care se remarcă: *Despre Cina cea de Taină* şi *Despre Trupul tainic al Domnului*[152]. Tot el rosteşte o cuvântare (pareneză) în faţa sultanului cuceritor Mahomed al II-lea, despre adevărul religiei creştine, tradusă în turceşte.
- Sf. Ilie Miniat (†1714) este, după opinia noastră, cel mai însemnat cuvântător grec din perioada numită „post-patristică". A fost învăţător şi predicator al Bisericii celei Mari din Constantinopol, apoi episcop de Cernica şi Kalavrita, în Peloponez. *Didahiile* sale au fot traduse în mai multe rânduri în limba română, ultima oară de Părintele Dumitru Fecioru[153]. Cele mai recente ediţii ne-au fost oferite de Editura Buna Vestire din Bacău, sub titlul *Didahii şi Predici* (1995), şi de Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (1996) sub titlul *Didahii la Postul Mare*. De fapt, conţinutul ultimului volum

[150] Lucrare publicată la Editura Doxologia, Iaşi, 2013.

[151] Sf. Grigorie Palama, *Omilii*, 3 vol., trad. C. Daniel, P. Grigoriu, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2004-2007.

[152] În vol. Gennadius Patriarcha Constantinopolitanus, *Homiliae de sacramento Eucharistiae*, E. Renaudot (ed.), Paris, 1709.

[153] Ilie Miniat, *Didahii şi predici*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Sfintei Mitropolii a Ungro-Vlahiei, Bucureşti, 1945; reed. la Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996.

este inclus în primul, care cuprinde, pe lângă didahiile la Postul Mare, şi didahii la diferite duminici: *La Duminicile a II-a, a III-a, a IV-a, a XI-a, a XXI-a, a XXVI-a, a XXVIII-a şi a XXX-a după Rusalii*, şi sărbători: *Cuvânt despre dragoste, Cuvânt la Sf. Ierarh Nicolae, Cuvânt la Duminica dinaintea Naşterii Domnului, Panegiric la Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Două panegirice la Bunavestire, Panegiric la Adormirea Maicii Domnului, Panegiric la Înălţarea Domnului.* Acestora se adaugă două cuvântări rostite în italieneşte: *Despre credinţă* şi *Despre dragostea de vrăjmaşi.*

Didahiile la Postul Mare, repartizate în patru serii, conform prezentării Editurii Institutului Biblic, sunt tematice (dogmatice, morale şi liturgice) vorbind despre: *credinţă, păcat, suflet, mărturisire, moarte, conştiinţă, Rai, predestinaţie, invidie, Judecata viitoare, Sfânta Cuminecătură* etc.

- Nichifor Theotokis (†1800), originar din Insula Corfu, face studii în Italia, ajungând apoi la Constantinopol. De aici este invitat la Iaşi de către domnitorul Grigorie Ghica, care îl va numi Rector al Gimnaziului (1775). Mai târziu va ajunge episcop de Cherson (Rusia), apoi de Astrahan, în nordul Mării Caspice. Spre sfârşitul vieţii se va retrage la o mănăstire în Moscova[154]. Cea mai cunoscută lucrare a sa în domeniul omiletic este *Chiriacodromionul*, care cuprinde tâlcuirea tuturor evangheliilor duminicale de peste an. Are următorul titlu: *Chiriacodromion ce cuprinde întru sine tâlcuirea tuturor evangheliilor a Duminicilor celor de preste an, şi după fieştecare tâlcuire a evangheliei şi deosebit cuvânt pentru învăţătura năravurilor*. Tradus întâia oară de Sf. Grigorie Dascălul (Miculescu), mitropolitul Ţării Româneşti, în anul 1801, va mai apărea ulterior în cinci ediţii, ultima în anul 1912. Acest *Chiriacodromion* stă la baza *Cazaniei* folosite în Biserica noastră (ediţiile 1960, 1973, 2005, 2014)[155].

De reţinut că în *Cazaniile* româneşti se păstrează, practic, orânduirea din *Chiriacodromion*: pentru fiecare duminică avem două predici, una

[154] Biografii lui spun că a fost nevoit să se retragă din scaunul episcopal pentru că a refuzat să binecuvânteze o masă de dulce într-o zi de post!

[155] Pentru dezambiguizare, facem următoarele precizări: *Chiriacodromion* (gr. Κυριακοδρόμιον), înseamnă *parcurs / itinerariu duminical*, iar *Cazanie* (sl. Казанье) înseamnă *învăţătură, îndemn, mustrare, dojană* (în sens pastoral-pedagogic).

exegetică (omilia), alta tematică. Importanţa *Chiriacodromionului* şi a *Cazaniei* ce a izvorât din el trebuie văzută şi prin rolul de excepţie avut în planul unităţii şi armonizării graiului românesc, în toate cele trei provincii istorice, precum l-a avut mai înainte *Cazania* Sf. Mitropolit Varlaam al Moldovei (1643). Mitropolitul Ungrovlahiei, Dositei Filitti (1793-1812), care a binecuvântat prima traducere a *Chiriacodromionului*, a ţinut să mărturisească în *Predoslovie* că această carte se adresează „tuturor cititorilor ce sunt adevăraţi fii ai Bisericii", iar cei doi traducători, călugării Gherontie şi Grigorie (viitorul mitropolit Grigorie Dascălul), spun în *Predoslovia* semnată de ei că osteneala lor îi are în vedere pe toţi pravoslavnicii creştini, „cei de pretutindeni, câţi slujesc cu limba aceasta românească, nu numai în vremurile acestea de acum, ci şi în cele viitoare, în neam şi neam"[156] - cuvinte profetice, pentru că, nu peste multă vreme, cartea este întâlnită şi în Moldova, unde Sf. Mitropolit Veniamin Costachi face un pas mai departe, binecuvântând tipărirea *Chiriacodromionului* la pericopele apostolice (Neamţ, 1811), iar în Ardeal *Chiriacodromionul* apare cu binecuvântarea Sf. Mitropolit Andrei Şaguna (Sibiu, 1855). Izvorâtă din *Chiriacodromion*, *Cazania* se va bucura de numeroase reeditări de-a lungul vremii, cea mai recentă fiind publicată în anul 2014, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

- Sf. Filaret al Moscovei (1782-1867) este unul dintre cei mai reprezentativi teologi şi predicatori ai Bisericii Ortodoxe Ruse. Înainte să fie ales episcop (1819), apoi mitropolit al Moscovei (1826), Filaret (pe numele de mirean, Vasile Drozdov) a fost profesor şi rector la Academia Teologică din Petersburg. Între ostenelile lui de excepţie se numără traducerea Sfintei Scripturi în limba rusă modernă, în timpul ţarului Alexandru al II-lea. A fost canonizat în anul 1995 şi este pomenit la 19 noiembrie. În spaţiul românesc este cunoscut mai ales prin *Catehismul ortodox*[157]. În plan omiletic, semnalăm mai multe volume de

[156] Text transliterat de Ioan Bianu, Nerva Hodoş, *Bibliografie românească veche*, vol. II, Bucureşti, 1910, pp. 423-424.

[157] Sfântul Filaret, Mitropolitul Moscovei, *Catehismul Mare*, trad. Gh. Ciocioi, Ed. Sophia, Bucureşti, 2007.

predici, tipărite la Moscova începând cu anul 1844 (3 volume), la care se adaugă altele, în decursul timpului. Totalul cuvântărilor pe care le-a elaborat se ridică la aproape 400. Cea mai recentă reeditare rusească a lor datează din anul 2000, cu titlul: *Opere. Cuvinte şi Discursuri*. În limba română, din păcate, sunt traduse foarte puţine, predicile Sfântului Filaret fiind cunoscute mai degrabă pe filieră franceză, în traducerea lui Al. Sturza[158]. Relativ recent, Editura Sophia a publicat *Cuvinte despre Taina Crucii* (trad. Adrian şi Xenia Tănăsescu-Vlas). În anul 2010, Pr. Tasici Borislav (Reşiţa) a elaborat teza de doctorat *Opera omiletică a Sf. Filaret al Moscovei*, susţinută în anul 2010, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Vasile Gordon, prezentând o analiză a predicilor mai reprezentative (conţinut, idei, strategii stilistice etc.)[159].

- Sf. Nicolae Velimirovici (1880-1956), episcopul Ohridei şi Jicei, mare părinte şi învăţător al Bisericii Ortodoxe Sârbe, a fost şi unul dintre cei mai mari propovăduitori ai Cuvântului lui Dumnezeu în secolul al XX-lea[160]. După studiile de teologie la Belgrad, îşi continuă instruirea la Berna, Oxford, Geneva şi Sankt Petersburg, obţinând două doctorate, în Teologie şi Filosofie, şi o licenţă în Istorie. Instaurându-se regimul comunist în ţară, a fost considerat duşmanul aprig al noii ideologii şi este nevoit să ia drumul pribegiei, mai întâi în Anglia, apoi în Statele Unite, unde-şi trăieşte ultimii ani din viaţă activând ca profesor de Teologie. La 18 martie 1956 trece la cele veşnice şi este înmormântat la Mănăstirea „Sfântul Sava" din Libertyville. La 12 mai 1991, sfintele sale moaşte au fost mutate în ţară şi aşezate în racla ctitoriei sale din satul natal Lelić. Sfântul Sinod al Biserici Sârbe l-a canonizat în 19 mai 2003, cu zi de pomenire în 18 martie. Sfântul Nicolae este considerat şi cel mai prolific scriitor sârb, opera sa fiind reeditată parţial în mai multe colecţii, cea mai însemnată fiind *Opere complete* (*Сабрана дела*), un proiect care prevede 20 de volume mari. Până în prezent au fost publicate 12 volume, opera sa

[158] În vol. Monseigneur Philarète, Métropolitain de Moscou, *Oraisons funèbres. Homélies et discours*, trad. Al. Sturza, Ed. Cherbuliez, Paris, 1849.

[159] În prezent, Pr. Tasici Borislav lucrează la traducerea lor în limba română.

[160] Cf. Pr. Stancovici Branislav, *Episcopul Nicolae Velimirovici, viaţa şi opera*, 1999 (teză de doctorat elaborată la disciplinele Omiletică şi Catehetică, sub îndrumarea Părintelui Profesor Constantin Galeriu).

teologică și literară fiind comparată cu cea al lui Origen, a Sf. Ioan Gură de Aur și a Fericitului Augustin. Amintim și faptul că de numele său se leagă și cunoscuta lucrare *Proloagele de la Ohrida*. În câmpul omiletic notăm: *Predici la poalele muntelui, Deasupra păcatului și a morții, Omilii* și alte multe predici tematice. A publicat toate genurile de predică într-o limbă poetică și literară strălucitoare, plină de aforisme, metafore, contraste, parabole și alte multe figuri de stil. În limbajul său retoric de excepție este evidentă gândirea logică, metoda critică, apologia, persuasivitatea, polemica, plasticitatea, urmate de efecte psihologice excepționale[161].

Notă specială: Părinți predicatori apropiați de zilele noastre

Considerăm legitim ca în șirul autorilor omiletici consacrați ai Tradiției Patristice să fie considerați și anumiți Părinți mai apropiați de zilele noastre sau chiar contemporani, a căror viețuire și predică este în duhul marilor Părinți despre care am vorbit mai înainte. Editurile și librăriile noastre creștine ortodoxe abundă acum de cărți cu predici (omilii) ce la aparțin, traduse mai ales în ultimele două decenii. O bună parte dintre ele se găsesc în rafturile din bibliotecile Facultăților de Teologie[162]. Le recomandăm călduros studenților noștri, mai ales pentru caracterul lor duhovnicesc. Semnalarea noastră este, inevitabil, selectivă, dar „lista" poate fi extinsă nelimitat, zăbovind în biblioteci și librării. Notăm, așadar, câteva exemple:

- Sf. Serafim al Dimitrovului (1651-1709), *Pâinea cerească. Predici despre Sfânta Liturghie*, Ed. Sophia, București, 2014;
- Sf. Ignatie Briancianinov (1807-1867), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2009;
- Sf. Ioan de Kronstadt (1829-1908), *Cuvinte la Postul Mare*, Ed. Sophia, București, 2013;

[161] În spațiul românesc au fost publicate: *Predici la marile praznice și duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, București, 2002-2003, și *Predici*, Ed. Sophia, București, 2010.

[162] De pildă, în Sala „Prof. Teodor M. Popescu" a Bibliotecii Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din București.

- Sf. Ioan Maximovici (1896-1966), *Predici și îndrumări duhovnicești*, Ed. Sophia, București, 2008;
- Sf. Iustin Popovici de la Celie (1894-1979), *Cuvinte despre veșnicie. Predici alese*, Ed. Egumenița, 2013;
- Sf. Luca, arhiepiscop al Crimeei (1877-1961), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2010;
- Sf. Nectarie din Eghina (1846-1920), *Zece cuvântări la Postul Mare*, Ed. Sophia, București, 2010;
- Sf. Nectarie din Eghina, *Despre descoperirea lui Dumnezeu în Lume. Tâlcuiri la Sfânta Scriptură*, Ed. Egumenița, Galați, 2011;
- Cuv. Varsanufie, starețul de la Optina (1845-1913), *Omilii duhovnicești*, Ed. Sfintei Mănăstiri Frăsinei, Râmnicu Vâlcea, 1994;
- Sf. Teofan Zăvorâtul (1815-1891), *Predici*, Ed. Sophia, București, 2009;
- Emilianos Simonopetritul (n. 1934), *Viața în duh. Cateheze și cuvântări*, Ed. Deisis, Sibiu, 2011.

IV.4.5.2. ***În Apus***

În Apus, începând din secolul al XI-lea, se impun în manifestarea culturală cele trei curente mai cunoscute: scolastica, mistica și umanismul. Predica medievală a fost și ea influențată de aceste curente, iar în perioada care a precedat Reforma se constată o degradare a oficiului omiletic, atât sub aspectul conținutului, cât și sub aspectul formei de exprimare. Unii predicatori speculau miraculosul și făceau apel la exemplificări nepotrivite, iar anumiți călugări inculți și fanatici răspândeau, cu detalii, legende absurde din chiliile lor. Pe amvon se făceau chiar anumite mascarade insuportabile și farse vulgare, cu totul neavenite, ca să-i amuze pe ascultători și să le stârnească râsul în hohote. La începutul secolului al XVI-lea, Martin Luther a înțeles nevoia urgentă de a reforma Amvonul, iar prin el, Biserica[163].

[163] Arhid. N. Balcă, *Curs de Omiletică* (dactilografiat), fasc. I, p. 39 (volum disponibil Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din

Dincolo de aceste aspecte negative, reţinem câteva nume de predicatori reprezentativi, fiecare pentru secolul în care au propovăduit: Petru Damiani (†1072), considerat „doctor al Bisericii", predicator al reformelor clerului în Italia nordică şi la Milano; Anselm de Caterbury (†1109), arhiepiscop britanic, cunoscut mai ales ca susţinător al argumentului ontologic privitor la existenţa lui Dumnezeu; Bernard de Clairvaux (†1153), numit şi *doctor melifluus* („învăţătorul dulce ca mierea"), pentru „dulceaţa" predicilor sale. Rămân de la el peste 300 de predici, rostite în trei state: Franţa – în favoarea cruciaţilor, Italia – împotriva Marii Schisme, Germania – împotriva antisemitismului.

Trebuie amintiţi, de asemenea, predicatorii numiţi „populari": Anton de Padova (†1231), Ieronim Savonarola (†1498) şi Ioan Capistran (†1456).

Nu pot fi trecuţi cu vederea nici următorii predicatori: Toma d'Aquino (†1204), dogmatistul oficializat al Catolicismului, alături de reformatorii John Wycliff (†1384), Jan Hus (†1415), Martin Luther (†1546), Ulrich Zwingli (†1531), Jean Calvin (†1564), care şi-au propagat ideile reformatoare mai ales prin predici.

Cel mai mare răsunet pe tărâm omiletic în predica apuseană îl au însă predicatorii francezi din secolele XVII-XVIII: Jacques Bénigne Bossuet (†1707), Louis Bourdaloue (†1704), Jean Baptiste Massillon (†1742), Esprit Fénélon (†1715)[164].

Cel mai renumit însă dintre toţi este Bossuet, numit şi „Vulturul de la Meux"[165]. Predicile lui sunt pline de măreţie şi forţă, Sfânta Scriptură fiindu-i izvor principal de inspiraţie. S-a dovedit un ostenitor de excepţie, deosebit de harnic şi muncitor. Se numea pe sine *Bos suetus aratro* („Bou deprins cu plugul"). A servit cu devotament papalitatea, deşi a fost, în acelaşi timp, un apărător al galicanismului. N-a cruţat însă, când situaţia o cerea, viciile Curţii lui Ludovic al XIV-lea. Predicile care s-au impus

Bucureşti, sala 3, cota 19351-56); pentru detalii, vezi şi Vasile VASILACHE, *Predica în Evul Mediu* (teză de doctorat), Institutul de Arte Grafice „Albina românească", Iaşi, 1938.

[164] Din opera omiletică a doi dintre cei mai sus citaţi s-a tradus şi în limba română: Jean Baptiste MASSILLON, *Mic post ori Cuvinte alese*, trad. E. Poteca, Bucureşti, 1846, şi Louis BOURDALOUE, *Predicile de Advent*, trad. Al. Nicolescu, Blaj, 1920.

[165] Meux – localitatea unde a slujit ca episcop.

cel mai mult în conştiinţa posterităţii sunt necrologurile, dovadă fiind şi ediţiile consacrate acestui gen omiletic[166]. Aceste necrologuri sunt foarte lungi însă pentru vremea de acum. De exemplu, *Oraison funèbre de Marie-Thérèse d'Autriche* (decedată la vârsta de 45 de ani), necrolog rostit la Saint-Denis, la 1 septembrie 1683[167], are o extensie de 38 de pagini tipărite. Bossuet utilizează din abundenţă Sfânta Scriptură, citatele biblice fiind întâlnite, de altfel, pe tot parcursul necrologului. Până la urmă, ca şi în cazul Sf. Ioan Gură de Aur sau al altor mari predicatori, una dintre „cheile" succesului omiletic al lui Bossuet constă în utilizarea cu măiestrie a Sfintei Scripturi. Socotim o lipsă că până acum nu s-au tradus şi publicat măcar o parte din necrologurile sale, întrucât ele constituie mostre ilustrative nu doar pentru autor, ci şi pentru epoca în care au fost rostite, importanţa lor depăşind limita graniţelor confesionale.

IV.4.6. *Concluzii utile predicii de azi*

După ce am păşit pe firul cronologic al istoriei predicii creştine şi ne-am oprit la câteva nume ale slujitorilor reprezentativi ai Amvonului, socotim utile predicii de azi câteva concluzii şi recomandări:

- Prezentarea selectivă a fost condiţionată de limitele programei analitice. Recomandăm, de aceea, extinderea studiului omiletic şi la alţi predicatori, având ca sprijin bibliografia omiletică ataşată prelegerii;
- Obiectivul prioritar al predicii ortodoxe este Revelaţia dumnezeiască, tezaurizată în Sfânta Scriptură. Tâlcuirea ei se va face însă numai în duhul şi stilul Sfinţilor Părinţi. Acest principiu ne deosebeşte tranşant de protestanţi şi neoprotestanţi, care ignoră, cu mare pierdere, tezaurul patristic, de inestimabilă valoare;

[166] Vezi, de exemplu, Jacques-Bénigne BOSSUET, *Oraisons funèbres et panégyriques*, Ed. Garnier, Paris, 1870; de asemenea, Jacques-Bénigne BOSSUET, *Oraisons funèbres*, Ed. Hachette, Paris, 1876.

[167] J.-B. BOSSUET, *Oraisons funèbres et panégiriques*, pp. 65-103.

› Considerăm mai potrivită expresia *Tradiţia Patristică*, decât periodizarea „clasică", limitată la secolul al VIII-lea. În acest mod, în iconomia istoriei predicii patristice intră şi marii Sfinţi Părinţi predicatori plasaţi pe nedrept până acum în aşa-numita perioadă „postpatristică" (Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Teofilact al Bulgariei, Sf. Grigorie Palama şi mulţi alţii);

› Predicile Sfinţilor Părinţi, odată cu prezentarea învăţăturilor de folos mântuirii, ne sugerează şi cultivarea echilibrului privind maniera redactării şi prezentării, invitându-ne să fim atenţi la armonia dintre exegeza literal-istorică şi cea alegorică (armonie în care a excelat Sf. Ioan Gură de Aur), şi propunându-ne, în acelaşi timp, depăşirea caracterului didactic (ori didacticist), prin promovarea dimensiunii duhovniceşti (isihaste, chiar) şi liturgice a propovăduirii (cum am văzut la Sf. Grigorie Teologul, Sf. Simeon Noul Teolog, Sf. Grigorie Palama etc.). Nu în ultimul rând, predica patristică uneşte mereu teologhisirea înaltă cu fapta bună, respectiv dimensiunea socială a vieţii (un exemplu strălucit ne oferă aici Sf. Vasile cel Mare).

› Între reperele istorice ale predicii creştine am inclus şi câteva din Bisericile Catolică şi Protestantă, recunoscând astfel valoarea unor osteneli reprezentative din sânul lor, având convingerea că ele ne sunt de folos şi nu contravin dogmei ortodoxe. Am considerat aici valabil principiul filosofului Seneca: *Quidquid bene dictum est ab ullo, meum est* („Orice a fost spus bine de către cineva, îmi aparţine")[168].

Subiecte pentru seminarizare

1. Elemente concrete privind actualitatea predicii patristice;
2. Prezentarea bibliografiei patristice omiletice, în Răsărit şi în Apus (selectiv).

[168] Lucius Annaeus Seneca, *Epistole morale către Lucilius* (*Epistulae morales ad Lucilium*), II, XVI, 7.

BIBLIOGRAFIE

Agachi, Adrian, „Sinteza neo-patristică şi viziunea teologică modernă", în: *Lumina*, 20 ianuarie 2012;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Bulacu, Mihail Pr., „Omilia hrisostomică în ortodoxia românească", în: *Glasul Bisericii*, XXXIV (1975), 5-6;

Clement Alexandrinul, *Care bogat de va mântui?*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 4, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982;

Coman, Ioan G. Pr., *Patrologie*, vol. 1, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984;

Coresciuc, Roger Pr., *Omiliile Sfântului Grigorie Palama. Analiză omiletică*, Ed. Doxologia, Iaşi, 2013;

Fecioru, Dumitru Pr., „Predicatorul în concepţia Sf. Ioan Gură de Aur", în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXII (1954), 5;

Grigorie cel Mare (Dialogul), Sf., *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1996;

Grigorie de Nyssa, Sf., *Omilii la praznice împărăteşti*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), Ed. Sfântul Nectarie, Arad, 2010;

Iliescu-Palanca, Dumitru Pr., *Viaţa şi opera lui Ilie Miniat*, Bucureşti, 1936;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987; ²2007;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Omilia despre predică*, trad. Pr. D. Fecioru, în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 1-3;

Macarie Egipteanul, Sf., *Omilii duhovniceşti*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 34, trad. Pr. C. Corniţescu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1992;

Miniat, Ilie, Sf., *Predicile şi panegiricile lui Ilie Miniatis*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, Bucureşti, 1944;

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii la Postul Mare*, trad. Pr. D. Iliescu-Palanca, Bucureşti, 1996;

Miniat, Ilie, Sf., *Didahii şi predici*, Ed. Buna Vestire, Bacău, 1995;

Nicolae, Jan Pr., *Naşterea Domnului oglindită în predica patristică*, Bucureşti, 2008 (teză de doctorat, susţinută sub îndrumarea Pr. Prof. V. Gordon, ms. comp. Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti);

Origen, *Omilii la Facere, Ieşire, Numeri, Iosua, Cântarea Cântărilor, Cartea Proorocului Ieremia*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 6, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. N. Neaga, Z. Laţcu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981;

Origen, *Omilii, comentarii şi adnotări la Geneză*, ediţie bilingvă, trad. A. Muraru, Ed. Polirom, Iaşi, 2006;

Origen, *Omilii şi adnotări la Exod*, ediţie bilingvă, trad. A. Muraru, Ed. Polirom, Iaşi, 2006;

Palama, Grigorie, Sf., *Omilii*, vol. I, trad. C. Daniel, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2000;

Stancovici, Branislav Pr., *Episcopul Nicolae Velimirovici, viaţa şi opera*, Bucureşti, 1999 (teză de doctorat, susţinută sub îndrumarea Pr. Prof. Constantin Galeriu, disponibilă la Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti);

Tasici, Borislav Pr., *Opera omiletică a Sf. Filaret, Mitropolitul Moscovei*, Bucureşti, 2011 (teză de doctorat, susţinută sub îndrumarea Pr. Prof. Vasile Gordon, disponibilă la Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti);

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, Bucureşti, 2007;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Marcu*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, Bucureşti, 2008;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, Bucureşti, 2007;

Teofilact al Bulgariei, Sf., *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Ioan*, trad. R.P. Sineanu, L.S. Desartovici, Ed. Sophia, Bucureşti, 2009;

Vasile cel Mare, Sf., *Omilii şi cuvântări*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 1 (serie nouă), trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Basilica, Bucureşti, 2009;

Velimirovici, Nicolae Sf., *Predici la marile praznice şi duminici de peste an*, 3 vol., trad. A. Sârbulescu, Ed. Ileana, Bucureşti, 2002-2003.

IV.5. Omiletica şi predica în contemporaneitate, la ortodocşi, catolici şi protestanţi. Scurtă prezentare

1. *Preliminarii*; 2. *Omiletica în Bisericile Ortodoxe surori*; 3. *Omiletica în Biserica Romano-Catolică şi în Bisericile Protestante*; 4. *În loc de concluzii: avantajele schimbului de experienţă*.

IV.5.1. *Preliminarii*

În cele ce urmează, semnalăm câteva repere omiletice utile, în scopul unei mai mari deschideri faţă de ostenelile în domeniu ale Bisericilor Ortodoxe surori, dar şi ale Bisericilor Catolică şi Protestante. Astfel, vom avea în vedere tratate (manuale, cursuri) de teorie omiletică, dar şi anumite cărţi de predici pe care le considerăm reprezentative[169].

În capitolul anterior, dedicat prezentării predicii patristice, am prezentat deja câteva nume ale unor Părinţi consacraţi aparţinând Bisericilor surori, ca unii ce se integrează în Tradiţia Patristică extinsă: Sf. Ilie Miniat (Grecia), Sf. Filaret al Moscovei (Rusia), Sf. Nicolae Velimirovici (Serbia), Sf. Teofilact de Ohrida (Bulgaria). Acum vom extinde prezentarea, în scopul conturării unei imagini de ansamblu a unor osteneli din perioada modernă şi contemporană a istoriei predicii. Departe de a fi un act formal, demersul ţinteşte evidenţierea câtorva realizări remarcabile, în speranţa că studenţii noştri vor dori să aprofundeze cercetările de istoriografie omiletică, iar unii dintre ei, cunoscători ai limbilor în care au fost scrise şi redactate, să studieze şi chiar să traducă ceea ce vor considera util pentru omiletica românească, atât din şirul manualelor şi al cursurilor reprezentative, cât şi al unor cărţi de predici, care, prin conţinut, idei şi formulări, sunt apropiate de realităţile vieţii creştinilor noştri.

[169] Nu intră în iconomia capitolului cursuri şi cărţi din Biserica noastră, pentru că ele fac obiectul unui capitol special (capitolul al VI-lea, *Predica în Biserica Ortodoxă Română*).

IV.5.2. *Omiletica în Bisericile Ortodoxe surori*

IV.5.2.1. ***Biserica Ortodoxă Bulgară***[170]

Semnalăm, mai întâi, existenţa unor reviste cu profil omiletic, deosebit de utile, mai cu seamă în secolul al XX-lea, ca, de exemplu: *Sfetnic* (*Советник*), *Păstor Ortodox* (*Православен Пастир*), *Predicator Ortodox* (*Православен Проповедник*), *Amvon Bisericesc* (*Церковен Амвон*) ş.a.

Şirul numelor reprezentative pentru omiletica modernă din Bulgaria începe cu Mitropolitul Natanail (sec. al XIX-lea), care a lăsat moştenire o carte cu reguli omiletice, intitulată: *Învăţătură sfinţitoare către preotul nou-instalat* (*Святительское поучение новопоставленному священнику*), 1856. Remarcabil rămâne apoi Mitropolitul Climent de Vraţa (1873-1930), care a scris primul manual de Omiletică pentru şcolile de teologie ale Bisericii Ortodoxe Bulgare, intitulat: *Îndrumar pentru propovăduirea bisericească sau omiletică* (*Ръководство за църковно проповядване или омилетика*), 1906, fiind autor şi al volumului de predici: *Cuvântări şi învăţături* (*Речи и поучения*), 1926. Lista autorilor reprezentativi continuă cu profesorii universitari Hristo Dimitrov (1891-1973), Todor Poptodorov (1910-2000) şi Ivan Denev (n. 1937). Între ei, Todor Poptodorov se înscrie ca personalitatea cu cea mai fructuoasă activitate omiletică din Bulgaria contemporană. A scris un voluminos manual de Omiletică, în două părţi: *Teoria predicii* (Sofia, 1958, 324 pp.) şi *Istoria predicii* (Sofia, 1958, 418pp.)[171]. Ambele părţi ale manualului prezintă în mod amănunţit, clar şi sistematizat teoria şi istoria predicii. A lăsat, de asemenea, trei volume impresionante de predici: *Omiletică practică. Comentarii binevestitoare la pericopele duminicale de peste an* (vol. I, Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1963, 329pp.; vol. II, 1964, 304pp.) şi *Omiletică practică. Comentarii binevestitoare la pericopele duminicale, praznicale şi alte texte din Sfânta Scriptură, vieţi de sfinţi, rugăciuni şi

[170] Datele ne-au fost furnizate de Pr. Sinev Kiril Radoslavov, care a urmat studii de Teologie (licenţă şi master) la Bucureşti, şi de Dr. Adrian Alexandrov, lector pentru Omiletică la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Sofia.

[171] Reeditate la Ed. Universitaţii „Sf. Climent Ohridski", Sofia, ²1992, ³2000.

cântări bisericeşti* (Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1966, 308pp.). A scris şi lucrarea *Procesul socio-pedagogic şi rolul predicii în el* (Ed. Sinodalno Izdatelstvo, Sofia, 1948).

Caracteristicile predicilor lui Todor Poptodorov pot fi sintetizate astfel: *construcţie impecabilă, limbaj pur, natural, artistic, festiv, liric.* Stilul poartă pecetea unei expresii pline de vioiciune, distingându-se prin: *claritate, simplitate, eufonie, imagini, emoţie, muzicalitate, dinamism* şi *patos.*

Notăm, de asemenea, volumul semnat de Bojidar Andonov, cu titlul: *Teoria elocvenţei ecleziastice* (Ed. Iztok-Zapad, Sofia, 2011), considerat o a doua contribuţie remarcabilă, după cele semnate de Todor Poptodorov.

În studiul istoriei Omileticii s-a remarcat prof. dr. Ivan Denev, în mod special cu teza de doctorat intitulată: *Sfântul Climent de Ohrida ca predicator* (în: *Годишник на Духовната Академия*, vol. XXVIII-XXIX, 1978-1980). El a continuat linia predecesorului său, analizând multe personalităţi ale Bisericii Ortodoxe Bulgare şi mari ierarhi din secolul al IV-lea, din punctul de vedere al criteriilor omiletice[172].

În şirul cărţilor de predici publicate în ultima vreme se înscriu următoarele:

- Ioan Karamihalev, *Urcarea Taborului*, Sofia, 2006;
- Alexander Laşcov, *În duh şi în adevăr*, Ed. Nov Ciovek, 2005; vol. II, 2006;
- Lyubomir Popov, *Predici în duminici şi sărbători*, Ed. Universităţii „Episcop Constantin Preslavski", Şumen, 2006; vol. II, 2011; vol. III, 2013.

Ca trăsături generale privind literatura omiletică în actualitate, se observă încercarea de explicare a condiţiilor istorice contemporane în lumina învăţăturii lui Hristos. Predicatorii compun predici actuale care sunt ascultate şi citite cu însetare de credincioşi. Este vorba despre o renaştere a predicii bulgare îndreptate către nevoile duhovniceşti concrete şi către sporirea duhovnicesc-morală a credinciosului ortodox bulgar. În ciuda acestui fapt, înaintea predicatorului bulgar se află o piedică

[172] Vezi semnalările bibliografice ale Prof. Dr. Ivan DENEV, „Развитие на практическото богословие в България По повод 80 годишнината на Богословския факултет при СУ «Св. Климент Охридски» 1923-2003" („Dezvoltarea Teologiei Practice în Bulgaria. Cu ocazia aniversării a 80 de ani de existenţă a Facultăţii de Teologie a Universităţii din Sofia «Sf. Climent Ohridski»"), în: *Богословска мисъл* (*Gândirea Teologică*), 1-4/2004.

greu de depăşit, şi anume educaţia ateistă, care a durat vreme de patru decenii. De aceea, la fel ca şi în celelalte ţări fost-comuniste, predicatorul bulgar este chemat să semene, în locul neghinei ateiste utopice, florile proaspete ale învăţăturii mântuitoare a Domnului Iisus Hristos.

IV.5.2.2. *Biserica Ortodoxă Rusă*[173]

Câteva teme şi preocupări pe tărâm omiletic, provenind de la două mari centre teologice, Academiile Teologice din Kiev şi Moscova, ne vor oferi o minimă orientare privind dezvoltarea studiilor din acest domeniu. Deşi, încă din secolele XI-XIII, în Biserica Rusă sunt cunoscuţi nu puţini predicatori talentaţi (de exemplu, Mitropolitul Ilarion al Kievului, Preasfinţitul Kiril, episcop de Turov, Mitropolitul Climent Smoliatici, arhiepiscop de Vladimir-Serapion, ş.a.), totuşi în Rusia nu a existat o teorie omiletică anume până în secolul al XVII-lea. Primul curs de Omiletică se consideră a fi lucrarea Arhimandritului Ioanichie Galiatovski, *Ştiinţa sau modalitatea compunerii predicii* (sec. al XVII-lea). În anii 1659-1660, în Kiev, Arhimandritul Ioanichie a publicat o culegere a predicilor sale, sub denumirea: *Cheia înţelesului* (2 volume). O personalitate exponenţială în omiletica rusă este profesorul Mihail Mihailovici Tareev (1867-1934), de la Academia Teologică din Moscova. În cartea sa *Probleme ale Omileticii* (Serghiev Posad, 1903), cere din partea predicatorilor renunţarea cu desăvârşire la utilizarea abordărilor artei oratorice în cadrul predicii. Profesorul Tareev consideră că predica trebuie să se întoarcă la simplitatea şi naturaleţea evanghelică. În anul 1970, la Academia Teologică din Moscova se lucra la alcătuirea unui index tematic al celor mai importante lucrări ale Sfinţilor Părinţi, pentru utilizarea lui în pregătirea predicilor. Această lucrare a stat la baza volumelor V, VI şi VII ale *Cărţii de căpătâi a preotului slujitor*, dedicată problemelor practice ale predicii bisericeşti.

Pentru timpurile recente, ne-au atras atenţia următoarele cursuri de Omiletică/Retorică, dar şi două cărţi cu predici:

[173] O parte însemnată a informaţiilor ne-au fost furnizate de Dr. Vladimir Burega, profesor şi prorector teologico-ştiinţific al Academiei Teologice din Kiev.

- Teodosie, episcop de Poloţki şi Glubokski, *Гомилетика: теория церковной Проповеди* (*Omiletica: teoria predicii bisericeşti*), Samşit-Izdat, Moscova, [2]2007. Autorul (pe numele de mirean, Pavel Zaharovici Bilcelko), a predat Omiletica la Academia Teologică din Moscova, iar în 2006 a fost ridicat la rangul de Arhiepiscop Poloţki şi Glubokski. Cuvintele „cheie" ale volumului: *elocinţa bisericească, personalitatea preotului / propovăduitorului, metodologia generală a predicii, omiletica formală, tehnica vorbirii, metodologia particulară a predicii* etc.;
- Alexandru Alexandrovici Volkov, *Курс русской риторики* (*Curs de retorică rusă*), Ed. Bisericii „Sf. Mc. Tatiana", Moscova, 2001. Autorul este profesor, şeful Catedrei de Lingvistică generală şi comparativ-istorică a Facultăţii de Filologie a Universităţii de Stat din Moscova (MGU) Lomonosov şi predă Retorica în Şcolile teologice moscovite. Manualul cuprinde o expunere sistematică a cursului de Retorică generală. Elaborată pe baza cursurilor citite de către autor la MGU (Universitatea de Stat din Moscova) şi la MDA (Academia Teologică din Moscova), lucrarea poate sluji drept manual de studiu pentru studenţii formelor de învăţământ superior, teologice sau laice;
- Protoiereul Dmitri Smirnov (n. 1951), *Проповеди* (*Predici*), Moscova, 2001. Cartea conţine diferite cuvântări la duminici şi sărbători;
- Nicolai Alexeevici Alexandrenko, fost profesor la Seminarul Teologic din Odessa, *Гомилетика. Семь шагов к проповеди* (*Omiletica. Şapte paşi către predică*), Ed. Bogomyslie, Odessa, 1997. Propune o reflecţie profundă asupra câtorva întrebări de bază: *Cui trebuie să propovăduim? De ce propovăduim? Ce trebuie să propovăduim? Cum trebuie să propovăduim?*

Notăm, de asemenea, alte două repere interesante: Arhiepiscopul Ambrozie (Cliucharev), *Искусство проповеди* (*Ştiinţa/arta predicii*), Moscova, 2006; Zubov V.P., *Русские проповедники: Очерки по истории русской проповеди* (*Propovăduitori ruşi: Schiţe ale istoriei predicii ruseşti*), Moscova, 2001.

IV.5.2.3. *Biserica Ortodoxă Sârbă*[174]

Notăm mai întâi faptul că posibilitatea de exprimare eufonică a limbii sârbe i-a conferit un avantaj considerabil înaintea altor popoare slave. În acest sens, celebrul slavist francez Cyprian Robert scria, pe la anul 1844: „Se poate afirma că limba sârbă, prin abundența vocalelor, prin unirea fericită a sunetelor line și tari, este limba cea mai armonică și cea mai eroică, cea mai duioasă și cea mai bărbătească dintre toate limbile popoarelor slave". Cel care a pus piatra de temelie în arta propovăduirii la sârbi a fost Sf. Sava Nemanici (1174-1235), primul arhiepiscop al Bisericii Sârbe Autocefale, de numele căruia se leagă autocefalia, fiind întemeietor al școlilor sârbești și patronul lor, totodată, cel mai mare luminător al neamului sârbesc. Cei doi biografi ai Sfântului Sava, Teodosie și Dometian, descriu printre altele și activitatea sa omiletică. „Ascultătorii - scrie Teodosie - se minunau de dulceața limbii și de puterea cuvântului Sfântului Sava". Eliberarea teologiei de limitele înguste ale scolasticii și revenirea la izvoarele patristice aparține Sf. Nicolae Velimirovici (1880-1956), episcopul Ohridei și Jicei[175].

Procesul transfigurării și reînnoirii teologiei sârbe a fost continuat de Sf. Justin Popovici (1894-1979) și de ucenicii săi. Până la instaurarea comunismului, a fost profesor la Facultatea de Teologie din Belgrad. Regimul comunist l-a izolat la Mănăstirea Celije, unde a continuat să scrie și să traducă. I se datorează *Viețile Sfinților* (în 12 volume mari), *Dogmatica* (în 3 volume), tâlcuiri la Sfintele Evanghelii după Matei și Ioan și la toate epistolele pauline și ioaneice, la care se adaugă multe alte cărți și studii. În câmpul omiletic îi datorăm trei volume de predici: *Praznicale* (81), *Duminicale* (48) și *Pascale* (50). Sinodul Bisericii Ortodoxe Sârbe l-a canonizat în anul 2010 și i-a consacrat zi de pomenire în data de 1 iunie.

[174] Datele pe care le prezentăm au fost prelucrate după informațiile transmise de Pr. Dr. Branislav Stancovici, protopopul sârbilor ortodocși din Timișoara, și de Pr. Dr. Sava Milin, asistent la Catedra de Omiletică a Facultății de Teologie din Belgrad.

[175] Din rațiunea de a-l include pe Sf. Nicolae Velimirovici în Tradiția Patristică largă a Bisericii Ortodoxe, paragraful dedicat vieții și operei Sfântului se găsește în capitolul precedent.

Benefic pentru teologia pastoral-omiletică este și proiectul: *Teologia sârbă în secolul al XX-lea. Probleme de cercetare și rezultatele acestora*, inițiat de cadrele didactice ale Facultății de Teologie din Belgrad, sub genericul căruia s-au organizat câteva simpozioane, începând din anul 2006. Ca rezultat al acestor cercetări, au apărut volume de culegeri ale lucrărilor susținute și dezbătute în cadrul primelor două simpozioane. Scopul acestui proiect este acela de a evidenția în mod științific și critic dezvoltarea teologiei bisericești, culturale și academice (i.e. disciplinele științifice și sensurile lor), în lumina materialului de arhivă și a celui de documentare, precum și acela de a prezenta reflecții teoretice noi asupra domeniului Omileticii. Pentru aprecierea critică a cugetării teologice sârbești din secolul al XX-lea, au fost elaborate unele lucrări de cercetare științifică în vederea unei mai bune cunoașteri a istoriei educației sârbe bisericești; este tratată astfel istoria școlilor confesionale, a seminariilor și în mod special a Facultății de Teologie[176]. Interesante sunt temele tratate și dezbătute în cadrul simpozioanelor. Unele au ca obiectiv o privire generală asupra activității teologilor sârbi, precum cea intitulată: *Contribuția profesorilor de Teologie Ortodoxă la dezvoltarea cugetării teologice sârbe*, semnată de prof. dr. Vladan Perišić (de la Catedra de Patrologie), iar altele, semnate de profesori de specialitate, vizează personalitățile marcante care au activat în domeniul vast al cugetării teologice sârbești, inclusiv în plan omiletic și catehetic.

Din perspectivă omiletică, în uz prioritar se află următoarele două repere:

- Ljubivoje Stojanović, *Служба Речи* (*Cuvinte pentru slujire*), Beograd-Zrenjanin, 2003. Volumul are două părți: prima, cu reguli omiletice; a doua, cu predici pentru duminicile și sărbătorile anului;
- Ljubivoje Stojanović, *Црквена проповед* (*Propovăduirea bisericească*), Foča (Bosnia și Herțegovina), 2011. Are, de asemenea, două părți: prima, cu cele mai importante reguli omiletice (noțiuni

[176] Se oferă informații despre: includerea Facultății de Teologie Ortodoxă în cadrul Universității, perioada Războiului, perioada dictaturii comuniste și a excluderii ei din cadrul Universității, revenirea în cadrul Universității; de asemenea, sunt prezentate perspectivele privitoare la organizarea catedrelor, a disciplinelor teologice fundamentale în contextul academic.

de stil, raportul dintre Omiletică și Sfânta Scriptură, elemente de istorie omiletică, structuri omiletice etc.); a doua, conținând predici și metode pentru alcătuirea predicilor pentru duminici și sărbători.

Odată cu acestea, merită a fi menționat și volumul semnat de Obrad Stanojević și Sima Avramović, intitulat: *Ars rhetorica* (Belgrad, 2002), remarcabil pentru principiile omiletice pe care le promovează.

IV.5.2.4. *Biserica Ortodoxă din Grecia*[177]

Dintre Bisericile Ortodoxe surori, cu Biserica Greciei avem cele mai strânse legături, având în vedere, pe de o parte, numărul însemnat de teologi români care studiază în universitățile grecești, pe de alta, numărul mare de cărți de teologie, inclusiv din domeniul omiletic și catehetic, traduse din limba greacă în limba română. De aceea, paragraful dedicat predicii din Grecia are un spațiu preferențial. Precizăm mai întâi că, pentru Grecia, orașele Atena și Tesalonic sunt pilonii principali ai preocupărilor teologice. Aici se concentrează, deopotrivă, trecutul și prezentul teologiei grecești, cu elemente comune, dar și specifice. Astfel, în timp ce la Atena accentul cade pe dimensiunea socială a teologiei, la Tesalonic preponderența revine teologiei pastorale.

(a) Omiletica în Facultatea de Teologie din Atena. Omiletica, numită și *Retorică bisericească* se sprijină în actualitate pe următoarele repere bibliografice:

- Evanghelos Theodorou (1921-2008 – profesor emerit al Universității din Atena), *Μαθήματα εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομιλητικής* (*Cursuri de Retorică și Omiletică bisericească*), Atena, 1976. Capitolele sunt distribuite în trei părți: I. *Introducere în cursurile de Retorică și Omiletică* (utilitatea Retoricii/Omileticii; elemente istorice; elemente de neoretorică și omiletică bisericească etc.); II. *Predica din punctul de vedere al materiei/*

[177] O parte a informațiilor ne-au fost furnizate de Constantin Gordon, care a studiat un semestru la Facultatea de Teologie din Tesalonic, și de Mihail Voicescu jr, care a urmat studiile de licență și master la aceeași Facultate. Verificarea informațiilor și completarea lor aparține Pr. lect. Dr. Adrian Ivan, care a efectuat un stagiu de pregătire la Facultatea de Teologie din Tesalonic.

conținutului (caracterul biblic al predicii; predica hristocentrică și liturgică; predica personală; actualizarea/modernizarea predicii etc.); III. *Predica din punctul de vedere al formei* (aranjarea materialului; redactarea și stilul predicii; rostirea predicii).

Același profesor semnează și o lucrare de omiletică practică: *Ασκήσεις εκκλησιαστικής ρητορικής ή ομιλητικής* (*Exerciții de retorică și omiletică bisericească*), Atena, 1978.

Tot pentru Atena, deși mai veche, este reprezentativă și lucrarea lui Panaghiotis Trembelas (1886-1977 – teolog și profesor universitar), *Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος (Omiletica, istoria și teoria predicii)*, Atena, 1928. Remarcăm în acest volum (ca de altfel în aproape toate tratatele de omiletică grecești) evidențierea relației dintre Retorică și Omiletică, în sensul valorificării actuale a teoriei și practicii retoricii antice (volumul are, de pildă, un capitol special în acest sens: *Σχέση της ομιλιτικής προς την ρητορική – Legătura Omileticii cu Retorica*).

(b) Omiletica în Facultatea de Teologie din Tesalonic. Facultatea de Teologie din Tesalonic (în cadrul căreia studiile de Omiletică și Catehetică sunt integrate în departamentul de Teologie Pastorală și Teologie Socială) a format următoarele personalități în plan omiletic[178]:

- Dimitris Moraitis (profesor), cu lucrarea: *Ιστορία της Χριστιανικής Ρητορείας* (*Istoria Retoricii Creștine*), Tesalonic, 1947. Volumul se numără printre primele manuale de istoria Omileticii apărute la Tesalonic și urmărește o descriere în linii mari a predicii apostolice și patristice, cu accente de analiză retorică.
- Ioannis Fountoulis (1927-2007, profesor al Universității *Aristotel*), cu lucrarea: *Ομιλητική* (*Omiletica*), Tesalonic, 1998. Preocupările autorului și contribuțiile lui sunt îndeosebi în domeniul liturgic, însă manualul de Omiletică este o contribuție tot atât de

[178] La Facultatea de Teologie din Tesalonic un eveniment important s-a produs între anii 1968-1974, atunci când profesorii de la Catedra de Omiletică a Facultății, cu sprijinul Mitropoliei Tesalonicului, au pus bazele unui centru de pregătire a predicatorilor, atât preoți, teologi, cât și laici. Activitatea de pregătire consta îndeosebi în exersarea abilităților de interpretare a textului biblic în manieră omiletică, ceea ce a atras contribuții importante în omiletică ale unor profesori renumiți în studiul biblic precum: Savvas Agouridis, Ioannis Caravidopoulos sau Sterghios Saccos.

importantă, dacă luăm în calcul legătura evidentă dintre predică şi cult în Biserica Ortodoxă. Structurat în şase capitole, manualul reuşeşte să acopere atât elemente de istoria predicii, cât şi elemente de omiletică specială: 1. Istoria predicii, 2. Predica şi slujirea (diaconia) ei, 3. Teme şi izvoare ale predicii, 4. Formele predicii, 5. Genurile omiletice, 6. Redactarea şi rostirea predicii. Autorul acordă o atenţie deosebită textelor patristice reprezentative din punct de vedere omiletic, pe care le grupează într-o anexă la finalul manualului, ceea ce demonstrează că o bună parte din materialul didactic la cursul de Omiletică îl constituie studiul textului omiletic patristic, concomitent cu însuşirea teoretică a principiilor omiletice.

Acelaşi Ioannis Fountoulis semnează şi volumul: *Θεωρία του κηρύγματος, πανεπιστημιακές παραδόσεις* (*Teoria predicii, notiţe universitare*), Tesalonic, 1978. Notăm câteva repere de conţinut: caracterul predicii creştine; izvoarele predicii; formele/genurile predicii; redactarea şi rostirea/prezentarea predicii.

- Dimitra Koukoura (profesoară titulară a cursului de Omiletică începând din anul 1993) s-a remarcat în special prin lucrarea: *Η Ρητορική και η Εκκλησιαστική Ρητορική. Διαχρονική Μελέτη* (*Retorica şi Omiletica Bisericească. Studiu diacronic*), Tesalonic, 2003. În prima parte a lucrării, autoarea prezintă retorica în perioada clasică, elenistică şi greco-romană, în partea a doua tratează despre tehnica oratorică în Noul Testament, întâlnirea predicatorilor Evangheliei de secol IV cu metodele didacticii retorice antice.

Prof. Dimitra Koukoura semnează şi volumele de cursuri practice: *Ασκηση Ομιλητικής - Επικοινωνίας* (*Practica Omileticii - a comunicării*) şi *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων* (*Metodologia interpretării textelor omiletice*), Ed. Pournaras, 2006, o culegere de predici semnate de diferiţi ierarhi, preoţi şi predicatori laici.

- Tot la Tesalonic se remarcă şi profesorul Tryphon Tsompanis (ucenic al Prof. Ioannis Fountoulis), autor al volumului: *Τό μυστήριο καί η Διακονία του Λόγου* (*Taina şi diaconia/slujirea cuvântului*), Ed. Mygdonia, Tesalonic, 2010.

Între cărţile de predici, cu bun impact actual, apărute în spaţiul grecesc, semnalăm:

- Arhim. Alexandros Mostratos, *Κυριακάτικοι Αντίλαλοι* (*Ecouri duminicale*), Ed. Petros Roussos, Naxos, 1995;
- Mitrop. Procopie de Filipi, Neapolis şi Thasos, *Το μήνυμα της Κυριακής* (*Mesajul Duminicii*), Ed. Parousia, Cavala, 1998;
- Arhim. Vasile Bacoghiannis, *Το Ευαγγέλιο της Κυριακής. Μυστήρια καί Αποκαλύψεις* (*Evanghelia Duminicii. Taine şi descoperiri*), Ed. Thabor, Patras, 2014; *Ποίμαινε τα πρόβατά Μου* (*Paşte oile Mele*), Ed. Panagopoulos Demetrios Nektarios, 1996; *Η προσευχή* (*Rugăciunea*), Ed. Thabor, Patras, 2006; *Σχολή Πολέμου* (*Şcoala Războiului*), Ed. Tertios, Papaghioannoules Konstantinos, 1997. Predicator arhicunoscut al Mitropoliei din Patras, Arhim. Vasile Bacoghiannis se înscrie mai ales în rândul predicatorilor care abordează genul predicii tematice, majoritatea apariţiilor editoriale fiind dedicate acestui gen omiletic. În cărţile sale (peste 50 de volume!), autorul nu păstrează forma omiliilor clasice, cu introducere, cuprins şi încheiere, ci scrie mici tratate cu caracter pastoral, într-un limbaj simplu, pe înţeles, dar cu impact deosebit asupra problemelor actuale.
- Protopresb. Gheorghios D. Metallinos (renumit predicator în Atena, profesor universitar de istorie bisericească, dar cu deosebite preocupări în domeniul spiritualităţii ortodoxe), *Κηρύγματα στα αποστολικά αναγνώσματα* (*Predici la pericopele apostolice*), Ed. Orthodoxos Kypseli, Tesalonic; *Φως εκ Φωτός* (*Lumină din Lumină*) (predici la pericopele evanghelice de peste an), Ed. Orthodoxos Kypseli, Tesalonic, Tesalonic (s.a.).

IV.5.3. *Omiletica în Bisericile Catolice şi Protestante*

Câteva dintre caracteristicile predicii la romano-catolici şi protestanţi vor fi prezentate în capitolul al VIII-lea, dedicat genurilor omiletice, văzute comparativ cu practica ortodoxă. În acest paragraf ne vom limita la semnalarea unor cărţi, atât din aria teoriei omiletice, cât şi din cea

practică, legată direct de Amvon. Pentru o înţelegere unitară este bine să fie consultate, desigur, şi informaţiile din capitolul al VIII-lea, prezentate separat pentru cele două Biserici, aşa cum vom proceda şi în prezentul capitol.

IV.5.3.1. *Omiletica în Biserica Romano-Catolică din România*

Mai întâi, facem o precizare de strategie pastoral-misionară. De aproximativ o jumătate de secol, în romano-catolicism strategiile slujirii omiletice şi catehetice sunt fixate de Conciliul Vatican II (1962-1965). Astfel, potrivit decretelor Conciliului, predica şi cateheza trebuie să se adapteze continuu la realităţile vieţii contemporane, să aibă în vedere toate categoriile sociale şi de vârstă, cu preocupare prioritară pentru propovăduirea Evangheliei, nu a „înţelepciunii proprii". Iată două fragmente desprinse din decretele Conciliului, care îi vizează pe episcopi şi pe preoţi:

› În exercitarea îndatoririi lor de a învăţa, *episcopii* să vestească oamenilor Evanghelia lui Hristos – aceasta fiind cea mai de seamă dintre îndatoririle lor; să expună învăţătura creştină într-un mod adecvat necesităţilor timpului, adică răspunzând dificultăţilor şi problemelor care îi apasă şi îi nelinişteşc cel mai mult pe oameni; instruirea catehetică, al cărei scop este de a face credinţa oamenilor vie, conştientă şi activă, luminată prin învăţătură, să fie transmisă cu deosebită grijă atât copiilor şi adolescenţilor, cât şi tinerilor şi chiar adulţilor (Decretul *Christus Dominus* II, 12, 13, 14);

› *Preoţii* sunt datori faţă de toţi să le împărtăşească adevărul Evangheliei, de care se bucură în Domnul. Aşadar, fie că prin purtarea lor exemplară îi aduc pe păgâni să-L preamărească pe Dumnezeu, fie că propovăduiesc deschis vestind necredincioşilor misterul lui Hristos, fie că transmit cateheza creştină sau explică învăţătura Bisericii, fie că studiază în lumina lui Hristos problemele contemporane, datoria lor este ca mereu *să transmită nu înţelepciunea lor, ci cuvântul lui Dumnezeu* şi să-i cheme stăruitor pe toţi la convertire şi la sfinţenie (Decretul *Presbiterium ordinis* II, 4).

Privitor la situaţia omileticii romano-catolice româneşti, un sprijin imediat pentru informare ni-l oferă site-urile celor două Facultăţi de Teologie romano-catolică din România, de la Bucureşti şi Iaşi[179]. Odată cu denumirea disciplinelor legate de predică şi cu locul lor în planurile de învăţământ, avem acces şi la bibliotecile virtuale, în care se regăsesc o parte din cursurile şi manualele de teorie omiletică, dar şi unele volume de predici, mai vechi şi mai noi. Trebuie să precizăm că doar la Iaşi se predă acum Omiletică (şi Retorică), întrucât la Bucureşti nu mai există cicluri de Teologie Pastorală.

Ambele biblioteci includ însă volumul Dr. Nicolae Brânzeu, *Semănătorul. Omiletica Modernă*, vol. II, Lugoj, 1944[180]. În pofida celor 70 de ani trecuţi de la publicare, este justificat încă adjectivul „modern" din subtitlu. Considerăm actual conţinutul, în bună măsură, exceptând uşoara neactualitate a limbajului (prezenţa multor arhaisme şi a lexicului specific anilor 1940) şi, evident, a bibliografiei. Remarcăm însă ca foarte inspirată delimitarea conceptelor de *retorică* şi *omiletică*. Astfel, în „Partea primă: Retorică generală", sunt prezentate noţiunile de limbaj, stil, istoria retoricii, persoana oratorului, genurile oratorice şi discursul (plan etc.); „Partea a doua: Omiletica" prezintă istoria predicii, felurile predicii, redactarea predicii, persoana predicatorului şi redactarea predicii.

Dintre volumele (cursurile şi cărţile de predici) mai noi, le semnalăm pe cele publicate (sau coordonate) de Părintele Alois Bişoc (n. 1950), profesor de teologie pastorală la Institutul Teologic din Iaşi, la Editura Sapienţia:

- *Predicarea cuvântului lui Dumnezeu. Teologie, misiune, formare* (Iaşi, 2001);

[179] Facultatea de Teologie Romano-Catolică a Universităţii din Bucureşti: www.ftcub.ro/biblioteca.html; Institutul de Teologie Romano-Catolic „Sfântul Iosif" din Iaşi: http://bibliotecaitrc.ro/weblibrary/info/contact.asp.

[180] Volumul poate fi consultat şi la Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, nr. inv. 3619.

- *Cuvinte pentru viaţă (A)* (Iaşi, 2001), *Cuvinte pentru viaţă (B)* (Iaşi, 2002), *Cuvinte pentru viaţă (C)* (Iaşi, 2003);
- *Mors fidelium, imitatio Christi. Predici la înmormântare* (Iaşi, 2001);
- *Chemaţi la sfinţenie. Culegere de predici în cinstea sfinţilor* (Iaşi, 2001),
- *Sacramentele vieţii creştine. Culegere de predici* (Iaşi, 2002), *Verbum Domini (A)* (Iaşi, 2007).

Tot în şirul cărţilor de predici, notăm încă două contribuţii însemnate:
- Mons. Ioan Robu, *Sfinţii ne învaţă. Predici la diferite sărbători*, Ed. Arhiepiscopiei Romano-Catolice, Bucureşti, 1996;
- Pr. Prof. Isidor Martincă, *Omilii, Anul A - La duminicile anului bisericesc şi sărbători*, Bucureşti, 1993 (broşată); *Omilii, Anul B - La duminicile anului bisericesc şi sărbători*, Bucureşti, 1991 (broşată).

Legat de predarea Omileticii în actualitate, notăm că în programa analitică a Facultăţii din Iaşi figurează următoarele discipline:

1. *Retorica.* Reţinem câteva dintre obiectivele cursului: însuşirea unei dicţii cât mai bune în timpul vorbirii; însuşirea manierei de a vorbi îngrijit în public; obişnuinţa de a respecta auditoriul prin pregătirea unui discurs; însuşirea tehnicilor de transmitere cât mai bună a conţinutului unui mesaj prin forma exterioară; vorbirea;

2. *Practică omiletică.* Obiectivul cursului: deprinderea artei de a predica şi de a vorbi în public;

3. *Predicarea cuvântului lui Dumnezeu.* Obiectivul cursului: să prezinte teologia misiunii predicării cuvântului lui Dumnezeu, pentru o practicare corectă şi eficientă a sa, pentru redescoperirea valorii şi importanţei sale, atât pentru predicator, cât şi pentru cei care ascultă cuvântul.

Trebuie menţionat şi faptul că în România, în cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca figurează şi Facultatea de Teologie Romano-Catolică (în limba maghiară), cu două Departamente (Teologie Socială, la Cluj, şi Teologie Pastorală, la Alba-Iulia[181]), dar în lista disciplinelor de predare, la Teologie Pastorală, figurează doar Catehetica, nu şi Omiletica.

[181] http://rocateo.ubbcluj.ro/ro/index.html

IV.5.3.2. *Omiletica în Bisericile Protestante din România*

Informaţiile cele mai elocvente le avem de la Institutul Protestant din Cluj Napoca[182] (în limba maghiară) şi de la Departamentul de Teologie Protestantă[183] (în limba germană), din cadrul Universităţii „Lucian-Blaga" din Sibiu.

(a) La Cluj, în cadrul Institutului Protestant, Omiletica se predă în semestrele 7 şi 8 (adică, anul al IV-lea de studii), iar seminariile fac parte din masterat (semestrele 9, 10 şi 11).

Kiss Jenő (n. 1963), titular pentru disciplina Omiletică la acest Institut, semnează volumul intitulat *Hármasban Isten Szine Előtt* (*În trei, înaintea lui Dumnezeu*), Cluj-Napoca, 2010. Între domeniile în care prof. Jenő este specializat se înscriu: exegeza, ermeneutica, omiletica şi retorica. Aşa se explică viziunea eminamente biblică în care este conceput şi structurat acest compendiu, din care semnalăm modul în care sunt văzute formele (genurile) predicii: predica învăţătorească, predica kerygmatică, omilia, predica de mărturisire (pentru formarea mărturisitorilor/misionarilor creştini), predica narativă[184]. În principiu, volumul se axează pe cei trei mari factori ai predicii: textul biblic, adunarea (comunitatea) bisericească şi propovăduitorul.

În bibliografia de specialitate a omileticii protestante clujene se înscrie şi Literáty Zoltán (n. 1976), cadru didactic al Catedrei de Teologie Practică al Universităţii Reformate „Károli Gáspár" din Budapesta, cu lucrarea: *Homiletika és Retorika. Múltbeli kapcsoltuk és jelenkori lehetoségeik* (*Omiletica şi Retorica. Posibila îmbinare a trecutului cu prezentul*), Budapesta, 2009. Remarcăm o preocupare pentru a valorifica retorica greco-romană, la fel cum întâlnim şi în manualele (tratatele) de Omiletică greceşti. Între cărţile de predici recomandate studenţilor se înscriu în special următoarele două, aparţinând pastorului clujean (profesor de teologie) Dr. Kozma Zsolt (n. 1935):

[182] http://www.proteo.cj.edu.ro/

[183] http://www.ev-theol.ro/

[184] Kiss Jenő, *Hármasban Isten Szine Előtt* (*În trei, înaintea lui Dumnezeu*), Cluj-Napoca, 2010, pp. 28-29.

Állj elő az Igével. Prédikációk (*Prezintă-te cu Cuvântul Domnului. Predici*), Cluj, 2002; *Szavak az Igéből* (*Cuvinte din Scriptură*), Cluj, 2003. Deși mai vechi, este încă apreciat volumul semnat de episcopul reformat Ravasz László (1882-1975), *Krisztussal a viharban. Igehirdetés* (*Hristos în furtună. Predici*), Budapesta, 1977.

(b) La Sibiu, în cadrul Departamentului de Teologie Protestantă (în limba germană), Omiletica este prevăzută în planurile de învățământ, astfel: *Exerciții de omiletică liturgică* (anul II, ambele semestre); *Retorică* (anul III, semestrul I); *Omiletică* (anul IV, ambele semestre).

Pentru informarea bibliografică de mare sprijin este site-ul bibliotecii, foarte bine organizat[185]. Cuvântul „cheie", *Homiletik*, ne trimite la o serie de manuale și cărți cu predici, majoritatea în limba germană, iar unele în limba engleză. Dintre cele mai recente cursuri, semnalate în fișier, notăm: Jan Peter Grevel, *Die Predigt und ihr Text. Grundlegung einer hermeneutischen Homiletik* (*Predica și textul ei. Baza unei ermeneutici omiletice*), Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2002. Un alt reper, după care se studiază în prezent este: Christian Möller, *Einführung in die Praktische Theologie* (*Introducere în teologia practică*), Verlag A. Francke, Tübingen, Basel, 2004.

Între cărțile cu predici (omilii) apreciate se înscrie (în pofida „vechimii") cea semnată de Hans Stefeens: *Homilien zu den Evangelien* (*Omilii pentru Evanghelii*). *Lesejahr B* (*Anul B*): *Den Weg zu bereiten Unbekannter Einband* (*Calea de a pregăti drumul necunoscut*), Bonifacius-Druckerei, 1969. Foarte apreciat este volumul de predici al Dr. Christoph Klein (premiat cu titlul *Emeritus*, în 2010): *Um die elfte Stunde* (*În ceasul al unsprezecelea*), Martin Luther-Verlag, Erlangen, 1993. Cartea este tradusă și în limba română (de Liliana Popa), cu un adaos de titlu: *Predici din Transilvania*[186]. Volumul conține câte o predică pentru fiecare duminică din cursul anului.

[185] http://biblioteca.ulbsibiu.ro.

[186] Christoph KLEIN, *În ceasul al unsprezecelea. Predici din Transilvania*, trad. L. Popa, Sibiu, 2004.

IV.5.3.3. *Semnalări de repere ale predicii catolice și protestante din străinătate*

În acest paragraf prezentăm câteva titluri de manuale omiletice și cărți de predici elaborate în mediu catolic și protestant deopotrivă, întrucât ambele categorii de volume promovează omilia, atât teoretic, cât și sub formă de modele/aplicații practice. Iar această „promovare" este legată direct de uzul prioritar al omiliei, ca gen al predicii, în amândouă confesiunile creștine. De aceea, în listele bibliografice, la fel ca și în biblioteci (clasice și virtuale), la capitolul *Omilie/Omiletică*, pot fi identificate, în același loc, atât reperele catolice, cât și cele protestante (în multe cazuri, chiar și cele neoprotestante). Bunăoară, un site omiletic foarte util în limba franceză (*www.homiletique.fr*), alcătuit de un tânăr pastor neoprotestant (Gabriel Monet), dispune de o listă bibliografică foarte bogată, care include, cu precădere, titluri catolice[187] și protestante, dar sunt menționate și câteva repere ortodoxe[188]. Pentru o mai bună și utilă orientare a studenților noștri, le recomandăm să caute în librării și biblioteci (inclusiv online) titluri omiletice în limbile pe care le stăpânesc mai bine, pentru că, în general, cele mai importante dintre ele sunt traduse din original în alte una sau două (ori mai multe) limbi de circulație[189].

În acest scop, pentru a facilita orientarea bibliografică, am optat pentru criteriul lingvistic, limitându-ne la câteva dintre cele mai utilizate limbi de circulație în rândurile studenților noștri.

IV.5.3.3.1. **În limba franceză**

› **Manuale/cursuri**: R.P. Rambaud (des Frères Précheurs), *Traité moderne de prédication (Tratat modern de predică)*, Ed. Emmanuel Vitae, Lyon-Paris, 1941, poate fi considerat „manualul" catolic clasic, prin excelență. La vremea apariției, a fost apreciat la cel mai înalt nivel, pe de o parte, de către

[187] Lista începe, alfabetic, cu Amherdt Francois-Xavier, preot catolic, profesor la Facultatea Teologie a Universității din Fribourg, inclus cu trei titluri.

[188] Spre plăcuta noastră surpriză, apare inclus Ioan Toader, fost profesor la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj, cu un studiu intitulat „Homilétique et sciences de la communication".

[189] Așa este, de pildă, cazul unei lucrări cu foarte largă răspândire semnată de Fred CRADDOCK, *Preaching*, Ed. Abingdon, Nashville, 1985), apărută în limba franceză câțiva ani mai târziu, cu titlul: *Prêcher* (trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991).

Papa Pius al XII-lea, pe de alta, de către Academia Franceză, care i-a acordat un premiu special. Cei 75 de ani trecuţi de la data apariţiei nu-i anulează apelativul de „modern”, decât în ceea ce priveşte predica prin mijloacele media (menţionează doar radioul) şi, evident, în ceea ce priveşte bibliografia.

Henry Mottu/Pierre-André (coord.), *Le défi Homilétique. L'exégèse au service de la prédication* (*Provocarea omiletică. Exegeza în serviciul predicării*), Labor et Fides, Geneva, 1993. Este un compendiu care aşază la un loc 11 capitole de teorie şi practică omiletică, semnate de 11 dintre cei mai renumiţi predicatori şi exegeţi protestanţi (între care: Gerd Theissen, Bernard Reymond, Pierre Gisel etc.).

Paul Guérin/Terence Sutcliffe, *Guide du prédicateur, à l'usage des laïques et des prêtres* (*Ghidul predicatorului, pentru uzul laicilor şi preoţilor*), Centurion, Paris, 1994. Volumul oferă o abordare inedită prin implicarea laicilor în slujirea omiletică. Practic, în anul 1983, autorii cărţii - preoţi catolici din sectorul Palaiseau (regiunea Île-de-France) - au deschis o „şcoală de predică pentru laici”, în ideea de a-i instrui pe acei creştini ataşaţi de comunitatea parohială pentru a fi apoi misionari în locurile fără preoţi şi a fi capabili să redacteze şi să rostească predici.

› **Cărţi de predici.** Menţionăm, mai întâi, că, la fel ca în multe alte domenii, titlurile cu omilii şi predici s-au mutat din bibliotecile clasice în cele „virtuale”. Internetul oferă astăzi posibilităţi uriaşe de accesare a predicilor în limba franceză (ca în aproape toate limbile pământului, de altfel). De pildă, *www.homelies.fr* oferă modele de omilii concise, pe zile şi sărbători, care poartă semnătura predicatorilor consacraţi, iar *Index des homélies* arhivează predicile din ultimii 10 ani. Cărţile clasice trebuie să rămână, evident, în atenţia noastră. Din lista extrem de generoasă pe care ne-o oferă librăriile şi bibliotecile franceze, ne-au atras atenţia următoarele volume: P. Duflot, *Homélies simples et percutantes* (*Omilii simple şi percutante*), Ed. Salvator, 2007; James Hunter, *150 plans de prédications et d'études bibliques* (*150 planuri de predici şi studii biblice*), Ed. G-LU (diffusé par Farel), 1998; Gérard Guitton, *Les plus belles homélies de mariage* (*Cele mai frumoase omilii pentru căsătorie*), Ed. Salvator, 2010. Alte numeroase volume pot fi vizualizate pe internet, la cuvintele „cheie” *sermons* şi *homélies*[190].

[190] Ca, de pildă, pe site-ul: *http://recherche.fnac.com*.

IV.5.3.3.2. **În limba engleză**

› **Manuale/cursuri**. Printre cele mai utilizate cursuri de omiletică în spaţiul anglofon se înscriu următoarele două repere, întâlnite în toate bibliografiile de specialitate din Europa şi SUA: David Buttrick, *Homiletic. Moves and structures* (*Omiletica. Mutări/mişcări şi structuri*), Vanderbilt University, Nashville, 1985; Fred Craddock, *Preaching* (*Predicarea*), Abingdon, Nashville, 1985. Le-am utilizat şi noi în cuprinsul manualului de faţă. Cu impact major în bibliografia omiletică se înscriu şi alte două repere: Thomas G. Long, *The Witness of Preaching* (*Mărturia predicării*), Ed. Westminster John Knox, Louisville, 1989; Conţinutul cuprinde un îndrumar solid privind metodele de aplicabilitate; progamul omiletic propus prevede ca predicatorul să facă pastoraţie ca mărturisitor viu al adevărului Scripturilor; Robert Waznak, *An Introduction to the Homily* (*Introducere în omilie*), The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1998.

› **Cărţi de predici**: James A. Wallace, *Preaching to the Hungers of the Heart: Preaching on the Feasts and Within the Rites*, Ed. The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2002. Conţinutul include predici la praznicele Mântuitorului, la sărbătorile Maicii Domnului şi ale sfinţilor.

Cu foarte bun impact este şi antologia editată de Thomas G. Long şi Cornelius Platinga Jr: *A Chorus of Witnesses. Model Sermons for Todays' Preacher* (*Un cor de mărturii. Predici model pentru predicatorul de azi*), W.B.E. Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1994 (306 pp.). Volumul adună predici semnate de peste 30 de reprezentanţi ai Amvonului protestant (ca, de pildă, F.B. Craddock, Jurgen Moltmann, Karl Barth, Paul Tillich, G.A. Buttrick, C.S. Lewis etc.).

IV.5.3.3.3. **În limba germană**

› **Manuale/cursuri**: Christian Möller, *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge, Gottesdienst und Gemeinde* (*Propovăduirea pastorală. Dimensiunea paracletică a predicii, a pastoraţiei, a cultului şi a comunităţii*), Spenner, Waltrop, ^{3}2003. Acest volum se axează pe „misiunea paracletică” (gr. παρακλητικός - *mângâietor*). Prin împlinirea acestei vocaţii paracletice, autorul vede creată condiţia edificării comunităţii parohiale ca atare.

Albrecht Grözinger, *Homiletik* (*Omiletică*), Gütersloher Verlagshaus, 2008. Odată cu întrebări/răspunsuri, de felul: „Ce este predica?", „Cum se structurează o predică?" etc., lucrarea face şi o incursiune istorică în tradiţia omiletică a Bisericii, dar prezintă şi modalităţi de exprimare verbală în actul omiletic.

Wilfried Engemann, *Einführung in die Homiletik* (*Introducere în Omiletică*), Ed. Francke, Tübingen–Basel, 2002. Partea pe care o recomandăm în mod deosebit este ultima: un îndrumar practic de alcătuire a unei predici, de la primele idei şi până la forma finală, cu sugestii deosebit de folositoare studenţilor.

Klaus Müller, *Homiletik: ein Handbuch für kritische Zeiten* (*Omiletică: un ghid pentru timpuri critice*), Ed. Pustet, Regensburg, 1994. Autorul propune o personalizare a actului omiletic, la persoana întâi singular, care să însemne efectiv angajarea personală a predicatorului pentru ceea ce predică.

Philipp Müller, *Predigt ist Zeugnis: Grundlegung der Homiletik* (*Predica este mărturie: fundamentul omileticii*), Ed. Herder, Freiburg im Breisgau, 2007. Lucrarea se remarcă prin faptul că autorul ei – teolog catolic – evidenţiază conceptul de „mărturie": predica este o mărturisire a lui Dumnezeu, asemenea mărturiei martirilor.

› **Cărţi de predici**: Hans-Gerd Krabbe, *Lesepredigten für alle Sonn und Feiertage im Kirchenjahr: vom Pfingstfest bis zum Ewigkeitssonntag* (*Predici pentru toate duminicile şi sărbătorile anului bisericesc, de la Cincizecime până în duminica Înfricoşătoarei Judecăţi*), Ed. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2010. Lucrarea cuprinde 29 de predici la duminici şi sărbători importante, afară de perioadele marcate de sărbătorile Crăciunului şi ale Paştelui;

Hans-Ulrich Wiese, *Leucht in meines Herzens Schrein. Reflexionen und Predigten auf dem Weg zu Gott* (*Luminează în cămara inimii mele. Reflexii/Meditaţii şi predici pe drumul către Dumnezeu*), Ed. Lit, Berlin-Münster, 2009. Autorul – preot catolic, cu experienţă în instituţii social-caritative şi în parohie – prezintă circa 130 de predici şi meditaţii, unele de numai două sau trei pagini. Acestea sunt ordonate tematic (cum sunt cele referitoare la Naşterea sau Învierea Domnului) sau după izvorul inspiraţiei lor, texte literare şi biblice, scrieri creştine apocrife (ca *Evanghelia după Toma*), sărbători bisericeşti, sfinţi sau Sfinte Taine.

IV.5.3.3.4. **În limba italiană**

› **Manuale/cursuri**: Vittorio Peri, *Omelia, non „parole al vento"*, San Paolo, 2012; Davide Caldirola/Antonio Torresin, *I verbi del prete. Forme dello stile presbiteriale*, Dehoniane, Bologna, 2012; Chino Biscontin, *Predicare bene*, Messagero, Padova, 2008.

› **Cărţi cu predici**: Padre Livio Fanzaga, *Gesu ci insegna a vivere* (*Isus ne învaţă să trăim*), Sugarco, Bologna, 2011; Carlo Maria Martini, *Colti da stupore. Incontri con Gesu*, Mondadori, Milano, 2012.

› ***Dizionario di Omiletica.*** Merită o semnalare specială *Dicţionarul de Omiletică*, editat în limba italiană de Manilo Sodi şi Achille M. Triacca, Ed. Elle Di Ci, Torino/Ed. Vela Spa, Bergamo, 1998 (^{2}2013). Ediţia primă explică 398 de termeni, numărul autorilor („esperti") este de 245, pe cuprinsul a 1708 pagini! Totul este impresionant şi foarte util. Fiecărui termen îi este rezervat un număr apreciabil de coloane[191].

IV.5.3.3.5. **În limba spaniolă**

› **Manuale/cursuri**: Juan Sebastián Ramírez-Navas, *Manual de Homilética*, Cali, Colombia, 2012.

› **Cărţi cu predici**: Dr. Isidre Gomà i Civit (1917-2000, mare predicator modern al catalanilor, fost profesor universitar la Barcelona), *Reflexiones en torno a los textos bíblicos dominicales* (*Reflecţii în jurul textelor biblice duminicale*), Abadía de Montserrat, Barcelona, 1988 (1033 pagini!). Cartea cuprinde predici care au fost publicate iniţial în *Full Dominical de Barcelona*, începând din anul 1972; José Antonio Pagola (n. 1937; Profesor la Seminarul de la San Sebastián şi la Facultatea de Teologie din nordul Spaniei), cu predici intens mediatizate[192].

Diccionario de la Teología Práctica: Homiletica. Editor: Rodolfo G. Turnbull, trad. Norberto Wolf, Grand Rapids, Michigan, în două ediţii: 1976 şi 1984. Originalul englez, face parte din *Baker's*

[191] De exemplu, pentru „omiletică" este rezervat un total de 11 coloane, dintre care ultimele 2 cuprind bibliografia.

[192] Inclusiv pe internet: http://iglesiadesopelana3.blogspot.ro.

Dictionnary of Practical Theology (*Section 2: Homiletics*), publicat în 1967. Semnalăm acest dicționar (secțiunea: *Omiletică*) pentru structura foarte asemănătoare unui manual. Iată paragrafele principale: *Istoria; Predica și Retorica; Clasificarea predicilor; Ilustrări cu predici; Predica în cult; Structura predicii; Stilul predicii; Pregătirea predicii; Analiza predicilor.*

IV.5.4. *În loc de concluzii: avantajele schimbului de experiență*

Deschiderea și interesul față de practicile omiletice ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale altor confesiuni creștine facilitează oportunități de îmbogățire bibliografică și diversificare a propriilor strategii de redactare și rostire a predicilor. Biserica noastră va păstra mereu caracterul ei național și identitatea specifică în sânul poporului român și în marea familie a popoarelor lumii. Dar, așa cum națiunea română nu este izolată cultural, nici Biserica nu trebuie izolată. Fiind deschiși față de alte practici și experiențe omiletice, aducem beneficii propriului Amvon, dar construim și punți de promovare a vieții noastre liturgice, inclusiv pe linia propovăduirii. Deschiderea trebuie să vizeze și alte confesiuni creștine, în special cele catolice și protestante. Studierea comparativă a practicilor omiletice trebuie intensificată, în condițiile schimbului tot mai intens de studenți, prin programe de burse Erasmus și nu numai. Am optat, de aceea, pentru prezentarea câtorva repere eterodoxe în limbile în care tinerii noștri studiază cu cea mai mare frecvență: engleză, franceză, germană, italiană și spaniolă. În același timp, grupuri tot mai numeroase de români, muncind în străinătate, viețuiesc în comunități eterodoxe, rezultând adesea căsătorii mixte, iar cuplurile frecventează, alternativ, și bisericile ortodoxe, și bisericile altor confesiuni. Vor observa, bunăoară, că omilia, gen al predicii foarte prețuit de Părinții Bisericii nedespărțite, este în mare cinste în alte Biserici - deși este utilizată adesea exclusiv, în detrimentul predicii tematice -, pe când la noi prevalează predica tematică, în detrimentul omiliei. O echilibrare a utilizării alternative a celor două genuri este neapărat necesară, așa cum avem pildă, bunăoară, în vechile noastre *Cazanii*.

În sfârșit, mai presus de toate considerentele de ordin „tehnic", trebuie să recunoaștem faptul că performanțele predicatorilor creștini reprezentativi depășesc granițele confesionale. Ei au devenit un bun comun în slujirea pastoral-misionară a creștinismului, fapt care obligă măcar la un studiu minimal reciproc, ca premisă pentru o aprofundare nelimitată a tuturor celor interesați să extindă cercetările.

Subiecte pentru seminarizare

1. Manuale/cursuri/compendii reprezentative ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale celor catolice și protestante. Prezentare comparativă cu cele din Biserica Ortodoxă Română;
2. Cărți de predici reprezentative ale Bisericilor Ortodoxe surori și ale Bisericilor Romano-Catolică și Protestante. Prezentare comparativă cu cele din Biserica Ortodoxă Română.

BIBLIOGRAFIE

Buttrick, David, *Homiletic. Moves and structures*, Vanderbilt University, Nashville, 1985;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Fountoulis, Ioannis, *Ομιλητική*, Tesalonic, 1969; [2]1998;

Koukoura, Dimitra, *Μεθοδολογική Προσέγγιση Ομιλητικών Κειμένων*, Ed. Pournaras, 2006;

Möller, Christian, *Seelsorglich predigen. Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorge und Gemeinde*, Göttingen, [2]1990;

Mottu, Henry et al., *Le défi homiétique. L'éxègese au service de la prédication*, Labor et Fides, Geneva, 1993;

Poptodorov, Todor, *Омилетика. Теория и история на проповедта, фотоmuнно издание*, 2 vol., Ed. Universității „Sf. Climent Ohridski", Sofia, 1992;

Rambaud, R.P. *Traité moderne de prédication*, Ed. Emmanuel Vitae, Lyon-Paris, 1941;

Stojanović, Ljubovoje, *Служба Речи* (*Cuvinte pentru slujire*), Belgrad-Zrenjanin, 2003;

Teodosie, episcop de Poloțki și Glubokski, *Гомилетика. Теория церковной проповеди*, Serghiev Posad, 1999.

V. RAPORTUL DINTRE PREDICA CREȘTINĂ ȘI RETORICA GRECO-ROMANĂ. SFINȚII PĂRINȚI ȘI ȘCOLILE RETORICE SAU DESPRE VALORIFICAREA CREȘTINĂ A RETORICII ANTICE[193]

1. ***Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană;*** 2. ***Retori celebri și receptarea operelor lor în spațiul românesc;*** 3. ***Scurt raport între Retorică și Omiletică;*** 4. ***Sfinții Trei Ierarhi și Retorica. Studiu de caz;*** 5. ***Concluzii.***

V.1. Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană. Dezambiguizare necesară

Urmărind similitudinile dintre Omiletica creștină și Retorica greco-romană, cu privire la strategiile practice de redactare și rostire a cuvântărilor, unii cercetători au emis ipoteza falsă că Omiletica nu ar fi altceva decât o „fiică a Retoricii păgâne". Cu alte cuvinte, arhiereii și preoții predicatori creștini au deprins tehnicile de amvon abia după ce au făcut cunoștință cu Τέχνη Ῥητορική (*Arta retoricii*), din tratatele clasice ale marilor retori antici. Că lucrurile nu stau așa, o dovedesc, în primul rând, izvoarele care confirmă succesiunea apostolică neîntreruptă, cu toate formele ei de

[193] O prelegere (2 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

slujire harică și pastoral-misionară. Se știe bine acum, în baza cercetărilor moderne, că întâlnirea propriu-zisă dintre predică și retorică are loc abia în veacul al IV-lea, mai ales din momentul în care au încetat persecuțiile asupra creștinismului. Până atunci, episcopii și preoții rânduiți de Sfinții Apostoli, dimpreună cu Părinții Apostolici și cu toți slujitorii, odată cu celelalte îndatoriri pastorale, s-au dedicat și Amvonului, împlinind cu sfințenie porunca Mântuitorului: „Mergând, învățați...!" (*Matei* 28, 19). Se știe că, la început, cultul creștin a preluat și elemente din cultul iudaic, între care și *omilia*. Este ilustrativă, bunăoară, o mărturie de pe la anul 150, consemnată de Sf. Iustin Martirul și Filosoful, în *Apologia I*:

> „Iar în așa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor care trăiesc la orașe sau la sate și se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeților, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, *întâistătătorul ține un cuvânt prin care sfătuiește și îndeamnă la imitarea acestor frumoase învățături*[194] (s.n.). Apoi, ne ridicăm în picioare toți laolaltă și înălțăm rugăciuni; după care, încetând noi rugăciunea, așa cum am arătat mai înainte, se aduce pâine și vin și apă, iar întâistătătorul înalță deopotrivă rugăciuni și mulțumiri, cât poate mai multe, la care poporul răspunde într-un singur glas, rostind: Amin"[195].

Desigur, nu se poate vorbi acum de o disciplină teoretică a Omileticii. După afirmația lui Harry M. Hubbell, cel puțin în primul secol, discursivitatea creștină s-a păstrat „neatinsă de teoria retorică" (*untouched by current rhetorical theory*). Predicarea, concepută ca fenomen de natură profetică, avea mai degrabă forma unei improvizații entuziaste, extatice, decât cea a unei argumentații temeinice, de dispozitiv retoric[196].

[194] Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în *PG* 6, col. 429 B: „ὁ προεστὼς διὰ λόγου τὴν νουθεσίαν καὶ πρόκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων μιμήσεως ποιεῖται".

[195] Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia întâi în favoarea creștinilor*, 67, în *PG* 6, col. 429 B, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 71.

[196] Harry M. Hubbell, „Chrysostom and rhetoric", în: *Classical Philology*, XIX (1924), 3, p. 261.

Literatura omiletică românească beneficiază de câteva studii edificatoare în acest sens, între care se remarcă în mod aparte unul foarte consistent semnat de Părintele Constantin Duțu, doctor în Omiletică[197]. Autorul prezintă detaliat argumentele istorice, omiletice și liturgice privind timpul și interferențele dintre Omiletică și Retorică. Stabilind secolul al IV-lea drept început al întâlnirii dintre cele două domenii, Părintele Constantin Duțu prezintă avantajele tehnice pe care Omiletica și le-a însușit de pe urma studierii Retoricii de către unii tineri creștini, cum este cazul celor cunoscuți acum sub numele de Sfinții Trei Ierarhi, pe care îi vom prezenta mai jos, ca „studiu de caz".

Având în vedere beneficiile pe care Omiletica le-a dobândit de pe urma Retoricii, considerăm utilă analizarea raportului acestor două discipline, evidențiind, pe de o parte, similitudinile, pe de alta, diferențierile[198]. În acest scop, să ne amintim, mai întâi, că Sf. Vasile cel Mare, în celebra *Omilie către tineri*, îndeamnă pe tinerii creștini din vremea lui să nu disprețuiască scrierile profane, ci să le utilizeze cu discernământ, așa cum face albina: se așază pe toate florile, dar nu de la toate culege substanțele pentru miere, ci numai de la cele neotrăvitoare. Așa trebuie să procedeze și predicatorul creștin: să cerceteze, alături de scrierile bisericești, și scrierile laice, mai ales cele privitoare la tehnica redactării și prezentării predicii, respectiv *Retoricile*. În spiritul acestui îndemn, mare parte din regulile retoricii antice au fost însușite, cu mare folos, de către predicatorii creștini. Să nu uităm că Sfinții Părinți, în majoritatea lor, au studiat și retorica la școlile înalte ale vremii, alături de alte discipline în uz atunci. Nu numai că au studiat-o, dar au fost, mulți dintre ei, retori sau au practicat avocatura, până în momentul când s-au dedicat exclusiv misiunii creștine. De exemplu, Tertulian, studiind retorica, a practicat avocatura;

197 Pr. Constantin Duțu, „Întâlnirea predicii creștine cu retorica greco-romană", în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2, pp. 102-162.

198 De reținut și faptul că în aproape toate tratatele de Omiletică grecești întâlnim evidențierea relației dintre Retorică și Omiletică, în sensul valorificării actuale a teoriei și practicii retoricii antice. De exemplu, volumul semnat de Panaghiotis N. Trembelas, Ομιλητική ή ιστορία και θεωρία του κηρύγματος (*Omiletica, istoria și teoria predicii*), Ed. Zoé, Atena, 1928 (reeditată în 1976), are un capitol special în acest sens: Σχέση της ομιλιτικής προς τη ρητορική (*Relația dintre omiletică și retorică*).

Sfântul Ciprian a fost retor în Cartagina; Lactanțiu a studiat retorica cu Arnobiu, devenind el însuși profesor de retorică în Nicomidia, iar mai apoi profesor de aceeași disciplină lui Crispus, fiul cel mare al Sf. Împărat Constantin cel Mare; Sf. Vasile cel Mare studiază retorica sub îndrumarea celebrilor profesori Libaniu, Proheresiu și Himeriu, el însuși profesând-o apoi; Sf. Grigorie de Nyssa o studiază cu Libaniu; Sf. Grigorie Teologul stă în Atena aproximativ 8-9 ani, studiind-o cu Himeriu și Proheresiu, Sf. Ioan Gură de Aur o învață de la retorul Libaniu și filosoful Andragatiu. Și exemplele pot continua.

Din perioada patristică nu avem tratate omiletice care să descrie amănunțit arta retoricii, dar se simte, nu numai în omilii sau predici, ci și în anumite încercări de teorie a predicii, prezența unor reguli oratorice specifice uzului profan al perioadei antice. Mai târziu, când se vor alcătui manuale și tratate de retorică creștină, aceste reguli vor fi invocate aproape constant.

V.2. **Retori celebri și receptarea lor în spațiul românesc**

Ca reprezentanți ai Retoricii antice grecești, cei mai cunoscuți și utilizați sunt Demostene (384-322 î.Hr.), conducător al partidei antimacedonene, celebru prin *Filipicele* rostite împotriva lui Filip al II-lea Macedoneanul, și Aristotel (384-322 î.Hr.[199]), elev al lui Platon și magistrul lui Alexandru Macedon, autor al câtorva tratate de Logică, Filosofie și Metafizică, dar și al unei Retorici, în care își expune principiile după care s-a călăuzit în această disciplină.

Din spațiul latin, oratorii cei mai renumiți sunt, fără îndoială, Cicero (106-44 î.Hr.) și cel care se considera discipol al său, deși indirect, Quintilian (35-96 d.Hr.). Marcus Tullius Cicero, cunoscut mai ales prin *Catilinarele* sale[200], a lăsat posterității celebrul tratat *De Oratore*, tradus în

199 Coincidență, din punct de vedere cronologic, cu datele biografice ale lui Demostene!

200 Au fost numite *Catilinare* patru discursuri rostite de Cicero împotriva lui Lucius Sergius Catilina în anul în care Cicero fusese ales consul, 63 î.Hr. Senator cu un profil moral îndoielnic (acuzat, între altele, de comiterea unui adulter cu o fecioară vestală), chinuit mai ales de o nestăpânită poftă de domnie (Caius Sallustius Crispus, *De coniuratione Catilinae*, 5),

limba română de harnicul latinist Gheorghe Guțu. Redăm un fragment din acest tratat, ca să ne dăm seama cât de mare era conștiința celebrului retor privind posibilitățile de persuasiune ale oratoriei:

„Nimic nu mi se pare mai frumos decât să captivezi prin puterea cuvântului atenția unei adunări, să încânți mintea ascultătorilor și să le determini voințele într-un sens sau altul. Aceasta este prin excelență arta care a înflorit întotdeauna la orice popor liber, mai ales în statele așezate și pașnice, și a predominat totdeauna. Căci ce poate fi mai minunat decât ca, dintr-o mulțime nesfârșită de oameni, să se ridice unul care să poată face, singur, ceea ce natura le-a dat tuturor putința să facă? Ce este mai plăcut minții sau auzului decât o cuvântare împodobită cu idei înțelepte și cuvinte alese, și șlefuită cu îngrijire? Există oare ceva mai puternic și mai măreț decât ca un singur om să poată să schimbe numai prin cuvânt pornirile mulțimii, să zdruncine conștiințele judecătorilor și autoritatea Senatului?”[201].

Quintilian (Marcus Fabius Quintilianus) a rămas în istoria retoricii prin *Institutio Oratoria*, în 12 cărți[202]. Pentru ilustrare, reproducem următorul fragment:

„Un discurs nu alungă oare de multe ori teama din sufletele înspăimântate ale ostașilor? Și nu învață pe cei care au de înfruntat atâtea primejdii în luptă că gloria este preferabilă vieții acesteia? [...]

Catilina plănuise încă din 65 î.Hr. o primă conjurație, care însă nu s-a concretizat. În anul 63 î.Hr., aliindu-se cu un grup de aristocrați și cu o parte a soldaților veterani, încearcă să răstoarne regimul republican roman, plănuind asasinarea lui Cicero. Informatorii consulului reușesc să afle detaliile complotului, iar a doua conspirație se dovedește un nou eșec pentru Catilina, care va lua drumul exilului, după ce, în Senat, Cicero ține patru discursuri vehemente împotriva inamicului, demascând planul prin care acesta urmărea instaurarea dictaturii. Alungat din Roma, Catilina va declanșa un război intestin, în urma căruia este ucis în lupta de la Pistoria (azi, Pistoia, în nordul Etruriei), în ianuarie 62 î.Hr.

[201] Marcus Tullius Cicero, *Despre Orator* (*De Oratore*), I, 30-31, în Cicero, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guțu, Ed. Univers, București, 1973, p. 27.

[202] Marcus Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, trad. M. Hetco, Ed. Minerva, București, 1974.

De altfel, nu cred că întemeietorii de orașe ar fi putut reuși în alt chip să închege în popoare acea mulțime rătăcitoare, dacă nu ar fi convins-o vreun glas priceput; nici legiuitorii n-ar fi obținut – fără neîntrecuta putere a elocinței – ca oamenii să se supună de bunăvoie robiei legilor. Ba, mai mult: înseși preceptele morale, oricât sunt de nobile prin natura lor, totuși au mai mare putere în formarea caracterelor când strălucirea cuvântului pune în lumină frumusețea fondului”[203].

Institutio Oratoria s-a impus în cultura europeană mai mult decât tratatele precedentele poate și pentru faptul că autorul trăiește ulterior celorlalți oratori amintiți, având astfel posibilitatea să valorifice inclusiv experiența lor. De aceea, vom stărui doar asupra ei și vom observa anumite similitudini cu practica elaborării predicii din zilele noastre, fapt care explică valabilitatea ei, fie și parțială.

Din punct de vedere didactico-bibliografic, este util să știm că, deși neglijată veacuri de-a rândul, retorica antică a revenit în atenția oratorilor, creștini și laici, mai ales în secolul al XX-lea. Pentru spațiul laic dispunem, spre edificare, de excelenta lucrare *Retorica și neoretorica*, datorată lui Vasile Florescu care, deși scrie în plină epocă atee-comunistă, are curajul să vorbească și despre Cel mai mare Orator al lumii, Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos: „Hristos a fost un vorbitor cu totul peste nivel, iar parabolele Sale, chiar în traducere, impresionează și pe cel mai adânc adversar al creștinismului”[204]. Parcurgând și numai aceste două repere bibliografice, coroborate cu lectura operelor oratorilor antici menționați mai sus, nu va fi greu să ne dăm seama de importanța și influența majoră a experienței retorice antice asupra predicii creștine. Pièrre Guiraud, în lucrarea sa *La Stylistique* (Paris, 1967), afirmă, pe bună dreptate:

„Retorica este altceva decât un simplu mănunchi de reguli; ea este expresia unei autentice culturi, astfel că dintre toate disciplinele antice ea este, cu siguranță, cea care merită cel mai mult numele de știință”[205].

[203] Marcus Fabius Quintilianus, *Arta oratorică*, p. 194.

[204] Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 91.

[205] Vasile Florescu, *Retorica și neoretorica*, pp. 24, 29.

Roland Barthes numeşte Retorica chiar *protoştiinţă*. În acest sens, însăşi denumirea de „artă" are deplină acoperire: de-a lungul timpului i s-a spus τέχνη ῥητορική, *ars (scientia) bene dicendi, ars ornandi, ars pulchre et persuasibile loquendi* etc.

Cu privire la originea retoricii, Vasile Florescu arată că perioada ei de constituire coincide cu perioada marcată de modificarea structurală a polisurilor (a cetăţilor-state), cauzată de prăbuşirea aristocraţiei gentilice. Se ştie, democraţia a fost favorabilă retoricii, în vreme ce aristocraţia îi era potrivnică. De ce? Pentru că *cine poate constrânge n-are nevoie de ştiinţa convingerii şi a persuasiunii.*

V.3. **Scurt raport între Retorică şi Omiletică**

Este edificator să observăm beneficiile de care s-a bucurat predica creştină din partea retoricii antice, pe parcursul primelor veacuri, dar mai ales după încetarea persecuţiilor, când libertatea a favorizat dezvoltarea învăţământului catehetic, în paralel cu cel al şcolilor din mediul iudaic şi păgân. Mulţi bărbaţi ai Bisericii, precum am văzut mai înainte, au fost şcoliţi în mari centre ale culturii profane, spre beneficiul ulterior al slujirii creştine. În lumea elenă, printre candidaţii la Botez, dar şi între creştinii ataşaţi Bisericii, se numărau destui oameni cu pregătire şi adesea cu pretenţii mari la adresa predicatorilor, de la care aşteptau să utilizeze mijloace speciale de expresie. Nu trebuie uitat faptul că *limbajul comunică un anumit mesaj, dar stilul îl înfrumuseţează şi-i dă expresivitate*. În primele veacuri creştine, urechea multor ascultători era familiarizată cu discursuri elevate, produse de elocinţa profană, cu forma ei prelucrată şi plină de eleganţă. Realmente, retorica greco-romană oferea predicii o tehnică a discursului foarte rafinată, cu o excelentă aplicabilitate la toate momentele ei: introducere (*exordium*), tratare (*dispositio*) şi încheiere (*peroratio*). În ce priveşte grija pentru stil şi limbaj (*elocutio*), arta retoricii oferea cele mai detaliate amănunte vizavi de figurile de stil, care dau şanse maxime persuadării auditoriului. Bunăoară, în *Retorica* lui Aristotel, pe care mulţi predicatori creştini, cu siguranţă, o studiaseră, unul dintre cele trei mari capitole ale cărţii se ocupă exclusiv de limbaj

şi stil, începând cu descrierea calităţilor principale ale stilului (concizie, puritate, claritate etc.) şi încheind cu elementele de tehnică ale peroraţiei, adică încheierea discursului[206]. Remarcăm astfel că între elocinţa profană şi cea bisericească există o neîndoielnică afinitate naturală *ca formă*, după cum în cultul divin şi în arta bisericească, în general, diferite mijloace artistice profane (muzica, pictura, sculptura etc.) aduc serviciile binecunoscute. *Conţinutul* predicii, ca act liturgic, îl constituie însă Revelaţia supranaturală. *Scopul* predicii vizează cu prioritate mântuirea sufletului, spre deosebire de discursul profan, care pleda pentru diferite interese pământeşti, unele de-a dreptul contrare adevărului şi dreptăţii.

În timp ce la predicatorii creştini persuasiunea vizează înduplecarea voinţei ascultătorilor spre săvârşirea faptelor bune, la retori persuasiunea urmăreşte convingerea completului de judecată (şi auditoriului, în general) pentru a câştiga procesele ori altfel de dispute, indiferent dacă era o cauză dreaptă sau nu. De aceea, întru totul realist, Sfântul Vasile sfătuieşte pe un ton categoric:

> „De la retori vom împrumuta tehnica discursurilor, dar nu vom imita arta minciunii, deoarece creştinii nu trebuie să mintă în nicio împrejurare. Vom lua de la retori ceea ce ei au spus spre lauda virtuţii şi spre critica viciului"[207].

Tot el atrage atenţia asupra conţinutului dubios al pledoariilor celor preocupaţi exclusiv de ştiinţele profane:

> „Pe mulţi i-a preocupat poetica, retorica şi descoperirea sofismelor, *a căror materie este minciuna* (s.n.); nici poezia nu poate

[206] Aristotel, *Retorica*, ediţie bilingvă, trad. M.-C. Andrieş, Ed. IRI, Bucureşti, 2004, pp. 297-368.

[207] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XXII-a* (*Către tineri*), 3; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986, p. 569: „Nu vom imita nici arta de a spune minciuni a oratorilor. Căci nici la tribunale, nici în celelalte fapte nu se cuvine să minţim, noi care am ales calea cea dreaptă şi adevărată a vieţii [...]. Vom primi însă acele scrieri ale lor în care au lăudat virtutea sau au osândit viciul".

exista fără mit, nici retorica fără arta vorbirii și nici sofistica fără false raționamente"[208].

De multe ori, în tribunale și în forumuri, retorii se luau la întrecere în replici meșteșugite, stârnind admirație pentru dialectica lor măiestrită. Dovedeau, de fapt, că vorbirea se transformase din *mijloc de comunicare* în *scop de a câștiga aplauze*; propriu-zis, *artă pentru artă*, nu *artă în slujirea adevărului* – ca în cazul predicii. Scopul suprem, urmărit cu încrâncenare, care părea să scuze oarecum „mijloacele", era *persuasiunea*. De aceea s-a afirmat că retorica în sine este, parțial, o creație a sofiștilor[209]. În opoziție cu retorica, predicatorii creștini au în vedere nu numai dimensiunea orizontală a comunicării, cu oamenii, ci și pe cea verticală, cu Dumnezeu - propovăduind evident numai adevărul, având ca *obiect* Revelația dumnezeiască și ca *scop* mântuirea ascultătorilor. În contrast, urmărind succese personale, retorii nu precupețeau niciun mijloc de a se auto-preamări, în timp ce predicatorul conștiincios știe că „nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos" (*2 Corinteni* 4, 5). De remarcat că Aristotel însuși precizează că arta retoricii nu trebuie văzută ca scop în sine, ci ca *mijloc* pentru a convinge, dar, atenție!, numai acolo unde este posibil. Unde nu, trebuie să se limiteze în a indica doar calea spre convingere. Precizarea lui Aristotel, implicit formularea ei, vădește un spirit de observație extrem de fin:

> „Rolul retoricii nu stă în faptul de a convinge, ci în a vedea pentru fiecare chestiune în parte mijloacele de care dispunem capabile de a convinge, precum se întâmplă în toate celelalte arte; într-adevăr, nu ține de medicină faptul de a reda sănătatea, ci faptul de a avansa pe calea vindecării până unde este posibil: *căci este cu putință să îi îngrijim cum trebuie și pe cei care nu își pot redobândi sănătatea* (s.n.)"[210].

[208] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XII-a*, 6, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 17, pp. 473-474.

[209] Este știut faptul că sofiștii erau acei filosofi care făceau afirmații false, cu pretenție de adevăr; de aici, cuvântul *sofism*. Sf. Vasile cel Mare spune în *Omilia XX-a* că *Satana este primul și cel mai mare sofist!*

[210] Aristotel, *Retorica*, I, 1.

Părintele profesor Sebastian Chilea atenționează, la rândul său, că ceea ce își permiteau unii retori nu se cuvine să practice predicatorii:

> „Anumite căi pe care le deschide retorica sunt interzise predicatorului, pentru că el este vestitorul Împărăției lui Dumnezeu în Biserică [...]. Predica nu trebuie să prezinte totul în culori trandafirii, momentele slabe să le înfățișeze ca puternice, lucrurile neadevărate, inventate ad-hoc, să fie expuse public și exagerate ca să uimească, să entuziasmeze lumea prin oarecare mijloace și să-i vrăjească pe ascultători, ca vorbitorul să apară drept un mare cuvântător. Numai ce este adevărat pentru Împărăția lui Dumnezeu, numai ce este puternic în Împărăția lui Dumnezeu poate fi considerat puternic și pentru el. Numai pentru cauza lui Iisus îi este îngăduit să entuziasmeze și chiar să-i farmece [...]. Predicatorul nu trebuie să câștige aderenți pentru sine, ci pentru Iisus și pentru obștea lui Iisus [...]. Pe scurt: predica ține seama de calitățile retorice, însă le folosește exclusiv în misiunea ei de vestire a Împărăției lui Dumnezeu"[211].

Și chiar dacă sub aspectul limbii și al stilului predicile nu pot renunța, desigur, la regulile vorbirii profane, pot în schimb să o înduhovnicească, printr-un limbaj propriu, liturgic, totodată printr-un stil specific, *bisericesc*, în care expresivitatea predicilor să aibă deplină armonie cu frumusețea limbajului liturgic.

Așa cum am arătat, serviciile reale pe care le-a oferit predicii retorica greco-romană i-au determinat pe unii să afirme că Omiletica n-ar fi altceva decât o „fiică a Retoricii". Evident, lucrurile nu stau așa. Întâlnirea efectivă a predicii creștine cu retorica păgână s-a petrecut în veacul al IV-lea, când slujitorii Bisericii au început să introducă în tehnica omiletică și elemente ale retoricii profane, învățate în școlile de retorică frecventate de ei, așa cum a fost cazul Sfinților Trei Ierarhi. Vasile Florescu atrage atenția:

> „Deosebirea capitală dintre *ars praedicandi*, pe care unii o numesc cu exagerare *retorica creștină*, și disciplina tradițională (Omiletica, n.n.)

[211] Pr. Sebastian Chilea, „Leonard Fendt, *Homiletik*, Belin, 1971" (recenzie), în: *Ortodoxia*, XXIV (1972), 2, pp. 255-256.

constă întâi în calitatea deosebită a auditoriului. Predicatorul vorbeşte în faţa unui public deja convins. El nu tinde să transforme o *res dubia* în *res certa*. Auditoriul este de acord cu dogmele şi cu preceptele morale, fiindcă el aparţine de drept ecclesiei. Ca urmare, preocuparea esenţială a retoricii, *obţinerea persuasiunii*, lipseşte [...]. Numai în cazul convertirii păgânilor, acţiunea predicatorului implică un act retoric integral"[212].

Parţial, Vasile Florescu are dreptate, întrucât, în general, creştinii fideli sfintelor slujbe sunt câştigaţi pentru Împărăţia Cerurilor, chiar dacă predicile pe care le ascultă nu stau foarte bine la capitolul „persuasiune". Spunem „parţial", totuşi, în sensul că auditoriul din tribunale şi forum era altul decât cel din biserici. Pe de altă parte, predicatorul, atunci când propovăduieşte învăţătura de credinţă, trebuie mereu să-i *re-convingă* pe ascultători asupra importanţei ei, astfel că persuadarea niciodată nu poate lipsi. Chiar una dintre definiţiile predicii unanim acceptate prezintă predica drept *arta vorbirii frumoase şi convingătoare*. Părintele Constantin Duţu, la rândul său, atenţionându-ne asupra diferenţelor notabile dintre Retorică şi Omiletică, concluzionează, totuşi, că în raportul dintre ele

> „asistăm la acel minunat proces istoric şi spiritual prin care se desăvârşeşte împletirea umanului cu divinul, a tezaurului descoperirii divine cu elementele de valoare ale culturii antice profane, în cadrul căruia un loc de frunte îl are preluarea componentelor preţioase ale retoricii de către predica Bisericii, ceea ce a dus la marile succese ale predicii din secolul al IV-lea şi cele imediat următoare"[213].

Între componentele preluate, în mod benefic, se înscriu etapele pregătirii „apropiate" ale predicii, etape întâlnite în mai toate tratatele clasice de Omiletică, unele cu păstrarea denumirilor latine (Pr. Nicolae Petrescu), altele cu denumirile traduse (Pr. Dumitru Belu). Spre ilustrare, vom reproduce momentele „logico-psihologice" din *Retorica* lui Quintilian, valabile în mare măsură şi pentru strategia redactării şi rostirii predicii actuale:

[212] Vasile FLORESCU, *Retorica şi neoretorica*, p. 110.
[213] Pr. Constantin DUŢU, „Întâlnirea predicii creştine cu retorica greco-romană", p. 162.

› *inventio* = găsirea temei şi a materialului (propriu-zis, faptele şi ideile strâns legate de tema ce urmează a fi tratată);
› *dispositio* = aranjarea ideilor selectate pe un plan anume;
› *elocutio* = preocuparea pentru stilul cuvântării;
› *memoria* = obligativitatea rostirii libere, printr-o cultivare atentă a memoriei;
› *actio* = acţiunea oratorică (gesturi, voce, mimică, atitudini, ţinută vestimentară etc.).

Observăm că aceste operaţii sunt respectate întocmai şi de oratorul creştin. De asemenea, este respectată chiar şi ordinea momentelor logico-psihologice ale discursului antic:

› *exordium* = începutul, introducerea;
› *narratio* = istorisirea faptelor;
› *divisio* = enunţarea anticipată a ideilor ce vor fi dezvoltate (acest punct lipseşte uneori);
› *argumentatio* = prezentarea probelor pentru susţinerea pledoariei;
› *digressio* = digresiunile sau ilustraţiile, care creează acel binevenit „respiro" într-un discurs;
› *peroratio* = încheiere (uneori) vehementă, aprinsă, a discursului.

Valorificarea teoretică şi practică a etapelor retoricii greco-romane se va vedea cu precădere în capitolul *Elaborarea predicii*, din secţiunea *Omiletica specială*.

V.4. Sfinţii Trei Ierarhi şi Retorica. Studiu de caz

Printre cele mai ilustrative exemple de valorificare a ştiinţei retorice antice se înscriu ostenelile Sfinţilor Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul şi Ioan Gură de Aur. Prezentăm ostenelile lor ca „studiu de caz", atât pentru faptul că slujirea lor omiletică a fost una impresionantă, cât şi pentru faptul că dascălii şi studenţii teologi manifestă un ataşament special faţă de Sfinţii Trei Ierarhi, ca unii ce sunt patronii spirituali al

Facultăților de Teologie Ortodoxă din Biserica noastră. Viețile și operele lor ne dezvăluie, pe de o parte, frumusețea talanților primiți de ei de la Dumnezeu și, pe de altă parte, exemplara lor înmulțire pe diferitele trepte ale slujirii la care au fost chemați. Astfel, îi vedem cu ochii minții mai întâi în familiile lor, copii deosebit de ascultători și receptivi la învățăturile primite de la părinți. Apoi, îi vedem învățăcei iubitori de carte, remarcându-se în cele mai vestite școli ale imperiului, uimindu-și colegii și profesorii cu râvna lor ieșită din comun. Pășind pe firul preocupărilor ulterioare, îi vedem retori în cetățile natale, cu șanse maxime pentru a face cariere strălucite. Voind însă a-și dedica știința și energia în slujirea Bisericii, au părăsit curând avantajele ispititoare pe care le ofereau Tribunalul și Forul, preferând ca în locul pledoariilor pentru cauze omenești, unele cu totul în afara adevărului și dreptății, să pledeze întru apărarea dreptei credințe a Bisericii, atacată atât de virulent de tot felul de erezii. Pentru a observa ascensiunea în timp a valorificării tezaurului retoric greco-roman de către Sfinții Trei Ierarhi, vom prezenta informațiile în ordine cronologică.

V.4.1. *„Retorica" de acasă*

Sfântul Vasile a beneficiat de primele învățături de la tatăl său, retorul Vasile, numit în Pont „dascăl obștesc al virtuții", de la mama sa, Emilia, și de la bunica dinspre tată, Macrina „cea bătrână". Atmosfera familială, de asemenea, a avut un rol decisiv asupra începuturilor educației lui. Nu doar părinții erau modele deosebite, ci și frații: Macrina („cea tânără"), Grigorie (viitor episcop de Nyssa), Petru (viitor episcop de Sevasta).

La rândul său, Sfântul Grigorie are cuvinte de aleasă prețuire pentru părinții săi, bătrânul episcop Grigorie și venerabila Nona; tatăl era de o bunătate rară, drept și simplu în purtări, ca un alt patriarh Avraam, iar mama provenea din părinți creștini evlavioși, ea însăși temătoare de Dumnezeu, născându-l pe Grigorie în urma a multe rugăciuni. De mic, părinții i-au oferit cărțile creștine (Sfânta Scriptură, scrieri ale lui Origen, Eusebiu de Cezareea, Sf. Atanasie cel Mare etc.) și i-au făcut cunoștință cu oameni de un caracter ales (pedagogul ascet Carterie, Sfântul Amfilohie – viitor episcop de Iconiu etc.).

Sf. Ioan Gură de Aur a fost fiul lui Secundus, unul dintre generalii Imperiului Roman de Răsărit, și al Antuzei, care se trăgea dintr-o familie de nobili creștini antiohieni. Rămas orfan de tată, pe când era foarte mic, Ioan a primit o educație atentă prin grija devotatei sale mame, care, deși suferise privațiunile văduviei la 20 de ani, luase hotărârea de a nu se recăsători[214]. Învățându-l acasă tot ce știa mai bine, Antuza l-a dat apoi sub îndrumarea unor oameni înduhovniciți, ca Meletie, episcopul Antiohiei (care l-a și botezat), Diodor, starețul unei mănăstiri din Antiohia și profesor la școala teologică, ascetul Carterie ș.a., și nu a precupețit nicio cheltuială pentru ca fiul ei să aibă cele mai importante cărți creștine din vremea aceea, cu deosebire ale marilor teologi alexandrini.

V.4.2. *Însușirea retoricii în școlile vestite ale vremii*

După școala de acasă, pe la 12-13 ani, Sfântul Vasile a mers la Cezareea Capadociei, unde, în scurtă vreme, a venit și Sfântul Grigorie. Ei au devenit astfel destul de apropiați, dar prietenia lor se va desăvârși la Atena, unde vor studia împreună aproximativ 5 ani. Cezareea era considerată atunci o „metropolă a discursurilor", arta vorbirii fiind cea mai înaltă frumusețe a ei, semn distinctiv față de alte cetăți. Cu toate acestea, cei doi viitori mari ierarhi ai Bisericii și-au dat seama că retorica nu trebuie privită ca o valoare ultimă, ea fiind doar un auxiliar pentru „filosofia creștină", adică învățătura Bisericii. Totuși, „retorica este absolut necesară exprimării ideilor", zice Sfântul Grigorie, căci „o idee inexpresivă e ca o mișcare de paralitic". Obiectul prioritar al râvnei lor rămâne însă deasupra obiectivelor elocinței în sine, „filosofia, despărțirea de lume, trăirea cu Dumnezeu și câștigarea celor de sus prin cele de jos".

În „Atena cea de aur", cum numește Sfântul Grigorie capitala Atticii, cei doi au dovedit că dragostea de știință reprezintă un imbold sfânt pentru mari împliniri și un semn incontestabil al vocațiilor autentice. Despărțirea lor temporară, după împreună-șederea la Cezareea

[214] Amintim aici că Sfântul Ioan a mai avut și o soră, născută înaintea lui, dar care a murit de timpuriu.

Capadociei, şi reîntâlnirea la Atena, se aseamănă cu apele unui râu, care, după ce se împarte undeva în două şuviţe, se reîntâlnesc în aval. De la istoricii Sozomen şi Socrate aflăm numele a doi dintre marii profesori atenieni, Himeriu şi Proheresiu, dar nu este exclus ca Sfinţii Vasile şi Grigorie să fi beneficiat şi de cursurile vestitului Libaniu, în vremea când acesta profesa la Atena. Cât despre Sf. Ioan Gură de Aur, toate izvoarele îl indică pe Libaniu ca magistru direct şi apropiat, care ar fi dorit să-l lase urmaş la catedră, dacă „nu l-ar fi furat creştinii", expresie pusă chiar pe seama magistrului de către Sozomen, în lucrarea *Viaţa marelui Ioan Hrisostom*[215]. Un alt mare dascăl al Sfântului Ioan a fost filosoful Andragaţiu, pomenit, de asemenea, în majoritatea izvoarelor.

V.4.3. *Materiile de învăţământ*

Materiile de învăţământ studiate de Sfinţii Trei Ierarhi sunt cele care erau considerate în cea mai mare cinste la vremea aceea, şi anume *retorica* şi *filosofia*. La Atena, după informaţiile istoricului Socrate, erau studiate şi *gramatica, dialectica, astronomia, geometria, aritmetica* şi chiar *medicina*. Profesorul Stylianos Papadopoulos notează că materiile erau distribuite pe două cicluri: *trivium*-ul (filosofia, gramatica şi retorica) şi *quatrivium*-ul (aritmetica, geometria, astronomia şi muzica). De la Sfântul Grigorie aflăm că Sfântul Vasile, încercat de o boală grea în vremea studiilor, a ales să studieze medicina în locul muzicii, dorind să aibă cunoştinţe medicale cât mai multe.

În Antiohia, de asemenea, retorica şi filosofia erau studiate prioritar, în cadrul aceloraşi arte, numite „liberale", la fel ca la Atena. Cunoştinţele pe care studenţii le asimilau în marile centre culturale erau predate, în general, pe textele literare ale autorilor clasici: poeţi, istorici, filosofi, retori etc., pe scurt, toată pleiada marilor spirite ale culturii greceşti. Exemple în acest sens, cu o mulţime de nume şi opere, ne dă (şi chiar ne recomandă) Sfântul Vasile, în mai sus-pomenita *Omilie către tineri*, numită şi *Cum pot întrebuinţa cu folos [tinerii] literatura scriitorilor elini*.

[215] Sozomen, *Viaţa marelui Ioan Hrisostom*, în *PG* 67, col. 1513.

Tinerii erau pregătiţi în special pentru ocuparea dregătoriilor publice, cariera juridică fiind una dintre cele mai accesate căi de ascensiune pe scara socială a vremii (lat. *cursus honorum*). Or, pentru această carieră, arta retoricii sau a elocinţei era de o importanţă vitală. Nu singură, însă. Stăpânirea artei retorice presupunea însuşirea regulilor gramaticii şi ale stilului. Erau studiate în amănunt tehnicile diferitelor discursuri, pentru apărător şi acuzator, cu raportare la făptaş şi victimă, delicte, dovezi etc. Pe lângă figurile de cuvinte şi figurile retorice, un retor trebuia să stăpânească modalităţile de acţiune asupra minţii auditorilor, cu atenţie asupra tuturor stărilor sufleteşti: mânie, ură, prietenie, teamă, încredere, pudoare, invidie, indignare, dispreţ, milă, bunăvoinţă etc. Iar pentru a face faţă disputelor din tribunale, trebuia studiată şi filosofia, cu părţile ei practice, speculative şi demonstrative, în aşa fel încât vorbitorul să devină un bun dialectician. Peste toate ştiinţele vremii trona, aşadar, supremaţia retoricii! Era ştiinţa cea mai în vogă, un etalon al epocii, nimic altceva nu era mai admirat decât ea. Din păcate însă, retorica era privită ca o artă în sine, fără a se da importanţa cuvenită principiilor morale, fără a se lua în seamă dacă pledoaria apără un act moral sau o imoralitate.

De aceea, trebuie preţuită cu o şi mai mare cinstire educaţia profund creştină dobândită acasă de Sfinţii Trei Ierarhi, care i-a ajutat să nu se lase cuceriţi în întregime de ştiinţa profană, ci să o asimileze atât cât să le fie de folos în misiunea creştină de mai târziu. Mai mult, Sfinţii Trei Ierarhi vor nutri o sinceră admiraţie pentru valorile culturii profane, cum vedem din răspunsul Sfântului Grigorie adresat celor care negau aceste valori:

> „Nu trebuie dispreţuită ştiinţa, pentru că aşa se pare unora; ci se cuvine să fie consideraţi ca ignoranţi şi inculţi aceia care au o asemenea atitudine; ei ar voi ca toţi să fie în situaţia lor, pentru ca starea lor să rămână ascunsă în comunitate şi să evite reproşul de incultură"[216].

[216] Sf. Grigorie Teologul, *Necrolog în cinstea marelui Vasile*, XI, 4; cf. trad. Pr. I.G. Coman, în „Studii universitare ale Părinţilor capadocieni", în: *Studii Teologice*, VII (1955), 9-10.

În acelaşi ton se exprimă şi ceilalţi doi ierarhi. Sfântul Vasile vede în cultura profană o podoabă pentru învăţătura creştină,

„după cum frunzele unui pom reprezintă o podoabă pentru ramurile cu fructe [...]. Desigur, pentru suflet este important adevărul creştin, dar nu este lipsit de graţie ca acest fruct să fie învelit în înţelepciunea profană, aşa cum frunzele oferă protecţie şi înfăţişare agreabilă fructului”[217].

Iar Sf. Ioan Gură de Aur, vorbind despre însuşirile şi pregătirea predicatorului, notează că preotul trebuie să fie gata a lupta cu toţi vrăjmaşii (eleni, iudei, eretici etc.), pledând, între altele, nu doar să cunoască bine dialectica, ci *să fie neîntrecut în dialectică*[218]. Amintim în treacăt că dialectica reprezenta, pentru filosofia antică, arta descoperirii adevărului prin confruntarea părerilor contrare. Astfel de exerciţii au constituit mare parte din preocupările marilor filosofi, începând cu Socrate. În contextul actual, dialectica poate însemna ştiinţa preotului (şi a creştinului, în general) de a conversa în mod competent cu potrivnicii dreptei credinţe, întru apărarea şi promovarea Ortodoxiei.

Dacă Vechiul Testament este considerat, pe bună dreptate, *pedagog către Hristos*, după inspirata formulare a Sf. Apostol Pavel (*Galateni* 3, 24), Clement Alexandrinul va susţine, nu fără dreptate, că ştiinţa profană, la rândul ei, este tot un fel de pedagog către Hristos. Sfântul Vasile arată cum chiar Scriptura Veche ne dă exemple de oameni aleşi care s-au instruit în ştiinţe profane, care i-au ajutat apoi să înţeleagă mai bine Sfintele Scripturi: Moise, vestit între toţi oamenii prin înţelepciunea sa, şi-a exercitat mintea mai întâi în învăţăturile egiptenilor şi numai după aceea s-a apropiat de contemplarea Fiinţei; tot aşa şi Daniel cel înţelept din Babilon întâi s-a iniţiat în ştiinţele caldeilor şi apoi s-a apropiat de dumnezeieştile învăţături. Părintele profesor patrolog Ioan G. Coman

[217] Sf. Vasile cel Mare, *Omilia a XII-a*, 2; cf. trad. Pr. D. Fecioru, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, p. 568.

[218] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoţie*, IV, 5, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, p. 146 ş.u.

remarcă tranşant că *înalta şi subtila teologie a Părinţilor capadocieni este de neconceput fără larga lor cultură profană!* Fără nicio teamă de a greşi, se poate afirma acelaşi lucru şi despre al treilea ierarh, nu capadocian, ci antiohian, Sf. Ioan Gură de Aur. Valorificând tot ce a dat mai bun şi mai frumos ştiinţa profană, Sfinţii Trei Ierarhi au avut o mare grijă, în schimb, pentru înaintarea în virtutea creştină. Nu doar că reţineau de la profesori numai învăţăturile care sprijină creştinismul, dar legau prietenii doar cu acei colegi care le împărtăşeau aspiraţiile spre virtute. Evitau astfel certăreţii, libertinii, dezordonaţii, precum şi serbările, teatrele, ospeţele etc., atât de ademenitoare în cetatea Atenei, pe atunci păgână şi cosmopolită. Iar la învăţătură au fost atât de râvnitori, încât toţi trei au avut oferte să rămână la catedre. „Se poate imagina o consacrare şi o preţuire mai glorioasă a unui student? La câţi studenţi se întâmplă acest lucru?” – se întreabă admirativ Părintele Ioan G. Coman. Este limpede că succesul lor la învăţătură s-a datorat muncii lor susţinute şi bine organizate, nivelului înalt al profesorilor şi prieteniei cu studenţi la fel de conştiincioşi.

V.4.4. *Câteva precizări privind dialectica*

Dacă în privinţa înţelegerii celorlalte ştiinţe (gramatica, filosofia, astronomia etc.) întâmpinăm, în general, mai puţine dificultăţi, în legătură cu *dialectica* înţelegerea este oarecum îngreunată de absenţa informaţiilor din cadrul cursurilor şi programelor analitice de la facultăţile teologie. De aceea, socotim binevenită includerea câtorva date, fie şi cu un caracter mai general, pentru stimularea interesului studenţilor asupra acestei ştiinţe atât de preţuită în Antichitate (şi nu numai).

În şcolile vestite în care au învăţat Sfinţii Părinţi ai veacului de aur al Bisericii, ştiinţa retoricii (şi a filosofiei, de altfel) era de neconceput fără studierea dialecticii. De ce era atât de importantă dialectica în ecuaţia artelor „liberale”? Notăm mai întâi câteva remarci ale unor Sfinţi Părinţi binecunoscuţi.

(a) Sf. Ioan Gură de Aur se numără printre cei care ne furnizează cele mai multe argumente pentru importanţa acestei discipline. În *Tratatul*

despre preoție, Sfântul Părinte dedică pagini întregi îndemnurilor legate de pregătirea pe care trebuie să o aibă preotul pentru a se lupta cu toți potrivnicii Bisericii, în special (la vremea aceea) cu elinii, iudeii și ereticii. Iată câteva fragmente:

> „În bătăliile obștești, fiecare ostaș luptă cu arma pe care o are și cu ea atacă și se apără de dușmani; în lupta pe care o are de dus preotul, nu-i așa. Dacă cel care vrea să învingă nu cunoaște toate felurile de luptă, diavolul știe să răpească oile, căci bagă înăuntrul Bisericii pe tâlharii săi prin acea parte pe care preotul n-a păzit-o bine. Dar asta nu se întâmplă când diavolul simte că păstorul cunoaște toate științele și sesizează bine și toate vicleniile lui"[219].

Comentând apoi cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Și chiar dacă sunt neiscusit în cuvânt, nu însă în cunoștință, ci v-am dovedit-o în totul față de voi toți" (*2 Corinteni* 11, 6), prin care Vasile, interlocutorul Sfântului Ioan (altul decât Sf. Vasile cel Mare), înțelege că un apostol, un propovăduitor, nu trebuie să fie preocupat în mod expres de arta dialecticii, demonstrează greșita înțelegere a spuselor Sfântului Pavel, arătând că Apostolul era, de fapt, strălucit nu numai prin minuni, ci și prin elocvență, dând ca exemplu întâmplarea petrecută în Licaonia, când locuitorii acestei cetăți au crezut despre Pavel că este zeul Hermes[220] (*Faptele Apostolilor* 14, 12). De ce? Răspunde Sf. Ioan Hrisostom: „Nu din pricina minunilor, ci a cuvântului!"[221].

(b) Sf. Grigorie Teologul, evocând buna stăpânire a dialecticii de către Sf. Vasile cel Mare, spune la un moment dat: „Era mai ușor să treci prin labirinte complicate, decât să scapi de lațul argumentelor lui Vasile". Să ne amintim și aici de faptul că Sfântul Grigorie arată cât de importantă poate fi știința profană în confruntările cu toți potrivnicii dreptei credințe:

[219] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, IV, 4, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, pp. 140-141.

[220] Hermes (Ερμῆς) era socotit de vechii greci zeul responsabil cu transmiterea și tălmăcirea mesajelor zeiești, precum și zeul elocinței; de remarcat că știința hermeneuticii își derivă numele de la Hermes (remarcă asemănarea lexicală dintre ἑρμηνευτική și Ἑρμῆς).

[221] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, IV, 7, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoție*, p. 153.

> „Nu trebuie disprețuită știința, pentru că așa se pare unora; ci se cuvine să fie considerați ca ignoranți și inculți aceia care au o asemenea atitudine; ei ar voi ca toți să fie în situația lor, pentru ca starea lor să rămână ascunsă în comunitate și să evite reproșul de incultură"[222].

(c) Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă la cunoașterea și utilizarea științei profane în propovăduirea și apărarea dreptei credințe, mai ales în cunoscuta *Omilie către tineri*, numită și *Cum pot întrebuința cu folos [tinerii] literatura scriitorilor elini.*

Ce era și cu ce se ocupa, concret, dialectica? *Dialectica*, cunoscută și sub denumirea de *arta dialectică*, era *arta descoperirii adevărului prin confruntarea raționamentelor contrare*; era întrebuințată în domeniul filosofiei, al logicii și al retoricii. Denumită în limba greacă veche διαλεκτική τέχνη – *arta interlocuțiunii* (< διαλέγεσθαι – *a conversa*; διαλέγειν – *a tria, a distinge*), avea același sens cu latinescul *ars dialectica – arta conversației*. Așadar, dialectica însemna deopotrivă *metodă de discuție, raționament, chestionar/anchetă* și *interpretare*, ocupând de-a lungul timpului un loc important în filosofiile occidentale și orientale. Ca noțiune, dialectica a fost teoretizată și popularizată în special de Platon, prin intermediul *Dialogurilor* sale. Practic, dialectica își are rădăcinile în confruntarea între doi oameni cu idei diferite și din încercarea lor de a se convinge reciproc. Artă a dialogului și a conversației, dialectica se distinge de retorică (întrucât aceasta se raportează mai degrabă la *formele* discursului, prin enumerarea posibilelor lui enunțuri), fiind cunoscută ca mijloc de aflare a cunoștințelor prin examenul succesiv al pozițiilor distincte, voit opuse, chiar dacă vom întâlni metode abuzive, care vizează persuasiunea mai mult decât adevărul. În general vorbind, ea reprezintă un proces de gândire ce se produce în manieră discontinuă, prin opoziție, confruntare sau multiplicitate a ceea ce este în mișcare, și care permite accesul la un termen superior, ca o definiție sau un adevăr. Ea a devenit astfel o tehnică standard de raționament, care de obicei purcede prin punerea în paralel a unei *teze* și *antiteze*, tinzând să depășească contradicția care rezultă într-o *sinteză* finală; de unde și

[222] Sf. Grigorie Teologul, *Necrolog în cinstea marelui Vasile*, XI, 1.

faimosul plan dialectic, cu structura *teză – antiteză – sinteză*: *propun* (teza), *opun* (antiteza), *compun* (sinteza), în care se depășește opoziția.

În funcție de timp și loc, istoria filosofiei a înregistrat diferite variante ale dialecticii. Printre cele mai cunoscute se numără *dialectica socratică*, *dialectica scolastică*, *dialectica hegeliană*, *dialectica lui Karl Marx*, dar există, de asemenea, forme de dialectică în spiritualitatea și exegeza religioasă, ca dialectica budistă și cea talmudică.

În Antichitate, dialectica socratică a fost precedată de raționamentele lui Parmenide (secolul al V-lea î.Hr.) și ale ucenicului său, Zenon din Eleea, cu celebrele sale paradoxuri, dar și de „dialectica" lui Heraclit, constând din „armonia contrariilor".

Socrate a rămas celebru în istoria filosofiei (și a pedagogiei) prin metoda sa maieutică, „a moșitului" (gr. μαιευτική < μαιεύεσθαι – *a moși*), numită și „metoda nașterii ideilor", care constă în supunerea ucenicului la un interogatoriu intens, adesea cu întrebări precise, la care se răspundea inevitabil cu „da" sau „nu". Progresiv, ucenicul singur afla răspunsul întrebării, dar nu de la maestru, ci de la el însuși. Practic, răspunsul era latent în mintea ucenicului.

Dialectica eristică (*a disputelor*), definită de Arthur Schopenhauer „arta de a avea întotdeauna dreptate", este o formă a dialecticii preferată de sofiști, termen care îi cuprinde atât pe marii profesori de retorică ai școlilor celebre din veacurile III-IV (Proheresiu, Himeriu, Andragațiu, Libaniu etc.), cât și pe pretinșii dascăli, care utilizau cu viclenie mijloacele stilistice pentru a impune minciuna drept adevăr. De aceea *sofismul* este definit astfel: „Silogism sau raționament corect din punct de vedere formal, dar greșit din punctul de vedere al conținutului (fiind bazat pe un echivoc, pe utilizarea aspectelor neesențiale ale fenomenelor etc.), adesea folosit pentru a induce în eroare" (DEX). Cu aceștia din urmă Sf. Vasile cel Mare a avut deseori confruntări, atrăgând atenția, așa cum am mai amintit, că „Satana este cel mai mare sofist".

V.4.5. *Practicarea retoricii*

După încheierea studiilor, fiecare dintre cei trei Ierarhi a predat retorica și a pledat în tribunale, dar nu pentru multă vreme. Sfântul Vasile, cel

mult doi ani, Sfântul Grigorie, mai puțin de un an, iar despre Sfântul Ioan se spune doar că „se pare că ar fi predat", existând, astfel, posibilitatea să nu fi pus deloc piciorul în tribunale. Istoricul Sozomen menționează că atunci când Ioan era așteptat să judece procese și să participe la viața retorilor, el a luat hotărârea de a se antrena în citirea Sfintelor Scripturi și de a filosofa după legea Bisericii, deoarece nu s-a putut adapta vieții tumultuoase a tribunalelor. Cât despre Sfinții Vasile și Grigorie, istoricii ne spun că ei au acceptat oficiul judecătoresc doar la insistențele cunoscuților, fie prin rugăminți, fie prin felurite „presiuni". Profesorul Stylianos Papadopoulos notează despre Sfântul Vasile că „a pledat în judecătorii, a predat ocazional retorică, a vorbit la întâlnirile creștinilor cu știință de carte. A luat cuvântul în adunările oamenilor Bisericii, în Arhiepiscopia Cezareei. A fost rugat de arhiepiscopul cetății, Dianu, să-i ajute pe copiii creștini"[223]. În același context, Stylianos Papadopoulos, cercetând cu de-amănuntul viața și faptele Sfântului Grigorie, notează la un moment dat cum capadocienii nazianzieni aproape că l-au silit pe concitadinul lor să urce la catedră. Sfântul Grigorie, fără să râvnească acest oficiu, „a predat, a pledat, a impresionat, a fost admirat. Era într-adevăr un retor mare. Cuvântul îi era adesea poetic. Rezultatul a fost că și-a fermecat ascultătorii, care izbucneau în urale și aplauze. Pe el însă nu-l interesau prea mult asemenea lucruri și a părăsit repede catedra de profesor"[224].

Am evocat aici, pe scurt, legăturile celor Trei Ierarhi cu lumea Tribunalului și a Catedrei nu pentru a ilustra neapărat preocupările lor în aceste direcții, mai ales că ei înșiși nu le-au râvnit, ci pentru a sublinia că *ei erau foarte bine pregătiți în arta retoricii, capabili să profeseze în mod strălucit.*

V.5. **Concluzii**

Întâlnirea predicii cu retorica greco-romană, petrecută îndeosebi în veacul al IV-lea, n-a schimbat esențial tehnica propovăduirii, însă

[223] Stylianos PAPADOPOULOS, *Viața Sfântului Vasile cel Mare*, trad. Diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2003, p. 55.

[224] Stylianos PAPADOPOULOS, *Vulturul rănit. Viața Sfântului Grigorie de Nazianz*, trad. Pr. C. Coman și Diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2002, p. 46.

predicatorii au îmbogăţit această tehnică în folosul creştinismului. Am observat, de asemenea, că anumite operaţii retorice, sistematizate de Quintilian, sunt încă utile predicatorului modern. *Adaptarea* în predică nu înseamnă numai armonizarea limbajului şi a conţinutului vizavi de nivelul auditoriului, ci şi menţinerea pasului cu anumite norme ale retoricii moderne. Limbajul şi tehnicile de utilizare, ca orice lucru omenesc, evoluează, se schimbă. De aceea, predicatorul nu trebuie să se plaseze într-un conservatorism păgubos, ci va urmări noutăţile editoriale din domeniu, fructificând tot ce sprijină demersul omiletic. Raportul retorică – omiletică trebuie privit realist şi obiectiv, pe tot parcursul istoriei, dar mai ales în perioada de maximă apropiere, aşa cum am văzut în cazul Sfinţilor Trei Ierarhi. De aceea, punctăm în final:

› după cum Vechiul Testament este considerat, cu dreptate, „pedagog" (călăuză) către Hristos (*Galateni* 3, 24), la fel poate fi socotită ştiinţa profană pentru învăţătura creştină (Clement Alexandrinul);

› practicarea retoricii, chiar pentru scurtă vreme, a însemnat pentru Sfinţii Trei Ierarhi proba de foc a deprinderii vorbirii în public, fapt ce se va răsfrânge benefic asupra slujirii Amvonului;

› din retorica greco-romană au preluat doar mijloacele tehnice ale rostirii frumoase şi convingătoare, nu scopul şi conţinutul, utilizând arta în slujirea adevărului creştin; nu au făcut artă pentru artă, ca în forum şi tribunale, ci *artă pentru misiunea Bisericii*;

› reţinem, în sfârşit, că prestigiul oratoric din timpul vieţii pământeşti şi extraordinara admiraţie pe care ei au câştigat-o de-a lungul veacurilor, se datorează, desigur, adâncimii învăţăturii propovăduite şi frumuseţii stilistice, dar, mai presus de toate, exemplarei lor vieţi duhovniceşti, altfel spus, compatibilităţii dintre cuvântul rostit şi exemplul personal, după modelul Învăţătorului Desăvârşit, Iisus Hristos – Cuvântul Întrupat.

Aşadar, studierea retoricii antice şi a tehnicilor discursului profan modern nu numai că este de mare folos Omileticii, dar va fi şi dovada unei deschideri fireşti pe care propovăduitorii trebuie să o aibă mereu faţă de valorile culturii laice, evident a celor care nu contrazic dreapta

credinţă. Iar această deschidere îl avantajează pe preot nu doar la Amvon, ci şi la perfecţionarea discursului public, în general. Ca intelectual în sânul comunităţii pe care o slujeşte, preotul este chemat adesea la diverse manifestări culturale şi este invitat, totodată, să ia cuvântul. Ei bine, în atari situaţii el se va feri să ţină o predicuţă improvizată, care poate atrage aprecieri maliţioase ale celor de faţă, cum, din păcate se întâmplă uneori. În schimb, va rosti liber o exhortaţie documentată şi persuasivă, în care expresivitatea şi vioiciunea stilistică va fi dovada deschiderii spre valorile culturii profane, după exemplul minunat al Sfinţilor Trei Ierarhi, patronii Facultăţilor de Teologie Ortodoxe şi mentori duhovniceşti ai celor care studiază în ele, cu dragoste, râvnă şi conştiinciozitate.

Subiecte pentru seminarizare

1. Raportul dintre Retorică şi Omiletică. Similitudini şi diferenţieri;
2. Cum au valorificat, concret, Sfinţii Trei Ierarhi preceptele retoricii greco-romane?;
3. Utilitatea actuală a Retoricii antice.

BIBLIOGRAFIE

Aristotel, *Retorica*, trad. Maria-Cristina Andrieş, Ed. IRI, Bucureşti, 2004;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Coman, Ioan Pr., „Studiile universitare ale Părinţilor Capadocieni", în: *Studii Teologice*, VII (1955), 9-10, pp. 531-554;

Chilea, Sebastian Pr., „*Leonard Fendt, Homiletik*, ed. a II-a, Berlin, 1970 (recenzie)", în: *Ortodoxia*, XXIV (1972), 2, pp. 255-256;

Cicero, Marcus Tullius, *Despre Orator* (*De oratore*), în vol. *Opere alese*, ediţie îngrijită de G. Guţu, vol. II, Bucureşti, 1973;

Duţu, Constantin Pr., „Întâlnirea predicii creştine cu retorica greco-romană", în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2, pp. 102-162;

Florescu, Vasile, *Retorica şi neoretorica*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1977;

Ghiaţă, Petre, *Demostenes sau despre arta elocinţei*, Bucureşti, 1970;

Guiraud, Pièrre, *La Stylistique*, Paris, 1967;

Iustin Martirul şi Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creştinilor*, 67, în *PG* 6, col. 429; cf. trad. rom. Pr. O. Căciulă, în vol. *Apologeţi de limbă greacă*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 2, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1978;

Quintilian, Fabius M., *Arta oratorică*, vol. I, II şi III, trad. M. Hetco, Ed. Minerva, Bucureşti, 1974;

Sălăvăstru, Constantin, *Mic tratat de oratorie*, Ed. Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2010;

Vasile cel Mare, Sf., *Omilia a XXII-a* (*Către tineri*), în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 17, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1986.

VI. PREDICA ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ[225]

VI.1. Privire de ansamblu asupra predicii româneşti de la începuturi până în secolul al XX-lea

1. *Sfinţii Apostoli Andrei şi Filip;* 2. *Sfântul Niceta de Remesiana;* 3. *Grigorie Ţamblac;* 4. *Sfântul Voievod Neagoe Basarab;* 5. *Diaconul Coresi;* 6. *Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei;* 7. *Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul;* 8. *Samuil Micu;* 9. *Petru Maior;* 10. *Eufrosin Poteca;* 11. *Sfântul Ierarh Andrei Şaguna;* 12. *Zaharia Boiu.*

Păşim pe drumul deschis de primii propovăduitori ai Evangheliei, din zorii creştinismului şi până la o epocă de apogeu, reprezentată de marii predicatori ai Bisericii noastre în perioada modernă, trecând pragul secolului al XX-lea şi încercând să relevăm evoluţia predicii de-a lungul acestor veacuri dimpreună cu acţiunile misionar-predicatoriale, prin surprinderea unor teme majore, a tehnicilor utilizate, precum şi a progreselor dobândite în câmpul limbajului omiletic.

VI.1.1. *Sfinţii Apostoli Andrei şi Filip*

Urmele paşilor Sfântului Apostol Andrei cel Întâi chemat – *Ocrotitorul României* – se regăsesc şi astăzi în Dobrogea, cunoscută sub denumirea de

[225] Patru prelegeri (8 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Nicuşor Beldiman.

Scythia Minor (Dacia Pontică), fostă provincie romană. El a propovăduit pe aceste meleaguri Sfânta Evanghelie chiar de la începutul creştinismului, având în cuget pilda şi porunca Învăţătorului Desăvârşit, Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Aşadar, cunoaştem din istoria Bisericii Române că printre popoarele evanghelizate de Sf. Apostol Andrei se numărau şi sciţii, adică locuitorii daco-romani din Scythia Minor, strămoşii noştri. Nedepăşind epoca apostolică, trebuie amintit, potrivit unor cercetări mai noi, şi un alt misionar creştin, Sfântul Filip, cel de-al doilea apostol care a sfinţit pământul românesc propovăduind, alături de Sf. Apostol Andrei, Cuvântul Evangheliei Mântuitorului Hristos.

VI.1.2. *Sfântul Niceta de Remesiana*

Ulterior, la sfârşitul secolului al III-lea şi începutul celui de-al IV-lea, este menţionat ca predicator episcopul daco-roman, Sf. Niceta de Remesiana, oraş din provincia Dacia Mediterranea, aflat pe drumul care lega Europa Occidentală de Constantinopol, aparţinând de Mitropolia din Tesalonic. Despre activitatea acestui ierarh devotat cuvântului Domnului au lăsat mărturii preotul Ghenadie de Marsilia, în lucrarea *Liber de viris illustribus*, Cassiodor, în *De institutione divinarum litterarum*, precum şi episcopul Romei, Inocenţiu I, în *Epistola XVI* şi *XVII* urmate, cu mult mai târziu, de date sintetizate de învăţatul A. Burn într-o *Introducere* care precedă ediţia completă a operei Sfântului Niceta. Cele care au făcut cunoscută viaţa şi strădaniile sale sunt *Poemele XVII* şi *XXVII*, compuse de Sf. Paulin de Nola, care constituie principalul izvor extern. Acestea i-au fost dedicate în urma celor două vizite făcute la Nola, la invitaţia prietenului său, spre a-şi exprima dragostea plină de admiraţie faţă de un prieten drag, spre a-l cinsti în mod cu totul deosebit. Aflăm astfel din versurile Sfântului Paulin că Sfântul Niceta îşi desfăşura activitatea misionară în Dacia.

Părintele profesor Ioan G. Coman face câteva precizări importante cu privire la legătura spirituală a Sfântului Niceta cu daco-romanii din acea epocă, arătând că Ortodoxia românească a primit, prin strămoşii ei daco-romani şi prin generaţiile lor următoare până azi, credinţa şi

doctrina teologică fără schimbare de la Sfântul Niceta. Claritatea gândirii teologice la români vine, în mare măsură, de la Sfântul Niceta. Dulceaţa slujbelor şi a cazaniilor ortodoxiei româneşti provine, probabil, tot de la el. Concluziile la care se poate ajunge sunt concis formulate de eruditul istoric Vasile Pârvan: a predicat învăţătura creştină pe cele două maluri ale Dunării, fiind apostolul daco-romanilor din dreapta şi din stânga Dunării.

VI.1.3. *Grigorie Ţamblac*

Ca nume de marcă în istoria predicii secolului al XV-lea, trebuie amintit apoi Grigorie Ţamblac, preot al Patriarhiei din Constantinopol, care vizitează de două ori Moldova, ostenind pe aceste plaiuri ani îndelungaţi. În Moldova a sosit ca trimis al Patriarhiei Ecumenice în anul 1401, în vremea domniei luminatului voievod Alexandru cel Bun, când între patriarhul de la Constantinopol şi Mitropolia Moldovei au avut loc disensiuni provocate de nerecunoaşterea lui Iosif, cel dintâi dintre mitropoliţii acestei ţări. Dar delegaţia din care făcea parte şi Grigorie Ţamblac aducea cu sine solia împăcării.

Ţamblac a fost mai întâi călugăr la Constantinopol, apoi, din 1402, primeşte titlul de *prezviter al Bisericei cei mari a Moldovei*, unde a activat ca monah şi predicator la Suceava. În această calitate, ieromonahul rostea, la 20 decembrie 1401, o predică la biserica mitropolitană din Suceava. Această cuvântare nu constituie un început în istoria predicii la români, ci, mai degrabă, prima mărturie din literatura omiletică ce ni s-a păstrat, despre roadele bune ale unei vieţi religioase intens trăite în Biserica noastră la acea vreme. Au urmat şi alte cuvinte de învăţătură, pe care episcopul Melchisedec Ştefănescu consideră că le-a rostit în limba română, întrucât poporul român din Suceava nu le-ar fi înţeles altfel. Menţionăm câteva panegirice la sfinţi: *Cuvânt de laudă la Sfântul Gheorghe, Cuvânt de laudă la Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, Cuvânt de laudă la Profetul Ilie*, iar dintre cele rostite la comemorarea unor evenimente din viaţa Mântuitorului, notăm: *La Duminica Floriilor, La Vinerea Mare, La Joia Mare*, ultimele fiind dintre cele care tratează chestiuni

referitoare la învățătura de credință, asceza sau morala creștină, *Despre milostenie și săraci*, *Despre viața călugărilor*.

VI.1.4. *Sfântul Voievod Neagoe Basarab*

Trecem peste granițe și timp și ajungem în Țara Românească din anii 1512-1521, când domn era Sf. Voievod Neagoe Basarab, *urmaș al Basarabilor* – ieșiți din „umbra sfântă", care, alături de Mușatini, sunt prezentați de Mihai Eminescu astfel: „Descălecători de țară, dătători de legi și datini"[226]. Voievodului Neagoe îi datorăm cea mai importantă operă a literaturii române în forma slavonă, scrisă în ultimii ani de domnie.

Conținutul manuscrisului are un caracter didactic, propriu-zis, un manual – testament, având ca finalitate educația viitorului domn. Prin urmare, prima carte de pedagogie românească este una politică și religioasă, cu elemente de tratat militar, dar în esență dă o serie de îndrumări în legătură cu felul cum trebuie să se comporte și să conducă un domnitor bun. Dacă prima parte constituie o antologie de comentarii, un conglomerat de texte religioase, identificabile în Biblie, în cărțile de cult ale Bisericii Ortodoxe, în cărțile poporului și la diferiți scriitori religioși bizantini, cea de-a doua parte, mai valoroasă, este structurată în 13 capitole ce tratează tot atâtea teme: comportarea viitorului domnitor, încă nevârstnic, față de boieri și față de popor, primirea solilor, dragostea lui Dumnezeu, dreapta judecată, evitarea războaielor prin renunțarea la orgoliu și apărarea păcii. Ceea ce ne interesează în mod deosebit în această a doua parte a *întâiului nostru tratat de dogmatică, de morală și de spiritualitate creștină* este prezența în cuprinsul *Învățăturilor* a primei predici cunoscute și păstrate în literatura noastră omiletică: *Cartea lui Neagoe Voevod către Chir Vlădica Macarie și către alți egumeni și ieromonahi și preoți și către tot clirosul, cându au îngropat a doao oară, în mănăstire la Argeș, oasele mume-sei, Doamnei Neagăi, și ale coconilor lui, Petru Voevod și Ioan Voevod, și a Doamnei Anghelini. Cu cuvinte și învățături de umilință.* Necrologul este străbătut, de la un capăt la altul, de o durere fără margini pentru pierderea fiului, dar și de regretul profund că

[226] Mihai Eminescu, *Scrisoarea III*, în vol. *Poezii*, Ed. Tedit FZH, București, 2004, p. 273.

nu a putut lua parte la înmormântarea mamei, pentru că se afla în pribegie ori, poate, pentru că era bolnav sau, în calitate de domn, se afla într-o campanie militară. Cu accente de bocet popular, descoperim în fiecare paragraf jalea de fiu și de tată care îi pierde, rând pe rând, pe cei dragi. Mai întâi, el se adresează celor prezenți la ceremonia funerară: „vlădica" Macarie, preoți, egumeni de la sfintele mănăstiri, boieri, mireni, bogați și săraci, bărbați și femei, cărora le cere iertare că, smerit, „cu un dor al inimii mele foarte amar și cu foc" dorește să cinstească moaștele mamei, cerându-și iertare de la aceasta că nu a găsit, în întreaga lui viață, răgazul de a-și arăta dragostea filială. Formula de adresare: „O, maica mea și dulceața inimii mele și roaba Dumnezeului meu", sugerează duioșia sentimentelor, ca și cea prin care își începe tânguirea la căpătâiul fiului răpus de moarte: „O, fiul meu, Petre! O, fătul meu!". Strigându-și durerea, bocind pe cel pentru care „ochii au rămas arși și pârliți de jalea înfloririi tale", realizează, dezarmat, că nu mai au niciun rost coroana și diademele cu care îl vor așeza în mormânt, căci, spune: „Stâlparea mea s-a uscat". Cu accente patetice, speră că totul este doar o iluzie: „Scoală, fătul meu, scoală, că au venit și oasele moașei tale (bunicii) la tine ca să se odihnească!". Momentele dramatice și le alină cu credința că bunul Dumnezeu va avea milă de ei.

Se observă accentele lirice în redarea profundelor frământări sufletești prin repetarea invocațiilor în cadrul monologului adresat, comparațiile comune: „Eu eram înaintea ochilor tăi mai luminat decât razele soarelui", ample enumerații, fraze, de asemenea, ample construcții exclamative spre lauda divinității, epitete depreciative, precum: „Ascultați-mă și pe mine, ticălosul". Însă pacea și liniștea sufletească vor fi fost greu de dobândit. Prin dragostea pentru cultură și rafinamentul artistic, prin harul, prin talentul scriitoricesc în redactarea *Învățăturilor*, cea dintâi operă de compoziție și inspirație poetică laică, de originalitate, creația Sf. Neagoe Basarab rămâne să înfrunte timpurile ce vor urma.

VI.1.5. *Diaconul Coresi*

Cazaniile lui Coresi ocupă locul cel mai important în literatura omiletică a Ortodoxiei românești, datorită prestigiului și circulației

largi de care s-au bucurat în decursul timpului. Cele mai vechi cazanii păstrate în limba română sunt din secolul al XVI-lea. Ele au fost traduse din limba slavonă de preoţi sau călugări anonimi şi au circulat în diferite părţi ale ţării, în copii manuscrise, din care unele se păstrează până azi în diferite codice, alături de alte scrieri religioase. Credem că este firesc să insistăm asupra cărţilor tipărite în limba română, graţie cărora neobositul Diacon Coresi se bucură de aprecierea tuturor filologilor şi istoricilor literaturii române: *deschizător de drumuri, ctitor pururea pomenit între ctitorii de limbă şi cultură românească, începătorul cărţii româneşti tipărite, părintele limbii române literare*, unul dintre pionierii de seamă ai ridicării limbii române la rangul de limbă de cultură, Diaconul Coresi a avut conştiinţa însemnătăţii operei sale. El vroia să facă din cărţile sale un instrument de răspândire a limbii româneşti, care să fie înţeleasă de toţi: aceasta înseamnă existenţa unei preocupări pentru limba literară.

Prin strădania Diaconului Coresi au văzut lumina tiparului două colecţii de cazanii: cea dintâi a fost tipărită în 1564, cu titlul *Tâlcul Evangheliilor*, tradusă în româneşte după lucrarea lui Petrus Melius Juhasz din 1563. Nu ne-a rămas decât în două exemplare, cu foi lipsă. Cartea formează un volum in-folio, nepaginat, şi constă din două părţi: prima parte cuprinde cuvântări pentru tot anul, începând de la Duminica Paştilor, explicând textul pericopelor evanghelice; partea a doua cuprinde molitfelnicul românesc. Pentru evoluţia predicii în limba română vom prezenta o serie de consideraţii asupra ultimei cărţi tipărite la Braşov, între 14 decembrie 1580 şi 28 iunie 1581. Este vorba despre *Evanghelia cu învăţătură* sau *Cazania II*, denumiri prescurtate, Coresi dându-i un titlu explicativ: *Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învăţătură, den tuspatru evangheliştii aleasă şi den multe dumnezeieşti scripturi, şi dată Bisearicii lui Dumnezeu, în toate Duminici a se ceti, aşijdere şi la dumnezeieştile praznice şi la ale altoru sfinţi, spre învăţătură creştiniloru oameni către dereptarea sufletului şi trupului.*

Evanghelia cu învăţătură cuprinde textul pericopelor evanghelice din duminicile de peste an şi din unele sărbători, cu comentariile respective. De asemenea, sunt adăugate la finele lucrării rugăciunea *Tatăl nostru*, apoi *Crezul* şi *Decalogul*, atât de necesare tuturor credincioşilor în orice moment. Cartea a fost editată cu litere latine în anul 1914 la Bucureşti, sub îngrijirea filologilor Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici. Volumul

debutează cu Evanghelia la Duminica Vameşului şi a Fariseului, încheind ciclul anului liturgic cu Duminica a XXXII-a după Rusalii. Lipseşte însă, cum adesea s-a consemnat, predica la Duminica Ortodoxiei. Sunt omise, de asemenea, alte pericope evanghelice la cinci duminici din cursul anului bisericesc. În plus, Coresi a introdus o predică despre Sfânta Împărtăşanie, una la Sâmbăta lui Lazăr, alte predici tematice despre Sfânta Cuminecătură, la Lunea Paştilor şi la Înălţarea Domnului. I s-a imputat lui Coresi faptul că a ignorat sărbătorile închinate sfinţilor, şi aceasta tot ca o dovadă a influenţei reformate.

Traducătorii au păstrat o serie de comparaţii plastice, ca de exemplu: *viaţa noastră trece şi piere ca frunza şi florile, limba noastră cea sfântă, limba vechilor cazanii*, cum o definea mai târziu Alexei Mateevici, este limba vie, populară, simplă, o limbă viguroasă, dar şi flexibilă, deşi încă presărată cu termeni de origine slavonă, fapt ce îi conferă un iz arhaic. Pretutindeni însă se simte tendinţa de a moderniza limba prin adaptarea la graiul şi la vremea sa.

VI.1.6. *Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei*

Marile personalităţi ale veacului al XVII-lea menţin vie ideea continuării impunerii limbii române ca unică limbă a vieţii culturale în Ţările Române. Moldova primei jumătăţi a acestui secol de Renaştere târzie, de afirmare a umanismului, a avut parte, în împrejurări propice pentru dezvoltarea culturii, limbii şi literaturii române, de o colaborare fericită între domn şi mitropolit, între Biserică şi Stat. Perioada în care *Sfântul Mitropolit Varlaam al Moldovei*, între 1632-1653, şi-a desfăşurat activitatea, este strâns legată de înfloritoarea domnie a lui Vasile Lupu (1634-1653), om cultivat şi bun creştin, care ţinea să ridice în Iaşii săi lucrări de artă şi aşezăminte de cultură care să-i înveşnicească numele, iar în planul ideilor să sprijine activitatea bisericească şi literară. *Cazania* din anul 1643 este socotită drept un monument unic al literaturii noastre, care aparţine, deopotrivă, spiritualităţii ortodoxe bisericeşti şi patrimoniului literar laic. Lucrarea tipărită la Iaşi are titlul complet *Carte românească de învăţătură la dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svânţi mari, cu dzisa*

și cu toată cheltuiala lui Vasilie, Voievodul și Domnul Țărăi Moldovei, din multe scripturi tălmăcită din limba sloveniască pre limba romeniască de Varlaam, Mitropolitul de Țara Moldovei. În tipariul domnesc, în Mănăstire a Trei Svetiteli, în Iași, de la Hristos 1643.

Cartea are două părți: partea întâi cuprinde 54 de cazanii la duminici din toate cele trei perioade liturgice, Triod, Penticostar și Octoih, iar partea a doua are 22 de cazanii la diferite sărbători.

Având un pronunțat caracter didactic, autorul urmărește la fiecare „învățătură" o anumită compoziție, o distribuire logică și clară, un scop persuasiv. Mai întâi, o parte introductivă ce se referă la semnificația zilei respective, apoi enunțarea temei, urmată de redarea pericopei evanghelice și dezvoltarea ei prin tehnica demonstrației, comparației și a exemplificării, și finalul concluziv ce conține învățătura moralizatoare, ce trebuie urmată de ascultători, sfaturi de renunțare la vicii, la viața trăită în păcat, îndemnuri la săvârșirea de fapte bune, dovadă a dragostei pentru aproapele nostru. Povestirile și ilustrațiile folosite în introducerea cazaniilor fac să atragă atenția chiar și a cititorilor și ascultătorilor de azi, cu toate că pretențiile lor față de forma și de fondul unei predici au crescut. Ion D. Popa consideră că această *Carte de învățătură* cuprinde toate genurile omiletice cunoscute atunci în istoria predicii românești: *omilia exegetică* (prima cazanie), *predica tematică* (cazania a șaptea) și *panegiricul*, mai ales în partea a doua a *Cazaniei*. Omiliile exegetice sunt de o valoare deosebită, întrucât dau interpretări valabile pentru totdeauna la unele texte scripturistice. Interpretările autorului sunt mult mai simple și pe înțelesul ascultătorilor în comparație cu exegeza greoaie a omiliilor din *Cazaniile* lui Coresi și de la Govora. Pentru a veni în ajutorul ascultătorilor săi, ierarhul cărturar folosește exemple cât mai plastice luate din viața lor de toate zilele. Uneori, înainte de textul scripturistic, pe care-l explică, se află o introducere pregătitoare, care ajută la înțelegerea textului evanghelic. Predicile tematice au conținut dogmatic, moral și istoric. Ca și predicile moderne, cazaniile care tratează o temă morală au ca scop principal formarea vieții creștinești a ascultătorilor lor. În panegirice, autorul prezintă, cu un talent literar deosebit, viața sfântului respectiv sau numai anumite aspecte importante din viața lui. Aceste panegirice sunt cu atât mai atractive pentru sufletele creștinilor

moldoveni, cu cât doi dintre sfinții la a căror sărbătoare Sfântul Varlaam ține predici sunt mai atașați de viața Bisericii lor. Este vorba despre Sfânta Parascheva și despre Sf. Ioan cel Nou de la Suceava.

Să observăm câteva aspecte legate de limba folosită de Varlaam, limba populară pe care el a deprins-o în munții Putnei și, mai târziu, ca monah, în preajma Mănăstirii Secu, o formă îngrijită de exprimare, în același timp expresivă. Stilul este popular, în același timp dovedind și reale calități literare. El este totodată simplu, clar, descriptiv, iar uneori cu puternice accente de sublim. Autorul folosește numeroase imagini plastice, descrieri din natură, figuri de stil și frumuseți literare, în scopul sensibilizării ideilor și al înțelegerii învățăturilor. Spre exemplu, acțiunea Sfântului Duh asupra credincioșilor este comparată cu aceea a ploii care fertilizează pământul; Vechiul Testament este comparat cu plugarii care pregătesc terenul semănătorului; venirea Mântuitorului este comparată cu venirea primăverii.

VI.1.7. *Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul*

Niciun secol n-a mai unit la un loc atâtea spirite superioare ca secolul șaptesprezece. Numai pe Ion Neculce, mitropolitul Dosoftei, spătarul Milescu, urmați de Dimitrie Cantemir, dacă i-am numi pentru Moldova, ar fi suficient pentru a asigura blazonul unui veac. Iar noi am insera aici și numele logofătului Udriște Năsturel, al stolnicului Constantin Cantacuzino, al fraților Radu și Șerban Greceanu, al cronicarului Radu Popescu, dar mai ales al Sf. Ierarh Martir Antim Ivireanul, pentru Țara Românească.

Creația valoroasă și originală a Sf. Antim Ivireanul o constituie *Didahiile*, care, în pofida pasiunii sale de tipograf, nu au fost tipărite în timpul vieții lui, ci ne-au parvenit prin intermediul a trei manuscrise ieșite la lumină după moartea sa. Acest fapt, așa cum s-a mai întâmplat ulterior cu creația altor învățați, precum Dimitrie Cantemir, a constituit un impediment frustrant în răspândirea și în special în influența covârșitoare pe care ar fi avut-o asupra literaturii noastre bisericești și laice în domeniul lingvistic, al expresivității limbii, al statisticii. Editate de profesorul Ion Bianu, după un manuscris descoperit de episcopul Melchisedec Ștefănescu în anul 1871, de profesorul Constantin Erbiceanu, după o copie descoperită

în anul precedent în biblioteca Mănăstirii Căldăruşani, de acelaşi episcop, Melchisedec Ştefănescu, apoi de dr. I. Cornoi, Nicolae Iorga, Petre V. Haneş şi Gabriel Ştrempel, tipărirea şi retipărirea lor succesivă demonstrează preocuparea cercetătorilor pentru opera ierarhului care continuă şi chiar desăvârşeşte buna tradiţie a pravilelor vechi şi a înaintaşilor săi de a educa şi îndruma pe clerici în toate cele cuvenite.

Volumele tipărite conţin 28 de predici expuse de Sfântul Antim pentru duminici, începând de la Duminica Vameşului şi a Fariseului şi pentru sărbători anuale, mari şi mici şi anume: *cinci la Duminica Floriilor, trei la Schimbarea la Faţă, două la Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena, două la Adormirea Maicii Domnului, două la Naşterea Domnului, două la Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, două la Sfântul Nicolae, două la Duminica lăsatului sec de brânză* şi câte una la: *Tăierea împrejur, Bobotează, Întâmpinarea Domnului, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului, Sfinţii Arhangheli, Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, Duminica vameşului şi a fariseului*, şi un *Cuvânt pentru pocăinţă*.

Totodată, au fost descoperite în originalul *Didahiilor*, aşa cum ele au ieşit din pana învăţatului mitropolit, alte nouă cuvântări ocazionale: predica la înscăunarea sa ca mitropolit – *Aceasta o am zis când m-au făcut mitropolit* –, trei cuvântări funebre, urmate de un cuvânt la parastas, dar şi de două cuvântări la Spovedanie, alături de cele două întâmpinări întru apărarea sa, trimise în ianuarie şi februarie 1712 domnitorului Constantin Brâncoveanu, atunci când, invidiat de unii clerici suspuşi şi de mireni, i se aduc acuzaţii atât de grave, încât i se cere în mod expres să-şi dea demisia, întrucât căzuse, din această pricină, în dizgraţia voievodului.

Constatăm că mitropolitul Antim a lăsat posterităţii toate genurile de predici: *omilii* exegetice şi tematice sau sintetice, *pareneze, panegirice*. Izvoarele bisericeşti şi laice sunt adesea citate şi evidenţiază cultura vastă a arhiereului. Astfel, el citează nu numai din Sfânta Scriptură, ci redă pasaje din Sfinţii Părinţi, numiţi „dumnezeieştii dascăli", precum Sf. Ioan Gură de Aur, cel mai mare orator bisericesc din epoca patristică, pe care-l numeşte când „Sfântul Zlataust", ori „cel cu limba şi cu inima de aur", când „marele Zlataust", Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Bogoslovul (Teologul), Sf. Efrem Sirul, numit şi „lira Sfântului Duh", Sf. Dionisie Areopagitul, Sf. Ioan Damaschin şi, în sfârşit, Sf. Teofilact al Bulgariei. La

acestea adăugăm cărţile populare: *Fiziologul, Alexandria* şi, bineînţeles, cărţile de slujbă. Dar marele mitropolit face mereu apel şi la realităţile vieţii, la moravurile păstoriţilor, la nevoile şi aspiraţiile poporului.

În ceea ce priveşte pregătirea apropiată a predicii, profesorul Dan Horia Mazilu afirmă că mitropolitul cărturar „cu siguranţă îşi pregătea şi îşi scria în prealabil didahiile, plănuind – pentru unele dintre ele, ori poate pentru toate – chiar o eventuală tipărire. Cel puţin aşa mă face să presupun acea *predoslovie* scrisă pentru un *Cuvânt de învăţătură şi de umilinţă în Dumineca Floriilor.* Antim nu-şi îngăduia să refolosească predicile. Rangul şi prestigiul său de cărturar îi cereau ca fiecare apariţie în public să constituie un eveniment oratoric inedit"[227].

Profesorul Eugen Negrici a dedicat retoricii lui Antim un volum dens - *Antim. Logos şi personalitate* - în care studiază, cu o râvnă deosebită şi cu autoritate ştiinţifică, aspectele elocinţei mitropolitului muntean, totodată, ale începuturilor genului oratoric în literatura română. El arată că ierarhul ivirean aşază creaţia sa pe întreaga reţea de reguli omiletice, excluzând improvizaţia. Compoziţional, predica este meditată, chibzuită lucid şi, cu toată naturaleţea şi vigoarea ei, relevă un caracter scriptic. Ea constituie o revoluţie şi în sens beletristic, avansând ideea de public. Stilul cazaniei iese astfel din stereotipie şi se subordonează relaţiei predicator – auditor. Privită de aproape, opera mitropolitului este un dialog trunchiat în care unul din parteneri preîntâmpină obiecţiile şi ia asupra sa răspunsurile[228].

VI.1.8. *Samuil Micu*

Situată dincolo de arcul carpatic, cea de-a treia provincie românească, Transilvania, a suferit alte influenţe, atât la nivel politic, social, cât şi cultural şi religios. Mentorii Şcolii Ardelene, istorici şi filologi patrioţi, care considerau istoria o disciplină fundamentală pentru neamul românesc, au fost Samuil Micu (1745-1806), Gheorghe Şincai (1745-1816),

[227] Dan Horia MAZILU, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Ed. Minerva, Bucureşti 1999, p. 89.

[228] Eugen NEGRICI, *Antim. Logos şi personalitate*, Bucureşti, 1971, p. 84.

Petru Maior (1761-1821) şi scriitorul Ion Budai-Deleanu (1760-1820), precedaţi de episcopul Inochentie Micu, cărturar preocupat de dobândirea drepturilor românilor. Cu argumente istorice, filologice şi sociologice, ei au consolidat în conştiinţa colectivă originea latină a poporului român, originea etnică comună şi unitatea de neam şi de limbă a românilor din Transilvania cu cei de peste munţi, caracterul latin al limbii române, aducându-şi contribuţia şi la formarea limbii noastre literare.

Samuil Micu (1754-1806), cărturar ardelean, primul istoric român în această epocă de tranziţie spre epoca modernă, este considerat de Nicolae Iorga începător al erudiţiei româneşti din Ardeal şi cel dintâi care a învăţat şi pentru alţii.

Este autorul *Propovedaniilor sau învăţăturilor la îngropăciunea oamenilor morţi*, lucrare editată la Blaj în 1784, cu tiparul Seminarului, în care se remarcă prin abilităţi speciale în povestirile inserate, ce au caracter laic, ca, de exemplu, referirea la moartea martirică a Sf. Constantin Brâncoveanu, un basm popular, un fragment din *Varlaam şi Ioasaf*, predici scrise fără „măiestrie ritoricească", pe înţelesul tuturor, dar cu credinţă adevărată. Conţinutul cărţii indică tipul acestora: *Şapte propovedanii*, *Ertăciuni la oamenii morţi*, *Cuvânt de moarte* aparţinând Sf. Vasile cel Mare şi *Cuvânt pentru ieşirea sufletului* al Sf. Chiril al Alexandriei. A doua ediţie a *Propovedaniei* sau *Învăţăturilor la îngropăciunea oamenilor morţi* s-a tipărit la Sibiu în 1842, cu cheltuiala lui Kir Bucur Bucureanci şi cu binecuvântarea episcopului neuniţilor din Transilvania, Vasile Moga. Ediţia aceasta este mai bogată în conţinut şi superioară din punct de vedere tehnic. Pe lângă predicile din prima ediţie de la Blaj, cuprinde încă cinci predici pentru preoţi şi una pentru prunci. Nu se menţionează de unde le-a luat editorul, dacă au mai fost tipărite sau păstrate undeva în manuscris. A treia ediţie a *Propovedaniilor* a fost tipărită în anul 1907, după textul ediţiei de la Sibiu, de către preotul Ioan Nicorescu, având binecuvântarea episcopului ortodox Ioan Papp de la Arad.

Ca formă, cuvântările sunt îmbrăcate într-o frumoasă haină literară. Autorul a căutat să fie pe înţelesul poporului, care era lipsit atunci de alte izvoare de învăţătură. Talentul literar se vădeşte şi în cuvântările sale. Pe drept cuvânt, Samuil Micu a fost asemănat cu Ion Neculce, el fiind un interesant cronicar şi un minunat povestitor.

VI.1.9. *Petru Maior*

Petru Maior (1760-1821), un alt fruntaş al Şcolii Ardelene, s-a născut, ca şi Samuil Micu, într-o familie ce aparţinea micii nobilimi de provenienţă recentă, ca fiu al protopopului George Maior, care a dat copiilor săi o educaţie aleasă.

Asemenea lui Samuil Micu şi Gheorghe Şincai, desfăşoară o valoroasă activitate pe tărâmul istoric sau filologic, neuitând preocupările de ordin omiletic. Considerăm că dintre preocupările multiple ale profesorului şi protopopului de la Maghiar-Reghin, Petru Maior, activitatea predicatorială ilustrează contribuţia la dezvoltarea literaturii omiletice şi a renaşterii transilvănene, ca rod al celor peste 20 de ani cât a slujit în Biserica poporului său. Publicate în timpul când se afla la Buda, în calitate de „crăesc revizor", *Propovedaniile la îngropăciunea oamenilor morţi* (1809), *Didahiile, adică învăţături pentru creşterea fiilor la îngropăciunea pruncilor morţi* (1809) şi *Predichele sau învăţăturile la toate duminicile şi sărbătorile anului* (1810), alcătuiesc o operă voluminoasă. Astfel, volumul *Propovedanii* este alcătuit din 40 de cuvântări şi 11 iertăciuni, *Didahiile*, din 15 cuvântări, ambele precedate de câte un amplu *Cuvânt înainte*, iar *Predichele* însumează 63 de cuvântări bisericeşti. De menţionat că toate sunt scrise cu litere chirilice, în timp ce ediţia din 1906 a protopopului Elie Dăianu de la Cluj este tipărită cu litere latine, iar iniţiativa sa readuce în prim plan aceste cuvântări funebre, elogios prezentate în presa bisericească transilvăneană.

VI.1.10. *Eufrosin Poteca*

Numele arhimandritului Eufrosin Poteca (1786-1858) a rămas să înfrunte veacurile, fiind menţionat printre primii monahi care cer învăţământ de obşte în Ţara Românească şi primul profesor de filosofie în şcoala românească de la *Sfântul Sava*. Viaţa i-a fost presărată cu încercări pe care le-a depăşit şi le-a acceptat ca pe ceva firesc. Originea ţărănească modestă nu l-a împiedicat să devină un celebru orator al primei jumătăţi a secolului al XIX-lea. Provine din satul Nucşoara, judeţul Prahova, de unde va lua drumul spre învăţătură şi spre un destin de excepţie. A învăţat, aşa

cum şi-a dorit cu ardoare, la *Şcoala grecească* până în 1816, când este numit profesor, iar după doi ani s-a transferat la Şcoala românească de la *Sfântul Sava*, pentru a preda geografia şi filosofia. Face parte din grupul de tineri trimişi la studii la Universitatea din Pisa şi apoi la Universitatea din Paris. Bucurându-se de un binemeritat prestigiu, cu un larg orizont cultural şi teologic, se reîntoarce ca profesor de filosofie la Şcoala românească de la *Sfântul Sava*. Vremurile tulburi îl determină să plece la Budapesta cu scopul de a tipări *Filosofia cuvântului şi a năravurilor*, traducere după J.N. Heineccius, care reprezenta punctul de pornire al cursurilor sale de filosofie. Îşi dedicase viaţa monahismului încă din 1806, fiind hirotonit ierodiacon, în 1809, şi ieromonah, în 1813. Din cauza ideilor sale progresiste, în special cele referitoare la eliberarea robilor, va fi îndepărtat din învăţământ şi din capitală în 1832 şi trimis ca egumen la Mănăstirea Gura Motrului din Mehedinţi.

Arhimandritul Eufrosin Poteca a publicat volumul de predici *Cuvinte panighirice şi moralnice* (Bucureşti, 1826), cuprinzând *Cuvânt la deschiderea cursurilor de filosofie* (1 octombrie 1825), *Cuvânt zis la ziua Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos* (25 decembrie 1825), *Cuvânt zis la ziua Învierii Domnului Iisus Hristos* (18 aprilie 1826). Publicate în timpul vieţii sau postum, sunt de reţinut următoarele cuvântări: *Cuvânt către Înălţimea sa Grigorie Ghica prinţ împărăţitoriu Valahiei* (1827), *Cuvânt rostit la examenul public la Şcoala de la Sfântul Sava* (20 iulie 1827), *Cuvântarea la deschiderea Seminarului teologic din Buzău* (15 august 1836), *Cuvântul sfinţiei sale Părintelui Eufrosin spus la blagoslovenia oastei pământeşti*, *Cuvânt rostit către Domnitorul Gheorghe Bibescu cu prilejul vizitării judeţului Dolj* (1847), *Cuvânt pentru întâmpinarea Episcopului Calinic al Râmnicului, cu prilejul vizitării mănăstirii Gura Motrului* (25 iunie 1858) şi cuvântările funebre rostite la înmormântarea unor personalităţi bisericeşti şi laice: Dumitrache Bărcănescu (1827), arhiereul Ioanichie Stratonichia (1839), Catinca Băneasa-Filipeasca, născută Balş, Constandin Bălăceanu.

Această enumerare scoate în relief faptul că, în ceea ce priveşte activitatea predicatorială, Eufrosin Poteca a utilizat mai multe genuri omiletice – predici la praznice şi sărbători bisericeşti şi pareneze –, dar şi teme religioase, ca şi altele extrase din realitatea imediată, în special cele sociale. Revenind la temele religios-morale, neobositul predicator a propovăduit învăţătura creştină, având credinţa că poporul se poate

apropia de Dumnezeu, Părintele şi Proniatorul nostru. El pleda pentru unitatea creştinilor în Hristos, pentru a dezvolta în rândul participanţilor la slujbele religioase trăsături morale deosebite precum iubirea faţă de aproapele, milostenia, îndepărtarea de păcate şi practicarea rugăciunii.

Tematica socială vizează aspecte diverse: dragostea de ţară ce l-a călăuzit până la sfârşitul vieţii, alături de ideile înaintate ale epocii referitoare la dreptatea socială, educaţia prin şcoală şi o temă pe care a abordat-o cu o cutezanţă ce i-a îndârjit pe marii boieri: cea a eliberării robilor.

VI.1.11. *Sfântul Ierarh Andrei Şaguna*

Întreg secolul al XIX-lea este dominat de personalitatea Sf. Ierarh Andrei Şaguna (1808-1873), care a făcut din Biserică o forţă socială activă. Pe orice treaptă ierarhică s-a aflat – vicar, episcop, mitropolit – el a evidenţiat condiţia conducătorului românilor ortodocşi, în zbuciumatul secol amintit din „înstrăinatul Ardeal", reuşind să simbolizeze o epocă şi o generaţie în care a realizat enorm pentru viaţa naţională a celor pe care-i păstorea.

Preocupările omiletice sunt cele care îi desăvârşesc opera. Astfel, *Circularele* sale cuprind un adevărat program de muncă social-pedagogică, în centrul cărora se află, cum era şi firesc, preoţimea, de la care să pornească toate îndemnurile bune, supravegherea sa părintească să îndrepte toţi paşii poporului, să-i ferească din calea ispitelor şi să-i conducă pe cărările înaintării în cultură şi în bunăstare. El îndeamnă pe preoţii pe care-i are sub oblăduire ca, potrivit misiunii primite de la Mântuitorul Hristos, să păstorească şi să iubească turma, arătând acest lucru în trei chipuri: *cu gândul, cu cuvântul şi cu fapta*.

Tot în scopul promovării acestei misiuni bisericeşti, Sf. Andrei Şaguna publică, în 1855, un număr de 58 de predici ale arhiepiscopului Astrahanului, Nichifor Theotoke, *Chiriacodromion adică Cuvântări bisericeşti pentru fiecare duminică a anului*, cel mai important volum de predici apărut până atunci, însoţit de un *Adaos*, ce constă din 26 de cuvântări personale, pentru sărbătorile de peste an. Pe lângă cele 26 de predici din *Adaos*, pe lângă *Pastoralele* sale, s-au mai păstrat: *Predica ţinută în catedrala de la Carloviţ*, la 18 aprilie 1848, în Duminica Sf. Apostol

Toma, când a fost hirotonit episcop, rostită în limba sârbă şi transcrisă de Nicolae Popea, vicarul său, precum şi alte predici tematice la duminici: *Cuvânt la duminica a douăzeci şi una după Rusalii*, cu subtitlul *Despre rodirea şi nerodirea Cuvântului lui Dumnezeu, Cuvântarea la duminica a treizeci şi treia după Rusalii*, în care vorbeşte *despre nemulţumire* şi *Cuvânt la Duminica fariseului şi a vameşului, despre evlavie*, acestea din urmă rostite în biserica grecească veche din Sibiu. Mitropolitul Andrei a pus accent nu numai pe conţinutul predicii, ci şi pe autoritatea morală a predicatorului. Pentru a fi asimilate mai uşor unele învăţături dificile, el le trata în prima parte a predicii. Toate cuvântările sale sunt străbătute de un duh irenic, evitând orice tendinţă polemică. În condiţiile de atunci, el considera că cea mai bună metodă de apărare a păstoriţilor săi constă într-o instruire cât mai temeinică în învăţătura Bisericii strămoşeşti.

Izvoarele utilizate în redactarea predicilor sunt multiple, începând cu Sfânta Scriptură, Vechiul şi Noul Testament, căci aşa cum arată acesta, Sfânta Scriptură ne dă dovezi sigure, că rodirea cuvântului dumnezeiesc învăţat şi propovăduit prin Hristos a fost îmbelşugată. Alte izvoare sunt cărţile bisericeşti de ritual precum *Sinaxarele* şi imnologia, cărţile de predici ale lui Nichifor Theotoke şi istoria bisericească. Stilul predicilor este cel bisericesc, apropiat de limba cazaniilor, pe care o aprecia atât de mult, preferând limbajul cu iz arhaic şi popular abundenţei neologismelor şi mai ales tendinţelor latinizante impuse de Timotei Cipariu.

VI.1.12. *Zaharia Boiu*

Printre marii predicatori formaţi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prin iniţiativa şi sprijinul efectiv al ilustrului mitropolit Andrei Şaguna, se numără şi distinsul preot Zaharia Boiu (1834-1903), care a împletit în mod strălucit activitatea nobilă de profesor cu cea de propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu în atât de mult încercata Transilvanie.

Corolarul tuturor acestor strădanii constă în predicile originale, tipărite şi dăruite preoţilor ca modele. Amintim cu admiraţie următoarele volume de cuvântări bisericeşti: *Seminţe din agrul* (*ogorul*, n.n.) *lui Hristos*: Tom. I. *Cuvântări la duminicile de preste an* – 56 de predici

(1898); Tom. II. *Cuvântări la praznicile şi sărbătorile de preste an precum şi la casuale bisericeşti* – 50 de predici (1898); Tom. III. *Cuvântări bisericeşti la înmormântări, parastase şi alte festivităţi funebrale* – 46 de predici (1899), toate publicate la Sibiu şi elogios prezentate în paginile publicaţiei *Telegraful Român*.

Volumul *Cuvântări funebrale şi memoriale* (Sibiu, 1889) cuprinde şi un *Adaos* structurat în două secvenţe care înmănunchează o suită de texte biblice necesare preoţilor la întocmirea cuvântărilor funebre (434 de texte biblice), căci intenţia autorului era aceea de a concepe o lucrare cuprinzând în totalitate viaţa bisericească a unei comunităţi ortodoxe române.

Trilogia de cuvântări bisericeşti *Seminţe din agrul lui Hristos* a fost premiată de cea mai înaltă instituţie culturală, Academia Română, în anul 1903, prilej cu care autorul este apreciat drept *fala Amvonului român de peste Carpaţi*.

Caracterizate prin originalitatea ce derivă din talentul literar, cuvântările bisericeşti ale lui Zaharia Boiu acordă în mod egal atenţie fondului şi formei, aflate în armonie şi echilibru. Ele impresionează prin bogăţia conţinutului lor dogmatic şi moral şi au ca izvor principal Revelaţia dumnezeiască: Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie, remarcându-se prin biblicitatea lor. Dintre genurile asupra cărora a zăbovit amintim omiliile exegetice, predicile tematice, alături de pareneze şi panegirice. Partea introductivă o constituie textul biblic sugestiv, rezumându-se, adesea, la o singură temă. În tratarea lor se remarcă numeroasele aplicaţii la viaţa practică, iar încheierea propune o rugăciune selectată cu grijă. Limbajul simplu, deloc sofisticat, era utilizat pentru a ajunge uşor la sufletele şi inimile ascultătorilor, neînţelegând prin aceasta că era lipsit întru totul de podoabe stilistice de o frumuseţe neîntrecută.

În concluzie, părintele Zaharia Boiu rămâne pentru secolul al XIX-lea o figură proeminentă, prin ţinuta demnă, prin nobleţea sufletească, prin aspiraţii şi prin tot ceea ce a rămas de la el să dăinuie peste timp, căci a dat sfaturi atât de înţelepte tuturor slujitorilor Sfintei Biserici, ca, de pildă: „Prin rostul tău, preotule, vorbeşte către poporul timpului tău!".

Alături de cei nominalizaţi mai sus, trebuie amintiţi şi alţi predicatori importanţi care au lăsat posterităţii cuvântări scrise: *preotul Ioan Zoba*

din Vinţ, mitropolitul *Veniamin Costachi*, episcopul *Dionisie Romano*, arhiereii *Neofit* şi *Filaret Scriban*, episcopul *Melchisedec Ştefănescu*, părintele profesor *Vasile Mitrofanovici*, însă ne oprim aici cu surprinderea imaginii evoluţiei cronologice a ostenelilor omiletice. Merită să reţinem că se poate constata o continuitate în această privinţă, deoarece în toate cele trei provincii româneşti a existat aceeaşi preocupare pentru predică, ţelurile fiind comune: apărarea şi promovarea credinţei străbune, dezvoltarea limbii şi a culturii, dar şi menţinerea conştiinţei unităţii naţionale a tuturor românilor. Astfel, prin predicile lor, aceşti predicatori consacraţi au aşezat o frumoasă şi trainică temelie.

Subiecte pentru seminarizare

1. Cele mai vechi mărturii scrise cu privire la predica în Biserica Ortodoxă Română;
2. Modalităţi practice de valorificare a cărţilor de predici. Studii de caz.

BIBLIOGRAFIE

Alexe, Ştefan Pr., „Sfântul Niceta de Remesiana şi ecumenicitatea patristică din secolele IV şi V" (teză de doctorat), în: *Studii Teologice*, XXI (1969), 7-8, pp. 453-587;

Antim Ivireanul, Sf., *Predici*, ediţie critică, studiu introductiv şi glosar de Gabriel Ştrempel, Ed. Academiei, Bucureşti, 1962;

Basarab, Neagoe, Sf., *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Versiunea românească de la Curtea de Argeş şi originalul slavon în facsimil*, transcrierea şi traducerea fragmentelor de acad. Gheorghe Mihăilă, Ed. Eparhiei Argeşului şi Muscelului, Curtea de Argeş, 2009;

Bianu, Ioan, Hodoş, Nerva, *Bibliografia românească veche, 1508-1830*, vol. I, Bucureşti, 1903;

Binder, Pavel, Huttman, Arnold, „Geneza Cazaniei a II-a (1581) şi legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Braşov", în: *Studii de limbă literară şi filologie*, Bucureşti, 1969;

Boiu, Zaharia Pr., *Seminţe din agrul lui Hristos*, vol. I: *Cuvântări la duminicile de preste an*, Sibiu, 1898;

Bulacu, Mihail Pr., „Cartea românească de învăţătură a marelui Varlaam, mitropolitul Moldovei", în: *Glasul Bisericii*, XVI (1957), 12, pp. 908-920;

Bunea, Ioan Pr., „Opera omiletică a lui Samuil Micu", în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 7-9, pp. 494-510;

Cartojan, Nicolae, *Istoria literaturii româneşti vechi*, vol. I, Bucureşti, 1940;

Ciurea, Alexandru Pr., „Antim Ivireanul, predicator şi orator", în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), 8-9, pp. 775-817;

Demciuc, Vasile Diac., „Mitropolitul Grigorie Ţamblac, un adevărat «ambasador» al Ortodoxiei", în: *Lumina de Duminică*, nr. 45 (159), anul IV – Serie naţională, duminică, 9 noiembrie 2008, pp. 6-7;

Dianu, Ion, „Mitropolitul Varlaam ctitor de scriere şi carte românească", în: *Glasul Bisericii*, XL (1981), 1-2, pp. 80-103;

Dura, Nicolae Pr., „Preotul profesor Zaharia Boiu propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu", în: *Mitropolia Ardealului*, XXIX (1984), 1-2, pp. 19-33;

Eminescu, Mihai, *Scrisoarea III*, în vol. *Poezii*, Ed. Tedit FZH, Bucureşti, 2004;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, an IV), Ed. Universităţii din Bucureşti, 2001;

Iorga, Nicolae, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969;

Lupaş, Ioan, *Mitropolitul Andrei Şaguna. Monografie istorică*, Sibiu, 1909;

Manolache, Dometie Protos., „Aspecte ale providenţei şi lucrării de mântuire în Cazania lui Varlaam", în: *Studii Teologice*, XXVI (1974), 5-6, pp. 396-405;

Mazilu, Dan Horia, *Introducere în opera lui Antim Ivireanul*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1999;

Micle, Veniamin Arhim., „Preocupările omiletice ale mitropolitului Andrei Şaguna", în vol. *Trepte spre Amvon. Studii Omiletice*, Mănăstirea Bistriţa, 1994, pp. 165-181;

Micle, Veniamin Arhim., *Studiu introductiv*, la Arhim. Eufrosin Poteca, *Predici şi cuvântări*, Mănăstirea Bistriţa, 1993, pp. 3-31;

Micle, Veniamin Arhim., „Zaharia Boiu", în: *Mitropolia Ardealului*, XX (1975), 6-8, pp. 489-496;

Negrici, Eugen, *Antim. Logos şi personalitate*, Bucureşti, 1971;

Pârvan, Vasile, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, Bucureşti, 1911;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Dascăli de cuget şi simţire românească*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1981;

Popa, Ion, „Valoarea omiletică a Cazaniei lui Varlaam", în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIX (1971), 5-6, pp. 550-563;

Ştefănescu, Melchisedec Episcop, *Viaţa şi scrierile lui Grigore Ţamblac*, Bucureşti, 1883;

Zamfirescu, Dan, „Grigorie Ţamblac. Legenda lui în cultura română", în: *Manuscriptum*, XVII (1986), 4, pp. 22-38;

Zamfirescu, Dan, „Învăţăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticităţii", în: *Romanoslavica*, IX (1963), pp. 341-401.

VI.2. Predica în Biserica Ortodoxă Română în secolul al XX-lea şi începutul celui de-al XXI-lea

1. Preliminarii; 2. Perioada 1900-1947. Reprezentanţi de seamă, cursuri şi manuale de Omiletică, studii, cărţi de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă); 2.1. Pr. dr. Ioan Lupaş; 2.2. Episcopul Grigorie Comşa; 2.3. Pr. prof. dr. Grigore Cristescu; 2.4. Patriarhul Miron Cristea; 2.5. Patriarhul Nicodim Munteanu; 2.6. Pr. dr. Marin C. Ionescu; 2.7. Pr. Toma Chiricuţă; 2.8. Prof. dr. Vasile Ispir; 2.9. Mitropolitul Nicolae Bălan; 2.10. Arhim. dr. Vasile Vasilache; 2.11. Pr. prof. dr. Ilarion Felea; 2.12. Pr. prof. dr. Mihail Bulacu; 2.13. Arhim. dr. Iuliu Scriban; 2.14. Episcop Dr. Vasile Coman. 3. Perioada 1948-1989. Reprezentanţi de seamă, cursuri şi manuale de Omiletică, studii, cărţi de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă); 3.1. Patriarhul Justinian Marina; 3.2. Pr. dr. Ştefan Slevoacă; 3.3. Pr. prof. dr. Ene Branişte; 3.4. Pr. prof. dr. Sebastian Chilea; 3.5. Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă; 3.6. Pr. prof. dr. Dumitru Belu; 3.7. Patriarhul Iustin Moisescu; 3.8. Pr. prof. Nicolae Petrescu; 3.9. Arhim. Veniamin Micle; 3.10. Pr. prof. Ioan Bunea; 4. Perioada 1989-2014. Reprezentanţi de seamă, volume de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă); 4.1. Patriarhul Teoctist Arăpaşu; 4.2. Arhim. Ilie Cleopa; 4.3. Mitropolitul Antonie Plămădeală; 4.4. Arhid. prof. dr. Petru I. David; 4.5. Monahul Nicolae Steinhardt; 4.6. Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române; 4.7. Pr. Boris Răduleanu; 4.8. Prof. dr. Teodor M. Popescu; 4.9. Arhimandritul Teofil Părăian; 4.10. Pr. prof. acad. dr. Mircea Păcurariu; 4.11. Pr. prof. dr. Vasile Mihoc; 4.12. Mitropolitul Bartolomeu Anania; 4.13. Pr. prof. dr. Constantin Galeriu; 4.14. Arhim. Sofian Boghiu; 4.15. Pr. prof. dr. Vasile Gordon. 5. Priorităţi asupra cărora profesorii titulari şi-au concentrat atenţia: actualizarea cursurilor universitare, stimularea susţinerii tezelor de doctorat, încurajarea publicării de cărţi, studii şi articole de specialitate; 5.1. Actualizarea cursurilor universitare; 5.2. Teme de interes major tratate în tezele de doctorat din sfera Omileticii; 6. În loc de concluzii: Deziderate privind propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română, pentru prezent şi viitor. Câteva observaţii.

VI.2.1. *Preliminarii*

Urmând poruncii Mântuitorului Iisus Hristos „Mergând, învăţaţi toate neamurile..." (*Matei* 28, 19), fiecare slujitor al Amvonului este chemat a vesti cu râvnă, competenţă şi dragoste cuvântul lui Dumnezeu. Este o datorie sacră, dar şi o poruncă, ambele rezultând din slujirea învăţătorească a fiecărui preot, aceea de a transmite prin predica rostită sau prin cuvântul scris adevărurile sfinte descoperite nouă de Fiul lui Dumnezeu, Învăţătorul nostru Desăvârşit, Cel Care ne-a adus de sus învăţătura cea adevărată şi ni L-a descoperit pe Tatăl. Tot El, prin harul Sfântului Duh, ne călăuzeşte pe fiecare dintre noi, cei care am primit sfântul dar al preoţiei, întru bunăvestirea Cuvântului şi a „faptelor minunate ale lui Dumnezeu" (*Faptele Apostolilor* 2, 11). „Vai mie de nu voi binevesti!" - exclamă Sf. Apostol Pavel (*1 Corinteni* 9, 16), iar această grijă este de actualitate pentru orice slujitor al lui Hristos, din toate timpurile şi din toate locurile. Prin vestirea cuvântului se sădeşte, cu lucrarea Sfântului Duh, credinţa în inima omului, dar nu o credinţă abstractă, pur „noetică", ci o „credinţă lucrătoare prin iubire" (*Galateni* 5, 6). În viaţa de credinţă, iubire şi har a Bisericii Ortodoxe, fiecare duminică a anului liturgic are o încărcătură spirituală aparte. Fiecare duminică, prin pericopa evanghelică respectivă, ne aduce în faţa ochilor noştri sufleteşti chipul şi lucrarea Mântuitorului Hristos, ne transpune pe toţi în vremea aceea şi ne face contemporani cu cele petrecute acum aproape 2000 de ani.

Iată de ce predica ocupă un loc atât de important în cadrul misiunii pastorale. Ea însă nu trebuie separată de contextul unei vieţi trăite cu responsabilitate şi în care şi alte misiuni se cer împlinite. Propovăduirea cuvântului este una dintre marile îndatoriri pe care preotul le are faţă de păstoriţii săi. O predică persuasivă este întotdeauna în duhul serviciului liturgic, arhitectural şi iconografic al unei biserici. Liturghia îi pregăteşte pe credincioşi pentru receptarea cuvântului de învăţătură. În cadrul liturgic credincioşii sunt mult mai dispuşi să asculte o predică. Predica sau omilia, indiferent ce gen ar îmbrăca acestea, la care s-a adăugat cateheza, au fost şi sunt părţi obligatorii ale Sfintei Liturghii. Predica nu este

benevolă sau facultativă, ci moment din rânduiala obligatorie a Sfintei Liturghii. Ea nu este apanajul slujitorilor mai instruiţi sau mai buni oratori, ci este obligaţie liturgică a tuturor. De aceea, nu putem concepe Sfânta Liturghie fără predică sau cuvânt de învăţătură. Am putea spune chiar că Liturghia nu este completă, dacă nu are şi predică[229].

Cuvântarea izolată de Liturghie poate da ascultătorului o senzaţie falsă de cunoaştere a lui Dumnezeu. Astfel, el poate ajunge să confunde Evanghelia cu înţelegerea intelectuală a credinţei, însoţită de un ansamblu de norme morale. În ceea ce-l priveşte pe cel ce predică, discursul lui, oricât de bine ar fi construit după legile oratoriei, dacă este rupt de Biserică, dacă nu se înscrie în realitatea liturgică, atunci nu este predică, ci devine un act personal al predicatorului[230].

Aşa cum am remarcat în capitolul anterior, predica românească a avut un rol important pentru apărarea Ortodoxiei şi pentru dezvoltarea limbii şi a culturii naţionale, fapt menţionat astăzi în toate tratatele de istoria limbii şi literaturii române. Este cunoscut, de asemenea, rolul ei în păstrarea conştiinţei unităţii naţionale a românilor de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. Prin conţinutul lor legat de viaţa societăţii româneşti din diferite epoci, multe dintre predicile vechi ce ni s-au păstrat sunt astăzi oglinzi din care istoricii, sociologii şi filologii ajung să cunoască stări de lucruri de mult apuse. Deşi, după cum vom observa în cele ce urmează, în predica secolului al XX-lea se reflectă mai mult decât în secolele precedente realităţile culturale, sociale, economice şi politice prin care a trecut poporul nostru, reţinem, totuşi, că s-a continuat dezvoltarea omiletică pe temeiul tezaurului moştenit, s-a clădit pe el, aşa cum un constructor înţelept procedează la ridicarea unei case, făcându-i mai întâi temelia.

Activitatea predicatorială a fost mai cultivată în Ardeal, datorită vecinătăţii Bisericii Protestante în care, precum se ştie, simplificările liturgice i-au lăsat predicii locul central, existând o adevărată competiţie

[229] Pr. Nicolae D. NECULA, *Tradiţie şi înnoire în slujirea liturgică*, vol. III, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2004, p. 275.

[230] † BARTOLOMEU (Valeriu) ANANIA, „Cuvânt înainte", în vol. Ioan TOADER, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1997, p. 3.

misionară, materializată prin rostirea unor predici bine întocmite, care au fost publicate în revistele vremii şi în volume de predici. Cu toate acestea, şi în celelalte provincii româneşti este incontestabil faptul că toţi propovăduitorii conştiincioşi şi-au structurat cuvântările lor, în primul rând pentru împlinirea scopului religios-moral, dar au avut în atenţie şi realităţile vieţii cotidiene. Din acest punct de vedere, secolul al XX-lea cunoaşte trei etape: de la început până la instalarea comunismului (1945); perioada propriu-zisă a comunismului (1945-1989) şi perioada 1990-2000, a recâştigării şi manifestării libertăţii de exprimare.

În această evaluare de ansamblu, fără pretenţia de a fi exhaustivi[231], vom împărţi autorii în trei grupe, potrivit celor trei etape ale predicii secolului al XX-lea arătate anterior şi vom menţiona, *având în vedere anul apariţiei*, numai nume ale celor mai recunoscuţi reprezentanţi – ierarhi, preoţi şi profesori de teologie – ale căror predici le regăsim publicate în volume sau în diferite periodice bisericeşti. Totodată, convinşi de faptul că Omiletica a înregistrat în acest interval opere ştiinţifice de certă valoare – manuale, cursuri, cărţi, studii, articole – ale căror concepte şi orientări sunt valabile şi astăzi, într-un procent semnificativ, vom semnala şi cele mai importante capitole privind preocupările specialiştilor în domeniu.

Asumându-ne, totuşi, riscul inevitabil al subiectivismului, recunoscând că unii autori ne-au convins mai mult decât alţii, ne vom ocupa în această prezentare nu numai cu o trecere în revistă a numelor şi titlurilor omiletice, ci vom încerca şi o scurtă analiză critică a volumelor supuse cercetării, evidenţiind ideile sau problemele generale şi pe cele speciale tratate, tehnica omiletică, stilul, originalitatea şi coerenţa exprimării, genurile cultivate, meritele de fond şi de formă ale acestei literaturi, ecourile şi valoarea ei de actualitate, sperăm, cu exemplificări deosebit de utile pentru predicatorii de astăzi.

[231] Întrucât trebuie să ne încadrăm în parametrii prelegerilor, suntem nevoiţi să limităm prezentarea la strictul necesar. Cei interesaţi să extindă cercetările au la îndemână *Bibliografia Catehetică şi Omiletică*, alcătuită de titularii disciplinei de la Bucureşti, sub coordonarea Pr. Vasile Gordon (accesibilă şi online, pe site-ul *www.ftoub.ro*).

VI.2.2. *Perioada 1900-1947. Reprezentanţi de seamă, cursuri şi manuale de Omiletică, studii, cărţi de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă)*

După cum vom observa, în acest interval s-au remarcat autori străluciţi, teologi de mare erudiţie şi personalităţi de înaltă conştiinţă sub aspect misionar şi patriotic, rostind cuvântări pline de învăţătură teologică ortodoxă, de subtilităţi dogmatice şi morale, acestea fiind oglinda frământărilor, convingerilor şi trăirilor religioase de-a lungul vremii. Unii dintre ei, conştienţi de răspunderile pe care le aveau şi înţelegând „semnele timpului", au prevăzut pericolul comunismului ateu şi au presărat în predicile lor îndemnuri la păstrarea conştiinţei naţional-ortodoxe, fapt pentru care au avut mai apoi de suferit felurite prigoane, inclusiv închisori, în care, o parte dintre ei, şi-au dat obştescul sfârşit.

Între cei mai prolifici autori din perioada 1900-1947 se regăsesc: Pr. dr. Ioan Lupaş, Episcopul Grigorie Comşa, Pr. prof. dr. Grigore Cristescu, Patriarhul Miron Cristea, Patriarhul Nicodim Munteanu, Pr. dr. Marin C. Ionescu, Pr. Toma Chiricuţă, Prof. dr. Vasile Ispir, Mitropolitul Nicolae Bălan, Arhim. dr. Vasile Vasilache, Pr. prof. dr. Ilarion Felea, Pr. prof. dr. Mihail Bulacu, Arhim. dr. Iuliu Scriban, Episcop Dr. Vasile Coman.

VI.2.2.1. ***Pr. dr. Ioan Lupaş*** (1880-1967)

Cunoscut în plan cultural şi social mai mult ca istoric, profesor şi om politic, a fost, de fapt, un distins preot, militant al Marii Uniri a Transilvaniei cu România. În literatura omiletică a lăsat două cărţi, în afară de predicile publicate separat, în diverse reviste: *Mângâiaţi poporul! Cuvântări bisericeşti de dr. I. Lupaş şi alţi preoţi din Protopopiatul Sălişteі* (Sibiu, 1916) şi *Căzut-a cununa capului nostru. Cuvântări funebrale* (Sibiu, 1918). În cuvântarea rostită la instalarea noului preot în Parohia Gurarâului, protopopul Ioan Lupaş arată că

> „datoria de a predica mult şi bine nu este o pretenţie exagerată a timpurilor moderne, ci este o problemă pastorală atât de veche, pe cât de veche este însăşi Biserica creştină [...]. Preotul trebuie să predice necontenit, chiar dacă nu convine cuiva, aceasta fiind o problemă secundară, scopul lui este să aibă totdeauna în vedere binele şi frumosul bisericii, înflorirea culturii şi înaintarea poporului"[232].

Pentru că în Ardeal a fost mereu o preocupare specială mai ales pentru necrologuri, vom ilustra câteva caracteristici ale cuvântării *Destul a fost, Doamne!*:

› este un cuvânt bine cumpănit; deosebit de inspirată alegerea *textului-motto*: „Destul a fost, Doamne, ia sufletul meu!", care creează un impact puternic asupra auditoriului. Reţinem de aici că pentru trezirea receptivităţii celor ce ne ascultă trebuie să-i întâmpinăm adeseori cu expresii „tari", „şocante", – în sensul bun al cuvântului;
› a evidenţiat în mod exemplar însuşirile părintelui răposat, ca pildă pentru credincioşi, dar şi pentru preoţii care ascultau atunci cuvântarea. Desprindem de aici caracterul pedagogic al necrologului;
› vorbitorul n-a uitat să rostească şi cuvintele de mângâiere pentru cei rămaşi, familie, rudenii, enoriaşi. Înţelegem, aşadar, rolul mângâietor şi încurajator al predicii.

VI.2.2.2. ***Episcopul Grigorie Comşa*** (1889-1935)

Prezentarea operei sale omiletice, îndeosebi a volumelor de predici, va scoate în evidenţă cel mai bine locul pe care acesta îl ocupă printre ostenitorii de excepţie ai Omileticii româneşti[233]:

• *Darurile Duhului Sfânt* (Arad, 1934), volum ce cuprinde predici rostite cu ocazia cercetării credincioşilor săi la praznicul Rusaliilor;

• *Haina de nuntă* (Arad, 1935), lucrare ce conţine 22 de predici tematice despre: păcat, valoarea timpului, grija de suflet, frica de Dumnezeu,

[232] Redacţia, „Instalare de preot în Gurarâului", în: *Telegraful Român*, LIX (1911), 3, p. 16.

[233] Personalitatea şi opera omiletică a distinsului ierarh, beneficiază de o teză de doctorat, elaborată de Pr. Filip Albu, *Opera omiletică a episcopului Grigorie Comşa al Aradului*, Arad, 2011 (sub coordonarea Pr. Prof. V. Gordon).

purtarea de grijă a lui Dumnezeu, judecata din urmă, conştiinţa creştină, învierea morţilor, viaţa de veci ş.a. Aceste predici se disting prin planul precis al temelor, prin argumentarea lor cu texte din Sfânta Scriptură şi Sfinţii Părinţi şi printr-o limbă cursivă şi limpede;

- *Veniţi la Hristos* (Arad, 1926) cuprinde predici la toate duminicile anului bisericesc, începând cu Duminica Paştilor şi încheind cu duminica Floriilor;
- *De la leagăn până la mormânt* (Arad, 1927), alcătuită din 51 de predici la Taina Botezului, Mărturisirii, Euharistiei, Maslului, Cununiei şi la sfinţiri de biserici;
- *Predici pentru toate duminicile de peste an şi alte ocazii* (Arad, 1918). Acest volum conţine 74 de predici, dintre care 29 aparţin preotului Gheorghe Maior, iar 45, episcopului Grigorie Comşa. Stilul lor este concis, ferindu-se de exagerări şi de oratorism superficial, abordând teme ce interesează viaţa reală a credincioşilor;
- *Aprindeţi darul lui Dumnezeu* (Arad, 1934), o culegere de meditaţii în care accentuează rolul preotului de propovăduitor al Evangheliei. Autorul insistă asupra datoriei preotului de a fi pătruns el însuşi de adevărurile eterne pe care le propovăduieşte şi de harul mântuitor al Sfintelor Taine;
- *Predici la sărbătorile bisericeşti* (Arad, 1925) cuprinde 20 de panegirice şi predici tematice la marile praznice şi sărbători: Naşterea Maicii Domnului, Înălţarea Sfintei Cruci, Cuvioasa Parascheva, Sfântul Dimitrie, Anul Nou, Sfântul Nicolae, Naşterea Domnului ş.a. Aceste predici sunt bine documentate cu citate din Sfânta Scriptură, diferiţi părinţi predicatori şi istorici. Ele conţin învăţături şi îndemnuri în strânsă legătură cu viaţa de toate zilele a credincioşilor, având intenţia de a-i determina pe aceştia la adoptarea unui stil de viaţă care să le faciliteze urcuşul duhovnicesc;
- *Păstor şi turmă* (Arad, 1925), lucrare ce conţine cuvântările rostite cu prilejul hirotoniei şi instalării sale ca episcop, precum şi la alte ocazii;
- *Brazde în ogorul Ortodoxiei*, tipărită la Arad, în 1932. Volumul este alcătuit dintr-un mănunchi de 10 pastorale şi 70 de cuvântări rostite la parastase, înmormântări, sfinţiri de case culturale şi monumente ale eroilor, toate vizând diferite stări din viaţa bisericească a acelor timpuri;

- *Spre zările veşniciei* (Arad, 1933), volum ce înmănunchează predici şi cuvântări ocazionale (pareneze) şi reprezintă în mod cronologic o parte din ostenelile sale în activitatea predicatorială;
- *Flori din grădina sufletului* (Arad, 1934), alcătuită din 56 de predici, dintre care 43 de cuvântări ocazionale şi 13 pastorale chiriarhale.

În afară de acest număr însemnat de cărţi de predici, episcopul Grigorie Comşa ne-a lăsat două volume de pilde şi istorioare ilustrative: *Trei sute cincizeci de pilde pentru predici şi alte cuvântări* (Arad, 1928, în colaborare cu arhimandritul Iustin Suciu) şi *O mie de pilde pentru viaţa creştină* (Arad, 1929), precum şi cartea *Istoria predicei la români* (Bucureşti, 1921), care constituie nu numai o antologie omiletică de 303 pagini, ci o sursă-reper în domeniul Teologiei Practice. Totodată, poate fi socotită drept moment de referinţă în cultura interbelică, întrucât constituie o oglindă a gândirii bisericeşti medievale şi moderne. Contribuţia omileţilor este uşor de identificat, întrucât structura cărţii urmează două criterii: cel istoric (o împărţire pe secole, începând cu primele dovezi, din sec. al XV-lea) şi cel geografic (pe cele trei mari provincii istorice: Ţara Românească, Moldova şi Transilvania). Ultima referinţă se opreşte la anul 1920. Autorul nu se limitează la o enumerare a cărţilor apărute, ci aduce şi unele aprecieri vizavi de calitatea acestor predici. Remarcăm, de asemenea, prezentarea şi descrierea unor valoroase manuscrise cu predici, care ar fi rămas necunoscute fără semnalarea lor de către harnicul autor al acestei istorii.

VI.2.2.3. *Pr. prof. dr. Grigore Cristescu* (1895-1961)

Profesor de Omiletică la Facultăţile de Teologie din Sibiu şi Bucureşti, s-a remarcat prin impresionantele sale cuvântări şi meditaţii, dar şi prin câteva studii importante de specialitate. Lucrările sale cu caracter omiletic nu cuprind predici în înţelesul propriu al cuvântului, ci meditaţii profunde asupra unor teme de maximă actualitate, la care autorul invită să mediteze nu numai pe ascultător, ci şi pe predicator: *La cine ne vom duce? 12 meditaţii pastorale* (Sibiu, 1925), *Propovăduiţi Evanghelia. Studii de Teologie practică* (Sibiu, 1925), *Mai aproape de Tine, Doamne!*

Meditațiile unui închinător (Sibiu, 1926), *Slujba ta fă-o deplin. Scrisori pastorale* (Sibiu, 1926), *Vino și vezi! Meditații* (Sibiu, 1929).

În ceea ce privește studiile de specialitate, le evidențiem pe următoarele:

• *Predică și cateheză* (Sibiu, 1929). Ne rețin atenția în special capitolele referitoare la activitatea omiletică, din care semnalăm faptul că *preotul trebuie să știe cui predică, adică să știe ce formație sufletească are și cărei vocații și-a închinat viața fiecare individ în parte, căci predica este un admirabil mijloc de convingere și de orientare spirituală a omului*:

> „Pe unii îi interesează forma predicii noastre, altora le cuceresc luarea aminte atitudinea și gesturile noastre, mulți vin de-a dreptul cu ideea preconcepută că nu poate fi nimic interesant într-o predică și pe aceia îi vedem plecând unul câte unul, când preotul urcă în amvon – foarte puțini își deschid conștiința pentru însămânțarea evanghelică, și pentru și mai puțini predica e și un prilej de răscolire sufletească și verificare a sincerității lor religioase”[234].

Nu poate fi vorba de predică convingătoare, dacă nu are loc în predicator o „transpoziție sufletească”, adică să se pună în contact spiritual cu ascultătorii săi, să le urmărească și să le surprindă chiar stările lor sufletești, pentru ca, asemenea unui doctor care dă medicamentul potrivit diagnosticului, și el în predică să mulțumească toate conștiințele. De aceea, în primul rând *predicatorul trebuie să fie un psiholog experimentat, ca să știe cui să predice Evanghelia și să o poată astfel predica din plin și cu rod tuturor*; lipsa de inspirație de care se plâng anumiți predicatori este urmarea firească a predicii „de fabrică”, a predicii de compilație laborioasă din cărțile de predici și la alcătuirea căreia nu participă experiența religioasă personală; cine are talent, exerciții și vervă este suficient dacă își meditează predica. Vorbele îi vor veni ușor, inspirate și vii. De multe ori însă, din pricina unor neașteptate indispoziții de moment, a unei agitații neprevăzute, nu află cuvântul, expresia potrivită, se repetă, riscă pleonasmele și uneori

[234] Pr. Grigore Cristescu, *Predică și cateheză*, Sibiu, 1929, p. 66; cf. Pr. Grigore Cristescu, „Pasiunea și emoția în predică”, în vol. *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, București, 2014, p. 11 ș.u.

banalitatea[235]; *predica citită* pierde puțin din farmec, deoarece preocupat de urmărirea atentă a textului scris, predicatorul își neglijează atitudinea prin care poate să sugestioneze și să sporească atenția ascultătorilor; *durata predicii*: „O predică nu e în sine, nici lungă, nici scurtă – dar poate fi întotdeauna suportabilă sau insuportabilă – adică interesantă și deci pasionantă, sau monotonă și plictisitoare și deci imposibil de urmărit cu simpatie și încordare de către auditoriu”[236];

• „Predică și predicator în vremea noastră”[237], un studiu excepțional, cu propuneri practice privind misiunea predicii în lumea contemporană, concentrându-se asupra câtorva *imperative omiletice*, pe care le consideră esențiale: *Primul* ar consta în sublinierea ideii că cea dintâi misiune a predicii este să constituie „tâlcuirea și adâncirea Sfintei Scripturi și a Sfintei Liturghii, întrucât Sfânta Liturghie este actualizarea perpetuă a lucrării mântuitoare a lui Iisus Hristos”[238]. Rolul predicii este să actualizeze afirmația „Astăzi S-a răstignit pe lemn!”. Preotul ar trebui să așeze pe primul loc experiența sa euharistică. Predica, susține autorul, este actul permanent al întrupării Logosului, reprezentând astfel un act soteriologic; *al doilea* imperativ constă în accentuarea importanței pe care o are predicarea adevărurilor fundamentale, care au fost mereu atacate sau contestate pe parcursul istoriei; imperativul *al treilea* se bazează pe ideea că preotul este dator să predice „din profunzimile propriei sale vieți interioare sau din realitatea prezenței și lucrării în sine a cuvântului lui Dumnezeu”[239]. Sfatul Părintelui Grigore Cristescu către preoți este de a predica despre un Dumnezeu personal, unul în Treime, despre însușirile Lui, despre Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu; imperativul *al patrulea* constă în îndemnul adresat preoților de a se inspira din realitățile vremii în care trăiesc și de a vorbi în graiul ei, întrucât „Mântuitorul ne-a recomandat să luăm seama la semnele vremii”[240];

[235] Pr. Grigore Cristescu, *Predică și cateheză*, p. 91.

[236] Pr. Grigore Cristescu, *Predică și cateheză*, p. 92.

[237] Pr. Grigore Cristescu, „Predică și predicator în vremea noastră”, în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-4.

[238] Pr. Grigore Cristescu, „Predică și predicator...”, p. 148.

[239] Pr. Grigore Cristescu, „Predică și predicator...”, p. 149.

[240] Pr. Grigore Cristescu, „Predică și predicator...”, p. 148.

• „Omilie *mare* şi omilie *mică*, sau omilie *exegetică* şi omilie *tematică*"[241], este un studiu în care autorul prezintă valoarea omiliei exegetice, care nu poate fi considerată inferioară omiliei tematice, la fel cum nici valoarea omiliei tematice nu trebuie considerată superioară valorii omiliei exegetice. Este recomandat ca atât omilia exegetică, cât şi cea tematică să fie realizate „la un înalt nivel de valoare exegetică, oratorică şi practică"[242], chiar dacă uneori stilul lor este mai înalt şi mai rafinat sau mai simplu şi mai popular. Receptivitatea spirituală a ascultătorilor şi importanţa temei sunt deosebit de utile în această privinţă. Autorul defineşte cele două tipuri de omilie, diferenţiindu-le astfel: *omilia exegetică* are întotdeauna ca punct de plecare Sfânta Scriptură, fiind construită pe aceasta. În acest tip de omilie, predicatorul „este numai un interpret, un tălmăcitor al Cuvântului lui Dumnezeu". Datoria lui este de a face înţeles Cuvântul lui Dumnezeu oamenilor şi de a aplica adevărul cuprins în el la realităţile vieţii lor. Argumentele folosite sunt de ordin raţional, iar exemplele, ilustraţiile sunt folosite doar secundar, întrucât adevărul dumnezeiesc nu are nevoie de mărturia lor. *Omilia tematică*, pe de altă parte, porneşte „de la un adevăr îndeobşte cunoscut de credinţă sau de morală", de la o experienţă general umană pe care predicatorul îşi fundamentează predica. Însă autorul subliniază că „adevărata predică tematică trebuie să sintetizeze substanţa pericopei scripturistice într-o temă precis formulată"[243], care va fi ulterior dezvoltată, păstrându-se legătura cu pericopa din care ea a fost extrasă. Predicatorul trebuie să trăiască Sfânta Scriptură, nu doar să o consulte intermitent; atât omilia tematică cât şi cea exegetică trebuie „să se hrănească din comoara Sfintei Scripturi"[244]. Îndemnul părintelui este către o predică mai „scripturistică" ce nu poate fi înlocuită cu retorica sonoră „a raţiunii noastre trufaşe"[245]. În final, autorul clasifică omilia în *omilie exegetică*, având un caracter analitico-sintetic, şi în *omilie tematică*, având un caracter sintetico-anal-

[241] Pr. Grigore Cristescu, „Omilie *mare* şi omilie *mică*, sau omilie *exegetică* şi omilie *tematică*?", în: *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, XXXIV (1958), 1-2.

[242] Pr. Grigore Cristescu, „Omilie *mare* şi omilie *mică*...", p. 50.

[243] Pr. Grigore Cristescu, „Omilie *mare* şi omilie *mică*...", p. 53.

[244] Pr. Grigore Cristescu, „Omilie *mare* şi omilie *mică*...", p. 53.

[245] Pr. Grigore Cristescu, „Omilie *mare* şi omilie *mică*...", p. 54

itic, respingând, practic, denumirile de „omilie mare" şi „omilie mică", ce nu fac decât să producă echivocuri regretabile.

VI.2.2.4. ***Patriarhul Miron Cristea*** (1868-1939)

Om de aleasă cultură, dedicat studiului, cu o deosebită putere de muncă, orator de vocaţie, iubitor al legii şi al limbii străbune, patriot luminat, luptător pentru dreptate şi libertate naţională, iată câteva din trăsăturile esenţiale care-i conturează distinsa personalitate. Înţelegând bine misiunea încredinţată, a fost un neobosit propovăduitor al Cuvântului Evangheliei, activitatea sa predicatorială fiind concretizată în următoarele volume: *Cuvântări şi predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire străină* (vol. I, Bucureşti, 1923), *Pastorale şi cuvântări ale unui episcop român în ţară sub stăpânire străină* (vol. II, Bucureşti, 1923), *Trei ani de propovăduire. Pastorale şi cuvântări* (vol. III, Bucureşti, 1923), *Pastorale, predici şi cuvântări* (vol. IV, Bucureşti, 1923), *Pastorale, predici şi cuvântări* (vol. V, Bucureşti, 1938), *Pastorale, predici şi cuvântări* (vol. VI, Bucureşti, 1938).

Volumul *Cuvântări şi predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire străină* (Bucureşti, 1928), semnat de cel care va deveni primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cuprinde numeroase alocuţiuni rostite cu diferite prilejuri, precum şi câteva predici. În tratarea acestora se urmăreşte înţelegerea şi definirea cât mai clară a temei alese, folosind explicaţia, argumentarea şi ilustraţia. Exemple grăitoare sunt următoarele: când se vorbeşte de Biserica naţională, aceasta este văzută ca fiind „azilul de scăpare al românului"[246]; despre rolul femeii în cadrul familiei şi al societăţii se subliniază că „femeia adevărată este ca un soare care pururea luminează toate căile bărbatului şi îi preface viaţa şi traiul"[247]. Menirea şcolii este reliefată astfel: *şcoala are rolul să-i înzestreze pe copii cu cultura inimii şi a minţii, crescându-i în frica de Dumnezeu şi*

[246] † Miron, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări şi predici ale unui teolog, mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire străină*, vol. I, Bucureşti, 1923, p. 18.

[247] † Miron, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări şi predici...*, vol. I, p. 45.

aşezând în fragеda lor inimă acea temelie creştină din care să răsară cele mai adânci simţăminte. Datoriile dascălilor şi ale învăţătorilor sunt multiple. Pe lângă faptul că ei sunt

> „chemaţi la deşteptarea simţului religios în sufletul fraged al tinerimii, ei au perspectiva de a contribui la ridicarea bunăstării materiale şi morale a poporului, pentru susţinerea cauzei şcolare fiind nevoie de conlucrarea tuturor factorilor formatori: poporul, învăţătorimea şi autorităţile"[248].

Printre roadele activităţii predicatoriale a Patriarhului Miron Cristea se numără şi volumul *Pastorale, predici şi cuvântări ţinute de Înalt Prea Sfinţia Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României* (vol. IV, Bucureşti, 1938), bogat în conţinut omiletic, reflectând vocaţia oratorică a autorului. Deosebit de frumoase sunt învăţăturile care se desprind din predica intitulată *Despre ură - mânie - răzbunare*, unde, întemeindu-se pe cuvintele Sfinţilor Părinţi - Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Fericitul Augustin, Sf. Grigorie de Nyssa, Fericitul Ieronim -, dar şi pe o înaltă cultură literară laică, prin citate din George Coşbuc, Al. Vlahuţă, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, patriarhul prezintă ascultătorilor săi efectele nefaste ale mâniei, mijloacele de a o evita, pentru a-şi păstra demnitatea de buni creştini. Iată ce frumos grăieşte predicatorul, îndemnându-şi ascultătorii:

> „Să înconjurăm orice prilej de a stârni mânie în alţii prin hulirea, pizmuirea, supărarea, batjocorirea sau nedreptăţirea lor. «Să ne ferim de vorbe aspre» zice Fericitul Augustin «dar dacă ne-ar scăpa din gură aşa ceva, nu vă ruşinaţi a spune cu aceeaşi gură, cu care am rănit pe cineva, şi leacul». Este lucru omenesc a greşi, dar apoi este dumnezeiesc a-ţi recunoaşte greşeala. Şi-apoi, datorie sfântă avem cu toţii, ca să netezim neînţelegerile, duşmăniile, încăierările, să *oblim* toate cărările, ca să ne strângem toate rândurile, să ne închegăm, ca astfel fiind una în gânduri şi simţiri, toţi pentru unul şi unul pentru toţi, să punem umărul la toate lucrurile şi planurile ce au de scop înaintarea noastră"[249].

[248] † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvântări şi predici...*, vol. I, p. 75.

VI.2.2.5. *Patriarhul Nicodim Munteanu* (1864-1948)

Beneficiind de cunoştinţe teologice şi culturale, dar şi de o bogată experienţă de viaţă, era un povestitor încântător şi un vorbitor bisericesc interesant şi plăcut. În predici şi în cuvântări trata subiectele într-un mod tineresc, proaspăt şi captivant, împodobindu-şi ideile cu mărgăritarele culese din textul Sfintei Scripturi şi cu pilde legate de viaţa şi înţelepciunea oamenilor.

Pentru literatura omiletică, în mod special, ne atrage atenţia cartea *Predici la Postul Mare* (Bucureşti, 1909; Neamţ, ²1932; reeditată la Bucureşti, ³1998; ⁴2005) ce aparţine Arhiepiscopului Inocenţiu al Odesei, inspirat *prelucrată* şi *tălmăcită* în limba noastră de Patriarhul Nicodim. În predicile sale, autorul foloseşte un limbaj accesibil, adaptat mesajului fiecărui text omiletic şi adecvat auditoriului. Cuvintele sunt utilizate cu sens denotativ: „credinţă", „trup", „fire", „judecată", „slujitor", „învăţător", etc. Tonul vioi şi interogaţiile des utilizate menţin atenţia ascultătorilor. De asemenea, mesajul şi ideile conţinute sunt precise, atât din punctul de vedere al formei, cât şi din cel al conţinutului

Ca trăsături ale oralităţii predicilor sunt de remarcat: *frecvenţa formulelor de adresare* - mai ales vocative: „Iată, iubiţi creştini, învăţătura Domnului Hristos!", „Dar ce văd eu, oare, iubiţii mei fraţi?"; *exclamaţiile şi interogaţiile retorice*: „Dar mintea noastră? Ah, ea este gata câteodată să se uite cu răceală la nenorocire, dar numai câteodată", „Lăsaţi, zic, lucrurile întunericului! Îndrăzni-veţi, oare, a vă înfăţişa cu ele şi înaintea Domnului?"; *enumeraţiile şi repetiţiile* - finalul predicilor reia adesea ideile exprimate în conţinut; *spontaneitatea ideilor*. Între elementele care accentuează afectivitatea se întâlnesc *interjecţii* şi *construcţii expresive*

[249] † MIRON, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pastorale, predici şi cuvântări ţinute de Înalt Prea Sfinţia Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, vol. IV, Bucureşti, 1938, p. 204.

cu valoare de superlativ. Dintre figurile de stil, cele mai frecvente sunt *comparația*: pentru „omul nostru cel trupesc [...] pocăința e tot atât de urâcioasă ca și moartea"; sau: „stă ascuns răul ca un vulcan"; *antiteza*: fizic - spiritual, perisabil - etern; *paralela* prin trimitere la fapte sau personaje biblice, ceea ce duce la concluzii moralizatoare; *evocarea* unor scene biblice, personaje, situații concrete de viață etc.

VI.2.2.6. *Pr. dr. Marin C. Ionescu* (1891-1965)

Pr. Marin Ionescu a fost unul din cei mai apreciați predicatori ai Capitalei. Înzestrat cu un remarcabil talent oratoric, dar posedând și o temeinică pregătire teologică, dublată de cea laică, era unul din cei mai gustați vorbitori, mai ales prin verva și prin imaginile și comparațiile cu care știa să-și presare cuvântările și să captiveze auditoriul, încât, în duminicile și sărbătorile când predica, biserica era arhiplină. A desfășurat o bogată activitate misionară, atât la amvon, cât și la catedră, ca profesor la mai multe școli din București, susținând impresionante conferințe și foarte reușite predici misionare. Din nefericire, toate aceste calități nu au convenit noului regim instaurat, părintele fiind deținut politic în închisorile comuniste de la Jilava, Poarta Albă, Aiud, Ocnele Mari. Pe lângă studii și cărți din domeniul predării Religiei, a publicat și câteva cărți de predici și studii omiletice: *Pentru luminarea ta, Nestorie! Predici rostite în cursul anului 1924 în biserica Sf. Ștefan Cuibu cu barză* (București, s.a.); *Predica misionară* (București, s.a.); *Inimă și suflet. Omiletica vremurilor noastre. Planuri și exerciții de predică* (București, 1927); *Secerișul este mult, secerătorii puțini. Predici* (București, 1927); *Chemări de departe. Predici la radio* (în colaborare cu preoții Toma Chiricuță, Gh. Comana și Manea Popescu) (București, 1929); *Lumină lină. Doamne, Tu ai cuvintele vieții veșnice. Material omiletic și catehetic* (București, 1938); *Catedra și Amvonul. Schițe de lecțiuni practice, de predici și conferințe religioase* (București, 1942). Dintre acestea, ne rețin atenția următoarele volume:

- *Secerișul este mult și secerători puțini* (București, 1927). În ceea ce privește tehnica omiletică, în cadrul *tratării* autorul dezvoltă tema anunțată în introducere, discutând pe larg semnificațiile scripturistice

ale întâmplărilor descrise și ale cuvintelor rostite de către Mântuitorul Hristos. La fiecare pas întâlnim presărate istorioare ce tâlcuiesc textul evanghelic și sporesc atenția ascultătorilor:

> „O altă însușire sufletească a femeilor mironosițe, prin ajutorul cărora izbutesc să grăbească găsirea răspunsului celui mare, este hărnicia lor în cele ale credinței. Ele nu-și pierdeau vremea cu nimicurile pământești, ci zoreau pe drumul răspunsurilor sufletești. Timpul se scurge cu multă ușurință și mulți muritori și-l petrec în nelucrare. Fiecare dintre noi are un ceas de buzunar și se uită deseori să vadă cum orele se scurg și cu toate acestea pierde vremea și nu merge grăbit la datoria lui. Unul are ceasornic de aur, altul are de argint, altul de nichel sau alt metal, și cu toate acestea orice muritor are ceasuri de aur: ceasurile pierdute în trândăvie. Nicio pagubă nu se poate măsura cu pagubele sufletești pricinuite de vremea trăită în moleșeală și în nelucrare. «Răscumpărați-vă vremea, căci zilele grele sunt». Osteniți-vă neîncetat cu cele sufletești! Nu pierdeți vremea, căci vă împiedicați singuri în drumurile vieții voastre"[250].

- *Inimă și suflet. Omiletica vremurilor noastre* (București, 1927), cu teme și idei întru totul realiste:

› *Necesitatea științei profane pentru predicator.* Autorul susține ideea că preotul trebuie să fie stăpânul și cârmuitorul științei, chiar și al celei profane. Dacă Moise, Daniel prorocul, Sf. Apostol Pavel au cunoscut științele păgâne, Sfinții Părinți au folosit într-o largă măsură scrierile necreștine în omiliile lor; întreaga tradiție creștină este de acord ca predicatorul să fie un bun cunoscător al acestor științe. Și toate acestea pentru a avea cunoștință de diversele curente negative, de științele antireligioase ale secolului, pe care preotul predicator are datoria de a le combate. Ar fi grav ca el să nu urmărească diversele controverse și să fie considerat un ignorant ori un habotnic. În concluzie, predicatorul nu trebuie să se izoleze și să

[250] Pr. Marin C. IONESCU, *Secerișul este mult și secerători puțini. Predici*, București, 1927, p. 85.

se lase absorbit de studiul său special, ci să fie la curent cu tot ceea ce este nou în domeniul ştiinţelor;

› *Reguli omeneşti pentru studiul omiletic*: omul instruit nu este acela care trăieşte numai din amintirile trecutului, ci din cercetările sale zilnice; munca predicatorului trebuie să fie metodică, condusă după un program şi după un plan bine stabilit, trebuie să fie gradată, respectând următoarele principii: *(a) preferă totdeauna ceea ce este necesar; (b) începe totdeauna de la ceea ce este simplu şi uşor şi apoi termină cu ceea ce este compus şi dificil.*

• *Altarul şi amvonul* (Bucureşti, 1942), cu idei semnificative, mai ales în capitolul *Predica şi arta*: Mai întâi, este menţionată o definiţie proprie a predicii, care „nu e o disertaţie, un studiu sau o broşură, ci o parte din cultul divin obştesc, al cărui scop exclusiv este să creeze viaţa creştină în societate"[251]. De aceea, predicatorul trebuie să se adreseze mai ales sufletului credincioşilor; termenii care apar în titlu, *altarul* şi *amvonul*, au roluri diferite: din amvon se ţine predica, în altar se ţine Liturghia. Datorită caracterului liturgic al predicii, apare necesitatea ca predica să fie o *operă artistică*. Predicatorul să-şi gândească în mod serios predica şi să se îngrijească de apropierea de perfecţiune a stilului acesteia, neuitând mai cu seamă că ea se pregăteşte cu rugăciune. Stilul Amvonului este stilul Sfintei Liturghii, menit să clarifice gândurile mari. Acest stil îl găsim în întreaga Sfântă Scriptură. În consecinţă, Biblia şi Sfânta Liturghie trebuie să fie adevăratele surse ale edificărilor noastre omiletice.

VI.2.2.7. *Pr. Toma Chiricuţă* (1887-1971)

Personalitate remarcabilă între propovăduitorii bucureşteni din prima jumătate a secolului al XX-lea, Părintele Toma Chiricuţă a fost un predicator excepţional, cu studii teologice şi filosofice în străinătate. Slujitor înzestrat cu o mare putere de atracţie şi de captivare a auditoriului, atât la amvon, cât şi la emisiunile radiofonice, s-a dovedit un neînfricat apărător al credinţei strămoşeşti şi al idealului creştin confruntat

[251] Pr. Marin C. Ionescu, *Altarul şi amvonul*, Bucureşti, 1942, p. 127.

cu ateismul promovat de comunişti, căruia i-a căzut victimă. Activitatea omiletică s-a concretizat în mai multe volume de predici: *Chemări de departe. Predici la radio* (Bucureşti, 1929), *Chemări de sus. Predici şi omilii* (Bucureşti, 1933), *Cunoşti tu Calea? Chemări către suflet* (Bucureşti, 1934), *Evanghelia tălmăcită pentru timpul prezent* (Bucureşti, 1935), *Drumul Crucii* (Bucureşti, 1938) şi *Evanghelia tălmăcită pentru toţi* (Bucureşti, 1947). Alături de acestea mai amintim numeroase predici tipărite în colecţia *Predici duminicale*, dar şi în foile religioase *Fântâna Darurilor* şi *Ortodoxia*, conduse de părintele autor la acea vreme.

• *Anul în predici* (Bucureşti, 1996) este titlul volumului publicat după anul 1989, fiind o reeditare selectivă a cărţii *Chemări de sus* - premiată de Academia Română - şi conţine cuvântări rostite de Părintele Chiricuţă la Biserica Zlătari, între 1928-1931. Remarcăm în predicile sale folosirea abundentă a elementelor din literatura profană, în detrimentul pildelor şi istorioarelor pe care le găsim la alţi predicatori. Astfel, în cuvântul rostit la Naşterea Domnului, autorul începe printr-o relatare a poeziei *Ideal*, de George Coşbuc:

> „În această poezie, el ne spune că o tânără fecioară, ducându-se într-o zi la fântână, ca să scoată apă, tocmai atunci un fiu de crai trecu pe drumul mare şi se apropie de ea, rugând-o să-i dea apă să bea, căci este foarte însetat. La despărţire, tânărul de crai îi dădu o năframă şi îi spuse: «Iată, păstrează această năframă până la întoarcerea mea; ea va fi semnul după care te voi recunoaşte; dacă te voi găsi tot aci, la fântâna aceasta, şi atunci când mă voi întoarce, te voi lua de soţie». Şi a plecat mai departe [...]. Craiul întârzia să vină. Ea a îmbătrânit şi, în cele din urmă, a murit acolo, la fântână cu ochii îndreptaţi spre zarea unde dispăruse tânărul crai"[252].

De la această poezie porneşte apoi la explicarea mesajului biblic folosit ca *motto*: „Cartea neamului lui Iisus Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam". Nu în oameni trebuie să ne punem nădejdea, ci numai în Dumnezeu şi în puterea Sa mântuitoare! Prin contrast cu întâmplarea ilustrată în poezie, „Evanghelia de astăzi vine şi ne înfăţişează şi ea un ideal. Ne înfăţişează

[252] Pr. Toma Chiricuţă, *Anul în predici*, Bucureşti, 1996, p. 7.

şi ea o aşteptare. O aşteptare care nu a fost însă dezminţită; care a fost încununată cu împliniri minunate". În aceeaşi predică, părintele mai face referire la cuvintele cronicarului Miron Costin, care afirma „nu vremurile sunt sub om, ci bietul om este sub vremi"[253], sugerând fragilitatea existenţei umane pe pământ. Însă credinţa sfântă în Dumnezeu şi în puterea Sa de a supune timpul şi vremurile îl fac pe autor să exclame:

> „Ce minunată este această credinţă, credinţa lui Avraam, care îl călăuzeşte pe Isaac şi apoi pe Iacov şi pe toţi aceşti minunaţi oameni, care îşi trec unul altuia, din mână în mână, torţa credinţei vii, care a luminat viaţa lor, în mijlocul veacurilor!"[254].

VI.2.2.8. *Prof. dr. Vasile Ispir* (1886-1947)

Erudit dascăl de teologie, a fost şi unul dintre marii ecumenişti din perioada interbelică. Pe lângă multele sale cunoştinţe din domeniul Istoriei religiilor şi al Misiologiei, fiind un adevărat părinte al acestei ultime discipline în teologia românească, a fost înzestrat şi cu un admirabil talent oratoric. A rostit nenumărate predici atât la amvon, cât şi la emisiunile radiofonice, impresionând auditoriul prin forţa cuvântului şi bogăţia argumentelor. Cu volumul de predici *Biserica Activă. Predici la radio* (Bucureşti, 1941) - publicat în grele condiţii, în timpul perioadei de criză provocată de cel de-Al Doilea Război Mondial - profesorul Vasile Gh. Ispir se străduieşte să promoveze ideea misionarismului creştin, care vizează în principal disciplinarea morală şi educaţia sufletească a maselor şi îndeamnă la începerea unei „cruciade a sufletelor în armonie cu învăţătura lui Hristos", accentuând convingerea că

> „religia nu înseamnă numai rugăciune şi meditaţie, ci şi sacrificiu şi acţiune şi, când zicem acţiune religioasă, zicem misiune, adică obligaţia de a răspândi dreapta credinţă, de a face ca învăţătura Mântuitorului să fie ascultată şi înfăptuită de cât mai mulţi, de e posibil de toată lumea"[255].

[253] Pr. Toma CHIRICUŢĂ, *Anul în predici*, p. 9.
[254] Pr. Toma CHIRICUŢĂ, *Anul în predici*, p. 13.

În acele vremuri tulburi, aflate sub semnul frământărilor şi al nesiguranţei politice şi economice, autorul pledează pentru propovăduirea idealului creştin:

> „Pentru clădirea Bisericii lui Hristos trebuie să conlucrăm cu toţii. Pentru câştigarea celor greşiţi şi căzuţi de la Iisus Hristos, pentru întărirea celor slabi şi îngrijirea celor bolnavi, pentru învingerea puterilor întunericului, armata spirituală, oricât de numeroasă ar fi încă, nu-i de ajuns!"[256].

VI.2.2.9. *Mitropolitul Nicolae Bălan* (1882-1955)

Mitropolitul Nicolae Bălan a fost nu numai un bun organizator, un animator şi un stimulator al predicatorilor din timpul păstoririi sale, ci el însuşi era un mare cuvântător bisericesc. Prin însăşi natura misiunii sale de arhipăstor s-a remarcat prin pastorale şi cuvântări ocazionale, publicând mai multe volume de predici: *Veniţi la Mine...! Pilde şi învăţături* (Sibiu, 1938), *Rămâneţi în dragostea mea! Cuvinte de învăţătură la Învierea Domnului* (Sibiu, 1940), *Mântuieşte, Doamne, poporul Tău* (Sibiu, 1945), *Biserica şi viaţa* (Sibiu, 1947). Ulterior, mai multe cuvântări din ultimele două volume au fost publicate sub titlul *Texte alese* (Ed. Arcade, Bistriţa, 2004).

Volumul *Mântuieşte, Doamne, poporul Tău* cuprinde cuvântări şi pastorale rostite la diferite ocazii de marele mitropolit, în care găsim evenimentele cu care s-a confruntat societatea românească şi principiile călăuzitoare pe care le-a oferit mitropolitul Bălan poporului şi conducătorilor acestuia. Între cele două rugăciuni cu care începe şi se termină lucrarea sunt cuprinse 49 de pastorale şi cuvântări,

[255] Prof. Vasile G. ISPIR, „Misionarism", în vol. *Biserica Activă. Predici la Radio*, Ed. Ion Creangă, Bucureşti, 1941, p. 7.
[256] Pr. Vasile Gh. ISPIR, *Biserica Activă. Predici la radio*, Bucureşti, 1941, pp. 10-12.

simultan și studiile teologice, obținând în anul 1939 titlul academic de doctor în teologie, cu lucrarea *Pocăința. Studiu de documentare teologică și psihologică* (Sibiu, 1939). Acest înalt titlu i-a pecetluit cariera universitară, începută din anul 1937, la Academia Teologică din Arad, carieră ce se va întrerupe în 1948, odată cu instalarea regimului comunist. Peste un an, datorită nesupunerii față de ateismul roșu, va fi acuzat de „uneltire contra ordinei sociale" și condamnat la 20 de ani de temniță grea, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare și a mișcării revoluționare". Alături de teza de doctorat, s-au impus în literatura teologică multe alte lucrări, dintre care cităm pe cele care se leagă în special de activitatea misionară: *Convertirea creștină* (Sibiu, 1939), *Catehism creștin ortodox* (Arad, 1940), *Sfintele Taine* (Sibiu, 1947), *Religia culturii* (Arad, 1994) etc. Ultima din cele enumerate, o carte cu dimensiuni impresionante, structurată pe 14 capitole, tratează teme de înalt nivel cultural creștin, precum: *religia și arta, religia și știința, religia și filosofia, religia în istoria culturii europene, religia și arta în serviciul meliorismului etc.*

O mențiune aparte merită volumul de predici *Duhul Adevărului. Predici* (Arad, 1942; Alba Iulia, 2000), premiat de Academia Română pentru calitățile excepționale sub aspectul conținutului, al modului elevat de exprimare, totodată pentru atitudinea fermă împotriva bolșevismului care își anunța amenințător instalarea pe meleagurile noastre. Predicile au în general conținut doctrinar, dar nu lipsesc nici temele morale și liturgice. Prin aceste cuvântări autorul a deschis un drum nou în practica omiletică, deoarece predica la români, în general, avea până atunci un caracter moralizator ce ducea până la rutină și era fără efect. Predicile se remarcă printr-o expunere sistematică integrală a temei propuse, care este susținută de o argumentare biblică extrem de bogată. În ansamblul ei, lucrarea are un pronunțat caracter apologetic și misionar:

> „Ortodoxia, spune părintele autor, este Biserica Mântuitorului Hristos pe pământul strămoșesc; e creatoarea culturii noastre naționale, sinteza armonioasă și fericită dintre suflet și trup, dintre religie și naționalitate, dintre spirit și materie"[259].

[259] Pr. Ilarion FELEA, *Duhul Adevărului. Predici*, Alba Iulia, 2000, p. 72.

VI.2.2.12. *Pr. prof. dr. Mihail Bulacu* (1898-1985)

Cel mai prolific autor român din domeniul Cateheticii s-a preocupat cu pasiune și de câmpul omiletic, mai ales în calitate de profesor titular al Catedrei de Omiletică și Catehetică la Facultatea de Teologie din București. Remarcăm la Părintele Mihail Bulacu nivelul academic de tratare a temelor, studiind pe izvoare originale și folosind o bibliografie reprezentativă, în câteva limbi de circulație. În acest sens, este ilustrativ studiul *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom* (București, 1946), o analiză pe textul grecesc, utilizând și alte studii importante în subiect, mai ales din scrierile teologilor germani. Parcurgând sistematic omilia despre predică, părintele Bulacu remarcă următoarele:

> „De aici se poate vedea că un predicator trebuie să fie nu numai un bun dogmatist, un bun moralist, un bun tălmăcitor al Sfintei Scripturi, dar și un bun misionar, un bun catehet, un bun pedagog, pe toate îmbinându-le în mod fericit, pentru a-și împlini cu adevărat misiunea sa. Aceste adevăruri privitoare la personalitatea de predicator a Sf. Ioan Hrisostom, le confirmă și istoria predicii. Iar prin omilia despre predică sau despre vorbirea bisericească în genere, nu a făcut apologia predicii, ci a expus principiile călăuzitoare ale predicatorului, pe care le are în vedere, atât în omilie, cât și în celelalte genuri ale predicii, fie în predica festivă, fie în predica propriu-zisă, fie pareneză, fie panegiricul"[260].

În același studiu, autorul desprinde și câteva concluzii generale, pe care le coroborează cu situația predicii de la noi, concluzii care, în ciuda jumătății de secol care a trecut de la elaborarea studiului, sunt în mare măsură actuale. Reproducem câteva: *Omiletica ortodoxă trebuie să constituie un studiu adânc, sprijinit pe cele mai temeinice opere omiletice ortodoxe, în care primează omiliile celor mai mari predicatori ortodocși, în frunte cu Sf. Ioan Gură de Aur; Omilia ortodoxă este predica de viitor pentru Amvonul Bisericii ortodoxe, precum a fost și în veacul de aur al elocinței creștine, fie că*

[260] Pr. Mihail BULACU, *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, București, 1946, p. 35.

ar fi omilia analitică, fie că ar fi omilia sintetică. Motivele acestei afirmaţiuni sunt atât de ordin biblic, cât şi de ordin patristic tradiţional, pe lângă care se adaugă nu numai râvna sufletului creştinesc şi românesc pentru explicarea populară a Sfintei Scripturi, verificată prin faima „Evangheliei cu învăţătură" de altădată, dar şi primejdia propagandei sectare[261].

Părintele Mihail Bulacu s-a remarcat şi ca predicator de mare audienţă, mărturie fiind volumul de predici *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc* (Bucureşti, 1944). Capitolele IV şi V, intitulate *Domnul Hristos şi copiii*, respectiv *Domnul Hristos şi tinerii*, cuprinzând în total 10 predici tematice, un panegiric la Sfânta Filofteia şi o pareneză la început de an şcolar, tratează legătura Mântuitorului cu tinerii şi copiii, minunile săvârşite de El printre tineri, autorul oprindu-se asupra câtorva evenimente cum ar fi învierea fiicei lui Iair, a fiului văduvei din Nain sau tămăduirea tânărului demonizat. Cât de mult preţuieşte părintele valoarea unui copil pentru fericirea unei familii descoperim în deschiderea predicii cu titlul *Din psihologia religioasă a micilor colindători*, unde citim următoarele:

> „Copilul este comoara căminului familial, podoaba părinţilor şi tezaurul nesecat al neamului. În sufletul copilului trăieşte gingăşia florii, înariparea fluturelui, bunătatea mielului, cântecul privighetorii şi curăţia serafică a îngerilor din ceruri"[262].

Asemănările de o rară frumuseţe şi sensibilitate continuă astfel:

> „În sufletul său se oglindeşte nu numai dragostea părintească, dar şi chipul lui Dumnezeu, cu bunătatea sa desăvârşită, aşa cum precum razele soarelui pe vremea senină se revarsă pe o apă cristalină"[263].

Pentru tinerii din toate vremurile, Părintele Bulacu are următorul îndemn, fundamentat pe înţelepciunea intelectualilor şi pe viaţa Sfinţilor Ierarhi Vasile, Grigorie şi Ioan, spunând:

[261] Pr. Mihail BULACU, *Omilia despre predică...*, pp. 39, 42.

[262] Pr. Mihail BULACU, „Din psihologia religioasă a copilului", în vol. *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc*, vol. I, Tipografia Curţii Regale, Bucureşti, 1944, p. 114.

[263] Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie pentru suflet românesc*, Bucureşti, 1944, p. 114.

> „Să ne lăsăm, deci dragi tineri, viaţa călăuzită de punctele cardinale ale vieţii sufleteşti ale strămoşilor noştri. Să ne orientăm şi noi acţiunea vieţii noastre, după lumina marilor luceferi ai Creştinătăţii, iar nu să-i coborâm ca protectori ai patimilor noastre omeneşti, cum încercau odinioară păgânii cu zeităţile lor. La această cădere nu ne poate duce decât lipsa de adevărată credinţă creştină şi primatul pământeştilor noastre interese"[264].

În pareneza rostită cu ocazia începerii noului an şcolar, Părintele Bulacu subliniază faptul că întâi de toate Domnul Iisus Hristos a fost Învăţător şi Educator şi a acordat o atenţie deosebită copiilor, curăţiei sufleteşti a acestora: „Iubiţi creştini, neîntrecutul învăţător al omenirii, dascălul dascălilor şi educatorul educatorilor s-a recunoscut de întreaga lume că a fost Mântuitorul Hristos"[265].

VI.2.2.13. *Arhim. dr. Iuliu Scriban* (1878-1949)

Sensibil la toate marile aspiraţii ale vremii sale şi integrându-se în epocă, arhimandritul Iuliu Scriban a încercat să sugereze răspunsuri la marile probleme ale vieţii pe baza învăţăturilor creştine, căutând să înalţe, să moralizeze societatea din care făcea parte. A fost un îndrumător, un călăuzitor, totodată, un luptător şi polemist. Cu gesturi largi şi cu voce plăcută de bariton, îşi rostea predicile într-un grai curat românesc, cu analize vii şi exemple convingătoare. La Omiletică n-a tratat numai principiile omiletice în cadrul restrâns al cursului, ci a prezentat o serie de predicatori creştini ca: Franck Thomas, Spurgeon, Filaret, Zochi, Robertson, Père Samson, împreună cu unele predici ale lor, luate drept izvoare şi exemple pentru cuvântările bisericeşti. Înţelegând rolul şi rostul înalt al predicii, a militat şi în afara catedrei, prin diferite articole, pentru a repune predica în rolul de frunte al activităţii preoţeşti. Avea o evidentă vocaţie şi pregătire pentru slujirea Cuvântului[266].

[264] Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie...*, p. 165.

[265] Pr. Mihail BULACU, *Cuvinte din Evanghelie...*, p. 186.

[266] Cf. Pr. Constantin GALERIU, *Catedra de Omiletică şi Catehetică cu noţiuni de Pedagogie...*, p. 580.

Volumul intitulat *Predici pentru popor* a apărut în mai multe ediţii şi cuprinde 80 de cuvântări - 2 omilii exegetice, 53 predici tematice, 20 panegirice şi 5 pareneze - rostite la toate duminicile şi sărbătorile fixe şi mobile de peste an, începând cu Anul Nou, uneori având câte două cuvântări pentru aceeaşi sărbătoare. Ţinând seama de conţinutul predicilor sale, remarcăm o tematică variată: morală, dogmatică, istorică şi misionară. Întrucât majoritatea cuvântărilor apărute până la acea dată în limba română tratau mai mult despre viaţa viitoare şi cu deosebire despre fericirea celor drepţi şi nefericirea celor păcătoşi după Judecata de apoi, arhimandritul Iuliu Scriban doreşte să afle în amănunt care sunt adevăratele cauze ale decăderii poporului nostru, atât din punctul de vedere al credinţei şi al religiozităţii, cât şi din cel al moralităţii. Astfel, formându-şi o părere despre starea poporului de la acea vreme, sfinţia sa s-a străduit să arate oamenilor care îl ascultau „care le sunt apucăturile şi păcatele pe care ar trebui să le părăsească", abia după aceea vorbindu-le despre „fericirea iadului şi răsplata după moarte, care nu este altceva decât o urmare firească a faptelor bune sau rele săvârşite în timpul vieţii acesteia"[267].

Trebuie să remarcăm şi celelalte două lucrări importante ale eruditului autor: *Privelişti din câmpul omiletic* (Bucureşti, 1929) şi *Datoria preotului către limba bisericească* (Sibiu, 1938).

• *Privelişti în câmpul omiletic* are, în opinia noastră, două capitole inedite. Primul dintre ele se intitulează: *Dacă am vorbi pe nepregătite*, din care cităm:

> „Oamenii cred că vorba este totul şi că, dacă ele se ţin lanţ una de alta, cuvântarea este şi rostită. De aceea, ei nu trebuie să deschidă gura până ce nu s-au gândit mai întâi ce au să spună, nici să spună sau să creadă că, dacă merge vorba, merge totul. Mai cu grijă decât ca să meargă vorbele la şir, oamenii trebuie să se deprindă a cugeta temeinic şi limpede, fiindcă dacă ai gândul limpede în cap, ai şi mai multă uşurinţă să-l spui, chiar dacă nu eşti deprins a vorbi. Este mai

[267] Nicolae IORGA, „Predicile părintelui Iuliu Scriban", în vol. *Predici pentru popor...*, p. 591.

> bine să pui cugetare în vorbele tale, decât numai să depeni vorbe, în care nu te-ai deprins a turna şi un înţeles"[268];

> „A vorbi trebuie să însemne a gândi. Când te apuci de vorbit, trebuie mai întâi să te gândeşti ce ai de spus. Nu trebuie să te laşi în nădejdea că limba merge uşor şi că uşor poţi închega înaintea altora vorbe de la răsărituri şi de la apusuri. Trebuie să ne ferim de cuvintele vorbite degeaba, fără cercetare, fără chibzuială, fiindcă nu ajunge să deschizi gura pentru ca să şi fi spus ceva"[269];

Al doilea capitol special se intitulează *Predica la Radio*. În opinia părintelui, predica la radio se bucură de mai mulţi ascultători decât cea din biserică. De aceea, cuvântarea radiofonică trebuie să aibă o curgere mai uşoară a vorbirii, pentru ca să fie înţeleasă de toţi. La Radio nu se cuvine să vii cu predici de o alcătuire înaltă. Deşi este alcătuită pentru oameni atât de împrăştiaţi şi depărtaţi ea va fi mai prietenească, la fel cum ai sta de vorbă cu ascultătorii faţă către faţă; prin cuvântarea la Radio - spune autorul - bolnavii o pot asculta chiar din paturile spitalelor. Mai cu seamă pentru aceştia predica este o mare mângâiere. În ce-i priveşte pe cei din închisori, vorbind la Radio, pentru ei este o mare şi plăcută noutate. De aceea, vestitorul Domnului trebuie să se bucure că are la îndemână un mijloc de propovăduire, când singură cea de la biserică nu ajungea. Acum, dacă avem acest mijloc, el şi trebuie folosit![270]

• *Datoria preotului către limba bisericească* este o carte cu valoare de testament, care ne transmite următoarele observaţii:

› *Preotul este om cu carte.* Pe el îl putem face să înţeleagă mai bine darul frumos pe care Biserica îl are în limba cu care ea a lucrat până acum în sânul neamului. De aceea, este o întrebare foarte sănătoasă şi la locul ei a sta de vorbă azi despre limba Bisericii. Preotul, având

[268] Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Privelişti din câmpul omiletic*, Bucureşti, 1929, p. 131.
[269] Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Privelişti din câmpul omiletic*, p. 132.
[270] Arhim. Iuliu SCRIBAN, *Privelişti din câmpul omiletic*, p. 167.

a apăra neamul de multe furişări străine în sânul lui, trebuie să-şi dea seama de unele ca acestea şi să privească drept sarcină a lui şi pe cea privitoare la „limba vechilor cazanii". Făcând aşa, preotul va fi un luptător fără sabie şi puşcă, dar apărător deplin şi adevărat al acestei duioase moşteniri a trecutului, care este limba noastră de la Traian până azi[271];

- *În limba cărţilor bisericeşti, avem o comoară pe care trebuie să o preţuim şi din care să ne folosim.* Oricât se va spune că este plină de slavonisme, să ne gândim că în ea avem aşternute cele dintâi silinţe de a da cugetările creştineşti în graiul poporului, ceea ce nu a fost deloc uşor. După cum *Biblia* lui Luther a fost preţuită în neamul lui, pentru că a însemnat cuprinderea limbii germane în scris, aşa şi limba din scrierile noastre bisericeşti este „brâul care ne încinge pe toţi, ca trunchi de oameni" care vorbim aceeaşi limbă pe pământul românesc[272].

VI.2.2.14. *Episcop Dr. Vasile Coman* (1912-1992)

Pe când era protopop de Braşov, a publicat un volum de cuvântări pentru cununii, *Hristos în familie. Cuvântări pentru întărirea vieţii creştine în familie* (Braşov, 1945), care constituie şi azi o sursă de modele pentru acest gen de pareneze. În calitate de episcop, scrisul Preasfinţiei Sale a avut în vedere în special dimensiunea pastorală a slujirii, favorizat şi de specializarea, ca doctorand, în Liturgică şi Pastorală. În plan omiletic amintim studiul *Slujirea învăţătorească a Bisericii în zilele noastre*[273] şi faptul că a publicat un număr însemnat de predici, adunate apoi în două volume: *Cuvântări liturgice* (Oradea, 1974, ^{2}1987); *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor* (Oradea, 1980, Bucureşti, ^{2}2008).

Supunem atenţiei una dintre cuvântările pentru Taina Cununiei: *Bucuraţi-vă!* (*Hristos în familie,* pp. 135-138), din care reţinem următoarele idei:

[271] Arhim. Iuliu Scriban, *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938, p. 29.
[272] Arhim. Iuliu Scriban, *Datoria preotului către limba bisericească*, p. 23.
[273] în: *Mitropolia Ardealului*, 7-9/1974.

- un astfel de cuvânt (ca gen al predicii este o pareneză la moment de bucurie) reprezintă un model pentru cuvântarea ocazională de la Taina Cununiei, mai ales pentru faptul că astfel de cuvântări se rostesc destul de rar;
- tema aleasă (invitaţie la bucurie) consună cum nu se poate mai bine cu evenimentul liturgic;
- remarcăm în mod deosebit următoarea sintagmă: *Familia este cea dintâi împărăţie. Legea ei de viaţă este iubirea. Hotarul ei fidelitatea. Pavăza ei este rugăciunea. Şi prinţii şi prinţesele ei sunt copiii;*
- pareneza de faţă este, pentru zilele noastre, prea extinsă, totuşi. Recomandăm, în consecinţă, înjumătăţirea materialului, propriu-zis, înjumătăţirea timpului de rostire.

VI.2.3. *Perioada 1948-1989. Reprezentanţi de seamă, cursuri şi manuale de Omiletică, studii, cărţi de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă)*

În timpul comunismului, cum bine se ştie, dar se ignoră voit de către oponenţii dreptei credinţe, pe Amvonul românesc nu s-a aşternut praful, aşa cum ar fi dorit mai-marii zilei. S-a predicat, cu timp şi fără timp, în condiţii vitrege de multe ori[274]. Biserica a fost silită să se manifeste mai ales sub latura cultului sau a săvârşirii slujbelor în lăcaşul de cult sau la casele credincioşilor, fără o activitate sistematică de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu şi fără dreptul de a apăra credinţa creştină de atacurile, denigrările şi minciuna care se găseau în cărţile de bază ale propagandei ateiste. De aceea, nu s-a putut vorbi de o propovăduire sistematică şi eficientă, căci, acolo unde se întrezărea aşa ceva, se intervenea imediat pentru a se stopa o asemenea iniţiativă. Astfel, opresiunea comunistă a lăsat urme adânci în dimensiunea predicatorială a Bisericii. În afară de privaţiunile sociale şi materiale, acesta a fost sectorul în care preoţimea a primit cele mai grele lovituri. Marii predicatori, cu puternică înrâurire

[274] Pr. Vasile Gordon, *Introducere în Omiletică*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001, p. 119.

asupra mulţimilor, au fost arestaţi, intelectuali de înaltă ţinută ştiinţifică din toate domeniile de activitate au fost loviţi fără milă. Asupra celor mulţi, atât în oraşe, cât şi în sate, a fost aplicată, cu rafinament, metoda intimidării: în timpul predicii, un ins în civil se aşeza în raza virtuală a preotului şi, scoţând din buzunar un carnet şi un creion, îşi lua note, ca unul care era interesat să înveţe şi să reţină ceva[275].

Formal, predica nu era interzisă, dar era urmărită până la subţiere, la anihilare. Însă Biserica Ortodoxă Română, prin strategia ei de supravieţuire, nu şi-a neglijat latura învăţătorească, în ciuda multor ameninţări, ea fiind singura instituţie care a reuşit să salveze neamul de la o adevărată catastrofă spirituală. Astfel, tematica s-a concentrat numai asupra aspectului teologic, evitându-se comentariile privitoare la realităţile sociale, economice şi politice. Judecând după manuale, cursuri, cărţi de predici, studii şi articole etc., atât ca număr, cât şi ca valoare, această perioadă pe care o evaluăm poate fi considerată drept *una semnificativă.*

Cei mai prolifici autori au fost: Patriarhul Justinian Marina, Pr. dr. Ştefan Slevoacă, Pr. prof. dr. Ene Branişte, Pr. prof. dr. Sebastian Chilea, Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă, Pr. prof. dr. Dumitru Belu, Patriarhul Iustin Moisescu, Pr. prof. Nicolae Petrescu, Arhim. Veniamin Micle, Pr. prof. Ioan Bunea.

VI.2.3.1. *Patriarhul Justinian Marina* (1901-1977)

Este de la sine înţeles că domeniile sale de activitate au fost foarte variate, astfel încât reţinerea numelui Patriarhului Justinian în memoria poporului român se datorează, în primul rând, operei pastoral-misionare şi modului în care a slujit instituţia în fruntea căreia s-a aflat şi poporul din care a odrăslit. Dar faima şi durata numelui său în memoria neamului se datorează şi operei scrise, ce reprezintă expresia stărilor

[275] † BARTOLOMEU ANANIA, „Cuvânt înainte", în vol. Ioan TOADER, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1997, p. 4.

lăuntrice, a noianului de trăiri şi de gândire, oferind explicaţii şi temeiuri ale acţiunii şi lucrării sale, o adevărată descriere a ceea ce au însemnat epoca respectivă şi evenimentele care au conturat-o.

În acest sens, Patriarhul Justinian Marina este autorul unei vaste opere, în douăsprezece volume, intitulate generic *Apostolat Social*, o cronică a momentelor esenţiale din viaţa Bisericii Ortodoxe Române, din 1948 până în anul 1977, şi, în acelaşi timp, o călăuză pentru preoţi în dificila lucrare misionar-pastorală, într-o vreme în care stăpânirea comunistă devenea din ce în ce mai ostilă credinţei religioase. Aşa cum se observă din conţinutul lor, cuvântările care alcătuiesc volumele respective n-au fost elaborate ca scrieri de birou, în izolare de lume sau având la bază reflecţii teoretice, ci au fost rostite pretutindeni unde viaţa a făcut necesară prezenţa Părintelui Patriarh: în ţară şi peste hotare, în faţa clerului şi a credincioşilor, în momentele de bucurie sau de întristare, în marile catedrale şi în bisericile satelor.

Tot Patriarhul Justinian este şi alcătuitorul volumului *Tâlcuirea Evangheliilor şi cazaniilor duminicilor de peste an* (Bucureşti, 1960, 1973, 1987, 2014), după *Kiriacodromionul* lui Nichifor Theotoke, carte atât de adânc pătrunsă în tradiţia noastră bisericească. Dacă Sf. Ierarh Andrei Şaguna făcuse o îmbogăţire a cărţii lui Theotoke prin adăugarea unor cuvântări la alte sărbători, Patriarhul Justinian a readus-o la viaţă într-o formă nouă, printr-o prelucrare aleasă şi prin adaptarea ei la exigenţele limbajului actual al credincioşilor[276].

Revenind la colecţia intitulată semnificativ *Apostolat Social*, notăm că ea reprezintă chintesenţa preocupărilor autorului, grija permanentă de a pune la îndemâna slujitorilor altarului un îndrumar în toate problemele ridicate de viaţa societăţii în continuă căutare şi transformare. Om al faptei şi al realităţii, autorul „îndreaptă aici luarea-aminte asupra întregului univers al vieţii, cu freamătul ei ce tinde spre înălţimile desăvârşirii, creionând cu deosebită pătrundere luminile ca şi umbrele îndatoririlor preoţeşti, luând atitudine pentru a statornici rolul şi prezenţa Bisericii în societate. Modul în care au fost rostite, respectiv

[276] Pr. Gabriel POPESCU, „Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră", în: *Biserica Ortodoxă Română*, XC (1972), 11-12, p. 1210.

redactate, parenezele reprezintă o netăgăduită trăsătură a originalităţii. Forma succintă, înlănţuirea originală a ideilor exprimate în diferite ocazii, presărate cu mult iz specific discursurilor partizanilor politicii din acele vremuri, rămân totuşi mărturii demne de luat în seamă pentru o perioadă grea din istoria României. Având neghina discursului precizat mai sus, fără de care însă cuvântările nu puteau să iasă de sub teascurile tipografiei, aceste pareneze sunt redactate într-o notă specifică, cuprinzând idei proprii învăţăturii ortodoxe, ascunzând în miezul lor grâul curat al Predaniei şi Evangheliei primite de la Însuşi Mântuitorul Hristos. Printre frazele cerute de cenzorii acelor vremuri a ştiut să strecoare cu măiestrie adevărate comori ale Tradiţiei Bisericeşti. De exemplu, în cuvântarea *Pentru sărbătorirea Paştilor la aceeaşi dată în întreaga creştinătate* pot fi regăsite următoarele idei împletite armonios:

> „Prăznuirea Învierii Domnului oferă prilej conducătorilor Bisericilor creştine de a înviora şi dezvolta comuniunea lor în darurile şi puterile spirituale, atribuite de Mântuitorul cel înviat ucenicilor Săi, şi de a le folosi în cooperarea frăţească tot mai strânsă"[277].

VI.2.3.2. *Pr. dr. Ştefan Slevoacă* (1912-1998)

Având o vocaţie predicatorială deosebită, s-a înscris cu cinste în bibliografia omiletică românească prin cele cinci volume de predici publicate: *Popasuri duhovniceşti. Predici la toate duminicile de peste an* (Craiova, 1945), *Predici pentru toate duminicile şi sărbătorile anului bisericesc* (Bucureşti, 1979), *Făclii pentru dreapta credinţă. Predici* (Buzău, 1985), *Din tezaurul ortodoxiei. În apărarea credinţei străbune* (Buzău, 1990), *Raze din lumina lui Hristos. Predici la duminici, praznice şi sfinţi* (Buzău, 1996). Predicile Părintelui Slevoacă sunt printre cele mai populare, agreate atât de credincioşii simpli, cât şi de intelectuali. Ele cuprind atâtea idei şi adevăruri

[277] † JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, vol. XII: *Urmând Sfintelor Predanii şi Rânduieli strămoşeşti*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 1976, p. 142.

mântuitoare de suflet, încât volumele pot constitui un fel de enciclopedie predicatorială, fiind adesea utilizate de către preoţi în împlinirea slujirii învăţătoreşti, dar şi de către seminarişti şi studenţii teologi, pentru redactarea predicilor în cadrul orelor de curs şi seminarii.

Ne reţine atenţia volumul intitulat sugestiv *Raze din lumina lui Hristos*, care cuprinde 82 de predici (57 tematice, 23 panegirice şi 2 pareneze), împărţite în 5 mari capitole. Trebuie remarcat faptul că, dată fiind formaţia intelectuală şi teologică a autorului, toate predicile din acest volum sunt adresate cu precădere credincioşilor cu o cultură mai ridicată, ca să poată satisface exigenţele unor credincioşi de formaţie intelectuală sporită. De aceea, fiecare temă este tratată în profunzime, sub multiplele ei aspecte, autorul utilizând o întreagă paletă de argumente pentru elucidarea ei: Sfânta Scriptură a Vechiului şi Noului Testament, Sfânta Tradiţie, mărturiile unor oameni de ştiinţă şi cultură, exemple practice pilduitoare, făcându-i în prealabil o amplă analiză psihologică, etică şi sociologică, ceea ce dovedeşte că autorul manifestă o adevărată preferinţă pentru a pătrunde în sufletele ascultătorilor. Observăm şi în acest volum stilul atrăgător al Părintelui Slevoacă, acelaşi dar de a-şi captiva ascultătorii şi de a-i transpune într-o înaltă atmosferă duhovnicească.

În ceea ce priveşte forma predicilor, părintele autor îşi alege adeseori tema pe care o tratează din pericopa evangheliei din ziua respectivă, fără să o mai reproducă pe aceasta în întregime în introducere, presupunând că ascultătorii o cunosc fie de mai înainte, fie de la Sfânta Liturghie, făcând doar o simplă legătură între tema tratată şi versetele din pericopa evanghelică respectivă, pe care le rezumă schematic. Acest procedeu este în avantajul tratării temei alese, întrucât i se rezervă un timp mai extins, fără să se mai repete ceea ce deja s-a citit la Sfânta Liturghie. În foarte multe predici, Părintele Slevoacă nu se rezumă, în încheiere, la simple sfaturi, ci desprinde o serie de învăţături, pe care credincioşii să le reţină, spre a le fi puncte de sprijin pentru o viaţă cu adevărat creştină.

Interesul pentru racordarea predicilor la problemele enoriaşilor constituie o notă specifică a acestei cărţi, ce abundă în exemple din viaţa cotidiană, în apropieri ale mesajului biblic de inimile credincioşilor, după cum vedem, bunăoară, în *Predica la Duminica a 20-a după Rusalii*, având titlul *Nemurirea sufletului*:

„Iisus a înviat un mort, a rechemat viaţa în trup, a săvârşit una din cele mai mari minuni. Un lucru asemănător se va petrece cu noi toţi. Muri-vom într-o zi, cum au murit şi cei ce au trăit înaintea noastră. Vom fi jeliţi de cei din familiile noastre, apoi vom fi duşi la cimitir, trupul ne va fi acoperit cu pământ, la cap ni se va pune o cruce şi, în curând, din toată frumuseţea noastră, din toată fala noastră, nu va rămâne decât o mână de oase goale [...]. Dar nu în mormânt se încheie istoria vieţii noastre, fraţilor. Noi, oamenii, nu dispărem fără urmă. Noi avem un suflet nemuritor. Şi, după cum fiul văduvei din Nain a fost sculat din morţi cu puterea Fiului lui Dumnezeu, aşa vom învia şi noi, la învierea cea de obşte"[278].

Haina în care Părintele Slevoacă şi-a îmbrăcat predicile este una cu totul aleasă, festivă. Şi dacă tot mai mult se adevereşte dictonul că *stilul este omul*, părintele autor poate fi recunoscut după stilul pe care l-a folosit la întocmirea acestor predici. Deşi nu a ocolit expresiile arhaice, autorul a mai modernizat limbajul tradiţional utilizat în predici, spre a corespunde nivelului limbii literare aflate în uz.

VI.2.3.3. *Pr. prof. dr. Ene Branişte* (1913-1984)

Cu toate că Părintele Ene Branişte a rămas consacrat în conştiinţa posterităţii, prin excelenţă, domeniului Liturgicii, Pastoralei şi Artei creştine, dacă vom cerceta mai în amănunt bibliografia alcătuită de părintele profesor dr. Nicolae Necula, ucenic apropiat şi urmaş la Catedră, vom descoperi un număr apreciabil de predici, care nu pot fi trecute cu vederea de cel ce doreşte să evalueze obiectiv opera strălucitului dascăl de teologie.

Cuvântările părintelui profesor supuse analizei noastre au fost publicate în revistele *Glasul Bisericii* şi *Mitropolia Olteniei*, însumând 27 de titluri, clasificate astfel: o omilie exegetică, 15 predici tematice,

[278] Pr. Ştefan SLEVOACĂ, *Raze din lumina lui Hristos* (predici la duminici, praznice şi sfinţi), Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996, p. 162.

8 panegirice şi 3 pareneze. Semnalăm faptul că aceste predici au fost publicate sub titlul *Cuvântări şi Predici*, la Ed. Basilica a Patriarhiei Române (2014), volum foarte util slujitorilor Bisericii noastre, şi nu numai.

În alcătuirea cuvântărilor sale, părintele autor utilizează în proporţie covârşitoare Sfânta Scriptură spre a-i familiariza pe credincioşi cu textul sfânt al Vechiului şi Noului Testament. Textele scripturistice folosite în predici sunt bine alese şi integrate organic în corpul predicilor, sporind valoarea doctrinară a acestora. Nu omite, pe alocuri, nici izvorul patristic. Astfel, în *Predica la Duminica a V-a după Paşti* aminteşte de Sf. Vasile cel Mare, când explică învăţătura despre cinstirea sfintelor icoane, arătând că această cinstire „se suie la persoanele sfinte zugrăvite pe dânsele"[279]. Tot Sf. Vasile cel Mare este parafrazat pentru a arăta că din cauza păcatelor îngerul păzitor ne părăseşte, precum „pe albine le alungă fumul şi pe porumbei îi pune pe fugă mirosul cel urât şi greu"[280]. Când vorbeşte despre cei care amână mărturisirea păcatelor, neglijând astfel importanţa Tainei Mărturisirii în viaţa creştină, aduce un exemplu din scrierile Sf. Teodor Studitul:

> „Un Sfânt Părinte bisericesc aseamănă pe unii ca aceştia cu corăbierii leneşi, care, atunci când apa mării pătrunde prin vreo crăpătură în corabie, se lenevesc să o scoată, iar ea tot adunându-se mereu, îneacă şi corabia şi pe ei"[281].

De asemenea, tot pentru argumentarea acestei teme apelează la Sf. Ioan Scărarul, Sf. Ioan Gură de Aur, Clement Romanul, Tertulian şi Fericitul Augustin. Dintre autorii români remarcăm că valorifică pe George Coşbuc (*Gazel*, *Rugămintea din urmă*), Gala Galaction (romanul *Roxana*), Preotul martir Ilarion Felea (*Religia iubirii*) şi din scrisul lui Nicolae Iorga.

[279] Pr. Ene BRANIŞTE, „Predică la Duminica a V-a după Paşti", în vol. *Cuvântări şi Predici*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2014, p. 513.

[280] Pr. Ene BRANIŞTE, „Predică la ziua Sfinţilor Arhangheli", în vol. *Cuvântări şi Predici*, p. 1006.

[281] Pr. Ene BRANIŞTE, „Cuvânt de îndemn la Spovedanie", în vol. *Cuvântări şi Predici*, p. 322.

O altă caracteristică a părintelui autor o constituie prezența colindelor în predicile din perioada sărbătorilor de iarnă, unde întâlnim fragmente din aceste minunate creații populare. Pentru ilustrări părintele utilizează în special *Patericul*. În privința literaturii universale observăm că autorul face trimitere la Goethe, Seneca, Sofocle, Virgiliu, Spinoza, Iacob Böhne, Aristotel, Thomas Carlyle, Fichte.

O notă distinctă pe care am remarcat-o la Părintele profesor Ene Branişte este folosirea cu predilecţie a cărţilor de cult, deoarece prin formaţia sa de liturgist consacrat cunoştea foarte bine imnografia bisericească, dovadă că utilizează foarte des *Triodul, Ceaslovul, Molitfelnicul, Penticostarul* şi *Octoihul.*

Stilul predicilor este simplu, limpede, armonios, pitoresc, concret. Este stilul vorbit, nu cel scris al predicilor redactate la masa de lucru. Simţim acest stil vorbit, chiar citind cuvântările. Frazele sunt bine închegate şi urmează o structură logică, clară, precisă, vădind încă o dată erudiţia dascălului de teologie, a liturgistului de excepţie, minunat mânuitor al condeiului. În expunerea ideilor porneşte de la cunoscut la necunoscut, de la concret la abstract şi reuşeşte în chip deosebit să concretizeze, să plasticizeze, să materializeze adevărurile de credinţă prin ilustrări, exemple, asemănări, parabole, întâmplări din istorie şi din viaţa obişnuită a oamenilor.

VI.2.3.4. *Pr. prof. dr. Sebastian Chilea* (1907-1990)

Considerat unul dintre cei mai străluciţi profesori pe care i-au avut Seminariile Teologice din Craiova (1951-1959) şi Bucureşti (1965-1978), predicator cu mare audienţă al Catedralei mitropolitane din Craiova, precum şi la câteva biserici din Bucureşti la care a slujit, doctor în filosofie, a fost un om de o sensibilitate aparte, foarte iubit de elevi. Părintele Chilea nu are prea multe predici publicate, dar se distinge ca un excelent teoretician al predicii. Parcurgând paginile revistei *Mitropolia Olteniei*, remarcăm patru cuvântări: două predici tematice dogmatice „Material omiletic. Înălţarea şi căderea primului om"[282],

[282] Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Înălţarea şi căderea primului om", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, pp. 203-210.

„Material omiletic. Despre Providenţă"[283], şi 2 panegirice: „Material omiletic. Naşterea Domnului"[284]; „Sfântul Nicodim"[285]. De fapt, nu sunt predici propriu-zise, ci *materiale omiletice*, din care pot rezulta mai multe cuvântări. Nu este însă un material brut, ci unul prelucrat, aici intervenind merituos autorul.

Ca teoretician al predicii, Părintele Sebastian Chilea a lăsat în literatura omiletică trei studii de excepţie:

- *Consideraţii omiletice actuale.* Aici, autorul, face o analiză psihologică de o fineţe remarcabilă, nemaiîntâlnită în literatura omiletică:

> „Nu se poate pretinde ascultătorilor să preţuiască valori pentru care nu au niciun fel de pregătire şi pentru care nu găsesc în cuprinsul sufletului lor nicio punte de legătură. Când predicatorul preferă un punct de plecare îndepărtat şi când îşi dezvoltă predica pe un plan necunoscut ascultătorilor - oricât de înalt ar fi el -, atunci i se cere ascultătorului să facă deodată două lucruri deopotrivă imposibile: întâi, să facă un salt de gândire, să se rupă de actualitatea sa sufletească, ceea ce, evident, este imposibil, şi, în al doilea rând, să urmărească un proces de gândire pornit undeva, nu se ştie unde, de la o foarte incertă periferie a conştiinţei spre centrul ei, ceea ce înseamnă a pretinde conştiinţei o activitate împotriva naturii sale, care totdeauna porneşte de la centru spre periferie. În asemenea împrejurări, predicatorul se aşază împotriva curentului firesc al conştiinţei ascultătorului şi urmarea e cunoscută: ascultătorului nu-i mai rămâne decât să plece"[286].

În opinia Părintelui Sebastian Chilea, predicatorii de astăzi

[283] Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Despre Providenţă", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 7-8, pp. 537-543.

[284] Pr. Sebastian CHILEA, „Material omiletic. Naşterea Domnului", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 11-12, pp. 780-782.

[285] Pr. Sebastian CHILEA, „Sfântul Nicodim", în: *Mitropolia Olteniei*, XIX (1967), 1-2, pp. 138-140.

[286] Pr. Sebastian CHILEA, „Consideraţii omiletice actuale", în: *Ortodoxia*, XIX (1967), 1, p. 66.

„trebuie să plece de la o anume prezență sufletească a ascultătorilor sau de la ceea ce înțelegem prin *actualitatea sufletească*. Să nu nădăjduiască niciodată că atenția ascultătorilor îi poate urmări în orice condiții, dacă au de spus ceva de seamă. Este iluzia cea mai frecventă. Atenția ascultătorilor nu poate să urmărească decât o dezvoltare care pornește de la ceva actual, cunoscut, trăit și de înaltă valoare pentru ei"[287];

• *Predica de succes*. Părintele Sebastian Chilea dă câteva definiții ale predicii, pe care o compară „cu un zbor al gândului", „cu un poem", „cu o melodie" sau chiar „cu toate la un loc"; predica de succes este aceea în care predicatorul condensează gândirea, dogmele și înțelesurile cele mai subtile ale artelor, asociindu-le cu marile adevăruri ale vieții. Asemănându-se unui artist sau gânditor, vorbitorul trebuie să fie un inspirat, cuvântul său trebuie să denote autenticitate și trăire sinceră; rolul predicatorului nu este de a spune lucruri extraordinare, ci de a transmite un singur gând, o idee mare, dar ideea sa trebuie să fie „limpede gândită în toate articulațiile și în toate ramificațiile ei"[288]; este necesar ca predica să apară „închegată organic", să se miște ca o ființă vie, să aibă suflet. Îndatorirea unui predicator este aceea de a-și studia predica, asemenea lui Jacques Bénigne Bossuet, despre care se spune că își studia sever toate cuvântările, le scria și le transcria de multe ori până la forma definitivă, deoarece predica trebuie îndelung gândită; ceea ce contează este ca *„ascultătorii să aibă sentimentul că ei au fost ținta discursului, în limba lor, despre lucruri și nevoi care îi neliniștesc pe ei și că predica le-a deschis un nou orizont"*[289]. În legătură cu această ultimă cauză, frecventă din păcate și în zilele noastre, părintele autor afirmă:

„Predica este o permanentă convorbire între predicator și credincioși. Îndată ce predicatorul simte că nimeni nu-l mai întreabă, e bine să încheie. Cicero vorbește de un anumit «miros» al oratorului,

[287] Pr. Sebastian CHILEA, „Considerații omiletice actuale", p. 72.
[288] Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1854), 1-3, p. 37.
[289] Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes", p. 37.

cu ajutorul căruia el poate să-și dea seama ce gândesc, ce așteaptă, ce vor sau ce nu place ascultătorilor săi"[290].

• *Predicatorul* este articolul în care preotul Sebastian Chilea își concentrează atenția asupra următoarelor idei: pentru a se face înțeles, predicatorul este dator să țină cadența unui dublu ritm: ritmul sufletesc propriu și ritmul sufletesc al ascultătorilor. Cuvântarea trebuie să se desfășoare „ca o melodie în care se cuprinde gândirea". Astfel, ideile exprimate prin cuvinte trebuie să se succeadă într-o ordine muzicală, potrivit cu legile ritmului, armoniei și măsurii. Comparația cu muzica merge mai departe, autorul susținând că

„la fel cum fiecare notă din melodie se reazemă pe zestrea muzicală a notei anterioare și pregătește o treaptă pe care se clădește muzical nota următoare, tot așa și gândirea trece de la o idee la alta, fiecare aducând, în treacăt, partea sa de contribuție la alcătuirea gândului central, ideii principale"[291].

Ideea cuprinsă în frază este oglinda sufletului, întrucât fraza logic alcătuită este semnul unui gând temeinic și bine îndrumat care se transmite și este lesne înțeles. Când ideile decurg una din cealaltă, acesta este un semn că predicatorul a găsit secretul unei bune cuvântări, că unitatea de gândire este metodic orânduită, că stă dreaptă, „ca floarea pe rădăcină". Cine reușește să alcătuiască o astfel de predică, acela a alcătuit o operă de creație, întrucât „ea presupune nu numai puterea de a îmbrățișa un adevăr fundamental, ci și puterea de a transfigura acest adevăr pe mai multe planuri deodată"[292]; pentru predicator, a nu-și scrie cuvântarea pe hârtie înseamnă un mare risc. Pentru că orice cuvântare trebuie scrisă, pentru a fi conturată și definită.

În predică nu există improvizație; dacă există, ea este rezultatul unei îndelungate depozitări intelectuale din care predicatorul cu experiență

[290] Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes", p. 38.
[291] Pr. Sebastian CHILEA, „Predicatorul", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, p. 178.
[292] Pr. Sebastian CHILEA, „Predicatorul", p. 178.

scoate cu meşteşug ceea ce îi trebuie. Predicatorul se formează scriind, deoarece gândirea corectă şi expresia corespunzătoare se dobândesc numai prin controlul riguros al scrisului. Este imposibil ca cineva să gândească just şi să se exprime adecvat fără această disciplină a scrisului. Scrisul fortifică gândirea şi reprezintă poate cel mai mare secret al marilor predicatori. Este necesară scrierea predicilor mai ales pentru predicatorii începători; cuvântul care să cuprindă adevărul lucrurilor şi al vieţii presupune o îndelungată familiarizare cu simbolismul cuvintelor care stau în inima conceptelor, cu ceea ce este intelectual sau afectiv, voluntar sau automat, conştient sau subconştient în structura intimă a cuvintelor. În acest mod, predicatorul ajunge să vadă limpede marea putere creatoare a cuvântului. *Prin cuvânt se creează lumile sau se dărâmă, se unesc oamenii sau se dezbină, se mântuiesc sau sunt osândiţi pe vecie*[293].

VI.2.3.5. *Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă* (1903-1983)

Un nume de referinţă în galeria profesorilor Facultăţii de Teologie din Bucureşti îl reprezintă şi cel al Părintelui profesor dr. Nicolae Balcă, strălucit titular al Catedrei de Omiletică şi Catehetică cu noţiuni de Pedagogie, teolog cu înaltă ţinută academică şi erudit filosof creştin, care a pus în serviciul Omileticii şi Cateheticii tot ce a dat mai frumos şi util universul fascinant al filosofiei.

Aşa cum remarca Părintele profesor Constantin Galeriu

> „prelegerile sale erau dinamice, cuceritoare, mereu înnoite cu cercetări din ştiinţă aduse la zi, străduindu-se permanent să realizeze o admirabilă simbioză între o Teologie ortodoxă vie şi cultură. Ţinând seama de specificul Catedrei de Omiletică şi Catehetică, era preocupat să trezească un interes sporit în sufletul viitorilor preoţi faţă de funcţia nespus de importantă pentru Biserică, a propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu, accentuând mereu faptul că Mântuitorul a fost «Învăţătorul» şi că i-a trimis pe Sfinţii Apostoli să propovăduiască cuvântul Său

[293] Pr. Sebastian Chilea, „Predicatorul", p. 183.

> nemuritor. La lecţiile şi seminariile conduse de el, îndemna pe studenţi să înveţe să predice pentru lumea de astăzi, arătându-le că pentru a putea face acest lucru este necesar să-şi acumuleze solid o cultură generală cât mai temeinică, pentru a cunoaşte structura spirituală a lumii şi a omului contemporan, a cărui caracteristică esenţială este credinţa în atotputernicia ştiinţei pozitive"[294].

În vremea profesoratului, pentru studenţii din anii III şi IV, Părintele Balcă a pus la dispoziţie un curs dactilografiat însumând 134 de pagini, intitulat *Manual unic - Omiletica*. Pe parcursul celor douăsprezece prelegeri ale cursului, expune istoria predicii, începând cu originile ei până în prima jumătate a sec. al XX-lea. Prelegerile nu au forma unor capitole propriu-zise, trecerea de la o temă la alta făcându-se cursiv, urmând firul istoriei. În primele pagini ale cursului motivează importanţa majoră a cunoaşterii istoriei predicii, prin impactul pe care exemplele vii ar trebui să-l aibă asupra modului de manifestare a predicatorului. Făcând o comparaţie între natura umană şi predică, Părintele Balcă afirmă că predica originală exprimă fidel specificul unei epoci, la fel cum natura fizică se reflectă în natura spirituală a omului. Iată ce spune la un moment dat:

> „Predicatorul nu trebuie să fie numai susceptibil faţă de influenţele din afară ale vremii în care trăieşte, ci are datoria să facă tot posibilul să răzbată dincolo de suprafaţa lucrurilor, tot mai adânc, să scruteze tendinţele ascunse ale gândirii şi opiniei, să descopere cauzele adânci şi permanent active ale lumii spirituale. El se va sili deci să ajungă la forţele elementare care creează şi controlează filosofia şi istoria epocii lui"[295].

Părintele profesor precizează câteva condiţii de care predicatorul trebuie să ţină seama atunci când doreşte să întocmească o predică. Mai întâi, acesta trebuie să cunoască gândirea ştiinţifică a vremii sale, pentru

[294] Pr. Constantin Galeriu, „In memoriam: Arhidiaconul Prof. Dr. Nicolae Balcă", în: *Studii Teologice*, XXXVI (1984), 1-2, p. 140.

[295] Pr. Nicolae Balcă, *Manual unic - Omiletica* (manuscris dactilografiat), în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" din Bucureşti, ex. VII, fasc. III, s.a.

a nu rămâne un retrograd. Pericopele evanghelice pe care le utilizează trebuie să aibă o aplicabilitate concretă la realităţile şi nevoile societăţii sale. Pentru Părintele Balcă, predica autentică este importantă nu prin elocinţa ei oratorică, dobândită de la oameni, ci prin modul în care aceasta Îl exprimă pe Hristos, astfel că

> „Hristos poate fi predicat în diferite forme şi în noi stiluri de argumentare şi în noi veşminte de cuvinte şi ilustraţii. El va fi tot Iisus Hristos «Acelaşi ieri, azi şi în veci», iar predicatorul autentic vorbeşte cum l-a învăţat să vorbească Iisus Hristos, nu oamenii"[296].

În predica sa, fiecare orator trebuie să păstreze echidistanţa faţă de principiul adaptării, pentru a nu transforma predica într-un material care exprimă senzaţionalul superficial. Dimpotrivă, predicatorul trebuie să promoveze elementul veşnic şi moral. Având convingerea că se adresează personalităţii fiecăruia dintre ascultătorii săi, predicatorul trebuie să urmărească în cuvântarea sa modelarea morală a acestora, astfel încât să le insufle ideea sfinţeniei şi abandonarea unei fericiri egoiste.

Pe lângă activitatea sa didactică şi scrierile în domeniu, Părintele Nicolae Balcă a publicat separat un număr important de predici în revista *Glasul Bisericii*. Acestea pot fi clasificate astfel: 3 panegirice („La Sfântul Nicolae"[297], „Panegiric la Bunavestire"[298], „La Sfântul Dimitrie Izvorâtorul de Mir"[299]), 5 predici tematice („Predică la Duminica a XXIX-a după Rusalii"[300], „Creştinul în faţa Judecătorului Suprem: Valoarea faptei pentru destinul său în veşnicie"[301], „Slujirea lui Dumnezeu prin slujirea

[296] Pr. Nicolae Balcă, *Manual unic - Omiletica* (manuscris dactilografiat).
[297] Pr. Nicolae Balcă, „Panegiric la Sfântul Nicolae", în: *Glasul Bisericii*, XXII (1963), 11-12, pp. 997-1000.
[298] Pr. Nicolae Balcă, „Panegiric la Bunavestire", în: *Glasul Bisericii*, XXVI (1967), 3-4, pp. 218-221.
[299] Pr. Nicolae Balcă, „Panegiric la Sfântul Dimitrie Izvorâtorul de Mir", în: *Glasul Bisericii*, XXV (1966), 9-10, pp. 797-799.
[300] Pr. Nicolae Balcă, „Predică la Duminica a XXIX-a după Rusalii", în: *Glasul Bisericii*, XX (1961), 1-2, pp. 21-25.
[301] Pr. Nicolae Balcă, „Creştinul în faţa Judecătorului Suprem: Valoarea faptei pentru destinul său în veşnicie", în: *Glasul Bisericii*, XXIV (1965), 3-4, pp. 220-223.

oamenilor: Valoarea milei pentru destinul în veşnicie al creştinului"[302], „Inima curată şi cuvântul dumnezeiesc"[303], „La Duminica Floriilor"[304]) şi o pareneză („Cuvânt la o Cununie"[305]).

Având în general dimensiuni echilibrate, cuvântările părintelui profesor nu depăşesc, de obicei, cinci pagini. Lipsesc formulele de adresare, ceea ce ne indică o posibilă elaborare a predicilor la masa de lucru, ori au fost omise la tipar. După o introducere scurtă, în care este anunţată tema, urmează tratarea, care de obicei cuprinde explicaţii, argumentări, ilustrări prin exemple proprii sau din Sfânta Tradiţie a pericopei citite în duminica respectivă sau a vieţii şi faptelor sfântului pomenit, în cazul unui panegiric. Încheierea, de asemenea nu foarte lungă, constă în formularea de îndemnuri, plecând de la învăţătura Sfintei Scripturi, precum şi în aplicarea acesteia în viaţa de zi cu zi a credincioşilor.

VI.2.3.6. *Pr. prof. dr. Dumitru Belu* (1902-1980)

Între ostenitorii de excepţie în câmpul Omileticii româneşti stă scris cu cinste şi numele Părintelui profesor Dumitru Belu. Cu privire la activitatea sa omiletică, în general, bibliografia românească beneficiază de un studiu bine documentat, aparţinând Părintelui Nicolae Dura, doctor în teologie, în prezent slujitor la Parohia Ortodoxă Română din Viena. În acest studiu, intitulat „Activitatea omiletică a preotului prof. dr. Dumitru Belu"[306], autorul analizează opera omiletică legată îndeosebi de studiile, articolele şi predicile publicate, amintind doar în treacăt de prelegerile universitare. Consemnăm şi volumul de predici *Chemări la slujire*, editat

[302] Pr. Nicolae Balcă, „Slujirea lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor: Valoarea milei pentru destinul în veşnicie al creştinului", în: *Glasul Bisericii*, XXV (1966), 3-4, pp. 206-209.
[303] Pr. Nicolae Balcă, „Inima curată şi cuvântul dumnezeiesc", în: *Glasul Bisericii*, XXVI (1967), 9-10, pp. 893-896.
[304] Pr. Nicolae Balcă, „Predică la Duminica Floriilor", în: *Glasul Bisericii*, XXVII (1968), 3-4, pp. 376-380.
[305] Pr. Nicolae Balcă, „Cuvânt la o Cununie", în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 5-6, pp. 509-512.
[306] Pr. Nicolae Dura, „Activitatea omiletică a preotului prof. dr. Dumitru Belu", în: *Studii Teologice*, XXXIX (1987), 1.

la Sibiu în 2012, care cuprinde 56 de cuvântări, în majoritate tematice. Dintre acestea, ne reține atenția predica la *Duminica a cincea după Rusalii*, în care autorul vorbește foarte realist despre virtutea stăpânirii de sine:

> „La ce ne folosește stăpânirea de sine? Puterea și deprinderea de a fi cumpătați ne asigură o viață sănătoasă și echilibrată, atât sub raport fizic cât și sufletesc. Cumpătarea nu ne cere înăbușirea oricărei trebuințe, a oricărei dorințe. Ea nu ne cere decât păstrarea în anumite limite și anume în limitele indicate de către conștiința noastră luminată – a instinctelor și dorințelor noastre. De îndată ce, în satisfacerea trebuințelor trecem peste o anumită măsură, alunecăm spre dezechilibru, spre degenerare și ruină fizică și morală. Cel ce se dedă beției va ajunge în scurtă vreme o epavă, o căzătură, va ajunge de râs și batjocură [...]. Fără stăpânire de sine nu putem duce o viață normală. Numai cel ce se știe stăpân își dobândește libertate și unitate interioară. Necumpătarea ne irosește puterile, ni le împrăștie și ni le slăbește. Cumpătarea ne ajută să ne concentrăm și să ne îndrumăm întreaga energie de care dispunem în direcția înfăptuirii scopurilor, a idealului ce ne-am propus"[307].

În cele ce urmează ne vom îndrepta atenția asupra *Cursului universitar de Omiletică*. Păstrat în manuscris la Biblioteca Facultății de Teologie din Sibiu, a fost tipărit la Editura Andreiana – Editura InfoArt Media, Sibiu, 2012, cu titlul *Curs de Omiletică. Momente din istoria predicii* (*partea I*); *Teoria predicii* (*partea a II-a*). În pofida faptului că acest curs are o vechime de aproximativ 50 de ani, rămâne încă *cel mai bun și complet din literatura teologică românească.*

Mai întâi, câteva spicuiri utile din capitolul al V-lea (*Elaborarea predicii*): Una dintre precizările de esență ale Părintelui Belu este că *reușita predicii este direct proporțională cu efortul care se depune la elaborarea ei.* Părintele profesor distinge două mari etape pentru pregătirea predicii: *depărtată* și *apropiată.*

Cea dintâi începe *în clipa în care tânărul s-a hotărât pentru preoție. Să-și orienteze cu perseverență, în această direcție, întreaga sa pregătire:*

[307] Pr. Dumitru Belu, *Chemări la slujire*, Sibiu, 2012, p. 81.

lectura, gândirea, simțirea, voința, atitudinea generală față de lucruri și oameni, ținuta, viața sa întreagă. În acest „proces" al pregătirii generale, trebuie avute în vedere următoarele: *dezvoltarea judecății, cu o gândire logică,* prin lectură sistematică, cu discernământul necesar (a deosebi, de pildă, ceea ce este esențial de ceea ce este secundar în lecturile făcute); *cultivarea memoriei* – întrucât predica trebuie rostită liber. Părintele recomandă, astfel, exersarea memoriei prin învățarea unor versete din Scriptură, a unor poezii frumoase, și chiar a unor fraze și expresii deosebite pe care le întâlnim în lecturile noastre. De observat că o memorie bună este condiționată și de păstrarea unor reguli de igienă. *Parte a vieții sufletești, memoria suferă împreună cu aceasta înrâuririle favorabile sau negative ale vieții trupești. Alcoolul, privegherile prelungite, surmenajul și în general orice fel de excese, influențează neprielnic asupra memoriei; studierea feluritelor izvoare,* cu ajutorul cărora să-și îmbogățească atât cultura[308], în genere, cât și limba și stilul. Să nu se uite că greșelile de limbă în predică înseamnă lipsă de respect față de învățătura propovăduită, față de ascultători și față de sine însuși. Greșelile de limbă scad autoritatea predicatorului și eficiența predicii. Nu poate fi acceptat ca învățător cine nu cunoaște nici măcar regulile elementare ale vorbirii corecte.

Pregătirea apropiată înseamnă o concentrare a tuturor puterilor în vederea alcătuirii predicii cerută de proxima sărbătoare din curgerea anului liturgic. În acest scop, întâi de toate, trebuie avute în vedere *trei împrejurări: de timp, de persoane și de loc.* Un alt pas important este acela al fixării temei, în legătură directă cu cele trei „împrejurări". La acest punct trebuie evitată greșeala unor confrați, care *vrând să fie originali aleargă după teme neobișnuite, neabordate de alții. Procedeul nu este potrivit. Mai întâi se cuvine a ști că nu-i nimic nou sub soare. Pe urmă, trebuie să mai știi că subiectele simple sunt mai apropiate de viață și, de aceea, mai folositoare ascultătorilor, oricare ar fi aceștia.*

Semnalăm, acum, câteva elemente din capitolul al VIII-lea: *Susținerea predicii.*

[308] Cu privire la lecturi, părintele îndeamnă la mult discernământ, exemplificând cu o constatare a lui Schopenhauer: „Abuzul de lectură privează spiritul de elasticitate, așa cum o greutate anulează elasticitatea unui resort, când apasă mereu asupra lui. A-ți băga capul în carte, de îndată ce ai un moment liber, este cel mai bun mijloc de a nu ajunge să ai idei personale".

› *Rostirea și improvizația*. Toți marii predicatori opinează că predica trebuie rostită liber. Însăși denumirea de „predică" vine din lat. *praedicare - a vorbi în fața cuiva* (nu *praelegere - a citi în fața cuiva*, n.n.). Predica nu este monolog, ci dialog, întreit dialog (cu credincioșii, cu Dumnezeu și cu sine însuși). Pentru a vorbi liber, predica trebuie memorizată, iar memorizarea este de două feluri: *verbală* (cuvânt cu cuvânt) și *reală* (reținerea ideilor de bază). Pentru începători este recomandată prima metodă, pentru cei avansați, a doua. Improvizația este metoda la care se recurge atunci când vorbitorul, din pricini binecuvântate, nu a avut timpul necesar pregătirii predicii. Va utiliza acest procedeu doar în cazuri de extremă urgență.

› *Adaptarea în predică* este un imperativ ce nu are nevoie de niciun argument. Important este de reținut cum se face: *la propriul mod de a fi (a nu te întinde cât nu-ți ajunge plapuma), la ascultători (a ține seama de capacitatea lor psihologică de receptare), la genul predicii și la momentul liturgic.*

› *Acțiunea* în predică vizează: *ținuta exterioară a predicatorului, expresia feței, dicția, gesturile.* Demostene, marele orator grec, vorbind despre marea importanță a acțiunii oratorice spune: „Cea dintâi condiție a reușitei unui discurs e acțiunea; a doua - acțiunea; a treia - acțiunea!". *Ținuta predicatorului* în amvon trebuie să fie în armonie cu îndatorirea pe care el, predicatorul, o are de împlinit. Nu se cuvine să fie fals sărbătorească, țeapănă, îndrăzneață, sfidătoare, arogantă, ci *demnă, firească, învăluită în nimbul caracteristic al vredniciei sale sacerdotale. Să nu fie crispat, ci destins; nu înclinat într-o parte sau alta, ci drept; nu înspăimântat, ci calm, liniștit. Expresia feței* trebuie să fie cât mai naturală (*In facie legitur homo*). În fizionomie, cea mai mare importanță o au ochii. De aceea, privirea trebuie să fie dreaptă, prietenească, ochii să nu fie plecați, nici rătăciți mereu în sus. Nici fixați asupra unui singur punct, ci să cuprindă pe toți ascultătorii. *Dicția* este arta de a rosti limpede și frumos un text, este arta de a folosi cu măiestrie vocea. Însușirile dicției sunt: *claritatea, naturalețea, varietatea* și *fluența. Gesticulația* este necesarul complementar al cuvântului. El subliniază, întărește și, uneori, chiar înlocuiește cuvântul. Trebuie avut în vedere faptul că *gestul nu ajută cuvântului decât dacă îl subliniază.* Dacă l-ar contrazice, l-ar slăbi considerabil. Este greșit să faci gesturi vehemente când vorbești despre bunătate, sau gesturi domoale când vorbești, de pildă, despre judecata și mânia lui Dumnezeu. Gesturile trebuie să fie ordonate și cu măsură. Când dăm un citat biblic, în care vorbește Dumnezeu, nu gesticulăm. De asemenea, niciodată nu vom face gesturi zgomotoase (nu vom lovi cu pumnul în balustrada amvonului sau în piept, nici nu vom bate din palme).

VI.2.3.7. *Patriarhul Iustin Moisescu* (1910-1986)

Reputația de strălucit teolog a Patriarhului Iustin a fost statornic confirmată, chiar de la primii pași pe care i-a făcut în câmpul teologiei. I-a fost dat să înscrie o traiectorie de lumină în gândirea teologică, începând din adolescență. Neobișnuitele succese școlare, strălucitele studii academice în țară și peste hotare și apoi cariera universitară uimitor de bogată, la nivelul marilor universități pe care le-a frecventat și unde s-a impus, au fost revelatoare. Tânărul profesor era în neîntreruptă ascensiune și prezenta toate garanțiile unei maxime realizări. După două decenii de rodnică arhipăstorire, în Transilvania și, apoi, în Moldova, unde s-a remarcat ca un fidel slujitor al Bisericii și al Neamului, în anul 1977 Mitropolitul Iustin venea la cârma Bisericii Ortodoxe Române, în contextul unor condiții istorice noi, urmând vrednicilor săi înaintași. Și din această postură a lucrat pe mai departe, cu o excepțională pecete personală, pentru a păstra neștirbit tezaurul credinței ortodoxe.

În perioada celor treizeci de ani de slujire arhierească, din care ultimii nouă ani ca patriarh (1977-1986), pe lângă alte cuvântări ocazionale, a elaborat peste 60 de Pastorale la Nașterea și Învierea Domnului, al căror conținut îl vom supune atenției în cele ce urmează. Analizând aceste scrisori pastorale, dintru început, constatăm faptul că au puternice rădăcini în tâlcuirea biblică și teologică, spre a ajunge, treptat, să culeagă fructul îndrumărilor creștinești și al îndemnurilor virtuoase, pentru tot ce se cere sufletului credincios și conviețuirii cu semenii. Este linia imprimată propovăduirii de către Sfinții Apostoli și urmată cu stăruință

de Sfinţii Părinţi. Ilustrul profesor de teologie şi iubitorul literaturii patristice a asimilat din plin gândirea şi chipul predicării, după cum vădeşte ataşamentul său faţă de spiritul luminat al lui Evagrie Ponticul sau faţă de doctorul sufletesc, Sf. Ioan Gură de Aur.

Genul omiletic în care se înscriu pastoralele este cel parenetic, îndemnător şi îndrumător, care în mod deosebit aparţine întâistătătorilor eparhiilor. Autorul nu-şi propune ca obiective nici exegeze sofisticate, nici dezvoltarea detaliată a temelor, nici tonuri encomiastice înflăcărate, ci îndemnuri, sfaturi, avertismente, încurajări de la inima unui părinte iubitor către fiii săi.

Tematica pastoralelor este variată, precum erau şi aspectele pe care Patriarhul Iustin le-a promovat. Astfel, întâlnim teme referitoare la *antropologie, înviere, dragostea lui Dumnezeu pentru oameni, păstrarea dreptei credinţe*, nelipsind cele prin care înaltul ierarh îndrumă *viaţa religios-morală* a credincioşilor privind vieţuirea după porunca Mântuitorului şi înlăturarea păcatelor, a deprinderilor dăunătoare din punct de vedere moral şi social. Ţinând seama de conţinut, identificăm principalele aspecte prezente: *dogmatico-misionare, social-morale* şi *ecumenice*.

Vorbind despre *Întruparea Cuvântului* şi sălăşluirea Sa în noi, taina cea ascunsă a veacurilor, aceasta este amintită ca prezenţă văzută a lui Dumnezeu în lume: „Pogorând din înălţimile cerului şi venind pe pământ, Fiul lui Dumnezeu, astăzi, fiu al omului s-a făcut. Mântuirea noastră a fost săvârşită de Fiul lui Dumnezeu în trup omenesc, de Dumnezeu-Omul. De aceea, Hristos nu s-a arătat oamenilor numai ca Dumnezeu sau numai ca om, ci, ca Fiul cel veşnic al lui Dumnezeu în trup de om vremelnic”[309].

Urmările păcatului strămoşesc reprezintă tema centrală a unei alte pastorale, în care argumentează *necesitatea venirii unui răscumpărător* care să coboare către omul căzut, întrucât acesta, prin pierderea harului divin, cu propriile-i puteri nu mai putea ajunge la asemănarea cu Dumnezeu: „Făgăduinţa lui Dumnezeu de a trimite în lume pe Hristos-Mântuitorul pentru a ne izbăvi pe noi de cel rău se întrezăreşte în gândirea credincioşilor

[309] † Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Naşterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 10-12, p. 804.

încă din cele mai vechi timpuri. Ea era răspândită aproape pretutindeni în lumea cunoscută atunci. Desigur, izvorul ei este dragostea lui Dumnezeu faţă de făptura mâinilor Sale, faţă de om; dar formele pe care le îmbrăca aşteptarea sau dorirea lui Mesia erau diferite, fiind dependente în mare parte de nevoile sau dorinţele ori idealurile oamenilor sau popoarelor”[310].

În pastoralele alcătuite cu ocazia sărbătorilor pascale, autorul arată *importanţa Învierii Domnului*, care este temelia credinţei şi garanţia învierii noastre: „Se veselesc în adevăr şi se bucură îngerii cu oamenii şi, împreună cu ei, în felul lor, se bucură şi făpturile necuvântătoare. Înmănunchind acum bucuria Învierii Domnului cu aşteptarea învierii noastre şi înnoirea întregii zidiri, într-un glas să mărturisim că: Hristos a înviat din morţi, cu moartea pe moarte călcând şi celor din morminte viaţă dăruindu-le [...]. Astfel, cuvântul Scripturii Vechi, învierea şi arătările Mântuitorului în faţa apostolilor sunt temeiurile credinţei noastre în Hristos, Domnul şi Dumnezeul nostru, temeiurile aşteptării învierii noastre, temeiurile pentru vieţuirea noastră creştină”[311].

Cunoscând situaţia grea prin care trecea ţara după cumplitul cutremur din 4 martie 1977, Patriarhul Iustin îi îndemnă pe păstoriţi la *împlinirea îndatoririlor creştineşti* faţă de cei aflaţi în suferinţă:

> „În multe locuinţe atinse de furioasa încleştare a stihiilor naturii s-a abătut umbra morţii crude peste numeroşi fraţi ai noştri, la întâmplare: vârstnici, tineri şi prunci. Au rămas în urmă copii fără părinţi şi părinţi fără copii; surori şi fraţi, prieteni sau tovarăşi de viaţă ori muncă s-au despărţit unii de alţii, fără de veste, pentru totdeauna. Cu miile se numără cei care au fost supuşi unor chinuitoare suferinţe sau au fost lipsiţi de tot ce agonisiseră cu trudă, prin munca lor de ani şi ani. La durerea sfâşietoare şi lacrimile fierbinţi pentru pierderea de vieţi omeneşti se adaugă astfel întristarea şi amărăciunea pentru pierderea de bunuri materiale. Participând cu întreaga noastră fiinţă la zguduitoarea

[310] † Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Naşterea Domnului”, în: *Glasul Bisericii*, XLIV (1985), 10-12, p. 604.
[311] † Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIX (1981), 5-6, p. 498.

durere care s-a abătut asupra ţării, în zilele de acum, pe cei care şi-au pierdut viaţa să-i purtăm la loc de cinste în inimile noastre şi către Dumnezeu pentru odihna sufletelor lor, în ceruri, rugăciuni stăruitoare să înălţăm. Pe cei în mare întristare să-i mângâiem şi îmbărbătăm, făcându-ne părtaşi suferinţelor lor. Pe cei în nevoi cu dragoste frăţească să-i ajutăm [...]. Potrivită cu fapta este şi răsplata lui Dumnezeu. Omenia să fie omenie, cu gândul, cu cuvântul şi mai ales cu fapta"[312].

Stilul cuvântărilor are un pronunţat caracter de oralitate, chiar dacă acestea au fost scrise integral. Remarcăm prezenţa calităţilor stilului gramatical, atât ale celor generale - *corectitudine, precizie, puritate, concizie* –, cât şi ale celor particulare - *demnitate, fineţe, naturaleţe, armonie stilistică*. Între figurile stilistice mai des utilizate întâlnim: *epitetul, metafora, comparaţia, antiteza şi gradaţia*. Deşi prezintă adevăruri dogmatice profunde, prin expunerea clară a acestora, Patriarhul Iustin vădeşte respect pentru cuvântul lui Dumnezeu şi pentru ascultători. Duhul specific cărţilor sfinte este simţit în toate pastoralele sale, iar interpretările pe care le face îl dezvăluie ca un iscusit exeget şi un foarte bun cunoscător al Sfintei Scripturi, principalul izvor utilizat de autor.

VI.2.3.8. ***Pr. prof. Nicolae Petrescu*** (1908-2001)

Fiind unul dintre cei mai cunoscuţi teologi din Oltenia, părintele Nicolae Petrescu şi-a lăsat amprenta asupra activităţii Seminarului Teologic de la Mănăstirea Coşuna-Bucovăţ din Craiova. Ca predicator, s-a îngrijit pentru buna prezentare a elevilor la amvon, dându-le sfaturi şi povăţuindu-i ca un adevărat părinte, pentru a întocmi predici de calitate. Neavând parohie, părintele profesor a slujit regulat în paraclisul Seminarului, în fiecare sâmbătă şi duminică Vecernia, Utrenia şi Sfânta Liturghie, rostind omilii exegetice la pericopele evanghelice şi apostolice. Datorită exerciţiului, studiului intens şi stăruinţei, publică în revista

[312] † IUSTIN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului", în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 5, p. 297.

Mitropolia Olteniei, începând cu anul 1973, câteva omilii exegetice la anumite pericope apostolice, pentru ca, în anul 1975, să publice volumul pe care îl vom prezenta mai jos. Apoi a întocmit, după programa analitică aprobată de Sfântul Sinod, cele două manuale de *Catehetică* (Bucureşti, 1978) şi *Omiletică* (Bucureşti, 1977) pentru Seminariile Teologice, fiind primele manuale pentru elevii seminarişti, din perioada când Biserica nu se bucura de prea multă libertate de exprimare, din cauza regimului comunist. Imediat ce au ieşit de sub tipar, s-au bucurat de o apreciere deosebită, dar nu numai atunci, ci şi în zilele noastre reprezintă un real folos, datorită conţinutului deosebit de bogat în informaţii actuale şi pertinente.

În ceea ce priveşte *Omiletica*, avem în atenţie aici *cel mai bun manual din mediul preuniversitar*. Selectăm câteva fragmente, pentru ilustrare:

› *Rostirea predicilor. Acţiunea* (lat. *actio*) înseamnă *fapt*, *act* şi este cea mai importantă latură a oratoriei. Cicero, în lucrarea sa *De oratore*, şi Quintilian în *Arta oratorică*, accentuând importanţa acţiunii în oratorie, citează părerea celui mai mare orator al antichităţii, Demostene. Acesta fiind întrebat ce trebuie pus pe primul plan în arta oratorică, a spus că trei calităţi principale disting pe un orator adevărat: prima este acţiunea, a doua încă acţiunea, a treia, de asemenea, acţiunea; în ceea ce priveşte predica, acţiunea înseamnă totalitatea mijloacelor şi procedeelor pe care le foloseşte oratorul, pentru a reda ascultătorilor ceea ce a gândit şi a scris: memoria, pronunţarea, vocea, gesturile, expresia feţei, mâinile, ţinuta corpului şi ţinuta vestimentară;

› *Memoria* (*memorizarea cuvântării*). Cicero, în lucrarea sa *De oratore*, dă o mare atenţie memoriei şi spune că ea este „tezaurul minţii" (*memoria thesaurus mentis est*). Memorizarea este un act pe care predicatorul îl săvârşeşte în particular, dar acţiunea cea mai de seamă se săvârşeşte în public, în faţa ascultătorilor;

› *Pronunţarea* (*rostirea propriu-zisă a cuvântării*) trebuie să aibă următoarele caracteristici: să fie corectă, adică să se rostească predica după regulile ortoepice înscrise în gramatica limbii române; să fie naturală, adică potrivit firii şi temperamentului fiecăruia, fără să fie

forțată, afectată, fără să se vadă că imită pronunțarea altui vorbitor; să se articuleze bine cuvintele, să le sublinieze pe cele de valoare, să le accentueze corect, respectând cantitatea silabelor (lungi sau scurte), să fie variată, adică potrivită cu ideile și sentimentele pe care vrem să le exprimăm: vie în bucurie, blândă și smerită în rugăciune, dureroasă și mângâietoare în întristare;

› *Vocea* diferă de la om la om, dar oricum ar fi ea, în rostire trebuie să fie dulce, nu supărătoare. Calitățile vocii se pot dezvolta, ca toate celelalte, printr-o îngrijire bună, iar neglijența le diminuează. Pentru o pronunțare corectă, trebuie să avem în vedere uniformitatea vocii, adică să săltăm și să coborâm vocea la intervale uniforme. Varietatea vocii constă în înlăturarea monotoniei și conformarea vocii cu natura subiectului tratat[313];

› *Gesturile.* Gesticulația inteligentă și prudentă are mare importanță în oratorie, pentru că ea exprimă, chiar fără vorbe, aproape totul. Frumusețea discursului rezultă și din gesturi și din mișcarea corpului. De aceea, Demostene obișnuia să-și pregătească acțiunea, privindu-se într-o oglindă mare[314];

› *Expresia feței (fizionomia)* are un rol important în activitatea oratorică, deoarece este oglinda sufletului. Spre fața oratorului se îndreaptă atenția ascultătorilor, la ea privesc ochii tuturor, înainte de a deschide gura predicatorul. Elocința vorbitorului trebuie să se arate și prin elocința feței: aceasta să fie nesilită, modestă, iar expresia ei să fie în acord cu cuprinsul cuvântării. Privirea ochilor să fie naturală și corespunzătoare stărilor sufletești. Nu este îngăduit predicatorului ca să țină ochii puțin sau complet închiși și nici să aibă o privire rătăcită și căutătoare peste ascultători[315];

› *Mâinile.* Limbajul mâinilor a fost foarte mult studiat de retorica antichității. „Celelalte părți ale corpului ajută pe vorbitor, dar mâinile vorbesc ele însele", spune Quintilian. Cu ele cerem, promitem,

[313] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 246.
[314] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 246.
[315] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 248.

chemăm, concediem, amenințăm, implorăm, ne exprimăm groaza, prin ele întrebăm, negăm; prin ele ne manifestăm bucuria, întristarea, îndoiala, mărturisirea. De aceea, în diversitatea atât de mare a vorbirii tuturor neamurilor și popoarelor, „gesturile mâinilor sunt vorbirea comună a tuturor oamenilor"[316]. Predicatorul trebuie să țină seama de importanța mișcării mâinilor și de înțelesul acestor mișcări, în vorbire, dar și aici trebuie să arate prudență și să fugă de abuzuri. Înainte de a rosti cuvântarea în biserică, este bine ca predicatorul s-o rostească singur, la masa lui de lucru, memorizând-o și exersând gesturile pe care are să le facă atunci când va vorbi în public. El nu trebuie să uite niciodată dictonul grec: *Nimic peste măsură* (Μηδὲν ἄγαν; cf. dictonul latin: *Aurea mediocritas* – „Aurita cale de mijloc")[317];

› *Ținuta corpului și cea vestimentară.* Ținuta corpului trebuie să fie una naturală și în totală armonie cu solemnitatea cu care se rostește cuvântul Domnului. Mișcările corpului trebuie să fie foarte moderate și expresive, adică să însoțească gândurile și sentimentele vorbitorului, dar să reflecte calmul și buna așezare sufletească, iar nu nervozitate și neastâmpăr. „Predicatorul să stea pe amvon sau în fața altarului, având ținuta corpului dreaptă, nu strâmbă, nici piezișă, și să aibă grijă, ca aproape toți ascultătorii să fie în fața lui. Să se ferească de ținuta țeapănă sau de legănarea capului când vorbește"; ținuta vestimentară cu care se prezintă în fața ascultătorilor trebuie să fie distinsă: nu se cere eleganță sau modă în îmbrăcămintea preotului, ci *curățenie, modestie* și bună rânduială. Nu se cere preocupare unică pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, dar nici nu se îngăduie neglijență, dezgustare pentru ochii ascultătorilor[318].

Volumul de predici pe care îl supunem atenției este intitulat de Părintele Nicolae Petrescu cum nu se poate mai simplu și mai sugestiv: *Explicarea Apostolelor duminicale* (București, 1975), adăugând apoi, ca

[316] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 289.
[317] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 250.
[318] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica*, p. 251.

subtitlu: *Manual pentru Seminariile Teologice,* stabilind prin aceasta, de la bun început, care este publicul ţintă al cărţii, după cum mărturiseşte, de altfel, chiar în *Cuvântul înainte*: „Primii destinatari ai acestui manual sunt elevii Seminariilor teologice, dar la aceştia se pot adăuga şi studenţii Institutelor teologice, şi preoţii, slujitori şi predicatori în Biserică"[319].

Autorul a intuit nevoia prioritară de cunoaştere a elevilor şi chiar a preoţilor, în ceea ce priveşte studiul Noului Testament: „Acest manual era absolut necesar pentru studiul biblic al Noului Testament în Seminariile teologice şi, de aceea, Preafericitul Patriarh Justinian [...] a împlinit şi de data aceasta o mare cerinţă didactică, prin hotărârea de a tipări manuale şcolare pentru învăţământul teologic"[320].

Deşi se prezintă sub forma unui manual, cuprinde 50 de omilii exegetice, care nu sunt altceva decât un material „de-a gata", deosebit de util în valorificarea omiletică a pericopelor apostolice, ignorate în general în predică. Observăm acribia explicaţiilor, care merg până la amănunt, inclusiv cu privire la precizările etimologice şi bibliografice, aşa cum întâlnim în expunerea părintelui autor referitoare la expresia paulină: „Cel ce nu iubeşte pe Domnul să fie anatema" (*1 Corinteni* 16, 22): „El mai adaugă un blestem sau o imprecaţie «anathema» (ἀνάθεμα) pentru «cel ce nu iubeşte pe Domnul». Aceasta este o ameninţare pentru toţi corintenii care n-ar voi să înlăture abuzurile pe care Apostolul le-a semnalat în cuprinsul Epistolei. Aceasta ar dovedi cu prisosinţă că ei nu iubesc pe Domnul, ci pe diavolul. Cuvântul «anathema» este traducerea grecească de către *Septuaginta* a cuvântului ebraic «hélem», care indică un lucru sau o persoană sortită distrugerii, pieirii (cf. *Leviticul* 27, 28-29; *Deuteronomul* 7, 26; *Iosua* 6, 17; *Galateni* 1, 8-9). Corintenii trebuiau să înţeleagă deci că îi aşteaptă pieirea, dacă nu se întorc de la rele"[321].

Este de remarcat faptul că foloseşte o limbă îngrijită, un vocabular ales, bogat şi variat, reuşind să exprime clar şi convingător ceea ce a gândit şi a simţit. Evitând neologismele, pledează pentru un limbaj accesibil,

[319] Pr. Nicolae PETRESCU, „Cuvânt înainte", în vol. *Explicarea Apostolelor duminicale. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1975, p. 5.

[320] Pr. Nicolae PETRESCU, „Cuvânt înainte", în vol. *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 5.

[321] Pr. Nicolae PETRESCU, *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 164.

natural, într-un cuvânt, liturgic (bisericesc). Nu sesizăm abundenţa figurilor retorice, ba chiar acestea lipsesc cu desăvârşire din frazele bogate, explicative, al căror scop imediat nu este în mod necesar impresionarea auditoriului, ci tâlcuirea cât mai temeinică, verset cu verset, a pericopei apostolice. Deşi autorul nu foloseşte în scrierile sale figuri de stil, totuşi explică orice figură retorică, orice formă sintactică biblică, orice cuvânt polisemantic întâlnit în textele pericopei, cum vedem, de pildă, în *Explicarea Apostolului din Duminica a II-a (a Tomii): Fapte 5, 12-20*: „«Cuvintele vieţii acesteia», expresia finală a pericopei acesteia, sunt o metonimie şi o metaforă în acelaşi timp, prin care trebuie să înţelegem întreaga operă de mântuire săvârşită de Mântuitorul"[322].

VI.2.3.9. ***Arhim. Veniamin Micle*** (n. 1939)

Duhovnic al Mănăstirii Bistriţa (Olteană), fost profesor la Seminariile din Craiova şi Bucureşti, remarcabil predicator, părintele arhimandrit Veniamin Micle a îmbogăţit literatura omiletică românească cu studii de valoare excepţională, tipărite în două cărţi: *Iniţieri catehetice* (Râmnicu Vâlcea, 1993) şi *Trepte spre Amvon* (Râmnicu Vâlcea, 1993). Prin aceste studii, autorul se dovedeşte a fi unul dintre cei mai buni specialişti în domeniul catehetic şi omiletic, comparabil cu oricare dintre profesorii universitari[323].

Volumul *Trepte spre Amvon* cuprinde un colaj de studii omiletice, dintre care semnalăm: *Propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu în lumina învăţăturii Bisericii Ortodoxe; Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine în Biserica Ortodoxă; Citirea şi interpretarea Sfintei Scripturi, după omiliile Sfântului Ioan Gură de Aur; Primul tratat de omiletică tipărit în limba română; Pregătirea duhovnicească a predicatorului.*

Ne reţine atenţia în chip deosebit capitolul intitulat *Primul tratat de omiletică tipărit în limba română*. Este vorba de *Retorica sau învăţătura şi întocmirea frumoasei cuvântări, acum întâi izvodită pe limba românească,*

[322] Pr. Nicolae PETRESCU, *Explicarea Apostolelor duminicale...*, p. 22.

[323] Pr. Vasile GORDON, *Introducere în Omiletică...*, p. 218.

împodobită şi întemeiată cu pildele vechilor filosofi şi dascăli bisericeşti. La Buda s-au tipărit, în crăiasca tipografie orientalicească a Universităţii Peştii, 1878. Reluând cercetările făcute asupra acestei lucrări de istorici, filologi şi preoţi de renume ca: Ioan Lupaş, C. Daicoviciu, Dumitru Belu, părintele autor scoate la lumină acest prim tratat de Omiletică în limba română spre încunoştiinţarea tuturor celor interesaţi în domeniu. Problematica cea mai dificilă se leagă de precizarea numelui autorului care - după toate cercetările - este Ioan Piuariu Molnar, cunoscutul cărturar umanist transilvan, finul celebrului „Popa Tunsu" din Sadu (Sibiu). După toate analizele, părintele Veniamin concluzionează că această *Retorică* este întocmită „după o carte de specialitate grecească"[324].

Părintele autor a mai publicat, de-a lungul timpului, în revistele *Glasul Bisericii* şi *Mitropolia Olteniei* diverse *cuvântări tematice* cu conţinut moral, dogmatic, misionar sau istoric, alături de panegirice, dovedindu-şi, astfel, talentul predicatorial şi vocaţia omiletică de excepţie. În ceea ce priveşte *structura predicilor*, observăm că ea este una clasică, cuprinzând cele trei părţi obişnuite: introducerea, tratarea şi încheierea. De obicei întinzându-se pe o pagină, uneori enunţând, chiar din primul rând, tema propusă spre dezbatere şi cuprinzând informaţie biblică abundentă, *introducerea* are drept scop captarea atenţiei auditoriului. Începutul *Predicii la duminica a XXIII-a după Rusalii*, de pildă, sugerează încă din început tema: rugăciunea, continuând cu date scripturistice despre istoricul şi însemnătatea rugăciunii pentru creştini: „Mijlocul cel mai simplu şi mai potrivit, prin care credincioşii intră în legătură cu Dumnezeu, este rugăciunea. Ea se înalţă ca parfumul binemirositor al florilor către Făcătorul cerului şi al pământului, Părintele şi purtătorul de grijă al tuturor, Căruia Îi descoperă bucuriile, durerile şi aspiraţiile morale şi spirituale, care frământă sufletul în lumea aceasta. Considerată ca cel dintâi dar al lui Dumnezeu, prin care se dobândesc toate darurile (Sf. Ioan Gură de Aur), rugăciunea s-a născut odată cu omul. Despre ea mărturisesc primele pagini ale Sfintei Scripturi, unde citim despre Cain şi Abel că au zidit altare şi au adus jertfă şi rugăciune lui Dumnezeu, faţă

[324] Arhim. Veniamin Micle, *Trepte spre Amvon*, Ed. Mănăstirii Bistriţa, Râmnicu Vâlcea, 1993, p. 143.

de Care se simţeau dependenţi, în calitate de creaturi ale Sale (*Facerea* 4, 3-4). Ana, femeia lui Elcana, din Efraim, «s-a rugat Domnului cu sufletul întristat şi a plâns amarnic» (*1 Regi* 1, 10), ca să o binecuvânteze cu naşterea unui copil. De asemenea, prorocul Ieremia îndeamnă poporul zicând: «Căutaţi binele ţării şi rugaţi-vă Domnului pentru ea, că de propăşirea ei atârnă şi fericirea voastră» (*Ieremia* 24, 7)"[325].

Constatăm că *tratarea* decurge firesc din introducere, cuprinzând explicarea pe larg a temei anunţate, argumentarea ideilor expuse, prin citate scripturistice, dar şi din Sfinţii Părinţi ai Bisericii Ortodoxe. În cazul *Predicii la Duminica a XIII-a după Rusalii*, tratarea constă în combaterea celor care consideră lumea o vale a plângerii sau un loc de pedepsire a omului: „Contrar acestor concepţii greşite, învăţătura noastră ortodoxă, întemeiată pe Revelaţia divină desăvârşită, făcută nouă de Însuşi Iisus Hristos, o aseamănă cu o vie. Ce este mai frumos şi mai încântător decât o vie, adică o podgorie bine îngrijită, săpată, împrejmuită şi cultivată de minţi luminoase şi braţe harnice?". Subliniind necesitatea colaborării omului cu Dumnezeu, pe care o aseamănă cu lucrul în via sădită de Stăpânul, autorul grăieşte: „De fapt, acesta este scopul omului dovedit de Însuşi Dumnezeu, Care, după ce a făcut «din pământ toate fiarele câmpului şi toate păsările cerului, le-a adus la Adam, ca să vadă cum le va numi; aşa ca toate fiinţele vii să se numească precum le va numi Adam» (*Facerea* 2, 19). Deci omul apare ca un partener al lui Dumnezeu în opera creatoare a lumii"[326].

Încheierea reprezintă aproape de fiecare dată un îndemn, un sfat sau un rezumat al celor spuse în tratare, aşa cum vedem de pildă în *Predica la Duminica a XXIII-a după Rusalii*: „Pericopa evanghelică de astăzi ne spune ceva şi mai mult: chiar dacă nu-L înţelegem pe Iisus Hristos în toată măreţia Sa dumnezeiască, chiar dacă nu reuşim să-L vedem în toată strălucirea Sa, din cauza umbrei păcatului care ne acoperă ochii sufletului, nu trebuie să-L considerăm un chinuitor, ca omul îndrăcit din ţinutul gherghesenilor. Să nu credem că El vine să ne tulbure liniştea existenţei

[325] Arhim. Veniamin Micle, „Predică la duminica a XXIII-a după Rusalii", în vol. *Trepte spre Amvon*, p. 508.

[326] Arhim. Veniamin Micle, „Predică la duminica a XIII-a după Rusalii", în vol. *Trepte spre Amvon*, p. 231.

noastre sau să ne împiedice de-a ne realiza personalitatea. Să nu cerem ca demonii împlinirea numai a intereselor egoiste şi ajutorul să facem rău semenilor noştri. Să nu cerem să plece de la noi, dacă nu ne-a satisfăcut dorinţele personale, ci cu inima smerită, curată şi bună să-L rugăm să ne primească pururi în preajma Lui, pentru că El este lumina, adevărul, viaţa şi mântuirea sufletelor noastre. Amin"[327].

În ceea ce priveşte *stilul cuvântărilor* sale, arhimandritul Veniamin Micle foloseşte diverse figuri retorice, dintre care amintim: *comparaţia*: „viaţa credinciosului devine curată ca raza soarelui", „harul lui Dumnezeu curge ca un izvor de apă limpede de la altarul Bisericii lui Iisus Hristos"; *inversiunea*: „această sublimă învăţătură"; *antiteza* dintre „dobândirea fericirii raiului" şi „căderea în muncile nesfârşite ale iadului" etc. Se remarcă forţa de convingere pe care o emană cuvântările sale, ce au ca fundament textul scripturistic şi constituie exemple vii de propovăduire a învăţăturii Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, nu într-o formă abstractă, ci concretă, legată de realităţile vieţii credincioşilor şi de aspiraţiile lor religios-morale.

VI.2.3.10. ***Pr. prof. Ioan Bunea*** (1906-1990)

Fost deţinut politic (1959-1964), profesor la câteva licee de renume din Cluj şi Turda, în ultima parte a vieţii profesor la Seminarul Teologic din Cluj. A publicat foarte multe predici în periodicele bisericeşti, şi, de asemenea, studii omiletice, între care se remarcă „Opera omiletică a lui Samuil Micu"[328]. Reţinem două cărţi de predici, cu largă răspândire, mai ales prin Ardeal: *Predici la duminici şi sărbători* (Cluj-Napoca, 1983) şi *Cuvinte de învăţătură la botez, cununie şi înmormântare* (Cluj-Napoca, 1986, ^{2}2003, ^{3}2013). Ultima carte de predici este unica de acest fel în a doua jumătate a secolului al XX-lea.

[327] Arhim. Veniamin MICLE, „Predică la duminica a XXIII-a după Rusalii", în vol. *Trepte spre Amvon*, p. 512.

[328] Pr. Ioan BUNEA, „Opera omiletică a lui Samuil Micu", în: *Mitropolia Ardealului*, XXIII (1978), 7-9, pp. 494-510.

Din acest volum, pentru exemplificare, ne reţine atenţia pareneza intitulată *Cuvânt de învăţătură la cununie*, în care autorul, referindu-se la scopul principal al căsătoriei – ajutorul reciproc al soţilor pentru dobândirea mântuirii –, face următoarea afirmaţie: „Căsătoria este şi vocaţie, este un act conştient. Ea nu se înfiripă oricum, între doi trecători, pe baza unei simple atracţii dintre sexe, ci presupune un factor mai profund şi superior, care învinge orice adversitate şi vizează ţeluri mult mai înalte decât cele biologice. La fel, dacă dictatele raţiunii ar prezida sublimul act al căsătoriei, ea nu s-ar mai face niciodată. G. Papini definea căsătoria ca pe o făgăduinţă de fericire şi o învoire cu martirajul, adică, de o parte, te încântă cu bucuriile ei, iar, de altă parte, îţi pune în faţă greutăţile mari pe care le contractezi prin acceptarea ei. Raţiunea egoistă, cântărind situaţia, nu l-ar încuraja pe om la săvârşirea ei. Totuşi, omul cu chemările lui tainice, este stăpânit de o altă putere care îl determină să acţioneze hotărât în alegerea celui sau celei ce-i va aduce împlinire, de forţa morală a iubirii, care «nu caută ale sale» (*1 Corinteni* 13, 5). Alegerea soţiei sau soţului este mai mult o problemă a inimii, a cărei logică este inaccesibilă minţii noastre. În cazul dat, situaţia a fost admirabil prinsă în credinţa romanilor, care susţineau că atunci când zeii creează o inimă omenească, o taie în două părţi şi amândouă părţile le aşază în câte un trup omenesc, bărbat şi femeie. De la creare începând, aceste două jumătăţi de inimă se doresc una pe alta şi atâta se caută, până se găsesc. Când se găsesc, trăiesc în deplină bucurie, pentru că se plinesc reciproc"[329].

Trebuie amintit şi faptul că, în perioada pe care am parcurs-o (1948-1989), câteva centre eparhiale au publicat culegeri de predici deosebit de utile: *Ieşit-a semănătorul* (1974) şi *Culegere de predici* (cuvântări la cununii şi înmormântări, 1984), ambele la Timişoara, şi *Lumină din Lumină* (1985), la Sibiu. Sute de predici au apărut în cele cinci reviste „mitropolitane", mai ales în *Glasul Bisericii* de la Bucureşti.

[329] Pr. Ioan BUNEA, *Cuvinte de învăţătură la botez, cununie*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, p. 34.

VI.2.4. *Perioada 1989-2014. Reprezentanţi de seamă, volume de predici, teme şi idei reprezentative (prezentare selectivă)*

Un mare dar pe care l-am primit după decembrie 1989 a fost acela al libertăţii cuvântului şi al libertăţii de acţiune, după ce mai bine de patruzeci de ani, orice încercare de a face o lucrare sistematică şi de anvergură pentru afirmarea Bisericii şi a învăţăturii sale în societate şi în lume fusese stopată, redusă sau de-a dreptul interzisă, din cauza vigilenţei securităţii omniprezente. Astfel, libertatea dăruită de Dumnezeu după Revoluţia din 1989, prin multe jertfe, în special ale tinerilor, a oferit Bisericii şansa ieşirii din marginalizare şi umilire, precum şi posibilităţi multiple de a-şi amplifica şi intensifica lucrarea ei sfântă, misionară şi mântuitoare în societatea românească de azi[330].

Se poate spune, în sfârşit, lucrurilor pe nume, se poate predica în orice loc, nu numai în biserici. Poate nu întotdeauna şi peste tot s-a fructificat corespunzător această libertate, unii predicatori înţelegând greşit că a fi liber să vorbeşti înseamnă să spui orice şi oricum. Revigorarea lucrării omiletice a preoţimii se situează, astăzi, în unul dintre primele rânduri ale interesului general. Este vorba nu numai de edificarea propriilor noştri credincioşi asupra adevărurilor de credinţă, ci şi de rezistenţa noastră în faţa prozelitismului sectar. Predicatorul de azi trebuie să vină la amvon cu „lucruri tari", cum spunea Părintele Galeriu, tari nu în sensul de a căuta subiecte şocante, ci că ascultătorii nu se mai mulţumesc cu „retorici ieftine şi floricele", după cum afirma un alt mare predicator, mitropolitul Antonie al Ardealului[331].

Cu excepţia unor minusuri - implicarea predicii în sfera politicului şi propovăduirea unor subiecte personale - remarcăm cu bucurie că propovăduirea a cunoscut în general o reală înviorare, dovadă şi numărul însemnat de cărţi de predici, cursuri şi manuale de Omiletică, teze de doctorat şi studii publicate în această perioadă, unele prin reeditare,

[330] † DANIEL, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, *Dăruire şi dăinuire. Raze şi chipuri de lumină din istoria şi spiritualitatea românilor*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2005, p. 232.

[331] † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Vocaţie şi misiune creştină în vremea noastră*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1984, p. 163.

altele în ediţii noi. Facem menţiunea că, alături de volumele apărute între 1990-2000, vom prezenta şi operele predicatorilor care au activat între 1948-1990, dar care, din păcate, n-au văzut lumina tiparului decât după decembrie 1989, precum şi ale celor care s-au ostenit cu propovăduirea în perioada 1989-2000, însă ale căror lucrări au apărut după anul 2000.

Dintre autorii din această ultimă etapă a propovăduirii de la sfârşitul secolului al XX-lea şi începutul secolului al XXI-lea, nominalizăm[332]: Patriarhul Teoctist Arăpaşu, Arhim. Ilie Cleopa, Mitropolitul Dr. Antonie Plămădeală, Arhid. prof. dr. Petru I. David, Monahul Nicolae Steinhardt, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Boris Răduleanu, Prof. dr. Teodor M. Popescu, Arhim. Teofil Părăian, Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, Pr. prof. dr. Vasile Mihoc, Mitropolitul Bartolomeu Anania, Pr. prof. dr. Constantin Galeriu, Arhim. Sofian Boghiu, Pr. prof. dr. Vasile Gordon.

VI.2.4.1. ***Patriarhul Teoctist Arăpaşu*** (1915-2007)

Cel de-al cincilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române este autorul unei remarcabile opere scrise, alcătuită de-a lungul a peste cinci decenii. A publicat 18 volume din lucrarea *Pe treptele slujirii creştine* (Bucureşti, 1986-2006) şi trei volume cu titlul *Slujind altarul străbun* (Bucureşti, 1992), *Umblaţi neîncetat în Adevăr* (Bucureşti, 2004) şi *Conştiinţa vie a slujirii preoţeşti* (Bucureşti, 2005), care împreună însumează peste 1500 de titluri şi mai mult de 7000 de pagini, o adevărată frescă a Bisericii noastre în cei peste 57 de ani de slujire arhierească. Aceste volume cuprind Pastoralele chiriarhale adresate credincioşilor la marile sărbători ale Crăciunului şi Paştelui, omiliile, catehezele şi meditaţiile rostite în catedrale sau în alte biserici, din eparhie sau din ţară ori în diaspora ortodoxă, cuvântările prilejuite de aniversări bisericeşti şi naţionale, de întâlniri internaţionale, de evenimente aniversare din viaţa sa, precum şi mesajele şi interviurile acordate cu diferite ocazii.

[332] Aşa cum am menţionat la începutul capitolului, precizăm şi aici că ordinea nominalizării este cea în care au apărut volumele de predici.

Nu lipsesc, de asemenea, parenezele simple, rostite ocazional în cadrul unor slujbe la care predica zilei a fost rostită de un alt slujitor. Prin aceste intervenţii, puncta întotdeauna anumite subiecte semnificative, însă dădea şi îndrumările necesare, cu autoritatea pe care i-o conferea slujirea patriarhală. Aşadar, în comparaţie cu celelalte genuri ale predicii folosite potrivit tradiţiei noastre omiletice, constatăm că genul parenetic a fost utilizat de Părintele Patriarh cel mai frecvent. Această prioritate evidentă este explicabilă prin natura demnităţii patriarhale, întrucât prilejurile rostirii cuvântărilor ocazionale sunt foarte frecvente pentru Întâistătătorul unei Biserici.

Volumul *Conştiinţa vie a slujirii preoţeşti* cuprinde o salbă de 55 de predici şi cuvântări, număr deloc ales întâmplător, fiind de fapt o colecţie aniversară în cinstea celor 55 de ani de slujire arhierească a vrednicului Patriarh, eveniment ce a fost evidenţiat în anul 2005, anul publicării volumului. Aşezate în ordinea cronologică a rostirii lor, cuvântările reunite în această carte cuprind perioada anilor 1950-2005.

Tematica. Pe parcursul cuvântărilor prezentate mai sus, Părintele Patriarh a avut în vedere o gamă variată de teme de reflecţie, atât cu caracter practic, cât şi duhovnicesc. Dintre numeroasele subiecte pe care le-a dezbătut în predicile volumului de faţă, evidenţiem: despre *înviere* şi *adevărata viaţă*, *pace*, *sfinţenie* etc. Unele cuvântări tratează anumite coordonate ale *dialogului ecumenic şi inter-ortodox*, despre *organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române*, *relaţiile dintre Biserică şi Armată*, despre *preoţie*, *fiinţa şi rostul Bisericii*, *învăţământul teologic*, *rolul religiei ca materie de învăţământ în şcoala românească*, *iubirea şi iertarea*. Majoritatea parenezelor tratează fie direct, fie tangenţial, teme pastorale despre rolul şi misiunea preoţească în lume.

Originalitatea. Prin prisma faptului că cele 55 de pareneze au fost reunite într-un volum omagial dedicat celor 55 de ani de slujire arhierească a Patriarhului Teoctist, se poate afirma cu tărie că aceasta este o dovadă a originalităţii cuvântărilor. Pe de altă parte, ceea ce surprinde pe cititor încă de la prima lectură este accesibilitatea mesajelor transmise cu acest prilej, adaptarea informaţiilor, fără a le minimaliza importanţa. Pe scurt, atât cititorul cu o vastă cultură teologică precum şi cel fără o prea mare pregătire în acest domeniu pot pricepe gândurile şi preocupările autorului.

Frazele bogate în metafore, măiestria îmbinării cuvintelor într-o limbă autentic românească, pură, împletită cu bogăţiile teologice exprimate, fac din cuvântările Patriarhului Teoctist adevărate surse de inspiraţie omiletică. Stilul cuvântărilor este unic, cu uluitoare frumuseţi de limbă, în care cuvintele vechi, neaoş româneşti, răsar la tot pasul, ca nişte perle, în care figurile de stil (comparaţiile, epitetele ş.a.) şi diminutivele abundă. Este o fericită exprimare în limba literară românească, având izul arhaic al limbajului bisericesc al Sfintelor Liturghii, înmiresmat de graiul vechilor cazanii şi cronici, limpede ca izvorul cristalin al apelor de munte, din care nu lipsesc cu totul nici neologismele, însă potrivit, cuminte şi nuanţat folosite.

VI.2.4.2. *Arhim. Cleopa Ilie* (1912-1998)

Arhim. Cleopa Ilie este unul dintre cei mai cunoscuţi duhovnici pe care i-a avut România, autodidact, stareţ o vreme la Mănăstirea Sihăstria, Neamţ. A suferit prigoane în vremea comunismului, deosebit de râvnitor în plan misionar duhovnicesc, apreciat mai ales pentru dialogurile vii şi substanţiale în conţinut (scripturistic şi patristic) cu pelerinii care îl căutau fără încetare. A lăsat literaturii bisericeşti mai multe volume de cărţi, între care şi cu predici diferite: *Predici la praznice împărăteşti şi la sfinţii de peste an* (Roman, 1986; Iaşi, 2010), *Predici la duminicile de peste an* (Roman, 1990; ²1996, Iaşi, 2010), *Urcuş spre Înviere. Predici duhovniceşti* (Mănăstirea Sihăstria, 1991; Iaşi, 1992, 1998, 2003, 2013), *Predici la sărbătorile de peste an* (Bucureşti, 2001). Parcurgând aceste cărţi de predici, recunoaştem, fără mare greutate, stilul preferat al părintelui Cleopa, acela de a utiliza, la fiecare pas, Sfânta Scriptură, cu texte foarte bine alese şi rânduite corespunzător. Recurgem la o mică ilustrare. În *Predica la duminica a IX-a după Rusalii* (*Despre Sfânta rugăciune*) observăm câteva strategii specifice:

› *Urmările rugăciunii făcute cu îndoială şi cu puţină credinţă:* „În vreme de primejdie şi ispită nu te ajută decât în parte. Oare nu tot aşa se roagă mulţi din credincioşii noştri? Doamne, dacă eşti Tu cu

adevărat în cer şi în inima mea, ajută-mi să vin la Tine! Ajută-mi să fac minuni în numele Tău! Ajută-mi să reuşesc la examene, la serviciu! Ajută-mi să biruiesc pe vrăjmaşii mei şi-mi împlineşte dorinţa mea! O asemenea rugăciune făcută cu îndoială, fără credinţă vie, din interes şi mai mult pentru lucruri pământeşti, nu este primită la Dumnezeu şi cu greu ni se împlineşte cererea. Să fugim de o asemenea rugăciune lipsită de credinţă, îndoielnică, pe care o facem numai la nevoie, când apa necazurilor ne este până la gură! Da, să ne rugăm pentru orice avem nevoie în viaţă, dar mai întâi să mulţumim lui Dumnezeu pentru toate darurile ce ni le-a dat; apoi să-L lăudăm că în veac este mila Lui şi apoi să-i cerem iertarea păcatelor şi mântuirea. La urmă să cerem Domnului şi cele de nevoie vieţii şi să zicem: «Doamne, facă-se voia Ta!» nu voia mea, precum ne învaţă *Tatăl nostru*"[333];

› Sfinţii Părinţi numesc *rugăciunea de noapte* „de aur" pentru că noaptea mintea se poate ruga fără gânduri şi imaginaţii. În schimb, *rugăciunea de dimineaţă* o numesc „de argint" fiind amestecată cu oarecare griji şi gânduri, iar *cea din timpul zilei* o numesc „de aramă" pentru mulţimea grijilor şi a gândurilor pământeşti care slăbesc mult puterea rugăciunii.

VI.2.4.3. *Mitropolitul Antonie Plămădeală* (1926-2005)

Înzestrat cu alese însuşiri sufleteşti, de profund gânditor, cu logică exemplară şi cu atitudinea înţeleaptă a dreptei socotinţe, posedând un bogat potenţial spiritual nativ şi dobândit de-a lungul vremii prin studiu şi cercetare, Mitropolitul Antonie Plămădeală s-a făcut cunoscut ca un distins predicator al Bisericii noastre Ortodoxe în demnitatea sa arhierească, făcând din slujirea liturgică prilej de neîncetată propovăduire, preocupare sfântă care l-a onorat, tocmai pentru că predica o înţelegea ca o lucrare şi un act de credinţă şi de cultură.

[333] Arhim. Cleopa ILIE, *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, ²1996, p. 128.

A învăţat şi a vorbit mereu frumos, cu har şi conţinut, fără să spună vreodată banalităţi sau lucruri de complezenţă, ca să umple doar timpul sau să repete idei prea cunoscute. Cuvântările sale au fost mereu pline de miez şi îmbrăcate într-o frumoasă haină stilistică. A vorbit mereu cu competenţă şi autoritate, atât în şedinţele Sfântului Sinod, cât şi în faţa credincioşilor din locurile unde a păstorit, adică în Catedrala Patriarhală, în cea episcopală de la Buzău sau în cea de la Sibiu, ca şi în toate bisericile unde a slujit ca arhiereu, umplând de admiraţie pe ascultătorii săi. Mitropolitul Antonie vorbea cu o stăpânire de sine şi siguranţă rar întâlnite, care proveneau din cultura sa vastă şi care l-au impus ca pe un mare orator bisericesc[334].

Cele două cărţi de predici: *Tâlcuri noi la texte vechi* (Sibiu, 1989; 1996, Ed. Axios; 2011, Ed. Sophia) şi *Cuvinte la zile mari* (Sibiu, 1989; 2009, Ed. Sophia), volumele de cuvântări ţinute în diverse ocazii, cum ar fi: *Preotul în Biserică, în lume, acasă* (Sibiu, 1996), *Biserica în mers* (Sibiu, 1999) şi *Cuvinte duhovniceşti* (Sibiu, 2000), ca şi pastoralele trimise la marile sărbători ale Naşterii şi Învierii Domnului, sunt dovada de netăgăduit a calităţii sale de mare orator bisericesc.

După opinia părintelui profesor Sebastian Şebu, predicile Înaltului Antonie pot fi împărţite în didahii, omilii şi predici catehetice, ca o consecinţă a intenţiei Înaltpreasfinţiei Sale de a învăţa, a analiza şi a catehiza, mai ales sub regimul ateist în care au fost rostite[335].

Tematica predicilor. Volumul *Cuvinte la zile mari* cuprinde teme raportate la praznicele împărăteşti, cele mai multe la Naşterea şi Învierea Domnului. Cel de-al doilea volum, mai răspândit şi mai utilizat, *Tâlcuri noi la texte vechi*, include în general teme morale: iertarea, iubirea, recunoştinţa, discernământul, păcatul, pocăinţa, sfinţenia etc., dar şi teme dogmatice: mântuirea, Hristos-Mântuitorul, moartea, învierea, lucrarea Sfântului Duh ş.a., legate de pericopele evanghelice din duminicile respective. Aceste teme sunt sugerate de înseşi titlurile

[334] Pr. Nicolae D. NECULA, „Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, Crişanei şi Maramureşului – model de ierarh, ecumenist şi om de cultură", în: *Studii Teologice*, I (2005), 4, p. 16.

[335] Pr. Sebastian ŞEBU, „Din activitatea învăţătorească a mitropolitului dr. Antonie Plămădeală", în vol. *Teologie, slujire şi ecumenism*, Sibiu, 1996, p. 403.

predicilor pe care autorul le-a dat, titluri formulate în mod sugestiv, unele originale şi fascinante de-a dreptul: *Dileme aparente-opţiuni categorice* (Duminica a treia din Postul Mare), *Lecţie de logică într-o şcoală de orbi la minte* (Duminica orbului), *Dispută la nivel înalt în pustia Quarantaniei* (Duminica după Botezul Domnului), *Uşor de zis, dar nu de către oricine* (Duminica slăbănogului), *Logica nicodimică - logica imediatului terestru* (Duminica dinaintea Înălţării Sfintei Cruci), *Nu ai om? - Ai Dumnezeu!* (Duminica a IV-a după Paşti), *La Gadara: eşec sau biruinţă?* (Duminica a V-a după Rusalii), *Lacrima inimii - cheia împărăţiei* (Duminica după Botezul Domnului), *Cuvinte de plumb pe o inimă de durere* (Duminica a XVIII-a după Rusalii), *Urme pe nisip* (Duminica a XXXI-a după Rusalii) etc.

În cuvântul rostit în catedrala din Sibiu, la 11 iunie 1983, intitulat *Cei care au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere*, nu doar analizează poziţia tragică în care se găsesc cei cu râvnă lipsită de pricepere, adică cei care caută prin toate mijloacele să-i ademenească pe creştinii ortodocşi să vină la ei, ci oferă şi răspuns la întrebarea „Ce înseamnă să ai râvnă cu pricepere?":

> „Înseamnă, în primul rând, a urma rânduielile cele statornicite de Biserică dintru început şi verificate de-a lungul a două mii de ani, până astăzi, ca fiind rânduieli bune; înseamnă a urma ceea ce au crezut moşii şi strămoşii noştri, credinţa în care au murit şi au trăit ei până în zilele noastre [...] a avea râvnă către Dumnezeu cu pricepere, înseamnă, aşadar, a urma învăţătura cea dreaptă, lăsată şi transmisă prin Biserică, de-a lungul veacurilor tuturor creştinilor"[336].

La *Duminica a VIII-a după Rusalii*, autorul rosteşte o cuvântare intitulată sugestiv *Daţi-le voi să mănânce*, în care descoperă adevărul de credinţă privind Sfânta Tradiţie, care, în cazul de faţă, se identifică cu întreaga învăţătură a Domnului propovăduită celor din pustiu în cursul unei zile întregi şi pentru care întreabă:

[336] † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte* vechi, Sibiu, 1989, p. 202.

> „Cum de mai îndrăznesc unii să se ridice împotriva Tradiţiei, adică a cuvintelor şi învăţăturilor rămase nescrise şi transmise oral?". Şi continuă: „Adică cum? Mântuitorul a vorbit o zi întreagă, şi o zi întreagă a repetat doar cele şapte versete reţinute de evanghelist? E în afară de orice îndoială că a vorbit mult, dar pe evanghelist l-a impresionat minunea [...]. Pe aceasta a notat-o el [...]. Dar unele din învăţăturile sale au rămas totuşi. Acestea sunt Tradiţia"[337].

În cuvântarea intitulată *Logica nicodimică*, axată pe relatările Sfântului Evanghelist Ioan despre întâlnirea Mântuitorului cu Nicodim, autorul arată că prin „naşterea din nou", din apă şi din Duh, se înţelege naşterea prin Botez, naşterea la creştinism:

> „Cu apa ne spălăm necurăţia din afară, cea materială. Şi este de înţeles de ce apa poate deveni şi simbol al curăţiei spirituale. Curăţirea spirituală este o curăţire prin Duhul Sfânt. Ea înseamnă naşterea din nou a sufletului [...]. De aceea noi, ortodocşii, facem Botezul cu apă, dar îndată administrăm pruncului Taina Mirungerii, pentru că prin ea transmitem noului botezat harul Sfântului Duh"[338].

Praznicul Rusaliilor, care aminteşte de evenimentul întemeierii Bisericii prin naşterea primei comunităţi creştine, este pentru Înaltpreasfinţia Sa un prilej de a adresa ascultătorilor învăţături cu privire la înţelegerea adevăratei Biserici, care îşi are începutul în ziua Cincizecimii şi care-şi continuă existenţa până astăzi, păstrându-şi identitatea, rămânând aceeaşi, Biserica Ortodoxă:

> „Duhul Sfânt se coboară asupra noastră, mai ales când suntem împreună, când suntem în Biserică, când suntem în Biserica cea adevărată întemeiată de El atunci, nu într-alta. Nu într-una care se desparte de cea întemeiată la Cincizecime. Nu într-una care crede că poate interpreta, acum, în alt fel, învăţăturile lui Hristos, decât le-au

[337] † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte* vechi, p. 317.
[338] † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tâlcuri noi la texte* vechi, p. 79.

interpretat apostolii și ni le-au transmis nouă, din om în om, până în ziua de astăzi"[339].

În Pastorala de la *Nașterea Domnului*, din anul 1981, mitropolitul cărturar dă un răspuns care vine să înlăture incertitudinile și întrebările oamenilor din toate timpurile, acela că Fiul lui Dumnezeu

„va da în sfârșit răspunsuri la toate întrebările [...], Cel ce are toate răspunsurile, la toate întrebările posibile, Cel în răspunsurile Căruia nu mai poate exista nicio incertitudine, Cel Care știe și spune adevărul, ultimul adevăr despre totul și despre toate, despre viață și despre moarte și despre calea de urmat"[340].

Cele două volume de predici, apărute la Sibiu în 1989, reprezintă o parte importantă din lucrarea sa predicatorială și reflectă o imagine reală a ceea ce a însemnat Mitropolitul Antonie în domeniul propovăduirii cuvântului lui Dumnezeu, al răspândirii dreptei învățături de credință, al clarificării dogmei ortodoxe prin intermediul textului sfânt, pe care l-a tâlcuit cu o remarcabilă competență de teolog, dogmatist, misionar, exeget, dăruindu-l ca zestre ascultătorilor.

VI.2.4.4. ***Arhid. prof. dr. Petru I. David*** (1938-2003)

Unul dintre dascălii de teologie care au propovăduit cuvinte pline de emoții și au trezit sentimente alese în sufletele ascultătorilor, prin forța cuvântului și bogăția argumentelor, a fost și Părintele profesor dr. Petre David, recunoscut de majoritatea preoților și a credincioșilor, dar mai ales de numeroasele serii de studenți teologi care i-au fost ucenici, ca un harnic slujitor în via Domnului, atât la catedră, cât și la amvon. Activitatea omiletică s-a concretizat în volumul de predici *Caută și vei afla*, tipărit în mai multe ediții (Roman, 1990; Constanța, 1997; Alba-Iulia, 1998;

339 † Antonie Plămădeală, *Cuvinte la zile mari*, Sibiu, 1989, p. 268.
340 † Antonie Plămădeală, *Cuvinte la zile mari*, p. 28.

Craiova, 2002), precum și în numeroasele predici publicate în revistele bisericești.

Atât prin formă, cât și prin conținut, lucrarea devenită de referință a fost apreciată mai ales de preoții din parohii, dar și de studenții teologi, care au găsit în cuprinsul ei un bogat material bibliografic, binevenit la alcătuirea predicilor, fapt ce a reclamat retipărirea ei.

Pe lângă faptul că este foarte variată, cuprinzând în mare parte problemele esențiale ale învățăturii de credință, *tematica predicilor* este tratată cu multă acribie, autorul remarcându-se ca teolog rafinat, dublat de o temeinică cultură generală și filosofică. Putem observa că temele prezentate au caracter moral, însă nu se limitează la predici morale, în sensul strict al cuvântului, încât în predicile sale apar și teme dogmatice, liturgice, istorice, apologetice și misionare. Toate sunt străbătute de învățătura de credință a Bisericii Ortodoxe.

În expunerea predicilor, Părintele David apelează la Vechiul și Noul Testament, la operele Sfinților Părinți Ioan Damaschin, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Ipolit și Epifanie. Din literatura română remarcăm că valorifică pe Lucian Blaga, Mihai Eminescu, Ion Ghica, Gheorghe Asachi și Tudor Vianu. Din creațiile populare face referire la colinde, balada Miorița și legende populare. În privința literaturii universale observăm că autorul face trimitere la Sofocle, Dante Alighieri, John Milton, George Gordon Byron, Victor Hugo, Goethe, Lacordaire, Balzac, Francois Rabelais, W. Shakespeare, Dostoievski, J.J. Rousseau, Boyll, Heine, John Kepler, John Milton.

Structura predicilor este similară. Fiecare din cele 132 de predici este precedată de un *motto* semnificativ, ales în majoritatea cazurilor din Noul Testament, din *Evanghelia după Luca*: „Bucurie va fi Nașterea Lui și va fi mare înaintea Domnului"; din *Evanghelia după Matei*: „Poporul care umbla întru întuneric a văzut lumină mare"; din *Evanghelia după Ioan*: „Adu-ți degetul tău și pipăie urmele cuielor [...] pune palma în coasta Mea și nu te mai îndoi, ci fii credincios..."; chiar dintr-un colind de Florii: „Pruncii cu stâlpări în mână, / Cântă cu toți împreună: / Osana dintru-nălțime / Că Hristos Împărat vine!"; din *Epistola către Corinteni*: „Pentru noi cei ce mergem pe calea mântuirii, Crucea este puterea lui Dumnezeu"; unele *motto*-uri sunt extrase și din Vechiul Testament, mai ales din Pildele

lui Solomon: „Știința și înțelepciunea este dăruită de Dumnezeu aleșilor Săi [...] și cine caută cercetarea iubește știința".

Nu întâlnim formule de adresare, autorul lăsând la latitudinea celor cărora le sunt destinate să le introducă, atunci când este cazul, în funcție de locul și împrejurarea când sunt folosite: *în mănăstiri, în bisericile de mir, în diferite ocazii și chiar în dialogul cu cei de alte credințe sau cu fiii rătăciți de la sânul Bisericii-mamă.*

Introducerea este strâns legată de titlul și tema predicii și indirect de *motto*-ul inclus, relația cu acesta fiind mai subtilă și presupunând din partea ascultătorilor o bună cunoaștere a Sfintei Scripturi. Conținutul predicilor (*tratarea*) dezvoltă tehnica explicativă, demonstrativă, comparativă, toate specifice textului argumentativ. De exemplu, în *Cuvântarea despre Fericiții Augustin și Ieronim*, părinți pomeniți atât în Biserica Ortodoxă, cât și în cea Romano-Catolică, sunt considerați metaforic „doi stâlpi care au susținut edificiul comun"[341] al celor două Biserici, insistând asupra rolului celor doi în „toate ramurile teologiei, în filosofie, în artă, în filologie, în morală, în conduită, în familie, în obște, în societate"[342]. *Încheierea* are rolul de a emoționa ascultătorii, de a-i îndemna să urmeze învățăturile desprinse din predică, atât cu cuvântul, cât și cu fapta: „Să dăm chemare simțămintelor noastre, trăind prin fapte și gânduri bune Evanghelia împăcării și predica mântuirii. Așa vom ajunge la Taborul cel ceresc prin credință curată, prin nădejdea neclintită și dragostea sporită". În alte cazuri predica se încheie cu o rugăciune: Simbolul Credinței, fragmente din Acatist sau cu citate din Sfânta Scriptură.

Stilul predicilor este cel bisericesc, liturgic, înțelegând prin acesta ansamblul mijloacelor pe care le-a folosit în transmiterea mesajului evanghelic. Haina în care-și îmbracă cugetările și ideile cuprinse în predici este una densă, festivă. Dintre calitățile stilului predicilor sale remarcăm în primul rând *biblicitatea*. În fiecare predică se simte vibrând puternic duhul specific Cărților Sfinte. Autorul folosește în sprijinul învățăturii pe care o propovăduiește citate scripturistice, căutând să actualizeze

[341] Diac. Petru I. DAVID, *Caută și vei afla*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1990, p. 471.

[342] Diac. Petru I. DAVID, *Caută și vei afla*, p. 472.

Revelația divină în așa fel încât credinciosul, prin puterea sa de înțelegere, să fie convins de ceea ce voiește Dumnezeu de la el.

Astfel, din întregul volum se desprinde cu claritate erudiția autorului și se remarcă, pe lângă utilizarea unor termeni aparținând limbajului bisericesc al „vechilor cazanii" (*osândă, fățărnicie, izbăvire, a prohodi, a teologhisi, a prăznui grabnic, maică, obște, nelegiuiri, strădanie, slugărnicie, neputincioși*) care dau un parfum ușor arhaic scrierilor, faptul că este copleșitoare prezența neologismelor, care evidențiază că autorul stăpânește o vastă cultură: *vestale, sibile, versant, plagă, egoism, compromițător, transcendental, metafizic, monograme, vocație, transplant, suprem, antropofizii.*

VI.2.4.5. ***Monahul Nicolae Steinhardt*** (1912-1989)

Încă de tânăr, Nicolae Steinhardt s-a remarcat în cercurile intelectualilor ca scriitor, eseist, critic literar. Forțat să sufere detenție pe considerente politice, va ilustra, după eliberare, experiențele din închisoare în splendidul roman autobiografic *Jurnalul Fericirii*. În domeniul nostru are o singură carte, cu dimensiuni reduse, dar de o valoare excepțională: *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credință* (Baia Mare, 1992), care conține aproximativ 50 de predici, întru totul originale. Valoarea lor este remarcabilă, mai ales prin două calități speciale: *frumusețe literară* și *putere de convingere*. Practic, după opinia noastră, este una dintre cărțile cu fericit impact în rândurile intelectualilor, indiferent de vârstă și preocupări. Cei douăzeci de ani care au trecut de la apariția primei ediții a predicilor Părintelui Nicolae Delarohia reprezintă un timp suficient de generos pentru a se face aprecieri întemeiate privind cuantumul și calitatea receptării, cu prioritate în spațiul eclezial, dar și în cel laic.

Până în clipa de față, volumul a mai cunoscut încă șapte ediții: 1994, 1997, 1999, 2002 (Ed. Dacia); 2006 (2 ediții: Mănăstirea Rohia și Ed. Humanitas); 2008 (Mănăstirea Rohia - Polirom), majoritatea dintre ele având superbul titlu *Dăruind vei dobândi*. Unele ediții beneficiază de prefețe explicative, dar și de studii critice privind temele dezvoltate și strategiile stilistice, atât din cele tipărite sub îngrijirea părintelui Ioan

Pintea, cât şi din cele îngrijite de ostenitorii Mănăstirii Rohia. Dintre toate se remarcă vizibil ediţia din 2008 (Mănăstirea Rohia - Polirom), ediţie care face parte din integrala *N. Steinhardt*, la care au ostenit exemplar Părintele conf. dr. Ştefan Iloaie, regretatul scriitor Virgil Bulat şi părintele egumen al Rohiei, Arhim. dr. Macarie Motogna. Din punct de vedere omiletic, de mare utilitate ne este studiul introductiv de 18 pagini, semnat de Părintele Ştefan Iloaie, cu titlul *Trăire şi mărturisire creştină în eseurile teologice ale Părintelui Nicolae Delarohia*, în care, odată cu istoricul editării, beneficiem de o sumedenie de informaţii tehnice, dar şi de aprecieri privind conţinutul predicilor, temele, procedee stilistice etc. Avem de-a face, fără dubii, cu un studiu critic pertinent, deopotrivă omiletic şi filologic, alcătuit cu migală, pasiune şi competenţă. Pr. Ştefan Iloaie evidenţiază la Părintele Steinhardt mai ales fericita îmbinare dintre predică şi eseu, propriu-zis, dintre actul liturgic şi cel literar. De aceea, socotim o datorie elementară să recomandăm acest studiu tuturor celor care doresc să înţeleagă argumentat locul monahului Nicolae în ierarhia omiletică românească.

Studiul introductiv este structurat pe un plan interesant şi persuasiv, cu subtitluri sugestive şi captivante: *Istoria unei editări; Eseul teologic al lui N.S.; Netăcuta convertire; Creştinismul mărturisitor al părintelui Nicolae; Stilul şi limbajul cuvântărilor*. Pe scurt, monahul Nicolae este înfăţişat ca un „predicator nonconformist" (atipic, am spune noi), dar teolog autentic şi fin cunoscător al Scripturii, care „botează" pericopele evanghelice, dându-le nume dintre cele mai neaşteptate (vezi cuprinsul volumului), propovăduitor al valorilor etice fără de care nu-i posibilă mântuirea, creator al unor expresii stilistice de mare frumuseţe şi vioiciune, care conferă textului scris un pronunţat nimb de oralitate. Practic, Părintele Iloaie ne scuteşte de osteneala unor analize de conţinut, tematice şi stilistice, oferindu-ne, astfel, premisele să facem câţiva paşi mai departe: să reconstituim, prin exemplificare, câteva strategii privind logica planului, „atipică" la rândul ei. De mare ajutor ne sunt, de asemenea, şi alte informaţii inspirate al îngrijitorilor volumului din 2008: la sfârşitul predicilor sunt plasate câteva referinţe critice, dintre cele mai avizate, care poartă semnătura unor scriitori şi filologi consacraţi (Ioan Pintea, Eugen Simion, Octavian Soviany, Ion Negoiţescu, Rodica Zafiu şi Cristian Bădiliţă).

Aşa cum am menţionat mai sus, o analiză omiletică de ansamblu a volumului *Dăruind vei dobândi* avem deja în excelenta prefaţă a ediţiei din 2008, datorată ostenelii exemplare a Părintelui Ştefan Iloaie. Acum socotim util să întregim acel material cu un „studiu de caz", supunând atenţiei predica tematică *Dăruind vei dobândi*, cuvânt care a dat şi titlul volumului. În general, observaţiile despre „nonconformismul" omiletic şi strategiile surprinzătoare întâlnite în celelalte predici sunt valabile şi aici. Vom semnala numai ceea ce considerăm specific în această cuvântare-eseu:

› *genul omiletic*: predică tematică (tema: milostenia);

› *titlul*: inspirat din literatura franceză dar, să recunoaştem, splendid formulat pe româneşte. De altfel, credem că Părintele Nicolae cunoştea adagiul latin: *Quidquid bene dictum est ab ullo, meum est* („Ceea ce este bine spus de cineva, îmi aparţine").

› *planul* este mai degrabă propriu eseului decât predicii, aşadar „neconform" cu tradiţia omiletică, „atipic", dar la fel de eficient ca în toate cuvântările. *Introducerea* este înlocuită cu o mărturisire autoflagelatoare: „Orb, neghiob, strâmt la minte, cum mă aflu...". Face trimitere apoi la un text al poetului francez Henri Michaux (1899-1988), care constituie, de fapt, nucleul întregii cuvântări. *Tratarea* evidenţiază supremaţia şi utilitatea paradoxului în Evanghelii, ca, de altfel, în toată teologia, apelând la contrast, ca procedeu stilistic („să dai ce nu ai; cine vrea să cârmuiască, să fie slujitor; cine vrea să-şi mântuiască sufletul trebuie să-l piardă mai întâi" etc.). Pentru a evidenţia preceptele evanghelice, face uz şi de „artileria" sa filologică, pe care o întâlnim, de altfel, peste tot în volum. Aici pomeneşte de Paul Claudel, Dostoievski, Cervantes, Camus, evocându-le scrisul în slujba adevărului evanghelic. *Încheierea* nu-i mai puţin „atipică". Avem de-a face, de fapt, cu o ultimă „rafală filologică", scoasă din „încărcătorul" culturii sale impresionante, numind nebun „înţeleptul" adagiu latin: *Nemo dat quod non habet* („Nimeni nu dă ceea ce nu are"), părintele demonstrând cu prisosinţă contrariul. În esenţă, „străduindu-te să dai altora ceea ce pe moment îţi lipseşte, ori având sentimentul că îţi

lipseşte (milă, dragoste, înţelegere etc.), ajungi să le dobândeşti tu însuţi”[343].

VI.2.4.6. *Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* (n. 1951)

Orator desăvârşit şi scriitor experimentat, cu uşurinţă şi cursivitate în exprimare, cu o remarcabilă putere de a surprinde mereu esenţialul problemelor, cu metodă de argumentare bazată pe intuiţie şi izvoare autentice, cu informaţii la zi din domeniul teologic, istoric, literar, filosofic şi aghiologic, cu o logică impecabilă şi o rară putere de discernământ, dobândite de-a lungul vremii prin studiu, cercetare şi râvnă pastorală, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel se înscrie cu cinste în galeria marilor ierarhi predicatori ai Bisericii noastre Ortodoxe. Cu talent oratoric deosebit şi un stil aparte, care îl deosebesc de ceilalţi vorbitori, cu fraze şi propoziţii scurte şi armonios închegate, Preafericirea Sa vorbeşte întotdeauna captivant, aducând în cuvântări, conferinţe, predici şi intervenţii de orice gen mereu o interpretare interesantă, păstrându-se constant în făgaşul tradiţional al gândirii Scripturii, al Sfinţilor Părinţi, dar şi al spiritualităţii româneşti.

Dovada consistentă a calităţii de mare orator bisericesc o avem în cuvântările Preafericirii Sale rostite sub formă de *predici, omilii, cateheze* şi *meditaţii*, cu prilejul Sfintelor Liturghii în Catedrala Mitropolitană din Iaşi, ca Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, în Catedrala Patriarhală din Bucureşti, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, sau în alte biserici din eparhie sau din ţară, ori în diaspora ortodoxă. În acelaşi timp, la hirotoniri de ierarhi şi preoţi, la sfinţiri de biserici, cu prilejul hramurilor, la pomeniri ale unor personalităţi bisericeşti, *pastorale chiriarhale* trimise preoţilor şi credincioşilor la marile sărbători ale Naşterii şi Învierii Domnului, *cuvântări ocazionale, interviuri* realizate la diverse evenimente din viaţa Bisericii, în ţară şi în străinătate, cu şefi de state şi guverne,

[343] Nicolae Steinhardt, *Dăruind vei dobândi*, Ed. Mănăstirii Rohia şi Ed. Polirom, Iaşi, 2008, p. 466.

la aniversări sau comemorări ale evenimentelor şi personalităţilor de seamă din istoria şi cultura poporului român, la evenimente legate de învăţământul teologic şi de educaţia tinerilor şi la orice moment în care Biserica a fost reprezentată şi şi-a exprimat punctul de vedere.

Volume de predici. De real folos predicatorilor din Biserica noastră, majoritatea acestor cuvântări au fost publicate în mai multe volume, printre care menţionăm: *„Atât de mult a iubit Dumnezeu lumea...”. 12 Scrisori pastorale de Crăciun şi Paşti* (Ed. Trinitas, Iaşi, 1996), *Făclii de Înviere - Înţelesuri ale Sfintelor Paşti* (Ed. Trinitas, Iaşi, [1]2005; Ed. Basilica, Bucureşti, [2]2008, [3]2010, [4]2014), *Daruri de Crăciun - înţelesuri ale sărbătorii Naşterii Domnului* (Ed. Trinitas, Iaşi, 2005; Ed. Basilica, Bucureşti, 2013), *Dăruire şi dăinuire. Raze şi chipuri de lumină din istoria şi spiritualitatea românilor* (Ed. Trinitas, Iaşi, 2005), *Foame şi sete după Dumnezeu. Înţelesul şi folosul postului* (Ed. Basilica, Bucureşti, 2008, 2010), *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate* (Ed. Basilica, Bucureşti, 2009), *Libertate pentru comuniune. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2009* (Ed. Basilica, Bucureşti, 2010), *Credinţă pentru fapte bune. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2010* (Ed. Basilica, Bucureşti, 2011), *Lumina Botezului şi bucuria familiei. Lucrarea Bisericii în societate în anul 2011* (Ed. Basilica, Bucureşti, 2012).

Volumul *Foame şi sete după Dumnezeu - înţelesul şi folosul postului* are un titlu metaforic sugestiv, alcătuit din substantivele „foame şi sete”, utilizate cu sensul de trăire intensă în credinţă a omului, fiinţă fragilă, în vederea înnoirii spirituale a vieţii fiecărui credincios, a eliberării „de păcate şi de patimile egoiste, pentru a-l iubi pe Dumnezeu - Creatorul şi a fi mai responsabil în relaţia sa cu semenii şi cu natura înconjurătoare”[344].

Lucrarea este precedată de nouă citate, care motivează titlul şi conţinutul ei ideatic, alese din *Psalmi*, din *Evangheliile* după Matei şi Ioan, dintr-o omilie a Sf. Vasile cel Mare referitoare la post, din Prorocul Amos şi din *Rugăciunea unui înţelept*, dintre care cel mai succint şi elocvent considerăm că este: „Însetat-a sufletul meu de Dumnezeu” (*Psalmul* 41, 2).

[344] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame şi sete după Dumnezeu. Înţelesul şi folosul postului*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2008, p. 11.

Cuvântul înainte justifică apariţia şi canalizează lectura pe trei direcţii principale: 1) cunoaşterea vechimii postului în istoria umanităţii şi, bineînţeles, în viaţa Bisericii; 2) accentuarea importanţei acestuia, în scopul pregătirii credincioşilor pentru marile sărbători ale Bisericii, printre care un loc aparte îl ocupă Sfintele Paşti; 3) redescoperirea postului ca „izvor de bucurie şi de sfinţire a vieţii creştine"[345].

Cele cinci capitole se succed în mod logic. Fiecare dintre acestea are un titlu şi un subtitlu, aşa cum s-a procedat şi cu titlul generic al volumului. Astfel, titlul predicilor este urmat de o apoziţie dezvoltată, explicativă, în majoritatea cazurilor, cu valoare constatativă.

Primul capitol – *O practică veche şi o şcoală mereu nouă. Originea şi evoluţia postului* – este alcătuit din 3 meditaţii referitoare la post, în care urmăreşte evoluţia acestui fenomen religios universal şi analizează motivaţiile sale majore, ca semn al întristării şi al pocăinţei la poporul evreu, aşa cum este el amintit în Vechiul şi Noul Testament, apoi vizând înţelesurile lui spirituale la Sfinţii Părinţi, amintind şi o cronologie, dar şi o clasificare a posturilor de o zi şi pe perioade mai mari.

Capitolul al II-lea, intitulat *Uşile Pocăinţei – porţile cerului deschise în inimi. Pregătire pentru perioada Postului Sfintelor Paşti*, conţine patru cuvântări privitoare la Duminica Vameşului şi a Fariseului, a Întoarcerii Fiului risipitor, a Înfricoşătoarei Judecăţi şi a Izgonirii lui Adam din Rai, ultima dintre ele având ca subtitlu *Căutarea paradisului pierdut din pricina nepostirii*, ceea ce stabileşte legătura cu tematica propusă.

Capitolul al III-lea, *Începutul primăverii duhovniceşti. Binefacerile postului,* cuprinde 5 meditaţii ample despre post, considerat sprijinitor al pocăinţei, luminător al Botezului, armă a luptei duhovniceşti, călăuză a milosteniei şi şcoală a libertăţii de a săvârşi binele.

Capitolul al IV-lea: *Treptele urcuşului spre Înviere. Săptămânile Postului Mare*, cu 7 cuvântări, începe cu *Duminica Ortodoxiei* şi se încheie cu *Înţelesul şi folosul pelerinajului de Florii*, care „vesteşte sărbătoarea intrării triumfale a Domnului în Ierusalim"[346].

[345] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame şi sete...*, p. 11.
[346] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame şi sete...*, p. 177.

Al V-lea capitol: *De la învierea lui Lazăr la învierea lui Hristos. Săptămâna Sfintelor Pătimiri – pridvorul Sfintelor Paşti,* cuprinde 9 cuvântări structurate în trei părţi: *Duminica Floriilor. Buchetul virtuţilor din post – lumini ale biruinţei duhovniceşti, Deniile din Săptămâna Patimilor* şi *Luminile postului adunate în lumina Învierii. Postul a încetat, dar roadele lui trebuie să fie păstrate.*

Ultima parte conţine *Concluzii*, sub forma unui decalog, din care notăm că „postul nu trebuie săvârşit spre a fi remarcat de oameni, ci pentru a ne apropia mai mult de Dumnezeu, cunoscătorul inimilor"[347], toate acestea deoarece postul este o practică a smereniei.

Izvoarele utilizate. Aşa cum am menţionat mai sus, Preafericirea Sa transmite învăţătura Sfintei Scripturi, folosind generos citate din Vechiul şi Noul Testament în lucrarea pe care o propune drept *călăuză spirituală* tuturor credincioşilor. În acest scop, evocă „învăţăturile şi pilda profeţilor din Vechiul Testament şi, mai ales, învăţătura şi pilda Mântuitorului şi ale Sfinţilor Săi Apostoli privind postul"[348], rugăciunea, faptele bune, ce stau la temelia adevărului vieţii creştine. Citează din *Sinaxar, Canoanele Apostolice, Constituţiile Apostolice, Canoanele Sfinţilor Părinţi*, precum şi din cărţile de cult – *Triod, Liturghier* etc.

De asemenea, remarcăm că Preafericirea Sa apelează la o serie de informaţii pe care le conţin lucrările: *The Encyclopedia of Religion, Dictionnaire de spiritualité, Redécouverte de jeûne. Sagesse du corp, Larousse Dictionary of Beliefs and Religions, Dicţionar biblic, Liturgica generală* (Pr. Ene Branişte), *Dicţionar enciclopedic de literatură creştină din primul mileniu* (Prof. Remus Rus), *Ascetica şi Mistica Bisericii Ortodoxe* (Pr. Dumitru Stăniloae) şi *Predici la Duminicile de peste an* (Arhim. Cleopa Ilie).

Importante sunt trimiterile la operele Sfinţilor Părinţi: Sf. Vasile cel Mare (*Omilii şi Cuvântări*), Sf. Ioan Gură de Aur (*Ad populum antiocheum*), Sf. Ioan Casian (*Despre cele opt gânduri ale răutăţii*), Sf. Marcu Ascetul (*Epistola către Nicolae Monahul*), Sf. Ioan Scărarul (*Scara dumnezeiescului urcuş*), Sf. Isaac Sirul (*Cuvinte despre nevoinţă*), Sf. Simeon al Tesalonicului (*Tratat asupra tuturor dogmelor credinţei noastre ortodoxe şi*

[347] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame şi sete...*, p. 241.
[348] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame şi sete...*, p. 31.

Erminie despre locașul bisericii), Sf. Andrei Criteanul (*Canonul cel Mare*), Sf. Chiril al Alexandriei (*Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan*).

Nu sunt uitați nici marii teologi precum: Petru Chrysologul, Maxim de Torino, Cezar de Arles, Yves Congar, ieromonahul Makarios Simonopetritul, episcopul Kallistos Ware, Alexander Schmemann și Olivier Clément.

Structura predicilor nu urmează un model identic în toate cuvântările, încât cele din capitolele I și III sunt diferite de cele incluse în celelalte, ca o urmare firească a genului de predică pentru care optează. Fiecare predică este precedată de un citat sugestiv (*motto*) sau de câteva citate, în special din Sfintele Evanghelii, ca de exemplu cel inserat la începutul cuvântării *Duminica Sfintei Maria Egipteanca*: „Și care va vrea să fie întâi între voi, să fie tuturor slugă" (*Marcu* 10, 32-45), fiind apoi dezvoltat pe larg în cuprinsul tratării, întrucât conține înțelesuri duhovnicești pentru viața credincioșilor, pentru ca apoi să se stabilească relații cu pomenirea Sfintei Cuvioase Maria Egipteanca, drept un model de pocăință.

Exordiul anunță, de regulă, tema textului, încă din primul paragraf, captând atenția ascultătorilor. În meditația *Postul în istoria omenirii* se apelează la o definire a postului „ca înfrânare sau abținere totală de la mâncare și băutură [...] pentru o perioadă de timp mai scurtă sau mai lungă [...], practică întâlnită în aproape toate religiile lumii"[349].

Cu o capacitate puternică de sinteză, Preafericirea Sa prezintă ideile concis, pe puncte. De exemplu:

> „În religiile lumii, postul are trei motivații majore: a) postul ca pregătire pentru un eveniment sau un timp important din viața unei persoane sau a unei comunități; b) postul ca penitență sau purificator; c) postul ca act de invocare a ajutorului divin"[350].

Alteori, introducerea apare ca o privire atentă asupra materiei predicii propriu-zise, ca în *Postul în Biserica universală. Înțelesurile spirituale ale Postului la Sfinții Părinți*, unde se specifică:

[349] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 15.
[350] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 15.

> „Sfinții Părinți, postitori și rugători, în general păstori și părinți duhovnicești, au făcut din practica postului o școală, elaborând reguli canonice și liturgice pentru post și instituind timpuri speciale pentru intensificarea lui"[351].

Tratarea are ca scop dezvoltarea ideilor și expunerea argumentelor. Majoritatea cuvântărilor conțin, mai întâi, o explicație despre importanța zilei respective, așa cum remarcăm în *Predica la Duminica Vameșului și a Fariseului*, ce marchează începutul perioadei Triodului și este denumită astfel după Evanghelia ce se citește în acea zi, cultivând intens rugăciunea smerită, pocăința sinceră, milostenia darnică și postul acceptat în mod liber.

Prin narațiune sunt expuse faptele din punct de vedere istoric, așa cum procedează în predicile *Postul în Vechiul și Noul Testament* sau în *Postul - sprijinitor al pocăinței*, când răspunde la întrebarea „Cine este Sfântul Andrei Criteanul?"[352].

Argumentarea susține opiniile autorului într-o manieră bazată pe logică, arătând în predica la *Duminica Sfintei Cruci* că Evanghelia a treia din Sfântul și Marele Post al Paștilor, deși scurtă, este plină de semnificații privind taina vieții creștine și întărește duhovnicește pe aceia care postesc, pentru a ajunge la concluzia că trebuie „să ne asumăm și să purtăm crucea vieții noastre și să facem din ea drum spre Înviere, adică prilej de apropiere și de unire cu Hristos cel Răstignit și Înviat". Interesantă este și următoarea argumentare în privința postirii: „Produsele provenind din plante au adunat, prin fotosinteză, mai multă lumină. În acest sens, când mâncăm vegetale, ne hrănim cu lumina solară asimilată în plante. Lumina aceasta din plante devine simbol al luminii harice din Scripturi și din rugăciuni"[353].

Formularea *concluziei* se face prin reluarea nuanțată a temei inițiale: „Deci, împărtășirea mai deasă cu Trupul și Sângele lui Hristos reprezintă plinătatea comorii prezenței Lui în viața noastră și pregătirea noastră

[351] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 32.
[352] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 88.
[353] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 126.

pentru lumina și slava Învierii"[354]. Apoi, pentru a sublinia ideea, apelează la un citat din Evanghelie: „Cine mănâncă Trupul Meu și bea Sângele Meu are viață veșnică, și Eu îl voi învia în ziua de apoi" (*Ioan* 6, 54).

Stilul predicilor. Cele 28 de cuvântări dovedesc o trăsătură deosebită a autorului, aceea de fin orator, prin respectarea calităților generale ale stilului, *corectitudine* (nu se folosesc arhaisme sau regionalisme), *precizia* termenilor, *proprietatea* lor, demonstrând implicare afectivă. Dintre calitățile particulare ale stilului ies în evidență, în primul rând, *naturalețea* și *armonia*, prin apelul la figurile de stil și cele retorice, care însă nu abundă, lăsând loc rațiunii ce derivă din scopul persuasiv al oricărei cuvântări. Limbajul este accesibil, frazele sunt ample: „Devenit deja o tradiție în Municipiul Iași și apoi în toate orașele din Arhiepiscopia Iașilor, ca reînnoire a unei tradiții din veacurile al III-lea și al IV-lea, prezentă în Ierusalim, Constantinopol și alte orașe, pelerinajul de Florii începe, în zilele noastre, după vecernia din Sâmbăta lui Lazăr și vestește sărbătoarea Intrării triumfale a Domnului în Ierusalim"[355].

Citatul vine să întărească asertiunile, sintagmele și enunțurile considerate importante pentru autor. Uneori sunt introduse propoziții interogative: „De ce?", „Ce conține Canonul cel Mare?", urmate de răspunsuri argumentate.

Dintre figurile sintactice sau retorice utilizează frecvent, potrivit stilului bisericesc, ample *enumerații*: „Sinceritatea în iubire, smerenia în relațiile cu semenii, sârguință multă pentru bine, duh fierbinte în credință, slujire lui Dumnezeu, nu idolilor sau duhurilor rele; nădejde cu bucurie, răbdare cu suferință, rugăciune stăruitoare, ajutorare frățească, ospitalitate față de străini", în cadrul cărora apare și *antiteza* ori *enumerații* asociate cu *personificarea* și *epitetul*: „Prin credință dreaptă și viețuire sfântă, creștinul răstignește în el patimile egoiste (mândria, lăcomia și lenea sau comoditatea)".

Metaforele inedite: „Toate cântările și rânduielile liturgice [...] sunt în ele însele o școală a pocăinței și a smereniei, o școală a înnoirii noastre

[354] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 84.
[355] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Foame și sete...*, p. 176.

spirituale prin rugăciune și post, prin spovedanie și împărtășanie", conțin și o suită de *repetiții* și *enumerații*.

Nu trebuie omis nici procedeul de tip biblic al paralelei din *Duminica Vameșului și a Fariseului*: „Rugăciunea fariseului virtuos, care pretinde că aduce lui Dumnezeu o rugăciune de mulțumire, și rugăciunea vameșului păcătos, care este o rugăciune de pocăință".

Legătura dintre idei, paragrafe și secvențe, precum și înlănțuirea argumentelor este realizată cu ajutorul unor conectori care vizează: *ordinea ideilor* – „s-a observat că", „referitor la"; *exemplificarea* – „din punct de vedere", „mai ales", „în mod deosebit", „de asemenea", „de pildă", „în mod deosebit"; *contrastul* – „însă", „întrucât"; *concluzia* – „așadar", „deci", „prin urmare".

Îmbinând forma clasică cu cea modernă într-un mod echilibrat, acest volum de cuvântări este un model util pentru slujitorii de azi ai Bisericii și pentru cei ce vor urma, permanent preocupați de latura aplicativă, dovedindu-se bogat, instructiv și plăcut prin câteva trăsături evidente: putere de convingere, profesionalism, erudiție, sensibilitate, logică, vigoare și talent.

• *Evanghelia de Duminică*

Un folos practic pentru clerul, profesorii, studenții și elevii seminariști, dar și pentru credincioșii Bisericii noastre, îl reprezintă și predicile publicate de Preafericirea Sa în săptămânalul *Lumina de Duminică* al Patriarhiei Române, în cadrul rubricii „Evanghelia de Duminică". Acestea conțin o serie de idei și de formulări cu totul speciale. Notăm, în primul rând, titlurile generoase în informații, dar în același timp, concentrând esența a ceea ce va fi expus ulterior. Ne apar mereu formulări-cheie ale limbajului specific predicatorului, ca de pildă faptul că pocăința este privită ca „recuperarea timpului pierdut"[356].

Tot în legătură cu acest subiect se precizează că atunci „când omul se pocăiește, chipul lui Dumnezeu cel sfânt din el se reînnoiește, asemenea

[356] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Iubirea față de Dumnezeu și față de aproapele – lumina vieții creștine", în: *Lumina de Duminică*, 35/2010, p. 4.

unei icoane vechi de aur care, din cauza timpului se acoperă cu praf, iar dacă se şterge redevine nouă"[357].

De asemenea, explicarea binecuvântării ramurilor de salcie la Florii este realizată în manieră originală. În primul rând, de acest gest se leagă memorialul sărbătorii respective. Totodată, prin acesta se marchează încheierea celor 40 de zile de post, aceste ramuri fiind văzute ca *florile virtuţilor adunate în timpul postului.* Opinia despre rostul încercărilor în viaţa omenească este tradusă într-o notă cu totul personală: „Încercările ce apar în viaţa noastră sunt permise de Dumnezeu mai ales pentru a ne trezi din indiferenţă, din superficialul vieţii"[358].

Privind în ansamblu cuvântările rostite de Preafericirea Sa, concluzionăm că de fiecare dată punctează, cu mult tact pedagogic, elemente legate concret de momentul respectiv şi de cei pe care-i are în faţă, într-un limbaj bisericesc adecvat, propriu stilului liturgic, atât de plăcut creştinilor ascultători. Predicile sunt pline de miez şi îmbrăcate într-o frumoasă haină stilistică. Vorbeşte mereu cu autoritate duhovnicească, stăpânire de sine exemplară şi dragoste părintească, Amvonul devenind o veritabilă „catedră" universitară, prin multitudinea şi diversitatea problemelor teologice şi pastorale, tratate însă la nivelul şi capacitatea de înţelegere a tuturor celor prezenţi.

VI.2.4.7. *Pr. Boris Răduleanu* (1905-1990)

Printre preoţii înzestraţi cu talent oratoric ce se bucurau de mare prestigiu în rândurile credincioşilor şi care, prin curajul lor, au înfruntat opoziţia celor patru decenii şi jumătate de comunism, merită să amintim şi chipul acestui vrednic slujitor al altarului, căruia viaţa nu i-a rezervat prea multe bucurii. Pentru articolele sale şi pentru atitudinea anticomunistă a fost condamnat la 15 ani de muncă silnică, din care efectuează 4 ani.

[357] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Iubirea faţă de Dumnezeu ne aduce iertare de păcate", în: *Lumina de Duminică*, 11/2010, p. 5.

[358] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Credinţa, rugăciunea şi postul alungă demonii", în: *Lumina de Duminică*, 30/2010, p. 4.

Volume de predici. Din opera omiletică a Părintelui Boris Răduleanu fac parte cele două cărţi de predici *Semnificaţia Duminicilor din Postul Mare* (Bucureşti, 1996) *şi Semnificaţia marilor sărbători creştine* (Bucureşti, 2006). Primul volum cuprinde predici pentru Duminicile din Perioada Triodului, încheindu-se cu Duminica Sfintelor Paşti, numărând în total 24 de cuvântări (20 predici tematice, 1 omilie şi 3 panegirice).

Tematica. În ceea ce priveşte conţinutul lor, majoritatea cuprind teme morale (smerenia, pocăinţa, postul, transformarea lăuntrică, urmarea lui Hristos, rugăciunea, urcuşul duhovnicesc), însă nu lipsesc temele dogmatice (Judecata de Apoi, isihasmul, Sfânta Cruce, Învierea Domnului), istorice (Sinoadele ecumenice), biblice (alungarea lui Adam din Rai, Intrarea Domnului în Ierusalim, Pătimirile Domnului) şi liturgice (Canonul Sf. Andrei Criteanul, Rugăciunea Sf. Efrem Sirul, Denia Acatistului Bunei Vestiri, Sfânta Liturghie).

Structura predicilor. Aproape fiecare cuvântare începe cu un *motto* sugestiv pentru tema dezbătută apoi în tratare, cum vedem, de pildă, în *Predica la Duminica fiului risipitor*, care are drept *motto*: „La râul Babilonului, acolo am şezut şi am plâns când ne-am adus aminte de Sion"[359]. Observăm, la unele duminici, existenţa a două predici rostite cu aceeaşi ocazie, în ani diferiţi: la *Duminica Judecăţii de Apoi*, la *Duminica izgonirii lui Adam din Rai*, la *Duminica Ortodoxiei*, la *Duminica Sfântului Grigorie Palama*, la *Duminica Sfântului Ioan Scărarul*, la *Duminica Sfintei Maria Egipteanca*, *În Sfânta şi Marea zi Joi.* Autorul acestor predici a fost de asemenea, interesat şi de sensul duminicilor premergătoare Marelui Post care, toate, pregătesc drumul creştinului spre bucuria sărbătorii Învierii Domnului, redată şi ea, în predica din ziua de Paşti.

Din *Prefaţa* volumului, semnată de Părintele profesor Vasile Răducă, aflăm următoarele: „Predicile au un caracter profund catehetic. Fiind preponderent catehetice, uneori depăşesc mărimea unei predici obişnuite; sunt destinate atât predicatorului, cât mai ales publicului larg. Cum acest «public larg» face dovada unei întinse necunoaşteri religioase, în predicile

[359] Pr. Boris Răduleanu, *Semnificaţia Duminicilor din Postul Mare*, Ed. Bonifaciu, Bucureşti, 1996, p. 20.

catehetice ale Părintelui Boris publicul acesta poate găsi elementele precise şi clare referitoare la doctrina noastră"[360]. Astfel, simplitatea cuvântului rostit de la amvon are ecou în inimile şi celor mai puţin învăţaţi dintre ascultători, înzestraţi însă cu o dorinţă vie de cunoaştere a adevărului Sfintei Scripturi, care învinge orice obstacole.

Predica sa, în esenţă orală, caracterizată prin numeroase improvizaţii, pe măsură ce se înaintează în subiect, cu un consistent conţinut doctrinar, are menirea de a stabili o legătură vie între credincioşi şi predicator. Niciuna dintre predici nu începe brusc şi nu se termină pe neaşteptate, ci începutul este întotdeauna, într-un fel sau altul, un apel la atenţia ascultătorilor şi un preludiu la tema a cărei tratare urmează. Sfârşitul este, de regulă, o aplicare a învăţăturii tematice, o rugăciune de cerere sau o doxologie. Pentru *exordiu* Părintele Răduleanu utilizează, în cazul unora dintre predici, un *motto*, luat din pericopa zilei, judicios ales în raport cu tema care formează obiectul predicii. Aşa, în *Predica la Duminica Judecăţii de Apoi*, părintele începe cu un cuvânt din Sfânta Scriptură: „Poruncă nouă dau vouă, să vă iubiţi unul pe altul, aşa cum v-am iubit eu", continuând apoi:

> „Ne aflăm în a treia duminică pregătitoare dinaintea Postului Mare. Ea ne aminteşte a doua venire, în slavă, a Domnului Iisus Hristos când va judeca lumea, la Judecata de Apoi. Atunci vor sta toate neamurile înaintea Lui, iar El le va despărţi de-a dreapta sau de-a stânga Sa. Regăsim astfel şi în evanghelia de astăzi cele două căi, vedem unde duc ele şi că se despart. Cel ce vine prin smerenie şi pocăinţă merge pe calea cea strâmtă a lepădării de sine, a iubirii de Dumnezeu şi de oameni, sfârşind *binecuvântat*, de-a dreapta Domnului. Cel ce vine prin mândrie şi mânie, merge pe calea cea largă a afirmării de sine, a egoismului şi sfârşeşte prin a fi blestemat de-a stânga Lui. Sfânta Biserică ne accentuează această realitate ca un semnal de alarmă"[361].

[360] Pr. Vasile RĂDUCĂ, „Prefaţă", în vol. Pr. Boris RĂDULEANU, *Semnificaţia Duminicilor din Postul Mare*, p. 7.

[361] Pr. Boris RĂDULEANU, *Duminica Judecăţii – I*, în vol. *Semnificaţia Duminicilor din Postul Mare...*, p. 28.

Tratarea decurge firesc, nu este prea întinsă, predicatorul având grijă să lase de o parte lucrurile pe care le consideră secundare şi care ar duce la o lungire excesivă şi obositoare a predicii. Întrucât cuvântările Părintelui Boris Răduleanu au drept scop tâlcuirea, oferirea unor explicaţii cu privire la pericopele evanghelice rostite în Duminicile din Postul Mare, la *Duminica Sfintei Maria Egipteanca – Tatăl nostru*, autorul explică, verset cu verset, rugăciunea domnească, iar în *Predica la Duminica Ortodoxiei – Sinoadele ecumenice*, explică semnificaţia Simbolului Credinţei după un scurt istoric al acestuia.

Atunci când materia permite sau cere acest lucru este sistematizată prin enunţarea unor învăţături principale, care se cer reţinute şi trăite, ca în cuvântul rostit la *Duminica Sfântului Ioan Scărarul – Vindecarea copilului îndrăcit*, unde tratează mai multe teme: „Legat de evanghelia de astăzi aş dori să subliniez pe scurt patru probleme: 1. *Iisus Hristos – Învăţător al lumii*; 2. *Din lucrările satanei în lume*; 3. *Postul şi rugăciunea*; 4. *Despre credinţă* sau la *Duminica Sfântului Grigorie Palama – Vindecarea slăbănogului din Capernaum*. Prin vindecarea slăbănogului, Iisus a descoperit – indirect – dumnezeirea Sa, întrucât a dovedit că are dreptul, pe care-l are numai Dumnezeu, de a ierta păcatele. Legat de acest episod şi de duminica de azi, aş dori să desprindem trei probleme: A. *Mărturisiri ale lui Iisus despre Sine*; B. *Descoperirea dumnezeirii lui Iisus pe muntele Taborului*; C. *Criza de credinţă a secolului nostru*". Opinăm că acest lucru nu este binevenit, întrucât, aşa cum subliniază Părintele Nicolae Petrescu, tema „trebuie să cuprindă o singură învăţătură. Aceasta este semnul caracteristic al predicii. Această temă unitară, într-o predică trebuie să constituie un adevărat magnet spiritual, care să atragă toate ideile în legătură cu subiectul"[362], ori aducând în discuţie mai multe teme, riscăm ca atenţia ascultătorilor să fie suprasolicitată, şi atunci aceştia nu mai reţin aproape nimic, pentru că ei vor fi nevoiţi să urmărească mai multe teme în acelaşi timp, să treacă de la un mesaj la altul, iar la un moment dat, obosiţi şi dezinteresaţi, nu vor mai asculta predica. Predicile se *încheie* printr-un îndemn adresat ascultătorilor, de a aplica în viaţa de toate

[362] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977, p. 197.

zilele învăţăturile desprinse din tratarea istoriei sfinte şi adevărurilor de credinţă, printr-o rugăciune prin care se imploră ajutorul lui Dumnezeu pentru luminarea şi îndreptarea vieţii creştine.

VI.2.4.8. *Prof. dr. Teodor M. Popescu* (1893-1973)

Reunind în persoana sa calităţile unui teolog savant şi virtuţile unui creştin smerit, făcându-se, în acest fel, pildă vie tuturor celor care l-au cunoscut, profesorul Teodor M. Popescu reprezintă un exemplu vrednic de urmat pentru generaţiile viitoare de slujitori ai Bisericii. Pe lângă preocupările de strictă specialitate din domeniul pe care l-a slujit cu devotament, i.e. Istoria Bisericească Universală şi Patrologia, este prezent şi în literatura omiletică, întrucât nu ştim să fi existat în Biserica Ortodoxă Română din secolul al XX-lea vreun laic cu râvnă omiletică mai mare decât a profesorului Teodor M. Popescu, atât prin numărul mare de predici scrise, cât şi prin studii de analiză teoretică, de strategie a redactării şi rostirii, aşa cum remarcăm în studiile „Predica - o mărturisire a preotului"[363] şi „Despre preot, predică şi credincioşi"[364]. Mare parte dintre cuvântări au rămas în manuscris, păstrate prin grija părintelui arhimandrit Grigorie Băbuş în Biblioteca Sfântului Sinod, apoi, au fost publicate în cele două volume intitulate *Meditaţii teologice* (vol. I, Bucureşti, 1997; vol. II, Bucureşti, 2003).

Cel de-al doilea volum însumează 34 de predici tematice rostite la diferite duminici şi sărbători din timpul anului bisericesc, desfăşurând o tematică variată: morală, dogmatică, misionară, liturgică şi istorică. Iată câteva titluri: *Biserica şi unitatea neamului nostru - un neam, o credinţă şi o ţară, Despre Postul Adormirii Maicii Domnului, Perioada Triodului, Despre eresuri şi învăţături deşarte, Despre credinţă ca virtute creştină, Cât sunt în lume, lumină lumii sunt, Despre mulţumirea sufletească, La*

[363] Teodor M. Popescu, „Predica - o mărturisire a preotului", în: *Glasul Bisericii*, XIII (1954), 11-12.

[364] Teodor M. Popescu, „Despre preot, predică şi credincioşi", în: *Raze de lumină*, I (1930), 2.

începutul Postului Crăciunului, Despre frumuseţea datinilor creştine în legătură cu sărbătoarea Naşterii Domnului, Sfânta Împărtăşanie - Pâinea cerească pentru veşnicie, Despre supunere şi ascultare, Despre bunul - simţ, buna - cuviinţă şi delicateţea sufletească, Comoara din cer a creştinului.

Izvoarele utilizate. Constatăm că profesorul Teodor M. Popescu foloseşte drept fundament pentru cuvântările sale Sfânta Scriptură, din care extrage versetele cele mai grăitoare pentru temele pe care le dezbate, adăugând deseori informaţii pertinente din scrierile Sfinţilor Părinţi. Astfel, în meditaţia intitulată *Biserica şi unitatea neamului nostru - un neam, o credinţă şi o ţară*, autorul aşază în deschidere cuvintele următoare:

> „Când Mântuitorul a poruncit Apostolilor Săi, după Înviere să meargă şi «să înveţe toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-le să păzească toate câte a poruncit lor» (*Matei* 28, 19-20), cerea acestora să se socotească datori cu propovăduirea învăţăturii faţă de popoare şi nu doar faţă de unii oameni. Un număr de oameni de un neam oarecare sunt câştigaţi pentru Hristos numai dacă primesc învăţătura şi legea Lui, dacă sunt credincioşi şi următori Lui, dacă sunt botezaţi şi mărturisitori ai învăţăturii Lui. Ei se mântuiesc totdeauna împreună cu cei din jurul lor"[365].

Predicile sale sunt pline de învăţătură teologică ortodoxă, de subtilităţi dogmatice, mişcând inimile ascultătorilor prin puterea lor de comunicare. Iată ce frumos grăieşte predicatorul în cuvântarea *Despre Postul Crăciunului şi Postul Paştilor, privite împreună*:

> „Luminătorul şi binefăcătorul neamului omenesc a fost socotit de ei (poporul iudeu) un amăgitor al poporului, un înşelător care lucra cu putere demonică, un răzvrătitor, un om primejdios pentru popor. L-au prins, L-au legat, L-au dus la judecată nedreaptă, L-au batjocorit, L-au bătut, L-au osândit la moarte pe cruce, L-au umilit în tot chipul, L-au încoronat cu spini, L-au răstignit între tâlhari şi L-au hulit şi viu,

[365] Teodor M. Popescu, *Meditaţii teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, Bucureşti, 2003, p. 15.

şi mort. Este groaznică, cutremurătoare şi uimitoare această faptă de ucigaşi pătimaşi, făţarnici, înşelători de popor, care I-au pecetluit şi I-au păzit cu strajă mormântul, crezând, în ura, mânia şi nebunia lor, că au terminat cu Nazarineanul. Puterea lui Dumnezeu s-a dovedit din nou hotărâtoare. Cel răstignit a înviat, minunea s-a adeverit, făţarnicii au continuat să mintă şi să urască. Adevărul s-a cunoscut şi nu i se mai poate sta împotrivă; Jertfa lui Hristos a dat roadele sale dumnezeieşti. Bătălia pornită asupra lui Hristos n-au câştigat-o pârâşii şi ucigaşii Lui, ci a câştigat-o El, răstignit pe cruce şi înviat din morţi. Jertfa Sa era adusă pentru iertarea păcatelor noastre. Prin această jertfă ne-a mântuit Hristos pe cruce"[366].

Observăm că *limbajul* folosit în exprimarea ideilor este unul curat românesc, plăcut, de o înaltă ţinută academică, autorul cunoscând însemnătatea limbii pentru poporul pe care aceasta îl reprezintă:

„Limba unui popor, vorbirea lui trebuie respectată şi păstrată curată. Ea este un bun şi o moştenire din strămoşi. Ea este graiul nostru din trecut, din prezent şi din viitor. Este o comoară, un dar binecuvântat al poporului. Limba neamului nu trebuie pătată, stricată, urâţită cu păcatele noastre. Un om credincios şi un popor creştin vorbeşte cuviincios, plăcut, frumos. Cuvintele urâte, necuviincioase, necunoscute pătează limba şi sufletul nostru. O vorbire necuviincioasă strică sufletele alese ale creştinilor"[367].

Meditaţiile sale teologice nu se încadrează într-un tipar anume. Una mai interesantă şi mai captivantă decât alta, ele constituie, de fapt, nişte cântări de laudă aduse preoţiei şi slujitorilor ei, reprezentând clipe de mare bucurie pentru toţi ascultătorii lor. Pe lângă grija deosebită pentru forma şi limbajul cuvântărilor, predicatorul Teodor M. Popescu se remarcă prin alegerea unor teme morale dintre cele mai diverse şi actuale, documentându-se şi informându-se temeinic înainte de rostirea unei predici.

[366] Teodor M. Popescu, *Meditaţii teologice*, vol. II, p. 105.
[367] Teodor M. Popescu, *Meditaţii teologice*, vol. II, p. 164.

Minuţiozitatea sa este vizibilă şi în domeniul alegerii cuvintelor, întrucât autorul optează pentru cele mai potrivite căi de exprimare, făcând uz de o largă varietate de termeni dogmatici, biblici, liturgici şi istorici, şi vădind cunoştinţele sale vaste în toate aceste domenii.

VI.2.4.9. *Arhim. Teofil Părăian* (1929-2009)

Arhimandritul Teofil Părăian a fost renumitul duhovnic al Mănăstirii Sâmbăta de Sus, jud. Braşov. Orb din naştere, Părintele Teofil a impresionat prin vasta cultură teologică acumulată, totodată prin ascuţimea minţii şi profunzimea răspunsurilor la întrebările ce i se adresau. De asemenea, s-a remarcat şi la diferite conferinţe organizate în special de ASCOR, prin claritatea expunerilor şi vioiciunea replicilor date în dialogurile de la finele întâlnirilor. Era un vorbitor fascinant, atât la amvon, cât şi la conferinţe, televiziune, radio sau alte prilejuri. A publicat un număr impresionant de volume cu predici, dintre care amintim: *Lumini de gând* (Cluj-Napoca, 1997), *Calea spre bunătate* (Bucureşti, 2007), *Credinţa lucrătoare prin iubire – Predici la Duminicile de peste an* (Făgăraş, 2004), *Gândiţi frumos. Cuvântări la ocazii speciale* (Cluj-Napoca, 2006), *Sărbători Fericite! Predici la praznice şi sărbători* (Făgăraş, 2005), *Din ospăţul credinţei* (Craiova, 2005), *În nădejdea Învierii. Predici la înmormântări* (Bucureşti, 2010), *Bucurie şi mângâiere. Predici la cununii, înmormântări şi sărbători* (Făgăraş 2012), *Credinţa mărturisitoare* (Bucureşti, 2009), *Cuvinte către tineri* (Craiova, 1998).

Pentru exemplificare, supunem atenţiei predica intitulată *Doi într-unul*[368], din care reţinem următoarele caracteristici: observăm, aşadar, o *pareneză la un moment de bucurie*, cu o temă de mare actualitate – *unitatea (comuniunea) dintre soţ şi soţie*:

„Dar unirea dintre soţi nu se realizează de la sine, ci ea trebuie susţinută de voinţa celor ce se însoţesc şi trebuie ajutată de darul lui

[368] Arhim. Teofil Părăian, *Culegere de predici. Cuvântări la cununii şi înmormântări*, Timişoara, 1984, pp. 29-30.

Dumnezeu. Adevărata unire este «în Hristos» şi «prin Hristos», este în «numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh». Ea este prin harul Sfintei Taine a Cununiei, care se adaugă la voinţa celor ce caută «unirea credinţei şi împărtăşirea Sfântului Duh» şi sunt gata să-şi dăruiască toată viaţa lor lui Hristos-Dumnezeu. N-a fost luat întâmplător «trupul» drept «chip al unirii» dintre soţi, ci aceasta s-a făcut cu bun rost, de vreme ce în trup sunt mai multe lucrări care se înfăptuiesc de câte două organe. Astfel, de pildă, în trup avem doi ochi şi o singură vedere; avem două urechi şi un singur auz; avem două nări şi un singur miros; două mâini avem, pentru un singur pipăit şi pentru o singură lucrare; avem două picioare şi numai un mers. Aşa trebuie să fie uniţi şi soţii, într-o singură gândire şi lucrare, după cum cei doi ochi sunt uniţi într-un singur văz, cele două urechi într-un singur auz, cele două mâini într-o singură lucrare şi cele două picioare într-un singur mers"[369].

Apreciem *dimensiunile realiste* ale cuvântării: poate fi rostită întocmai, chiar şi celor mai „grăbiţi" miri (să ajungă la fotograf, la masă etc., cum adesea auzim astfel de „motivări"); *ne surprinde plăcut preocuparea unui călugăr pentru o astfel de cuvântare*, acest lucru confirmând, de fapt, importanţa Tainei Cununiei.

VI.2.4.10. *Pr. prof. acad. dr. Mircea Păcurariu* (n. 1932)

Cunoscutul profesor de Istoria Bisericii Ortodoxe Române a oferit slujitorilor Sfintelor Altare un impresionant volum de predici, rod al ostenelilor pe tărâm liturgic, pastoral şi misionar. Ne-a dovedit astfel că este şi un preot de vocaţie, nu doar un profesor universitar de înaltă ţinută ştiinţifică. Ceea ce ne impresionează şi mai mult este faptul că în acest volum, intitulat *Predici la duminici şi sărbători, la praznicele împărăteşti şi ale Maicii Domnului, ale Sfinţilor şi la Sfinţi români; predici ocazionale şi la înmormântări* (Bucureşti, 2000; 2010), sunt cuprinse predici la toate duminicile şi sărbătorile, chiar şi la unii sfinţi români mai „mici", ceea ce

[369] Arhim. Teofil Părăian, *Culegere de predici...*, p. 30.

reprezintă un mare serviciu adus confraţilor predicatori. În plus, cartea cuprinde şi 26 de pareneze, la diferite ocazii şi înmormântări. În cele ce urmează, prezentăm câteva detalii, necesare, credem, pentru conturarea unei imagini de ansamblu asupra conţinutului.

• *Predicile la duminicile de peste an* sunt, în general, tematice. Aceasta a fost şi intenţia expresă a autorului, evidenţiată şi prin faptul că fiecărei predici i-a dat un titlu, care reprezintă, de fapt, tema ei principală. Aceste titluri, care îl ajută în mod direct pe beneficiar să urmărească fără greutate „firul roşu" al fiecărei predici, sunt inspirat alese şi sugestive.

Structura unei predici duminicale este oarecum „clasică": *text, formule obişnuite de adresare, evocarea şi tâlcuirea pericopei evanghelice, cu raportare directă la tema propusă* (*istorisirea, argumentarea, digresiunile ilustrative, după caz*), iar la sfârşit, *aplicarea*. Părintele autor imprimă cuvântărilor o linie simplă, accesibilă tuturor categoriilor de ascultători, lipsită de preţiozităţi. Pentru un cititor mai pretenţios, s-ar putea spune că predicile duminicale nu au ceva ieşit din comun. Credem că este ceea ce şi-a propus, de fapt, autorul.

Dar ceea ce se observă însă în fiecare pagină şi în fiecare afirmaţie este evlavia şi bunul simţ al predicatorului, care străbat de la un cap la altul nu numai orice predică, ci întreaga carte, în ansamblul ei;

• *Predicile la praznicele împărăteşti* sunt înşiruite, în capitolul al II-lea, împreună cu cele pentru Maica Domnului şi sfinţii mai cunoscuţi. Cu privire la predicile la praznicele împărăteşti, constatăm stăruinţa părintelui profesor pentru lămurirea aspectelor prioritare legate de praznicul respectiv, care-l interesează pe ascultător. Bunăoară, cuvântul pentru Botezul Domnului limpezeşte următoarele probleme: *etimologia denumirii, istoricul fixării sărbătorii în calendar, descrierea Botezului Domnului la râul Iordan, distincţia între botezul lui Ioan şi Botezul creştin, implicaţii misionare (Botezul copiilor, de exemplu), câteva date în legătură cu slujba Agheasmei Mari*. Finalul cuvântării cuprinde, la fel ca la predicile duminicale, câteva îndemnuri practice:

„Să primim şi noi pe preoţi în casele noastre pentru ca să le sfinţească, să-i lăsăm să ne stropească pe creştet, spre a primi binecuvântare şi sfinţire de la Dumnezeu, să gustăm din apa care s-a sfinţit

astăzi, să încercăm fiecare dintre noi, să ne sfinţim viaţa prin faptele noastre"[370].

• *Predicile (panegiricile) în cinstea Maicii Domnului şi a Sfinţilor Mari* au, în general, următoarea structură: explicaţii istorico-biblice, completări cu elemente din Tradiţie, elemente encomiastice (*panegirice, laudative*), sfaturi morale desprinse din viaţa şi slujirea Preasfintei Fecioare şi a Sfinţilor;

• *Predicile la Sfinţii Români* se înscriu tot în categoria panegiricelor şi se prezintă ca o frumoasă împletire între biografii, istoria bisericească şi istoria neamului nostru, în general. Sunt, astfel, veritabile pagini de „Pateric românesc", dar şi de istoria patriei;

• *Predicile ocazionale şi necrologurile* completează în mod fericit acest impresionant volum de predici. Din punct de vedere omiletic, toate aceste cuvântări se încadrează în categoria parenezelor, fiind, astfel, cuvântări conjuncturale, însoţite de îndemnuri, de obicei de ordin moral. Ceea ce se poate constata în mod special la aceste pareneze este faptul că ele nu au fost alcătuite pentru a fi date la tipar, ci au fost rostite efectiv cu un anumit prilej, aspect care le conferă originalitate evidentă. Apreciem, de asemenea, faptul că, în aceste pareneze, părintele autor ţine seama de regulile de bază ale acestui gen omiletic, în special de încadrarea în timpul optim (numit şi „psihologic"), având în vedere caracterul circumstanţial în care se rostesc.

VI.2.4.11. ***Pr. prof. dr. Vasile Mihoc*** (n. 1948)

Titular al Catedrei de Noul Testament de la prestigioasa Facultate de Teologie din Sibiu, Părintele profesor dr. Vasile Mihoc ne-a făcut o mare şi plăcută surpriză, prin tipărirea celor două cărţi inedite: *Predici exegetice la duminicile de peste an* (Sibiu, 2001; 2008) şi *Meditaţii la Evangheliile Duminicilor Triodului şi Penticostarului* (Sibiu, 2003; 2008).

[370] Pr. Mircea Păcurariu, *Predici la duminici şi sărbători, la praznicele împărăteşti şi ale Maicii Domnului, ale Sfinţilor şi la Sfinţi români; predici ocazionale şi la înmormântări*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000, p. 317.

În ceea ce priveşte cuvântările din primul volum, numite „predici exegetice", acestea se încadrează, de fapt, în genul omiliei biblice, cel mai greu de elaborat, întrucât presupune, pe lângă o bună cunoaştere a textului Sfintei Scripturi, şi stăpânirea normelor ermineutice. Este adevărat că fiecare predică tratează şi o anumită temă, dar preponderenţă are analizarea minuţioasă a textelor. În ultimii ani, chiar şi în cei de dinainte de 1989, literatura omiletică românească a beneficiat de un număr apreciabil de volume cu predici, unele de certă valoare, dar cele mai multe dintre ele se limitează doar la genul tematic, fără o preocupare specială pentru exegeza textelor evanghelice. Predicile exegetice alcătuite de către Părintele profesor Mihoc se prezintă ca o *Cazanie modernă*, fără să renunţe însă la mireasma limbii celor „vechi", ci actualizând-o, deodată cu îngrijirea pentru o permanentă raportare a mesajului evanghelic la contemporaneitate. Iar această raportare este posibilă numai printr-o exegeză modernă, făcută după toate regulile actuale de interpretare. Competenţa autorului în această privinţă constă în faptul că este specialist în studii biblice, profesor cu un renume pe care şi l-a câştigat în urma unei osteneli didactice şi publicistice exemplare. De aceea, unele predici se prezintă sub forma unor adevărate prelegeri, ca pentru orele de curs. Departe însă de a crea dificultăţi de receptare, aceste „prelegeri" au fluenţă, frumuseţe stilistică şi o mare putere de convingere, nu doar pentru credinciosul simplu, ci şi pentru intelectualul pretenţios şi rafinat, obişnuit cu dicţionarele, fişierele şi, mai nou, cu computerul. Iar prin acest caracter didactic, ele depăşesc scopul strict liturgic pentru care au fost redactate, de fapt, astfel că dincolo de serviciul uriaş pe care-l oferă slujitorilor Amvonului, predicile se constituie într-un mic tratat teologic, îndeosebi cu noţiuni dogmatice şi biblice.

În cele ce urmează, pentru a sugera măcar o imagine generală asupra cărţii, propriu-zis asupra valorii ei excepţionale, punctăm câteva date tehnice, deodată cu menţionarea unor caracteristici speciale ale predicilor:

› volumul cuprinde 56 de predici, acoperind, astfel, aproape toate duminicile de peste an, inclusiv cele „speciale": dinainte şi după Înălţarea Sfintei Cruci, dinainte şi după Naşterea Domnului, dinainte

și după Botezul Domnului; lipsesc însă duminicile cuprinse între a III-a și a X-a din perioada Triodului;

- fiecare predică are un titlu generic, foarte sugestiv, ales în așa fel încât să sintetizeze mesajul central. Aceste titluri ne conduc la constatarea că omiliile din volumul de față sunt, de fapt, omilii tematice: „omilii", pentru că analizează textul evanghelic; „tematice", pentru că autorul a ales tema din cadrul pericopei duminicale, nu din altă parte (spre deosebire de predicile tematice propriu-zise, alt gen omiletic distinct, pentru care tema poate fi alta decât cea sugerată de evanghelia zilei). Dintre aceste titluri, care de care mai frumos, exemplificăm: *Învierea cea dintâi* (Duminica Sfintei Învieri); *Toma credinciosul* (nu „necredinciosul", cum tot auzim pentru Duminica Sfântului Apostol Toma); *Norul de martori* (Duminica I după Rusalii); *Hristos Iahve* (Duminica a XV-a după Rusalii); *Fă-te aproapele semenului tău* (Duminica a XXV-a după Rusalii); *Să postim de dorul Mirelui* (Duminica lăsatului sec de brânză);
- fiecare predică este precedată de textul evangheliei duminicale, redat integral. Metoda ni se pare bună, având în vedere utilitatea mai largă a cărții, de care vorbeam mai sus. Cineva care nu poate merge la biserică, dar are cartea, înțelege mai ușor explicațiile date, având la îndemână și textul. În al doilea rând, reproducerea inițială a textului îl scutește pe autor de repetarea lui în timpul predicii, facilitând trecerea direct la explicații și analize;
- deși ele poartă, în mod firesc și inevitabil, pecetea redactării scrise, se observă totuși și o anumită „oralitate", ceea ce ne determină să credem că fiecare predică a fost rostită cândva în cadrul Sfintei Liturghii. Ele par a fi fost înregistrate pe bandă audio și transcrise fără prea mari intervenții, fapt care le conferă o bună cursivitate, însușire pe care numai stilul oral o poate da. Iată o posibilă confirmare a celor afirmate de către noi, chiar din partea autorului:

„În Duminica a V-a după Rusalii s-a citit Evanghelia despre vindecarea demonizaților din ținutul Gadarenilor, de la Matei 8, 28 ș.u. Am tâlcuit atunci această minune a Mântuitorului. Nu vom repeta această tâlcuire. Ci, după ce vom lua în considerare ceea ce ne oferă în plus Evanghelia acestei Duminici, vom vorbi despre diferitele forme de demonizare și despre puterea pe care o avem de la Hristos de a ne feri și de a ne izbăvi de sub stăpânirea celui rău"[371].

În concluzie, considerăm această carte un eveniment de excepție cu întreită semnificație: omiletică, pastorală și misionară. *Omiletică*, pentru că se înscrie cu cinste în patrimoniul predicatorial; *pastorală*, dovedind că autorul este și preot, nu numai profesor, predicile fiind alcătuite în primul rând pentru creștinii integrați liturgic în Biserica cea una; *misionară*, pentru că în această carte sunt cuprinse, atât pentru preoți, cât și pentru mireni, învățăturile de bază ale Sfintei Ortodoxii, pentru propovăduirea dreptei credințe și pentru apărarea ei în fața eterodocșilor de orice fel.

VI.2.4.12. *Mitropolitul Bartolomeu Anania* (1921-2011)

Mitropolitul Bartolomeu Anania s-a afirmat, odată cu slujirea pe diferite trepte eclesiastice, ca poet și scriitor, membru al Uniunii Scriitorilor din România. În ultima parte a vieții, pe lângă obligațiile arhierești, s-a ocupat de tipărirea unei noi versiuni a Sfintei Scripturi, într-o diortosire personală, cu note explicative la subsol pentru anumite versete mai greu de înțeles. Despre calitățile de predicator excepțional s-a vorbit și s-a scris adesea, de câteva zeci de ani. Numele său este întâlnit și în cursurile universitare de Omiletică, fiind prezentat ca propovăduitor model, împreună cu alți corifei ai Amvonului românesc: Sf. Antim Ivireanul, Zaharia Boiu, Grigorie Comșa, Ilarion Felea, Nicolae Steinhardt, Antonie Plămădeală, Constantin Galeriu, Ilie Cleopa, Teofil Părăian ș.a. Desigur, acum este cunoscut mai mult ca predicator-arhiereu. Dar până la această treaptă, Arhimandritul Bartolomeu a predicat de nenumărate ori, *cu timp și fără timp*, în multe biserici, mai ales la hramuri, cum erau cele de la Catedrala Patriarhală ori de la Mănăstirea Văratec. După trecerea la cele veșnice, vocea sa n-a încetat să fie auzită, desigur, atât prin

[371] Pr. Vasile Mihoc, *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2001, p. 224.

intermediul posturilor de radio-tv ortodoxe, cât şi pe site-ul de Internet al Arhiepiscopiei Clujului. Predicile mitropolitului au fost adunate într-un album audio de către Fundaţia *Mitropolitul Bartolomeu* în parteneriat cu Casa de discuri E-Media din Bucureşti. Albumul, intitulat *Mitropolitul Bartolomeu Anania. Predici la Duminicile Triodului* (2011), conţine 4 cd-uri audio cu 10 predici pe care vrednicul de pomenire Arhiepiscop şi Mitropolit le-a rostit în Catedrala din Cluj.

Teme precum *Liniştea de a fi neliniştit în faţa lui Dumnezeu; Dorul de ducă şi ispita neantului; Adevăratul judecător al omului este omul însuşi; Istoria nefericirii umanităţii; Biruinţa frumuseţii lui Dumnezeu; Bucuria de a-ţi ferici aproapele; Crucea: semnul, simbolul şi puterea lui Dumnezeu; Credinţa şi virtualul devenit real; Măreţia Stăpânului care-şi slujeşte supuşii şi adevărata democraţie* şi *Suferinţa biruitoare a lui Iisus* sunt tratate de Mitropolitul Bartolomeu în cele 10 predici ale albumului şi reprezintă tot atâtea invitaţii la redescoperirea sensului şi a bucuriilor autentice ale vieţii creştine. Cei care preferă predicile scrise au la îndemână revistele bisericeşti, cele două cărţi editate la Ed. Renaşterea: *Apa cea vie a Ortodoxiei* (2002), *Cuvinte de învăţătură* (2009), dar şi volumul *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii* (Ed. Polirom, 2011).

Harisma oratorică a Mitropolitului Bartolomeu se vădeşte cu pregnanţă în cele 36 de Pastorale, 18 pentru Crăciun şi 18 pentru Paşte, la care se adaugă trei cu un caracter special: una pentru Duminica Ortodoxiei din anul 2008, asumată de membrii Sfântului Sinod, şi două dedicate aceleiaşi duminici, dar cu destinaţie locală, circumscrise graniţelor Arhiepiscopiei Clujului, pentru anii 1997 şi 1998.

Tematica pastoralelor. Un prim şi foarte util indiciu îl constituie titlurile menţionate atât la cuprins, cât şi în interiorul paginilor. Ele au fost propuse de Părintele Bogdan Ivanov, inspirat şi sugestiv. Practic, formularea lor reproduce anumite expresii „cheie", extrase din însuşi textul pastoralei respective. Frumuseţea acestor titluri nu stă numai în forţa expresivă şi vioiciunea stilului ori a conciziei lexicale, ci mai ales în faptul că ţintesc, concomitent, două obiective: focalizarea atenţiei asupra unei idei centrale a evenimentului (ori a unui anumit detaliu) şi transmiterea unui mesaj anume ascultătorilor. În viziunea Mitropolitului Bartolomeu,

ei, păstoriţii, au întotdeauna prioritate în triada „predicator, predică, ascultători". De dragul şi în folosul lor a fixat temele acestea, şi nu altele, încercând să răspundă credinciosului contemporan, care trăieşte *hic et nunc*. Este evocator, credem, un singur exemplu: *Pastorala Învierii din 2007* („Învierea şi Codul lui Da Vinci"), în care demontează convingător şi limpede vicleanul scenariu al năimitului Dan Brown („un nenea din lume" - cum bine îi zice Înaltpreafinţia Sa). Vedem aici vigilenţa bunului păstor, care-şi apără conştiincios turma de lupi. Aşadar, *teme actuale, culese de pe teren, nu confecţionate la masa confortabilă de scris.*

Modul (formule) de adresare. Două formule apar în mod curent: „Iubiţii mei fii duhovniceşti" şi „Iubiţii mei", ambele exprimând o puternică legătură de suflet dintre păstor şi credincioşi. Ele se regăsesc apoi în toate explicaţiile şi îndemnurile din cuprinsul pastoralelor, dezvăluind dragostea lui de a-şi lumina păstoriţii, dar şi grija de a-i feri de tot felul de capcane în care ar putea să cadă. Mai mult: bucuriile şi necazurile fiilor duhovniceşti sunt resimţite puternic şi în sufletul Părintelui Mitropolit, reacţionând empatic *pentru* şi *împreună* cu ei. Să ne amintim că „empatia" (gr. ἐν - *în*; πάθος - *suferinţă*) este capacitatea de a recunoaşte şi a împărtăşi sentimentele experimentate de către o altă persoană, cum ar fi tristeţea sau fericirea, fără să le fi trăit neapărat tu însuţi.

Strategii stilistice şi persuasive. Pastoralele abundă de expresii pline de vioiciune, în care metafora, analogia, antiteza, sinecdoca, gradaţia, întrebările retorice etc. coabitează armonios cu neologismele şi sentinţele (proverbele), dar şi cu arhaismele moştenite din „limba vechilor cazanii", pe care ştie admirabil să le valorifice. Deşi decizia selectării „expresiilor frumoase" nu-i deloc uşoară, ne luăm curajul să evocăm totuşi câteva, lăsându-i cititorului plăcerea personală de a descoperi, mai departe, altele asemenea: „mare-i bucuria lacrimei ce se tămăduieşte-n Dumnezeu"; „roua cerului nu va străluci decât pe florile care şi-au deschis cupa ca s-o primească"; „întunericul primordial precedase lumina creaţiei"; „lumina învierii este precedată acum de un doliu la scară cosmică"; „Speranţa Anului Nou să rodească în ţara noastră şi-n rotundul pământului întreg!"; „Inima ei (a Maicii Domnului, n.n.) devenise o splendidă vistierie a lucrurilor care nu se spun".

Dintre figurile de stil utilizate la tot pasul ies în evidenţă, în special *metafora* („limpezimea dimineţii"; „Maica Domnului - scară de argint"), *analogia* („trup firesc - trup duhovnicesc"), *gradaţia* („ne-am pregătit pentru Învierea Domnului pentru că o aşteptăm"; „şi o aşteptăm pentru că şi credem în ea"), *antiteza* („pe de-o parte, ei, adică fariseii, saducheii, cărturarii şi preoţii, înţepeniţi în ale lor; pe de alta, El, Cel Ce contrariază prin noutate. Ei, cei cu nume de rezonanţă socială; El, un anonim. Ei, cu câte un arbore genealogic în spate: El, un nimeni. Ei, şcoliţi în tradiţia rabinică; El, un autodidact. Ei, de origine nobilă; El, despre care se spune că e fiul unui dulgher"), *metonimia* („lacrima celui de lângă tine"), epitetul („neostoita canonadă"). O atenţie specială merită *întrebările retorice*, care-l angajează pe ascultător în plăcuta căutare a răspunsurilor, prin metoda euristică („De ce Iisus S-a arătat întâi mironosiţelor?", „De ce Învierea s-a petrecut în taină?", „Cui cântau îngerii? Şi de ce?").

Caracterul pedagogic şi testamentar al pastoralelor. Citirea acestor pastorale ne îndreaptă gândul spre o altfel de pedagogie, anume una creştin-ortodoxă, în toată puterea cuvântului. Este instructiv să ne amintim că în antichitate „pedagogul" era un angajat care ducea şi aducea copilul/copiii stăpânului *la* şi *de la* şcoală. De aici şi etimologia: „pedagog" provine de la substantivul „παῖς, παιδός" (*copil*) şi verbul „ἄγειν" (*a duce, a purta*). Mesajul, stilul şi tonul pastoralelor de faţă ne dezvăluie însă nu un simplu „angajat", ci un părinte extrem de grijuliu, care „duce de mână" copiii sufleteşti spre Împărăţia Cerurilor.

VI.2.4.13. *Pr. prof. dr. Constantin Galeriu* (1918-2003)

Vocaţia omiletică sau învăţătorească a Părintelui Constantin Galeriu poate fi analizată doar în contextul celorlalte două slujiri ale preoţiei: cea sfinţitoare şi cea pastorală. Părintele nu învăţa doar de la amvon, ci prin tot ceea ce făcea ca preot şi ca om, căci însăşi viaţa sa era pildă şi învăţătură pentru toţi cei ce au avut prilejul binecuvântat să-l cunoască şi să-i fie în preajmă. El a înţeles în mod exemplar că numai concordanţa dintre cuvânt şi faptă este conformă cu Evanghelia Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Având în atenţie, fără încetare,

Modelul Desăvârşit, Părintele Galeriu s-a bucurat de aprecieri deosebite din partea ascultătorilor, care veneau să-l asculte din toate colţurile Bucureştilor, iar unii chiar din provincie.

Conţinutul predicilor Părintelui, întemeiat pe Sfânta Scriptură, Sfinţii Părinţi, pe cugetările marilor gânditori ai lumii, dar nu mai puţin pe propriile-i trăiri şi experienţe duhovniceşti, este prezentat într-un limbaj ales, liturgic, armonizat unui stil personal, la care se adaugă o gestică discretă şi o expresie a feţei care însoţesc fericit adevărurile expuse, subliniindu-le. Cu toate că era un cunoscător deplin al regulilor omiletice, deodată cu stăpânirea normelor cu privire la stil, limbaj şi gestică, părintele se situa în afara normelor obişnuite. Ascultându-l cu atenţie „constatai paradoxul că legile omiletice sunt făcute parcă înadins a fi ocolite [...]. Căci Părintele, fără a se abate de la principiile de bază ale retoricii, şi-a alcătuit şi experimentat propriile-i legi. Acest aspect este, de fapt, una din notele de bază ale originalităţii sale omiletice"[372].

Ca om de carte şi profesor de teologie, Părintele Galeriu a desfăşurat şi o bogată activitate ştiinţifică de cercetare, publicând studii, articole, cărţi, note, recenzii, însemnări şi predici. O parte dintre cuvântări, cateheze şi predici au fost publicate în revistele bisericeşti, altele în volume, altele se găsesc înregistrate audio şi video, iar altele au rămas în manuscris. Dintre volume, semnalăm: *Explicarea la Rugăciunea domnească* (Bucureşti, 2002); *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice* (Bucureşti, 2001); *Cartea celor Nouă Fericiri* (Bucureşti, 2004); *Zece predici de Părintele Galeriu* (Bucureşti, 2013).

Volumul *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice* adună în paginile sale un mănunchi de cuvântări (*15 panegirice şi 7 predici tematice*), ce prezintă învăţăturile creştine într-o formă impecabilă, trezind ascultătorului sentimente asemenea celor pe care le trăieşti ascultând un muzician experimentat, care interpretează în mod desăvârşit o piesă celebră.

Citind şi recitind minunatele sale cuvântări bisericeşti, ne dăm seama cât este de dificil să descriem caracteristicile definitorii ale scrierilor

[372] Pr. Vasile GORDON, „Părintele profesor dr. Constantin Galeriu, preot şi predicator de excepţie", în vol. V. GORDON, *Biserica şi Şcoala. Analize omiletice, catehetice şi pastorale*, Ed. Christiana, Bucureşti, 2003, p. 296.

sale omiletice. Distingem totuşi câteva coordonate specifice predicilor sale: preocuparea prioritară faţă de subiecte cu raportare la actualitate, abordarea subiectelor care să corespundă problemelor de acum ale credincioşilor; deşi nu se depărtează de învăţăturile Sfinţilor Părinţi, părintele este un creator original, nu este imitator de expresii frumoase, create de alţii, ci însuşi un creator al multora dintre expresiile pe care le întrebuinţează.

Menţionăm că, deşi a utilizat toate genurile omiletice, predicile Părintelui Galeriu se încadrează în general în categoria predicilor tematice dogmatice şi morale, fiind preocupat de subiecte care să corespundă problemelor actuale ale credincioşilor. *Nevinovăţia va salva lumea, Candela mică a marii lumini, Despre fericiri, Talita Kumi sau despre vistieria din pământul milei* sunt doar câteva dintre titlurile predicilor cuprinse în acest volum.

Pentru ilustrarea stilului omiletic al Părintelui Galeriu este mai potrivit să lăsăm predica însăşi să vorbească. Iată cum îşi începe părintele predica rostită cu ocazia *Tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul*, intitulată *Ioan, îngerul pustiei*:

„Sfântul Ioan, Înaintemergătorul şi Botezătorul Domnului, îşi încheie călătoria acestei vieţi în temniţă şi martiriu. Este ultimul dintre profeţi, cel mai mare, vestindu-L pe Iisus Hristos Mântuitorul, nu de departe, ci botezându-L în apele Iordanului, atingând cu mâna creştetul Stăpânului. Şi, la acest act divin, Profetului îi este dat să vadă cerul deschizându-se, duhul Sfânt coborând peste Iisus, şi să audă glasul Tatălui: «Acesta este Fiul Meu Cel iubit, întru care am binevoit» (*Matei* 3, 17). Iar el, faţă în faţă cu Domnul său, dă celor de atunci şi celor de azi această mărturie: «Iată Mielul lui Dumnezeu, Cel ce ridică păcatul lumii» (*Ioan* 1, 29). Vrednic s-a făcut cu adevărat a se chema «prietenul Mielului». Ca profet, ca prieten al Mielului, al Mirelui, Ioan suferă şi el pentru păcatele lumii"[373].

[373] Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, Bucureşti, 2001, p. 164.

În *tratare*, după o istorisire a contextului istoric şi social al venirii pe pământ a Mântuitorului, părintele continuă:

„De aici încolo, drumurile (cel al Mântuitorului şi cel al lui Ioan Botezătorul) se despart. În timpul procesului Mântuitorului, Pilat trimite pe Iisus şi la Irod, care se afla atunci în Ierusalim. L-a întrebat regele «multe lucruri şi nădăjduia să vadă în El vreo minune. Iisus însă nu i-a răspuns nimic» (*Luca* 23, 8-9). Tăcerea lui Dumnezeu în faţa păcatului e o sentinţă... Şi drumul lui Ioan este de aici înainte altul. Trupul i l-au îngropat mucenicii lângă cel al Profetului Elisei; n-a rămas însă în pământ. Moaştele lui sfinte au peregrinat de-a lungul veacurilor, în Răsărit ca şi în Apus, împărţite şi aşezate sub altarele multor biserici, însămânţând sfinţenie pretutindeni"[374].

În încheierea acestei cuvântări, părintele glăsuieşte (scrie) astfel:

„Dar persoana lui?! Biserica îl cinsteşte în slujbe sacre şi icoane. E venerat, fie botezând pe Domnul, fie cu aripi de înger, oferindu-şi capul pe tipsie; şi, mai ales, împreună cu Preacurata Maică de o parte şi de alta a Mirelui Hristos, în icoana numită Deisis, deasupra capetesmei oricărui Sfânt Locaş. În Acatist invocăm: Bucură-te, slujitorule cel prealuminat al lui Hristos; Bucură-te, luminătorule al măriţilor mucenici; Bucură-te pecetea celor două Testamente; Bucură-te, Sfinte Ioane, preacinstite Înaintemergătorule! Amin"[375].

Trebuie să menţionăm faptul că foarte multe cuvântări semnate de Părintele Constantin Galeriu se regăsesc şi în *periodicele bisericeşti*, în mod special în revista *Glasul Bisericii*. Din cele 23 de predici tipărite, numai una se află în revista *Mitropolia Olteniei*. În cadrul acestor omilii, Părintele Galeriu tratează o gamă variată de teme şi subiecte desprinse cu precădere din cuprinsul pericopelor evanghelice rânduite, fie alegând cu bună ştiinţă teme ce vor fi tratate în lumina pericopei citite în cadrul

[374] Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice...*, pp. 166-167.
[375] Pr. Constantin GALERIU, *Tâlcuiri la mari praznice...*, p. 168.

cultului. Dintre variatele teme expuse în cadrul acestor cuvântări le notăm pe următoarele: despre *comportamentul creştin*, despre *iubire*, despre *Întruparea Domnului, pocăinţă, smerenie* şi *rugăciune*, despre *numele lui Iisus*, despre *timp, Sfânta Cruce*, precum şi despre *fecioria Maicii Domnului, credinţă, ispite*.

Citind aceste predici, în ceea ce priveşte *stilul şi trăsăturile caracteristice*, evidenţiem ca prim aspect utilizarea consistentă a surselor patristice, aproape nelipsite în predicile sale. O altă notă caracteristică a stilului său omiletic este cea a tratării originale în legătură cu modul în care credincioşii pot trece peste anumite neputinţe cu care se confruntă:

> „Când îţi priveşti trupul câteodată istovit sau măcinat de vreo boală, neputincios, şi te cuprinde sila, dezgustul, deznădejdea cu gândurile ei negre, deodată în sufletul tău creştin un cuget curat străbate întunericul şi îţi spune: într-un asemenea trup ca al tău s-a îmbrăcat Dumnezeu Însuşi"[376].

Un ultim, dar nu cel din urmă aspect caracteristic predicilor analizate îl reprezintă modul în care sunt introduse în corpusul predicii digresiunile:

> „Ce e în fond păcatul, patima, dacă nu lipsa de sens creator şi înnoitor? astfel spus inversiunea sensului creator după Chipul Creatorului, în căutarea ca scop a plăcerilor – faptele neroditoare ale întunericului. Stagnare, încremenire în opera creaţiei. Se spune undeva că un păcătos se trezeşte în iad şi întreabă: ce oră e? Satan îi răspunde: Eternitatea"[377].

Profunzimea gândirii, meticulozitatea tratării temelor şi bogăţia textelor scripturistice şi a celor patristice, prezentate într-o notă personală,

[376] Pr. Constantin GALERIU, „Dumnezeu S-a arătat în trup", în: *Glasul Bisericii*, XLVI (1987), 1, p. 24.

[377] Pr. Constantin GALERIU, „Meditaţie de Anul Nou", în: *Glasul Bisericii*, XXXI (1972), 1-2, p. 31.

inconfundabilă, fac din predicile Părintelui Constantin Galeriu un izvor bogat de idei pline de înţeles, menite să dezlege tainele credinţei şi să provoace în sufletele credincioşilor trăirea şi exteriorizarea sentimentului religios.

VI.2.4.14. *Arhim. Sofian Boghiu* (1912-2002)

Printre părinţii duhovniceşti care au luminat ca nişte candele nestinse şi au vegheat asupra păstrării sufletului românesc în adevărata credinţă, într-o epocă în care forţele întunericului făceau eforturi diabolice ca să-l despartă de Dumnezeu, a fost şi Părintele Sofian Boghiu, cel care aproape şase decenii a susţinut viaţa duhovnicească în Mănăstirea Antim din Capitală, ca stareţ, duhovnic, predicator şi slujitor al acestui sfânt aşezământ. Personalitate duhovnicească remarcabilă, unanim recunoscută, Părintele arhimandrit Sofian a fost cunoscut şi apreciat, în chip deosebit, prin trei calităţi sau daruri cu care l-a înzestrat Dumnezeu: pictor bisericesc consacrat, predicator şi duhovnic iscusit şi cântăreţ de strană cu vocaţie. Fiind convins că mântuirea nu se poate câştiga decât prin asumarea credinţei până la jertfă, părintele arhimandrit s-a implicat în revigorarea vieţii duhovniceşti a credincioşilor prin predici, meditaţii, conferinţe religioase, cateheze şi intensificarea programului liturgic.

Activitatea omiletică a părintelui arhimandrit s-a concretizat în volumul *Buchet de cuvântări. Predici şi meditaţii* (Bucureşti, 2006), care reuneşte o parte din predicile şi meditaţiile sale.

Citind cele 40 de predici adunate în acest volum – 2 omilii exegetice, 25 predici tematice şi 13 panegirice –, ne dăm cu uşurinţă seama cât timp şi câtă nevoinţă a duhului depunea Părintele Arhimandrit Sofian pentru a ajunge la înţelesurile de adâncime, restauratoare de suflet, ale învăţăturilor Sfintei Evanghelii.

Unele predici poartă un titlu sugestiv care ilustrează *tematica: Despre Sfânta Împărtăşanie, Praznicul Schimbării la Faţă, Despre desăvârşire, Despre păzirea poruncilor, Providenţa divină, Despre Judecata particulară, Despre iertare şi împăcare, Despre apostolat, Despre suferinţă* sau *Sfătuire către cei ce se spovedesc*.

Izvoarele utilizate. După cum se observă chiar şi numai la o simplă lectură, predicile părintelui arhimandrit vădesc o trudă atentă depusă pentru desfăşurarea şi explicarea temelor, cu dese utilizări ale Sfintei Scripturi, ale Sfinţilor Părinţi (Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie cel Mare, Sf. Chiril al Ierusalimului, *Patericul*), ale cărţilor de cult (*Triodul, Penticostarul*), în acelaşi timp cu inedite formulări proprii. De asemenea, remarcăm că autorul valorifică literatura universală, făcând referiri la: Cicero, Voltaire, Lamartine, Newton, Tyndall şi Kepler.

Ne impresionează în toate aceste cuvântări puternica trăire a prezenţei reale, lucrătoare a lui Dumnezeu în Biserică, în cei care se biruiesc pe ei înşişi ca să împlinească voia cea dumnezeiască, ca de pildă în predica de pomenire a Preacuvioasei Maicii noastre Parascheva, sfânta care, copilă fiind, merge la biserică şi, ascultând cuvintele Sfintei Evanghelii „Dacă voieşte cineva să vină după mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea în fiecare zi şi să-Mi urmeze Mie" (*Luca* 9, 23), ia decizia să-şi dedice viaţa Mântuitorului, ducând o viaţă aspră de pustnică, hrănindu-se cu rugăciunea, ghidându-se după cuvintele Sf. Apostol Pavel: „Îmi chinuiesc trupul meu şi îl supun robiei, ca nu cumva, altora propovăduind, eu însumi să mă fac netrebnic" (*1 Corinteni* 9, 27). Lăudând viaţa cea sfântă a Preacuvioasei, Părintele Sofian grăieşte:

> „Sfânta Parascheva, pregătită astfel duhovniceşte, dând necontenit laudă lui Dumnezeu pentru mângâierile pe care le trăia din plin, în toată înstrăinarea şi sărăcia ei, a pornit de acolo către Ierusalim. Cu ajutorul lui Dumnezeu a ajuns cu bine la ţinta călătoriei sale. S-a închinat cu adâncă evlavie la Sfântul Mormânt şi la toate locurile sfinte legate de viaţa Mântuitorului şi Maicii Domnului"[378] şi nu zăboveşte să ne-o prezinte ca pe un model încununat de sfinţenie şi demn de urmat: „Model de râvnă sfântă, model de credinţă în Dumnezeu şi bunătatea faţă de oameni şi model de statornicie în săvârşirea binelui

[378] Arhim. Sofian Boghiu, *Buchet de cuvântări. Predici şi meditaţii*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006, p. 200.

> să ne rămână şi viaţa Sfintei Parascheva, cea mult folositoare, celor care îi cerem ajutorul cu încredere"[379].

Providenţa divină, Despre rugăciune sau *Sfătuire către cei ce se spovedesc* sunt titlurile unor meditaţii sau învăţături pe care părintele a ţinut să le lase cititorilor săi, preţioase surse de îndrumări şi sfătuiri:

> „Spovedania trebuie făcută fără să te ruşinezi a spune păcatul aşa cum l-ai făcut, adică arătând toată gravitatea lui. Să spui toate năravurile şi să nu arunci vina pe unul sau pe altul, ci să te osândeşti pe tine însuţi înaintea lui Dumnezeu şi a preotului şi să-i arăţi toate rănile păcatului"[380].

Stilul predicilor este curgător, concis şi clar, caracteristica principală a lui fiind biblicitatea, întrucât în fiecare predică vibrează puternic duhul Sfintei Scripturi.

Limbajul simplu, ales cu grijă, pe înţelesul ascultătorilor, este de fapt limbajul liturgic, graiul credincioşilor, al cărţilor bisericeşti şi al Sfintei Scripturi. În special ocoleşte neologismele şi cuvintele străine, are fraze scurte şi nu se pierde în argumentări lungi. Când vorbeşte de păcate, de anumite căderi sau despre efortul de ridicare, întotdeauna se include, predicând smerit, dinăuntrul problemelor, nu mustrător sau distant. Vorbeşte ca un om simplu, conştient de propriile păcate şi slăbiciuni, nu doar ca preot şi duhovnic, care, prin natura misiunii ar părea că trebuie să fie deseori autoritar. Astfel, împreună cu mesajele de substanţă, simplitatea şi smerenia constituie două note specifice ale predicilor ce alcătuiesc volumul de faţă.

VI.2.4.15. *Pr. prof. dr. Vasile Gordon* (n. 1954)

În şirul slujitorilor Amvonului românesc se înscrie şi Părintele prof. dr. Vasile Gordon, titular pentru Omiletică şi Catehetică la Facultatea

[379] Arhim. Sofian Boghiu, *Buchet de cuvântări...*, p. 205.
[380] Arhim. Sofian Boghiu, *Buchet de cuvântări...*, p. 269.

de Teologie „Justinian Patriarhul" din Bucureşti şi preot slujitor la Biserica „Sfântul Ilie - Gorgani" din Capitală. Continuator al ostenelilor distinşilor înaintaşi - Pr. prof. dr. Mihail Bulacu, Pr. prof. dr. Grigore Cristescu, Arhid. prof. dr. Nicolae Balcă, Pr. prof. dr. Constantin Galeriu şi Pr. prof. dr. Vasile Răducă -, Părintele profesor Vasile Gordon este autorul câtorva cărţi şi a unui număr semnificativ de studii şi articole din domeniul catehetic, omiletic şi pedagogic. A redactat şi tipărit suporturi de cursuri pentru ambele discipline, accesibile şi „online" (*Introducere în Omiletică*, 2001; *Introducere în Catehetica Ortodoxă*, 2004). Împreună cu ceilalţi titulari ai disciplinelor, Pr. lect. dr. Vasile Creţu şi Pr. lect. dr. Nicuşor Beldiman, a redactat o *Bibliografie omiletică, catehetică, didactică şi pedagogică* (2013), de mare utilitate pentru cei care doresc să aprofundeze o temă sau alta. Totodată, a publicat un număr apreciabil de predici, atât în *Buletinul parohial* al bisericii în care slujeşte, cât şi în revistele bisericeşti: *Glasul Bisericii, Teologie şi Viaţă, Mitropolia Banatului, Glasul Adevărului* etc. Aceste cuvântări, la care s-au adăugat altele noi, au fost înmănuncheate în cele două volume - *Mergând, învăţaţi... Predici, cu un adaos de pilde din Pateric şi alte istorioare ilustrative* (Bucureşti, 2001) şi *Mergând, învăţaţi... Predici la toate Duminicile şi sărbătorile de peste an*, ed. a II-a, revizuită şi completată (Bucureşti, 2006).

Prezentăm, pe scurt, această ultimă ediţie, foarte populară în rândurile studenţilor şi ale slujitorilor sfintelor altare. Remarcăm, mai întâi, faptul că părintele autor ne oferă o lucrare ce cuprinde predici *pentru toate duminicile şi sărbătorile de peste an*, aşadar, o ediţie completă, dar şi un număr de 10 pareneze, pentru diferite slujbe ocazionale. Cartea se bucură de o generoasă prefaţă semnată de Patriarhul Teoctist şi se structurează în opt părţi: I. *Praznice împărăteşti* (12); II. *Duminicile Penticostarului* (7); III. *Duminici după Rusalii* (ale Octoihului, 32 de predici); IV. *Predici din perioada Triodului* (11); V. *Duminici speciale* (6); VI. *Panegirice în cinstea Maicii Domnului* (6); VII. *Panegirice la sfinţi* (17); VIII. *Pareneze* (7 cuvântări ocazionale şi 3 necrologuri). În total, 101 de predici, pe parcursul a 498 de pagini!

Tematica. Predicile cuprinse în acest volum sunt, în general, tematice, lucru evidenţiat prin faptul că fiecare predică are un titlu generic, foarte sugestiv, ales în aşa fel încât să sintetizeze mesajul central,

ajutându-l astfel pe cititor să urmărească şi să înţeleagă mai bine fiecare predică. Dintre aceste titluri, care de care mai sugestiv, exemplificăm: *Binecuvântare şi bucurie (Înălţarea Domnului); Început bun mântuirii (Pareneză la Anul Nou); Creştinii dinăuntrul Bisericii (Duminica Slăbănogului); Sfânta Evanghelie - medicament universal (Duminica a V-a după Rusalii); Vindecare sau iertare? (Duminica a VI-a după Rusalii); Îndrăznire sau tupeu? (Duminica a IX-a după Rusalii); Jertfa - ca o Nuntă (Duminica a XIV-a după Rusalii); Chemarea tinerilor la viaţă şi la libertate (Duminica a XX-a după Rusalii); Bucuria gustării din Cina Domnului (Duminica a XXVIII-a după Rusalii); Vindecările, prevestiri ale mântuirii (Duminica a XXIX-a după Rusalii); Despre discreţie (Duminica Vameşului şi a Fariseului); Receptivitate şi solicitudine (Duminica a II-a din Postul Mare); Iisus Hristos, Mântuitor şi patriot (Duminica dinaintea Naşterii Domnului); Botezul Domnului, praznic al luminării (Duminica după Botezul Domnului); Buna-Vestire, bucuria cerului şi a pământului* (25 martie); *Maica Domnului - Panaghia* (15 august); *Sf. M. Mc. Ecaterina - Pildă a frumuseţii netrecătoare* (25 noiembrie); *Sf. Apostoli Petru şi Pavel - Icoana îmbrăţişării* (29 iunie); *Sf. Proroc Ilie - Contemporanul nostru* (20 iulie).

Planul orientativ al predicilor. În cadrul predicilor şi cuvântărilor reunite în volumul supus atenţiei, poate fi identificată o schemă omiletică generală, pe care se brodează conţinutul transmis ascultătorilor. Structura unei predici nu se deosebeşte esenţial de cea a majorităţii predicatorilor: *motto, formulă de adresare, introducere* (cu motivaţia alegerii temei în cauză), *tratare* şi *încheiere*. Din totalul celor 101 predici ce alcătuiesc lucrarea analizată, 45 au, la începutul lor, fie un verset, o parte a unor cântări liturgice sau unele pasaje scurte culese din cultul bogat al Bisericii, toate acestea cu scopul de a anticipa tema sau ideile ce vor fi analizate în cadrul predicilor respective. Drept formule de adresare, au fost utilizate cu predilecţie următoarele: *Iubiţi credincioşi, Fraţi creştini, Drept-măritori creştini, Iubiţi ascultători* şi *Iubiţi fraţi*.

După formula de adresare, unele cuvântări se deschid brusc prin descoperirea directă a subiectului ce va fi tratat, iar altele conţin o parte introductivă mai consistentă. De exemplu, în *Predica la Duminica Rusaliilor*, iată cum se pregăteşte tratarea temei despre întemeierea Bisericii:

„Astăzi prăznuim Rusaliile sau Cincizecimea, sărbătoare creştină de mare şi mântuitoare frumuseţe, care ne aduce aminte de Pogorârea Sfântului Duh peste Apostolii Domnului. O singură sărbătoare cu trei nume! fiecare având, cum vom vedea puţin mai încolo, explicaţia lui"[381].

Înainte de tratarea propriu-zisă a temei în cauză se recurge la dovezi patristice şi scripturistice, care au menirea de a fundamenta ideile lansate: „Sfântul Ciprian al Cartaginei (258) mărturiseşte inspirat, spunând că nimeni nu-L poate avea pe Dumnezeu ca Tată dacă nu are ca Mamă Biserica!". Mai departe, în cadrul acestei predici se aminteşte temelia care stă la baza Bisericii, şi anume Jertfa nesângeroasă a Mântuitorului: „Temelia Bisericii [...] a zidit-o Mântuitorul Iisus Hristos prin Jertfa Sa pe cruce, după cum mărturiseşte mai apoi Sfântul Apostol Pavel [...]: să păstoriţi Biserica lui Dumnezeu pe care El a câştigat-o cu scump sângele Său". Nu doar istorisirea scripturistică a întemeierii Bisericii creştine este evidenţiată, ci, pe lângă acest fapt, lucrarea specială a Sfântului Duh în lumina istoriei Bisericii creştine ocupă un important spaţiu alocat acestei predici. Spre finalul cuvântării se precizează şi însemnătatea frunzelor de nuc sfinţite în ziua de Rusalii, ca „prezenţe harice ale Sfântului Duh în casele noastre". Îndemnul la dobândirea virtuţilor pe care Biserica le aşteaptă ca fii ei să le aibă, conştientizând importanţa acestei sărbători, încheie cuvântarea amintită mai sus: „Să ne întipărim bine în suflete aceste virtuţi [...] să ne lăsăm pătrunşi la inimă de ele, precum odinioară fericiţii martori ai Cincizecimii"[382].

În alte cazuri, începutul predicilor este realizat succint. De exemplu, în *Predica la Duminica a XI-a după Rusalii*, având ca *motto* un pasaj ales din rugăciunea *Tatăl nostru*, după formula de adresare *Iubiţi credincioşi* se începe astfel: „Aţi recunoscut, desigur, cuvintele din rugăciunea *Tatăl nostru*. De ce credeţi că am început predica de azi cu acest fragment? Pentru că are legătură strânsă cu Sfânta Evanghelie care s-a citit, cu tema

[381] Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învăţaţi... Predici la toate Duminicile şi sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006, p. 23.
[382] Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învăţaţi...*, p. 26.

ei principală: iertarea"[383]. Se poate observa cum este introdusă tema iertării în această omilie tematică extrasă din textul evanghelic. Totodată, utilizarea interogaţiei retorice suscită interesul ascultătorilor în descoperirea noilor înţelesuri ce vor fi prezentate. În continuarea predicii se realizează o analiză amănunţită a cuvintelor din *Rugăciunea Domnească*, corelându-se înţelesurile extrase cu pericopa evanghelică: „Adeseori se întâmplă să rostim mecanic *Tatăl nostru*, fără să ne dăm seama că, de fapt, atâta timp cât noi nu iertăm pe cei ce ne-au greşit, nu numai că nu-i drept să fim iertaţi, dar ne dovedim şi nedrepţi. Aşa s-a întâmplat cu datornicul din pilda de astăzi"[384].

Citind sau ascultând predicile părintelui, ne dăm seama că propovăduitorul de azi trebuie să fie familiarizat cu timpurile pe care le trăieşte, cu civilizaţia şi cultura, cu operele literare, cu ştiinţa din toate domeniile, predica fiind ancorată nemijlocit în aceste realităţi. Or, tocmai acest lucru ni-l demonstrează aceste cuvântări, care sunt, în acelaşi timp, şi clasice, şi moderne, ancorate în realitatea vremurilor noastre, dar şi în perspectiva celei de-a opta zi, adică a Împărăţiei celei veşnice. Ele se constituie în modele de explicare a Cuvântului dumnezeiesc, atât de la amvon, cât şi de la catedră, atât pentru părinţii slujitori, pentru studenţii teologi, cât şi pentru toţi credincioşii de rând, care binevoiesc să asculte şi să împlinească învăţăturile transmise.

Deşi ne oprim aici cu exemplificările, suntem datori măcar să menţionăm şi alte nume de predicatori importanţi, care au lăsat posterităţii cuvântări scrise (ordinea ţine seama de anul de naştere al autorilor): Ierom. Arsenie Boca (1910-1989), *Cuvinte vii*, (Deva, 2006); Pr. Octavian Popescu (1916–1994), *Predici* (Bucureşti, 2003); Arhim. Serafim Man (1935-2013), *Livada Duhovnicească* (Mănăstirea Rohia, 2010); Pr. prof. dr. Leon Arion (n. 1940), *Predici la pericopele Apostolului duminical* (Bucureşti, 2005), *50 de omilii la Sfânta Evanghelie după Ioan* (Bucureşti, 2005), *„Daţi-le voi să mănânce!" Cuvinte de învăţătură* (Bucureşti, 2013); Pr. prof. dr. Ion Băjău (n. 1942), *În slujirea dreptei*

[383] Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învăţaţi...*, p. 145.
[384] Pr. Vasile GORDON, *Mergând, învăţaţi...*, p. 146.

credinţe - Predici (Craiova, 2007); Pr. Ioan Buga (n. 1948), *Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Dumnezeu. Predici la toată sărbătoarea*, (Bucureşti, 2000); *Nimeni nu a grăit vreodată ca Omul Acesta. Predici din exil* (Bucureşti, 2009); IPS Andrei Andreicuţ (n. 1949), *Ospăţul credinţei. Cuvinte de învăţătură* (Alba Iulia, 1999) şi *Drept învăţând cuvântul adevărului Tău* (Alba-Iulia, 2009); IPS Irineu Pop (n. 1953), *Pavăza credinţei* (Craiova, 1994), *Mărturisirea nădejdii* (Craiova, 1995), *Cuvântul dragostei* (Cluj-Napoca, 1997) şi *Vestirea Evangheliei mântuirii. Predici la duminicile de peste an* (Cluj-Napoca, 2008); PS Sebastian Paşcanu (n. 1966), *Predici la Duminicile de peste an* (Slatina, 2011).

VI.2.5. *Priorităţi actuale în rândul profesorilor titulari de Omiletică: actualizarea cursurilor universitare, stimularea susţinerii tezelor de doctorat, încurajarea publicării de cărţi, studii şi articole de specialitate*

Descătuşaţi din chingile cenzurii comuniste, specialiştii domeniului omiletic (ca, de altfel, ai tuturor domeniilor teologice) au avut libertatea să redacteze şi să publice nestingheriţi ceea ce era necesar din punct de vedere didactic şi pastoral, văzând astfel lumina tiparului mii de pagini, dintre care multe alcătuiseră până atunci o literatură teologică „de sertar", ori au avut o arie publicistică de „ghetou", limitată exclusiv la spaţiul eclezial, în sensul fizic al termenului.

VI.2.5.1. ***Actualizarea cursurilor universitare în Facultăţile de Teologie***

Bucureşti. Părintele prof. dr. Vasile Gordon (n. 1954), titularul disciplinei, a elaborat suportul de curs pentru Omiletică (*Introducere în Omiletică*, Ed. Universităţii, Bucureşti[385], 2001), în care a îmbinat prelegerile axate pe subiecte tradiţionale cu cele care tratează teme de actualitate

[385] Accesibil şi online: http://ebooks.unibuc.ro/Teologie/omiletica/index.htm.

pastoral-misionară. Baza editării cursurilor o constituie experienţa acumulată la elaborarea tezei de doctorat *Predica ocazională (pareneza)*, (Bucureşti, 2001), alături de cea dobândită prin redactarea şi publicarea studiilor şi articolelor de specialitate.

Cursul de Omiletică preia câteva capitole şi subcapitole din teza de doctorat, valorificând, totodată, anumite capitole din cursurile predecesorilor, în special ale Pr. Dumitru Belu şi Pr. Nicolae Petrescu. Toate aceste preluări sunt actualizate, pe baza unei bogate bibliografii româneşti, la care se adaugă un număr consistent de lucrări ale unor autori străini, romano-catolici şi protestanţi. Prelegerea cu cel mai pronunţat caracter practic este cea intitulată „Elaborarea şi prezentarea predicii, între teorie şi practică", însoţită de exemplificări de predici pentru toate genurile omiletice aflate în uz.

Sibiu. Părintele prof. dr. Sebastian Şebu (1941-2007) s-a ghidat, practic, după cursurile venerabilului Părinte profesor Dumitru Belu, dar a publicat şi personal mai multe studii de specialitate: „Forma şi conţinutul predicii creştine în primele trei veacuri"[386]; „Contribuţia Sfântului Efrem Sirul la dezvoltarea predicii creştine"[387]; „Fericitul Augustin, predicator al unităţii Bisericii"[388]; „Principii omiletice în predica Fericitului Augustin"[389]; „Preocupări şi orientări în predica protestantă contemporană din Germania apuseană" - Teză de doctorat[390].

Actualul titular al Catedrei de Omiletică, Pr. conf. dr. Constantin Necula (n. 1970) s-a îngrijit de publicarea cursului de Omiletică al Părintelui Belu (Ed. InfoArt Media/Ed. Andreiana, Sibiu, 2012), lucrare de real folos atât pentru studenţii teologi, cât şi pentru preoţii slujitori. Dintre cărţile şi studiile personale publicate în acest domeniu amintim: *Ascultă Israel - Activitatea*

[386] Pr. Sebastian Şebu, „Forma şi conţinutul predicii creştine în primele trei veacuri", în: *Studii Teologice*, XIX (1967), 3-4.

[387] Pr. Sebastian Şebu, „Contribuţia Sfântului Efrem Sirul la dezvoltarea predicii creştine", în: *Studii Teologice*, XIX (1967), 7-8.

[388] Pr. Sebastian Şebu, „Fericitul Augustin, predicator al unităţii Bisericii", în: *Studii Teologice*, XX (1968), 3-4.

[389] Pr. Sebastian Şebu, „Principii omiletice în predica Fericitului Augustin", în: *Mitropolia Ardealului*, XIII (1968), 7-8.

[390] Pr. Sebastian Şebu, „Preocupări şi orientări în predica protestantă contemporană din Germania apuseană" (teză de doctorat), în: *Mitropolia Ardealului*, XXV (1980), 4-6.

învăţătorească a profeţilor în Vechiul Testament (Iaşi, 2004); *Formare pentru propovăduire – studii şi articole de catehetică, pedagogie şi omiletică activă* (Sibiu, 2013); *Să ne rugăm 8 zile cu Sfântul Ioan de Kronstadt. Aspecte mistico-ascetice ale propovăduirii sale* (Sibiu, 2005); *Câteva trăsături ale predicii Fericitului Augustin – cu specială privire asupra Comentariului la Psalmi*[391]; *Predica Părintelui Mircea Păcurariu sau lecţia duhovnicească a istoricului*[392]; *Părintele Iosif Trifa, Predicatorul*[393]; *Andrei Şaguna, pedagogul propovăduirii* (în volumul *Mitropolitul Andrei Şaguna - creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania*, Sibiu, 2008); *Părintele Dumitru Belu sau despre exigenţa Omileticii Româneşti* (în vol. Pr. Dumitru Belu, *Curs de omiletică. Momente din istoria predicii. Teoria predicii*, Sibiu, 2012).

Notăm, de asemenea, că Părintele Constantin Necula a publicat şi un însemnat număr de cărţi cu predici: *Iată Mirele vine...* (Iaşi, 2001); *Iubi-Te-voi, Doamne...* (Iaşi, 2001); *De ce eşti trist popor al Învierii?* (Iaşi, 2002); *Privegheri* (Sibiu, 2004); *Prăznicar* (Sibiu, 2004); *Iubesc Doamne, ajută neiubirii mele...* (Sibiu, 2005); *Porţile Cerului*, vol. 1 (Sibiu, 2007); *Porţile Cerului*, vol. 2 (Sibiu, 2007); *Propovăduind Evanghelia iertării* (Sibiu, 2012); *Duminici în dar. Predici şi gânduri* (Chişinău, 2013).

Iaşi. Cursul de Omiletică actualizat aparţine Părintelui dr. Costachi Grigoraş (n. 1940), profesor consultant la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universităţii *Alexandru Ioan Cuza* din Iaşi, volum în care autorul valorifică şi sintetizează contribuţiile în domeniu ale înaintaşilor, dar se poate observa originalitatea p. c. sale în abordarea unor teme precum kerygma apostolică, evidenţierea unor aspecte importante în opera hrisostomică etc. Notăm aici titlurile propriu-zise: *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel* (Iaşi, 2000); *Mergând învăţaţi toate neamurile* (Iaşi, 2000); *Propovăduiţi Evanghelia la toată făptura* (Iaşi, 2000).

[391] Pr. Constantin NECULA, „Câteva trăsături ale predicii Fericitului Augustin – cu specială privire asupra Comentariului la Psalmi", în vol. *Patristică şi Actualitate, omagiu PC Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu la 75 de ani de viaţă*, Sibiu, 2008.

[392] Pr. Constantin NECULA, „Predica Părintelui Mircea Păcurariu sau lecţia duhovnicească a istoricului", în: *Revista Teologică*, C (2007), 3.

[393] Pr. Constantin NECULA, „Părintele Iosif Trifa, Predicatorul", în vol. Pr. Iosif TRIFA, *Tâlcuirea Evangheliilor*, Sibiu, 2006.

Clujul s-a înscris în lista producţiilor academice prin fostul titular al catedrei, Lect. dr. Ioan Toader (n. 1960), autor de cursuri care fac notă aparte în literatura omiletică românească, prin faptul că domnia sa propune metode actualizate în teoria şi practica amvonului. Semnalăm, în acest sens, două cărţi: *Retorica amvonului* (Cluj-Napoca, 2002) şi *Metode noi în practica omiletică* (Cluj-Napoca, 1997).

Craiova se remarcă în lista cursurilor universitare prin osteneala Pr. prof. dr. Ion Băjău (n. 1942), propriu-zis, prin *cursul de Omiletică*, cu o structură „clasică", împărţit în două secţiuni, fiecare cu un sumar logic şi practic, care merită a fi luat ca model de mai-tinerii dascăli în specialitate: *Omiletica generală* şi *Omiletica specială* (Craiova, 2004).

Piteşti. Titularul catedrei de Omiletică şi Catehetică, Pr. conf. dr. Ilie Ivan (n. 1954), este autorul volumului *Omiletica ortodoxă. Repere teoretice, metodice şi practice* (Rm. Vâlcea, 1999), din care evidenţiem, printre altele, câteva idei privind *rolul cuvântului în Biserică*: în predică, pe lângă aspectul sonor perceptibil auditiv şi pe lângă conţinutul de sens perceptibil mintal, cuvântul mai are şi o dimensiune harică, duhovnicească. Cuvântul lui Dumnezeu transmis prin predică este purtător al energiei dumnezeieşti. Este cuvânt cu „putere multă", pentru că preotul grăieşte acele cuvinte pe care i le insuflă Duhul Sfânt. Puterea harică transmisă prin cuvântul omiletic izvorăşte din puterea mântuitoare a Cuvântului lui Dumnezeu.

Dintre cărţile şi studiile publicate în acest domeniu, selectăm: *Cuvântul în slujirea mântuirii* (Bucureşti, 2000); „Predica în slujirea mântuirii"[394]; „Harul, credinţa şi faptele bune în propovăduirea Bisericii"[395]; „Cine trebuie să predice în Biserică?"[396]; „Icoana – mijloc de propovăduire a Evangheliei, de apărare şi de întărire a dreptei credinţe"[397]; „Puterea cuvântului şi

[394] Pr. Ilie IVAN, „Predica în slujirea mântuirii", în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVI (1984), 3-4.

[395] Pr. Ilie IVAN, „Harul, credinţa şi faptele bune în propovăduirea Bisericii", în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVII (1985), 5-6.

[396] Pr. Ilie IVAN, „Cine trebuie să predice în Biserică?", în: *Mitropolia Olteniei*, XXXVII (1985), 7-8.

[397] Pr. Ilie IVAN, „Icoana – mijloc de propovăduire a Evangheliei, de apărare şi de întărire a dreptei credinţe", în: *Mitropolia Olteniei*, LI (1999), 5-6.

puterea credinţei în lucrarea mântuirii"[398]; „Predica în lumina învăţăturii Bisericii Ortodoxe"[399]; „Studiu omiletic asupra *Omiliilor (I - X) la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur"[400]; Cuvântul şi valoarea lui în predică şi în actul liturgic, „Buletin ştiinţific", nr. 2/2005; Studiu omiletic despre cuvântările Mitropolitului Antonie Plămădeală, „Buletin ştiinţific", nr. 2/2006; Propovăduirea Cuvântului lui Dumnezeu într-o lume secularizată, „Logos", nr.1/2007;

La *Oradea*, Părintele conf. dr. Miron Erdei (n. 1962) a adus contribuţii de seamă în domeniul omiletic - mai ales privitor la istoria predicii româneşti - prin două lucrări de referinţă: *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea* (Oradea, 2001; reeditare în 2010) şi *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Banat în prima jumătate a secolului al XX-lea* (Oradea, 2001; reeditare în 2010), în care, analizând viaţa, predica şi faptele clerului ardelean din perioada menţionată, autorul demonstrează că slujitorii amvoanelor şi-au împlinit chemarea învăţătorească aşa cum a fost ea cerută de Mântuitorul: au propovăduit trăind şi au trăit ceea ce au propovăduit. Tot Părintele Miron Erdei este autorul următoarelor titluri (prezentare selectivă): *Îngrădirile politice şi religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania începând cu secolul al XI - lea şi până la începutul secolului al XX - lea* (Oradea, 2001); *Roman Ciorogariu, Pastorale, Cuvântări şi Discursuri* (Oradea, 2003; reeditare în 2012); *Opera omiletică a episcopului Roman Ciorogariu* (Oradea, 2003; reeditare în 2012); *Tematica predicilor episcopului Asterie al Amasiei*, în „Revista Teologică", nr. 2/1994; *Viaţa şi activitatea omiletică a episcopului dr. Nicolae Popoviciu*, în revista „Orizonturi Teologice", nr. 2/2000; *Predica şaguniană - piatră de hotar în omiletica românească*, în „Analele Universităţii din Oradea" (Oradea, 2001); *Viaţa şi activitatea omiletică a episcopului Dr. Grigorie Comşa al Aradului*, în „Teologia", nr.

[398] Pr. Ilie IVAN, „Puterea cuvântului şi puterea credinţei în lucrarea mântuirii", în: *Buletin ştiinţific*, 1/2003.

[399] Pr. Ilie IVAN, „Predica în lumina învăţăturii Bisericii Ortodoxe", în: *Buletin ştiinţific*, 2/2004.

[400] Pr. Ilie IVAN, „Studiu omiletic asupra *Omiliilor (I - X) la Facere* de Sfântul Ioan Gură de Aur", în: *Buletin ştiinţific*, 1/2005.

2/2003; *Imperativul actualizării predicii în Biserica Ortodoxă Română*, în „Orizonturi Teologice", nr. 2/2003; *Predica ca dar terapeutic al sufletului pentru vindecarea trupului*, în vol. *Taina Sfântului Maslu în tradiţia omiletică şi catehetică a Bisericii Ortodoxe Române* (Cluj, 2012).

VI.2.5.2. *Teme de interes major, tratate în tezele de doctorat din sfera Omileticii*

Tezele de doctorat elaborate, în ultima perioadă, în domeniul Omileticii constituie un pas important în dezvoltarea acestei discipline, atât prin abordarea unor subiecte de interes prioritar, cât şi prin valorificarea şi deschiderea unui larg câmp bibliografic. Vom exemplifica, selectiv, pe cele care s-au impus cu pregnanţă în rândurile specialiştilor, atât prin tematica dezvoltată, cât şi prin rigurozitatea ştiinţifică în care au fost redactate: *Mitropolitul Ungrovlahiei Antim Ivireanul, cârmuitor bisericesc şi propovăduitor al Evangheliei* - autor: Pr. Gabriel Popescu (în „Studii Teologice", nr. 1-2/1969); *Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi. Actualitatea lui pastorală* - autor: Pr. Constantin Duţu (în „Ortodoxia", nr. 1-2 şi 3-4/1992); *Predica în veacul de aur* - autor: Pr. Ioan Băjău (Craiova, 1997); *Propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire a Bisericii* - autor: Pr. Nicolae Dura - slujitor în Viena (Bucureşti, 1998); *Kerygma apostolică în predica Sfântului Apostol Pavel* - autor: Pr. Costachi Grigoraş (Iaşi, 2000); *Predica ocazională (pareneza)* - autor: Pr. Vasile Gordon (Bucureşti, 2001); *Cuvântul în slujirea mântuirii* - autor: pr. Ilie Ivan (Bucureşti, 2000); *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea* - autor: Pr. Miron Erdei, conf. la Facultatea de Teologie din Oradea (Oradea, 2001); *Cunoaşterea lui Dumnezeu la Sfântul Vasile cel Mare* - autor: Pr. Petre Comşa, conf. la Facultatea de Teologie din Târgovişte (Bucureşti, 2003); *Propovăduirea dreptei credinţe în lumina sfintelor canoane* - autor: Pr. Dumitru Popovici, prof. la Facultatea de Teologie din Constanţa (Bucureşti, 2008); *Metaforă şi misiune. Valorificarea literaturii laice în predica românească* - autor: Pr. Bogdan Teleanu (Iaşi, 2008); *Omilia - gen al predicii creştine* - autor: Constantin Paraschiv (susţinută la Facultatea de Teologie din Bucureşti, în anul 2008); *Naşterea Domnului*

BIBLIOGRAFIE

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cuvânt înainte*, în vol. Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj, 1997, p. 3;

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii* (Cap. *Pastorale...*), Ed. Polirom, Iaşi, 2011;

Arăpaşu, Teoctist Patriarh, *Conştiinţa vie a slujirii preoţeşti*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, Bucureşti, 2005;

Balcă, Nicolae Arhid., *Curs de Omiletică* (manuscris dactilografiat), în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, ex. VII, fasc. III, s.a.;

Băjău, Ion Pr., *Omiletică generală*, Ed. Universitaria, Craiova, 2004;

Bălan, Nicolae Mitrop., *Mântuieşte, Doamne, poporul Tău*, Sibiu, 1945;

Bălan, Nicolae Mitrop., *Texte alese*, Ed. Arcade, Bistriţa, 2004;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. InfoArt Media / Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Belu, Dumitru Pr., *Chemări la slujire*, Ed. InfoArt Media / Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Beldiman, Nicuşor Pr., *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în sec. al XX-lea. Analiză şi evaluare*, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013;

Boghiu, Sofian Arhim., *Buchet de cuvântări. Predici şi meditaţii*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006;

Branişte, Ene Pr., *Cuvântări şi predici*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2014;

Bulacu, Mihail Pr., *Omilia despre predică a Sfântului Ioan Hrisostom*, Bucureşti, 1946;

Bunea, Ioan Pr., *Predici la botez, cununie şi înmormântare*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2013;

Chilea, Sebastian Pr., „Predicatorul", în: *Mitropolia Olteniei*, X (1958), 3-4, pp. 176-190;

Chilea, Sebastian Pr., „Predica de succes", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3, pp. 36-38;

Chilea, Sebastian Pr., „Consideraţii omiletice actuale", în: *Ortodoxia*, XIX (1967), 1, pp. 65-78;

Chiricuţă, Toma Pr., *Anul în predici*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 1996;

Ciobotea, Daniel Mitrop., *Dăruire şi dăinuire. Raze şi chipuri de lumină din istoria şi spiritualitatea românilor*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2005;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Foame şi sete după Dumnezeu. Înţelesul şi folosul postului*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2008;

Coman, Vasile Episcop, *Hristos în familie. Cuvântări pentru întărirea vieţii creştine în familie*, Braşov, 1945;

Cristea, Miron Patriarh, *Cuvântări şi predici ale unui tânăr teolog mai târziu cleric român în ţară sub stăpânire streină 1889-1909*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1928;

Cristea, Miron Patriarh, *Pastorale, predici şi cuvântări ţinute de Înalt Prea Sfinţia Sa Domn Domn Dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, vol. IV, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1938;

Cristescu, Grigore Pr., „Omilie *mare* şi omilie *mică* sau omilie *tematică* şi omilie *exegetică*?", în: *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, XXXIV (1958), 1-2, pp. 46-58;

Cristescu, Grigore Pr., *Predică şi cateheză*, Sibiu, 1929;

Cristescu, Grigore Pr., „Predică şi predicator în vremea noastră", în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-4, pp. 137-157;

Cristescu, Grigore Pr., *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2014;

David, Petru I. Diac., *Caută şi vei afla. Predici misionar-patriotice la toate sărbătorile anului, la sfinţi mari, la cuvioşi, propovăduitori şi mărturisitori români*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, 1990;

Erdei, Miron Pr., *Propovăduirea în Biserica Ortodoxă Română din Transilvania în prima jumătate a secolului al XX-lea*, Ed. Cogito, Oradea, 2001;

Felea, Ilarion Pr., *Duhul Adevărului. Predici*, Alba Iulia, 2000;

Galeriu, Constantin Pr., „In memoriam: Arhidiaconul Prof. Dr. Nicolae Balca", în: *Studii Teologice*, XXXVI (1984), 1-2, pp. 138-142;

Galeriu, Constantin Pr., *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, Bucureşti, 2001;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, an IV), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Gordon, Vasile Pr., *Biserica şi Şcoala. Analize omiletice, catehetice şi pastorale*, Ed. Christiana, Bucureşti, 2003;

Gordon, Vasile Pr., *Mergând, învăţaţi... Predici la toate Duminicile şi sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, ²2006;

Gordon, Vasile Pr., „Mitropolitul Bartolomeu Anania - predicator harismatic", studiu introductiv în vol. *Cartea deschisă a împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii*, Ed. Polirom, Iaşi, 2011, pp. 233-244;

Gordon, Vasile Pr., „Dezvoltarea studiilor pastorale: Omiletică, Catehetică şi Pastorală" (în colaborare cu asist. drd. S. Tudose), în vol. *Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea şi la începutul secolului al XXI-lea*, Pr. V. Ioniţă (coord.), Ed. Basilica, Bucureşti, 2011, pp. 704-770;

Ilie, Cleopa Arhim., *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului şi Huşilor, Roman, 1996;

Ionescu, Marin Pr., *Secerişul este mult şi secerători puţini*, vol. II, Tipografia Naţională Jean Ionescu & Co. 1, Bucureşti, 1927;

Ionescu, Marin Pr., *Inimă şi suflet. Omiletica vremurilor noastre*, Bucureşti, 1927;

Ionescu, Marin Pr., *Altarul și Amvonul*, București, 1942;

Iorga, Nicolae, „Predicile părintelui Iuliu Scriban", în vol. Arhim. Iuliu Scriban, *Predici pentru popor*, Ediția a IV-a, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1944, pp. 589-591;

Ispir, Vasile, *Biserica Activă. Predici la Radio*, Ed. Ion Creangă, București, 1941;

Marina, Justinian Patriarh, *Apostolat Social. Urmând Sfintelor Predanii și Rânduieli strămoșești*, vol. XII, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1976;

Micle, Veniamin Arhim., *Trepte spre Amvon*, Ed. Mănăstirii Bistrița, Râmnicu Vâlcea, 1994;

Moisescu, Iustin Patriarh, „Pastorală la Nașterea Domnului", în: *Glasul Bisericii*, XXXVI (1977), 10-12;

Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Învierea Domnului", în: *Biserica Ortodoxă Română*, XCIX (1981), 5-6;

Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Pastorală la Nașterea Domnului", în: *Glasul Bisericii*, XLIV (1985), 10-12;

Munteanu, Nicodim Patriarh, *Predici la Postul Mare, după Arhiepiscopul Inochentie al Odesei*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2005;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977;

Petrescu, Nicolae Pr., *Explicarea Apostolelor duminicale. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1975;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Tâlcuri noi la texte vechi*, Sibiu, 1989;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Cuvinte la zile mari*, Sibiu, 1989;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Sibiu, 1984;

Popescu, Gabriel Pr., „Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră", în: *Biserica Ortodoxă Română*, XC (1972), 11-12, pp. 1209-1216;

Popescu, Teodor M., *Meditații teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, București, 2003;

Scriban, Iuliu Arhim., *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938;

Scriban, Iuliu Arhim., *Predici pentru popor*, Tipografia Cărților Bisericești, București, [4]1944;

Scriban, Iuliu Arhim., *Privelişti din câmpul omiletic*, București, 1929;

Slevoacă, Ștefan Pr., *Raze din lumina lui Hristos. Predici la duminici, praznice și sfinți*, Ed. Episcopiei Buzăului, Buzău, 1996;

Steinhardt, Nicolae, *Dăruind vei dobândi*, Mănăstirea Rohia - Ed. Polirom, Iași, 2008;

Vasilache, Vasile Arhim., *Pe căile Domnului. Predici rostite la radio*, București, 1942.

VII. PREDICA, PREDICATORUL ȘI ASCULTĂTORII PREDICII[402]

1. *Funcția omiletică a cuvântului;* 2. *Predica - act liturgic, sacramental și soteriologic;* 3. *Raportul cuvânt - Sfintele Taine;* 4. *Personalitatea predicatorului;* 5. *Ascultătorii predicii.*

VII.1. Funcția omiletică a cuvântului[403]

În terminologia biblică și patristică, noțiunea sau conceptul de *cuvânt* are trei sensuri: *Ipostas divin* (Iisus Hristos - Logosul Întrupat), *cuvântul pe care El ni-l comunică* și *Sfânta Scriptură* (cuvântul revelat). Odată cu acestea, prin *cuvânt* înțelegem *rostirile cu ajutorul vocii*, precum și *cuvântul interior*, nerostit, dar prezent în inimile noastre. Când Sf. Evanghelist Ioan notează: „La început era Cuvântul..." (1, 1), și: „Toate prin El (prin Cuvânt, n.n.) s-au făcut..." (1, 3), ne dezvăluie atât veșnicia Ipostasului divin Iisus Hristos, cât și primordialitatea rostirii în actul creației. Termenii consacrați, grecescul λόγος și ebraicul *davar* semnifică, simultan, cuvântul și acțiunea, dar au și sensul de *rațiune*, *raport*, *rost*, *rostuire*. Românescul *cuvânt*, nota Eminescu într-unul dintre

[402] Două prelegeri (4 ore curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

[403] Paragraful 1 este alcătuit în special după analizele Pr. dr. Nicolae Dura (preot ortodox român la Viena), *Propovăduirea și Sfintele Taine*, Teză de doctorat, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, pp. 27-38.

caietele sale, „vine de la *conventus*, care înseamnă adunare de oameni" (ms. 2275 B, f. 93). Într-adevăr, latinescul *conventus* este participiu perfect pasiv de la verbul *convenio,-ire – a veni împreună, a se reuni, a fi de acord* (de aici, și *a conveni*), ceea ce indică sensul de comuniune, legătură, armonie, unitate. Așadar, menirea și structura cuvântului este dialogică și el nu este întreg decât atunci când devine comunicare a ceva, dar și răspuns la comunicarea respectivă. Prin cuvânt sau grai articulat, omul se deosebește esențial de toate celelalte viețuitoare. Ca să exprime această diferențiere fundamentală dintre om și animale, Sf. Grigorie de Nyssa atenționează metaforic asupra utilității mâinilor, spunând că *mâinile i-au fost date omului ca să poată vorbi*. Dacă i-ar lipsi mâinile, atunci buzele și limba ar trebui să fie ca la animale, ca să poată prinde iarba și să o rupă. Trecând însă grija procurării hranei pe seama mâinilor, gura a rămas să se ocupe de exprimarea cuvintelor. Așadar, pe drept se poate spune că mâinile sunt un instrument propriu ființei înzestrate cu facultatea de a vorbi[404].

VII.1.1. *Puterea de influențare prin cuvânt*

Puterea de influențare prin cuvânt este uriașă, după cum lesne se poate constata, nu doar din marile momente și opere ale istoriei și ale culturii, ci și din „mărunțișurile" vieții cotidiene. „Ca-n basme-i a cuvântului putere!" – avertizează poetic Al. Vlahuță (*Cuvântul*). Aceasta pentru că orice cuvânt implică relații concrete, personale. Cuvântul pleacă de la cineva spre altcineva. Omul nu vorbește în vânt. Nu vorbește pentru sine, ca să se asculte, ci să fie ascultat. Cuvântul nu este proprietatea particulară a cuiva, ci este un *bun obștesc*. De aceea, ca orice bun obștesc, de cuvânt te poți folosi doar în anumite limite, cu respectarea anumitor reguli, având permanent conștiința funcției lui normale, aceea de vehicul al binelui și adevărului. Iar în iconomia mântuirii, cuvântul are putere

[404] Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului* (*Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*), 8, în *PG* 44, col. 149 A, și în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 30, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 30.

sacramentală, atât în cult, cât și în predică, pentru că textele liturgice și omiletice nu sunt produsul exclusiv al minții omenești, ci sunt rezultatul sinergiei divino-umane. Părintele John Breck a ilustrat într-un mod excepțional puterea uimitoare a cuvântului, evidențiind mai ales menirea sa liturgico-sacramentală, în cunoscuta lucrare *Puterea cuvântului* (*Power of the word*, New York, 1986). În ceea ce ne privește, pentru a urmări gradat funcțiile sau competențele omiletice ale cuvântului, vom evoca mai întâi influențele pozitive, benefice, ale cuvintelor ziditoare, în opoziție cu cele nefaste ale cuvintelor rele, degenerate, care se înscriu într-un anti-limbaj vulgar și distructiv. Trecând peste vocabularul stradal autohton – care pare a fi din ce în ce mai poluat –, trebuie să observăm că și în sânul comunităților parohiale, în viața familiilor creștine, dar și în instituțiile de orice fel, cuvântul este deturnat adesea de la menirea lui sacră, unificatoare, de comuniune. Din convorbirile cu diverși fii duhovnicești în decursul anilor, la spovedanii ori în dialogurile particulare, preoții își dau seama că cele mai multe răni și suferințe pe care le poartă enoriașii nu sunt provocate neapărat de boli sau de lipsuri materiale, ci de cuvintele grele, jignitoare, pe care sunt nevoiți să le îndure, zile și ani în șir. Proveniența lor? Șefi extrem de intoleranți și nervoși, părinți peste măsură de aspri, soți care adoptă discursuri ultra-dictatoriale, colegi de serviciu puși mereu pe harță, cetățeni necunoscuți, care, în orice loc s-ar afla, nu se simt bine dacă nu otrăvesc cu vorbele lor pe oricine le iese înainte ș.a.

Câteodată ne este dat să auzim, direct sau indirect, vorbe demolatoare provenind de la persoane foarte dragi și apropiate, din partea cărora nu te aștepți, ori de la inși „educați" în școli înalte, șocul și rănile fiind cu atât mai mari! Astfel, pe cât sunt de benefice și întăritoare cuvintele bune și frumoase, pe atât sunt de nocive cele rele. Părintele Dumitru Stăniloae avertizează, în acest sens, concis, dar limpede: „Cuvântul zidește, dar poate și dărâma!"[405], după cum de mare finețe sunt, în aceeași direcție, observațiile Părintelui Rafail Noica: „Cuvântul este o energie creatoare, o energie care devine însă *periculoasă, mortală*, când este rău

[405] Pr. Dumitru Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 219.

întrebuințată”[406]. Ce ne spune Sfânta Scriptură? Avem o sumedenie de referiri la vorbele bune (ziditoare) și efectul lor minunat, dar și la cele rele, cu efecte dintre cele mai toxice. Selectăm câteva, fără alte comentarii. Mai întâi, în legătură cu cele bune: „Cuvintele frumoase sunt ca un fagure de miere, dulceață pentru suflet și tămăduire pentru oase” (*Pilde* 16, 24); „Cuvântul bun veselește inima” (*Pilde* 12, 25); „Omul cel bun, din comoara lui cea bună scoate afară pe cele bune” (*Matei* 12, 35). Cât despre cele rele, atenționările nu lipsesc din Sfânta Carte: „Buzele celui nebun duc la ceartă și gura lui dă naștere la ocări” (*Pilde* 18, 6); „Omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară pe cele rele” (*Matei* 12, 35); „Învățătorii mincinoși [...] hulesc (de multe ori) ceea ce nu cunosc” (*2 Petru* 2, 12); „Ferește-te de vorbirile deșarte. Cuvântul lor va roade ca o cangrenă” (*2 Timotei* 2, 16, 17).

VII.1.2. *Restaurarea și îmbunătățirea cuvintelor*

Să luăm aminte asupra faptului că prin căderea omului în păcat, odată cu degradarea și întunecarea creației, în general, și cuvântul a suferit o anumită degenerare și întunecime. Tocmai de aceea, Mântuitorul Iisus Hristos, restaurând creația, a restaurat și graiul omenesc, îmbunătățindu-l, mai mult, *îndumnezeindu-l*. Luând trup omenesc, a luat și graiul omenesc. El a venit să sfințească trupul, dar și graiul. „Niciodată n-a vorbit vreun om ca Omul acesta!” – aveau să exclame ascultătorii fascinați ai graiului Mântuitorului (cf. *Ioan* 7, 46). Puterea Sa dumnezeiască, prin care vindeca, mângâia, încuraja etc., s-a manifestat, de fapt, prin cuvânt. Iată așadar că Mântuitorul ne-a dat pildă și arvună de îmbunătățire a cuvintelor Testamentul Său cel Nou, însemnând și un îndemn de a folosi un grai biblicizat, *evanghelizat*, nu doar în contextul liturgic al cultului divin, ci și în toată „cealaltă vreme a vieții noastre”. Exercițiul îmbunătățirii, trebuie să subliniem, are loc însă în sfintele lăcașuri. Ascultând sfintele

[406] În vol. *Celălalt Noica – mărturii ale monahului Rafail, însoțite de câteva cuvinte de folos ale părintelui Symeon*, Pr. Eugen Drăgoi, Pr. Ninel Țugui (eds), Ed. Anastasia, București, 1994, p. 67.

slujbe, dar și predicile rostite corespunzător, fiecare creștin are șansa igienizării, dezintoxicării și îmbunătățirii propriului grai. Întors acasă și ieșind în lume, cuvântul său însănătoșit, purtând pecete harică, va fi un cuvânt demn, frumos, plăcut, ziditor, tonic, care va influența benefic pe toți interlocutorii, cunoscuți și necunoscuți, ca „puținul aluat menit să dospească toată frământătura” (cf. *Galateni* 5, 9).

VII.1.3. *Funcțiile cuvântului din punct de vedere omiletic*

Din punct de vedere omiletic, cuvântul are câteva funcții bine determinate:

- *funcție didactică (practică)*, în sensul unei aplicabilități concrete. Dacă prin cuvântul obișnuit se transmit idei și informații care pot rămâne în planul abstracțiilor, prin cuvântul omiletic se transmit întotdeauna învățături care pot fi aplicate la viața ascultătorilor, în vederea mântuirii. De exemplu, învățătura privind iubirea de vrăjmași nu este predicată pentru a oferi ascultătorilor o temă de teoretizare, ci pentru a fi aplicată în comportamentul practic. Când Mântuitorul a dat această poruncă, n-a făcut-o cu gândul de a ne obliga să ne avântăm în speculații și abstracțiuni, ci pentru a ne determina să relaționăm cu ei, cu „neprietenii”, cu înțelegere, dragoste, răbdare și perseverență. Tot așa înțelegem învățăturile despre milă, bunătate, smerenie, nădejde, dreptate, jertfa de sine etc.;
- *funcție scripturistică*, întrucât predica transmite și interpretează cuvântul lui Dumnezeu, nu altceva. Să luăm aminte că Mântuitorul a spus: „Mergând, învățați [...] să păzească toate câte v-am poruncit vouă” (*Matei* 28, 19-20); așadar, *cele poruncite în Evanghelii, nu din altă parte*. După cum și Sf. Apostol Pavel avertizează: „Nu ne propovăduim pe noi înșine, ci pe Hristos” (*2 Corinteni* 4, 5). Adică, propovăduim *învățătura Lui*, nu învățăturile noastre ori ale altora;
- *funcție harismatică* (*haritoforică*), deoarece predica transmite nu doar cunoștințe, ci și o anumită putere harică, al cărei izvor este

Hristos. Să ne amintim ceea ce spune Sf. Evanghelist Matei: „Îi învăţa pe ei ca unul care are putere, iar nu cum îi învăţau cărturarii lor" (*Matei* 7, 29). Este vorba, desigur, de un har al credinţei, har pregătitor (nu automat mântuitor!), în vederea unei tot mai mari apropieri de Sfintele Taine, singurele prin care omul se poate mântui;

› *funcţie liturgică*, în sensul că predica nu este un act izolat, un adaos didactic, ci *un act liturgic*, parte integrată în cultul divin.

Asupra acestor ultime două funcţii vom reveni în paragraful următor, în care vom vorbi în mod expres despre caracterul liturgic, sacramental şi soteriologic al predicii.

VII.2. **Predica - act liturgic, sacramental şi soteriologic**

Etimologic, termenul *predică* îşi are originea în latinescul *praedico,-are - a spune public, a vesti, a lăuda* (*praedicatio - vestire, anunţare, laudă*). În literatura patristică, cuvântul *predică*, preluat din retorica greco-romană, a fost consacrat de Lactanţiu (240-320). Îl întâlnim, bunăoară, la Cicero, în cunoscutul său tratat de oratorie[407].

În accepţiunea generală a dicţionarelor laice, *predica este o cuvântare rostită de un cleric în biserică, în care se explică şi se comentează un text biblic şi se dau credincioşilor anumite îndrumări morale.* Din punct de vedere omiletic, *predica este un act liturgic, integrat în cultul divin, prin care slujitorii consacraţi transmit credincioşilor învăţăturile dumnezeieşti, în scopul luminării minţii, al sensibilizării inimii şi al înduplecării voinţei spre fapte bune, în vederea mântuirii.* Este semnificativă, de asemenea, precizarea Părintelui Dumitru Belu, potrivit căruia *predica este actualizarea activităţii profetice a Mântuitorului*, insistând pe faptul că nu este nici recitare de texte sacre, nici o simplă parafrazare ori exegeză, ci *interpretarea mesajului divin în contextul contemporan*[408]. Sub influenţa limbii

[407] Marcus Tullius Cicero, *Despre Orator (De Oratore)*, X, 3, 37: *„Haec eo mihi praedicenda fuerunt".*

[408] Pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, pp. 379-380.

slavone, literatura omiletică veche a înregistrat şi termenul de *propovedanie* (sl. проповед - *predică*), de unde şi verbul „a propovădui".

Genurile predicii sunt variate, în funcţie de slujbă, context, auditoriu etc. Termenul *predică* este unul foarte general, cu înţelesul de „cuvântare bisericească" de orice fel. În practica omiletică însă, cuvântările bisericeşti se împart în mai multe categorii, potrivit cu slujba, locul, scopul şi modalitatea în care se rostesc. Este oportun să aplicăm aici principiul distincţiei: *Bene docet qui bene distinguit* („Învaţă bine cel ce distinge bine"). Astfel, comparând cele mai avizate surse bibliografice cu realitatea liturgică din Biserica noastră, recunoaştem următoarele genuri distincte aflate în uz: *omilia, predica propriu-zisă* (numită şi *sintetică*), *panegiricul* şi *pareneza.* Acestor patru genuri le vom consacra o prelegere separată, în partea a II-a a cursului, în cadrul Omileticii speciale (aplicative).

VII.2.1. *Predica - act liturgic şi sinergic*

Predica nu este un act izolat, ci întotdeauna integrat cultului divin. Aşa a fost dintru început. Adunările de cult din Biserica primelor secole aveau următoarele momente liturgice: frângerea pâinii, rugăciunea şi lauda adusă lui Dumnezeu, citirile din cărţile sfinte, *predica* şi cântările religioase, momente unite cu agapele frăţeşti, colectele pentru săraci şi manifestările harismelor. Mărturiile din Sfânta Scriptură cunoscute îndeobşte (*Faptele Apostolilor* 2, 42; 20, 7 etc.) sunt întregite cu cele din scrierile ulterioare, ca de pildă *Apologia I*, scrisă de Sf. Iustin Martirul şi Filosoful:

> „Iar în aşa-zisa zi a soarelui, se face adunarea tuturor celor ce trăiesc la oraşe sau la sate şi se citesc memoriile apostolilor sau scrierile profeţilor, câtă vreme îngăduie timpul. Apoi, după ce cititorul încetează, *întâistătătorul ţine un cuvânt prin care sfătuieşte şi îndeamnă la imitarea acestor frumoase învăţături* (s.n.)"[409].

[409] Sf. Iustin Martirul şi Filosoful, *Apologia întâi în favoarea creştinilor*, 67, în *PG* 6, col. 429 B, şi în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O.

În acelaşi timp, *predica este un act sinergic (de împreună-lucrare)*. Preotul (slujitorul) rosteşte predica, dar învăţătura nu este a lui, ci a lui Hristos (*2 Corinteni* 4, 5), aşa cum am precizat mai sus. Totodată, slujitorul predică în virtutea puterii învăţătoreşti, primită prin harul Tainei Hirotoniei, dar înnoită mereu prin harul sfintelor slujbe în cadrul cărora propovăduieşte. Pe de altă parte, slujitorul săvârşeşte o „împreună-lucrare", rostind învăţături şi din propria experienţă şi trăire duhovnicească, cu real impact în sufletele ascultătorilor, dar numai în măsura în care aceste învăţături, sfaturi, exemple etc. consună cu cele evanghelice. În acest sens, ne apare evident faptul că predicatorul nu este un simplu repetitor al mesajului evanghelic, întrucât învăţătura Bisericii pe care a primit-o devine parte din el însuşi; în consecinţă, mesajul pe care-l transmite şi care nu încetează a fi al Bisericii sfârşeşte prin a deveni, uimitor şi paradoxal, propriul său mesaj.

VII.2.2. *Rolul sacramental şi soteriologic al predicii*

Potrivit învăţăturii de credinţă ortodoxe, reiterăm premisa că sfinţirea şi mântuirea omului sunt posibile doar prin harul conferit de Sfintele Taine. În acelaşi timp, realităţile şi mărturiile înregistrate pe parcursul a 2000 de ani de creştinism ne demonstrează că predica nu este doar un simplu mijloc de transmitere a unor învăţături, fără nicio implicaţie sacramentală şi soteriologică. Concret, predica este instrumentul care poate facilita accesul credinciosului spre cele sfinte, dar poate să-i şi consolideze ataşamentul faţă de Biserică, cu deosebire în cele ce vizează mântuirea sufletului. Chiar în ziua de naştere a Bisericii în istorie (în ziua Cincizecimii), cei care au ascultat predica rostită de Sf. Apostol Petru au fost *pătrunşi la inimă* (*Faptele Apostolilor* 2, 37), fiind determinaţi astfel să întrebe: „Ce să facem?". Urmarea se cunoaşte: hotărârea de a se boteza, primind, aşadar, harul necesar intrării în Împărăţia lui Dumnezeu. „Pătrunderea la inimă" înseamnă, de fapt, o lucrare harică, fiind vorba astfel de „harul credinţei", după cum ne încredinţează Sf. Apostol Pavel: „Credinţa este din auzire, iar

Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 71.

auzirea prin cuvântul lui Hristos" (*Romani* 10, 17). Minunatul exemplu de la Cincizecime s-a repetat (şi se va repeta), evident, la alte măsuri şi „scări", în tot cursul istoriei. Practic, cele trei faze ale propovăduirii, întâlnite în Biserica primară, *kerygma, cateheza* şi *predica*, sunt reactualizate neîncetat în viaţa oamenilor. Prin kerygmă se făcea vestirea (anunţarea) Evangheliei (şi aici „pătrundea" harul credinţei), prin cateheză instruirea în vederea botezului, iar predica, rostită în cadrul cultului divin, devenea astfel un act liturgic propriu-zis, cu rosturile binecunoscute. Azi (şi până la sfârşitul veacurilor) încă mai avem „candidaţi" la botez pe care o predică reuşită îi poate pătrunde la inimă şi le poate determina voinţa să se „îmbrace în Hristos", iar celor botezaţi predica le poate întări ataşamentul faţă de Hristos şi Evanghelia Sa, prin aceeaşi neîncetată „pătrundere" harică.

VII.2.3. *Actualitate şi perspectivă*

Predica trebuie să răspundă exigenţelor prezente, dar orientată mereu în perspectiva veşniciei. De aceea, Părintele Nicolae Balcă evaluează predica reuşită din perspectivă *theotropică* (*sensul sau ţinta ei, spre Dumnezeu*) şi *theocentrică* (*Dumnezeu, în centrul oricăror simţăminte şi fapte*), izvorul nevăzut, dar adânc şi inepuizabil al propovăduirii fiind rugăciunea, cale unică de comunicare cu Dumnezeu. În esenţă, predica poate fi actuală numai în măsura în care ea se alimentează, ca substanţă, din imuabila şi eterna revelaţie a Bisericii. Practic, *theotropism* în interpretarea doctrinei, dar şi *teocentrism* în aplicarea ei. Dincolo de text şi de temă, predicatorul trebuie să vadă, sus, pe verticala Crucii, a Înălţării la cer şi a celei de-a doua Veniri a Domnului şi, în acelaşi timp, pe orizontala existenţei planetare a omului. Numai în aceste condiţii predica poate realiza cele două imperative fundamentale: al acordului cu veşnicia şi al conformităţii cu actualitatea.

VII.3. **Raportul cuvânt – Sfintele Taine**

Caracterul sacramental şi soteriologic al predicii nu trebuie exagerat, dar nici trecut cu vederea. Predica nu este doar un mijloc intelectual de

transmitere a unor cunoştinţe, mai mult sau mai puţin persuasive. Aşa cum arătam mai sus, o predică reuşită realizează acea pătrundere harică la inimă, care determină o tot mai bună integrare liturgică şi sacramentală a credinciosului. Raportul dintre predică şi Sfintele Taine trebuie văzut permanent în echilibrul său liturgic, aşa cum, de pildă, slujirile Mântuitorului s-au manifestat în echilibru şi simfonie. Bunăoară, deşi slujirea Lui profetică, dar şi continuarea ei în Biserică, prin slujirea învăţătorească, are o anumită prioritate în timp, nu se poate afirma nicidecum că este mai importantă decât celelalte două. Slujirea învăţătorească însă le premerge şi le pregăteşte pe celelalte două, însoţindu-le mereu. În aceeaşi logică, predica are menirea de a-l pregăti pe credincios pentru primirea harului Sfintelor Taine. Pe de altă parte, cei ce ignoră puterea predicii de a transmite harul credinţei, totodată de a lumina învăţăturile de credinţă, plasează slujirea învăţătorească într-o zonă secundară, scoasă din triada slujirilor consacrate. Unii au acreditat chiar ideea că slujbele divine însele au un caracter didactic şi n-ar mai fi nevoie de o predică specială. Se trece cu vederea însă că rânduielile, conţinuturile şi simbolurile cultice pot rămâne de neînţeles, dacă nu sunt explicate prin cateheze şi predici. Fără tâlcuirea propovăduitorului, o parte însemnată a potenţialului duhovnicesc al dumnezeieştilor slujbe ar fi nevalorificată pentru viaţa credincioşilor, spre paguba lor şi a Bisericii. Iar cele spuse despre cult se potrivesc şi Scripturii. De pildă, pericopele din Evanghelie şi Apostol, chiar dacă au unele părţi direct accesibile, conţin de multe ori mesaje „criptate" pentru credinciosul de rând. Să ne amintim de avertismentul Sf. Apostol Petru privind unele dintre scrierile Sf. Apostol Pavel (care, prin extensie, se poate referi şi la alte scrieri biblice): „Sunt unele lucruri cu anevoie de înţeles, pe care cei neştiutori şi neîntăriţi le răstălmăcesc, ca şi pe celelalte Scripturi, spre a lor pierzare" (*2 Petru* 3, 16). Tocmai aici se evidenţiază utilitatea predicii: explică mesajul scripturistic şi cultic şi îl aplică la situaţiile concrete, la posibilităţile credincioşilor de înţelegere şi asimilare, asigurându-i astfel accesibilitatea.

Aşadar, înţelegerea optimă a raportului predică – Taine se poate realiza dacă este înţeles corect, mai întâi, raportul dintre predică şi cultul divin. Punctual, relaţia dintre propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine poate fi sintetizată astfel:

› cuvântul şi Taina sunt două realităţi complementare, corelative, şi nu contradictorii, care îşi găsesc unitatea lor profundă în Hristos. Cuvântul lui Dumnezeu şi Sfintele Taine se condiţionează reciproc, fiindcă fără propovăduire credinţa membrilor comunităţii ar fi mai puţin luminată, iar fără săvârşirea Dumnezeieştilor Taine aceiaşi membri ar fi lipsiţi de harul mântuitor. În acelaşi sens, disocierea sau separarea propovăduirii de Sfintele Taine aduce mari prejudicii amândurora: predica fără Taine se poate transforma într-o simplă pledoarie teoretică, o frazeologie sterilă, fără putere şi finalitate, care poate da unele răspunsuri de moment, dar nu poate încălzi inimile şi nici îndupleca voinţele spre faptele necesare mântuirii; iar Tainele fără cuvânt lasă loc riscului deprecierii, până la receptarea lor ca manifestări magice, ritual sec ce poate duce la rutină şi formalism;

› slujirile învăţătorească şi sfinţitoare (harismatică) pe care preotul le exercită, odată cu cea pastoral-conducătoare, în virtutea mandatului primit prin Taina Hirotoniei, au temei în slujirile întreite ale Mântuitorului şi ale Sfinţilor Apostoli. Să ne amintim de cele petrecute la Cina cea de Taină (*Matei* 26), la Pogorârea Sfântului Duh (*Faptele Apostolilor* 2), dar şi la alte momente din *Faptele Apostolilor* (convertirea şi botezul sutaşului Corneliu, a temnicerului din Filipi etc.). Sfinţii Apostoli nu s-au limitat doar la propovăduire, ci au săvârşit şi Sfintele Taine instituite de Mântuitorul, spre desăvârşirea lucrării de mântuire a celor „pătrunşi la inimă" prin lucrarea Sfântului Duh, ca la Cincizecime, ori a celor peste care Acelaşi Duh, de pildă, „a căzut peste toţi cei ce ascultau cuvântul lui Petru în Cezareea", unde locuia Corneliu sutaşul şi cei împreună cu el (*Faptele Apostolilor* 10, 44);

› să remarcăm, de asemenea, prezenţa reală a lui Hristos nu numai în Euharistie, ci şi în cuvintele Sale, cu deosebire în Sfânta Liturghie. Această prezenţă şi lucrare a Sa se află într-o succesiune şi ierarhizare specială: prima prezenţă este cea vizibilă prin adunarea credincioşilor la Liturghie, în numele Lui, apoi simţim prezenţa Sa prin cuvântul citit şi predicat, prin persoana preotului, şi, în final, ca o încununare, ne împărtăşim de prezenţa Sa euharistică. Iată cum rezumă Părintele Dumitru Stăniloae modul prezenţei lui Hristos:

prin lucrările personale și împrejurările vieții; prin cuvintele Sale din Evanghelii sau din cele rostite de preot, primite cu credință prin rugăciuni; prin cuvintele și gesturile rostite și săvârșite de preot la Taine și Ierurgii; prin Sfântul Trup și Sânge în Euharistie[410];

› între expresiile privind conlucrarea dintre cuvânt și Taine, care poate fi șocantă pentru anumite urechi, remarcăm una invocată deja: predica are *caracter (rol) sacramental și soteriologic*. Nu trebuie să ne îngrijoreze această formulare de teamă că ar aluneca spre protestantism, care, se știe, conferă predicii rolul suprem în cult. Acceptăm liniștiți expresia, atât pentru faptul că numeroși teologi ortodocși sunt de acord cu ea, cât și pentru faptul că aceiași menționează și o condiție esențială: *predica are rol sacramental și soteriologic numai în comuniune cu Sfintele Taine și cultul divin, în general; niciodată separat.* De aceea, teologi de marcă ai Ortodoxiei asociază predicii atributul „sacramental" sau „haritofor" fără nicio reținere. Așa este cazul Părinților Dumitru Stăniloae și John Breck, pomeniți deja, dar și al Părinților profesori Grigore Cristescu („predica - act soteriologic"), Dumitru Belu („funcția haritoforică a predicii") sau al profesorului grec Panaghiotis Trembelas („lucrarea sacramentală a predicii"). Niciunul dintre ei nu uită apoi să precizeze: *lucrarea sacramentală a predicii nu este suficientă. Cuvântul, purtător de har, nu este egal cu Taina! Cuvântul rămâne fără efect, dacă la contribuția lui nu se adaugă și influența dumnezeiască a Sfintelor Taine, pentru că numai ele pot conferi deplin harul mântuitor al Sfântului Duh.*

VII.4. **Personalitatea predicatorului. Noțiunea de personalitate**

În cunoscutul *Tratat despre preoție* (*Περὶ ἱερωσύνης*), Sf. Ioan Gură de Aur face la un moment dat o afirmație aparent paradoxală: „Ascultătorii stau și judecă nu atât cele spuse, *cât părerile despre cei*

[410] Pr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, pp. 105-106.

care vorbesc (s.n.)" (Οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις, ὡς *ταῖς τῶν λεγόντων δόξαις*, κάθηνται δικάζοντες οἱ ἀκροαταί)[411], adică evaluează predica nu după cele rostite, ci după numele/faima predicatorului. Sfântul Părinte nu sugerează nicidecum că ar fi vorba de o neglijare a conținutului, fapt ușor de remarcat în contextul Tratatului, ci vrea să scoată în relief conștientizarea progresivă privind responsabilitatea asumată de propovăduitor. Analizat în context, termenul folosit de Sfântul Ioan vizează o strădanie crescândă a predicatorului de a-și spori performanțele oratorice, întrucât predicatorilor talentați, mari, cu vechime etc. li se cere mai mult decât începătorilor. Unui predicator cunoscut, cu o anumită „faimă", auditoriul nu-i poate trece cu vederea rostirea unor predici nereușite, așa cum se întâmplă în cazul celor dintr-o categorie modestă, care nu spun lucruri deosebite (ἐκείνοις μηδὲν ἄξιον λόγου). De ce? Pentru că în ochii lor predicatorul cu faimă este *o personalitate*, care trebuie să fie mereu conștient de acest statut demn, că nu este o persoană comună, ci un om cu însușiri excepționale, atât din punct de vedere intelectual, cât și moral-duhovnicesc. În consens cu Sf. Ioan Gură de Aur, slujitori consacrați ai Amvonului din timpurile moderne accentuează importanța capitală a cultivării personalității, că ea trebuie să se reflecte „în tot ceea ce spune" (Pr. Grigore Cristescu), că este „garanția reușitei predicii" (W. Evans) și că nu-i altceva decât „personalitatea preotului ca păstor sufletesc" (Pr. Sebastian Chilea). Care sunt, așadar, însușirile *sine qua non* ale personalității predicatorului? Majoritatea manualelor și cursurilor de Omiletică enumeră următoarele calități de bază, din trei puncte de vedere:

(a) *Intelectual*: cultură generală solidă, dublată de cultură specială teologică, inteligență vie, imaginație creatoare, memorie durabilă și fidelă;
(b) *Moral*: credință puternică, viață în sfințenie, iubire nețărmurită;
(c) *Fizic*: trup sănătos, fără defecte izbitoare, voce plăcută, curată, sonoră, față prietenoasă, atrăgătoare, ținută vestimentară curată și lipsită de excentrisme.

[411] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Preoție*, V, 5, 20.

Încercarea de a defini personalitatea, în general, și personalitatea propovăduitorului, în special, se lovește de relativismul cuvintelor, de incapacitatea lor de a surprinde în profunzime trăsăturile psihofizice ale slujitorului consacrat. *DEX*-ul, spre exemplu, propune următoarele explicații: „*Personalitate*, 1. Ceea ce este propriu unei persoane și o distinge ca individualitate; ansamblu de trăsături morale sau intelectuale prin care se remarcă o persoană. 2. Persoană care are însușiri deosebite într-un anumit domeniu de activitate". Așadar, enunțuri lapidare, sugestive, este adevărat, dar nesatisfăcătoare. Iar manualele, preluând în general definițiile dicționarelor, oferă în completare mai mult un material descriptiv al celor trei categorii de calități amintite, decât o analiză a componentelor personalității. Unele dintre acestea vizează exclusiv persoana predicatorului, analizând particularitățile preocupărilor intelectuale și insistând pe recomandări vizavi de viața privată. Așa este cazul, de exemplu, tratatului *Fundamentals of preaching* al lui John Killinger, care, în capitolul *The Person Behind the Sermon*, analizează în aproximativ 15 paragrafe diferite aspecte ale îndeletnicirilor predicatorului, inclusiv pe linia îngrijirii sănătății. Parcurgând definiții și descrieri, îți dai seama că, de fapt, trăsăturile definitorii ale personalității sunt mai presus de acestea. De aceea, pentru o apropiere cât mai strânsă de miezul lucrurilor, trebuie văzută mai întâi diferența dintre *persoană* și *personalitate*. În timp ce primul atribut aparține tuturor indivizilor, cel de-al doilea, doar celor cu anumite însușiri evidente, nu doar native, ca în cazul persoanelor comune, ci cultivate cu dăruire și perseverență. Cicero are mare dreptate în această privință când afirmă: *Poeta nascitur, orator fit*. Personalitatea, spre deosebire de atributele omului obișnuit, înseamnă ființa umană care întrunește la modul superlativ însușirile superioare care îl diferențiază substanțial de individul biologic pur și simplu sau, după cum precizează Părintele Sebastian Chilea: „Personalitatea se remarcă prin înalta realizare a calităților sale (native, n.n.) sau a talentelor pe care toți oamenii ar putea să și le dezvolte"[412].

[412] Pr. Sebastian Chilea, „Personalitatea preotului ca păstor sufletesc", în: *Mitropolia Olteniei*, XXVI (1974), 1-2, p. 70.

VII.4.1. *Însușiri specifice personalității propovăduitorului*

Înțelegerea profundă a noțiunii are șanse de reușită dacă se pornește de la îndemnul Sf. Apostol Pavel: „Luați aminte la mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu" (*Evrei* 13, 7). Așadar, *studiind* trăsăturile personalității marilor propovăduitori, se poate ajunge, prin imitarea virtuților, la formarea propriei personalități. Este metoda utilizată, de altfel, și în pedagogie. Așa procedează, de exemplu, G.G. Antonescu, unul dintre cei mai distinși pedagogi români din perioada interbelică, evaluând problemele pedagogiei moderne prin evidențierea gândirii și personalității unor pedagogi consacrați ca Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, Friedrich Schiller, Johann Wolfgang von Goethe etc.

Pentru propovăduitorul creștin modelul personalității desăvârșite este Mântuitorul Iisus Hristos. El este *Învățătorul* prin excelență, după propriile Lui cuvinte: „Unul este Învățătorul vostru" (*Matei* 23, 8). Este unic, dar nu în sensul de singular și exclusiv, ci de revelator desăvârșit al adevărului. Cei ce I-au urmat cu fidelitate și-au cultivat personalitatea, nu numai prin imitarea Lui, ci și întăriți permanent de harul primit de la El: Sfinții Apostoli și urmașii lor, Sfinții Părinți și ceilalți slujitori din trecut și de azi ai Bisericii celei una. În conturarea personalității oratorice, Sfinții Părinți ai veacului de aur au fost receptivi și la sugestiile unor oratori păgâni remarcabili, ale căror recomandări le-au armonizat cu doctrina și morala creștină. Nu puțini dintre Părinții Bisericii au studiat retorica profană în tinerețe, cum a fost cazul Sfinților Trei Ierarhi, de pildă, aspect pe care l-am evidențiat într-o prelegere anterioară. Trebuie să realizăm că și astăzi sunt valabile multe dintre părerile retorilor necreștini. Bunăoară, Quintilian afirmă că nu poate să fie cineva orator, decât dacă este bărbat virtuos (*non posse oratorem esse, nisi bonum virum*). Iar Cicero, făcând portretul oratorului ideal, spune:

> „Oratorul demn de acest frumos nume este acela care poate să vorbească cu o bună cunoaștere a subiectului, cu ordine metodică în idei, cu eleganță a formei, ajutat de o bună memorie și cu demnitate în acțiune [...]. Unui orator trebuie să-i pretindem ascuțimea de minte a logicianului,

cugetarea filosofului, exprimarea poetului, memoria jurist-consultului, vocea tragedianului şi, aş zice, gesturile unui actor celebru"[413].

Cu excepţia ultimelor două recomandări, care sunt specifice epocii în care textul a fost scris, celelalte însuşiri sunt întru totul necesare şi astăzi. Dar, dacă pentru Cicero şi alţi oratori păgâni filosofia era izvorul fundamental al inspiraţiei, aşa cum remarcă René Pichon, în a sa *Histoire de la littérature latine*[414], pentru predicatorul creştin sursa prioritară este Sfânta Scriptură, explicată în sânul Tradiţiei, în duhul Sfinţilor Părinţi. De aceea, considerăm că una dintre notele esenţiale ale personalităţii propovăduitorului creştin, din punct de vedere intelectual, este *cunoaşterea Sfintei Scripturi şi a scrierilor Sfinţilor Părinţi*. Se ştie că faima Sf. Ioan Gură de Aur consta tocmai în cunoaşterea amănunţită a Sfintei Scripturi şi în utilizarea ei cu multă iscusinţă şi evlavie în predici. El însuşi atrage atenţia că *necunoaşterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor*[415], iar cu alt prilej afirmă:

„Cunoaşterea Scripturilor întăreşte duhul, curăţă conştiinţa, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeţilor diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi uşoare şi face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine"[416].

Sfântul Ambrozie, la rândul său, era foarte supărat că preoţii din vremea sa neglijau citirea Scripturii:

„De ce nu vă dedicaţi timpul liber citirii Scripturii? Voi nu mai vorbiţi cu Hristos? Nu-L mai vizitaţi, nu-L mai ascultaţi?"[417].

[413] Marcus Tullius Cicero, *Despre Orator (De Oratore)*, în Cicero, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guţu, Ed. Univers, Bucureşti, 1973, pp. 36, 51.
[414] René Pichon, *Histoire de la littérature latine*, Hachette, Paris, 1928, p. 212.
[415] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către Coloseni*, IX, 1, în *PG* 62, col. 361.
[416] Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre râvna celor prezenţi*, V, 1, în *PG* 63, col. 485.
[417] Sf. Ambrozie al Mediolanumului, *Despre îndatoririle preoţilor (De oficiis ministrorum)*, XIX, 87, în *PL* 16, col. 50 A.

În acelaşi gând, Enzo Bianchi, prior al Comunităţii Monastice din Bose (Italia), face o recomandare cu totul specială celui care propovăduieşte cuvântul Scripturii:

„El (predicatorul, n.n.), va trebui mai întâi să-l citească şi să-l mediteze pe îndelete, *va trebui să se roage acestuia*, astfel încât să-l stăpânească şi să-l facă robul lui. Dacă este adevărat, cum spune Petru (*2 Petru* 2, 19), că ceea ce te biruieşte aceea te stăpâneşte, atunci propovăduitorul trebuie să fie înainte de toate un rob al cuvântului: doar astfel va fi un ecou liber, sincer, neînfricoşat al acestuia. El va proclama cuvântul, îl va re-spune încercând să nu-l deformeze şi va încerca o mediere, spre a-i ajuta pe cei care-l ascultă să înţeleagă însemnătatea textului, legându-l de contextul biblic global şi comentând astfel Biblia cu Biblia"[418].

Cunoaşterea Scripturii, a scrierilor Sfinţilor Părinţi şi a teologiei, în general, nu exclude însă *cultura laică*, o altă notă importantă a personalităţii. O cultură laică bogată îi oferă preotului mai multe puncte de contact cu viaţa spirituală a omenirii. În special cultura filosofică este necesară preotului nu numai pentru a-şi forma propria sa convingere, ci şi pentru convingerea altora. Pe omul cult îl vom apropia, dacă noi înşine suntem înarmaţi cu o cultură superioară, pătrunsă însă de spiritul creştin. Cele mai dese aprecieri pozitive la adresa preoţilor, mai ales la oraşe, se raportează la cultură: „Cutare este un preot admirabil, este un preot cult!". Atenţie, însă: *cultura* pe care creştinii, culţi la rândul lor, o cer şi o apreciază este în primul rând cea *teologică*. Nu-i interesează dacă preotul are cunoştinţe de astro-fizică, biologie sau critică literară (deşi le poate avea, nu fără folos). Vor să constate, în schimb, că stăpâneşte bine învăţătura Bisericii, biblic şi patristic – la acestea adăugându-se, firesc, o bună cunoaştere şi utilizare a limbii, deodată cu dovedirea posesiei unei culturi largi generale, însuşită prin lecturi sistematice, făcute cu un riguros spirit eclectic.

[418] Enzo Bianchi, *Cuvânt şi rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. M.C. Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, pp. 15-16.

cugetarea filosofului, exprimarea poetului, memoria jurist-consultului, vocea tragedianului şi, aş zice, gesturile unui actor celebru"[413].

Cu excepţia ultimelor două recomandări, care sunt specifice epocii în care textul a fost scris, celelalte însuşiri sunt întru totul necesare şi astăzi. Dar, dacă pentru Cicero şi alţi oratori păgâni filosofia era izvorul fundamental al inspiraţiei, aşa cum remarcă René Pichon, în a sa *Histoire de la littérature latine*[414], pentru predicatorul creştin sursa prioritară este Sfânta Scriptură, explicată în sânul Tradiţiei, în duhul Sfinţilor Părinţi. De aceea, considerăm că una dintre notele esenţiale ale personalităţii propovăduitorului creştin, din punct de vedere intelectual, este *cunoaşterea Sfintei Scripturi şi a scrierilor Sfinţilor Părinţi*. Se ştie că faima Sf. Ioan Gură de Aur consta tocmai în cunoaşterea amănunţită a Sfintei Scripturi şi în utilizarea ei cu multă iscusinţă şi evlavie în predici. El însuşi atrage atenţia că *necunoaşterea Sfintei Scripturi este pricina tuturor relelor*[415], iar cu alt prilej afirmă:

„Cunoaşterea Scripturilor întăreşte duhul, curăţă conştiinţa, smulge patimile înrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeţilor diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dându-i aripi uşoare şi face să intre în sufletul cititorilor tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine"[416].

Sfântul Ambrozie, la rândul său, era foarte supărat că preoţii din vremea sa neglijau citirea Scripturii:

„De ce nu vă dedicaţi timpul liber citirii Scripturii? Voi nu mai vorbiţi cu Hristos? Nu-L mai vizitaţi, nu-L mai ascultaţi?"[417].

[413] MARCUS TULLIUS CICERO, *Despre Orator (De Oratore)*, în CICERO, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guţu, Ed. Univers, Bucureşti, 1973, pp. 36, 51.
[414] René PICHON, *Histoire de la littérature latine*, Hachette, Paris, 1928, p. 212.
[415] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Epistola către Coloseni*, IX, 1, în *PG* 62, col. 361.
[416] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre râvna celor prezenţi*, V, 1, în *PG* 63, col. 485.
[417] SF. AMBROZIE AL MEDIOLANUMULUI, *Despre îndatoririle preoţilor (De oficiis ministrorum)*, XIX, 87, în *PL* 16, col. 50 A.

În acelaşi gând, Enzo Bianchi, prior al Comunităţii Monastice din Bose (Italia), face o recomandare cu totul specială celui care propovăduieşte cuvântul Scripturii:

„El (predicatorul, n.n.), va trebui mai întâi să-l citească şi să-l mediteze pe îndelete, *va trebui să se roage acestuia*, astfel încât să-l stăpânească şi să-l facă robul lui. Dacă este adevărat, cum spune Petru (*2 Petru* 2, 19), că ceea ce te biruieşte aceea te stăpâneşte, atunci propovăduitorul trebuie să fie înainte de toate un rob al cuvântului: doar astfel va fi un ecou liber, sincer, neînfricoşat al acestuia. El va proclama cuvântul, îl va re-spune încercând să nu-l deformeze şi va încerca o mediere, spre a-i ajuta pe cei care-l ascultă să înţeleagă însemnătatea textului, legându-l de contextul biblic global şi comentând astfel Biblia cu Biblia"[418].

Cunoaşterea Scripturii, a scrierilor Sfinţilor Părinţi şi a teologiei, în general, nu exclude însă *cultura laică*, o altă notă importantă a personalităţii. O cultură laică bogată îi oferă preotului mai multe puncte de contact cu viaţa spirituală a omenirii. În special cultura filosofică este necesară preotului nu numai pentru a-şi forma propria sa convingere, ci şi pentru convingerea altora. Pe omul cult îl vom apropia, dacă noi înşine suntem înarmaţi cu o cultură superioară, pătrunsă însă de spiritul creştin. Cele mai dese aprecieri pozitive la adresa preoţilor, mai ales la oraşe, se raportează la cultură: „Cutare este un preot admirabil, este un preot cult!". Atenţie, însă: *cultura* pe care creştinii, culţi la rândul lor, o cer şi o apreciază este în primul rând cea *teologică*. Nu-i interesează dacă preotul are cunoştinţe de astro-fizică, biologie sau critică literară (deşi le poate avea, nu fără folos). Vor să constate, în schimb, că stăpâneşte bine învăţătura Bisericii, biblic şi patristic – la acestea adăugându-se, firesc, o bună cunoaştere şi utilizare a limbii, deodată cu dovedirea posesiei unei culturi largi generale, însuşită prin lecturi sistematice, făcute cu un riguros spirit eclectic.

[418] Enzo BIANCHI, *Cuvânt şi rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. M.C. Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996, pp. 15-16.

VII.4.2. *Însușiri moral-duhovnicești ale personalității predicatorului*

Dintre însușirile morale care luminează personalitatea propovăduitorului semnalăm: *sfințenia vieții, smerenia, discreția, discernământul, bunul simț, inteligența emoțională și empatia.* Acestea sunt, de altfel, atât de legate între ele încât niciuna nu poate fi tratată fără o raportare concretă la celelalte.

(a) Sfințenia vieții presupune compatibilitate între cuvântul predicat și viața personală. *Sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi!* („Să-i fie felul de a trăi, precum bogăția vorbirii!") - exclamă Fericitul Augustin[419]. Iar Sf. Grigorie cel Mare, în același sens, se exprimă detaliat:

> „Fiecare preot trebuie să vorbească mai mult prin viața sa curată, decât să arate prin cuvinte drumul pe care trebuie să-l urmeze. Căci cocoșul luat de Domnul ca simbol al unui bun propovăduitor, atunci când vrea să cânte își scutură aripile și bătându-se pe sine, devine mai sprinten. Acest lucru vrea să arate necesitatea ca propovăduitorii să fie treji în hotărârea de a face binele. Să nu-i trezească pe alții prin predică, în timp ce ei înșiși dormitează [...]. Să se lovească pe ei înșiși cu aripile gândurilor bune, îndreptând, cu un aspru examen de conștiință, moleșeala cea dăunătoare și zadarnică. Înainte de a răsuna cuvintele lor de dojană, faptele vieții lor să fie mărturii dovedite a ceea ce vor să spună cu gura"[420].

Dacă pentru fiecare creștin, sfințirea vieții este supremul ideal, sfințenia fiind *împlinirea umanului* - după expresia splendidă a lui Nichifor Crainic (vezi *Cursul de ascetică și mistică*) -, cu atât mai mult pentru cel ales și hirotonit să sfințească viețile și locuințele oamenilor. O întâmplare sugestivă ne poate sprijini în acest sens. Se spune că un tânăr

[419] Fericiul Augustin, *Despre învățătura creștină* (*De doctrina Christiana*), IV, în *PL* 34, col. 61.

[420] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, București, 1986, pp. 207-208.

preot de țară, la puțin timp după ce a fost instalat în parohie, se întâlnește pe una dintre ulițele satului cu o bătrânică încovoiată de spate, care de îndată ce-l văzu s-a și repezit să-i sărute mâna, după obiceiul tradițional. Tânărul preot, cu sfioșenie, și-a retras în grabă mâna, înainte ca bătrâna să-și împlinească gestul, spunându-i: „Nu, maică! Nu sunt sfânt!". La care bătrâna răspunse prompt: „Ba da, părințele, lasă-mă să o sărut, că noi sfânt te vrem!".

(b) Smerenia este virtutea unanim lăudată, în toate locurile și timpurile. Rudolf Bohren spune cu dreptate că smerenia este „virtutea - criteriu" care-l deosebește pe vorbitorul elevat de vorbitorul obișnuit[421]. Mântuitorul Însuși o evidențiază în propria-I Persoană: „Învățați-vă de la Mine că sunt blând și smerit cu inima" (*Matei* 11, 29). Chiar dacă din punct de vedere intelectual preotul nu este prea înzestrat, dar în sufletul lui vibrează puternic lira sacră a rugăciunii și cuvântul său smerit, încărcate de mireasma duhului, el va hrăni sufletele ascultătorilor cu pâinea cea vie, mai substanțial decât cuvintele studiate și expuse cu meșteșug sau decât serviciile pompoase, dar din care lipsește duhul rugăciunii adevărate. Pe de altă parte, Sf. Grigorie cel Mare atrage atenția că de multe ori reușita unei predici poate determina o prea mare încredere în sine, odată cu auto-supra-aprecieri deplasate. În aceste cazuri, *predicatorul trebuie să trezească în el frângerea de sine și să trăiască cu smerenie sfântă.* Ca nu cumva el, care face să înflorească sănătatea altora, vindecând rănile, să se îmbolnăvească el însuși, neîngrijindu-se de sănătatea lui[422]. A fi smerit nu înseamnă însă a fi timid și inert. Cuvântul predicatorului trebuie să zboare și să planeze ca un vultur. Fiecare preot este mandatat să predice de către arhiereu, iar între însemnele arhierești se enumeră și „vulturul". De aceea, precum vulturul zboară mai sus decât orice pasăre, așa cuvântul predicii trebuie să aibă putere și înălțime, mai presus de orice altă învățătură omenească. Iar locul consacrat predicării este amvonul, împodobit cu anumite însemne, sculptate în lemn sau metal (sau pictate), care au un profund caracter

[421] Rudolf Bohren, „Was dem Sprecher der Hochsprache auszeichnet, ist Demut", în vol. R. Bohren, *Predigtlehre*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1972, p. 306.

[422] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea Regulei Pastorale*, p. 209.

simbolic: *porumbelul*, simbol al puterii Duhului Sfânt; *Crucea*, simbol al credinţei şi jertfelniciei; *ancora*, semn al speranţei; *inima*, simbol al dragostei; *trâmbiţa*, simbolizând propovăduirea/vestirea Evangheliei, dar şi tăria întru apărarea dreptei credinţe[423]. Să avem conştiinţa, în acelaşi sens, că smerenia nu este doar o manifestare a inimii; este, totodată, o dovadă de inteligenţă a minţii, care-i conferă slujitorului ştiinţa de a se comporta, potrivit expresiei: „Ştie să se poarte/comporte!". Pagini de rară frumuseţe despre smerenie, în sensul „ştiinţei" comportamentale, ne-a lăsat profesorul Teodor M. Popescu – „preotul fără reverendă", cum a fost numit, pe bună dreptate. Este ilustrativ, credem, acest fragment:

> „Omul smerit este sfios, nu iese din firea lui, nu strigă, nu cere, este fără pretenţii şi fără ambiţie, blând, paşnic, răbdător, sincer, îngăduitor, curat şi drept. Omul smerit nu este încrezut, nu se laudă singur, nu caută nici lauda altora. Se mulţumeşte cu puţin, nu cere şi nu primeşte ceea ce nu i se cuvine, stă la urma tuturor şi chiar nedreptăţit sau păgubit, îndură fără a se plânge şi răzvrăti. Pentru cele ce nu cere, de care se lipseşte sau de care este socotit lipsit, el adună în sufletul său comoară de bune gânduri şi simţăminte, şi pe cât se pare de neîndemânatic sau sărac în însuşirile care arată pe oameni făloşi, isteţi şi îndrăzneţi, lăudaţi de alţii sau temuţi, pe atât posedă în sine nebănuite însuşiri frumoase şi plăcute de om duhovnicesc"[424].

(c) Discreţia este o manifestare superioară a smereniei. *Discret* nu înseamnă doar a şti să păstrezi secretele ce ţi se încredinţează, ci şi a te manifesta cât mai simplu, natural, cuviincios, măsurat, sobru, cumpătat ş.a. În *DEX*, adjectivul *discret* împarte acelaşi câmp semantic cu termeni precum: *modest, simplu, natural, firesc, sobru, măsurat, cumpătat, chibzuit, moderat, ponderat, cuviincios, cuvios, decent, politicos, respectuos, plecat*. Predicatorul discret este cel care se fereşte de orice excentrism în idei,

[423] Pr. Ene BRANIŞTE, *Liturgica Generală*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1993, p. 104.

[424] Pr. Teodor M. POPESCU, *Meditaţii teologice*, vol. II, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, Bucureşti, 2003, p. 198.

în voce, în gesturi. *Face totul ca şi cum n-ar face el nimic*. Are conştiinţa limpede că este doar un *reprezentant* al lui Hristos, nu un *înlocuitor* al Lui. Ştie că slujeşte *in nomine Christi*, nu *in loco Christi*. Dacă are lângă el un împreună-slujitor, încearcă întotdeauna să stea cu un pas în urma lui. Făcând dovada onestităţii sale, contribuie la instaurarea unei armonii atât de necesare între fraţi. În această privinţă este revelator îndemnul Sf. Apostol Pavel adresat corintenilor: „Şi aceasta v-o spun fraţilor: că vremea s-a scurtat de acum, aşa încât cei ce au femei să fie ca şi cum n-ar avea; cei ce plâng ca şi cum n-ar plânge; cei ce se bucură ca şi cum nu s-ar bucura" (*1 Corinteni* 7, 29-30). Adică să facă totul ca şi cum n-ar face, *discret*.

(d) Discernământul sau *dreapta judecată* (numită şi *dreaptă socotinţă*) este virtutea cea mai lăudată de Sfinţii Părinţi. Pentru predicator, *discernământul* înseamnă orientarea dreaptă vizavi de locul, auditoriul şi timpul liturgic în funcţie de care îşi va rosti cuvântarea. Raportat la aceste realităţi concrete, va hotărî genul, tema, conţinutul, durata şi nivelul predicii. Discernământul este acel „juste milieu" de care vorbeşte R.P. Rambaud, în al său *Traité moderne de prédication* (premiat de Academia Franceză): „Devant guider les autres, il n'a pas le droit de les lancer dans des chemins incertains: il a obligation de leur montrer une vie sûre"[425]. Această calitate ţine, desigur, nu numai de inteligenţa slujitorului, ci mai ales de *simţirea* lui, de ceea ce numim îndeobşte *bunul simţ în predică*.

(e) Bunul simţ este considerat, de aceea, o calitate fără de care nu se poate vorbi despre personalitatea cuiva. Raportat la slujirea omiletică, bunul simţ îl ajută pe predicator în manifestarea unor atitudini esenţiale pentru reuşita predicii: respect faţă de cuvânt şi faţă de ascultători, pregătirea conştiincioasă a cuvântării, tratarea unei tematici adecvate etc. Bunul simţ îţi spune când trebuie să vorbeşti şi când trebuie să taci. *Mai ales când trebuie să te opreşti*. El îţi indică *măsura*. Iar măsura face ca orice lucru să fie frumos, după cuvintele Sf. Isaac Sirul. Unde lipseşte bunul simţ îşi face loc *nesimţirea*, unul dintre păcatele care fac din

[425] R.P. RAMBAUD, *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941, p. 122.

rostirea omiletică un eşec. Nesimţirea, vecină cu infatuarea şi suficienţa prezumţioasă, îi determină pe ascultători să îşi „astupe" urechile, chiar dacă cel care vorbeşte spune, uneori, lucruri interesante. Pe când, atunci când constată prezenţa bunului simţ, credincioşii îl ascultă cu maximă receptivitate, cu încredere şi, mai ales, *cu iubire.* Căci slujitorul de bun simţ este iubit, pentru că el însuşi, prin buna-cuviinţă ce-l caracterizează, dovedeşte iubire faţă de ascultători.

(f) Inteligenţa emoţională. Deşi inteligenţa emoţională, împreună cu empatia (la care ne vom referi puţin mai departe), se pot înscrie în şirul virtuţilor descrise anterior, considerăm mai potrivit să vorbim despre ele separat. Pe de o parte, pentru că nici inteligenţa emoţională, nici empatia nu se găsesc în tratatele clasice de omiletică cu aceste denumiri, iar pe de alta, pentru că impactul lor asupra personalităţii este covârşitor.

Noţiunea de *Inteligenţă emoţională* (*IE*, în engl. *Emotional Quotient - EQ*) a fost cunoscută la noi mai ales prin cărţile şi conferinţele lui Daniel Goleman[426]. Până la traducerea celebrului său volum *Inteligenţa emoţională* (*Emotional Intelligence. Why it can matter more than IQ*), se vorbea aproape exclusiv doar de *IQ* (*Intelligence Quotient*). Şi în zilele noastre, de altfel, diferite reviste, ziare ori site-uri invită frecvent la probe de perspicacitate pentru calcularea IQ-ului, ca „diagnostic" pentru gradul de inteligenţă a minţii. Altfel spus, dacă ai un IQ mare, eşti deştept; dacă IQ este mic, eşti mediocru ori prost... S-a crezut astfel că în ecuaţia calculelor pentru inteligenţa cuiva ar intra numai creierul, ca depozitar unic al minţii/raţiunii omeneşti. Că doar prin gândurile noastre emitem energie către exterior şi că cel mai puternic emiţător energetic din corpul uman ar fi astfel creierul, cu uriaşele sale unde electromagnetice. Cercetările psihologilor, psihiatrilor şi cardiologilor din secolul al XX-lea au dus la o concluzie uimitoare: avem un emiţător mult mai puternic de energie, şi anume *inima*, care are şi un alt rol decât cel de „pompă de sânge". Descoperirea a fost făcută iniţial de *Institutul de Cardiologie* din California. Aici s-a demonstrat apoi că acest organ

[426] Cea mai populară dintre ele: Daniel GOLEMAN, *Inteligenţa Emoţională*, trad. I. Nistor, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2001, urmată şi de alte ediţii.

miraculos este înzestrat chiar cu inteligenţă, *inteligenţa inimii*, extrem de importantă pentru noi. S-a introdus astfel conceptul de *creier al inimii*, după ce rezultatele studiilor arătau că inima are un sistem nervos suficient de complex pentru a fi recunoscut drept un „mic creier" propriu. Adică inima acţionează ca şi cum are o minte a ei şi influenţează profund felul cum percepem lumea şi cum îi răspundem. De aici deducem că fiecare om are două minţi (creiere): unul care gândeşte (creier raţional), iar altul care simte (creier emoţional). Iar calitatea relaţiei dintre creier şi inimă este capitală pentru felul de a fi al cuiva, pentru că este vorba de raportul dintre raţiune şi sentiment. Cercetătorii au descoperit că atunci când creierul trimite semnale inimii, prin sistemul nervos, inima noastră nu se supune automat. În schimb, creierul se supune tuturor mesajelor trimise de către inimă. În acelaşi sens, simţurile influenţează puternic deciziile minţii, *întrucât primul impuls este al inimii, nu al minţii.* Un alt studiu a demonstrat că inima este implicată şi în procesarea informaţiilor intuitive, că ea este mai rapidă decât creierul în receptarea şi reacţia la informaţiile despre evenimente viitoare, înainte ca acestea să se întâmple. Interesant este şi faptul că undele cerebrale ale unei persoane se pot sincroniza cu undele câmpului magnetic ale inimii altei persoane: ce gândim despre cineva poate fi simţit de acela chiar în inimă! Mai mult: simţămintele inimii, pozitive şi negative, influenţează major ADN-ul personal, dar şi al semenilor cărora le transmitem „semnale". S-au realizat experimente care au arătat că stările de iubire, de recunoştinţă, dilată, modifică lanţurile de ADN, iar în stările stres, furie, frustrare, molecula de ADN se micşorează, se contractă şi implicit blochează codurile sale. De asemenea, s-a demonstrat că aceste coduri se deblochează instantaneu dacă experimentatorii reuşeau să emită iarăşi iubire, recunoştinţă, bucurie.

Din perspectivă creştin-ortodoxă, observăm deci că, în timp ce IQ vizează gradul de inteligenţă a raţiunii, EQ se raportează la gradul de inteligenţă (simţire) a inimii, amândouă conlucrând la profilul unei raţiuni luminate de credinţă, pentru că IQ este în relaţie cu creierul raţional, iar EQ este în relaţie cu creierul emoţional. Focusarea înţelegerii ţinteşte astfel îmbogăţirea conştiinţei de sine, un autocontrol atent asupra emoţiilor şi impulsurilor, în paralel cu o cultivare la fel de atentă a empatiei. Toate

acestea conduc evident spre o creştere considerabilă a performanţelor personale. De aceea, numeroase şcoli din întreaga lume dau o tot mai mare atenţie conceptului EQ, demonstrându-se practic că „supremaţia" IQ a fost şi este o iluzie. În România, conceptul EQ este valorificat mai ales în legătură cu eforturile de consiliere şi orientare şcolară, dar poate fi la fel de util şi în plan pastoral.

Trebuie să remarcăm un fapt: ceea ce ştiinţa modernă „descoperă" şi propagă acum despre inteligenţa şi lucrarea inimii, spiritualitatea creştină a propovăduit şi a practicat dintotdeauna. În Sfânta Scriptură se vorbeşte despre inimă şi în sens metafizic, nu doar în sens fiziologic. Iată ce spune Mântuitorul: „Învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima" (*Matei* 11, 29); „Din inimă ies gândurile rele, ucideri, adultere, desfrânări, furtişaguri, mărturii mincinoase, hule" (*Matei* 15, 19). „Fericiţi cei curaţi cu inima" (*Matei* 5, 8). Sf. Apostol Petru vorbeşte de „omul cel tainic al inimii" (*1 Petru* 3, 4). Chiar în Vechiul Testament întâlnim texte ilustrative, în acelaşi sens: „Inimă curată zideşte întru mine, Dumnezeule" (*Psalmul* 50, 11); „Vă voi da inimă nouă şi duh nou vă voi da; voi lua din trupul vostru inima cea de piatră şi vă voi da inimă de carne" (*Iezechiel* 36, 26); Inima omului este un adânc: „Iscodit-au fărădelegi [...] ca să pătrundă înlăuntrul omului şi în adâncimea inimii lui" (*Psalmul* 63, 6-7). În plan duhovnicesc, inima are o anumită prioritate, fără a se neglija, desigur, grija pentru minte/raţiune. Istoria şi realităţile prezente ne arată însă că cei preocupaţi excesiv şi exclusiv pentru minte şi „deşteptăciune", fără o cultivare a simţămintelor lăuntrice, în special a iubirii, devin adesea aroganţi, manifestând o dizgraţioasă suficienţă de sine. Cât de bine surprinde Sf. Apostol Pavel acest aspect, când spune: „Cunoştinţa îngâmfă[427], iubirea zideşte" (*1 Corinteni* 8, 1).

Idealul creştin presupune ca fiecare om, în general, şi fiecare educator, în special, să realizeze o relaţie armonioasă şi echilibrată între minte şi inimă. Grija pentru una nu trebuie să obnubileze preocuparea pentru cealaltă. *Mens sana in corpore sano*, dictonul arhicunoscut al

[427] Sugestiv este faptul că pentru „îngâmfă" textul grecesc utilizează verbul φυσιοῦν – *a fi arogant, a-şi umfla pieptul*: „ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ", iar Vulgata, verbul *inflo,-are – a se umfla*: „scientia inflat, caritas vero aedificat").

lui Juvenal, poate fi aplicat şi aici, cu o mică, dar esenţială completare: *Mens sana et cor sanum in corpore sano* – deodată, luminarea minţii şi curăţirea inimii, urmând îndemnul Mântuitorului: „Pe unele să le faceţi, pe altele să nu le lăsaţi" (*Matei* 23, 23). *Metanoia* (gr. μετάνοια - *pocăinţa, schimbarea minţii, a felului de a gândi* etc.) înseamnă, în cazul temei de faţă, o schimbare mereu în bine, o îmbunătăţire a cugetului şi a simţirii, a minţii şi a inimii. Mijloacele educaţionale creştine pentru un IQ şi EQ în deplină sănătate şi armonie sunt la îndemâna tuturor: rugăciune, spovedanie, împărtăşanie, Sfânta Liturghie. Mai ales, Sfânta Liturghie! *Rugăciunea*, cuvânt şi mijloc „cheie", care cuprinde orice formă de slujire cultică, uneşte inima cu mintea; coboară mintea în inimă (nu invers!). De fapt, în rugăciunea curată are loc unirea minţii cu inima. Părintele Dumitru Stăniloae atenţionează că nu trebuie ca mintea să rămână singură, dar nici inima. O rugăciune care se face numai cu mintea este o rugăciune rece; o rugăciune care se face numai cu inima este o rugăciune pur sentimentală, care ignoră tot ceea ce ne-a dat, ceea ce ne dă şi ne va da Dumnezeu. Este o rugăciune fără orizont şi fără perspectivă, pentru că nu ştim de ce să-I mulţumim şi pentru ce Îl lăudăm pe Dumnezeu[428]. Iar mintea coborâtă în inimă nu-L mai întâlneşte pe Dumnezeu cu ajutorul minţii, ci prin simţirea prezenţei Lui. La rândul lor, emoţiile (simţămintele) sfinte şi curate favorizează o minte limpede, un grad de inteligenţă superior, determinând decizii care facilitează succesul de durată, în orice domeniu. O foarte bună ilustrare a dorinţei noastre de îmbunătăţire a IQ-ului o avem în rugăciunile care alcătuiesc *Rânduiala Sfintei Împărtăşanii*, atât în cele de dinainte, cât şi în cele de după. Iată, bunăoară, un fragment dintr-o rugăciune de mulţumire (a Sf. Simeon Metafrast):

> „Intră în alcătuirea mădularelor mele şi în toate încheieturile, în rărunchi şi în inimă, arzând spinii tuturor păcatelor mele; curăţeşte-mi sufletul; sfinţeşte-mi gândurile şi oasele; plinătatea celor cinci simţuri mi-o luminează".

[428] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Rugăciunea lui Iisus şi experienţa Duhului Sfânt*, trad. M.-C. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, ²2003, p. 67.

(g) Empatia. Cultivarea şi trăirea *empatiei* cu ascultătorii se încadrează perfect în preocuparea pentru autoeducarea inteligenţei emoţionale. În sens mai larg, empatia unui preot pentru enoriaşii săi presupune trăirea simţămintelor de milă faţă de toate necazurile lor, ca şi cum ar fi propriile necazuri. În sensul mai restrâns, omiletic, odată cu manifestarea compasiunii de toată vremea, predicatorul empatic dovedeşte în toate predicile că gândurile sale sunt mereu îndreptate spre credincioşi, nu spre sine; că în predici se reflectă problemele şi simţămintele lor, nu ambiţii şi preocupări personale, ori idei şi filosofii „savante", prin care să-şi etaleze erudiţia şi abilităţile retorice. Din dragoste părintească sinceră, iubitoare şi *empatică*, predicatorul milos se va strădui tot timpul să vorbească pe înţelesul tuturor, fără să cadă în ispita „teologhisirii" demonstrative, cum din păcate constatăm în cazul unora, care uită de cei pe care îi au în faţă şi îşi auto-satisfac auzul cu subtilităţi şi farafastâcuri, adesea nedigerabile, gândindu-se la ei şi nu la credincioşi, *păsându-le de ei, şi nu de cei daţi în păstorire.* În această privinţă, este extrem de valoroasă atenţionarea Părintelui profesor Sebastian Chilea:

> „Predicatorul se găseşte în situaţia aceasta: are un public pentru o temă, nu o temă pentru un public. Acest fapt îl obligă pe predicator să se adapteze publicului său până la totala contopire cu el"[429].

Aceasta este, concret, *empatia.* Termenul, împrumutat din vocabularul grecesc, exprimă foarte bine relaţia de comunicare şi comuniune dintre predicator şi ascultători. *Empatia* (gr. ἐν - *în, în interior*; πάθος - *suferinţă, pătimire*) este, aşadar, *capacitatea de a recunoaşte şi a împărtăşi sentimentele experimentate de către o altă persoană, cum ar fi tristeţea sau fericirea, fără să le fi trăit neapărat tu însuţi.* Etologii clasifică relaţionările empatice în câteva categorii: *empatia de gândire, empatia de acţiune, empatia de afecte* ş.a. Predicatorul de vocaţie trăieşte empatic, în primul rând pentru că este (trebuie să fie!) un om cultivat, drept, inteligent, bun, cu suflet cald, altruist şi afabil, căruia să-i fie cu totul străine mediocritatea, orgoliul, nedreptatea, răutatea, zgârcenia şi indiferenţa.

[429] Pr. Sebastian CHILEA, „Predica de succes", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 1-3, p. 38.

În concluzie, *predicatorul cu personalitate este slujitorul care dovedeşte zel apostolic, purtător al unei mari şi discrete iubiri: faţă de Dumnezeu, Care i-a acordat misiunea sacră a propovăduirii, şi faţă de credincioşii încredinţaţi spre păstorire. Având grijă să-şi cultive inteligenţa emoţională, fără să ignore importanţa luminării inteligenţei raţionale, propovăduitorul va fi un om cu autoritate, aceasta decurgând, pe de o parte, din cunoştinţele intelectuale, pe de alta, mai ales din însuşirile unei vieţuiri morale exemplare.* Aşa cum bine arată J.M. Bochenschi, echilibrul celor două preocupări vădeşte conştientizarea că există compatibilităţi, dar şi diferenţieri între autoritatea ştiinţifică, numită şi „epistematică" (ἐπιστήμη - *ştiinţă, cunoştinţă*), şi autoritatea „deontică" (δεῖσθαι - *a avea nevoie, a necesita, a trebui*).

Este interesantă, în acelaşi sens, radiografia autorităţii autentice pe care o face Andrei Pleşu, în volumul *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste* (Ed. Humanitas, 2012). Domnia sa evidenţiază faptul că un slujitor, pe orice treaptă ar fi (preot, ierarh etc.), are autoritate numai dacă dovedeşte ascultare şi supunere faţă de izvorul autorităţii, Hristos - *Piatra cea din capul unghiului.* În parabola despre lucrătorii viei, Andrei Pleşu atrage atenţia că atunci când „uită" şi nu ascultă de adevăratul Proprietar al viei, uitând şi faptul că Acelaşi Proprietar le-a dat şi puterea de a lucra în vie, slujitorii devin nevrednici:

> „Parabola lucrătorilor nevrednici ai viei e o parabolă a răspunderii pe care orice căpetenie religioasă o are pentru turma care i-a fost dată în grijă. Orice ierarh poate fi tentat de o «vrednicie» nevrednică. De preluare în contabilitate proprie a «rodului» obţinut, de blocaj într-un simţ «gospodăresc» imanent, cu obnubilarea treptată a simţului pentru Cel Care i-a delegat gospodăria. Simone Weil deplânge, la un moment dat, tendinţa unor reprezentanţi ai clerului de a pune Biserica în locul lui Iisus. Din transparenţă care să deschidă către mesajul fondator al credinţei, devin piatră de poticnire: deviază receptivitatea enoriaşilor de la Dumnezeul Cel Viu către suficienţa unei instituţii. Autoritatea hristică, a «moştenitorului» care se dăruieşte e înlocuită de autoritatea pământească a moştenitorului care *acumulează* şi dispune de moştenirea lui, ca de o posesiune privată. E replica terestră a răzmeriţei

provocate în ceruri de îngerii căzuți. Căzuți pentru că, ființe create, au vrut să uzurpe autoritatea Creatorului"[430].

VII.5. **Ascultătorii predicii. Implicații misionare**

Responsabilitatea actului omiletic aparține integral slujitorului consacrat, dar reușita unei predici nu depinde exclusiv de prestația lui. Dimensiunea învățătorească a cultului divin are finalitate numai dacă enoriașii sunt receptivi la mesajul didactic al predicatorului. Însăși predica desăvârșită a Mântuitorului nu a rodit decât acolo unde urechile ascultătorilor erau „deschise". Să ne amintim: Mântuitorul constată cu tristețe că se împlineau cuvintele Proorocului Isaia, cu o anumită parte a „poporului ales", când spune: „Inima acestui popor s-a împietrit și urechile lor greu aud și ochii lor s-au închis, ca nu cumva cu ochii să vadă și cu urechile să audă și cu inima să înțeleagă și să-și revină și Eu să-i vindec" (cf. *Matei* 13, 15); dar fericește, totodată, mulțimile care dovedeau receptivitate: „Fericiți sunt ochii voștri că văd și urechile voastre că aud!" (*Matei* 13, 16). Nu întâmplător, după aceste remarci, Mântuitorul rostește Pilda Semănătorului, în care „orbirea" și „surzenia" apar în trei dintre cele patru locuri în care a căzut sămânța. Abia în al patrulea loc avem de-a face cu vederea și ascultarea, propriu-zis cu receptivitatea optimă! La nivelul parohial de astăzi deseori trăim sentimentul că vedem „în oglindă" actualizarea imaginii acestei parabole, mai ales la orașe. Astfel că se desprinde pe moment o primă remarcă: vorbind (pe bună dreptate) despre calitățile *sine qua non* ale predicatorului, trebuie să admitem și discutarea unor calități minimale în ceea ce privește auditoriul. În același sens, dacă preotul este dator să predice corect învățătura Bisericii, credincioșii au datoria să facă efortul de a se pregăti pentru ascultare și pentru a transpune apoi învățăturile în viața de toate zilele.

Problematica ascultătorilor predicii se va axa pe trei coordonate: *adaptarea, comunicarea* și *receptarea (receptivitatea)*.

[430] Andrei PLEȘU, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, București, 2012, p. 134.

VII.5.1. *Adaptarea predicatorului*

Adaptarea predicatorului vizează, la rândul ei, trei ținte majore: *(1)* ortodoxia; *(2)* ascultătorii; *(3)* sinele.

(1) Adaptarea la ortodoxie obligă la un conținut și la o rostire în armonie totală cu dreapta-credință, sub toate aspectele: doctrinar, cultic, canonic etc. Orice abatere a predicii de la norma credinței compromite scopul sacru al Amvonului, acela de a-i călăuzi pe ascultători pe drumul adevărat al mântuirii.

(2) Adaptarea la ascultători presupune dimensionarea conținutului predicii și a limbajului la nivelul de înțelegere al credincioșilor. Cel mai adesea recurgem la un nivel mediu de prezentare a învățăturilor, simplu (dar nu simplist!), pentru a facilita o receptivitate optimă a tuturor celor pe care-i avem în față. Este adevărat că de multe ori între cei care ascultă predica se numără și intelectuali, pentru care suntem uneori tentați să vorbim mai elevat. Dar nu trebuie să ne îngăduim vreodată această plăcere ispititoare, sacrificându-i pe cei simpli, care sunt, de altfel, *majoritari*, la aproape toate serviciile divine. Iar intelectualii cu adevărat credincioși, smeriți și duhovnicești, nu se vor simți lezați niciodată dacă în predică nu vom utiliza neologisme sau nu vom intra în detalii dogmatice complicate, despre perihoreză, apropriere, epectază etc. Dimpotrivă, dacă vom cădea în ispita „teologhisirii înalte", aceiași intelectuali ne vor suspecta de snobism, prețiozitate și chiar lipsă de discernământ. Pe de altă parte, diversitatea ascultătorilor la nivel social cere preotului multă destoinicie pastorală în cuvânt și faptă, pentru a se raporta persuasiv tuturor, dar și fiecărui suflet în parte, cu leacul potrivit simțămintelor de tot felul. În aceste sens, Sf. Grigorie Teologul se dovedește un fin diagnostician, când spune:

> „Pe unii oameni îi vindeci cu cuvântul; pe alții îi îndrepți cu pilda vieții tale. Unii au nevoie de bold, alții de frâu. Pe cei leneși și greu de mișcat spre bine trebuie să-i deștepți cu lovitura cuvântului; iar pe cei peste măsură de înfierbântați cu duhul, pe cei care-s greu de stăpânit în pornirile lor, care-s ca niște mânji iuți ce sar țarcul lor, pe aceștia îi faci

mai buni dacă-i strângi şi-i opreşti cu cuvântul. Unora le este de folos lauda, altora mustrarea; dar şi una, şi alta, la timpul lor; că vatămi dacă lauzi sau mustri fără socoteală şi când nu e timpul"[431].

Să fim atenţi, iarăşi, mai ales la slujbele ocazionale (cununii, înmormântări etc.), la care, potrivit observaţiei juste a lui William Nothstine, întâlnim adesea cele mai multe „tipuri de public" (şapte, spune el): *ostil-activ, ostil, neutru, indecis, neinformat, susţinător, susţinător-activ*[432]. În faţa unui auditoriu atât de divers, predicatorul ar trebui, în prealabil, să rostească în taină câteva întrebări esenţiale cu privire la publicul din faţa sa: Cui mă adresez? Cât timp îmi vor acorda? Ce pregătire au participanţii? Ştiu ei ceva despre subiect? Trebuie să conştientizăm, de asemenea, că profilul ascultătorului nu vizează doar individul, ci face referire şi la cunoaşterea conţinutului istoric, socio-cultural şi etnic al *contextului* vieţii cotidiene. De aceea, abia după înţelegerea contextului poţi fi sigur că ai o perspectivă corectă asupra credincioşilor şi că te poţi raporta obiectiv la viaţa lor, pentru o legătură directă şi reală între predică şi auditoriu. Din această cauză unii omileţi mai radicali, ca, de pildă, Robert P. Waznak, consideră cunoaşterea ascultătorilor ca o condiţie *sine qua non* a predicării. Altfel spus, ascultarea „poveştilor" credincioşilor este o precondiţie a predicării[433].

Adaptarea eficientă la ascultători poate fi instrumentată numai prin diagnosticarea şi evaluarea corectă a componenţei auditoriului. Mai întâi, trebuie făcută distincţie între participanţii la slujbele obişnuite, din duminici şi sărbători, şi cei de la slujbele ocazionale. La cele obişnuite, ascultătorii predicii sunt, în general, enoriaşi cunoscuţi, statornici, în mare măsură câştigaţi pentru Hristos. În faţa lor se rostesc de obicei omilii,

[431] Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoţie*, 30-31, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie din Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, pp. 244-245.

[432] William L. Nothstine, *Arta convingerii*, trad. A. Bădescu, Ed. Codecs, Bucureşti, 1998, pp. 28-30.

[433] Robert P. Waznak, *Sunday after Sunday. Preaching the Homily as Story*, Paulist Press, New York, 1983, p. 81.

predici tematice şi panegirice. Sigur, impactul pozitiv sau negativ este direct proporţional cu nivelul reuşitei acestor predici, inclusiv cu nivelul personalităţii propovăduitorului. O grijă specială trebuie avută însă la slujbele ocazionale (botezuri, cununii, diverse sfinţiri, înmormântări, parastase etc.), unde auditoriul este special. Conform normelor omiletice, la slujbele ocazionale se utilizează pareneza sau cuvântul de circumstanţă. Întrucât impactul cu ascultătorii parenezei este mai delicat decât în cazul predicii obişnuite, vom face câteva remarci speciale cu privire la aceasta categorie. Desigur, multe dintre observaţiile ce vizează ascultătorii parenezei sunt valabile şi pentru cei de la slujbele din duminici şi sărbători. Dar impactul pastoral-misionar la slujbele ocazionale este cu totul special. La unele dintre aceste slujbe (cununii, înmormântări etc.), întâlnim participanţi care nu calcă niciodată prin Biserică. Dintre aceştia unii sunt atei, alţii membrii altor confesiuni. Tocmai de aceea, parenezele trebuie să îmbrace aproape de fiecare dată haină misionară. Auditoriul parenezei este un amestec rezultat din adunarea la un loc a creştinilor obişnuiţi, care frecventează regulat Biserica, cunoscuţi bine de preot, şi a unor oameni veniţi ocazional, unii dintre ei din alte localităţi, în general necunoscuţi. Primii pot fi încadraţi în ceea ce numim *membrii comunităţii parohiale*, cei din urmă situându-se în *categoria publicului larg*. Tema, conţinutul, timpul şi modul de adresare vor trebui să ţină seama şi de unii, şi de alţii, cu o uşoară atenţie în plus faţă de cei din urmă. Aşadar, o primă subliniere pe care o facem este că *elementele de circumstanţă sunt hotărâtoare*. Aici intră în calcul, cu preponderenţă, regulile de comunicare, care le includ şi pe cele care privesc adaptarea. Sf. Grigorie cel Mare este cu totul realist când spune:

> „Aceleaşi ierburi pentru unele animale slujesc de hrană, pentru altele, în schimb, sunt aducătoare de moarte. O fluierătură domoală îmblânzeşte pe cai, iar pe căţei îi asmute. Aceeaşi medicină, în timp ce vindecă o boală, înrăutăţeşte pe alta. Pâinea întăreşte viaţa celor mari, iar viaţa celor mici o ucide. De aceea, cuvântul şi limbajul trebuie să ţină seama de capacitatea ascultătorilor"[434].

[434] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea Regulei Pastorale*, pp. 88-89.

Desigur, auditoriului parenezelor, în mare parte necunoscut, nu i se poate aprecia *capacitatea* acestuia de receptivitate, decât cu o mare aproximație, în funcție de posibilitatea prelucrării elementelor de circumstanță. Însă, chiar dacă posibilitățile de cunoaștere ale acestora sunt reduse considerabil, comparativ cu cele din sânul comunității parohiale, nu sunt reduse în întregime, totuși. Pentru orice gen de pareneză, preotul poate să aibă o imagine oarecare vizavi de auditoriul respectiv. Fred B. Cradock, un remarcabil teoretician al Omileticii, propune, alături de metodele obișnuite de cunoaștere psihologică a credincioșilor (i.e. metoda *formală*, care ține de informarea generală a slujitorului prin lecturi, vizionări TV, la cinema, teatre, citirea presei etc. – toate pentru a simți „pulsul" cotidian –, și metoda *informală*, care presupune culegerea de date concrete asupra unei familii, grup de credincioși, prin toate mijloacele pastorale: vizite acasă, vizite la spitale, dialogul cu alți slujitori ș.a.), o cale mai puțin descrisă în cursuri și manuale: *metoda imaginației empatice*. Prin „imaginație empatică", Cradock înțelege „capacitatea unui grad ridicat de înțelegere a celuilalt, fără să fi trăit dificultățile de viață ale lui". În această situație se găsește de multe ori slujitorul în cazul evenimentelor triste din viața credincioșilor. Fără să fi trecut neapărat prin necazurile respective, preotul se va identifica total cu durerile păstoriților. Cugetând asupra lor, va include în pareneză elementele pe care le așteaptă ascultătorii. Dar nu numai la evenimentele triste. Preotul se identifică, deopotrivă, și cu momentele de bucurie ale păstoriților, insistând în consecință pe elementele concrete de bucurie trăite de ascultătorii respectivi. Este ceea ce am subliniat și atunci când am nominalizat empatia printre calitățile moral-duhovnicești ale predicatorului. Concret, *imaginația empatică* poate suplini cu succes lipsa posibilităților de cunoaștere directă a multora dintre participanții la un eveniment sau altul. Mai simplu spus, preotul trebuie să se considere în rândurile și chiar în locul ascultătorilor; adică *să se numere printre ascultători* sau, cum afirmă C. Möller, „predicatorul să fie primul ascultător al predicii sale"[435].

[435] Christian MÖLLER, „Erste Hörer seiner predigt", în Chr. MÖLLER, *Seelsorglich predigen* (*Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorgeund Gemeinde*), Göttingen, ²1990, p. 83.

Un alt aspect delicat al problemei, dependent de coeficientul de participare al „necunoscuților" la slujbele ocazionale, mai ales din rândurile ateilor și eterodocșilor, constă în *suspiciunea* și chiar *ostilitatea* prin care se manifestă unii dintre aceștia vizavi de preotul predicator – chiar dacă nu cu voce tare, cel puțin prin priviri piezișe și uneori prin gesturi dezaprobatoare. Întâlnim astfel de cazuri mai ales la cununii și înmormântări. Astfel de inși sunt foarte sensibili la abordarea unor teme doctrinare controversate. Predicatorul este suspectat de intenția de „manipulare", „prozelitism" sau, cel puțin, de a-i pune într-o lumină defavorabilă comparativ cu creștinii ortodocși. Desigur, pentru preîntâmpinarea unor astfel de suspiciuni, preotul va utiliza la maximum tactul, discreția și experiența pastorală. O bună atenționare, în acest sens, face Părintele profesor Nicolae Balcă:

> „Fii atent la *ce* spui și *cum* spui, ca să nu provoci anumite prejudecăți și rezistențe mentale sau morale în ascultător. Nu ataca punctele *nevralgice*, decât dacă este neapărată nevoie. Evită aluziile și personalizările"[436].

Pe de altă parte, nici nu se va lăsa timorat sau copleșit de răceala unui auditoriu infidel. Datoria învățătorească trebuie împlinită chiar și atunci când auditoriul este complet „surd" la mesajul omiletic. Sf. Ioan Gură de Aur este atât de convingător în acest sens:

> „După cum izvoarele curg când nimeni nu vine să bea din ele, fântânile se umplu chiar când nimeni nu vine să scoată din ele și râurile își urmează cursul chiar dacă nimeni nu vine să soarbă din ele, tot așa și predicatorul trebuie să-și plinească calea ce ține de misiunea sa chiar dacă nimeni nu vine să-l asculte. Aceasta este legea pe care Dumnezeu cel iubitor de oameni ne-a prescris-o nouă celor ce am primit slujba cuvântului: de a nu înceta niciodată să predicăm, fie că ne ascultă cineva, fie că nu"[437].

[436] Arhid. Nicolae BALCĂ, *Curs de Omiletică* (dactil.), în Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din București, cota 19351-19356, s.a., p. 578.

[437] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Cuvântarea întâi despre Lazăr* (*De Lazaro concio prima*), 1, în *PG* 48, col. 963.

(3) Adaptarea la sine însuşi se referă la conştientizarea predicatorului asupra propriilor posibilităţi şi limite. Nimeni nu ne cere să spunem ceea ce nu ştim (încă!), nici să folosim expresii ori cuvinte a căror semnificaţie n-o stăpânim. Prezentarea unei informaţii receptată fragmentar sau greşit înţeleasă ne poate face adesea ridicoli în faţa ascultătorilor. De aceea, nu ne vom angaja niciodată la tratarea unor subiecte care ne depăşesc sau pentru care, mai simplu spus, *nu ne ţin puterile*. Aventurarea pe „terenuri minate" reprezintă un risc major, păgubos pentru ascultători, dar mai ales pentru predicator.

VII.5.2. *Comunicarea în predică*

Comunicarea în predică, la rândul ei, este tot tridimensională: *(1)* cu Dumnezeu; *(2)* cu ascultătorii; *(3)* cu sine însuşi.

Enunţarea acestor trei dimensiuni ne atenţionează asupra faptului că predica nu este un act singular, ci sinergic. Nu este monolog, ci *întreită convorbire*. El se desfăşoară prin conlucrare şi comuniune simultană: pe verticală, cu Dumnezeu; pe orizontală, cu ascultătorii şi cu sine însuşi.

(1) Comunicarea cu Dumnezeu. Atât în cursul redactării, cât şi în timpul rostirii predicii, predicatorul trebuie să conştientizeze conlucrarea neîncetată cu Dumnezeu. Întâi de toate, mesajul omiletic nu este de la el, nici de la oameni, ci de la Dumnezeu. El este nu doar Creatorul lumii, în general, ci şi al cuvântului, al învăţăturii. Predicatorul preia acest mesaj şi-l transmite apoi ascultătorilor. Desigur, „preluarea" şi „transmiterea" nu sunt simple acte mecanice. Mesajul divin este receptat, însuşit, experimentat, apoi formulat pe înţelesul obştesc al credincioşilor. Astfel, etapele pregătirii predicii (numite îndeobşte *apropiată* şi *îndepărtată*) se desfăşoară sub semnul sinergiei divino-umane, în care Dumnezeu are, desigur, rolul esenţial, dar, prin marea Sa bunăvoinţă, ne face şi pe noi părtaşi ai actului omiletic. Este un extraordinar privilegiu să fim împreună-lucrători cu Dumnezeu în slujirea învăţătorească! De aceea, predica (şi tot ce înseamnă ea: conţinut,

formă de exprimare, acţiune etc.) poartă neîncetat pecete divină. Nu doar predicatorul vorbeşte, ci, prin el, Însuşi Dumnezeu. În acelaşi timp, predica nu este ascultată doar de către credincioşi, ci Însuşi Dumnezeu o ascultă. Numai cu această conştiinţă în suflet predicatorul se va strădui să acorde receptivitate maximă mesajului revelat, totodată să cultive o comunicare optimă cu izvorul revelaţiei, Dumnezeu.

(2) Comunicarea cu ascultătorii se întemeiază pe conştientizarea predicatorului că cei care ascultă predica nu sunt simpli spectatori, o masă inertă de urechi, ci *parteneri de dialog*. Mai mult, prin aceeaşi bunăvoinţă proniatoare a lui Dumnezeu, ascultătorii înşişi întregesc caracterul sinergic al actului omiletic, constituindu-se în factori[438] *efectivi* ai predicii. Ei nu doar ascultă predica, ci *o fac!* Mesajul revelat, unic şi neschimbabil în sine, va fi transmis în aşa fel încât să răspundă aspiraţiilor credincioşilor, nu doar sufleteşti, ci şi materiale, ambele aspiraţii în acord, desigur, cu norma credinţei. De aceea, predicatorul trebuie să cunoască aceste aspiraţii, iar cunoaşterea presupune dialog, implicare misionar-pastorală etc., „cu timp şi fără timp" (*2 Timotei* 4, 2), înainte de predică, desigur, dar nu numai. Un dialog tainic are loc chiar în timpul rostirii predicii, iar predicatorul trebuie să-şi exercite cu măiestrie şi fineţe spiritul de observaţie, intuind problemele şi întrebările ascultătorilor, străduindu-se apoi să răspundă la ele. Feedback-ul acţionează nu doar după încheiere, ci şi în timpul rostirii predicii, pas cu pas. Practic, cel care vorbeşte „ascultă" chiar în timpul rostirii, iar publicul „vorbeşte" chiar dacă pare că ascultă în tăcere discursul. Cum „vorbeşte" receptorul discursului public? Prin intermediul acelor semnale şi indicii de natură nonverbală (expresii faciale şi ale ochilor, posturi şi manifestări fizice discrete, care reflectă variaţiile stării de receptivitate), pe care vorbitorul atent le recepţionează de la auditoriu şi pe care le interpretează în strânsă legătură cu mesajul său.

În relaţia interpersonală predicator – ascultători este interesant să amintim şi semnificaţia termenului *comunicare*. Verbul latin

[438] În limba latină, *factor,-oris* este un substantiv agent derivat al verbului *facio,-ere – a face, a elabora.*

communico,-are este legat de adjectivul *munis,-e*[439], care înseamnă *îndatoritor, care își face datoria, serviabil*. Un alt izvor etimologic ar fi cuvântul *municus*[440], din care a derivat *communicus*, un posibil strămoș al lui *communicare*, termen care a circulat inițial cu sensul de „punere în comun a unor lucruri de indiferent ce natură"[441].

Filosoful Constantin Noica face un pas mai departe: *comunicare* și *cuminecare* sunt termeni înrudiți, chiar dacă diferă semantic[442].

Din punctul nostru de vedere, în ambele cazuri este vorba de *împărtășire*: la predică, *cuminecare prin cuvânt*; euharistic, *cuminecare cu Sfintele Taine*. Conchidem, așadar, că o bună comunicare cu ascultătorii înseamnă o *împărtășire/cuminecare* de ambele părți: credincioșii din cuvintele predicatorului; predicatorul din rostirile tainice și semnalele credincioșilor.

(3) Comunicarea cu sine însuși (intrapersonală). Importanța și caracterul acestei dimensiuni transpare din celelalte două, explicate anterior. Învățătura revelată și aspirațiile credincioșilor se întâlnesc, de fapt, în ființa predicatorului, în mintea și inima lui. Astfel, atunci când vorbește, predicatorul nu spune ceva din afară, nici nu rostește doar din vârful buzelor ceea ce a văzut și auzit oarecum în treacăt, ci va predica o învățătură care a pătruns adânc în sufletul lui, este convins de importanța ei și a experimentat-o personal, nu doar cerebral și declarativ, ci mai ales prin fapte concrete. Comunicarea cu sine însuși presupune completarea „ascultării": predicatorul ascultă mesajul divin, ascultă problemele credincioșilor, dar ascultă și glasul tainic al propriei conștiințe, pentru că, odată cu factorii enumerați mai sus, propria conștiință (și personalitate) reprezintă un factor esențial în elaborarea și rostirea predicii.

[439] Adjectivul *munis,-e* s-a dovedit în plan lexical foarte prolific: *immunis – scutit de sarcini, exceptat de la împlinirea unei datorii*; *communis – ce aparține mai multora sau tuturor*; cf. sensul sintagmei „trăsături comune" etc.

[440] Cu varianta oscă: *muiniku*.

[441] Mihai Dinu, *Comunicarea. Repere fundamentale*. Ed. Algos, București, 2000, pp. 24-25.

[442] Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Ed. Eminescu, București, 1978, p. 189.

VII.5.3. *Receptarea/receptivitatea*

Analizăm pe scurt ambele noțiuni, întrucât ele se completează și decurg una din cealaltă. „Pe scurt", adică strictul necesar aici, asociat *de și cu* „ascultătorii predicii", pentru că ne vom mai întâlni cu problematica receptării/receptivității și în partea a doua a cursului, la capitolul al IX-lea: *Rostirea și receptarea predicii*. Deși termenul *receptare* poate fi considerat un neologism, având în vedere că în cursurile și manualele mai vechi de *omiletică* nu este utilizat, în bibliografia relativ recentă el se articulează în mod fericit termenilor clasici de specialitate, având în vedere că este un cuvânt „clasic", la rândul său. Latinescul *recipio,-ere*, care stă la baza formelor uzitate în limba română, înseamnă, între altele, „a primi, a primi *în* sine, *la* sine, în casă etc.". De aceea, în *DEX*, termenul *receptiv* beneficiază de un repertoriu semantic mai larg: *receptiv – capabil de a învăța/asimila ușor, de a primi cu interes mesajele*. Iar între sinonimele substantivului *receptivitate* sunt menționați și termenii: *deschidere, sensibilitate*, dar și, atenție!, *molipsire* (de o boală). Așadar, pe de o parte, este *receptiv* cel deschis a primi învățătura, pe de alta, cel care se lasă „contaminat" de ea.

Aceste nuanțe semantice ne indică faptul că receptarea, în sens omiletic, înseamnă mai mult decât simpla auzire și ascultare a predicii. Înseamnă dorință de a înțelege învățăturile și de a le apropria. Într-o expresie cu „tâlc", Sf. Ierarh Mucenic Antim Ivireanul tocmai acest sens vrea să-l releve: „Ce ascultați, să auziți!"[443]. Adică: ce ascultați cu urechile, să auziți și *să înțelegeți*, cu toată ființa voastră. Ascultătorii predicii cu adevărat receptivi sunt asemănați cu pământul roditor despre care Mântuitorul Iisus Hristos spune în Pilda Semănătorului: „Iar cea de pe pământ bun sunt cei care, auzind cuvântul cu inimă curată și bună, îl păstrează și rodesc întru răbdare" (*Luca* 8, 15). Expresia „cu inimă curată", deloc întâmplătoare, ne duce cu gândul la Ziua Cincizecimii, când, în urma cuvântării Sf. Apostol Petru, ascultătorii receptivi „au fost

[443] Proverbul face parte din capitolul *Cugetări comentate din opera lui Antim Ivireanul* și este trecut sub genericul *Înțelegere*, în vol. Mihai Rădulescu, *Antim Ivireanul. Învățător. Scriitor. Personaj*, Ed. Ramida, București, 1997.

pătrunşi la inimă", au întrebat „ce să facem?" şi s-au botezat în aceeaşi zi (*Faptele Apostolilor* 2, 37, 41). Acesta este semnul receptivităţii optime: *pătrunderea la inimă*, cu harul credinţei, urmată de *faptele credinţei*.

Analitica raportului dintre parabole şi receptivitate. Întrucât o mare parte a predicilor noastre duminicale au în obiectiv parabolele (pildele) Mântuitorului, considerăm oportun să diagnosticăm, fie şi pe scurt, receptivitatea în raport cu pildele, atât în contextul istorico-biblic, cât şi în cel actual. În sprijinul acestui demers apelăm din nou la volumul lui Andrei Pleşu, intitulat *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*. Cartea dezvăluie o mare şi sinceră dorinţă de receptivitate faţă de mesajele Mântuitorului, iar analizele autorului consună, credem, cu la fel de sincerele căutări ale multor creştini contemporani, în speţă intelectuali, dar nu numai. Mai mult, această carte trimite la o bibliografie impresionantă, în cuprinsul căreia, deşi nu atât cât ar trebui, se regăsesc şi un număr însemnat de repere patristice ortodoxe. Plecând de la cuvintele Mântuitorului: „Vouă vi s-a dat să cunoaşteţi tainele împărăţiei cerurilor, dar acestora nu li s-a dat", şi: „De aceea le vorbesc în parabole, că ei văd fără să vadă şi aud fără să audă şi nici să înţeleagă" (*Matei* 13, 11, 13), autorul încearcă să răspundă la întrebarea: Cine sunt, la urma urmei, cei care înţeleg şi cei care nu înţeleg? Aşa cum ar trebui să ne întrebăm şi noi: Care ascultători înţeleg predicile noastre şi care nu le înţeleg? Întreaga demonstraţie ţinteşte spre un singur răspuns: Înţeleg cei *receptivi*. Nereceptivi, în vremea Mântuitorului, erau cei cantonaţi în „dreptatea" Vechiului Legământ, iar cei receptivi erau cei deschişi iubirii Noului Legământ. De aceea, în conferinţele care au însoţit lansarea cărţii, Andrei Pleşu a vorbit, pe bună dreptate, de o „analitică a receptivităţii". Rezumăm foarte pe scurt excelenta demonstraţie a autorului: Şi în vremea Mântuitorului, şi astăzi, cei receptivi sunt cei care se situează *înăuntru*, adică cei ataşaţi de Iisus, şi atunci, şi acum, i.e. cei care se găsesc *înăuntrul Împărăţiei propovăduite şi întemeiate de Mântuitorul* – mai concret, *înăuntrul Bisericii*, al cărei Cap este El, Hristos. Între cei ce pot fi socotiţi „înăuntru" se numără cei cu haină de nuntă, fecioarele înţelepte, slujitorii care priveghează etc. Dintre oamenii de astăzi, sunt socotiţi „înăuntru" cei care veghează şi se pregătesc pentru o viaţă creştină firească şi, totodată, pentru un sfârşit

creştinesc, dar şi pentru venirea Mirelui. Cei ce rămân „în afară" sunt, în ultimă instanţă, cei ce refuză împărăţia, până în ultima clipă a vieţii lor. Pe de altă parte, relaţia „în afară – înăuntru" este văzută nu doar sub aspect soteriologic, ci şi misionar:

> „A fi *în afară* nu e o condamnare ireversibilă. Cine se decide *să iasă* din condiţia exteriorităţii (dar să o facă liber, din iniţiativă proprie, fără cârje, fără stimulente miraculoase), sfârşeşte prin a vedea lumina care emană din vârful sfeşnicului. *Mai mult, odată intrat în spaţiul intim al dialogului cu Hristos, credinciosul poate să iasă din nou în afară, de data aceasta ca propovăduitor, ca agent misionar al luminii* (s.n.)"[444].

Fără intenţia de a-i aduce reproşuri autorului, demonstraţiei (cărţii, în general) îi lipseşte însă dimensiunea cultică, liturgică. Totuşi, acest fapt este de înţeles pentru un laic care îşi propune un traseu aproape exclusiv biblic.

Văzând lucrurile şi din perspectiva sacerdoţiului, *a fi înăuntru* înseamnă, mai presus de toate, a fi integrat liturgic în Biserica lui Hristos – Împărăţia lui Dumnezeu pe pământ. Cât de bine exprimă, bunăoară, acest fapt (*ca de altfel, întreaga problematică a receptivităţii*) unul din troparele Deniei din Săptămâna Mare:

> „Iată, Mirele vine în miezul nopţii şi fericită e sluga pe care o va afla priveghind. Iar nevrednică-i aceea pe care o va afla lenevindu-se. Vezi, dar, suflete al meu, cu somnul să nu te îngreuiezi, ca să nu te dai morţii şi *afară de Împărăţie să te încui*. Ci te deşteaptă, strigând: Sfânt, Sfânt, Sfânt Eşti Dumnezeul nostru, Pentru Născătoarea de Dumnezeu Miluieşte-ne pe noi!".

Expresia „afară de împărăţie să te încui", de mare fineţe stilistică, exprimă tragismul celor nereceptivi, desemnându-i pe ascultătorii fără urechi de auzit şi fără ochi de văzut, singuri responsabili de „neînţelegerea" chemării lui Hristos.

[444] Andrei PLEŞU, *Parabolele lui Iisus...*, p. 67.

Experienţa pastorală şi omiletică ne arată, în schimb, că ascultătorii integraţi liturgic, „cu biserică" - cum se spune în popor -, au şanse optime să înţeleagă nu numai cultul, în ansamblul său, dar şi predicile celor rânduiţi să-i păstorească. Receptivi, alături de cler, faţă de tezaurul comun, doctrinar, biblic, liturgic etc., creştinii practicanţi ajung cu timpul să aibă chiar un anumit limbaj comun şi o gândire în armonie cu păstorii lor. Lor li se potrivesc cuvintele Mântuitorului: „Fericiţi ochii voştri că văd şi urechile voastre că aud!" (*Matei* 13, 16). Ce înseamnă „creştini cu biserică", practicanţi, nu-i greu de intuit: cei care duc o viaţă curată, sunt ataşaţi de Sfânta Liturghie, se spovedesc şi se împărtăşesc după rânduială etc. Aceştia sunt, în ultimă instanţă, cu adevărat receptivii ascultători ai predicii, capabili de o comunicare şi de o comuniune optime, cu Hristos şi cu propovăduitorii Evangheliei Sale.

Subiecte pentru seminarizare

1. Caracterul liturgic, sacramental şi soteriologic al predicii;
2. Dimensiunea duhovnicească a personalităţii predicatorului;
3. Analiza receptivităţii ascultătorilor predicii.

BIBLIOGRAFIE

Augustin, Fer., *Despre învăţătura creştină* (*De doctrina Christiana*), IV, în *PL* 34;

Grigorie Teologul, Sf., *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre Preoţie*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007;

Grigorie de Nyssa, Sf., *Despre facerea omului* (*Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*), în *PG* 44, şi în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 30, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998;

Grigorie cel Mare, Sf., *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Bucureşti, 1986;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoţie*, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007;

Iustin Martirul şi Filosoful, Sf., *Apologia întâi în favoarea creştinilor*, în *PG* 6, şi în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 2, trad. Pr. T. Bodogae, Pr. O. Căciulă, Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980;

Balcă, Nicolae Arhid., *Curs de Omiletică* (dactil.), în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, cota 19351-19356, s.a.;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Bianchi, Enzo, *Cuvânt şi rugăciune. Introducere în lectura duhovnicească a Scripturii*, trad. M.C. Oros, Ed. Deisis, Sibiu, 1996;

Bohren, Rudolf, *Predigtlehre*, Chr. Kaiser Verlag, München, 1972;

Breck, John Pr., *The Power of the Word*, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1986; cf. trad. M. Herghelegiu, în vol. John Breck, *Puterea cuvântului în Biserica dreptmăritoare*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1999;

Celălalt Noica - mărturii ale monahului Rafail, însoţite de câteva cuvinte de folos ale părintelui Symeon, Pr. Eugen Drăgoi, Pr. Ninel Ţugui (eds), Ed. Anastasia, Bucureşti, 1994;

Ciobotă, Marius Daniel Pr., *Discursul omiletic din perspectiva ştiinţelor comunicării*, teză de doctorat elaborată sub coordonarea prof. Mihai Dinu şi Pr. prof. Vasile Gordon (cotutelă), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2012;

Cicero, Marcus Tullius, *Despre Orator* (*De Oratore*), în Cicero, *Opere alese*, vol. II, trad. Gh. Guţu, Ed. Univers, Bucureşti, 1973;

Chilea, Sebastian Pr., „Personalitatea preotului ca păstor sufletesc", în: *Mitropolia Olteniei*, XXVI (1974), 1-2;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Dinu, Mihai, *Comunicarea. Repere fundamentale*. Ed. Algos, Bucureşti, 2000;

Dura, Nicolae Pr., *Propovăduirea cuvântului şi Sfintele Taine. Valoarea lor în lucrarea de mântuire*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, Bucureşti, 1998;

Goleman, Daniel, *Inteligenţa emoţională*, trad. I. Nistor, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2005;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică*, Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Hefco, Andreea, „Un emiţător mai puternic decât creierul", în: *Lumina*, 16 ianuarie 2013;

Killinger, John, *Fundamental of preaching*, Philadelphia, 1985;

Möller, Christian, *Seelsorglich predigen* (*Die parakletische Dimension von Predigt, Seelsorgeund Gemeinde*), Göttingen, ²1990;

Noica, Constantin, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1978;

Nothstine, William, *Arta convingerii*, trad. A. Bădescu, Ed. Codecs, Bucureşti, 1998;

Pichon, René, *Histoire de la littérature latine*, Hachette, Paris, 1928;

Pleşu, Andrei, *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2012;

Popescu, Teodor M., *Meditaţii Teologice*, Ed. Sfintei Arhiepiscopii a Bucureştilor, Bucureşti, 1997;

Rădulescu, Mihai, *Antim Ivireanul. Învăţător. Scriitor. Personaj*, Ed. Ramida, Bucureşti, 1997;

Sodi, Manlio, Triacca, Achille M. et al., *Dizionario di Omiletica*, Editrice Elle Di Ci - Ed. Velar, Leumann-Bergamo, 1998;

Stăniloae, Dumitru Pr., *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943;

Stăniloae, Dumitru Pr., *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986; reed. la Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2004;

Stăniloae, Dumitru Pr., *Rugăciunea lui Iisus şi experienţa Duhului Sfânt*, trad. M.-C. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, [2]2003;

Waznak, Robert P., *Sunday After Sunday. Preaching the Homily as Story*, Paulist Press, New York, 1983.

OMILETICA SPECIALĂ

(PRACTICĂ)

VIII. GENURILE PREDICII. PRIVIRE DE ANSAMBLU[445]

1. ***Preliminarii;*** **2.** ***Opinii privind clasificarea genurilor;*** **3.** ***Omilia;*** **4.** ***Predica tematică;*** **5.** ***Panegiricul;*** **6.** ***Pareneza;*** **7.** ***Pastoralele chiriarhale;*** **8.** ***Genurile predicii la romano-catolici și protestanți. Prezentare generală.***

VIII.1. **Preliminarii**

Bene docet qui bene distinguit! („Învață bine cel ce distinge bine!"). Plecăm de la acest dicton programatic, amintind că una dintre gravele erori care se pot săvârși la amvon este aceea de a cuvânta fără a se ști și a se hotărî în prealabil ce gen de predică se rostește. Așa se face că, pe alocuri, după o astfel de eroare, se aude în consecință aprecierea hazlie, dar jenantă: „Cutare a rostit astăzi o predică la toată trebuința". Adică, o îngrămădire de cuvinte înșirate la întâmplare, după inspirația de moment. Desigur, o astfel de producție, în loc să zidească, produce confuzii, ilaritate și revoltă în sufletele bieților ascultători, care, pe bună dreptate, pot regreta irosirea timpului la o perorație chinuită în fel și chip. Lipsa de stabilire prealabilă a unui gen anume pentru predica dintr-o anumită zi este dublată, inevitabil, de o altă imprudență: improvizația; altfel spus, ținerea unei cuvântări pe nepregătite. Dacă în situații cu totul speciale, când slujitorul nu știe dinainte că va fi solicitat să cuvânteze (o slujbă în sobor la o cununie, o

[445] Două prelegeri (4 ore curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

înmormântare etc.), se poate admite o intervenţie improvizată, dar cu elementara condiţie să fie cât se poate de scurtă, la slujbele îndătinate din duminici şi sărbători calea „improvizării" este inadmisibilă. Toate tratatele de omiletică şi de oratorie, în general, atenţionează că o astfel de atitudine micşorează substanţial prestigiul vorbitorului, dar atrage şi o umbră asupra Bisericii, al cărei reprezentat este. Vorbirea improvizată elimină din start orice fir logic şi sistematic, făcând loc, în schimb, dezordinii, împrăştierii şi confuziei. Sau duce, cum genial a diagnosticat Voltaire o astfel de producţie, la o „mare de cuvinte, într-un pustiu de idei". Nu trebuie ignorat nici faptul că improvizaţia vădeşte şi alimentează lenea, în contrast cu efortul conştiincios al predicatorului harnic. Ambele atitudini, se ştie, nu trec neobservate în faţa ascultătorilor.

Iată de ce, cunoaşterea specificităţii, competenţelor şi limitelor fiecărui gen omiletic în parte este una dintre regulile elementare ale slujirii învăţătoreşti. Prezentarea noastră, relativ restrânsă în raport direct cu iconomia firească a două prelegeri, poate fi aprofundată nelimitat cu ajutorul bibliografiei din finalul capitolului. „Nelimitat", în sensul că reperele semnalate fac trimitere, fiecare, la alte cărţi, studii şi articole. Pe de altă parte, prelegerile nu se rezumă la tradiţia şi practica ortodoxă, deşi îi vom acorda spaţiu preferenţial, ci vom prezenta, fie şi sumar, câteva dintre genurile şi strategiile omiletice ale câtorva dintre marile confesiuni creştine, pentru încurajarea unei fireşti deschideri pe care trebuie s-o avem faţa de experienţele şi reuşitele omiletice ale confraţilor noştri, fapt care nu afectează în niciun fel asimilarea propriilor norme, ci, dimpotrivă, ne poate spori posibilităţile de orientare teoretică şi aplicare practică.

Din experienţa didactică aplicativă constatăm că studenţii programaţi pentru alcătuirea unei predici, care ştiu înainte de a începe lucrul ce gen omiletic vor utiliza, reuşesc de cele mai multe ori să se achite onorabil de această datorie. În schimb, cei care nu ţin seamă de această obligativitate a încadrării, riscă să compună o „predicuţă bună la toată trebuinţa", în final, *bună de nimic*. Trebuie să recunoaştem însă că o predică nu se încadrează strict şi restrictiv 100% în limitele unui anumit gen, deoarece „graniţele" se întrepătrund de multe ori. Bunăoară, o predică tematică va avea câteodată pasaje în care se face exegeza unui text scripturistic, trecând astfel în spaţiul omiliei exegetice. Dar, după parcurgerea acelui

pasaj, vorbitorul va reveni în matca predicii tematice. Propriu-zis, fiecare predică trebuie să se încadreze, *per ansamblum*, într-un gen precis, din care, chiar dacă trece strategic graniţa, nu va ieşi decât pentru scurte momente, pentru scopuri bine determinate.

VIII.2. **Opinii privind clasificarea genurilor**

Autorii manualelor şi cursurilor de omiletică nu fac o prezentare identică a genurilor, între ei existând diferenţe de păreri asupra unora dintre ele. De aceea, facem şi noi dintru început precizarea că această *privire de ansamblu* nu are un caracter exhaustiv şi nici exclusivist.

Cea mai cunoscută clasificare, în acelaşi timp şi cea mai frecvent acceptată, aparţine Părintelui profesor Dumitru Belu:

(a) după formă (omilia şi predica tematică);
(b) după conţinut (predicile: dogmatice, morale: de mustrare şi de mângâiere, apologetice, liturgice, sociale, istorice, catehetice);
(c) după scop (panegiricul, pareneza, necrologul).

Părintele Nicolae Petrescu, un alt „clasic" al Omileticii româneşti, propune o clasificare uşor diferită:

(a) omilia (exegetică şi tematică);
(b) predica propriu-zisă (numită şi *sintetică,* aici intrând predicile „după conţinut" nominalizate mai sus);
(c) parenezele (panegiricul şi necrologul);
(d) conferinţele religioase;
(e) alte cuvântări bisericeşti ocazionale (la instalarea preotului în parohie, la sfinţirea bisericii, la botez, la cununie, la diferite alte slujbe şi manifestări publice).

Literatura omiletică românească nu are prea multe studii şi referinţe privind genurile predicii. Este interesantă însă teza de licenţă a Econ. Nicolae Iancu, cu tema *Cuvântarea bisericească şi felurile ei*, susţinută la începutul secolului al XX-lea, în faţa unei comisii al cărei preşedinte a fost Dr. Badea

Cireşeanu, cunoscutul nostru liturgist, în care evidenţiază doar trei feluri sau genuri de cuvântări bisericeşti: *predica propriu-zisă*, *omilia* şi *pareneza*. Relativ recent, lect. dr. Ioan Toader de la Cluj, într-un interesant îndrumar omiletic, *Metode noi în practica omiletică*, propune o distribuţie simplificată, menţionând doar două mari genuri omiletice: *omilia* (*exegetică*) şi *predica tematică* (în care intră: predici dogmatice, morale, liturgice, pareneza şi panegiricul). Totodată, autorul exclude conferinţele religioase din rândul genurilor omiletice, excludere justificată şi în opinia noastră.

Comparând şi alte surse bibliografice, autohtone şi străine, cu realitatea liturgică din Biserica noastră, recunoaştem următoarele genuri distincte aflate în uz: *omilia*, *predica propriu-zisă* (numită şi *sintetică* ori *tematică*), *panegiricul*, *pareneza*.

Înainte de a le prezenta în mod distinct, semnalăm în mod expres faptul că literatura omiletică românească beneficiază de expertize la nivelul tezelor de doctorat pentru fiecare gen în parte (v. titlurile şi datele complete, în lista bibliografică de la finele capitolului), susţinute de următorii: Constantin Paraschiv, *Omilia* (2008); Petru Stoian, *Predica tematică* (2011); Pr. Constantin Duţu, *Panegiricul* (1991); Pr. Vasile Gordon, *Pareneza* (1998).

VIII.3. **Omilia**

Omilia (gr. ὁμιλία – *cuvântare*; ὁμιλεῖν - *a cuvânta*; ὅμιλος – *mulţime, adunare*; ὁμοῦ - *împreună*; ἴλη – *mulţime*) are la rândul ei două moduri de aplicare: *omilia exegetică*, numită şi „omilie mică", şi *omilia tematică*, numită şi „omilie mare" sau „sintetică" (συντιθέναι - *a pune la un loc, a alcătui, a concentra*).

VIII.3.1. *Omilia exegetică*

Omilia exegetică (sau *mică*) are drept obiectiv explicarea pericopelor biblice verset cu verset, făcând propriu-zis exegeza textelor, a fiecărui verset, iar la nevoie chiar a fiecărui cuvânt în parte. Din acest motiv, acest gen de omilie se mai numeşte şi *omilie analitică* (ἀναλύειν – *a dezlega, a*

desface, a analiza). În tradiţia ortodoxă, această formă de predică a fost cea mai uzitată, începând cu omiliile binecunoscute din perioada patristică şi continuând cu explicaţiile Evangheliilor din *Cazaniile* de mai târziu. Avantajul omiliei exegetice rezidă în faptul că explică textele biblice pe înţelesul poporului, ferindu-l în acelaşi timp şi pe predicator de a se pierde în consideraţii personale riscante. Omilia reprezintă astfel un gen deosebit de eficient, dar şi extrem de actual. O observaţie se impune, însă. Părintele profesor Grigore Cristescu atrage atenţia, într-un studiu foarte bine documentat, că termenul de *omilie mică* este impropriu, el trebuind a fi înlocuit cu termenul *omilie exegetică*, întrucât primul ar sugera o presupusă importanţă minoră a actului omiletic, pe când al doilea exprimă lucrarea reală care se face: exegeza textului[446]. Trebuie să precizăm şi faptul că, în pofida frumuseţii sale şi a bogăţiei de idei, omilia exegetică este uneori lipsită de unitate, dând impresia unui şirag de perle, format din mici predici asupra versetelor singulare. Modelul tradiţional, după care este alcătuită omilia exegetică, constă în alternarea explicaţiei cu aplicaţia. Un model modern este reprezentat de aşa-numita schemă EVA (Explicaţie-Vizualizare-Aplicaţie), conform căreia omilia este ca o săgeată: E este coada solidă, V reprezintă pana, care stabilizează şi conduce săgeata către ţintă, iar A este vârful, care întâlneşte ţinta[447]. În literatura omiletică românească, omilii exegetice propriu-zise întâlnim cu preponderenţă în *Cazanii*[448]. Cu toate că Amvonul românesc a depăşit etapa istorică a citirii cazaniilor la strană, această carte-monument a spiritualităţii ortodoxe nu trebuie socotită obiect de arhivă. Chiar dacă, într-adevăr, nu se mai recomandă citirea ei duminică-de-duminică, *Cazania* reprezintă, în continuare, un model conştiincios de urmat privind felul în care poate fi tâlcuită, verset cu verset, pericopa evanghelică. Între cărţile recente cu omilii exegetice se înscriu cele semnate de renumitul episcop sârb Sf. Nicolae Velimirovici (1881-1956), traduse recent în limba română. Numit „Hrisostomul zilelor

[446] Pr. Grigore CRISTESCU, „Omilie *mare* şi omilie *mică* sau omilie *tematică* şi omilie *exegetică*?", în: *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, XXXIV (1958), 1-2, pp. 46-58.

[447] Cf. Helge STADELMANN, *Schriftgemäß predigen - Plädoyer und Anleitung für die Auslegungspredigt*, Wuppertal, ³1996, p. 187.

[448] Vezi ediţiile apărute la Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1960, 1973, 2005, 2014.

noastre" (deoarece este fidel, în bună măsură, modelului exegetic hrisostomic), Sf. Nicolae Velimirovici tâlcuieşte pe scurt fiecare verset, dar, la fel ca Sf. Ioan Gură de Aur, leagă tâlcuirea de îndemnuri realiste, deopotrivă duhovniceşti şi practice, cu uriaşă putere persuasivă.

VIII.3.2. *Omilia tematică*

Omilia tematică (*mare* sau *sintetică*), tratează o singură temă, aleasă din pericopa zilei, de obicei a Sfintei Evanghelii, dar uneori şi din Apostolul rânduit în aceeaşi zi. Fiind vorba deci de *omilie*, nu se face o predică tematică propriu-zisă, ci tot o analiză, *exegeză*, a unui fragment anumit, coroborat însă cu ideile considerate secundare faţă de versetul sau cuvântul principal. Şi în legătură cu acest termen se recomandă folosirea expresiei *omilie tematică*, în loc de *omilie mare*. Modelul clasic al omiliei tematice are structură tripartită: *introducere, cuprins, încheiere*[449]. Cărţile româneşti de predici, în marea lor majoritate, conţin omilii tematice, fapt care evidenţiază două aspecte: legătura strânsă cu textul evanghelic, dar şi grija de aplicare la viaţa credincioşilor, prin dezvoltarea unor teme specifice realităţilor concrete şi perioadei liturgice respective. Aşa se explică faptul că mulţi dintre autori au fixat titluri pentru aceste omilii, care indică, de fapt, tema predicii. Între autorii de omilii tematice remarcabile, amintim: Mitrop. Antonie Plămădeală, Pr. Ştefan Slevoacă, Pr. Vasile Mihoc, Pr. Petre Semen, Monahul Nicolae Steinhardt, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel.

VIII.3.3. *Omilia catehetică*

În afară de omilia exegetică şi cea tematică, amintim un alt gen de omilie, numită *catehetică*, care, după cum sugerează denumirea, îşi

[449] Pentru acest tip de omilie, în litertura de specialitate se întrebuinţează sintagma „predică-cravată" - o descriere plastică a structurii ei (v. Helge STADELMANN, *Schriftgemäß predigen - Plädoyer und Anleitung für die Auslegungspredigt*, Wuppertal, [3]1996, p. 178).

propune tratarea unui adevăr dogmatic, precis formulat în *Simbolul de credinţă* şi cuprins în pericopa apostolică sau evanghelică explicată. Părintele Petrescu vine cu precizări:

> „Deosebirile dintre catehezele propriu-zise şi omiliile catehetice sunt următoarele: catehezele constituie o serie de cuvântări de învăţătură de credinţă, prezentate de preot, de regulă la sfârşitul sfintelor slujbe, cu scopul bine precizat de a-i învăţa pe credincioşi adevărurile doctrinare elementare sau a-i întări în credinţa ortodoxă şi a-i feri de rătăciri, pe când omiliile catehetice se desfăşoară în cadrul cultului divin public, strâns legate de pericopa scripturistică zilnică, nu au continuitatea catehezelor şi nici momentele logico-psihologice după care se desfăşoară catehezele, care sunt propriu-zis lecţii de religie"[450].

Întrucât există riscul iminent de a se face confuzie între acest ultim gen de omilie şi cateheză, recomandăm - pentru simplificare şi eficienţă - să se apeleze în mod clar şi distinct, fie la omilia clasică, exegetică sau tematică, fie la cateheza propriu-zisă, pentru a nu se crea dileme în rândurile ascultătorilor. Evident, la amvon, se vor desfăşura şi celelalte genuri omiletice, după caz: predica propriu-zisă (sintetică), panegiricul etc., despre care vom vorbi în cele ce urmează, iar când situaţia o impune chiar pareneza (aici, cea simplă), care poate înlocui uneori în mod eficient celelalte genuri omiletice, precum vom vedea.

VIII.3.4. *Dezambiguizare*

Pentru o necesară dezambiguizare în privinţa celor mai uzitaţi termeni legaţi de Amvon, *omilia* şi *predica*, ne vine în ajutor Părintele Mihail Bulacu:

> „*Omilia*, ca termen, este preluată de la templul iudaic, întâlnit în Sfânta Scriptură, folosit de părintele apostolic Ignatie dând sfaturi lui

[450] Pr. Nicolae PETRESCU, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1978, p. 112.

Policarp pentru întocmirea unei omilii; o vedem dezvoltată aşa de mult sub râvna marelui dascăl şi pedagog creştin Origen, supranumit *Părintele omiliei*, iar de Sf. Ioan Hrisostom o vedem dusă la apogeu [...]. Termenul *predică* a fost popularizat de Lactanţiu, supranumit şi *Ciceronele creştin*, nu ca practică, ci ca denumire. Iar la noi s-a impus termenul latin *predică*, nu pentru atitudine ostilă omiliei, ci pentru latinitatea limbii noastre"[451].

Pentru că Părintele Mihail Bulacu vorbeşte aici şi de o „paternitate" a omiliei, socotim utile precizările lui Constantin Paraschiv:

> „După opinia noastră, Origen rămâne cu paternitatea *de jure* sau, teologic vorbind, Adamantios îşi păstrează privilegiul de a fi născătorul omiliei, iar Hrisostom împlineşte un rol cathartic, fiind botezătorul ei, curăţitorul ei, cel care îi conferă mireasma atemporalităţii. *Primul este Părintele trupesc, al doilea, Părintele duhovnicesc* (s.n.)"[452].

VIII.3.5. *„Homilia rediviva". Imperativul recuperării omiliei exegetice în actualitate*

Parcursul istoric şi liturgic al omiliei, cu roade atât de benefice în plan pastoral, trebuie să ne fie imbold pentru o reactivizare a omiliei exegetice la Amvon. Să ne amintim astfel ce a însemnat, în Biserica primară, dar şi în veacul de aur patristic, binomul Omilie - Scriptură, în cadrul altui binom, Omilie - Liturghie. Dar să şi constatăm, cu obiectivitate, că în zilele noastre omilia exegetică este o *rara avis*. De ce? Pentru că acest gen presupune un efort sporit de cunoaştere a Scripturii, dar şi de aplicare a ermineuticii biblice. În general, din păcate, acestui efort special îi este preferat unul mai facil, anume rostirea unor predici aşa-zis tematice, cu pretenţia de a se încadra în genul celor „morale", dar nereuşind

[451] Pr. Mihail BULACU, *Omilia despre predică a Sf. Ioan Hrisostom*, Bucureşti, 1946, pp. 16, 20.
[452] Pr. Mihail BULACU, *Omilia...*, p. 98.

decât statutul de „moralizatoare", cu iz de dirigenţie perpetuă, pe care ascultătorii sunt nevoiţi să o accepte cu strângere de inimă. Ar trebui să fim mai receptivi, bunăoară, la mărturisirea poporenilor, auzită adesea: „Nouă atunci ne este drag să ascultăm, când se predică din Evanghelie!". Din fericire, există, practic, biserici unde se ţin omilii exegetice imediat după citirea pericopei evanghelice. Ei bine, aici este locul omiliei, potrivit tradiţiei noastre liturgice, iar astfel de cazuri sunt încurajatoare şi pot fi ca „puţinul aluat, care dospeşte toată frământătura". Binomul Omilie - Scriptură reflectă, în cadrul Liturghiei, relaţia dintre Hristos şi Duhul Sfânt. Astfel, revelaţia obiectivă hristică, consemnată scripturistic, este subiectivizată omiletic, potrivit cuvântului: „Acela Mă va slăvi, pentru că din al Meu va lua şi vă va vesti" (*Ioan* 16, 14). Prin omilie, textul biblic este supus unei transfigurări similare aceleia pe care o exercită prisma optică în cazul luminii: aşa precum aceasta descompune lumina în spectrul culorilor curcubeului, tot aşa omilia vădeşte energiile comprimate în Scripturi. Omilia, ca lucrare a Duhului Sfânt, are menirea de a „contemporaneiza" mesajul lui Hristos, de a prelua Cuvântul întrupat în literele sacre şi a-L dezvălui spre cuminecare credincioşilor. Sintetizând, într-o formulare dogmatico-liturgică, omilia preface epicletic substanţa biblică şi o ipostaziază spre împărtăşirea personală cu Hristos.

VIII.4. **Predica tematică**

Predica tematică („propriu-zisă", numită şi „sintetică") este genul omiletic ce are ca specific *unitatea materiei*, tratând doar o singură învăţătură, şi *sistematizarea* în prezentarea acestor învăţături bine delimitate. Clasificarea predicilor tematice se realizează după conţinut: *biblice, dogmatice, morale, liturgice, apologetice (misionare), sociale* şi *istorice*.

Predicile biblice, precum le arată denumirea, au în obiectiv învăţături din Sfânta Scriptură, care pot fi prezentate ciclic, într-un interval de timp bine determinat (spre exemplu, în Postul Mare), pentru a facilita ascultătorilor familiarizarea cu textele scripturistice şi a le dezvolta gustul pentru lectură biblică particulară.

Predicile dogmatice îşi propun ca temă tratarea unui adevăr dogmatic, care va fi înfăţişat conform învăţăturii Bisericii noastre, potrivit Scripturii şi Sfinţilor Părinţi. Scopul principal al acestor predici este de a le facilita credincioşilor cunoaşterea doctrinei ortodoxe.

Predicile morale au în vedere influenţarea voinţei ascultătorilor pentru practicarea virtuţilor creştine. Prin îndemnurile practice pe care le conţin, aceste predici se aseamănă cel mai mult cu parenezele. După cum se va vedea la momentul respectiv, parenezele, în marea lor majoritate conţin sfaturi morale, ceea ce a dus uneori la confuzii între aceste două genuri omiletice. De pildă, *Meyers Lexikon*, la termenul *Paränese* dă următoarea explicaţie: scriere cu conţinut moral (*Schriften mit moralischen Inhalt*). Trebuie să precizăm că este o explicaţie extrem de sumară, care nu acoperă decât parţial noţiunea, aşa cum vom demonstra chiar în capitolul următor al prelegerii. Confuzia apare pentru cei neavizaţi, datorită elementului moralizator comun ambelor genuri. Aceeaşi ambiguitate o întâlnim chiar în *Dicţionarul de neologisme* tipărit sub egida Editurii Academiei (1986), care notează, de exemplu: „*pareneza* (s.f., rar), este un discurs care preamăreşte virtutea", limitând înţelesul, de fapt, la unul dintre obiectivele ei şi ignorându-le pe celelalte.

Între autorii cu cele mai cunoscute predici morale se înscriu Părinţii ieromonahi Ilie Cleopa şi Teofil Părăian, datorită mediului monahal în care s-au ţinut, dar într-o anumită măsură şi cărţile majorităţii predicatorilor români reprezentativi.

Predicile liturgice vizează explicarea serviciului divin public al Bisericii Ortodoxe, în special cu privire la *locurile, timpurile* şi *lucrările* liturgice. Acest gen de predică are implicaţii în toate celelalte genuri, pentru că în Biserica noastră fiecare predică, indiferent de felul ei, se rosteşte în cadrul unei slujbe, aşadar într-o *ambianţă liturgică*. Predica însăşi, prin structura şi implicaţiile cultice, este un act liturgic, aşa cum am arătat în capitolul dedicat predicii. Întrucât predica ortodoxă este o piesă liturgică fără de care cultul nu-şi poate împlini scopul. Din acest motiv, predicii ortodoxe i se poate atribui, în general, denumirea de predică liturgică. A predica „liturgic" înseamnă deci a propovădui cuvântul lui Dumnezeu în ambianţa liturgică a cultului ortodox. Ca şi în cazul anterior, există pericolul unor uşoare confuzii. Cu toate că orice predică are, în general, un

caracter liturgic, nu toate sunt *liturgice*, în sensul omiletic strict, special, al termenului. Sunt *liturgice propriu-zise*, cele care se ocupă în mod expres de o temă liturgică, care-şi propun explicarea actelor liturgice, explicaţii de care s-a simţit nevoia încă din timpul dezvoltării şi definitivării procesului de formare a cultului divin. Predici liturgice, prin excelenţă, a publicat eruditul Vasile Coman, fost episcop al Oradiei.

Predicile apologetice (misionare) au în vedere două scopuri:

(a) Să combată atacurile la adresa credinţei, de orice fel;

(b) Să desfăşoare o acţiune preventivă, pentru ca aceste atacuri să fie contracarate dintru început, „din faşă". Le spune *apologetice* (ἀπολογία - *apărare, justificare*; ἀπολογεῖσθαι - *a se apăra, a pleda pentru sine*), pentru caracterul lor defensiv, şi *misionare*, pentru că ţin de relaţiile cu religiile şi fenomenele eterodoxe.

Predica apologetică va avea un caracter afirmativ, defensiv, dar şi unul misionar, în sens kerygmatic, „propagandistic" – cum spune Arhid. Nicolae Balcă, ale cărui precizări sunt întru totul binevenite:

> „Demonstraţia şi respingerea trebuie făcute clar şi cu toată stringenţa logică. De asemenea, să nu prezentăm cumva adevărul ca ceva dubios şi echivoc. Totodată, să luăm în considerare numai ceea ce este important şi semnificativ din atacurile, negaţiile şi obiecţiile ce se fac adevărului, nu ereziile perimate. Predicile apologetice sunt mai accesibile şi mai necesare oamenilor culţi. Este însă de folos să scutim Amvonul de excesul apologetic. Excesul dezgustă. Şi mai ales să nu tratăm în consecinţă pe orice om de cultură un sceptic, un agnostic sau ateu"[453].

Fără a intra în alte detalii, ne dăm seama cât sunt de necesare astfel de predici, în aceste vremuri când Biserica noastră se confruntă cu fel de fel de „misionari" veniţi de pe unde nu te aştepţi, considerând patria noastră

[453] Arhid. Nicolae Balcă, *Curs de Omiletică*, (dactil.), Fasc. III, în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti, sala 3, cota 19351-56, s.a., p. 310.

o *terra missionis*, un teren „neevanghelizat", plin de „rătăciţi", care chipurile trebuie „aduşi la Domnul". „Fraţi predicatori" tot mai numeroşi (şi mai dubioşi!), împart gratuit cărţi şi cărticele, ţin discursuri în parcurile publice, sună la uşile creştinilor noştri, semănând nu cuvântul Domnului, cum pretind, ci îndoială, vrajbă, otravă în sufletele lor, mai ales ale celor încă nedeprinşi cu tradiţiile noastre sfinte. De aceea, în programul omiletic al preoţilor noştri trebuie incluse predicile apologetice, evident, cu măsură, bine şi argumentat întocmite, cu informaţia necesară la zi. Între autorii cu predici misionar-apologetice se înscriu mai ales Mitrop. Antonie Plămădeală şi Arhim. Ilie Cleopa.

Predicile istorice se referă, concret, la momentele importante din viaţa Bisericii, cuprinse atât în istoria universală, cât şi în cea naţională. Pot fi ţinute cu mult folos, fie sub forma unui ciclu plasat într-o anumită perioadă a anului bisericesc, pentru a se putea realiza o continuitate între evenimentele prezentate, fie la anumite sărbători cu implicaţii istorice (Duminica Ortodoxiei, Duminica VII după Paşti – pomenirea Sfinţilor Părinţi de la Sinodul I Ecumenic etc.). Se impune însă următoarea observaţie: aceste predici nu vor avea doar un conţinut pur istoric, spre a nu fi transformate în lecţii formale de istorie, ci vor avea două părţi: prima, *teoretică*, va conţine cu precădere datele istorice respective, iar a doua, *morală*, va avea un caracter parenetic, aplicativ pentru viaţa credincioşilor. Părintele profesor Mircea Păcurariu este autorul celui mai cunoscut volum de predici, în care cele istorice au o frecvenţă sporită faţă de alte volume tipărite în ultima vreme.

VIII.5. **Panegiricul**

VIII.5.1. *Denumire şi definiţie*

Fiind un termen de specialitate, adesea confundat cu *pareneza* (v. mai jos), considerăm utile următoarele precizări etimologice: gr. πανήγυρις (din πᾶν – *tot, întreg*, şi ἄγυρις – *întrunire, mulţime*) – *adunare/întrunire a întregului popor pentru o comemorare festivă, reuniune pentru o sărbătoare solemnă*; πανηγυρίζειν – *a celebra, a sărbători; a pronunţa un elogiu*

public la o sărbătoare. În accepţiunea omiletică de astăzi, *panegiricul este o cuvântare de laudă rostită la praznicele împărăteşti, la sărbătorile Maicii Domnului şi ale sfinţilor*. În ultimele două cazuri, dată fiind concentrarea ei tematică pe viaţa şi faptele oamenilor sfinţi, poartă numele de *predică aghiografică*, încadrându-se în categoria mai largă a predicilor istorice tematice. Prin intermediul panegiricului, se preamăreşte un adevăr fundamental de credinţă (Sfânta Treime ş.a.) sau un eveniment de seamă din istoria mântuirii (Naşterea, Botezul, Învierea, Înălţarea Domnului, Naşterea şi Adormirea Maicii Domnului, Naşterea şi Soborul Sfântului Ioan Botezătorul etc.).

VIII.5.2. *Scurt istoric*

Originile panegiricului trebuie căutate în retorica antică, propriu-zis în discursurile encomiastice rostite în cinstea eroilor legendari sau a diverselor personalităţi publice, cu merite deosebite. Un astfel de discurs purta denumirea de *encomion* (gr. ἐγκώμιον; cf. ἐγκωμιαστικός – *elogistic, laudativ*), la origine concept cu valenţe poetico-muzicale, având scopul de a scoate în evidenţă, la scară maximală, calităţile unei persoane sau însemnătatea socio-politică şi morală a unui eveniment. În clasica partiţie categorială a retoricii antice – genurile *judiciar*, *politic* şi *demonstrativ* (*epideictic*) – panegiricul se încadrează în ultima categorie, numită şi oratoria „de aparat", ai cărei străluciţi exponenţi au fost Isocrate, ca logograf şi profesor de retorică celebru, şi Demostene, ca practician la fel de recunoscut. Primului dintre cei doi, autor al unui celebru discurs encomiastic dedicat cetăţii Atena (intitulat *Πανηγυρικός*, rostit la 380 î.Hr.), îi datorăm şi denumirea tehnică de *λόγος πανηγυρικός* – *cuvânt laudativ*, folosit curent în oratoria laică şi preluat, *mutatis mutandis*, de către predicatorii Bisericii în acţiunea lor de glorificare liturgico-discursivă a marilor evenimente şi personalităţi creştine. Una dintre cele mai cunoscute astfel de cuvântări din istoria omiletică este *Cuvântul de mulţumire către Origen*, rostit de către Sf. Grigorie Taumaturgul, discipol al ilustrului exeget biblic, în anul 238, la Cezareea Palestinei. Strălucind prin virtuozităţi lingvistice şi prin tonul profund elogios, acest discurs „inaugurează genul

literar al encomionului în literatura patristică"[454]. Însă cel care va consacra panegiricul ca gen omiletic sistematic este Sf. Grigorie de Nazianz, numit şi *Teologul*, pentru profunzimea gândirii şi a trăirii sale în Hristos, dar şi *Isocratele creştin*, pentru măiestria sa retorică. În acelaşi context al discuţiei, nu pot fi nicidecum ignorate panegiricele de geniu ale Sf. Ioan Gură de Aur, mai cu seamă cele închinate Sf. Apostol Pavel. Utilizată la început pentru comemorarea martirilor (istoria creştinismului timpuriu certifică faptul că primele panegirice s-au rostit chiar pe mormintele mucenicilor) şi ca necrolog al unor creştini distinşi, predica panegirică şi-a extins ulterior aplicabilitatea la toate categoriile de sfinţi.

VIII.5.3. *Competenţele panegiricului*

Prin tonul său solemn şi mişcător, panegiricul omiletic urmăreşte intensificarea simţămintelor religioase legate de sărbătoarea creştină sau de sfântul pomenit, constituindu-se într-un factor important de dinamizare a spiritualităţii creştine. La aceasta contribuie semnificativ contextul în care este rostit: un praznic împărătesc (al Mântuitorului, al Maicii Domnului) sau o sărbătoare a unui sfânt sunt celebrate întotdeauna prin săvârşirea Sfintei Liturghii, în cadrul căreia credincioşii se împărtăşesc cu Trupul şi Sângele Domnului Iisus Hristos, Cel prezent şi lucrător „întru sfinţii Săi" (cf. „Minunat este Dumnezeu întru Sfinţii Săi" - *Psalmul* 67, 36). Mlădiţe în Viţa-Hristos (*Ioan* 15, 5), sfinţii devin repere paradigmatice în pedagogia creştină. Ca atare, elementul hristologic, pnevmatologic şi moral pe care se întemeiază aghiologia ortodoxă inspiră în mod esenţial panegiricul omiletic, conturând cu vigoare îndemnul de a urma fidel pilda acestor personalităţi sfinte pe calea mântuirii. Prin fervoarea şi consecvenţa lor spirituală faţă de valorile Evangheliei, dar şi prin tăria pe care au arătat-o în lupta cu „cugetul trupului" (*Romani* 8, 6), sfinţii sunt călăuze luminoase în viaţa morală a oricărei epoci. Ei transmit, mai presus de toate, forţa spirituală a Bisericii vii, a harului lucrător şi a umanităţii împreună-lucrătoare, în

[454] Pr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1984, p. 394.

planul dialogului teantropic îndumnezeitor. Aşadar, *sfântul* este expresia umană plenară a vieţii în Hristos, accesibilă oricui în termenii credinţei mărturisitoare, ai iubirii jertfelnice şi ai sfinţirii sacramentale. *Sfinţenia este împlinirea umanului*, după minunata expresie consacrată de Nichifor Crainic. Aceasta reprezintă, de fapt, coordonata fundamentală a mesajului promovat în panegiricul omiletic.

VIII.5.4. *Izvoarele alcătuirii panegiricului*

În general, orice creaţie omiletică are două mari izvoare de conţinut: *Revelaţia* şi *viaţa*. Cu alte cuvinte, predicatorul articulează mesajul creştin în contextul realităţilor prezente, leagă strâns dogma de viaţă, învederând oamenilor punctul lor intim de convergenţă existenţială. În cazul particular al panegiricului se poate vorbi de mai multe posibile surse:

(a) Sfânta Scriptură - lirismul elogiativ al Vechiului Testament (Psalmii de laudă, diferitele pasaje care conţin „cântări" ale unor personaje biblice, Cântarea Cântărilor etc.); fragmente encomiastice din predica Mântuitorului (cele nouă Fericiri, rugăciunea de mulţumire şi preamărire către Tatăl, lăudarea purităţii copiilor ş.a.) şi a Sfinţilor Apostoli (elogiul iubirii ca virtute creştină fundamentală - celebrul imn paulin de la *1 Corinteni* 13, 1-8, lauda credinţei - *Evrei* 11, 1-40, cerul cel nou şi pământul cel nou - *Apocalipsa* 21 etc.);

(b) aghiografia bisericească (Vieţile Sfinţilor şi sinaxarele);

(c) literatura ascetică şi *mistică* (Filocalia, Patericul etc.);

(d) acatistele folosite în cultul bisericesc, creaţii encomiastice cu fond dogmatic şi moral consistent, dar şi cu o formă stilistică orientată după criteriile unei estetici sacre, superioare, ceea ce le transformă în mijloace profund stimulative pentru evlavia credincioşilor;

(e) imnografia ortodoxă din cărţile de cult (de pildă, *Slava* de la Laudele slujbei Învierii - „Ziua Învierii, şi să ne luminăm cu prăznuirea...!", *Catavasiile Naşterii* - „Hristos Se naşte, slăviţi-L, Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L...!" ş.a.);

(f) poeziile religioase solemne etc.

VIII.5.5. *Planul (structura) panegiricului*

Literatura omiletică înregistrează, în general, două modalităţi de redactare:

- Elemente istorico-biografice ale sărbătorii/sfântului, împletite, pas cu pas, cu învăţături moral-duhovniceşti;
- Distribuirea informaţiilor în două secţiuni oarecum distincte:
 › prima, cu date istorico-biografice;
 › a doua, cu evidenţierea unei virtuţi paradigmatice (sau a mai multora), în scop etic şi pastoral.

Planul propriu-zis constă, în general, din: *text* (sau „*motto*"), preluat din Evanghelia sau din slujba zilei; *formulă de adresare*; *tratare* (partea istorico-biografică şi ilustrativă), *încheierea* (cu îndemnuri scurte, persuasive). Mijloacele stilistice ale panegiricului sunt dintre cele mai impresive şi abundente, în cadrele acestui gen predicatorial cultivându-se stilul sublim, entuziast, energic, pe măsura recunoştinţei şi veneraţiei pe care ecclesia creştină le datorează sfinţilor. Considerat un gen oratoric distinct, în speţă omiletic, panegiricul valorifică şi întruchipează lirismul textelor creştine, devenind la rându-i un izvor de trăire duhovnicească pentru credincioşii care îl ascultă. Este discursul bisericesc admirativ, angajant, ziditor de caractere morale înalte, după chipul duhovnicesc al sfinţilor. El probează astfel şi o importantă *funcţie pastorală*, alături de cea encomiastic-latreutică, mobilizând voinţa credincioşilor în direcţia întrupării preceptelor evanghelice.

VIII.6. **Pareneza**

Termen al limbajului omiletic, pareneza este *o cuvântare bisericească scurtă, care se rosteşte la momente liturgice speciale, fie de bucurie (botez, cununie, sfinţirea Bisericii, instalarea preotului în parohie etc.), fie de întristare (înmormântare, parastase, calamităţi naturale etc.)*.

VIII.6.1. *Etimologie şi asocieri semantice*

Pareneza este un termen mai puţin cunoscut, chiar în rândurile slujitorilor consacraţi, adesea fiind confundată cu *panegiricul*. De aceea, pentru o mai bună cunoaştere a competenţelor parenezei, considerăm neapărat necesare câteva detalieri etimologice, însoţite de prezentarea unor termeni asociaţi, aparţinând aceleaşi familii lexicale.

Strict etimologic, *pareneza* provine din verbul grecesc παραινεῖν (*a sfătui, a avertiza, a încuraja*), respectiv din substantivul παραίνεσις,-εως (*încurajare, exortaţie, aviz, sfat, recomandare*). Atât verbul, cât şi substantivul sunt compuse din prepoziţia παρά (*de la, lângă, din partea, de*) şi verbul αἰνεῖν (*a lăuda, a aproba, a se resemna, a recomanda*), respectiv substantivul αἴνεσις,-εως (*laudă*). Greaca modernă utilizează verbul παραίνειν (*a sfătui, a povăţui, a îndemna, a îmboldi*). Bunăoară, Ioannis M. Fountoulis, în tratatul său de Omiletică, plasează termenul pareneză la capitolul *Περιστατικό κήρυγμα* (*Predici ocazionale*). Dicţionarele limbii latine includ şi ele termenul *paraenesis,-eos* (*avertisment, prescripţie*), iar limbile moderne de largă circulaţie (engleza, franceza şi germana), au pareneza în lexic, precizând originea clasică a cuvântului. *The Oxford English Dictionary* prezintă substantivul *paraenesis* (*exortaţie, avertisment, consolaţie; compoziţie hortativă*) şi adverbul *parenetic* (*legat de natura parenezei; hortativ*); în franceză doar dicţionarele mari (*Grand Larousse*, de exemplu) includ termenul clasic *pareneză*, cele mai mici menţionând doar sinonimele: *alocuţiune* şi *exortaţie*; pentru Omiletica germană, *Paränese* înseamnă *Ermahnung* (*sfat, îndemn*). De asemenea, este inclusă expresia *Paränetische Schriften – Schriften mit moralischen Inhalt* („scriere cu conţinut moral"), ceea ce arată că unii consideră pareneza doar ca pe o scriere/cuvântare/alocuţiune cu un conţinut exclusiv moral. În Occident, de altfel, termenul pareneză este asociat cel mai adesea cu „discursul etic/moral", aşa cum ne apare, pe lângă cele arătate mai sus, în *The Encyclopedia of Christianity* (Michigan, 1999), prin expresia „ethical instruction".

Dintre termenii „asociaţi" mai cunoscuţi sunt: *paregoreza, predica protreptică, alocuţiune* şi *exortaţie*.

Paregoreza (*adresare, exortaţie, persuasiune, consolare*, din gr. παρηγορέω – *mă adresez, îndemn pe cineva*) este preferat ca termen în

locul *parenezei* de unii omileţi, cum ar fi Arhid. prof. Nicolae Balcă; în cursul său de Omiletică, el notează:

> „Predica paregoretică are drept scop să determine pe ascultători să ia o anumită hotărâre morală, vorbitorul utilizând o expunere clară a anumitor idei şi motive, pentru trezirea unor sentimente spontane".

Dicţionarul latin-francez Quicherat explică *paraenesis,-eos* prin: „soulagement d'un malade", deci în sensul de a produce o alinare cuiva vorbindu-i;

Predica protreptică (gr. προτρέπειν - *a împinge, a provoca, a exorta*) este cuvântarea prin care vorbitorul îndeamnă, convinge, sfătuieşte, având, practic, acelaşi înţeles cu *pareneza* şi *paregoreza*;

Alocuţiunea (lat. *alloquor - vorbesc, consolez, îndemn*) este *un discurs ţinut ostaşilor de un comandant militar, rege sau împărat; cuvântare ocazională scurtă* (DEX);

Exhortaţia (lat. *exhortor - încurajez*) este o cuvântare sau un discurs prin care se urmăreşte *stârnirea unor sentimente, dezlănţuirea unor acţiuni; încurajare, îndemn, imbold, înflăcărare* (DEX).

VIII.6.2. *Categorii de pareneze*

Tratatele clasice de Omiletică nominalizează, în general, trei grupe:

› *Simplă;*
› *La evenimente (slujbe) de bucurie;*
› *La evenimente (slujbe) de întristare.*

VIII.6.2.1. ***Pareneza simplă***

La anumite sărbători mari, cum sunt de pildă Tăierea împrejur, Botezul Domnului, Rusaliile etc., cu un serviciu religios mai bogat decât de obicei, timpul nu îngăduie desfăşurarea unei predici sau omilii mai dezvoltate, întrucât s-ar solicita excesiv răbdarea credincioşilor. Chiar şi la hramul

Bisericii, când slujba este mai lungă decât de obicei, credincioşii sunt mai puţin dispuşi să asculte o predică prea bogată. În asemenea situaţii, o *pareneză simplă* este mult mai binevenită. Recurgerea la o astfel de cuvântare scurtă are multiple efecte benefice: îl ajută pe preot să se încadreze într-un timp optim, pentru a împlini din punct de vedere liturgic toate cele rânduite, îi scuteşte pe credincioşi de un efort suplimentar şi, mai ales, prin scurtimea ei, se favorizează reţinerea cu uşurinţă a îndemnurilor şi învăţăturilor rostite. De altfel, practica aceasta este, de multă vreme, aproape generalizată. Părintele Vasile Mitrofanovici o consemnează ca atare în tratatul său de Omiletică, cu aproape 150 de ani în urmă: „Se pot face pareneze şi în duminici şi sărbători, în care preotul - din cauza lungimii isprăvilor liturgice sau a altor ocupaţiuni în păstoria sufletească - nu poate ţine predici mai lungi, precum la Pogorârea Duhului Sfânt, la Botezul Domnului ş.a."[455]; chiar şi „parenetic simplu", predicatorii vor avea grijă, totuşi, să prezinte concis învăţăturile ce privesc semnificaţiile sărbătorilor respective.

VIII.6.2.2. ***Pareneza la evenimente (slujbe) de bucurie***

Pareneza la evenimente (slujbe) de bucurie se rosteşte la acele evenimente din viaţa enoriaşilor care au caracter festiv: botez, cununie, sfinţirea bisericii, vizita chiriarhului sau altor personalităţi, instalarea preotului în parohie, sfinţirea casei, a unei troiţe, la începutul anului şcolar ş.a. La astfel de evenimente, bucuria sfântă se degajă din însuşi actul liturgic care se săvârşeşte, cu condiţia *sine qua non* ca slujba să fie săvârşită cu toată cuviinţa, conform normelor liturgice. În urma actului cultic, care a creat o atmosferă harică deosebită, un scurt cuvânt este extrem de binevenit. Credincioşii sunt sensibilizaţi sufleteşte şi pregătiţi din punctul de vedere al receptivităţii pentru a asculta o învăţătură care să încheie în mod fericit ceremonialul respectiv. Desigur, din punctul de vedere al efectelor harice, orice slujbă este completă şi fără predică.

[455] Pr. Vasiliu Mitrofanovici, *Omiletica Bisericii Dreptcredincioase Răsăritene*, Cernăuţi, 1875, p. 605.

Precizăm însă că predica este cea care va face mai inteligibile actele liturgice, prin explicarea simbolismelor şi prin sfaturile practice care se pot da, aşteptate cu mare interes de către participanţi. În practică însă, nu la toate slujbele cărora se poate asocia pareneza se vorbeşte. Mai ales acolo unde programul liturgic al zilei este foarte încărcat, există tendinţa de a nu se cuvânta deloc sau aproape deloc (la botezuri, cununii, sfinţiri de case etc.). O astfel de atitudine nu este corectă. Oricât de încărcat ar fi programul preotului, 3-5 minute pot fi rezervate oricând unui cuvânt parenetic. Practica preoţilor cu experienţă dovedeşte că se poate, iar efectul pozitiv al parenezei, fie şi scurtă, este incontestabil.

VIII.6.2.3. *Pareneza la evenimente (slujbe) triste*

Pareneza la evenimente (slujbe) triste însoţeşte slujbele de mângâiere la diferite încercări ale vieţii: înmormântări, parastase, calamităţi naturale, cazuri de boală şi alte momente triste. Schimbând registrul stărilor sufleteşti ale omului, de la momentele de bucurie la cele triste, ne aducem aminte de cuvintele parenetice ale Sf. Apostol Pavel: „Bucuraţi-vă cu cei ce se bucură şi plângeţi cu cei ce plâng" (*Romani* 12, 15). Prin sufletul preotului conştiincios trec şi se resimt atât bucuriile, cât şi necazurile păstoriţilor. El trebuie să fie neîncetat alături de ei, identificându-se sufleteşte cu stările lor de bucurie sau de tristeţe. Acelaşi Sfânt Apostol ne-a lăsat un alt cuvânt exemplificator în acest sens: „Deşi sunt liber faţă de toţi, m-am făcut rob tuturor, ca pe mulţi să dobândesc" (*1 Corinteni* 9, 19) şi, puţin mai departe: „Tuturor toate m-am făcut, ca în orice chip, să mântuiesc pe unii" (*1 Corinteni* 9, 22).

Dacă la evenimentele de bucurie, însoţite de actul liturgic corespunzător, preotul va spori înălţarea sufletească printr-un cuvânt adecvat, la evenimentele triste cu atât mai necesară este rostirea unui cuvânt de mângâiere, care să-i ajute pe cei întristaţi să depăşească mai uşor încercarea respectivă. În acest mod, preotul conştiincios îşi cultivă şi manifestă întreaga empatie pastorală faţă de enoriaşi.

VIII.7. Pastoralele chiriarhale

VIII.7.1. *Gen omiletic special*

Pastoralele chiriarhale sunt scrisori festive, alcătuite de Întâistătătorii eparhiilor cu prilejul Naşterii Domnului şi al Sfintelor Paşti şi trimise în toate parohiile şi mănăstirile de sub ascultarea lor, spre a fi citite în ziua praznicului, în timpul Sfintei Liturghii. Prin conţinutul, redactarea şi prezentarea lor, pastoralele chiriarhale nu pot fi încadrate strict într-un anumit gen omiletic, cu toate că, fragmentar, au tangenţe cu fiecare. Întâlnim uneori, de pildă, anumite lămuriri ale textului evanghelic, care intră automat sub auspiciile omiliei; de cele mai multe ori însă, pastoralele se dezvoltă pe firul unei teme, adesea anunţată explicit, cazuri în care se înscriu în genul predicii tematice; nu lipsesc nici accentele panegirice, mai ales cele cu referire la Maica Domnului, cu deosebire în pastoralele de Crăciun; însă, apropierea cea mai vizibilă o au faţă de pareneză: toate pastoralele, fără excepţie, conţin sfaturi, îndemnuri, încurajări etc., cum este şi firesc să auzim din partea unui Părinte purtător de grijă faţă de fiii săi duhovniceşti, clerici şi mireni. Dacă ar trebui neapărat să le catalogăm în rândul unui anume gen, am opta pentru genul parenetic, întrucât structura lor acoperă, în general, între 50-75% din elementele parenezei. Caracterul lor specific ne obligă, totuşi, să le considerăm un *gen aparte*, aşa cum enunţam la început. Cu toate acestea, vorbirea despre ele în cadrul genurilor omiletice se justifică prin faptul că poporul dreptcredincios le receptează ca pe nişte veritabile „predici" ori „cuvinte de învăţătură", venite din partea Întâiului predicator al eparhiei, şi nu ca pe nişte simple circulare administrative.

VIII.7.2. *Temeiuri biblice şi canonice*

Tradiţia trimiterii pastoralelor chiriarhale se înscrie perfect în mesajele transmise de Sf. Apostol Pavel Episcopului Timotei (şi prin el, episcopilor din toate timpurile): „Propovăduieşte cuvântul, stăruieşte cu timp şi fără de timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelunga-răbdare

şi învăţătura" (*2 Timotei* 4, 2); „Ia aminte la tine însuţi şi la învăţătura ta; stăruie în ele, căci făcând aceasta te vei mântui – şi pe tine, şi pe cei ce te ascultă" (*1 Timotei* 4, 16). În eparhia căreia îi poartă de grijă, episcopul este cel care deţine oficiul învăţătoresc prin excelenţă. Preoţii exercită şi ei această slujire, dar numai prin împuternicire (hirotonie) din partea episcopului. Această întâietate omiletică este exprimată, în mod evident, şi de *Canonul 19* Trulan (692), chiar la începutul textului: „Se cuvine ca înaintestătătorii Bisericilor să înveţe în fiecare zi, şi cu deosebire în duminici, *întregul cler şi popor*, cuvintele dreptei credinţe, culegând din Scriptura dumnezeiască înţelesurile şi judecăţile adevărurilor (s.n.)"[456]. Exercitarea puterii învăţătoreşti, iată, se răsfrânge, deopotrivă, asupra clerului şi a poporului, exact cum se obişnuieşte şi în adresarea din Pastoralele actuale: „Preacuvioşi şi preacucernici părinţi, iubiţi credincioşi". Pe aceste vechi temeiuri, *Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române* prevede la art. 88, lit. A (Cap. *Atribuţiile chiriarhului*): „Exercită slujirea de învăţător". Iar lit. L conţine referiri directe la *Pastorale*: „Adresează scrisori pastorale clerului şi credincioşilor din eparhie".

VIII.7.3. *Scurt istoric*

Propriu-zis, trimiterea *Pastoralelor* îşi are originea în practica veche a Bisericii din Alexandria, însuşită şi validată la Sinodul I Ecumenic. Întrucât Alexandria era un centru în care ştiinţa astronomiei era în floare, Întâistătătorul acestei Biserici avea îndatorirea să se îngrijească de calcularea anuală a datei Sfintelor Paşti, pe care o comunica apoi celorlalte comunităţi, prin scrisori festive, care cuprindeau, în mod curent, şi alte îndrumări „pastorale". Printre cele mai vechi însemnări privind acest gen de scrisori se află cele menţionate de Eusebiu de Cezareea, cu referire la „epistolele festive" compuse de Dionisie, patriarh al Alexandriei (188-230). Iată ce notează Eusebiu:

[456] Arhid. Ioan N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii*, Sibiu, 2005, p. 128.

„În ele autorul vorbeşte cu grai sărbătoresc despre praznicul Paştilor. Dintre aceste epistole pe una o adresează lui Flaviu, alta lui Dometian şi Didim. În aceasta din urmă el expune o regulă de calculare pentru o perioadă de opt ani a datei Paştilor, arătând cum să se calculeze serbarea, anume după echinocţiul de primăvară. În afară de aceste epistole, el a mai scris una adresată unuia dintre colegii săi de preoţie din Alexandria, precum şi diferite alte epistole către alte persoane, şi acestea mai ales când încă persecuţia nu se sfârşise"[457].

Un studiu consistent asupra începuturilor acestui gen omiletic ne-a lăsat M. Pierre Évieux în *Introducerea* la Sf. Chiril al Alexandriei, *Lettres festales*[458].

În Biserica noastră, din datele pe care ni le furnizează Părintele Mircea Păcurariu[459], primele referiri la „pastorale", în cele trei provincii româneşti, sunt:

- în Ţara Românească, Mitropolitul Daniil (1720-1738) trimite o pastorală cu prilejul Postului Mare (4 foi), pe care Părintele Mircea Păcurariu o consideră „lucrare originală";
- în Moldova, Mitropolitul Gavriil Callimachi (1760-1786) a tipărit în anul 1781 o *Pastorală împotriva luxului*, „ca urmare a măsurilor de ordin duhovnicesc şi social luate de vlădicii ţării, în frunte cu Patriarhul Avramie al Ierusalimului, aflat atunci în Moldova"[460];
- în Ardeal, scrisorile pastorale au fost consacrate de Sfântul Mitropolit Andrei Şaguna (1808-1873). Manuscrisele rămase de la el au fost editate postum sub titlul *Opera literară. Scrisori pastorale. Circulare şcolare. Diverse*[461].

[457] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, VII, XX, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 13, trad. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1987, pp. 288-289.

[458] Cyrille d'Alexandrie, *Lettres festales*, în coll. *Sources Chrétiennes*, vol. 372, trad. L. Arragon, M.O. Boulnois, P. Évieux et al., Cerf, Paris, 1991, pp. 11-118.

[459] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Bucureşti, 1994.

[460] Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, p. 447.

[461] Mitropolitul Andrei Şaguna, *Opera literară. Scrisori pastorale. Circulare şcolare. Diverse*, Gh. Tulbure (ed.), Sibiu, 1938.

În actualitate, trebuie să menționăm faptul că, pe lângă *Pastoralele* de Crăciun și Paști, păstoriții primesc anual și *Pastorala* dedicată Duminicii Ortodoxiei, prima din Postul Mare, în care, după învățăturile cuvenite cinstirii sfintelor icoane, se face și îndemnul pentru colecta Fondului Central Misionar, destinat parohiilor și persoanelor sărace. Consemnăm, de asemenea, și alte specii de pastorale, care se încadrează mai degrabă în șirul circularelor, trimise de chiriarhi cu prilejul unor evenimente și cerințe deosebite (cum ar fi pentru colectele necesare în urma unor calamități naturale: inundații, cutremure etc.).

VIII.7.4. *Strategii de conținut și de prezentare*

Pastorala reflectă, prin idei, conținut, formă stilistică, dimensiuni etc., personalitatea chiriarhului care o semnează. Reprezintă, indubitabil și inevitabil, o carte de vizită a sa care indică, pe de o parte, gradul de cultură, iar pe de alta, intensitatea simțămintelor părintești pe care le nutrește pentru păstoriții săi. Desigur, pastoralele sunt ascultate peste tot cu bună-cuviința specifică sfântului locaș și cu respectul datorat Întâistătătorului. Putere de convingere au însă numai cele care, prin conținut și formă, sunt adaptate și se raportează concret la realitățile cotidiene și la stările sufletești ale credincioșilor.

Privitor la conținut, a devenit tradițională o structură binomică: în partea I, reflecții doctrinare legate de praznicul respectiv; în partea a II-a, mesaje aplicative, cu îndemnuri morale, urări ș.a.

În Biserica noastră, pastoralele pot fi studiate ținând seama și de influențele datorate situațiilor politice: perioada interbelică, perioada comunistă și, ultima, din 1989 până în prezent. Cele din perioada comunistă, nu lipsite de conținut doctrinar substanțial, nici de frumusețe stilistică, erau afectate, totuși, de anumite mesaje „patriotice" (în fapt, *patriotarde*), impuse de mai-marii zilei. Este bine să se știe că tot ce se tipărea în această perioadă era supus unei cenzuri comunisto-securiste drastice. De aceea, luăm în calcul calitatea pastoralelor din ultimii douăzeci de ani, al căror conținut și formă aparțin în exclusivitate semnatarilor.

Din feedback-ul rezultat în această perioadă de libertate a exprimării se pot desprinde câteva impresii generale: sunt bine receptate pastoralele cu dimensiuni rezonabile, care au un singur fir tematic, o logică limpede, utilizează mai puține citate biblice și patristice, dar reprezentative, cu îndemnuri și urări bine dozate în cuvinte și în ceea ce numim „timp psihologic" (care ține seama de capacitatea de receptare). Și la Crăciun, și la Paști, credincioșii sunt, în general, mai obosiți decât la slujbele din duminicile și sărbătorile obișnuite. Astfel, puterea lor de receptare este relativ redusă. Ca să fie „captați" și „ținuți în mână", pastoralele trebuie să aibă un grad sporit de persuasiune. Psihologii au remarcat (și observăm și noi) că la anumite predici credincioșii manifestă așa-numita „rezistență la persuasiune" (detaliu despre care vom vorbi la finalul capitolului al XI-lea, *Rostirea și receptarea predicii*). A rosti o predică eficientă înseamnă, întâi de toate, a convinge auditoriul cu privire la un anumit adevăr de credință, a-l influența spre schimbarea unor atitudini comportamentale și chiar a-l determina la schimbarea modului de viață însuși. La prima vedere, demersul persuasiunii este simplu: predicatorul vine cu argumente limpezi, pe care credinciosul le înțelege și în mod natural ar trebui să le și urmeze în practică. În realitate, totuși, convingerea sau persuasiunea nu se realizează doar prin simpla prezentare a unor argumente, ci presupune o acțiune centrată pe auditoriu. Din această perspectivă, predica nu pornește doar de la predicator către credincioși, ci poate fi văzută și ca un proces invers, unde auditoriul este așezat în centrul atenției, fiind observate și reacțiile lui, pentru a contura, în final, un mesaj persuasiv.

De aceea, sunt de importanță capitală toate elementele ce intră în ecuația reușitei, fără excepție: conținut adecvat și o formă stilistică plină de frumusețe și vioiciune. În același timp, încă un element *sine qua non*: prezentarea (citirea) corespunzătoare. Aici vorbim de „acțiunea" propriu-zisă a slujitorului care citește Pastorala: dicție clară, intonație liturgică, volum al vocii adaptat spațiului, cu ușoare modulații adaptate la text, fără gestica obișnuită, mimică naturală. Se știe, un conținut foarte bun poate fi „devalorizat" printr-o prezentare nefericită; și invers: un conținut de valoare medie poate fi ridicat efectiv la înălțimea așteptărilor, printr-o lectură adecvată, caldă și plină de simțire.

VIII.8. Genurile predicii la romano-catolici şi protestanţi. Prezentare generală

Ortodoxia a fost şi rămâne mereu deschisă experienţelor pozitive ale vieţii şi spiritualităţii altor confesiuni creştine, neignorând, de fapt, nici valorile teoretice şi practice ale altor religii. Deschiderea este benefică mai ales faţă de confesiunile care convieţuiesc cu noi de secole, aşa cum este cazul romano-catolicilor şi al protestanţilor. Experienţele lor în plan omiletic cunosc o tradiţie semnificativă, dovadă fiind cărţile şi studiile consistente, iar elementele lor de tehnică, utilizată la amvon, pot constitui indicii şi repere pentru tehnicile şi formulările noastre omiletice. Aici se aplică şi un binecunoscut adagiu, aplicabil, de altfel, şi-n alte domenii: *Quidquid bene dictum est ab ullo, meum est* („Orice a fost bine spus de către cineva, îmi aparţine"). Călăuziţi de acest principiu sugestiv, vom prezenta, pe scurt, clasificările teoretice ale genurilor la catolici şi protestanţi, dar vom evidenţia la final care dintre ele au preponderenţă efectivă, din punct de vedere practic.

VIII.8.1. *În Biserica Romano-Catolică*

În Biserica Romano-Catolică, denumirea şi clasificările genurilor predicii nu diferă esenţial de cele întâlnite în tradiţia omiletică a Bisericii Ortodoxe, iar diferenţierile existente sunt legate în mod firesc de specificităţile cultului divin. Interesant de remarcat este faptul că, aşa cum s-a văzut şi la autorii de tratate şi cursuri ortodoxe, în tratatele şi manualele romano-catolice apar denumiri şi clasificări uşor diferite, acest fapt explicându-se, pe de o parte, prin raţiuni şi concepte de ordin personal, pe de alta, prin anumite tradiţii cultice locale. Faptul este cât se poate de normal. Practicile omiletice, ca şi cele liturgice, au şi un caracter dinamic, individualizat, nu doar statornic, general valabil.

Analizând diferite surse, mai vechi şi mai noi, româneşti şi străine, considerăm util să reţinem următoarele:

› După cum în limbajul curent ortodox se constată tendinţa, conştientă sau nu, ca termenul „predică" să fie asociat cu orice gen omiletic, aşa

în literatura omiletică romano-catolică termenul „omilie" pare a fi preferat pentru a denumi orice predică, indiferent de gen. Şi nu doar în limbajul curent, ci şi în cele mai recente volume de specialitate, nu numai pe continentul european, ci şi în cele două Americi. Iată, spre exemplu, două volume reprezentative, apărute în 2012: 1. Vittorio Peri, *Omelia, non „parole al vento"*, San Paulo; 2. U.S. Conference of Catholic Bishops, *Preaching the mystery of faith. The Sunday Homily*, Washington D.C. (s.a.);

› Cărţile şi cursurile romano-catolice mai vechi (le-am numi „clasice") distribuie genurile în funcţie de trei indicii: *(a) după formă*: omilia şi predica tematică; *(b) după conţinut*: predici biblice, dogmatice, morale, liturgice şi istorice; *(c) după scopul formal*: didactice, parenetice, panegirice şi de circumstanţă (ocazionale). Odată cu acestea sunt nominalizate *predicile în serii*: „novene", „octave", „tridium-uri", dar şi „glosele" (scurte expozeuri despre un adevăr religios sau o datorie morală, rostite în special în timpul misiunilor);

› În bibliografia omiletică mai nouă se observă o anumită tendinţă de simplificare, fapt remarcat, după cum am văzut, şi în literatura ortodoxă. Bunăoară, masivul *Dizionario di Omiletica* (1998, cu 1708 pagini!) nominalizează ca genuri distincte: omilia, panegiricul, pareneza şi predica misionară (în care este inclusă şi „predica itinerantă"). „Predica tematică" rămâne subînţeleasă în strategia fiecăruia din aceste genuri. Un recent Curs de Omiletică (A. Bişoc, 2001), al cărui autor este cadru universitar, plasează „formele predicii" într-o schemă oarecum asemănătoare cu cele clasice: omilia, predica tematică (biblică, catehetică, liturgică, istorică), predicile de misiuni (externe, la necredincioşi şi interne – misiuni populare, în sânul comunităţilor catolice) şi predicile de circumstanţă (botez, cununie, funeralii, hram, prima împărtăşanie, primiţia – adică prima liturghie săvârşită de noul hirotonit, sfinţirea bisericii, celebrarea confirmaţiunii etc.). Panegiricul apare înscris în şirul predicilor istorice, nu fără o anumită dreptate, având în vedere că vieţile şi faptele sfinţilor fac parte din istoria bisericească, universală şi naţională. Aceeaşi încadrare o face, de altfel, şi părintele ortodox Constantin Duţu, autorul unei teze de doctorat cu tema „Panegiricul

ca formă a predicii în trecut şi astăzi"[462]. Personal, optăm pentru desemnarea panegiricului ca gen distinct, având în vedere atât importanţa, cât şi impactul major în practica liturgică şi omiletică.

Remarcăm, în final, câteva particularităţi interesante, desprinse din literatura şi practica omiletică a Bisericii surori Romano-Catolice. Mai întâi, importanţa specială acordată omiliei, cu deosebire în cadrul Sfintei Liturghii. Ea se rosteşte întotdeauna după citirea Evangheliei, practic, sub forma unei predici exegetice, în care se analizează pe scurt textul biblic respectiv. Omilia încheie, propriu-zis, Liturghia Cuvântului, păşindu-se apoi pragul în Liturghia Euharistică.

O a doua remarcă o facem în legătură cu *predica misionară* sau *predica de misiuni*, numite şi „misiuni populare". Episcopul locului desemnează anumiţi predicatori specializaţi, care sunt trimişi apoi să facă misiune în acele comunităţi unde se simte nevoia unei revigorări pe linia credinţei. Practic, predica misionară (sau *itinerantă* – după modelul Mântuitorului şi al Sfinţilor Apostoli) îmbină omilia cu pareneza şi, adesea, cu lecţiile catehetice.

VIII.8.2. *În Bisericile Protestante*

În Bisericile Protestante deţin un loc prioritar predicile biblice. *Sola Scriptura*, ca unic izvor revelaţional în protestantism, se răsfrânge implicit în spaţiul omiletic. Acest fapt a creat o unilateralitate nefastă, în prezent accentuându-se o tot mai acută criză a predicii. Teologi germani ca Rudolf Otto şi Friederich Heiler, spre exemplu, văd această criză şi ca pe o consecinţă a unui cult religios sărac, lipsit de forme adecvate de închinare. Cât priveşte *formele* concrete de prezentare a predicii, nu s-ar putea spune că ele diferă întru totul de practica Bisericilor ortodoxă şi catolică. Diferenţa fundamentală constă în conţinutul lor exclusiv-biblic şi în concepţia despre locul predicii în iconomia mântuirii. Pentru protestanţi, predica, în accepţiunea ei de cuvânt al lui Dumnezeu, este aceea care comunică harul credinţei, care – coroborat cu *sola fide* – înseamnă totul

[462] Pr. Constantin Duţu, „Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi", în: *Ortodoxia*, XLIV (1992), 1-4; XLV (1993), 1-2.

pentru mântuire, în sensul că singură credinţa în Iisus Hristos şi Evanghelia Sa asigură mântuirea credincioşilor. În consecinţă, Tainele nu ar fi decât *cuvântul lui Dumnezeu în formă materială, care nu oferă mai mult har decât predica*. Cu alte cuvinte, predica singură este suficientă pentru mântuirea credincioşilor. Nu intrăm acum în detaliile implicaţiilor acestei concepţii greşite, dar avem cel puţin un punct orientativ, în demersul nostru de a depista genurile de predică cele mai frecvente în protestantism.

Textele scripturistice fiind izvor unic recunoscut, determină o preponderenţă a omiliei. Acest fapt nu exclude total, totuşi, predica tematică. H. Thielicke, spre exemplu, preferă predica tematică, pe care o găseşte mai adecvată pentru predicatorul zilelor noastre, întrucât ascultătorii de azi doresc să asculte teme prezentate logic, care să aibă legătură cu problemele vieţii contemporane. Consultând câteva tratate omiletice protestante de apariţie relativ recentă am identificat, alături de omilie şi predica tematică, o gamă variată de cuvântări pe care, potrivit clasificaţiei noastre, pot fi încadrate fără greş în genul parenetic: la Botez (Confirmare), la Cununie, la înmormântări, acestea fiind numite cu titlul general de *predici cazuale*. De asemenea, se disting predicile catehetice, predicile morale, predici speciale pentru anumite sărbători ş.a.

Dietrich Bonhoeffer, în *Cursul de Omiletică* ţinut la Seminarul din Finkenwalde[463], la capitolul *Formele propovăduirii*, propune trei ramuri de bază ale actului omiletic: *doctrinară*, *edifiantă* şi *de conversiune* (*evanghelizare*). La această clasificare, Bonhoeffer pleacă de la cele trei deziderate ale cuvântării pe care le evocă Fericitul Augustin în a sa *De doctrina Christiana*, preluate din retorica ciceroniană: *a învăţa* (*docere*), *a plăcea* (*delectare*) şi *a mişca* (*flectere*). Acestor trei dimensiuni, Bonhoeffer asociază genurile doctrinar, edifiant şi de conversiune. *Doctrinar*, în sensul că fiecare text scripturistic are conţinutul său doctrinar, de învăţătură; *edifiant*, având-se în vedere că *genus delectandi* este justificat prin dreptul auditoriului de a descoperi mereu bucuria în slujirea Evangheliei. Acest gen face parte din domeniul sănătăţii spirituale în cult şi manifestarea evlaviei. Desigur, *predica edifiantă* pură aşază plăcerea în locul adevărului, înălţarea

[463] Henry Mottu, Gert Theissen, *Le défi homilétique. L'exègese au service de la prédication*. Ed. Labor et Fides, Geneva, 1994.

sufletească în locul deciziei; *de conversiune* (*convertire, evanghelizare*), adică de a îndupleca voinţa ascultătorului spre a lua decizia întoarcerii, *convertirii* spre Evanghelie şi aplicarea preceptelor ei în viaţa proprie. *Flectere victoriae* presupune, aşadar, un act volițional ferm, în vederea biruinţei (victoriei), adică a mântuirii. În consecinţă, acestor trei dimensiuni le corespund acele genuri de predici care conţin elemente specifice preponderente: în cadrul predicilor doctrinare vor intra predicile dogmatice, de exemplu, în cadrul celor edifiante anumite predici festive (ca, de exemplu, la Crăciun, Paşti, Cincizecime), iar în şirul celor de convertire, predicile misionare. Aşa cum recunoaşte şi autorul pe care l-am evocat, cele trei elemente: doctrina, edificarea şi apelul la convertire, trebuie să fie prezente în fiecare act omiletic, nu doar ca trei părţi distincte într-un program anumit. Însă atunci când predicatorul aplică regulile specifice ale unui anumit gen, unul dintre cele trei elemente va fi predominant.

În plan local, strategiile se pliază pe anumite tradiţii şi realităţi concrete. Spre exemplu, un recent curs omiletic semnat de un cadru universitar al Bisericii Reformate clujene (Kiss Jenő, 2010), după ce îşi structurează partea I a prelegerilor pe calapodul omiliei (predicii exegetice), prezintă următoarele „tipuri ale predicii”[464]: predica învăţătorească (predicarea învăţăturilor biblice şi adevărurilor de credinţă); predica kerygmatică (în care ascultătorii se întâlnesc cu „lucrarea de evanghelizare a lui Dumnezeu”); omilia (văzută ca „un dialog între tradiţia biblică şi situaţia prezentă auditorilor”); predica de mărturisire / de depunere a mărturiei (ca sprijin pentru cei care ascultă de a-şi formula propriile trăiri religioase pe baza Evangheliei, iar apoi să devină mărturisitori); predica narativă (introduce ascultătorii în timpurile biblice).

VIII.9. **În loc de concluzii** exprimăm încă o dată convingerea că numai atunci o predică va reuşi să-şi împlinească întreitul scop – *luminarea minţii, încălzirea inimii* şi *înduplecarea voinţei spre fapte bune* –, când vorbitorul o va încadra într-un gen precis, prestabilit,

[464] Kiss Jenő, *Hármasban Isten Szine Előtt* (*În trei înaintea lui Dumnezeu*), Exist, Kiado, Cluj-Napoca, 2010, p. 28 ş.u.

corespunzător slujbei care se săvârşeşte. Evident, reuşita depinde în egală măsură şi de alţi mulţi factori asupra cărora nu ne-am propus a zăbovi acum, dar care se cunosc: dezvoltarea unei singure teme, adaptarea la ascultători, utilizarea unui limbaj potrivit etc. După cum în circulaţia rutieră cei care intră în trafic trebuie să respecte nişte reguli precise pentru a nu produce accidente şi pentru a sosi la locul propus, la fel şi în demersul omiletic: vorbitorii trebuie să respecte regulile oratoriei, altfel îi pot „accidenta” pe ascultători, uneori foarte grav! Evident, nu mai ajung nici la ţinta propusă, mântuirea sufletelor. Aşa se întâmplă, din nefericire, când unii creştini ortodocşi, „loviţi” de nerespectarea regulilor omiletice, refuză să mai vină la biserică, ba uneori o părăsesc definitiv, plecând la secte sau aiurea. De aceea, socotim că niciun efort nu este prea mare pentru ca cei ce şi-au asumat misiunea propovăduirii să se documenteze riguros, ştiind să utilizeze cu dexteritate şi discernământ *omilia, predica tematică, panegiricul* şi *pareneza*, potrivit cu cerinţele pastoral-liturgice din fiecare loc şi timp.

Subiecte pentru seminarizare

1. Opinii privind clasificarea şi specificul genurilor predicii;
2. Importanţa pastorală a fiecărui gen omiletic;
3. Imperativul revitalizării omiliei biblice.

BIBLIOGRAFIE

Anania, Bartolomeu Mitrop., *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii* (*Pastoralele*), Ed. Polirom, Iaşi, 2011;

Balcă, Nicolae Diac., *Curs de Omiletică*, în Biblioteca Facultăţii de Teologie „Justinian Patriarhul” a Universităţii din Bucureşti, sala 3, cota 19351-56, s.a.;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Bişoc, Alois, *Predicarea Cuvântului lui Dumnezeu. Teologie, Misiune, Formare*, Ed. Sapientia, Iaşi, 2001;

Bonhoeffer, Dietrich, *La parole de la prédication*, trad. Henry Mottu, Geneva, 1992;

Ciobotă, Marius Pr., *Panegiricul*, ms., termen elaborat pentru viitorul „Dicţionar de Omiletică”;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Făclii de Înviere*, Ed. Basilica, Bucureşti, [4]2014;

Ciobotea, Daniel Patriarh, *Daruri de Crăciun*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2013;
Dizionario di Omiletica, Ed. Elle Di Ci - Velar, Torino–Bergamo, 1998;
Duţu, Constantin Pr., „Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi. Actualitatea lui pastorală" (teză de doctorat), în: *Ortodoxia*, XLIV (1992), 1-2, pp. 97-187; 3-4, pp. 97-182; *Ortodoxia*, XLV (1993), 1-2, pp.103-276;
Gordon, Vasile Pr., *Pareneza în slujirea pastoral-misionară a Bisericii* (teză de doctorat), Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001;
Gordon, Vasile Pr., „Mitropolitul Bartolomeu - un predicator harismatic", studiu introductiv la Bartolomeu (Valeriu) Anania, *Pastorale*, în vol. *Cartea deschisă a Împărăţiei. De la Betleemul Naşterii la Ierusalimul Învierii*, Ed. Polirom, Iaşi, 2011, pp. 233-243;
Iancu, Nicolae, *Cuvântarea bisericească şi felurile ei*, (teză de licenţă), Bucureşti, 1902;
Kiss, Jenő, *Hármasban Isten Szine Előtt (În trei înaintea lui Dumnezeu)*, Exist, Kiado, Cluj-Napoca, 2010;
Mitrofanovici, Vasiliu Pr., *Omiletica Bisericii Dreptcredincioase Răsăritene*, Cernăuţi, 1875;
Mottu, Henry, Theißen, Gert, *Le défi homilétique. L'exègese au service de la prédication*. Ed. Labor et Fides, Geneva, 1993;
Paraschiv, Constantin, *Omilia ca gen al predicii* (teză de doctorat), Bucureşti, 2008, ms. comput. Biblioteca Facultăţii de Teologie „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti;
Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1978;
Peri, Vittorio, *Omelia, non „parole al vento"*, San Paulo, 2012;
Stadelmann, Helge, *Schriftgemäß predigen - Plädoyer und Anleitung für die Auslegungspredigt*, Wuppertal, [3]1996;
Stoian, Petru Cristian Pr., *Metodologia redactării şi prezentării predicii (cu accent pe predica tematică)*, (teză de doctorat), Bucureşti, 2011, ms. comp. Biblioteca Facultăţii de Teologie „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti;
Şebu, Sebastian Pr., „Preocupări şi orientări în predica protestantă contemporană din Germania Apuseană" (teză de doctorat), în: *Mitropolia Ardealului*, XXV (1980), 4-6, pp. 299-498;
Toader, Ioan, *Metode noi în practica omiletică*, Cluj-Napoca, 1997;
U.S. Conference of Catholic Bishops, *Preaching the mystery of faith. The Sunday Homily*, Washington D.C., 2012.

IX. ELABORAREA PREDICII, ÎNTRE TEORIE ŞI PRACTICĂ[465]

1. *Preliminarii; 2. Elemente de pregătire generală; 3. Etapele pregătirii speciale: rugăciunea la început de lucru, meditaţia, schiţa personală, documentarea propriu-zisă, planul, redactarea.*

IX.1. Preliminarii

Prelegerile de faţă, integrate Cursului de Omiletică pentru studenţii anului al IV-lea de la Teologie Pastorală, se adresează, deopotrivă, şi preoţilor începători, pentru care vor fi binevenite, credem, câteva îndrumări practice legate de alcătuirea şi susţinerea predicii. Trebuie să amintim, mai întâi, că şi în slujirea omiletică poate fi aplicată întrucâtva sintagma „meseria se fură, nu se învaţă!". Cu alte cuvinte, fiecare dintre slujitorii cărora li s-a încredinţat misiunea învăţătorească a deprins îndeletnicirea predicării ascultând şi citind predicile altora, mai mult decât din „tocirea" unor lecţii teoretice din tratatele de Omiletică. În acelaşi timp, nu se poate ignora faptul că şi în cazul predicii există anumite diferenţe între teorie şi practică, uneori destul de pronunţate, care se datorează, de fapt, caracterului inevitabil abstract al manualelor şi al cursurilor, faţă de situaţiile concrete în care se rostesc predicile. De aceea, în cele ce urmează vom încerca să reducem la minimum noţiunile

[465] Trei prelegeri (6 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

teoretice, în favoarea consideraţiilor de ordin practic. Experienţa didactică ne confirmă, de altfel, preferinţa generală a studenţilor faţă de aplicaţiile practice şi repulsia lor nedisimulată vizavi de teoriile abstracte, oricât de elevate ar fi ele. În acest sens este edificator să evocăm sugestia unui proaspăt absolvent de teologie, care, întrebat fiind ce anume crede că trebuie îmbunătăţit în cursul de Omiletică, ne-a mărturisit că ar fi benefic să se includă cât mai multe „secrete" predicatoriale, acele particularităţi care favorizează succesul, propriu-zis chestiunile de „bucătărie omiletică". I-am replicat că aceste „secrete" nu se învaţă, ci „se fură", potrivit sintagmei de mai sus. Ulterior însă, ne-am dat seama că nu trebuie, totuşi, să lăsăm totul pe seama „furtului" şi că elementele tehnicii predicii reuşite trebuie prinse în cadrul noţiunilor teoretice generale, într-o prezentare logică şi sistematică. În acest sens, dacă în zilele noastre se constată pe alocuri o slabă prestaţie predicatorială (încât se poate face chiar amara constatare că amvoanele sunt uneori mute, iar când nu sunt mute bat câmpii!), trebuie să realizăm că între cauzele nereuşitei se numără şi lipsa unor cunoştinţe teoretice de bază. Această lacună este determinată, în general, de posibile deficienţe în predarea Omileticii la unele Seminarii şi Facultăţi de Teologie, de puţinătatea manualelor şi cursurilor actualizate, dar, cel mai adesea, de slaba preocupare individuală pentru însuşirea unor cunoştinţe temeinice de specialitate.

Faţă de semnalările cu referire la posibilitatea redusă de informare omiletică practică a preoţilor, s-ar putea obiecta că în ultima vreme s-au tipărit numeroase predici, atât în volume separate, cât şi în unele reviste bisericeşti, care pot constitui surse valoroase de inspiraţie la îndemâna oricui. Parţial, faptul este adevărat, dar dincolo de aprecierea firească pe care o avem faţă de efortul tuturor autorilor, trebuie să recunoaştem că puţine dintre ele îl ajută efectiv pe preotul începător. Majoritatea se prezintă mai mult ca o aglomerare de material informativ, uneori cu exces de citate scripturistice, patristice etc., sau chiar cu farafastâcuri şi divagaţii „preţioase" pe varii teme, pretins ştiinţifice, adesea fără nicio legătură efectivă cu viaţa reală. În această situaţie, predicatorul trebuie să conştientizeze necesitatea muncii intense de autodidact, cercetând conştiincios sursele informative, cu atenţie sporită asupra celor care, dincolo de conţinut, prezintă şi o tehnică limpede a elaborării predicii

reuşite. În prelegerile de faţă vom încerca să jalonăm principalele etape ale redactării şi rostirii predicii, cu semnalarea câtorva dintre cele mai eficiente surse bibliografice în domeniu, prezentând în *Anexă* şi câteva predici ale unor autori reprezentativi, pentru principalele genuri omiletice actuale.

IX.2. Pregătirea generală şi pregătirea specială

Majoritatea tratatelor omiletice vorbesc despre necesitatea unei duble pregătiri: *generală* şi *specială*. Prima începe, propriu-zis, cu pregătirea generală pentru misiunea preoţească, iar a doua se desfăşoară în zilele care preced rostirea predicii respective. Ambele etape se sprijină şi se condiţionează reciproc, fiind imposibilă o delimitare strictă în timp a lor. În ziua rostirii predicii suntem avantajaţi de tot ce am acumulat prin pregătirea noastră de până atunci, dar şi de efortul depus în ajun. Este sugestivă în acest sens mărturia unui profesor de teologie american, Henry Ward Beecher, făcută unui proaspăt absolvent al său. Fostul student i-a ascultat într-o dimineaţă predica şi, impresionat de reuşita ei, i-a spus:

> „Intenţionez şi eu să intru curând în pastoraţie. Una din întrebările care mă nelinişteşte este cât timp ar trebui să afectez pregătirii predicii. Mi-a plăcut în această dimineaţă atât de mult predica dumneavoastră, încât m-am gândit să vă întreb: cât timp v-a trebuit s-o pregătiţi?, ca să am pentru mine un indiciu în ceea ce intenţionez". Profesorul i-a răspuns: „Tinere, predica pe care am rostit-o azi-dimineaţă am pregătit-o chiar din ziua în care m-am născut!"[466].

Cu alte cuvinte, pentru predicatorul conştiincios *pregătire* înseamnă *întreaga viaţă şi experienţă*. Nu este nimic în viaţa unui om care să nu-i influenţeze dezvoltarea, pentru că fiecare carte citită, fiecare convorbire

[466] J. Daniel BAUMANN, *An introduction to contemporary preaching*, Baker Book House, Gr. Rapids, Michigan, 1988, p. 111.

cu cineva, fiecare vizită făcută contribuie într-un anume fel la experienţa personală, care se va reflecta benefic apoi în felul de a vorbi.

IX.2.1. *Aspectele pregătirii generale (permanente)*

Pregătirea generală (permanentă)[467] presupune câteva aspecte practice, dintre care enumerăm:

• *Dezvoltarea gândirii*, a discernământului, cu atenţie aparte pentru capacitatea de a gândi logic. Între mijloacele cele mai eficiente socotim ascultarea cu maximă receptivitate a vorbitorilor buni şi lectura atentă a cărţilor de valoare, selectate cu un riguros spirit critic. Ambele surse de inspiraţie implică însă un anumit risc, atunci când se abuzează de ele: acela de a depinde 100% de un vorbitor care ne fascinează, născându-se în noi tendinţa de a-l imita întru totul sau de a refuza să mai gândim original, împropriindu-ne ideile care ne acaparează involuntar dintr-o carte sau alta. Bine a remarcat în acest sens Arthur Schopenhauer:

> „Abuzul de lectură privează spiritul de elasticitate, aşa cum o greutate anulează elasticitatea unui resort, când apasă mereu asupra lui. A-ţi băga capul în carte de îndată ce ai un moment liber, este cel mai bun mijloc de a nu ajunge să ai idei personale".

Cu toate că afirmaţia trebuie privită cu o anumită rezervă (în realitate, lectura este unul din cele mai eficiente mijloace de instruire!), cele afirmate de Schopenhauer constituie o bună atenţionare pentru cei care citesc fără discernământ. Nu trebuie să acceptăm niciodată o carte, o expunere, o idee etc., înainte de a o fi trecut prin „sita" judecăţii personale. Spiritul eclectic şi discernământul presupun departajarea esenţialului de secundar, a ideilor logice de cele confuze, a enunţurilor bine argumentate de cele lipsite de temei;

[467] Recomandările din această prelegere se completează reciproc cu cele privitoare la persoana/personalitatea predicatorului, din capitolul al VII-lea al Cursului.

• *Cultivarea memoriei*, prin învăţarea pe de rost a cât mai multe rugăciuni, versete din Sfânta Scriptură, psalmi, poezii creştine, fragmente liturgice, citate semnificative din gânditori români şi străini etc. Repetarea periodică a lor înseamnă, de fapt, întreţinerea memoriei. Trebuie avută în vedere apoi grija de a nu reţine date de prisos, care pot îmbâcsi mintea cu lucruri banale. Un exemplu negativ în acest sens este cazul unui cetăţean care, voind chipurile să-şi întreţină memoria, şi-a propus să înveţe Mersul Trenurilor pe deasupra! Mecanismul cu performanţe impresionante al calculatoarelor din zilele noastre ne sugerează, chiar dacă într-o formă relativ compatibilă, una dintre soluţiile „aerisirii" memoriei. Anume, ştiindu-se că ceea ce este în plus încarcă hard-disk-ul şi încetineşte comenzile, IT-iştii au prevăzut tasta „Delete", care elimină la nevoie datele de prisos. Aşa şi noi, trebuie să avem un control permanent asupra noutăţilor care ne invadează audio-vizual şi să ne propunem a reţine doar ceea ce este moral, plăcut şi util;

• *Cercetarea sistematică a izvoarelor predicii*, din care să rezulte fişe, notiţe, rezumate etc. Aşezate în rânduială, ele ne vor servi la nevoie, scutindu-ne de eventuale căutări disperate din ajunul rostirii predicii;

• *Cultivarea cu grijă a limbajului şi a stilului omiletic*, prin însuşirea corectă a limbii şi îmbogăţirea treptată cu expresii frumoase şi convingătoare. Greşelile de exprimare scad drastic valoarea unei predici, mai ales atunci când se fac dezacorduri, cacofonii, pleonasme sau altele asemenea. Bine s-a spus că *limbajul este cea mai bună oglindă a spiritului omenesc*, dar socotim că este în acelaşi timp şi cea mai elocventă carte de vizită a predicatorului. Profesorul Fred B. Cradock propune câteva sugestii interesante pentru preîntâmpinarea pericolelor degradării limbajului, dintre care selectăm:

› *conştientizarea importanţei şi puterii cuvintelor*;
› *strădania de a găsi expresii imaginative şi stimulative*;
› *consacrarea a măcar unui sfert de oră în fiecare zi pentru a citi texte din mari autori de eseuri, poeme, romane, chiar piese de teatru şi povestiri* (acestea nu în locul Scripturii şi al Părinţilor Bisericii, ci în adaos, n.n.);

› *compunerea scrisorilor pentru prieteni, părinţi, rude ş.a.* Dintre toate mijloacele de scriere, scrisorile personale sunt cele care se apropie cel mai mult de stilul vorbit;
› *revederea predicilor anterioare, pentru a se evita repetarea excesivă a unor expresii;*
› *ascultarea cu atenţie a diferiţilor vorbitori, în împrejurări diferite*, nu numai în ocazii culturale elevate, ci şi în altele;
› *„curăţirea" predicii, după redactare, de idei vagi şi complicate.* Este absolut necesară această operaţie, altfel există riscul ca ascultătorii să nu înţeleagă sau să-i lase reci anumite expresii confuze. După cum computerele, înainte de tipărirea unui text, fac o operaţie de curăţire numită „Cleaning", tot astfel se impune şi înlăturarea din textul predicii a tot ce este de prisos[468].

• *Exerciţii de redactare a predicilor*, nu numai în ajunul predicării propriu-zise, dar şi ca o preocupare curentă. Revistele bisericeşti ne stau la dispoziţie în acest sens, ca să nu mai vorbim şi de posibilitatea editării în timp a cel puţin un volum personal de predici. Părintele Dumitru Belu dă un sfat foarte înţelept: „Este necesar ca viitorul preot să se deprindă a sluji bine de condei, dacă vrea să ajungă a se sluji bine de cuvânt!"[469];

• *Deprinderea de a vorbi în public.* În acest scop, trebuie utilizată orice ocazie care se oferă, procedeul fiind necesar mai ales celor emotivi, care au nevoie să-şi domine timiditatea şi să-şi biruie tracul. Astfel, se vor folosi oportunităţi ca: serbări, întruniri literare, conferinţe, discuţii în cercuri mai mari etc. Cea mai indicată soluţie este însă a se deprinde să ţină mici cuvântări la sfintele slujbe, procedeu care se poate exercita şi înainte de hirotonie, cu încuviinţarea preotului parohiei respective. Pentru instruirea teoretică în vederea deprinderii artei de a vorbi în public se pot utiliza cu succes nu numai tratatele omiletice bisericeşti, ci şi anumite cărţi laice corespunzătoare acestui scop[470]. Deprinderea de a vorbi în public trebuie

[468] Fred B. Cradock, *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991, pp. 169-170.
[469] Pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 465.
[470] Iată câteva exemple: Niki Stanton, *Comunicarea*, Ed. S.C. „Ştiinţă & Tehnică", Bucureşti, 1995; Nathalie Pacout, *Arta de a vorbi în public*, Ed. Alma Tip, Bucureşti, 1998; Mircea I. Manolescu, *Arta Avocatului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998; Mihai Dinu, *Comunicarea*, Ed. Algos, Bucureşti, 2000.

precedată însă de exerciţii retorice făcute în liniştea camerei de lucru sau în mijlocul naturii, într-un loc retras, atunci când suntem singuri. Astfel, se pot exersa anumite subiecte prioritare, formulându-se şi rostindu-se fraze proprii, se pot face chiar corecturi, repetându-se apoi aceleaşi fraze dar cu un stil îmbunătăţit. Toate acestea vor spori lejeritatea exprimării, fiind totodată exersări benefice ale vocii, prin controlarea intensităţii timbrului, şi, în acelaşi timp, un bun exerciţiu pentru gestica şi mimica omiletică, elemente foarte importante în ceea ce se cheamă „acţiunea" în predică (despre care vom vorbi într-un paragraf separat);

• *Pregătirea duhovnicească.* Despre calităţile moral-duhovniceşti ale preotului-predicator am vorbit în capitolul al VII-lea (în subcapitolul *Personalitatea predicatorului. Însuşiri moral-duhovniceşti ale personalităţii predicatorului*). Aici vom evidenţia în adaos câteva aspecte pe care le socotim esenţiale pentru reuşita deplină a slujirii învăţătoreşti. Din cele care se pot constata pe terenul realităţilor cotidiene, una dintre carenţele propovăduirii actuale constă în lipsa ori prea puţina preocupare pentru *dimensiunea duhovnicească a conţinutului predicii.* În schimb, cu anumite excepţii regretabile, ce ţin de nivelul intelectual scăzut al unor propovăduitori, majoritatea slujitorilor Amvonului dovedesc că posedă cunoştinţe abundente şi diverse, nu numai de teologie, în general, ci şi din varii domenii, graţie posibilităţilor uriaşe de informare media, inclusiv cu ajutorul internetului. Astfel, în timp ce mintea ascultătorilor pare a fi satisfăcută îndeobşte, cele ce ţin de inimă sunt în suferinţă. Amintim aici că scopul întreit al predicii – *luminarea minţii, încălzirea inimii* şi *înduplecarea voinţei ascultătorilor spre fapte bune în vederea mântuirii* – presupune un echilibru între cele trei deziderate. Nu doar mintea, ci şi inima şi voinţa trebuie să facă parte din iconomia strategiei predicatorului. Iar „încălzirea inimii" se poate împlini doar dacă în conţinutul predicii se regăsesc învăţături, sfaturi şi exemple duhovniceşti, desprinse din bogata şi generoasa spiritualitate ortodoxă. În acelaşi timp, „înduplecarea voinţei", convingerea, persuadarea ascultătorilor se realizează numai dacă ei simt că vorbitorul împlineşte el însuşi ceea ce învaţă, îndeamnă şi cere la amvon, cum bine atenţiona Fericitul Augustin: *Sit eius quasi copia dicendi, forma vivendi!* („Să-i fie felul de a trăi precum

bogăția vorbirii!")[471]. Este amuzant, dar și instructiv, un episod petrecut cândva, cu ocazia vizitării unui preot de către episcopul său. Episcopul l-a întrebat: „Frăția ta îți *faci* predicile?" „Cum să nu, Preasfințite!", a răspuns preotul. „Am voit să spun: *aplici* sfaturile pe care le dai altora?...".

Practic, pregătirea duhovnicească trebuie văzută în dubla ei dimensiune: *generală*, de toată vremea, și *specială*, din ajunul rostirii predicii. Încadrându-ne acum în acest subcapitol al „pregătirii generale" menționăm faptul că, sub aspect duhovnicesc, ea trebuie să înceapă cel târziu din clipa în care viitorul predicator se hotărăște să studieze teologia, în vederea preoției. Rugăciunea personală, integrarea în cultul divin al unei biserici anume, meditația, lecturile duhovnicești etc., trebuie însoțite neapărat de ascultarea față de un duhovnic, la care ne spovedim și care ne povățuiește „cu timp și fără timp" (*2 Timotei* 4, 2). Am adăugat „ascultare", în sensul că spovedania preotului (și a oricărui creștin) nu trebuie să se reducă doar la mărturisirea păcatelor („bifarea" unor articole de inventar), în urma căreia primește iertare/dezlegare, ci să fie urmată de ascultarea dumnezeiască față de duhovnic, concretizată în strădania de a-i împlini sfaturile. Teama Sf. Apostol Pavel să fie și teama oricărui preot-predicator conștiincios: „Nu cumva, propovăduind altora, eu însumi să mă fac netrebnic" (*1 Corinteni* 9, 27). Cât de bine exprimă conștiinciozitatea duhovnicească textul unei rugăciuni din rânduiala Botezului, la care slujitorul este bine să mediteze profund:

> „Și-mi spală necurăția trupului și întinăciunea sufletului și pe mine întreg cu totul mă sfințește, cu puterea Ta cea nevăzută și cu dreapta cea duhovnicească; ca nu cumva, propovăduind eu altora slobozirea și făgăduind-o cu deplină încredințare în iubirea Ta de oameni cea negrăită, să nu mă arăt eu însumi netrebnic rob al păcatului; nu, Stăpâne, Cel ce singur ești bun și iubitor de oameni, să nu mă întorc umilit și înfruntat, ci-mi trimite mie putere de sus și mă întărește"[472].

[471] FERICITUL AUGUSTIN, *Despre învățătura creștină* (*De doctrina Christiana*), IV, în *PL* 34, col. 61.

[472] Fragment din rugăciunea ce se citește în taină, înainte de *Rugăciunea de sfințire a apei*.

Unele tratate de Omiletică vorbesc, în acest sens, chiar de o „viață supranaturală a predicatorului"[473], pornind de la zelul Sf. Apostol Pavel, când spune: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește în mine. Și viața de acum, în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu" (*Galateni* 2, 20).

IX.3. **Etapele pregătirii speciale a predicii**

IX.3.1. *Primii pași: rugăciunea de la începutul lucrului, meditația, schița personală*

Pregătirea specială (numită, în tratatele clasice, *apropiată*), însumează eforturile care se fac de către predicator înaintea rostirii predicii, într-un spațiu de timp care variază de la caz la caz. Părintele Dumitru Belu a făcut în acest sens o precizare testamentară: „O predică, se știe, are valoarea ostenelii pe care o depui la întocmirea ei"[474]. Începătorilor le recomandăm ca pentru o predică duminicală sau pentru o anumită sărbătoare, să înceapă pregătirea cât mai devreme posibil, chiar cu o săptămână înainte. Când este vorba de o slujbă ocazională, o cununie sau o înmormântare, de exemplu, vom face această pregătire apropiată cel mai târziu cu câteva ore înaintea slujbei, evitând a vorbi improvizat, după „inspirația" de moment. Pentru a fi eficientă, pregătirea apropiată trebuie dintru început să țină seama de următoarele:

- felul slujbei la care se va rosti (Sfânta Liturghie, una dintre laudele bisericești, slujba unei Taine, a unei Ierurgii etc.);
- perioada și ziua liturgică în care se rostește (se va consulta neapărat calendarul; uneori, într-o duminică sau un praznic împărătesc sunt pomeniți și unii sfinți mai cunoscuți; este bine să se facă o legătură cu viața și faptele lor, pe scurt, desigur);
- împrejurările de loc: în biserică, într-o casă, în țarină etc.; dacă biserica are amvon sau nu, ce fel de acustică are etc.;

[473] R.P. RAMBAUD, *Traité moderne de prédication*, Lyon–Paris, 1941, p. 130.

[474] Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, p. 479.

› tipul de persoane cărora ne vom adresa;
› capacitatea proprie de a redacta şi rosti liber cuvântarea, propriu-zis conştiinţa că este necesară o adaptare a predicii şi la persoana proprie.

Itinerarul alcătuirii predicii creştine are, în genere, o anumită compatibilitate cu cel profesat de retorica antică, în special cel propus de Quintilian în lucrarea sa celebră *Institutio oratoria* (tradusă şi în româneşte). Iată etapele consemnate de el:

› *inventio* (*descoperire*) = găsirea şi adunarea materialului;
› *dispositio* (*orânduire, aranjare*) = aranjarea materialului, potrivit unui plan prestabilit;
› *elocutio* (*exprimare, stil*) = grija pentru limbaj şi stil;
› *memoria* (*memoria*) = efortul de a memora textul, în vederea rostirii libere;
› *actio* (*faptă, acţiune*) = atenţia acordată gesticii, mimicii, timbrului vocii, ţinutei vestimentare etc.

Respectarea acestor „etape" s-a dovedit eficace în decursul istoriei, nu numai în retorica laică, ci şi în predica creştină. Din acest motiv, anumiţi profesori de Omiletică din Biserica noastră le-au valorificat în cursurile şi manualele tipărite, adaptându-le, desigur. Aşa este cazul Pr. prof. Nicolae Petrescu (1908-1996), de la care ne-a rămas unul dintre cele mai sistematice manuale, deosebit de util încă (Bucureşti, 1977).

Înainte de a începe căutarea propriu-zisă a materialelor, sunt hotărâtori trei paşi:

• *Aprinderea candelei şi rostirea unei rugăciuni pentru începutul lucrului;*
• *Meditarea* asupra temei şi a modalităţii de lucru;
• *Schiţarea unui plan scris*, fără a consulta nicio sursă de inspiraţie.

Astfel, *rugăciunea cu candela aprinsă* va face ca elaborarea să se desfăşoare într-o atmosferă harică, conştientizând, din capul locului, importanţa dimensiunii duhovniceşti a predicii, iar *meditarea* sau cugetarea profundă asupra temei ne va antrena întreaga fiinţă în perspectiva redactării. Predica nu este doar lucrarea noastră, ci este, întâi de toate, lucrarea lui Dumnezeu. Ca orice act liturgic, şi predica este sinergică, divino-umană: împreună-lucrarea omului cu Dumnezeu. De aceea, ne vom ruga Lui să ne ajute cu harul Său pentru a întocmi şi rosti o predică reuşită, de folos cu adevărat credincioşilor. *Schiţa personală* (cu formularea temei, a ideilor, argumentelor, digresiunilor etc.) va fi determinantă în asigurarea originalităţii.

În creionarea schiţei trebuie ţinut seama, între altele, de următoarele:

› ce învăţătură ne propunem să transmitem credincioşilor;
› ce simţăminte urmărim a trezi şi a dezvolta în sufletele lor;
› ce hotărâri practice vrem să determinăm a lua şi a împlini.

Cum şi cât timp afectăm fiecăruia din cei trei paşi preliminari, vom stabili de la caz la caz. Etapei „meditaţiei" îi consacrăm de obicei un spaţiu mai mare de timp: propriu-zis, după rugăciunea de început, timpul care se va scurge până la definitivarea conţinutului. Să luăm un exemplu: pentru o predică duminicală începem să ne facem planuri în minte cu cinci-şase zile înaintea rostirii efective, frământând teme, idei, gândindu-ne la eventuale actualizări etc. Pe parcursul zilelor respective vom renunţa poate la unele idei cu care am pornit, vom adăuga altele, vom reveni asupra unora etc. Acest „proces" mental este întru totul benefic şi se poate desfăşura cu întreruperi, între alte treburi şi obligaţii, „printre picături" - cum se spune. De multe ori şi seara, înainte de a adormi, este bine să ne lăsăm antrenaţi în aceste „meditaţii omiletice", întrucât peste noapte subconştientul continuă să caute idei, soluţii, formulări, în aşa fel încât dimineaţa beneficiem de ele fără să fi făcut vreun efort special. Astfel, după câteva zile de căutări vom avea deja o mulţime de idei şi formulări, din care vom selecta apoi şi vom aşterne în scris ceea ce considerăm că este necesar. Procesul meditaţiei este benefic şi pentru a realiza legătura între ideile diferite cu care am pornit la drum.

Dacă nu vom parcurge, mai întâi, etapele meditaţiei şi schiţei personale şi vom începe prin a ne inspira şi copia de la alţii, vom fi inevitabil

influenţaţi (uneori captaţi şi copleşiţi, mai ales de predicatorii mari) şi riscăm să nu mai avem mai nimic original în cuvântarea noastră. După ce ne-am fixat însă propriile idei şi intenţii, vom recurge desigur şi la sursele pe care le considerăm de folos, având în vedere cu prioritate Sfânta Scriptură şi Sfinţii Părinţi, dar şi predicatorii consacraţi.

Schiţa personală (am zice şi *originală*) prezintă încă două avantaje: predicatorul are, *ab initio*, sentimentul stăpânirii temei şi conştientizează limitele în care va face munca de documentare, ceea ce va favoriza ulterior câştigarea unui timp preţios. Materialul poate fi adunat apoi sub forma fişelor, a notiţelor, sau chiar prin aşezarea de semne în cărţile sau revistele pe care le vom utiliza. Mai nou, aproape întregul proces pentru documentare, dar şi sub aspect redacţional, se poate realiza pe computer.

Este interesant să observăm că elemente din cele trei etape propuse de noi se regăsesc şi în unele tratate omiletice occidentale. Bunăoară, J. Daniel Baumann semnalează următorii paşi („steps"):

1. Pregătirea predicatorului. Rugăciunea începe întreaga pregătire;
2. Alegerea temei şi a textului;
3. Studierea textului;
4. Modelarea materialului;
5. Scrierea predicii[475].

Un alt exemplu este cel dat de Paul Guerin şi Terence Sutcliffe, coautori ai volumului *Guide du prédicateur à l'usage des laics et des prêtres*[476]. Astfel, în capitolul *La préparation d'une homélie*, ei propun:

1. Citirea textelor din Liturghier (fără note şi/sau comentarii);
2. Prelucrarea textelor, cu comentarii;
3. Meditaţia personală asupra textelor;
4. Raportarea la auditoriu;

[475] J. Daniel BAUMANN, *An introduction to contemporary preaching*, pp. 117-119.

[476] Paul GUERIN, Terence SUTCLIFFE, *Guide du prédicateur à l'usage des laics et des prêtres*, Centurion, Paris, 1994.

5. Prima redactare;
6. Perfecţionarea redactării finale[477].

IX.3.2. *Planul predicii*

IX.3.2.1. ***Precizări preliminare***

În retorica quintiliană, operaţiile de structurare a cuvântării pe o anumită schemă se încadrau în etapa *dispositio* (*orânduire, aranjare*). Într-un mod similar, în omiletica creştină aranjarea şi repartizarea materialului se face potrivit planului prestabilit, operaţie în care se recurge la o triere curajoasă a ideilor, versetelor, citatelor etc., întrucât de obicei adunăm mai mult material decât este nevoie. Am spus „curajoasă" pentru că, trebuie să recunoaştem, renunţăm foarte greu la anumite idei, citate, formulări proprii etc., pe care le-am căutat ori elaborat, cu răbdare şi perseverenţă, uneori cu foarte multă osteneală. Totuşi, pentru a ne încadra în timpul optim şi pentru a redacta o predică accesibilă este absolut necesar acest efort de renunţare, bine ştiind că ceea *ce este de prisos nu aruncăm, ci punem deoparte, pentru altădată*. Parafrazând o maximă a lui Nicolas Boileau (†1711): „Cine nu ştie să se limiteze, nu ştie să scrie", vom zice şi noi: „Cine nu ştie să se limiteze, nu ştie să predice!". Există o anumită tendinţă (chiar ispită!), în fiecare dintre noi, de a încerca să spunem cât mai multe la o predică, cu intenţia de a fi chiar exhaustivi, crezând greşit că astfel vom fi mai convingători. Dimpotrivă, încercarea de a spune totul o dată va avea efect contrar: ascultătorii suprasolicitaţi şi obosiţi, vor deveni iritaţi că s-a abuzat de răbdarea lor. În acelaşi timp, spunându-le prea multe deodată favorizăm riscul ca ei să nu mai reţină nimic, din pricina prea multor idei. De aceea, opinăm că restrângerea materialului la strictul necesar este nu numai un act de prudenţă, ci şi unul de realism. Nici Dumnezeu n-a creat lumea într-o singură zi! Să mai lăsăm material şi pentru altă zi (dată).

[477] Paul GUERIN, Terence SUTCLIFFE, „La préparation d'une homélie", în vol. *Guide du prédicateur...*, pp. 77-78.

IX.3.2.2. ***Planul orientativ. Avantajele utilizării lui***

Conştienţi fiind de faptul că orice lucrare temeinică se înfăptuieşte după un plan bine stabilit, vom preciza mai întâi că reuşita unei predici depinde în mare măsură de limpezimea lui, de structura sa realistă şi logică. De aceea, enumerăm, în sinteză, câteva dintre cele mai importante avantaje:

› elimină riscul împrăştierii, obligându-l pe predicator să-şi valorifice mijloacele în direcţia propusă;
› ajută la o triere corespunzătoare cu scopul predicii respective a materialului adunat prin munca de documentare;
› facilitează desfăşurarea conţinutului într-o ordine logică, potrivit nu numai cu scopul predicii, ci şi cu puterea de receptare a credincioşilor;
› oferă cel mai preţios sprijin în scopul de a rosti predica liber. Rostirea liberă presupune memorizarea. Or, pentru o memorizare eficientă, planul ne ajută să avem o privire de ansamblu pe tot parcursul predicii şi să dezvoltăm fiecare idee în ordinea indicată de însăşi legătura lor internă, logică.

IX.3.2.3. ***Momentele logico-psihologice ale planului predicii tematice***

Desigur, nu se poate utiliza cu stricteţe acelaşi plan pentru toate genurile omiletice. Principial, orice predică are *introducere, tratare* şi *încheiere*, indiferent de gen. Dar, într-un fel vom elabora planul omiliei, în alt fel al predicii tematice. Planul panegiricului, de asemenea, va avea momentele lui specifice, al parenezei aşijderea.

De aceea, prezentăm un *plan general*, specific mai ales predicii tematice, după care vom recurge la unele amendamente care ţin de specificitatea celorlalte genuri.

Notăm, mai întâi, însuşirile de bază ale planului: *unitatea* (adică are în vedere o singură temă), *claritatea* (prezentând o imagine bine conturată a temei) şi *simplitatea* (care presupune o expunere accesibilă). Observaţie:

în timpul predicii nu vom anunţa *expressis verbis* momentele planului, ci ele vor fi doar sugerate, prin pauze de câteva secunde, însoţite cel mai adesea de repetarea formulei de adresare. Iată schema generală:

› închinăciunea;
› (uneori) textul enunţiativ (sau „motto-ul");
› formula de adresare;
› introducerea;
› anunţarea temei;
› scurtă rugăciune (invocaţie);
› tratarea;
› (uneori) digresiunile şi tranziţiile;
› încheierea.

IX.3.2.3.1. Închinăciunea

Primele secunde ale rostirii predicii sunt dedicate închinării cu semnul Sfintei Cruci, gest prin care predicatorul se deosebeşte de toţi ceilalţi vorbitori laici, arătând că este un trimis şi un slujitor al Domnului şi că vorbeşte în numele Său. Fie de la amvon, fie din faţa Sfântului Altar, predicatorul va începe aşa: „În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh. Amin", având grijă ca pronunţarea cuvintelor închinării să fie armonizată cu mişcarea mâinii drepte, iar degetele în poziţia corectă: „Tatălui", la frunte; „Fiului", la piept; „Sfântului", la umărul drept; „Duh", la umărul stâng. La „Amin", mâna se lasă jos. Să nu pară redundante aceste indicaţii de „catehism", deoarece le considerăm strict necesare. Am observat, de-a lungul timpului, că anumiţi slujitori nu armonizează rostirea închinării cu mişcarea mâinilor. Una rostesc cu gura, alta fac cu mâna. Iar acest aspect nu trece nesesizat de creştini, mai ales de cei care au citit *Catehismul* ori au studiat Religia în şcoală şi cunosc cum se face închinarea corectă. În clipele închinării, predicatorul se va orienta cu faţa spre Sfântul Altar, adică spre Răsărit. Predicatorii nehirotoniţi, în general elevi şi studenţi teologi, îndată după închinare vor cere binecuvântarea: „În numele Tatălui..., „Binecuvântează preacucernice (ori preacuvioase, în cazul ieromonahilor) ca să predic (ori să rostesc cuvânt

de învățătură)". Din Sfântul Altar, slujitorul (de obicei, protosul) rostește: „Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, miluiește-ne și ne mântuiește pe noi", la care predicatorul răspunde „Amin".

IX.3.2.3.2. Textul enunțiativ (sau „motto-ul")

Textul enunțiativ (sau *„motto-ul"*) reproduce un verset din Sfânta Scriptură (de obicei din pericopa evanghelică ori apostolică) sau un fragment liturgic din slujba respectivă. Trebuie să precizăm însă că textul nu este neapărat obligatoriu, dar atunci când este ales în mod inteligent devine util în fruntea oricărei predici. În alegerea textului trebuie să se țină seama de următoarele reguli:

› să fie potrivit cu tema care va fi tratată;
› să fie călăuză sau „fir roșu" pentru toată predica, pentru că el conține în sâmbure întreaga desfășurare a conținutului. De aceea, trebuie integrat organic în conținutul cuvântării, nu rostit doar ca „ornament" de început, care să fie ignorat ulterior;
› să fie concis și clar, spre a fi înțeles de la prima auzire, ales și rostit în așa fel încât să nu aibă nevoie de explicații. În acest scop, textul să fie dintre cele cu înțeles literal, istoric, nu mistic sau alegoric;
› să fie citat versetul întreg sau fragmentul liturgic explicit, în ideea de a reprezenta o unitate de gândire, nu un raționament incomplet;
› să fie selectate texte și din Vechiul Testament, ca prețios izvor biblic, nu invariabil doar din Noul Testament. În același sens, este nepotrivit să se apeleze la texte din literatura beletristică pentru susținerea unor teme novotestamentare, ignorând veritabila „bibliotecă" a celor 39 de cărți canonice din Vechiul Testament și chiar a celor deuterocanonice, cu versete atât de benefice pentru ilustrarea ideilor din predică.

Exemple:

- la o duminică după Rusalii (a XVII-a): „O, femeie, mare este credința ta!" (*Matei* 15, 28);

- la o duminică a Triodului (a Înfricoșătoarei Judecăți): „Împacă-te cu pârâșul tău degrabă!" (*Matei* 5, 25); fragmentul nu face parte din pericopa zilei, dar este în legătură cu tema: împăcarea);
- la cinstirea unui sfânt (Sf. Cuvios Dimitrie cel Nou), ca exemplu pentru text din Apostol: „Hristos a rânduit pe unii apostoli, pe alții proroci, pe alții bine-vestitori, pe alții păstori și învățători, pentru ca să desăvârșească pe sfinți la lucrul slujirii" (*Efeseni* 4, 11-12);
- la o pareneză (vremuri de încercare), cu recurs la un text din Vechiul Testament: „Eu sunt Dumnezeul tău, Eu întăresc dreapta ta și îți zic: Nu te teme, căci Eu sunt ajutorul tău" (*Isaia* 41, 13);
- la pareneza de la botezul unui prunc (fragment liturgic din slujbă): „Binecuvântat este Dumnezeu, Care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină!";
- la pareneza de la o cununie (fragment liturgic din slujbă): „Primește cununile lor întru împărăția Ta, păzindu-i curați, fără prihană și neasupriți, în vecii vecilor!";
- la pareneza de la înmormântare: „Fericiți cei morți, cei ce de acum mor întru Domnul! [...] Odihnească-se de ostenelile lor, căci faptele lor vin cu ei" (*Apocalipsa* 14, 13).

IX.3.2.3.3. Formula de adresare

Formula de adresare este utilă și absolut necesară pentru oricare dintre genurile predicii. Ea diferă, desigur, de la gen la gen. Cele mai uzitate formule pentru predicile obișnuite (omilii, predici tematice, panegirice) sunt: „Iubiți credincioși", „Iubiți fii duhovnicești", „Frați creștini", „Dreptmăritori creștini", „Iubiți ascultători"; pentru pareneze, de la caz la caz: la cununii: „Iubiți miri", „Cinstiți nuni", „Cinstiți nuntași"; la înmormântări: „Îndurerată familie", „Întristați credincioși". Se vor evita categoric formule puerile ca: „Iubiților creștini", „Iubiților", „Iubiți credincioși și credincioase" (avem aici și un dezacord gramatical!) etc. Predicatorul va adapta formulele de adresare nu numai la ascultători, ci și la propria persoană. După o slujire de ani buni într-o parohie, predicatorul poate utiliza și formule mai familiare, precum „Iubiții mei" sau „Fiii mei" sau „Fiilor", care nu se potrivesc în cazul unui proaspăt numit, în primii ani

de pastoraţie. Aceleaşi formule nu se recomandă nici preotului musafir, întrucât ele aparţin, cu deosebire, păstorului local.

Formulele de adresare se mai repetă şi de-a lungul cuvântării, fără a se abuza însă de ele. Această repetare are efectul de a redeştepta atenţia ascultătorilor şi de a marca anumite etape. Ultima oară când se va rosti o formulă de adresare va fi înaintea concluziei.

O precizare specială se cuvine în legătură cu slujbele la care participă ierarhul locului sau alte personalităţi, fie eclesiastice, fie laice, la care preotul predicator va ţine seama de scara lor ierarhică; de exemplu: „Preasfinţite Părinte Episcop" (ori, după caz, „Preafericite Părinte Patriarh", „Înaltpreasfinţite Părinte Mitropolit", „Înaltpreasfinţite Părinte Arhiepiscop" etc.), „Stimaţi reprezentanţi ai autorităţilor locale" (ori judeţene ori ai Guvernului, ai Primăriei etc.), „Preacucernici Părinţi Consilieri", „Preacucernice Părinte Protopop", „Iubiţi fraţi preoţi împreună-slujitori", „Iubiţi credincioşi".

Pentru evitarea unor greşeli, dintre care unele pot friza ridicolul, este bine ca la slujbele în sobor predicatorul rânduit a vorbi să consulte din vreme protosul (arhiereu, protoiereu, preot mai vârstnic etc.), notându-şi iniţial pe o listuţă formula recomandată, pe care să o memoreze apoi cu grijă, iar în final să o rostească liber.

IX.3.2.3.4. Introducerea

Se mai numeşte şi „exordiu" (lat. *exordium,-ii – început*) şi reprezintă prima parte a oricărei cuvântări, fiind strâns legată de tratarea temei, prin care predicatorul face pregătirea credincioşilor, realizând *captatio benevolentiae*, în scopul de a-i determina să asculte tratarea cu interes, cu bunăvoinţă, cu atenţie sporită şi cu convingerea că cele ce vor urma sunt plăcute auzului şi necesare mântuirii. Având rol pregătitor, introducerea nu trebuie să fie nici prea lungă (pentru că i-ar obosi pe ascultători), nici prea scurtă (n-ar apuca să jaloneze traseul ce urmează a fi parcurs).

Pentru o imagine clară a introducerii eficiente, avem în vedere următoarele: *importanţă, însuşiri, feluri, izvoare/surse.*

(a) Importanţa introducerii. Cei care cuvântă în faţa mulţimilor, fie slujitori consacraţi, fie laici cu anumite responsabilităţi publice, simt adesea

că ascultătorii sunt mai degrabă sceptici şi neîncrezători decât predispuşi să se lase convinşi şi să le ofere credibilitate, mai ales în primele minute ale rostirii. Vorbele par că se opresc în faţa unui zid de netrecut, chiar şi atunci când ideile lansate au substanţă şi stilul este ireproşabil. Ştiinţele moderne ale comunicării numesc acest fenomen „rezistenţă la persuasiune", iar psihologi remarcabili, ca R.A. Osterhouse, T.C. Brock sau Jean Kapferer, arată că această atitudine reprezintă un gest reflex, automat şi neconştient, pe care, în general, orice om îl manifestă când simte că este pe cale să fie persuadat. Cauza principală a reacţiei este generată de instinctul de conservare, care presupune o atitudine defensivă în faţa schimbării, dublată de tendinţa de contraargumentare, pe care orice individ o manifestă în procesul de percepţie. De aceea, este extrem de important ca predicatorul să câştige bunăvoinţa ascultătorilor (*captatio benevolentiae*), să le trezească/provoace atenţia şi să le creeze predispoziţia necesară, prin enunţuri care să le insufle siguranţa că va urma o cuvântare ce merită tot efortul lor receptiv. Se impune să marcăm aici un aspect relevant: *captatio benevolentiae* nu poate fi instrumentată numai cu enunţuri şi idei, oricât de promiţătoare sau frumoase din punct de vedere al expresivităţii stilistice. Este de importanţă capitală personalitatea celui care cuvântă şi felul în care persoana sa este receptată în conştiinţa enoriaşilor. Aici facem trimitere la capitolul al VII-lea din secţiunea *Omiletica Generală* (*Însuşirile predicatorului*). Intră în calcul întreaga ţinută morală a preotului, în familie, în sânul enoriei, dar şi atitudinile pe care le manifestă din clipa în care a urcat la amvon: înfăţişare smerită, fără umbră de aroganţă şi suficienţă de sine, învăluită în unda bunătăţii şi a dragostei sincere. Astfel, câteva fraze bine cumpănite şi o atitudine naturală şi cuviincioasă captează integral bunăvoinţa şi-i determină să rămână uniţi în gânduri şi simţiri cu preotul predicator, până la sfârşitul cuvântării. Un debut de acest gen înlătură indiferenţa şi răceala, deodată cu multele griji cu care este încărcat sufletul credincioşilor, fiind gata să aplice şi aici îndemnul imnului heruvimic „toată grija cea lumească, de la noi s-o lepădăm!".

Sfânta Scriptură şi predicile Părinţilor Bisericii sunt pline de exemple cu introduceri reuşite, care vizează captarea bunăvoinţei, unele mai scurte, altele mai dezvoltate, după cum o cerea împrejurarea. Pentru ilustrare, vom reproduce două exemple:

- „Bărbați atenieni, în toate vă văd că sunteți foarte evlavioși. Căci străbătând cetatea voastră și privind locurile voastre de închinare, am aflat și un altar pe care era scris: *Dumnezeului necunoscut*. Deci pe Cel pe Care voi, necunoscându-L, Îl cinstiți, pe Acesta Îl vestesc eu vouă" (Începutul cuvântării Sf. Apostol Pavel, în Areopagul din Atena, *Faptele Apostolilor* 17, 22-23);

- „Vrednici de iubire drept-măritori și iubiți credincioși ai acestei de Dumnezeu păzită enorie, în această zi, a praznicului bisericii, a pomenirii Părintelui Silvestru, după rânduială dumnezeiască așezat ca părinte ocrotitor al acestei parohii. Astăzi, la început de an, rugăm pe Bunul Dumnezeu Tatăl prin Fiul Său Iisus Hristos, Domnul nostru, și în Duhul cel Sfânt de viață făcător, să împărtășim cuvânt, cum zice Psalmistul: «Trimite-vei Duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului» (*Psalmul* 103, 31). Să simțim, cu adevărat, lucrarea Duhului Sfânt, care pururea este cu noi, precum a zis Domnul, să ne zidim, și neîncetat ne înnoim, odată cu înnoirea anului în care acum pășim și cu pomenirea acestui părinte sfințit, Silvestru, episcop al Romei celei vechi, numită așa pentru că de la Constantin cel Mare Constantinopolul a fost numit Roma cea nouă" (ultima predică rostită de Părintele Constantin Galeriu, la hramul Bisericii Sfântul Silvestru, 2 ianuarie 2002).

(b) Însușirile de bază ale Introducerii vizează tema, împrejurările rostirii, conținutul și dimensiunile predicii:

› să aibă legătură *numai* cu tema care se va dezvolta, nu cu altele. Adică, un caracter specific, nu general, care să se potrivească la orice temă. Să fie *ad rem*, nu *ad omnia*;

› să țină seama (ca întreaga predică, de altfel) de împrejurările rostirii: loc, timp/anotimp, ascultători;

› să nu dezvolte idei și informații care își au locul în cuprinsul predicii;

› să respecte proporția rezonabilă față de întreg (între 1/4 și 1/8 din totalul cuprinsului). Metaforic vorbind, *nu se cade să-l ții pe cineva prea mult la ușă, dar nici să-l bruschezi să intre!*

(c) Felurile introducerii

Practica omiletică înregistrează patru feluri (categorii) de introduceri: *simplă, insinuantă, majestuoasă* și *înflăcărată*.

› *introducerea simplă* este utilizată, în general, atunci când predicatorul are certitudinea bunăvoinței ascultătorilor, fiind vorba, în special, de o bună relație între un păstor și enoriașii care frecventează regulat biserica în duminici și sărbători. Acest fel de introducere se aplică îndeosebi în cazul omiliilor exegetice, așa cum observăm în *Cazanii* (în *Cazania* lui Varlaam, 1643, la Duminica Vameșului și a Fariseului, începe astfel: „Zice Domnul pilda aceasta", apoi trece la povestirea ei). Tot o introducere simplă se poate utiliza și în sărbătorile cu un program liturgic mai bogat (Botezul Domnului, Pogorârea Sfântului Duh etc.), în care, pentru a nu abuza de răbdarea credincioșilor, se poate recurge la o frază de genul următor: „Iubiți credincioși, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să ne bucurăm de frumusețea praznicului de azi, să ne amintim, pe scurt, semnificațiile teologice și însemnătatea lui pentru mântuirea noastră...". Se trece apoi direct la tratare;

› *introducerea insinuantă* (*exordium insinuans*; lat. *insinuo,-are – a introduce în și pe lângă; a vârî; a se strecura cu iscusință; a pătrunde prin*). „Insinuant" nu are aici sensul peiorativ din zilele noastre (*a strecura o idee calomnioasă*[478], v. *DEX*), ci a utiliza cu mult tact acele cuvinte ori fraze pentru a pătrunde cu finețe în inimile ascultătorilor, spre a-i câștiga pentru Hristos. Este principiul pe care-l mărturisește (și-l recomandă, implicit) Sf. Apostol Pavel, când spune „tuturor, toate m-am făcut": „Deși sunt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor, ca să dobândesc pe cei mai mulți. Cu iudeii am fost ca un iudeu, ca să dobândesc pe iudei; cu cei de sub lege, ca unul de sub lege, deși eu nu sunt sub lege, ca să dobândesc pe cei de sub lege. Cu cei slabi m-am făcut slab, ca pe cei slabi să-i dobândesc; *tuturor toate m-am făcut*, ca, în orice chip, să mântuiesc pe unii. Dar *toate le fac pentru Evanghelie, ca să fiu părtaș la ea* (s.n.)" (*1 Corinteni* 9, 19-23);

În zilele noastre, metoda „insinuantă" se recomandă mai ales atunci când preotul știe că printre ascultători se găsesc și creștini mai sceptici în privința unor învățături ale Bisericii pe care vrea să le prezinte. De pildă, la predicile morale având ca temă binecuvântarea nașterii de prunci și combaterea avortului (păcat la care România se situează în „top", din

[478] De unde și întrebarea defensivă: „Ce vrei să insinuezi?".

nefericire, în şirul ţărilor din Europa şi din întreaga lume!) sau în legătură cu înhumarea versus incinerarea (tot mai frecventă în ultima vreme), preotul trebuie să fie conştient că printre ascultători sunt şi unii mai „rezervaţi" vizavi de îndemnurile ortodoxe. Înainte de a prezenta argumente scripturistice, patristice, bioetice, logice etc., uzând de metoda „insinuantă", poate invoca, de pildă următoarele: „Iubiţi credincioşi, în calitatea noastră de creştini ortodocşi, am moştenit de la părinţii şi străbunii noştri învăţături şi rânduieli sfinte, care au stat şi stau la baza fiinţării noastre ca neam. Avortul (ori incinerarea ori alte alunecări, ca yoga, reiki etc. etc.) nu erau în obiceiul înaintaşilor. Se fereau de ele ca de foc! Aşa trebuie şi noi să ne ferim, dacă vrem, şi vrem, nu?, să dăinuim ca neam creştin ortodox. De aceea, să luăm aminte, rogu-vă, la ce ne învaţă Scriptura şi Părinţii Bisericii...";

› *Introducerea maiestuoasă* (plină de măreţie, solemnă, impunătoare) se recomandă la praznicele împărăteşti, la sărbătorile Maicii Domnului şi ale sfinţilor mari, precum şi la parenezele festive (sfinţirea bisericii, de pildă), când bucuria liturgică intensă trebuie să-şi găsească ecou şi în predica zilei, încă de la început. Sfinţii Părinţi ne-au lăsat perle veritabile în acest sens. Bunăoară, Sf. Grigorie Teologul îşi începe cuvântarea la Naşterea Domnului printr-un imn panegiric, care a devenit ulterior imn liturgic:

> „Hristos Se naşte, slăviţi-L, Hristos din ceruri, întâmpinaţi-L, Hristos pe pământ, înălţaţi-vă, cântaţi Domnului tot pământul. Şi cu veselie, lăudaţi-L popoare, că S-a preaslăvit!".

Iar Sf. Ioan Gură de Aur începe omiliile catehetice prebaptismale la fel de maiestuos:

> „Clipa de faţă este a bucuriei şi veseliei duhovniceşti! Căci, iată, ne stau înainte doritele zile ale nunţilor duhovniceşti. Fiindcă nu greşeşte cineva dacă numeşte *nuntă* ceea ce se întâmplă acum, şi nu numai nuntă, ci şi înrolare minunată şi preaslăvită"[479].

[479] Sf. Ioan Gură de Aur, *Către cei ce urmează a fi luminaţi*, I, 1, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cateheze baptismale*, trad. Pr. M. Hancheş, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2003, p. 21.

Iar mai aproape de zilele noastre, Părintele Ilie Cleopa începe aşa panegiricul la Naşterea Maicii Domnului:

> „Gândindu-mă la cinstea şi slava cea mare cu care Preabunul şi Preaînduratul Dumnezeu a împodobit în cer pe Maica Domnului, gândindu-mă la slavoslovia cea veşnică cu care o laudă pe dânsa puterile cereşti, apoi, cugetând şi la slujbele şi rugăciunile care i se aduc ei de către toţi fiii Bisericii lui Hristos aici pe pământ, precum şi la cuvintele de laudă pe care le-au alcătuit în cinstea ei sfinţii şi aleşii lui Dumnezeu, silinţa gândului mă îndeamnă, ca astăzi, la luminatul praznic al Naşterii Maicii Domnului, să adaug şi eu nepriceputul, o mică picătură lângă noianul cel mare al laudelor ei" (*accesibilă online*);

› *Introducerea înflăcărată* sau *vehementă* sau *exordium ex abrubto* (adj. *abruptus – prăpăstios, brusc, abrupt*) se utilizează în situaţii extreme: fie pentru exprimarea unei explozii de bucurie sau a unor simţăminte de tristeţe, fie ca pregătire a terenului pentru apostrofări legate de predicile morale. Se mai numeşte şi „introducere mişcătoare", pentru caracterul ei năvalnic. În treacăt amintim că originea acestui gen de introducere se află în *Catilinarele* rostite de Cicero[480]. Preotul poate recurge la această modalitate când tema şi situaţia o impun, fără a depăşi limitele rezonabile însă. Mântuitorul Însuşi a recurs la astfel de expresii vehemente în anumite situaţii, ca de exemplu: „O, neam necredincios şi îndărătnic, până când voi fi cu voi? Până când vă voi suferi pe voi? Aduceţi-l aici la Mine!" (*Matei* 17, 17); sau: „Vai vouă, cărturarilor şi fariseilor făţarnici! Că închideţi împărăţia cerurilor înaintea oamenilor; că voi nu intraţi, şi nici pe cei ce vor să intre nu-i lăsaţi" (*Matei* 23, 13 ş.u.). Un exemplu ilustrativ (şi extrem de actual!) ni-l oferă Sf. Ilie Miniat, unul dintre marii predicatori greci, ale cărui didahii, traduse de Părintele Dumitru Fecioru, sunt de mare utilitate şi pentru predicatorii noştri:

> „Este oare neamul acestei vieţi înşelătoare şi vremelnice neam desfrânat, ale cărui fapte sunt stricate şi întunecate? Da! Neam

[480] Vezi detalii la nota 200.

păcătos, mamă de fii păcătoși și cum a spus mai demult profetul «Neam îndărătnic și răzvrătit, care nu și-a îndreptat inima sa și nu și-a încredințat lui Dumnezeu duhul său» (*Psalmul* 77, 10-11). O, moravuri! O, timpuri! Minciuna acoperă adevărul; nedreptatea stâlcește dreptatea; viciul calcă în picioare virtutea; legea se supune patimii; Evanghelia slujește lumii, oamenii nu se tem de Dumnezeu, creștinii se rușinează de Hristos; păcatul împărățește, credința a murit, toate sunt întoarse pe dos, *toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut* (*Psalmul* 52, 4)"[481].

(d) Izvoarele/sursele introducerii. Precizăm, din capul locului, că între „izvoare" și „felul introducerii" va exista întotdeauna o interdependență majoră. Practic, vom selecta sursele în funcție de cum vrem să fie conținutul (mesajul) introducerii. De aceea, sursele introducerii vor fi la fel de variate, precum cele din care se plămădește tratarea propriu-zisă. Pentru o minimă orientare, notăm următoarele surse posibile:

› textul biblic așezat în fruntea predicii, în general desprins din pericopa evanghelică;

› însăși pericopa evanghelică, din care se pot anticipa liniile de bază ale tratării;

› în cazul sărbătorilor (praznice, Maica Domnului, sfinți), se poate contura o introducere pornind de la semnificația principală a lor, care va fi dezvoltată apoi în tratare;

› un fapt istoric (național sau universal) legat de pericopa evanghelică sau de sărbătoare;

› un crâmpei din folclor, literatură, poezie de calitate sau o istorioară (pildă) cu impact major;

› realitățile religioase, sociale, morale, economice etc. ale zonei, urmărindu-se evocarea unui aspect relevant și pedagogic, în sens creștin. Aici intră și configurația confesională a parohiei. Fără a se face prozelitism

[481] Sf. Ilie Miniat, *Predică la Duminica a III-a din Postul Mare* (începutul predicii), în vol. Ilie Miniat, episcop de Kalavrita, *Didahii și Predici*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Bunavestire, Bacău, 1995, p. 183.

ori atacuri imprudente, la o predică privind cinstirea sfinților, de pildă, se poate pleca de la exemplul trist pe care-l oferă cultele neoprotestante din parohia respectivă: „Iată, iubiți credincioși, în timp ce noi ne străduim să aducem cinstire după cuviință sfântului [...], frații noștri [...], cărora le respectăm, desigur, libertatea de opțiune, nu doar că ignoră sărbătoarea, dar îi tulbură și pe creștinii noștri cu «argumente» pretins biblice, încât unii pot înclina să le dea dreptate. Ia să vedem cum stau lucrurile, de fapt". Din acest punct va începe tratarea;

› în cazul introducerilor „înflăcărate" (vehemente), când predicatorul intenționează transmiterea unor simțăminte explozive de bucurie sau mâhnire (reproș), va utiliza propoziții și fraze specifice (*vide supra*).

IX.3.2.3.5. Anunțarea temei

Anunțarea temei este specifică îndeosebi catehezei, dar poate fi la fel de utilă și în desfășurarea predicii. Ne interesează, de aceea: *beneficiile*, *însușirile* și *câteva moduri practice de aplicare.*

Precizăm, mai întâi, că, în cazul multora dintre predicile scrise, întâlnim tema formulată chiar în titlurile lor. Așa procedează, de pildă, IPS Antonie Plămădeală, Pr. Prof. Vasile Mihoc și monahul Nicolae Steinhardt, cu titluri/teme de mare frumusețe și expresivitate stilistică. Exemplificăm: *Dispută la nivel înalt în pustia Quarantaniei* (IPS Antonie Plămădeală, *Duminica după Botezul Domnului*), *Nu ai om? - Ai Dumnezeu* (IPS Antonie Plămădeală, *Duminica a IV-a după Paști*); *Credința care mută munții* (Pr. Vasile Mihoc, *Duminica a X-a după Rusalii*), *Să postim de dorul Mirelui* (Pr. Vasile Mihoc, *Duminica lăsatului sec de brânză*); *Dăruind vei dobândi* (Nicolae Steinhardt - exegeză la pilda cu cei doi bani ai văduvei), *Sfânta mânie* (Nicolae Steinhardt, *Duminica a IV-a după Paști*).

• *Beneficiile*:

› Ascultătorii au un indiciu concret, un „fir roșu", care facilitează receptarea învățăturilor;

› Tema anunțată se va întipări în mintea lor și vor pleca acasă cu reținerea clară a subiectului tratat;

› Anunţarea temei este benefică şi pentru predicator, întrucât îl ajută (şi îl obligă) să rămână pe un fir călăuzitor, logic şi precis, fiind ferit, astfel, de pericolele unor divagaţii riscante.

• *Însuşirile temei*:

› Să cuprindă o singură învăţătură. Altfel spus, *o predică trebuie să aibă o singură temă, cu un singur subiect*, nu două-trei sau mai multe! Se face una dintre cele mai păguboase greşeli, atunci când predicatorul propune/anunţă mai multe subiecte sau, chiar fără să anunţe, trece de la o temă la alta;

› Învăţătura aleasă pentru tema respectivă *să fie dintre cele principale, fie dogmatică, morală, istorică, liturgică* etc., nu dintre cele secundare sau auxiliare;

› *Tema să fie exprimată cu precizie*, în termeni limpezi, nu cu două sau mai multe înţelesuri;

› *Anunţarea temei trebuie să fie concisă, exprimată printr-o propoziţie scurtă, nu prin fraze*, spre a fi reţinută fără dificultăţi.

• *Modalităţi practice*. Anunţarea temei se poate face prin trei categorii de propoziţii: *afirmativă* („Vom vorbi despre virtutea smereniei" - Duminica Vameşului şi a Fariseului); *negativă* („Zgârciţii şi lacomii nu vor moşteni împărăţia cerurilor" - Duminica a XXVI-a după Rusalii); *interogativă* („De ce era trist Mântuitorul la Intrarea în Ierusalim?" - Duminica Floriilor).

Trebuie să precizăm că sunt situaţii în care predicatorul poate renunţa la anunţarea temei: *în cazul omiliilor exegetice* (când se analizează verset cu verset) şi *în cazurile în care introducerea este pe deplin explicită* (formularea temei devenind, astfel, redundantă).

IX.3.2.3.6. Scurtă rugăciune (invocaţie)

La anumite predici (aşadar, nu întotdeauna), este binevenită rostirea unei mici rugăciuni, numită „invocaţie" (lat. *invoco,-are - a invoca*). Binevenită, atât pentru predicator, cât şi pentru credincioşi, având în vedere, în primul rând, conştiinţa că predica este un act liturgic, că are

şi o dimensiune harismatică, dar că este şi un act sinergic, al împreună-lucrării cu Dumnezeu, aşa cum am vorbit în capitolul al VII-lea din secţiunea *Omiletica generală*. Încă înainte de a ieşi din Sfântul Altar, preotul-predicator este bine să-şi rezerve câteva clipe de rugăciune/reculegere tainică, în care va rosti în sine, de pildă: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, întăreşte-mă să pot rosti cuvântul de învăţătură". Iar în acest moment dintre introducere şi tratare (alteori şi mai devreme: chiar în timpul introducerii) poate rosti/invoca un îndemn de rugăciune, de genul: „Iubiţi credincioşi, mă rog lui Dumnezeu, împreună cu fraţiile voastre, să ne lumineze şi să ne dea putere spre a înţelege Dumnezeiasca Evanghelie rânduită pentru astăzi...". Astfel de rugăciuni-invocare întâlnim la predicatorii consacraţi. De exemplu, în didahia Sf. Ierarh Martir Antim Ivireanul la Stretenia (*Întâmpinarea*) Domnului citim:

> „Cunoscându-mi datoria ce am [...], cu cuviinţă iaste, după putinţă, să povestesc de-a pururea lucrurile Domnului, *căruia mă rog, cu multă umilinţă, să-mi dezlege gângăvia limbii şi să-mi lumineze mintea, ca să poci zice puţine cuvinte întru slava lui cea negrăită. Ci vă pohtesc de ascultare*".

Iar Părintele Constantin Galeriu rosteşte, de asemenea, o astfel de invocare, în stilul său atât de original:

> „Astăzi, la început de an, rugăm pe Bunul Dumnezeu Tatăl prin Fiul Său Iisus Hristos, Domnul nostru, şi în Duhul cel Sfânt de viaţă făcător, să împărtăşim cuvânt, cum zice Psalmistul: «Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului» (*Psalmul* 103, 31). Să simţim, cu adevărat, lucrarea Duhului Sfânt, care pururea e cu noi, precum a zis Domnul, să ne zidim, şi neîncetat ne înnoim, odată cu înnoirea anului în care acum păşim şi cu pomenirea acestui părinte sfinţit, Silvestru, episcop al Romei celei vechi"[482].

[482] Pr. Constantin GALERIU, *Ultima predică a Părintelui Galeriu la hramul Bisericii Sfântul Silvestru (2 ian. 2002)*, în vol. *10 predici de părintele Galeriu, la 10 ani de la mutarea sa la cer*, Ed. Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013, p. 152.

Astfel de invocări îi conferă predicatorului un spor de har, iar în sufletele ascultătorilor produc un efect considerabil, fiind inundaţi de acelaşi har întăritor, care le deschide inimile pentru a primi cu receptivitate maximă sfintele învăţături.

IX.3.2.3.7. Tratarea

Tratarea (lat. *tracto,-are – a purta, a conduce, a trata, a dezbate, a discuta*) reprezintă corpul propriu-zis al cuvântării, pentru oricare dintre cele patru genuri omiletice. Să observăm, mai întâi, că însăşi etimologia termenului sugerează *principiul dialogului, al discuţiei* şi *al dezbaterii* şi pentru această parte a predicii, practic, cea mai importantă, atât cu privire la conţinut, cât şi ca întindere. Am arătat în cursul introductiv cum termenii *omiletică* şi *omilie* atenţionează asupra caracterului de *convorbire* cu credincioşii, predica desfăşurându-se sub forma unui dialog tainic, cald, părintesc, iar nu sub auspiciile unui *monolog* didacticist, rece, unilateral. Acest înţeles trebuie avut în vedere mai ales în desfăşurarea tratării, în aşa fel încât ascultătorii să simtă că predicatorul vorbeşte cu ei, că le răspunde frământărilor sufleteşti, aşa cum se cade să facă orice păstor care-şi iubeşte enoriaşii şi empatizează permanent cu ei.

Din punctul de vedere al distribuirii informaţiilor, avem în vedere două aspecte majore: *principii/reguli generale* şi *punctele* (*momentele*) *de bază.*

(a) Reguli generale:

› extensia tratării: aproximativ 2/3 din predica respectivă;

› dezvoltarea temei şi desfăşurarea ideilor să se facă atât prin metoda *inductivă* (de la simplu la complex, de la particular la general), cât şi prin cea *deductivă* (de la general la particular) printr-o alternanţă bine chibzuită. Practica omiletică arată însă că metoda inductivă este preferată de majoritatea predicatorilor consacraţi, întrucât se pleacă de la informaţii cunoscute, spre a se transmite mai uşor apoi cele necunoscute încă, mai grele şi mai adânci;

› în relatarea/istorisirea unui fapt să nu se pornească prea de departe („de la Adam" ori „de la '48"), ci de la punctul (momentul) strict necesar. Altfel, când se ajunge la „zi", ascultătorii sunt deja obosiţi;

› în dezvoltarea temei să folosim idei clare, propoziţii precise, pe care să nu le înăbuşim cu explicaţii prea complicate, greu de urmărit. Să le facilităm ascultătorilor mai ales observarea legăturilor dintre idei, informaţii etc., pe un fir logic şi explicit. Nu informaţii de dragul informaţiilor, pline de farafastâcuri şi preţiozităţi (vorba lui N. Steinhardt), care să epateze, ci numai acele idei, îndemnuri, lămuriri şi „noutăţi" care vizează edificarea sufletească a păstoriţilor, propriu-zis, mântuirea lor. Se aplică aici observaţia remarcabilă a lui Jacques Bénigne Bossuet: „Suprema lege a Amvonului este folosul fiilor lui Dumnezeu!"[483];

› să nu se confunde amvonul cu catedra. Mai ales în cazul predicatorilor erudiţi (profesori, scriitori etc.) s-a constatat uneori ispita de a ţine prelegeri „academice", interesante, de altfel, dar vizând numai segmentul ascultătorilor-intelectuali, în locul unor predici pe înţelesul tuturor, cum se recomandă îndeobşte.

(b) Punctele de bază ale tratării: explicaţia, istorisirea, argumentarea şi digresiunile.

› *Explicaţia* este necesară atât pentru predicile exegetice, cât şi pentru cele tematice. În cele exegetice (omilii) este explicat textul biblic, potrivit normelor hermeneutice. În cele tematice este lămurită o anumită învăţătură, potrivit temei alese: dogmatică, morală, liturgică etc. Între avantajele recursului la explicaţii se disting două:

1) Ascultătorii pot înţelege de la început despre ce învăţătură este vorba;

2) Se realizează *luminarea minţii* (*raţiunii*), ca bază pentru *mişcarea inimii* şi *înduplecarea voinţei.*

Se impune observaţia că explicaţiile, fie ale textului biblic, fie ale unui adevăr de credinţă, nu trebuie să cuprindă tot ce se ştie din manuale, catehisme, cărţi de spiritualitate etc., ci doar atât cât este necesar pentru tema şi sărbătoarea respectivă.

› *Istorisirea* (*naraţiunea*) este întrebuinţată îndeosebi la omiliile tematice şi la predicile cu caracter istoric, ambele genuri fiind plasate, de

[483] Apud Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, p. 493.

obicei, la chinonic ori la finalul Sfintei Liturghii. Practic, în cazul omiliilor tematice se folosesc două procedee, în general: fie se recitește pericopa evanghelică, fie se prezintă un rezumat al ei. Procedeul din urmă este recomandabil, mai ales pentru economie de timp. În cazul predicilor istorice, în care pot fi încadrate și panegiricele dedicate Maicii Domnului și sfinților, se relatează evenimentul respectiv, din care se desprinde apoi un anumit element pentru a fi dezvoltat în partea a doua a tratării. De pildă, în Duminica Rusaliilor se va prezenta, pe scurt, istoricul evenimentului, după care se pot arăta câteva din lucrările Sfântului Duh, în Biserică și în viața omului. Iar la sărbătorile sfinților, mai întâi se prezintă o sinteză biografică a sfântului respectiv, apoi se poate vorbi despre una din virtuțile prin care s-a remarcat îndeosebi (Sfântul Nicolae, prin milostenie, Sf. Mc. Gheorghe, prin tăria credinței etc.).

› *Argumentarea* (lat. *argumentor,-ari – a dovedi, a aduce probe*) este operația retorică prin care se întăresc afirmațiile cuprinse în „explicații" și „istorisire", cu dovezi sau probe temeinice. Astfel, pentru comentariile din omiliile exegetice și cele tematice vom utiliza prioritar dovezi scripturistice și patristice, fără să le ocolim pe cele din cultura vremii (geografie, istorie, literatură, artă, filosofie etc.); în predicile istorice, dovezile vor fi cu preponderență de ordin istoric și aghiografic; pentru predicile misionare argumentele se vor culege din materia Misiologiei și Apologeticii ș.a.m.d. Nu în ultimul rând, dovezile se vor desprinde și din Logică (*Dreapta Rațiune*), Psihologie, Pedagogie și ale științelor educației, în general. Pentru a fi eficiente, utilizarea argumentelor trebuie să țină seama de câteva reguli:

- să utilizăm întotdeauna argumente de mâna întâi, eliminând recursul la cele discutabile sau îndoielnice. Una din regulile de „aur" ale predicii este să nu facem niciodată afirmații care pot strecura (și alimenta) îndoieli în sufletele ascultătorilor, mai ales în prezentarea adevărurilor de credință;
- după aducerea unei/unor dovezi decisive, puternice, să evităm utilizarea celor mai puțin convingătoare, chiar dacă sunt valabile, în general;
- să nu se facă abuz de argumente, deoarece efectul poate fi contrar. Apelul la prea multe, în loc să amplifice persuasiunea, poate sugera

îndoieli de genul, *dacă argumentele inițiale ar fi temeinice, ar mai fi nevoie oare de atâtea?*
- nu întotdeauna argumentul cel mai convingător este cel mai valoros în sine, ci *acela care este mai accesibil ascultătorilor, din sfera lor de preocupări.*

› *Combaterea obiecțiunilor*. În cadrul argumentării, anumite predici trebuie să includă și dovezi pentru combaterea unor obiecțiuni și învățături greșite. Este cazul predicilor dogmatice, a panegiricelor și al predicilor misionare. Exemple: în *Duminica I din Postul Mare* (*a Ortodoxiei*) – *predică dogmatică despre cinstirea Sfintelor Icoane*, vor fi aduse argumente în apărarea dreptei credințe și se vor combate obiecțiile protestante și neoprotestante; *la sărbătorile Maicii Domnului și ale sfinților – panegirice cu dovezi/argumente ortodoxe și, la fel, se va răspunde principalelor obiecții* (*rătăciri*); *la anumite slujbe ocazionale* (*înmormântări, de exemplu*), *în parohiile cu neoprotestanți*, fără să se alunece în expuneri polemice, ofensatoare, preotul are prilejul să combată unele obiecțiuni frecvente legate, bunăoară, de cultul morților, de cinstirea Sfintei Cruci, a Sfintelor Icoane, a Sfintelor Moaște sau a fenomenelor mai noi ce țin de așa-numitele „alternative spirituale": yoga, radiestezie, bioenergie, reiki, feng shui etc., care proliferează în unele zone într-un mod îngrijorător.

Tot la capitolul „obiecțiuni" se înscriu și anumite atitudini ale propriilor enoriași, nerostite cu voce tare, dar sesizabile din gesturi, priviri ori absența de la slujbele bisericii, dezinteresul pentru cele sfinte etc. Cu tact pastoral, preotul va „dezamorsa" toate acele obiecțiuni și atitudini pe care le constată și le simte cu experiența sa pastorală. Mai mult, Fericitul Augustin avansează părerea că predicatorul trebuie să intuiască și să răspundă anticipat la posibilele obiecțiuni care pot apărea în urma afirmațiilor programate în conținutul predicii[484]. Părintele Dumitru Belu remarcă însă că o astfel de părere este exagerată, pentru că predicatorul s-ar supune singur unui stres inutil, marșând pe o cazuistică păguboasă, făcând loc dezbaterii unor obiecții la care credincioșii nici măcar nu s-au gândit. Precizăm, de aceea, că această combatere a obiecțiunilor să

[484] FERICITUL AUGUSTIN, *Despre învățătura creștină* (*De doctrina Christiana*), I, 4.

se preocupe în predică de strictul necesar, iar lămuririle complete să fie făcute în cadrul programelor catehetice.

IX.3.2.3.8. Digresiunile şi tranziţiile

Etimologic, *digresiune* vine din lat. *digressio - abatere, îndepărtare*; vb. *digredior - mă îndepărtez, mă abat, mă deplasez, plec*. Între momentele planului predicii, prezentate la pct. 2.3, am menţionat în paranteză „uneori", deoarece nu întotdeauna şi nu în toate predicile se recurge la „digresiuni". Când sunt bine alese însă, bine plasate şi la fel de bine rostite, digresiunile pot aduce predicii un spor însemnat de prospeţime şi vioiciune. „Digresiune" înseamnă *abatere de moment de la subiectul principal, cu scopul de a ilustra o idee ori a exemplifica un fapt relatat anterior*. Deşi teoretic şi etimologic digresiunea induce ideea de „abatere" de la temă, în realitate ea reprezintă o piesă iscusit plasată în iconomia predicii, mai ales ca suport intuitiv, dar şi pentru a „rupe" monotonia expunerii, a facilita o anumită variaţie, totodată, pentru a crea câteva momente de *respiro*, atât pentru predicator, cât şi pentru ascultători. Mai ales când tema are un caracter mai abstract, o digresiune poate fi percepută şi ca un popas odihnitor, binevenit pentru ascultătorii poate obosiţi în acel moment şi, de ce să nu admitem, chiar plictisiţi. Câteva exemple pentru digresiuni recomandabile: *o scurtă istorioară sau pildă* (din Sfânta Scriptură, din Vieţile Sfinţilor şi Pateric, din istoria universală şi naţională, din literatură etc.); *o sentinţă / un proverb*; *o amintire din viaţa personală, a parohiei, a unei personalităţi cunoscute*. În utilizarea eficientă a digresiunilor, se recomandă următoarele:

› să aibă legătură cu tema predicii respective;

› să fie bine selectate sursele digresiunilor. Prioritare sunt cărţile Sfintei Scripturi (cu menţiunea să fie valorificat şi Vechiul Testament, cu pilde şi evenimente de mare impact, pentru unii creştini total necunoscute), Vieţile Sfinţilor, Patericul. Evident, şi literatura laică de bună calitate;

› să nu fie prea lungi, pentru a nu se da impresia că sunt mai importante decât evanghelia zilei sau decât tema însăşi. În acelaşi sens, trebuie

prevăzut/eliminat şi un alt risc: la finalul predicii, ascultătorii să reţină doar acea digresiune. Din feedback-urile anilor de pastoraţie, am constat practic acest fenomen. Întorşi acasă de la slujbă şi întrebaţi de cei de acasă „ce a predicat părintele astăzi?", unii creştini au reprodus strict doar digresiunea auzită (istorioara, întâmplarea), mărturisind sincer că altceva nu prea au mai reţinut. Iată, aşadar, că din *mijloc*, digresiunea se poate transforma în *scop*;

› să fie evitate istorioarele slăbuţe, plate, neconvingătoare, „răsuflate", care, în loc să aducă un spor de simţăminte plăcute, produc simţăminte contrare; practic, în loc de serviciu, aduc deservicii în cuvântarea respectivă;

› să nu se facă abuz de ele: este suficientă una singură într-o predică sau cel mult două mai scurte.

Eficientizarea digresiunilor depinde în mare măsură şi de „sprinteneala" conţinutului. În acest sens facem recomandarea specială ca predicatorii să nu ia întotdeauna textele de-a gata, chiar din surse ce par a fi „reprezentative". Cu puţin efort şi talent ele pot fi stilizate, practic, îmbunătăţite. În acest sens, avem exemple la predicatorii culţi, în special la cei cu o cultură literară bogată (N. Steinhardt, IPS Bartolomeu Anania, IPS Antonie Plămădeală etc.). Bunăoară, Mitropolitul Antonie Plămădeală excelează în stilizare: istorioare cunoscute, în general, din *Pateric* ori literatură, în rostirea sa capătă un plus de farmec şi persuasiune[485].

În strânsă legătură cu digresiunile sunt *tranziţiile*, ca elemente de legătură între ideile şi părţile diferite ale tratării şi constau din *propoziţii, fraze, conjuncţii, locuţiuni diferite*. Spre exemplu: „Fraţilor, după ce am pomenit câteva din momentele vieţii sfântului [...] să observăm, acum şi virtuţile pe care le-a cultivat..."; sau: „Până acum am vorbit despre virtuţile cardinale, *dar* e bine să ştim care sunt şi păcatele împotriva lor, ca să ne ferim de ele". Alteori, tranziţiile pot lua forma unor mici digresiuni, care au menirea de a stârni interesul şi a împrospăta puterea de receptare. Aşa procedează, de pildă, Sf. Ilie Miniat, în predica la Duminica Rusaliilor:

[485] † Antonie Plămădeală, *Tâlcuri noi la texte vechi*, oricare dintre ediţii.

„Unul dintre vechii filosofi mulţumea zeilor pentru trei lucruri: întâi, fiindcă s-a născut bărbat şi nu femeie, al doilea că nu e barbar, ci grec, al treilea pentru că era filosof, şi nu neînvăţat. Şi tu, creştine, ai datoria să-I mulţumeşti lui Dumnezeu tot pentru trei lucruri: întâi, că te-ai născut creştin şi nu păgân; al doilea că eşti creştin şi nu eretic; *iar pentru al treilea îngăduieşte-mi să-ţi spun în partea a doua a predicii*".

Sintetizând, reţinem că tranziţiile au următoarele roluri: *de legătură, de a distinge părţile şi ideile predicii, de a micşora oboseala, de a facilita memorarea (fixarea) părţilor distincte, de a menţine interesul şi a mări puterea de concentrare pe tot parcursul tratării.*

IX.3.2.3.9. Încheierea predicii (Concluziile)

Finis coronat opus! („Sfârşitul încununează lucrarea!") era deviza oratorilor latini clasici. Această maximă poate constitui şi pentru predicatorul creştin un deziderat prioritar, nu doar o atenţionare interesantă. Structura unei predici se aseamănă cu zidirea unei case. La o temelie solidă şi un corp bine proporţionat este necesar un acoperiş pe măsură, iar încheierea bine rostită poate fi asemănată cu un acoperiş trainic. Este limpede pentru oricine, aşadar, că reuşita predicii depinde, în bună măsură, şi de calitatea încheierii. Mai mult, chiar când introducerea şi tratarea unei predici nu excelează, un final reuşit poate avea efect benefic asupra influenţării simţămintelor şi voinţei ascultătorilor. Dar şi reversul, se înţelege: o încheiere stângace poate să altereze drastic valoarea de ansamblu a predicii. Vorba din popor: „La toate, urma alege" se aplică şi aici. Specialiştii în comunicare, pentru „Urma alege" utilizează expresia *testul uşii*, cu referire la *ceea ce rămâne în memoria ascultătorilor după ce s-a închis uşa în spatele lor.* Când ascultătorul ajunge acasă şi este întrebat ce-şi mai aminteşte din cuvântarea auzită, el ar trebui să reproducă măcar ideea principală. În caz contrar, cuvântarea poate fi considerată un eşec. Din această perspectivă, încheierea reprezintă partea cea mai importantă a predicii, pentru că este ultima parte pe care o aud credincioşii, având cele mai mari şanse de a rămâne în mintea lor o perioadă ceva mai mare. A trece „testul uşii" echivalează, aşadar, cu reţinerea în memorie cel puţin

a ideii/temei centrale din cuvântare, dar nu ca adevăr simplu, teoretic, ci transformată în faptă concretă, prin aplicarea ei în viaţa personală.

Momentul încheierii presupune focalizarea atenţiei pe elementele următoare: terminologie, reguli/strategii minimale pentru alcătuire şi modalităţi concrete de aplicare.

• *Terminologia* legată de finalul cuvântării provine din retorica greco-romană şi a intrat în lexicul oratoric al multor limbi moderne europene. Chiar în limba română, pe lângă termenii populari, *încheiere* şi *concluzii*, avem în vocabular alte două cuvinte uzitate frecvent: *epilog* şi *peroraţie*. Le aducem în atenţie, întrucât semantica lor este deosebit de sugestivă. Astfel, pentru *epilog*, substantivul ἐπίλογος (*concluzie*) face trimitere la vb. ἐπιλέγειν (*a alege, a selecta*), sens care ne sugerează o dublă selectare pentru concluzii: 1. *O idee cu mare impact, din tratarea predicii*, care să fie aplicată la realităţile concrete; 2. *Un îndemn / o invocaţie / o rugăciune* etc. pentru finalul efectiv. Iar „peroraţie" (din lat. *peroro,-are - a încheia, a pleda*), indică nu doar simpla încheiere în sine, ci o pledoarie persuasivă, scurtă, desigur, dar cu întregul angajament emoţional din partea vorbitorului;

• *Reguli/strategii minimale pentru alcătuire:*

› *dimensiunile încheierii să fie relaţionate direct-proporţional cu ale predicii*, în ansamblul ei: nu mai extinsă decât 1/4, dar nici mai redusă de 1/8. Este vital acest echilibru! Dacă încheierea este prea lungă, devine obositoare pentru ascultători (exasperantă, de fapt), dându-se impresia unei a doua predici; dacă este prea scurtă, ascultătorii rămân contrariaţi, ca atunci când privesc o casă frumoasă cu un acoperiş neterminat. Bine atenţionează Părintele Dumitru Belu: *se poate începe predica ex-abrupto, dar nu se poate încheia în acelaşi mod.* Ascultătorii aşteaptă întotdeauna să li se prezinte o legătură între învăţăturile rostite şi realităţile concrete, altfel spus, *o aplicare la viaţa lor.* De aceea, pentru încheiere se foloseşte uneori termenul de „aplicare", iar unii predicatori consideră atât de importantă aplicarea pentru predică încât lipsa ei echivalează cu lipsa predicii, ca şi cum n-am fi predicat, atenţionând: *fără aplicare nu există predică!*

› *mesajul încheierii să fie neapărat în legătură cu tema predicii*, ca urmare logică a celor expuse până aici. Este indicat, în acest sens, să nu se adauge idei noi, pentru că acestea atrag automat explicații noi, iar consecințele ar fi negative: se lungește predica și i se alterează unitatea;

› *să nu fie utilizat același tip de încheiere*. Trebuie evitate frazele stereotipe și formulele „șablon", gen „Facă bunul Dumnezeu...", „Dea Domnul să..." ș.a.;

› este recomandabil, în principiu, *să nu fie anunțată încheierea în mod expres*, pentru că ascultătorii vor fi frustrați dacă într-adevăr anunțarea nu se concretizează; iar în cazul în care este anunțată, predicatorul să se țină de cuvânt, în cel mai scurt timp posibil;

› încheierea predicii trebuie făcută cu *dinamism și însuflețire*, pe un ton ușor ridicat și într-un tempo mai rapid, deoarece în acest moment ascultătorii pot fi obosiți deja de cele auzite anterior, iar atenția lor se cere a fi înviorată. Aici operează sensul sugerat de termenul „perorație": o pledoarie finală angajantă, cu patosul de rigoare. Cu „patos" aici nu înseamnă patetic, dulceag ori afectat. Termenul grecesc πάθος înseamnă *suferință, pătimire, pasiune*, tot ceea ce afectează ființa umană, trup și suflet, în bine sau în rău. Iar în retorică, vorbirea cu patos sau „patetică" înseamnă, de fapt, vorbire emoționantă, răscolitoare de sentimente, mișcătoare, și, în același timp, *empatică*[486];

› *încheierea trebuie să fie străbătută de un puternic suflu de iubire și optimism*. Chiar în situația în care am tratat o temă morală și a fost nevoie să apelăm și la unele mustrări, să nu uităm că predica trebuie să rămână mereu un act de iubire față de credincioși, iar ei trebuie să resimtă în final acest lucru.

• *Modalități concrete de aplicare. Câteva exemplificări*

Felurile și modalitățile de aplicare ale încheierii trebuie corelate întotdeauna cu genul predicii. Finalul unui cuvânt duminical va fi esențial diferit de al unei pareneze la cununie sau înmormântare. Pentru orientarea generală, vom recurge aici doar la exemplificări pentru predicile tematice

[486] Vezi termenul *empatie* în cadrul calităților morale și duhovnicești ale predicatorului, în capitolul al VII-lea.

din duminici și sărbători, aplicabile în bună măsură și pentru omilii și panegirice, apelând la câteva nume reprezentative ale Amvonului românesc. În tradiția noastră omiletică întâlnim, în general, două modalități sau strategii:

› *un scurt rezumat al ideilor principale* sau, cel puțin, *reiterarea uneia dintre ideile de bază* (numită *aplicare „descriptivă"*);

› *un îndemn (exhortație, încurajare) pentru a fi împlinite învățăturile evanghelice prezentate în tratare* (numită *aplicare „prescriptivă"*). Aceste două modalități se regăsesc uneori împletite, după cum o cere o situație sau alta. Iată câteva dintre cele mai frecvente forme:

(a) Invocarea ideii/temei centrale, cu îndemnuri (exhortații) de aplicare:

„Fraților și surorilor dragi, spuneți-mi dacă ați auzit vreodată un mesaj mai minunat decât acesta al Înălțării Domnului? Spuneți voi, care sunteți ucenicii lui Iisus, sau care credeți că sunteți, spuneți dacă mai aveți vreun temei pentru tristețea voastră, pentru slăbiciunea, pentru deznădejdea voastră? Iar voi, cei care până astăzi nu L-ați cunoscut pe Hristos și nu v-ați dăruit Lui viața, spune-ți dacă din clipa aceasta mai puteți sta deoparte, mai puteți întârzia de a face și voi gestul pe care l-au făcut toți cei care și-au dăruit lui Hristos viața lor; pentru ca astfel să participați și voi la bucuria Învierii și a Înălțării Mântuitorului. O, frate și soră, dacă ai rămas în urmă, grăbește-te căci Domnul te va ajuta în marea Lui îndurare, să-i ajungi pe semenii tăi care și-au pus deja toată viața în Iisus și sunt părtași ai bucuriei Lui! Frate și soră! Nu mai întârzia, vino și tu la Iisus cel Înălțat, pentru ca să te bucuri și tu de bucuria înălțării Lui! Amin!"[487];

„Să stăm neclintiți pe piatra cea tare a credinței, așa cum ne-au predat-o Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți! Să rămânem statornici în Biserica sfântă și dumnezeiască a celor șapte Sinoade ecumenice, atât de disprețuită de cei nevrednici, dar iubită „ca lumina ochilor"

[487] Pr. Toma Chiricuță, „Predică la Înălțarea Domnului", în vol. *Anul în predici*, Ed. Anastasia, București, 1996, p. 114. Observăm și „patosul" utilizat de celebrul predicator al Capitalei din anii '60-'70.

de Domnul şi Mântuitorul! Făcând aşa, vom fi şi noi întemeiaţi pe „piatra" de neînfrânt a credinţei apostolice. Şi, ca lui Petru odinioară, Duhul Tatălui ne va inspira mereu răspunsul cel mântuitor de credinţă şi de fapte bune la întrebarea de la începutul acestui cuvânt (Cine este Acesta? Adică Iisus, n.n.)"[488];

„Cele trei feluri de iertare omenească să ni le însuşim aşadar netemător, în cea dumnezeiască să avem nestrămutată încredere. Ele, laolaltă, alcătuiesc un tot inseparabil, stau la însăşi temelia credinţei creştine şi ne îngăduie a nădăjdui în sfânta milostivnică nedreptate a Domnului acum şi-n ceasul judecării noastre. Amin!"[489].

(b) Sintetizarea temei în câteva propoziţii sugestive, ca o scurtă recapitulare, axată pe cuvinte cheie:

„El primeşte de bunăvoie să Se jertfească pentru noi pe cruce şi să ni Se dea ca Pâine a vieţii, dar, în acelaşi timp, ne cheamă şi ne ajută să fim şi noi pâine pentru semenii noştri. Adică să ne dăruim pentru creşterea şi desăvârşirea lor pe drumul binelui, să le devenim necesari şi folositori ca pâinea. Să simtă prezenţa noastră, lângă ei şi cu ei, ca prezenţa unei hrane de care au trebuinţă. Atunci legăturile dintre noi vor fi călăuzite de dragostea şi binecuvântarea lui Hristos, Pâinea vieţii. Atunci, chiar de vom şi muri, vom fi vii. Moartea trupească nu ne mai înspăimântă, căci Domnul a spus: «Cel ce mănâncă Trupul Meu şi bea Sângele Meu are viaţă veşnică, şi Eu îl voi învia în ziua cea de apoi» (*Ioan* 6, 51). Amin!"[490]

(c) O scurtă rugăciune, alcătuită ad-hoc:

„Doamne, Preasfântă Treime, Tată, Fiule şi Duhule Sfinte, împărtăşeşte-ne, Treime Sfântă, lumina cea adevărată, Tată, prin Fiul

[488] Pr. Vasile Mihoc, „Predică la Duminica a VII-a după Rusalii", în vol. *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2008, p. 117.

[489] Nicolae Steinhardt, „Predică la Duminica fiului risipitor", în vol. *Dăruind vei dobândi. Cuvinte de credinţă*, Ed. Mănăstirii Rohia, 2006, p. 156.

[490] † Vasile al Oradiei, „Iisus Hristos, Pâinea vieţii", în vol. *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*, Ed. Episcopiei Ortodoxe a Oradiei, Oradea, ^{2}1984, p. 246.

în Duhul Sfânt. Să strălucească razele luminii în credinţa şi în toate virtuţile noastre. Şi ochii credinţei să ne fie vii şi cu aceşti ochi să vedem cu adevărat adevărul dumnezeiesc şi să-l împărtăşim lumii acesteia, spre sfinţire, spre bucurie tuturor, în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, cu rugăciunile Maicii Domnului, ale Sfântului Grigorie şi ale tuturor sfinţilor. Amin!"[491]

„Ne rugăm Domnului Iisus Hristos să ne dăruiască bucuria prezenţei iubirii Lui milostive în inima noastră, pentru ca mâinile noastre să devină mâinile iubirii lui milostive care ajută pe semenii noştri, spre slava lui Dumnezeu şi mântuirea noastră. Amin!"[492]

(d) Un text scripturistic, din evanghelia zilei sau legat de tema predicii sau un fragment liturgic al slujbei sărbătorii (de obicei, troparul):

„Şi după petrecaniia vieţii aceştiia să ne învrednicească pre noi şi pre noi pre toţ Dumnezeul cel milostiv la împărăţiia ceriului, ca să auzim fieştecarele din noi glasul acela: «Slugă bună şi credincioasă, preste puţin ai fost credincios pre mai multe te voiu pune. Intră întru bucuriia Domnului»" (*Matei* 25, 23)[493].

„Aşa cum Hristos era prezent - prin lumina bogăţiei, a eternităţii, a dumnezeirii - în Petru, prin botez deodată Duhul Sfânt năştea din nou mulţimile; cum ne-a născut şi pe noi, ca să fie prezent în noi Hristos. «Hristos în noi, nădejdea măririi», cu Tatăl şi în Duhul Sfânt. «Binecuvântat eşti Hristoase, Dumnezeul nostru, Cel ce preaînţelepţi pe pescari i-ai arătat, trimiţându-le lor Duhul Sfânt, şi printr-înşii lumea ai vânat, Iubitorule de oameni, slavă Ţie!». Doamne, slavă Ţie, slavă Ţie! Amin"[494].

[491] Pr. Constantin Galeriu, „Teologul luminii dumnezeieşti. La Duminica Sfântului Grigorie Palama", în vol. *10 predici de Părintele Galeriu, la 10 ani de la mutarea sa la cer*, Ed. Lumea Credinţei, Bucureşti, 2013, p. 35.

[492] PF Daniel Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Predică la Duminica a VIII-a după Rusalii", în: *Lumina de Duminică*, 29 iulie 2012.

[493] Sf. Antim Ivireanul, „Cuvânt la instalarea ca mitropolit", în vol. *Predici*, G. Ştrempel (ed.), Ed. Academiei, 1962, p. 77.

[494] Pr. Constantin Galeriu, „La Pogorârea Sfântului Duh", în vol. *10 predici de Părintele Galeriu*, p. 85.

(e) Reiterarea unui cuvânt „cheie", parte a temei/ideii centrale:

„*Ortodoxia* este Biserica Mântuitorului Hristos pe pământul strămoșesc; e creatoarea culturii noastre naționale, sinteza armonioasă și fericită dintre suflet și trup, dintre religie și naționalitate, dintre spirit și materie. *Ortodoxia* este, după cum s-a spus cu desăvârșită dreptate, "concepția noastră de viață", misiunea noastră eternă pe pământ, idealul nostru de popor creștin, care a purtat cel dintâi războiul sfânt împotriva necredinței în Dumnezeu și împotriva lui Antihrist întrupat în bolșevism, după ce veacuri întregi a ocrotit cultura și civilizația Apusului în fața năvălirilor barbare și păgâne. *Ortodoxia* este Biserica martirilor, Biserica luptătoare până la moarte pentru comorile ei sfinte. Iată ce este *Ortodoxia*: legea Domnului, legea strămoșească, «bătrâneasca și curata și cinstita noastră lege». «Cât am iubit legea Ta, Doamne, toată ziua gândirea mea este [...]. Făclie picioarelor mele este legea Ta și lumină cărările mele» (*Psalmul* 118, 97, 105). «Pune Doamne Bisericii Tale întărire, ca, neclătită de valurile eresurilor, să petreacă în veacul veacului! Amin"[495].

„Deasupra tuturor este un fapt, și anume că Fecioara Maria, deși mai presus de îngeri, rămâne solidară cu noi, oamenii, și cu a noastră mântuire. Potrivit uneia din cântările Crăciunului, Nașterea Domnului a fost întâmpinată de fiecare cu câte ceva, ca o mărturie a participării la vrerea lui Dumnezeu; îngerii au trâmbițat cântări, cerul a pogorât steaua, magii au adus daruri, păstorii au venit cu închinarea, pământul a oferit peștera, iar noi, oamenii, am dat-o pe Fecioara Maria. Omenirea devine astfel născătoarea Născătoarei de Dumnezeu, genealogiile capătă sens și adâncime, ele mărturisind, pe de o parte, implicarea dramatică a lui Iosif în smerenia Mariei, iar pe de alta, implicarea apoteotică a neamului omenesc în actul Întrupării. Maica Domnului plutește singulară undeva, în spațiul cerului creștin, dar în același timp ea este și rămâne împreună cu noi, căci prin ea ne-am rostit opțiunea

[495] Pr. Ilarion V. Felea, „Ortodoxia", în vol. *Duhul Adevărului*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe, Alba Iulia, 1999, p. 64.

pentru mântuirea prin Iisus și tot prin ea nădăjduim întru neputințele noastre. Poate că de aceea Maica Domnului ne și este atât de dragă. În vreme ce pentru Domnul Hristos avem un dublu sentiment, de iubire pentru Mântuitor, dar și de teamă pentru Judecător, pentru ea nu avem decât unul, cel de iubire, pentru aceea care niciodată nu ne va judeca, ci pururea se roagă pentru noi. În numele nostru, Fecioara Maria s-a rostit cândva în fața lui Dumnezeu: *Fie!* În numele ei, la rându-ne, vom aștepta prin rugăciune, o supremă rostire a lui Dumnezeu: *Fie!*"[496]

Subiecte pentru seminarizare

1. Complementaritatea dintre pregătirea generală și cea specială a predicii;
2. Adaptarea momentelor logico-psihologice ale planului predicii la cele patru genuri omiletice (exemplificări concrete).

BIBLIOGRAFIE

Anania, Bartolomeu Arhim., „Fie! – Cuvânt pentru Buna-Vestire", în: *Ortodoxia*, XXXII (1980), 3, pp. 437-442;

Augustin, Fer., *Despre învățătura creștină (De doctrina Christiana)*, IV, în *PL* 34, col. 15-122;

Baumann, J. Daniel, *An introduction to contemporary preaching*, Baker Book House, Gr. Rapids, Michigan, 1988;

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Brânzeu, Nicolae Pr., *Semănătorul. II. Omiletica*, Lugoj, 1944;

Chiricuță, Toma Pr., *Anul în predici*, Ed. Anastasia, București, 1996;

Ciobotea, Daniel Patriarh, „Predică la Duminica a VIII-a după Rusalii", în: *Lumina de Duminică*, 29 iulie 2012;

Coman, Vasile Episcop, *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*, Oradea, 1985;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Dinu, Mihai, *Comunicarea*, Ed. Algos, București, 2000;

Felea, Ilarion Pr., *Duhul Adevărului (Predici)*, Arad, 1943;

Galeriu, Constantin Pr., *10 predici de Părintele Galeriu, la 10 ani de la mutarea sa la cer*, Ed. Lumea credinței, București, 2013;

[496] † Bartolomeu Anania, „Fie! – Cuvânt pentru Buna-Vestire", în: *Ortodoxia*, XXXII (1980), 3, pp. 437-442.

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Guérin, Paul, Sutcliffe, Terence, *Guide du prédicateur à l'usage des laïques et des prêtres*, Ed. Centurion, Paris, 1994;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Cateheze baptismale*, trad. Pr. M. Hancheş, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2003;

Manolescu, Mircea I., *Arta Avocatului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998;

Mihoc, Vasile Pr., *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2008;

Pacout, Nathalie, *Arta de a vorbi în public*, Ed. Alma Tip, Bucureşti, 1998;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1978;

Rambaud, R.P., *Traité moderne de prédication*, Lyon–Paris, 1941;

Stanton, Niki, *Comunicarea*, Ed. S.C. Ştiinţă & Tehnică, Bucureşti, 1995;

Stoian, Cristian Petru Pr., *Metodologia redactării şi prezentării predicii*, Bucureşti, 2011 (teză doctorat, elaborată sub coord. Pr. prof. V. Gordon; ms. comput. Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti).

X. STILUL PREDICII[497]

1. Introducere; 2. Grai, comuniune, stil; 3. Noţiuni generale (stil gramatical, literar, bisericesc); 4. Figuri de stil. Exemplificări din literatura beletristică şi religioasă (figuri stilistice de cuvinte; figuri stilistice retorice; figuri de stil specifice literaturii religioase); 5. Procedee stilistice contraindicate.

X.1. Introducere

Omul a fost creat de Dumnezeu ca existenţă comunitară care se poate împlini numai *prin* şi *în* comuniune cu alţii. Acest adevăr este exprimat încă de la început în Sfânta Scriptură, când grăieşte Dumnezeu: „Nu este bine să fie omul singur, să-i facem ajutor potrivit lui" (*Facerea* 2, 18). Cuvântul, mijloc prioritar prin care oamenii îşi comunică simţămintele, este instrumentul de confesiune şi de receptare a semenilor, întrucât, esenţial, fiinţa umană îşi află autenticitatea şi plinătatea sa numai în comuniune. Prin cuvinte, iubirea sau viaţa unuia vine la celălalt. Şi omul simte nevoia neîncetată de această relaţie, pentru că există o năzuinţă veşnică a comunicării oamenilor între ei, iar prin intermediul vorbirii realitatea este prinsă în cuvinte şi conturată, astfel, în jurul preocupărilor de zi cu zi. Graiul are puterea de a descoperi ceea ce este ascuns, de a

[497] Două prelegeri (4 ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon. Pentru cei care doresc să aprofundeze noţiunile privind stilul, din punct de vedere literar-religios, recomandăm lucrarea Pr. Mihai GOJGAR, *Stilul literar religios*, Bucureşti, 2011 – teză de doctorat, alcătuită sub îndrumarea Pr. Prof. V. Gordon; din comisia de examen au făcut parte şi profesorii universitari filologi Gh. Chivu (Bucureşti) şi Vasile Ţâra (Timişoara).

aduce aproape ceea ce este îndepărtat, de a actualiza trecutul şi de a proiecta viitorul. Vorbirea şi realitatea stau într-o strânsă legătură, pentru că graiul este mijlocul esenţial prin care are loc înţelegerea umană. Omul nu se defineşte prin singularitate, ci doar în contextul ambianţei sociale în care trăieşte şi prin realităţile interumane pe care le cultivă. Trebuinţa structurală a omului de a vorbi şi de a răspunde semenilor săi arată graiul „ca mijloc de întrepătrundere personală" - după expresia Părintelui Stăniloae -, pentru că îşi are originea în Dumnezeu[498]. Vorbirea a fost aleasă de El ca mijloc de a intra în legătură cu cei zidiţi după chipul Său: „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri şi-n multe chipuri, a vorbit părinţilor noştri prin proroci, în zilele acestea mai de pe urmă ne-a grăit nouă prin Fiul" (*Evrei* 1, 1-2). În acest sens, se poate înţelege grăirea ca punte de legătură dintre cer şi pământ, dintre Dumnezeu şi om. Dumnezeu a intrat în legătură cu oamenii prin comunicarea cu cei aleşi ai Săi: profeţi, drepţi, prin Fiul Său întrupat, prin Sfinţii Apostoli şi prin toţi sfinţii, iar oamenii intră în legătură cu Dumnezeu prin *vorbirea-rugăciune*, dar şi prin *propovăduirea învăţăturilor dumnezeieşti*. Vorbirea în forma ei cea mai înaltă este *cuvântare liturgică*, este *propovăduire*. Prin cuvântarea bisericească se împlinesc, deodată: luminarea minţii, mişcarea inimii şi înduplecarea voinţei credincioşilor, iar propovăduirea conduce pe credincioşi spre ţinta fundamentală a existenţei umane: mântuirea sau desăvârşirea. Cicero sublinia faptul că scopul oratorului este să convingă, să placă şi să determine auditoriul (*docere, delectare, flectere*), deoarece reuşita predicii depinde de modul în care oratorul a impresionat intelectual şi emoţional pentru a-şi convinge auditoriul să-şi însuşească anumite atitudini.

X.2. **Grai, comuniune, stil**

În general, toţi oamenii vorbesc. Nu toţi însă vorbesc bine şi nici nu reuşesc să comunice mesajul pe care-l au în minte. Această evidenţă ne

[498] Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia ortodoxă*, Craiova, 1986, p. 91.

atrage atenţia că a comunica altora gândurile noastre nu este deloc facil. Gândim mai mult decât grăim, simţim nevoia să vorbim mai mult decât ne ţin puterile şi dorim să observăm asupra altora acţiunea gândurilor noastre, iar starea de evoluţie a omului se poate judeca după uşurinţa cu care transmite, prin grai, ceea ce gândeşte. Din raţiuni speciale de comunicare, vorbirea s-a specializat în decursul timpului după preocupări şi finalităţi proprii domeniilor de activitate, în care serveşte ca mijloc de înţelegere între oameni şi schimb de idei. Uneori, predomină informarea, adică formularea şi transmiterea unor cunoştinţe. Alteori, comunicările îşi propun, pe de o parte, transmiterea conţinutului, pe de alta, insuflarea unor trăiri. Aceasta este, de fapt, *modalitatea artistică*, cu o finalitate proprie: de a gândi şi a face cunoscută realitatea prin intermediul sugestiei, a impresiilor şi a emoţiilor. În viziunea lui Tudor Vianu, limbajul are o dublă intenţie: vorbitorul *comunică* şi *se comunică*. Iar comunicarea se desfăşoară astfel într-un anumit *stil*. Toţi oamenii întrebuinţează limbajul, mai mult ori mai puţin reuşit. Zicem, de aceea, că toţi au un anumit „limbaj". Nu toţi au însă şi stil. Iar formele stilului diferă de la ins la ins, astfel că suntem de acord cu sintagma binecunoscută: *Le style c'est l'homme même* („Stilul este omul însuşi"), a scriitorului francez Georges Louis Buffon (1707-1788), rostită în discursul său de primire în Academie. Evident că stilul unei creaţii este expresia temperamentului persoanei autorului, dar şi a epocii în care acesta a trăit.

Să ne amintim că, odată cu rolul său didactic, predica este o confesiune, o mărturisire colectivă, întrucât structura ei cuprinde forme tipice de iniţiere, de menţinere şi de încheiere a fluxului verbal. S-a observat, spre exemplu, că folosirea *stilului colocvial* sub forma unui dialog imaginar cu ascultătorii, atrage în mod deosebit atenţia. Predica este un gen de cuvântare specifică Bisericii, având stilul propriu oratoriei sacre, deoarece predicatorul vorbeşte în numele lui Hristos şi cu puterea Lui lucrătoare prin harul hirotoniei, iar obiectul propovăduirii este Hristos şi Evanghelia Sa, adevărul veşnic.

Limba română şi-a făurit structura în contextul unei istorii zbuciumate, confruntată cu încercări invadatoare şi la propriu, şi la figurat. Tocmai de aceea se poate afirma că are o personalitate robustă, complexă şi sigură pe sine. Bine s-a spus că ea este, de fapt, *una dintre esenţele*

românismului în lume. Sub nobilul său însemn s-au afirmat: Mihai Eminescu și Nicolae Iorga, Vasile Pârvan și George Călinescu, Nichita Stănescu și Henry Coandă. Limba română este limba prin care poporul nostru și-a exprimat bucuriile și durerile, speranțele și idealurile, în care a preamărit faptele de vitejie ale atâtor eroi populari sau naționali[499].

Limba română a fost introdusă de Biserica Ortodoxă în cărțile de cult și de educație religioasă și morală. În cultura veche românească, în artă, literatură, arhitectură, muzică, pictură, sculptură, ca peste tot în culturile vechi, sunt prezente și nume de clerici, de monahi și de ierarhi. Cultura românească modernă a beneficiat de contribuția unor clerici binecunoscuți, ca: Gala Galaction, Ion Agârbiceanu, scriitori, pe lângă care se adaugă și un număr de istorici și de oameni de artă, până în ziua de azi. Spiritualitatea românească se îmbogățește continuu și prin numărul bogat de cuvântări ale predicatorilor români, scrise în stilul dulce al „vechilor cazanii", fără ca aceasta să însemne o neputință de adaptare a mesajului evanghelic la posibilitățile de receptare ale omului actual. Dintre aceștia s-au remarcat în mod deosebit: IPS Antonie Plămădeală, IPS Bartolomeu Anania, Pr. Prof. Constantin Galeriu, Arhim. Ilie Cleopa, Pr. Ilarion V. Felea, Pr. Ștefan Slevoacă, Arhim. Teofil Părăian și alții. De aceea, Biserica Ortodoxă Română este socotită, pe bună dreptate, „maica spirituală" a neamului românesc (Mihai Eminescu), cu rosturi precise în cultura poporului, contribuind esențial la formarea limbii române literare.

În prelegerea de față propunem o scurtă zăbovire asupra stilului bisericesc, din dorința de a ilustra fericita îmbinare dintre stilul literar și cel predicatorial, dar și pentru a scoate în evidență notele specifice ale fiecăruia.

X.3. **Noțiuni generale**

Termenul *stil*, care a pătruns la noi pe filieră franceză (fr. *style*), este de proveniență grecească (gr. στύλος; cf. lat. *stylus*). Ca prim înțeles,

[499] Dumitru Ioan, Vasile Molan, *Literatura română pentru bacalaureat și admitere în facultăți*, Ed. Teora, București, 1999, p. 17.

στύλος desemna, în vechime, *condeiul de metal sau de os folosit la scrierea pe tăblițele cerate.*

Astăzi, noțiunea de *stil* are mai multe accepțiuni:

(a) particularitățile, caracteristicile unei structuri, ale unor civilizații, epoci, activități;

(b) concepție și mod de exprimare a gândirii, specifice unei arte sau unui artist, unui curent, unei epoci, unei școli naționale;

(c) totalitatea particularităților lexicale, morfologice, sintactice, fonetice și topice, precum și a procedeelor de exprimare caracteristice unui individ sau unei categorii de vorbitori;

(d) variante ale limbii literare folosite în diferite domenii de activitate (stiluri funcționale sau limbaje funcționale): stil științific, stil administrativ, stil publicistic, stil beletristic;

(e) stil propriu - aspectul limbii care urmărește numai realizarea funcțiunii de comunicare, de informare exactă, obiectivă, folosit mai ales în știință, în viața politică, administrativă;

(f) stilul figurat - aspect al limbii aparținând artei literare, care urmărește realizarea funcțiunii expresive, de transmitere a reacției personale a vorbitorului față de realitatea respectivă;

(g) mod de comportament (în „stil mare").

Stilul literar apare, astfel, ca *meșteșugul de a da cuvintelor duritate, relief, culoare și însuflețire* (Tudor Arghezi). Fiind „un meșteșug", *stilul tinde spre o calitate nouă a cuvintelor, imprimându-le în contexte noi capacitatea de a reliefa ideile, amănuntele, tablourile vieții, dându-le și culoare și însuflețire*[500]. Raritatea și noutatea cuvântului constituie componente importante ale stilului, cu toate că scriitorul nu urmărește în general „cuvintele rare, ci o rară întrebuințare a cuvintelor" (Henri Morier), adică așezarea lor în construcții neobișnuite, cu determinări noi care să lărgească sfera obișnuită a înțelesului, să-i dea valori figurate, metaforice.

[500] Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 192.

Stilistica este domeniul faptelor de invenţie, al procedeelor de înnoire a construcţiilor în scopul unei expresivităţi sporite. De aceea, să reţinem că *limbajul comunică, iar stilul dă comunicării expresivitate şi vioiciune*. Etapa *elocutio*, în cadrul pregătirii predicii, implică întregul efort stilistic al oratorului. În traducere, *elocutio* înseamnă *exprimare, fel de exprimare* sau *stil*.

Dacă ar fi să dăm o definiţie a stilului, am putea spune că *stilul reprezintă totalitatea mijloacelor lingvistice pe care le foloseşte un scriitor pentru a-şi exprima gândirea şi simţirea sa*. Sau, potrivit *DEX*-ului, *stilul este talentul, arta de a exprima ideile şi sentimentele într-o formă aleasă, personală*.

Stilul variază de la om la om şi el oglindeşte capacitatea fiecăruia de gândire şi simţire, darul său natural de a scrie, munca şi stăruinţa personală, temperamentul său. După stil cunoaştem cu uşurinţă structura psihică a scriitorului şi calităţile sale proprii, pentru că există, indubitabil, o strânsă legătură între stilul unei opere şi gândirea, orientările, sentimentele autorului. Cu toate că stilul se deosebeşte de la om la om, totuşi, el are anumite însuşiri comune, care trebuie să se vadă la orice vorbitor şi scriitor bisericesc. Însuşirile stilului sunt grupate şi împărţite diferit, de către retorica antică şi de către teoria literaturii. Dar, din punct de vedere omiletic, stilul poate fi analizat sub trei aspecte: *gramatical*, *literar* şi *bisericesc*. În cele ce urmează, vom puncta, pentru o minimă orientare, doar elementele de bază ale stilului.

X.3.1. *Stilul gramatical (literal, ad litteram)*

Stilul gramatical înseamnă respectarea regulilor de bază ale limbii din punct de vedere fonetic, morfologic, sintactic, lingvistic şi semantic[501].

(a) Calităţile generale ale stilului:

• *Corectitudinea* – calitatea stilului în care se respectă acordurile gramaticale. Cea mai frecventă abatere de le corectitudine este dezacordul

[501] *Semantica* este ramura lingvisticii care studiază înţelesul cuvintelor din punct de vedere istoric (vezi *Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1988).

dintre subiect şi predicat, care provine de multe ori din neatenţie sau grabă;

• *Puritatea* – calitatea generală a stilului care cere să folosim în vorbire şi în scriere cuvintele înţelese de toţi cei care vorbesc aceeaşi limbă. Calitatea aceasta gramaticală cere oratorului să nu facă abuz în vorbire de provincialisme, arhaisme şi neologisme[502];

• *Precizia* stilistică înseamnă exactitate. Este calitatea generală a stilului, care cere să înlăturăm cuvintele sau expresiile de prisos (prolixitatea), digresiunile de la temă şi să folosim termenii cei mai potriviţi;

• *Concizia* stilului înseamnă restrângerea materialului lexical la strictul necesar;

• *Proprietatea* stilistică este calitatea de a folosi cele mai potrivite cuvinte, sensuri, structuri sintactice în exprimarea ideilor şi a sentimentelor;

• *Claritatea* este înlănţuirea logică a ideilor, conţinutul accesibil, construcţii sintactice corecte. Lipsa de claritate duce la obscuritate (ideile şi sentimentele rămân întunecate), la nonsens (construcţii fără înţeles, absurde) şi la echivoc (expresii care se pot interpreta în mai multe feluri, din care ascultătorul sau cititorul nu mai ştie ce să aleagă).

Modelul literar-religios desăvârşit, care întruneşte toate calităţile enumerate mai sus, este textul rugăciunii *Tatăl nostru* (*Matei* 6, 9-13; *Luca* 11, 2-4).

(b) Calităţile particulare ale stilului:

• *Naturaleţea* – calitatea stilului de a exprima fondul de idei şi sentimente în chip firesc, ca şi când cuvintele şi imaginile ar apărea de la sine: „Priviţi la păsările cerului" (*Matei* 6, 26); „Luaţi seama la crinii câmpului" (*Matei* 6, 28), spune Mântuitorul Iisus Hristos, cu naturaleţe sublimă;

• *Demnitatea* – o însuşire care obligă pe orator să folosească numai expresii cuviincioase şi să înlăture expresiile urâte sau termenii josnici. Sf. Apostol Pavel avertizează: „Nici vorbe de ruşine, nici vorbe nebuneşti, nici glume care nu se cuvin, ci mai degrabă mulţumire" (*Efeseni* 5, 4);

[502] Vezi *Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*; „Puritatea" nu trebuie să exagereze în „purism" (tendinţa de a curăţa în exces limba de anumite cuvinte, fapt care duce la sărăcirea ei).

• *Armonia* stilistică. Stilul este armonios şi plăcut când succesiunea cuvintelor încântă urechea: „Şi nu numai atât, ci ne lăudăm şi în suferinţă, bine ştiind că suferinţa aduce răbdare şi răbdarea încercare, şi încercarea nădejde" (*Romani* 5, 3-4). Repetarea cuvântului *ca* în două silabe alăturate strică armonia stilului şi dă naştere la *cacofonii* (κακός,-ή,-όν - *urât*; φωνή - *sunet*);

• *Fineţea* stilistică este echivalentă cu *subtilitatea exprimării*. Este un prilej de cugetare şi de adâncire a ideilor. Asemenea stil îl găsim mai ales în parabolele Mântuitorului, în creaţiile populare, în proverbe şi ghicitori.

X.3.2. *Stilul literar*

Poartă numele şi de *stil figurat* sau *stil poetic*, pentru că este folosit, de regulă, de poeţi. Literatura, ca artă a cuvântului, se distinge, în raport cu vorbirea curentă, printr-un aspect original şi expresiv al limbajului. Remarcăm în acest limbaj al scriitorilor şi poeţilor particularităţi neaşteptate, construcţii unice, având structuri noi, în raport direct cu intenţia de a reliefa un fapt, o idee. Astfel, stilul figurat se prezintă ca *suma particularităţilor de limbă prin care exprimarea şi construcţia lingvistică a mesajului său capătă un relief deosebit şi ni se impune ca un fapt de expresivitate nouă.*

Stilul literar se pliază pe următoarea clasificare: *figuri stilistice de cuvinte* şi *figuri stilistice retorice*. Asupra acestor două grupuri ale figurilor de stil, vom face detalieri în paragraful al 4-lea.

X.3.3. *Stilul bisericesc*

Stilul bisericesc este stilul „limbii vechilor cazanii" (Alexei Mateevici, *Limba noastră*), armonizat desigur lexicului actual. Este, de fapt, stilul liturgic al sfintelor slujbe, atât de apreciat de către credincioşii noştri. Stilul omiletic reprezintă suma procedeelor lingvistice cu ajutorul cărora predicatorul transmite mesajul evanghelic. Predica nu este o vorbire oarecare, ci un *act liturgic*, care se desfăşoară în cadrul mistic al unui

act de cult. Este, altfel spus, *ca o slujbă*, de aceea stilul omiletic propriu-zis este cel bisericesc, care valorifică „dulcea limbă a trecutului" (Mihai Eminescu), fără a respinge, desigur, ceea ce este nou în lexicul modern, dacă este plăcut, frumos şi convingător. De aceea, predicatorul trebuie să folosească un grai înţeles de toţi ascultătorii, fără să devină însă banal sau vulgar şi trebuie, de asemenea, să coboare adesea atât la nivelul culturii, cât şi al vorbirii lor. *Dacă nu vom vorbi în felul simplu al lui Hristos şi al Sfinţilor Apostoli* - atenţionează Părintele Marin Ionescu - *nu vom avea ascultători la predicile noastre. Limba predicatorială să fie limba pescarilor!*[503]

Modelele de urmat în predică, atât în ceea ce priveşte fondul, cât şi forma cuvântărilor bisericeşti, sunt oferite de Mântuitorul Iisus Hristos, Sfinţii Apostoli şi Sfinţii Părinţi, iar predicatorul vorbeşte în numele lui Hristos şi cu puterea Lui lucrătoare prin harul hirotoniei, potrivit poruncii „Precum M-a trimis pe Mine Tatăl, vă trimit şi Eu pe voi!" (*Ioan* 20, 21). Prioritar, stilul bisericesc trebuie să fie armonizat cu limbajul liturgic al imnelor, troparelor, lecturilor biblice, dar şi cu arhitectura, veşmintele, obiectele sacre etc. În acelaşi timp, predica este parte integrantă a Sfintei Liturghii, iar contextul ambiental în care este rostită cere folosirea unui limbaj adecvat.

X.3.4. *Stil scris / stil oral*

În general, predicatorii, înainte de a-şi redacta propriile predici, se inspiră din predicile scrise ale altora. Trebuie să observăm însă că foarte puţine utilizează un stil direct, apropiat de cel oral. Cele mai multe sunt compuse în laborator, cu grijă ca fraza scrisă să fie cât mai completă. Întâlnim deseori, de aceea, fraze lungi, dificile şi aproape imposibil de memorat şi reprodus. Se întâmplă aşa pentru că există o *diferenţă notabilă între stilul propriu scrisului şi cel al oralităţii*. Primul admite propoziţii şi fraze lungi, abstracţiile, argumentările mai complicate, subtile, bine

[503] Pr. Marin IONESCU, *Inimă şi suflet. Omiletica vremurilor noastre. Planuri şi exerciţii de predică*, Bucureşti, 1927, p. 75.

confecţionate. Stilul vorbit cere însă propoziţii şi fraze mai scurte, directe, pline de vioiciunea convorbirii de la suflet la suflet. Când redactăm predicile vom fi atenţi, astfel, ca propoziţiile şi frazele pe care le scriem să fie cât mai concise, apropiate stilului vorbit, spre a facilita ascultătorilor înţelegerea şi asimilarea optimă.

Stilul, oricât de îngrijit ar fi, nu trebuie să subjuge conţinutul. Din instrument auxiliar nu trebuie să devină scop în sine. Sf. Ioan Gură de Aur, unanim recunoscut ca un geniu al frazei omiletice, neîntrecut de asemenea în fineţea stilului, afirmă: „Nu cer de la preot nici podoaba căutată a cuvântărilor oratorilor păgâni şi nici nu mă interesează cum îi este fraza şi stilul! Să fie preotul sărac în cuvinte! Să-şi aranjeze simplu şi fără meşteşugire cuvintele în frază. Numai să nu fie neiscusit în ştiinţă, să nu fie neiscusit în precizia dogmelor"[504]. Sfântul Părinte nu vrea să îndemne la neglijarea stilului, ci subliniază doar statutul de complementaritate al acestuia şi nu de scop în sine. Mult spor şi multă putere va avea predicatorul atunci când credincioşii îl ascultă predicând ca şi cum l-ar asculta rostind o rugăciune. De aceea, predica însăşi trebuie să se înfăţişeze ca o rugăciune. Ea nu poate să apară ca o melodie lumească, alături de slava cerească a cultului.

Cel dintâi lucru de care trebuie să ţinem seama este să predicăm într-un stil natural, nesilit şi care să poată fi înţeles de cei ce-l ascultă. Vorbind de stil, trebuie să menţionăm şi importanţa vocii în reuşita transmiterii mesajului. Naturaleţea este calitatea cea mai preţioasă care se cere. Vocea impresionează auzul precum gestul impresionează văzul. O predică nu trebuie recitată sau cântată, ci rostită cu un timbru plăcut, specific dialogului, comunicării cu ascultătorii.

Cei ce propovăduiesc să se ferească de a folosi un stil vulgar şi lipsit de mireasmă duhovnicească. Părintele Grigore Cristescu avertizează:

> „Sunt unii predicatori care spun lucruri obişnuite într-un grai violent şi extravagant. Mai toţi se cred profeţi. În realitate ei sunt

[504] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre Preoţie*, IV, 6, în vol. SF. IOAN GURĂ DE AUR, SF. GRIGORIE DIN NAZIANZ, SF. EFREM SIRUL, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007, p. 151.

> nişte mediocrităţi, iar ifosul profetic este numai semnul unei sigure nepregătiri a predicii, pe care ei o «urlă», ca să impresioneze. Nu pledăm pentru un stil înflorit liric, literar (cel ce îl poate folosi nu greşeşte, însă), dar nici pentru trivialităţile stilistice. Între stilul alambicat şi cel vulgar, cras, este o mediană de aur a stilului simplu, cinstit, limpede. Este stilul Sfintelor Scripturi. Să nu-l dispreţuim! Ceea ce nu înseamnă că limba nu se îmbogăţeşte mereu şi că neologismul nu poate avea drept de cetăţenie în predică, în conferinţă, şi în dizertaţia religioasă"[505].

Predicatorul nu trebuie, aşadar, să se complacă în speculaţii fără sens, ci să se ferească atent de expresiile greoaie, abstracte, străine de viaţă, ca predica să fie întotdeauna practică, realistă. Adevărurile sfinte au o superioritate ce nu trebuie micşorată prin cuvinte de valoare mai mică, îndoielnice sau goale de sens. Sextil Puşcariu arată că *după cum valoarea aurului şi a diamantelor se măsoară în carate, la fel şi cuvintele*:

> „Un fel de carate au şi cuvintele eufonice. Ele nu pot fi înlocuite cu altele fără ca armonia să dispară. Românul are însă o vorbă foarte adevărată: nu-i frumos ce-i frumos, ci-i frumos ce-mi place mie. Ceea ce e eufonic pentru român nu trebuie să placă urechii unui ceh, care preferă îngrămădiri de consonante, sau unui ungur, care aşază accentul totdeauna pe prima silabă, ca şi cehul [...]. Valoarea *caratelor eufonice* e variabilă de la limbă la limbă, şi tocmai de aceea ele completează tabloul a ceea ce este caracteristic unei limbi"[506].

Stilul predicii are, esenţial, un fond comun, dar, aplicat, el se prezintă cu anumite particularităţi, de la vorbitor la vorbitor, potrivit temperamentului, capacităţii, stărilor sufleteşti şi mai ales talentului oratoric.

[505] Pr. Grigore CRISTESCU, „Predică şi predicator în vremea noastră", în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-6, p. 147.

[506] Sextil PUŞCARIU, *Limba română*, vol. II: *Rostirea*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1994, p. 379.

Dacă în antichitate oratoria era considerată o artă, cu toate că ea se axa cel mai adesea pe discursurile avocaților în tribunale, cu atât mai mult predica creștină trebuie să fie mereu o operă de artă, o mostră a vorbirii îngrijite, inteligente, pătrunzătoare. Atenție, însă: în predică nu facem artă pentru artă, ci artă pentru a-i convinge pe ascultători la săvârșirea faptelor bune în vederea mântuirii. Propovăduirea nu este o artă literară, iar ascultătorii nu sunt critici literari, ci de cele mai multe ori oameni simpli. Intelectualii prezenți nu se vor supăra niciodată dacă predicatorul va vorbi simplu, fără cuvinte prețioase. Pe de altă parte, trebuie să luăm seama că limbajul este cartea de vizită a predicatorului, iar greșelile de limbă în predică, spune Părintele Dumitru Belu, „înseamnă lipsă de respect față de învățătura propovăduită, față de ascultători și față de sine însuși. Nu poate fi acceptat ca învățător cine nu cunoaște regulile elementare ale vorbirii corecte"[507].

Graiul este unul din marile daruri făcute de Dumnezeu omului. Dacă acest fapt solicită o responsabilitate specială în fața lui Dumnezeu, cu atât mai mult rostirea omiletică, întrucât ea își asumă transmiterea mesajului divin. De aceea, graiul omiletic se cere îmbunătățit continuu, apelându-se neîncetat la izvorul nesecat al cuvântului mântuitor: Sfânta Scriptură. Prezentarea predicii, mai ales în vremea noastră, trebuie să se facă prin rostire clară, precisă și corectă, pentru a reliefa mai bine mesajul pe care preotul dorește să-l transmită. Această exprimare sonoră a gândului ar trebui să-l preocupe în permanență pe cel ce predică. Cuvintele să nu fie numai o înșiruire de sunete fără înțeles pentru credincioși, ci inteligibile, deoarece lipsa expresivității sau clarității cuvintelor rostite îi obosește, întrucât ei nu înțeleg și nu mai pot urmări tema principală. Este de datoria preotului să se facă întotdeauna auzit și înțeles, rămânând în același timp natural. În special naturalețea și sufletul deschis contribuie în gradul cel mai înalt la claritatea și puterea de impresionare a stilului. Bine remarcă, în acest sens, filosoful Syrus: „Vorba este imaginea sufletului; cum este omul, așa-i și felul său de a vorbi"[508].

[507] Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 464.
[508] SYRUS, *Sententiae*, 845.

X.4. Figuri de stil. Exemplificări din literatura beletristică și religioasă

La alcătuirea predicii, oratorul creștin folosește izvoare dintre cele mai diverse: Sfânta Scriptură, cărți de predici, manuale, cărți de slujbă, lucrări de spiritualitate etc. Toate acestea au autori diferiți și, în consecință, stiluri diferite. Însă, în predica pe care o alcătuiește, preotul trebuie să-și arate unicitatea personală, amprenta propriului stil. Tot ceea ce a citit va fi trecut prin filtrul gândirii sale, apoi va aranja ideile în scris, încercând să dea coerență mesajului. *Elocuția*, în sens tehnic, reprezintă tocmai redactarea în scris a mesajului. Trebuie precizat însă că deși stilul pare accesibil și ideile clare se înlănțuie în mod logic, întâlnim uneori situații în care ascultătorul nu este captivat, nu reușește să sesizeze valoarea cuvintelor rostite. În aceste cazuri, figurile de stil, care sunt cuvinte sau fraze ce exprimă în mod plastic o idee sau un sentiment, au darul să trezească interesul pentru discurs, astfel ele pot înfrumuseța cuvântarea, pot susține argumentarea și pot să-l ajute pe ascultător să rețină mai bine cele prezentate. Numărul acestor procedee stilistice este considerabil. În cele ce urmează, vom descrie câteva dintre cele care pot fi utilizate cu succes în predică, însoțite de exemple asociative din literatura beletristică.

Teoria literaturii conține mai multe clasificări ale figurilor stilului literar. Noi le grupăm în două clase: *figuri stilistice de cuvinte* și *figuri stilistice retorice.*

X.4.1. *Figuri stilistice de cuvinte*

Figurile stilistice de cuvinte sunt termenii din vorbire sau scriere, folosiți cu alt înțeles decât cel pe care îl au în mod obișnuit. Aceste cuvinte, în vorbirea figurată au un înțeles schimbat de autor, dintr-un interes didactic sau estetic și poartă numele grecesc de *tropi*, de la verbul τρέπειν – *a întoarce, a suci, a schimba.*

Între cei mai utilizați tropi se numără: *epitetul, comparația, metafora, metonimia, sinecdoca, alegoria, personificarea, hiperbola, catahreza.*

X.4.1.1. ***Epitetul***

Epitetul (< fr. *épithète* < gr. ἐπιτιθέναι – *a pune ceva pe cineva, a pune cuiva un nume, o coroană*) este o figură de stil ce rezultă din alăturarea unui adjectiv ori adverb pe lângă un substantiv sau verb, spre a-l înfrumuseţa sau pentru a sublinia o însuşire socotită esenţială; calificativ de laudă sau injurios dat cuiva; figură de stil prin care se scot în evidenţă însuşirile deosebite ale unor lucruri sau fiinţe şi care se foloseşte într-o operă literară pentru a trezi în cititor anumite idei şi sentimente.

Exemple:

• *literatura laică*: „*Sură*-i sara cea de toamnă, de pe lacuri apa *sură* / Înfunda mişcare-i *creaţă* într-un stuf la iezătură, / Iar pădurea *lin* suspină şi prin frunzele *uscate* / Rânduri, rânduri trece-un freamăt, ce le scutură pe toate" (Mihai Eminescu, *Călin, file din poveste*).

• *literatura religioasă*: „Şi, iată, era un om în Ierusalim, cu numele Simeon şi omul acesta era *drept* şi *temător* de Dumnezeu" (*Luca* 1, 25); „perete văruit", îi spune Sf. Apostol Pavel arhiereului făţarnic Anania (*Faptele Apostolilor* 23, 3); „Munca sa *mistuitoare* şi realizările sale *covârşitoare* au făcut din Sfântul Vasile o podoabă *netrecătoare* a Bisericii [...]. Încordarea sa *excepţională*, caracterul său *neînfrânt*, postul său aproape continuu, rugăciunea şi privegherile din timpul nopţii i-au scurtat viaţa"[509].

X.4.1.2. ***Comparaţia***

Comparaţia (lat. *comparatio* - *asemănare*): alăturarea a doi termeni, cu scopul de a se releva trăsăturile asemănătoare, realizându-se astfel o mai mare claritate şi expresivitate a limbajului.

Exemple:

• *literatura laică*: „Slova de foc şi slova făurită / Împerecheate-n carte se mărită, / *Ca fierul cald îmbrăţişat în cleşte*" (Tudor Arghezi, *Testament*).

[509] Pr. Ioan G. Coman, „Cuvânt la Anul Nou", în: *Glasul Bisericii*, XVII (1958), 12, pp. 1152-1153.

• *literatura religioasă*: „Şi li s-au arătat, împărţite, *limbi ca de foc*" (*Faptele Apostolilor* 2, 3); „Şi *precum a fost în zilele lui Noe*, tot aşa va fi şi în zilele Fiului Omului" (*Luca* 17, 26); „Să ne străduim să nu fim mândri *ca fariseul*, ci pătrunşi de pocăinţă *ca vameşul*"[510].

X.4.1.3. ***Metafora***

Metafora (< fr. *métaphore* < gr. μεταφορά – *transport, schimbare*): figură de stil prin care se realizează trecerea de la sensul obişnuit al unui cuvânt la alt sens, prin intermediul unei comparaţii, din care lipseşte termenul de comparat. *Metafora este un trop ce constă, aşadar, în a atribui unui cuvânt un înţeles nou, pe baza unei comparaţii subînţelese (ce se află în mintea noastră).*

Exemple:

• *literatura laică*: „În grădina-n care scriu, / *Cerne aur argintiu / O tipsie ca de jar / Spânzurată-ntr-un arţar*" (Tudor Arghezi, *Creion*). Acţiunea soarelui este descrisă în metaforele: *aur argintiu, tipsie de jar*. „Aurul", „jarul" sunt în mintea poetului. Fizic, lipsesc termenii de comparat.

• *literatura religioasă*: „Voi sunteţi *sarea pământului* [...] voi sunteţi *lumina lumii*" (*Matei* 5, 13-14); „Iată *Mielul lui Dumnezeu!*" (*Ioan* 1, 36); „Tu eşti cu adevărat *cartea cea vie a cuvântului duhovnicesc*, care se scrie negrăit în tine cu peniţa duhului celui viu [...]. Tu singură cu adevărat eşti *tomul scris de Dumnezeu al Noului Testament* pe care Dumnezeu l-a făcut cu oamenii mai înainte"[511]; „Cum cuprinde mama pruncul la sânul ei, aşa te simţi *cuprins de Duhul Sfânt, de braţele dumnezeieşti*"[512].

[510] Pr. Dumitru Stăniloae, „Cuvânt la duminica vameşului şi a fariseului", în: *Glasul Bisericii*, XVII (1958), 1-2, p. 39.

[511] Sf. Andrei Criteanul, „Panegiric închinat Sfintei Fecioare Maria", apud Pr. Constantin Duţu, „Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi. Actualitatea lui pastorală" (teză de doctorat), în: *Ortodoxia*, XLIV (1992), 1-2.

[512] Pr. Constantin Galeriu, „Predică la Rusalii", apud Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Cluj-Napoca, 1997, p. 116.

X.4.1.4. ***Metonimia***

Metonimia (< fr. *métonymie* < gr. μετωνυμία – *înlocuirea unui nume cu altul*): figură de stil care desemnează un lucru prin numele altui lucru, care îi este în mod obişnuit asociat.

Exemple:

• *literatura laică*: „A tăcut sub neaua vremii ale patimilor goarne, / S-aşteptăm să se prefacă mustul fără preţ în vin, / Şi *Cotnarul* amintirii în pahare să se toarne" (Ion Pillat, *Crama*) (denumirea geografică în locul numelui produsului).

• *literatura religioasă*: „Au pe *Moise şi pe proroci*, să asculte de ei!" (*Luca* 16, 29 – *autorii, în loc de operele lor*); „Iar mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în *crucea Domnului*" (*Galateni* 6, 14 – crucea ca obiect, în locul crucii ca misiune).

X.4.1.5. ***Sinecdoca***

Sinecdoca (< fr. *synecdoque* < gr. vb. συν-εκ-διδόναι – *a arunca împreună în acelaşi timp, a ajuta să stabilească*): figură de stil care lărgeşte sau restrânge sensul unui cuvânt, prin folosirea întregului în locul părţii şi invers, a particularului în locul generalului, a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului însuşi.

Exemple:

• *literatura laică*: „O *sârmă* de lumină, o *ţeavă* vâlvătaie / O *lampă* duce *graiul* şi dă-n văzduhuri veşti / Că *omul* zămisleşte puterea din poveşti" (Tudor Arghezi, *Cel ce gândeşte singur*); (*sârma – electricitatea; ţeava – motoarele cu reacţie; lampa – radioul; graiul – limbile lumii; omul – întreg neamul omenesc*; poetul a utilizat *particularul în locul generalului*).

• *literatura religioasă*: „În zilele acelea a ieşit poruncă de la Cezarul August să se înscrie *toată lumea*" (*Luca* 2, 1) – prin „toată lumea" înţelegem Imperiul Roman, aşadar *generalul în locul particularului*; în rugăciunea Tatăl nostru, sintagma *pâinea noastră cea de toate zilele / cea spre fiinţă*, înlocuieşte cuvântul *hrană* (*materială şi spirituală*); Sf.

Ioan Gură de Aur, în *Cuvântarea către Eutropiu*, foloseşte sinecdoca: „Pentru ce ai fugit la *altar*?" (cuvântul „ altar", în loc de „Biserică" – *particularul în locul generalului*).

X.4.1.6. ***Alegoria***

Alegoria (< fr. *allégorie* < gr. ἀλληγορία – *altfel de vorbire decât cea zilnică*): procedeul artistic alcătuit dintr-o înşiruire de metafore, personificări, comparaţii, formând o imagine unitară prin care se sugerează noţiuni abstracte, prin intermediul faptelor, întâmplărilor, lucrurilor, cu scopul de a transmite o învăţătură morală.

Exemple:

• *literatura laică*: „Să le spui curat / Că m-am însurat / C-o mândră crăiasă, / A lumii mireasă; / Că la nunta mea, / A căzut o stea; / Soarele şi luna / Mi-au ţinut cununa / Brazi şi păltinaşi / I-am avut nuntaşi, / Preoţi, munţii mari, / Paseri lăutari / Păsărele mii / Şi stele făclii!" (*Mioriţa*, alegoria „moarte – nuntă").

• *literatura religioasă*: „Şi a fost iarăşi cuvântul Domnului către mine: «Fiul omului, ce întâietate are lemnul de viţă de vie faţă de oricare alt lemn, şi coarda de viţă de vie între arborii din pădure? Se ia oare din el vreo bucăţică pentru vreun lucru? Se ia oare din el măcar pentru un cui, ca să atârni în el un lucru oarecare? Iată, el se dă focului spre ardere; amândouă capetele lui le mistuie focul, şi mijlocul arde şi el, va fi el bun de ceva? Nici când era întreg nu era bun de ceva, cu atât mai mult acum, când l-a mistuit focul; acum când a ars se mai poate face ceva cu el. De aceea, aşa zice Domnul Dumnezeu: Precum lemnul de viţă de vie dintre arborii pădurii l-a dat focului ca să-l ardă, aşa voi da pe locuitorii Ierusalimului. Îmi voi întoarce faţa Mea împotriva lor. Dintr-un foc au scăpat, dar focul îi va mistui, şi veţi şti că Eu sunt Domnul, când Îmi voi întoarce faţa împotriva lor. Voi face din ţară un pustiu, pentru că ei Mi-au fost necredincioşi», zice Domnul Dumnezeu"(*Iezechiel* 15, 1-8, *Ierusalimul şi lemnul vieţii*). Procedeul alegoric este folosit mai ales de Mântuitorul Iisus Hristos în parabolele Sale.

X.4.1.7. ***Personificarea (Prosopopeea)***

Personificarea (< fr. *personification*) sau prosopopeea (< gr. πρόσωπον – *chip, față, persoană într-o piesă*): figură de stil, prin care se atribuie însușiri omenești unui lucru, unui fenomen din natură sau unui animal.

Exemple:

• *literatura laică*: „Singur *vântul*, colo, iată / *Adormise* la răcoare... / Dar deodată se oprește / Peste ochi își pune-o mână / Și *zâmbind* copilărește / Curios și lung *privește* / Spre fântână" (George Coșbuc, *În miezul verii*).

• *literatura religioasă*: „Zic vouă: Dacă vor tăcea aceștia, *pietrele vor striga*" (*Luca* 19, 40); Sau, un posibil început de necrolog: „Îndurerată familie, la *glasul de doliu al clopotelor* bisericii noastre, ne-am adunat astăzi pentru a-l conduce pe ultimul drum al acestei vieți pământești, pe cel care a fost".

X.4.1.8. ***Hiperbola***

Hiperbola (< fr. *hyperbole* < gr. ὑπερβολή – *trecere dincolo, exces, exagerare, trecere peste măsură*): figură de stil vizând o exagerată mărire sau micșorare a trăsăturilor unei ființe, ale unui lucru, fenomen, întâmplare.

Exemple:

• *literatura laică*: „Cum? Când lumea mi-e deschisă a privi gândești că pot / Ca întreg aliotmanul să se-mpiedice de-*un ciot*?" (Mihai Eminescu, *Scrisoarea a III-a*).

• *literatura religioasă*: „Voi face pe urmașii tăi *mulți ca pulberea pământului*; de va putea cineva număra pulberea pământului, va număra și pe urmașii tăi" (*Facerea* 13, 16); „Dar sunt și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că *lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris*" (*Ioan* 21, 25).

X.4.1.9. ***Catahreza***

Catahreza (< fr. *catachrèse* < gr. κατάχρησις – *abuz, folosire improprie a unui cuvânt*): figură de stil la care recurgem când nu se găsește în limbă un

cuvânt propriu pentru a exprima ceea ce voim să spunem. Este o denumire dată unui lucru, printr-un cuvânt pe care îl folosim în altă parte.

Exemple:

• *literatura laică*: „*picior de plai*", „*gura cămășii*", „*piciorul mesei*", „*broasca ușii*" etc.

• *literatura religioasă*: „Atunci diavolul L-a dus în sfânta cetate și L-a pus pe *aripa templului*" (*Matei* 4, 5).

X.4.2. *Figuri stilistice retorice*

Figurile retorice sunt procedee sau mijloace stilistice ale limbii literare, care nesocotesc topica normală a propoziției și a frazei, din dorința scriitorului sau vorbitorului de a da farmec scrierii sau vorbirii. În această categorie avem de-a face cu structura propoziției și a frazei, și anume cu *topica* lor. *Topica este o parte a sintaxei, care dă reguli pentru ordinea cuvintelor într-o propoziție și a propozițiilor într-o frază.*

Ordinea normală într-o propoziție este următoarea: întâi grupul nominal, adică substantivul cu determinările sale, apoi grupul verbal, adică verbul și determinanții săi. În limbajul poetic sau retoric însă, întâlnim numeroase schimbări de ordine a cuvintelor într-o propoziție și a propozițiilor într-o frază. Aceste schimbări sunt dictate, de cele mai multe ori, de nevoia de a da cât mai multă vioiciune exprimării.

Între cele mai frecvente figuri stilistice retorice se numără: *inversiunea, repetiția / reversiunea, interogația retorică, invocația retorică, antiteza, gradația, eufemismul, corecția, preterițiunea, anafora, paralelismul, antilogia, exclamația, apostrofa, litota, chiasmul, ironia.*

X.4.2.1. ***Inversiunea***

Inversiunea (< fr. *inversion* < lat. *inversio*): procedeu stilistic obținut prin schimbarea topicii obișnuite a cuvintelor în propoziție sau frază.

Exemple:

• *literatura laică*: „Ale *turnurilor umbre* peste valuri stau culcate" (Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea la Cozia*).

• *literatura religioasă*: „Căci către Tine, *mă voi ruga*, *Doamne*; *dimineaţa* vei auzi glasul meu, *dimineaţa* voi sta înaintea Ta şi mă vei vedea" (*Psalmul* 5, 2-3); „*Şi încă departe fiind el*, l-a văzut tatăl său şi i s-a făcut milă şi, alergând, a căzut pe grumazul lui şi l-a sărutat" (*Luca* 15, 20); „Vă îmbrăţişez iubiţii mei, cu *multă şi părintească dragoste*, în această *sfântă şi dumnezeiască sărbătoare* a Învierii Domnului!"[513].

X.4.2.2. *Repetiţia*

Repetiţia (< fr. *répétition* < lat. *repetitio*): folosirea de mai multe ori a aceluiaşi cuvânt sau a mai multor cuvinte, spre a întări o idee sau o impresie.

Exemple:

• *literatura laică*: „În Moldova, au cei mici despre cei mari acest obicei de pier *fără* judeţ, *fără* vină şi *fără* seamă"[514].

• *literatura religioasă*: „În călătorii adeseori, în *primejdii* de râuri, în *primejdii* de la tâlhari, în *primejdii* de la neamul meu, în *primejdii* de la păgâni, în *primejdii* în cetăţi, în *primejdii* în pustiu, în *primejdii* pe mare, în *primejdii* între fraţii cei mincinoşi" (*2 Corinteni* 11, 26); „Împăcaţi-vă *toţi* cu Dumnezeu! Iată izvorul nesfârşit al nemuririi: luaţi *toţi* care aţi murit! Iată râurile nesfârşite ale vieţii! *Toţi* faceţi-vă nemuritori!"[515].

X.4.2.3. *Reversiunea*

Reversiunea (< fr. *reversement* < lat. *reversio*) se aseamănă cu repetiţia, dar răstoarnă sensul cuvintelor. „Nu trăim ca să mâncăm, ci mâncăm ca să trăim". Sau, când Mântuitorul Iisus îi ceartă pe farisei că „Sâmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sâmbătă" (*Marcu* 2, 27). Sau,

[513] † Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Cuvânt la Învierea Domnului", în: *Glasul Bisericii*, XV (1966), 9-12, p. 11.

[514] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, „Sub anul 7072" (1564), 184.

[515] Sf. Andrei Criteanul, *Panegiric pentru Sfânta Fecioară*, în *PG* 97, col. 1096.

alt exemplu: „N-ar trebui să întrebi ce poate face Biserica pentru mine, ci ce poţi face tu pentru Biserică".

X.4.2.4. *Interogaţia retorică*

Interogaţia retorică (< fr. *interrogation* < lat. *interrogatio*): procedeul artistic, prin care se adresează o întrebare fără să se aştepte un răspuns, cu scopul de a impresiona şi de a-l coopta în răspuns pe interlocutor.

Exemple:

• *literatura laică*: „*Voi sunteţi urmaşii Romei*? Nişte răi şi nişte fameni! / I-e ruşine omenirii să vă zică vouă oameni!" (Mihai Eminescu, *Scrisoarea a III-a*).

• *literatura religioasă*: „Fiii oamenilor, *până când grei la inimă*? Pentru ce iubiţi deşertăciunea şi căutaţi minciuna?" (*Psalmul* 4, 2); „Spune-mi, *pentru ce plângi atâta după cel răposat*? Fiindcă era rău? Pentru aceasta se cuvine să dai mulţumire lui Dumnezeu, că au fost curmate răutăţile lui. *Fiindcă era şi blând?* Dar tocmai pentru aceasta să te bucuri, că a fost răpit grabnic, înainte de a schimba bunătatea cu răutatea"[516].

Observaţie: Întrebările retorice sunt recunoscute în tradiţia omiletică ca un vector ce ajută la retrezirea atenţiei ascultătorilor. Totuşi, un studiu relativ recent despre persuasiune aduce noi perspective referitor la rolul şi folosul întrebărilor retorice. Studiul efectuat de cercetătorii americani Petty, Cacioppo şi Heesacker a evidenţiat că eficacitatea întrebărilor retorice ţine de context şi gradul de implicare al ascultătorilor. Când subiecţii sunt puternic implicaţi raportat la tema de faţă, întrebările retorice pot conduce la un grad aproximativ de distragere, adică la receptarea cu dificultate a mesajului; pe scurt pot scădea performanţele persuasive. Pe de altă parte, când subiecţii nu sunt suficient edificaţi asupra mesajului, întrebările retorice pot spori eficacitatea persuasiunii[517]. Se poate conchide că întrebările retorice ajută la retrezirea atenţiei ascultătorilor, dar *numai în situaţia când oratorul remarcă o diminuare a interesului pentru cuvântare.*

[516] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Lazăr*, V, 2.

[517] R.E. Petty et al., „Effects of rhetorical questions on persuasion. A cognitive response analysis", în: *Journal of Personality and Social Psychology*, XL (1981), 3, p. 439.

X.4.2.5. ***Invocația retorică***

Invocația retorică (< fr. *invocation* < lat. *invocatio* – *chemare, invocare*): procedeul prin care scriitorul se adresează direct unui interlocutor imaginar sau pe care îl cunoaște și căruia îi solicită ceva.

Exemple:

• *literatura laică*: „Cum nu vii tu, Țepeș doamne, ca punând mâna pe ei, / Să-i împarți în două cete: în smintiți și în mișei, / Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni, / Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!" (Mihai Eminescu, *Scrisoarea a III-a*).

• *literatura religioasă*: „Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta..."; încheierea unui panegiric: „Părinte, ierarhe Nicolae (sau Vasile etc.), roagă pe Cuvântul, Hristos-Dumnezeu, să mântuiască sufletele noastre!".

X.4.2.6. ***Antiteza***

Antiteza (< fr. *antithèse* < gr. ἀντίθεσις; ἀντί – *împotrivă* și θέσις – *așezare*) sau *contrastul*: procedeu stilistic bazat pe opoziția dintre două cuvinte, fapte, personaje, idei, termenii puși în antiteză reliefându-se unul prin celălalt.

Exemple:

• *literatura laică*: „Ea *bogată*, eu *sărac*; ea *curtenită*, eu *izgonit* și *disprețuit*; ea *slabă, mică, palidă*, eu *voinic mare* și *rumen*" (Barbu Ștefănescu-Delavrancea, *Liniște*);

• *literatura religioasă*: Parabolele *Bogatul nemilostiv și săracul Lazăr* (*Luca* 16, 19-31), *Vameșul și fariseul* (*Luca* 18, 10-14).

X.4.2.7. ***Gradația***

Gradația (< fr. *gradation* < lat. *gradatio*; de la *gradus* – *treaptă*): figură de stil care constă în trecerea treptată, crescândă sau descrescândă, de la o idee la alta și prin care se urmărește scoaterea în evidență a ideii sau nuanțarea exprimării.

Exemple:

• *literatura laică*: „Melancolic cornul sună / *Mai departe, mai departe,* / *Mai încet, tot mai încet,* / Sufletu-mi nemângâiat" (Mihai Eminescu, *Peste vârfuri*).

• *literatura religioasă*: „Iată, sunteți sătui; iată, v-ați îmbogățit!" (*1 Corinteni* 4, 8); „Iarăși și iarăși vă vorbesc, căci măcar de nu vor auzi toți, cel puțin vor auzi jumătate; și chiar dacă nu jumătate, a treia parte; iar dacă nu a treia parte, a patra; sau poate zece; de nu zece, cinci; de nu cinci poate măcar unul; și chiar dacă nu va asculta niciunul plata mea e desăvârșită"[518].

X.4.2.8. ***Eufemismul***

Eufemismul (< fr. *euphémisme* < gr. vb. εὐφημεῖν – *a vorbi de bine, a binecuvânta, a vorbi frumos, a aclama*): figura de stil prin care expresiile neplăcute, aspre, jignitoare, se înlocuiesc cu expresii frumoase, plăcute, decente, spre a da stilului demnitate și frumusețe. Se utilizează uneori și pentru *captatio benevolentiae*.

Exemple:

• *în vorbirea curentă*: „Ei nu sunt în relații prea bune" (în loc de *ei sunt certați*).

• *literatura religioasă*: Mântuitorul Hristos, osândind parazitismul, purtarea fățarnică și asupritoare a fariseilor, spune: „Că leagă sarcini grele și cu anevoie de purtat și le pun pe umerii oamenilor, iar ei *nici cu degetul nu voiesc să le miște*" (*Matei* 23, 4) (în loc de *ei sunt niște ipocriți și leneși...*); „Bărbați atenieni, în toate vă văd că *sunteți foarte evlavioși...*" (*Faptele Apostolilor* 17, 22) (în loc de „mai aveți multe de făcut pentru evlavia adevărată...").

X.4.2.9. ***Corecția***

Corecția (< lat. *correctio* – *îndreptare, corectare*): figură retorică prin care oratorul se autocorectează în expresiile folosite, în mod voit, punând

[518] Sf. Ioan Gură de Aur, *Către Eutropiu*, apud Simion S. Caplat, „Problema formei în predica Sfântului Ioan Gură de Aur", în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIII (1965), 7-8.

în locul lor altele mai exacte sau mai tari, spre a da mai mult farmec şi mai multă vioiciune cuvântării.

Exemple:

• *din vorbirea curentă*: „Ca profesor, doresc să creez o atmosferă plăcută la orele mele, dar nu numai atât, ci să vă transmit cât mai multe informaţii despre realităţile ce ne înconjoară";

• *literatura religioasă*: „Şi acestea le zic, nu ca să amărăsc pe cel ce zace, ci voind să pun în siguranţă pe cei ce stau de faţă; nu zgândărind ranele cele urâcioase ale suferindului, ci voind să menţin pe cei nerăniţi vreodată în sănătate sigură"[519]; în necrologul pentru un preot: „Părintele a fost un om al datoriei... Dar, ce zic eu: al datoriei? *A fost un adevărat apostol!*"

X.4.2.10. *Preteriţiunea*

Preteriţiunea (< fr. *préterition* < vb. lat. *praetereo,-ire – a trece pe lângă, a lăsa la o parte*): procedeu retoric prin care oratorul declară că lasă la o parte unele argumente, despre care totuşi vorbeşte, pentru ca, prin acest mijloc, să le strecoare mai sigur în convingerea auditorilor.

Exemple:

• *literatura laică*: „Spre a vă hotărî în aceasta nu voi vorbi de puterea lui Filip, deoarece ar trebui să arăt că el a devenit puternic prin noi, nu printr-însul, ci voi vorbi de persoana lui, ca să vă convingeţi cât e de slab în realitate" (Demostene, *Filipica a doua*).

• *literatura religioasă*: „Dacă trebuie să mă laud, nu-mi este de folos, dar voi veni totuşi la vedenii şi la descoperiri de la Domnul" (*2 Corinteni* 12, 1), apoi continuă: „Dar fie! Eu nu v-am împovărat. Ci, fiind isteţ, v-am prins cu înşelăciune"(*2 Corinteni* 12, 16); numără apoi toate dovezile sale de apostol: „Dovezile mele de apostol s-au arătat la voi în toată răbdarea, prin semne, prin minuni şi prin puteri" (*2 Corinteni*, 12), ca să se apere împotriva apostolilor mincinoşi (*2 Corinteni* 11, 21- 30); „Nu vorbesc aici

[519] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Către Eutropiu*, apud Simion S. CAPLAT, „Problema formei în predica Sfântului Ioan Gură de Aur", p. 707.

de celelalte virtuţi ale sale: de îndurarea către săraci; de credinţa sa tare, prin care după cuvântul Evangheliei ar fi mutat şi munţii; de răbdarea şi înfrânarea sa; nu-i descriu viaţa petrecută în fapte plăcute lui Dumnezeu şi folositoare aproapelui. Trec peste toate acestea şi vin să încununez cu laudă ziua morţii sale"[520].

X.4.2.11. *Anafora*

Anafora (< fr. *anaphore* < gr. ἀναφορά – *întoarcere „din nou" / „în sus", repetare*): procedeu stilistic care se realizează prin repetarea unui cuvânt sau a unui grup de cuvinte în poziţie iniţială, în contextul unei relaţii de simetrie.

Exemple:

• *literatura laică*: „*De ce m-aţi* dus de lângă voi, / *De ce m-aţi* dus de-acasă? / *Să fi rămas* fecior la plug, / *Să fi rămas* la coasă" (Octavian Goga, *Bătrâni*).

• *literatura religioasă*: „*Aceasta* este sfârşitul Testamentelor pe care le-a făcut cu noi Dumnezeu. *Aceasta* este arătarea adâncurilor ascunse ale neînţelegerii celor dumnezeieşti, *acesta* este scopul care a fost înainte gândit din veci [...], *aceasta* este siguranţa enipostatică a împăcării dumnezeieşti [...]. Să spună deci fiecare mamă: *Binecuvântată* eşti tu între femei, cea prin care neamurile credincioşilor cu cunoştinţă strigă: *Binecuvântat* este cel ce vine întru numele Domnului. *Binecuvântată* eşti tu între femei, viaţa cea tainică de Dumnezeu răsădită. *Binecuvântată* eşti tu între femei, pământul lucrat de Dumnezeu care a ţinut în pântecele tău ca într-un hambar grâul fără de sămânţă"[521].

Observaţie: Similar *anaforei* este *paralelismul* (*reluarea simetrică a aceleiaşi figuri sintactice*). Exemplu: „De vrea să se însoare nu-şi ia femeie virtuoasă, ci pe cea mai rea din toate; de vrea să-şi cumpere casă, nu

[520] George ARAMĂ, *Curs de Omiletică*, Atelierele grafice Socec, Bucureşti, 1903, p. 194.

[521] SF. ANDREI CRITEANUL, *Panegiric pentru Sfânta Fecioară*, în *PG* 97, col. 1092, 865, apud Pr. C. DUŢU, „Panegiricul ca formă...", p. 126.

cumpără o casă pe măsura unui om liber, ci una să-i aducă cât mai mult venit; de vrea să-și ia o slugă, apoi o ia pe cea mai rea”[522].

X.4.2.12. ***Antilogia***

Antilogia (< gr. ἀντιλογία - *contradicție, contestație, dispută, controversă*): procedeu retoric prin care se fac afirmații sau negații, în aparență contrare adevărului. Propozițiile folosite în această figură stilistică, la prima vedere, par să fie în contradicție, să se anuleze una pe alta, dar în realitate fiecare exprimă un adevăr.

Exemple:

• *literatura laică*: „*Etiam si tacent, satos dicunt*”(„Chiar dacă tac, spun destul” - Cicero).

• *literatura religioasă*: „Ochi aveți și nu vedeți; urechi aveți și nu auziți și nu vă aduceți aminte” (*Marcu* 8, 18); „Căci cine va voi să-și scape viața o va pierde; iar cine va pierde viața sa pentru Mine și pentru Evanghelie, acela o va scăpa” (*Marcu* 8, 35); „Era ceva înfricoșător că, cea care a primit ca într-un chivot în pântecele său Viața, este așezată pe pat moartă, fără de suflare”[523].

X.4.2.13. ***Exclamația***

Exclamația (< fr. *exclamation* < lat. *exclamo,-are - a striga*): figură retorică, prin care se exteriorizează o stare afectivă, arătând bucuria, durerea, admirația, uimirea. Este o emoție spontană propriu-zisă, exprimată printr-o interjecție, substantiv, propoziție sau frază.

[522] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXX, 3, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 23, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 911.

[523] Sf. Andrei Criteanul, *Panegiric pentru Sfânta Fecioară*, în *PG* 97, col. 1069, apud Pr. C. Duțu, „Panegiricul ca formă...”, p. 128.

Exemple:

• *literatura laică*: „*O, tempora! O, mores!*” („O, timpuri! O, moravuri!” - Cicero, *Catilinare*).

• *literatura religioasă*: „O, adâncul bogăției și al înțelepciunii și al științei lui Dumnezeu! Cât sunt de necercetate judecățile Lui și cât de nepătrunse căile Lui!” (*Romani* 11, 33); „O, locașule dumnezeiesc și omule pământesc, o, stâlp mort și stâlp dătător de Viață! O, mai curată decât tot omul și decât toată făptura văzută și nevăzută! [...]. Împărăteasă din Iuda! Ia curaj! Să nu-ți fie frică. Serbează sărbătorile tale, Ierusalime! Vociferează, strigă, însoțește cetatea-mamă a lui Dumnezeu, cântă cu vocea lui David, spune tare!”[524].

X.4.2.14. ***Apostrofa***

Apostrofa (< fr. *apostrophe* < gr. ἀποστροφή - *o acțiune de abatere, de întoarcere, de deviere dintr-o direcție, de inovație, un recurs, un refugiu*): procedeu stilistic retoric, care constă în întreruperea expunerii, pentru ca vorbitorul să se adreseze direct cuiva, de față sau absent (persoane, ființe, obiecte). Are și sens de mustrare, *apostrofare*.

Exemple:

• *literatura laică*: „*Oltule, care-ai fost martor vitejiilor trecute, / Și puternici legioane pe-a ta margine-ai privit, / Cine oar'poate să fie omul care te-a-ngrozit?*” (Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea la Cozia*).

• *literatura religioasă*: „Tu cel ce zici: Să nu săvârșești adulter, săvârșești adulter? Tu, care urăști idolii, furi cele sfinte? Tu, care te lauzi cu legea, Îl necinstești pe Dumnezeu, prin călcarea legii?” (*Romani* 2, 22-23); „Mă, tu ești fără lumină! Asta nu, zice. Dacă spui că ești ateu, păi asta înseamnă. Cum ești chiar așa întunecat?! Așa întunecat [...], Doamne păzește, să te ferească Dumnezeu să fie întuneric în tine!”[525].

[524] Sf. Andrei Criteanul, *Panegiric pentru Sfânta Fecioară*, în *PG* 97, col. 1097, apud Pr. C. Duțu, „Panegiricul ca formă...”, p. 127.

[525] Pr. Constantin Galeriu, apud Ioan Toader, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1997, p. 114.

X.4.2.15. ***Litota***

Litota (< fr. *litote* < gr. λιτότης - *simplitate, reținere, micime, micșorare*): figura de stil care constă în a spune mai puțin și a face să se înțeleagă mai mult.

Exemple:

• *literatura laică*:

„Măriuca Săvucului, care, drept să vă spun, *nu-mi era urâtă*" (Ion Creangă, *Amintiri din copilărie - La scăldat*).

• *literatura religioasă*:

› „Cine a măsurat apele cu pumnul și cine a măsurat pământul cu cotul? Cine a pus pulberea pământului în balanță și cine a cântărit munții și văile cu cântarul?" (*Isaia* 40, 12).

› „El stă în scaun deasupra cercului pământului; pe locuitori îi vede ca pe lăcuste; El întinde cerul ca un văl ușor și îl desface ca un cort de locuit" (*Isaia* 40, 22). Practic, profetul mărturisește mărețiile lucrărilor Domnului, în puține cuvinte.

X.4.2.16. ***Chiasmul***

Chiasmul (< fr. *chiasme* < gr. χιασμός - *încrucișare*) este o figură de stil care constă în reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii (încrucișare în „X").

Exemple:

• *literatura laică*:

„Unii *trăiesc* ca să *uite*, alții *uită* ca să poată *trăi*" (Nicolae Iorga, *Cugetări*).

„Copilul râde: *Înțelepciunea* și *iubirea* mea e *jocul*! / Tânărul cântă: *Jocul* și *înțelepciunea* mea e *iubirea*! / Bătrânul tace: *Iubirea* și *jocul* meu e *înțelepciunea*!" (Lucian Blaga, *Trei fețe*).

• *literatura religioasă*:

„Nu înțelegeau că *Fiul lui Dumnezeu* Celui viu Se va întrupa în trup și *carne* omenească, pentru ca această *carne* s-o transfigureze, s-o spiritualizeze, s-o *îndumnezeiască*"[526].

[526] Pr. Constantin Galeriu, apud Ioan Toader, *Retorica amvonului*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 120.

X.4.2.17. ***Ironia***

Ironia (< fr. *ironie* < lat. *ironia* < gr. εἰρωνεία - *ironie, sarcasm*): figură de stil caracterizată prin ușoara sau amabila batjocorire a unei persoane, a unui obiect sau a unei idei, rezultat al ciocnirii a două judecăți: una exprimată, socotită ca neadevărată și alta subînțeleasă, cea adevărată. Practic, *este o figură de stil prin care se enunță ceva pentru a se înțelege contrariul* (vezi *DEX*).

Exemple:

• *literatura laică*: „Ei, cum să-l trimiți în Cameră, nene, *pe stimabilul*?" (Ion Luca Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

• *literatura religioasă*: „Iar la amiază, Ilie a început să râdă de ei și zicea: «Strigați mai tare, căci doar este dumnezeu! Poate stă de vorbă cu cineva, sau se îndeletnicește cu ceva, sau este în călătorie, sau poate doarme; strigați tare ca să se trezească!»" (*3 Regi* 18, 27).

X.4.3. *Figuri de stil specifice literaturii religioase*

X.4.3.1. ***Antifora***

Antifora (gr. ἀντιφορά - *opoziție, comparație, raport, legătură, corelație*): figură retorică alcătuită din întrebarea pe care și-o adresează autorul, la care răspunsul și-l dă singur. Parțial, se aseamănă cu „întrebarea retorică".

Exemple:

- „Cum vom asemăna împărăția lui Dumnezeu, sau în ce pildă o vom închipui? Cu grăuntele de muștar care, când se seamănă în pământ, este mai mic decât toate semințele de pe pământ" (*Marcu* 4, 30 -31);

- „Unde este trupul cel foarte dorit al Născătoarei de Dumnezeu? E luat și zboară însoțit de îngeri și de arhangheli și de toate puterile cerești"[527].

[527] Sf. Ioan Damaschin, *Panegiric la Sfânta Fecioară*, în *PG* 96, col. 745.

X.4.3.2. ***Comunicarea***

Comunicarea (lat. *communico,-are - a comunica*): figura de stil, prin care oratorul se adresează ascultătorilor, făcându-i să gândească și ei ca el în prezentarea unui adevăr. Ca formă, comunicarea este o întrebare des adresată ascultătorilor, ca aceștia să fie mereu asociați în gândire și simțire cu vorbitorul.

Exemple:

- „Deci ce roadă aveați atunci? Roade de care acum vă e rușine; pentru că sfârșitul acelora este moartea" (*Romani* 6, 21);

- „Cel care poate intra, să intre! Cel care are urechi de auzit, să audă! Ne găsim în afară de cele trupești [...]. Astăzi s-a construit poarta cea spre răsărit prin care Hristos va intra și va ieși și poarta va fi închisă, în care poartă Hristos este ușa oilor; Răsăritul este numele Lui!"[528];

- „Nu știți voi oare că după cum Dumnezeu a fixat porturile în mări, tot așa a fixat bisericile în orașe, pentru ca, evitând în ele vârtejul zgomotelor lumești, să ne bucurăm de cea mai mare liniște?"[529].

X.4.3.3. ***Prolepsa***

Prolepsa (gr. προκατάληψις - *preemțiune*; presc. πρόληψις - *anticipare*): anticiparea unei eventuale obiecții, pe care o combate încă dinainte de a fi rostită. Din punct de vedere psihologic, folosirea prolepsei oferă un avantaj oratorului și-l pune pe gânduri pe ascultător.

Exemple:

- „Aș fi foarte curios să știu cum îl veți apăra voi, prietenii lui (*pe împricinat*). Îi veți invoca oare tinerețea? Dar acuzatul este un om care a depășit 40 de ani! Ignoranța? Dar el pretinde a fi eruditul secolului! Veți aduce scuza frivolității? Dar el este consilier al Camerei deputaților! Veți

[528] Sf. Ioan Damaschin, *Panegiric la Sfânta Fecioară*, în *PG* 96, col. 667.

[529] Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilie la Botez*, apud Pr. Nicolae Petrescu, *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1977, p. 236.

vorbi oare de considerația pe care trebuie să o avem față de demnitatea pe care o ocupă? Dar el a degradat-o în mod public!"[530].

Procedeul poate fi folosit și în predică, atunci când sunt intuite eventuale contraargumente din partea ascultătorilor. În *Didahii*, Sf. Antim Ivireanul se folosește adesea de acest procedeu retoric:

- „Îngerii tot să mijlocească, sfinții să se roage, drepții să se cucere, Maica Domnului să mijlocească pentru ca să ia, ticălosul acela de păcătos, dezlegarea păcatelor lui, iar să-l dezlege de păcate, cu puterea lor nu poate niciunul din sfinți. Și pricina este pentru că puterea de a lega și a dezlega nu o au fericiții, în cer, ci o au preoții, oamenii pe pământ"[531].

- „La ce-ți vei întrebuința bogăția? Ca să te îmbraci cu haină scumpă? Dar îți sunt de ajuns doi coți de pânză ca să îți faci o cămașă, iar o haină pe deasupra îți împlinește toată nevoia de îmbrăcăminte. Îți vei folosi bogăția pentru hrană? Dar îți este de ajuns o pâine ca să îți umpli stomacul!"[532].

X.4.3.4. ***Epanortoza***

Epanortoza (gr. ἐπανόρτοσις - *corecție*): figură retorică prin care oratorul nu este mulțumit de ceea ce a spus, revine asupra primelor cuvinte folosite, considerându-le prea slabe, corectează discursul folosind alți termeni mult mai puternici. Seamănă cu „corecția".

Exemplu:

„Dar ce ați ieșit să vedeți? Oare proroc? Da! Zic vouă: și mai mult decât un proroc" (*Luca* 7, 26).

X.4.3.5. ***Epimone***

Epimone (gr. ἐπιμονή - *întârziere, încetineală*; acțiunea de a stărui, de a nu înceta; cf. lat. *coacervatio - îngrămădire, acumulare*): figură

[530] Marioara Petcu, *Retorică juridică*, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2007, p. 23.

[531] Apud Eugen Negrici, *Antim Ivireanul. Logos și personalitate*, Ed. Du Style, București, 1997, p. 77.

[532] Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la cuvântul Evangheliei Sfântului Luca „Voi strica jitnițele mele...",* în *PG* 31, col. 261 ș.u.

retorică prin care oratorul adresează un şir neîntrerupt de întrebări, fie ascultătorilor, fie adversarilor, spre a-i convinge de un adevăr, pe unii, sau spre a-i aduce la tăcere, pe alţii.

Exemple:

- „Oare nu sunt eu liber? Nu sunt eu apostol? N-am văzut eu pe Iisus, Domnul nostru? Nu sunteţi voi lucrul meu întru Domnul? N-avem oare, dreptul să mâncăm şi să bem?" (*1 Corinteni* 9, 1-3);

- „Până când, în sfârşit, bani? Până când argint? Până când aur? Până când vin servindu-se? Până când linguşiri de servitori? Până când pahare umplute cu vin?"[533].

X.4.3.6. ***Etimologia***

Etimologia (gr. ἐτυμολογία: ἔτυμος – *real, adevărat, actual, sens adevărat*, şi λόγος – *cuvânt*): procedeul care constă în evocarea sensului vechi al unui cuvânt pentru a-i determina mai bine sensul actual, pentru a-l completa cu noi valenţe sau pentru a formula un argument.

Exemplu:

- „Iubiţii mei, ştim că în limba greacă cuvântul *om* se traduce prin *anthropos*", ceea ce înseamnă mai exact *fiinţă răsturnată în sus, fiinţă care priveşte în sus*. Vameşul, prin poziţia pe care o are în templu, părăseşte într-un fel verticalul, căci el nu îndrăzneşte să se uite spre cer, se vede pe sine nedemn de statutul de om, de fiinţă raţională. De altfel, chiar şi imnografia Bisericii noastre mărturiseşte în mai multe locuri în duhul de pocăinţă al vameşului: «Doamne, asemănatu-m-am necuvântătoarelor şi ca un necuvântător am ajuns»; sau: «Mintea cu totul ţărână mi-am făcut». Dar Dumnezeu îi redă vameşului adevărata identitate, îl readuce pe acesta la statutul de fiinţă cuvântătoare, la statutul de om"[534].

[533] Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântarea către Eutropiu*, în *PG*, 52, col. 400 (interesant de observat topica frazei în textul original: „Μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε ἄργυρος· μέχρι πότε χρυσός; μέχρι πότε οἶνος ἐκχεόμενος; μέχρι πότε κολακεῖαι οἰκετῶν").

[534] Pr. Constantin Galeriu, *Cuvânt la Duminica Vameşului şi a Fariseului*, apud Ioan Toader, *Retorica...*, p. 116.

X.4.3.7. ***Suplicaţia***

Suplicaţia (lat. *supplicatio – rugăciune publică*): figură retorică prin care oratorul îi roagă fierbinte pe ascultători ca să urmeze povăţuirile morale date.

Exemplu:

- „Eu te îndemn, deci, stăruitor în faţa lui Dumnezeu şi a lui Iisus Hristos, Care va să judece viii şi morţii, la arătarea Lui şi în împărăţia Lui. Propovăduieşte cuvântul, stăruieşte cu timp şi fără timp, mustră, ceartă, îndeamnă, cu toată îndelungă-răbdarea şi învăţătura" (*2 Timotei* 1, 2).

X.4.3.8. ***Prosopopeea***

Prosopopeea (gr. προσωποποία – *personificare*): figură retorică prin care dăm glas prin gura vorbitorului unei persoane absente, defuncte; sau dăm glas obiectelor, plantelor, pământului.

Exemple:

- „S-au dus odată copacii să-şi ungă împărat peste ei şi au zis către măslin: Domneşte peste noi! Iar măslinul a zis: Lăsa-voi eu oare grăsimea mea, cu care se cinsteşte Dumnezeu şi oamenii se mândresc şi mă voi duce prin copaci? Atunci copacii au zis către smochin: Vino tu şi domneşte peste noi! Dar şi smochinul a răspuns: Să-mi las eu oare dulceaţa mea şi fructul meu cel bun şi să mă duc să cârmuiesc copacii? Apoi au zis copacii către viţa de vie: Vino tu de domneşte paste noi!" (*Judecătorii* 9, 8-12).

- „Se întreceau secolele care dintre ele să se laude cu naşterea ta [...]. Veseleşte-te pentru ea, cerule! Pentru că pe tine imitându-te, ea pe Domnul cel neîncăput în ceruri fără micşorare L-a cuprins în sine. Saltă pentru ea, pământule! [...] Iată, deci, pământul o laudă, o slăveşte, o vesteşte, fecioarele cele mari, scutecele naşterii, minunile mormântului"[535].

[535] Sf. Ioan Damaschin, *Panegiric pentru Fecioara Maria*, în *PG* 97, col. 881.

X.4.4. *Precizări utile*

Din multitudinea de figuri stilistice unele pot avea un efect mai puternic asupra ascultătorilor, pot aduce acea ruptură de ritm care să ajute la buna receptare a predicii, ca de exemplu: întrebările retorice, corecţia, anafora, paralelismul, repetiţia, reversiunea, comparaţia, metafora, personificarea, hiperbola. În acelaşi timp, figurile de stil pot imprima ritm predicii, pot nuanţa şi întări sentimentele, pot crea contraste, sinonimii (apropieri de termeni sau expresii), care ajută la uşurarea înţelegerii şi perceperii mesajului central. Din punct de vedere psihologic, percepţia umană este coordonată de nişte legi precise care se bazează pe sinonimie, contraste, paralelism, aspect estetic etc. De exemplu, când predicatorul simte că trebuie schimbat ritmul cuvântării, ca să retrezească atenţia ascultătorilor, poate folosi întrebările retorice sau corecţia. Iar când vede că oamenii sunt obosiţi – pentru că slujba a durat mai mult decât în mod obişnuit – predicatorul poate folosi procedee care stimulează activitatea senzorială sau imaginile, adică figurile retorice: metafora, comparaţia, hiperbola, personificarea etc.

Când predicatorul doreşte să accentueze anumite elemente mai importante are la îndemână procedeele retorice cu caracter repetitiv cum sunt: paralelismul, antiteza, repetiţia. Repetarea unor idei este indicată doar în cazul în care predica are o temă complexă, iar ideile sunt mai greu de asimilat pentru ascultători. Altfel, repetarea cuvintelor, a expresiilor şi a ideilor se transformă într-un balast pentru predică.

Figurile de stil enumerate mai sus îl pot ajuta pe un predicator lipsit de experienţă să-şi îmbunătăţească predicile. Prin exerciţiu continuu, adică prin căutarea de noi şi noi exemple (ale acestor figuri de stil, dar şi altele) se ajunge la îmbunătăţirea stilului personal.

X.5. **Procedee stilistice contraindicate**

X.5.1. *Folosirea persoanei I singular (eu)*

Un studiu recent a evidenţiat că „auto-referirea subminează eficacitatea predicii", atenţionând asupra folosirii persoanei I singular

(*eu*) în predică, pentru că impune asupra cuvântării o notă mult prea personală, ştirbind din autoritatea sacră. Genul de exprimare familiară: „Mi s-a întâmplat ceva nostim în drum spre biserică astăzi", nu este prea benefică pentru predică, dar poate constitui un mijloc de apropiere faţă de credincioşi într-un simplu dialog pe teme mai mult sau mai puţin teologice. Privind la exemplul Mântuitorului Hristos observăm că niciodată nu spune: „Lăsaţi-mă să vă spun despre ce Mi s-a întâmplat, pe cine am întâlnit sau ce cred Eu..."[536], ci li se adresează direct oamenilor: „Fericiţi..." (*Matei* 5) sau „Dacă vrea cineva să vină după Mine..." (*Matei* 10, 24).

În cazul în care predicatorul începe să centreze cuvântarea pe propria-i persoană riscă să transforme vestea cea bună într-un simplu sfat (mai bun sau mai rău), iar predica riscă, la rândul ei, să devină doar un moment educaţional sau o lecţie moralizatoare. De aceea, el este invitat să-i cheme pe ascultători la o participare reală în timpul predicii, adresându-se direct lor.

X.5.2. *Folosirea abuzivă a termenilor teologici cu înţeles profund*

În perioada contemporană, puţini credincioşi practicanţi şi un număr nesemnificativ din cei care nu participă regulat la slujbe mai cunosc sensul profund al expresiei „mântuire obiectivă" sau „mântuire subiectivă" ori „transsubstanţiere". Pentru cei mai mulţi, aceste cuvinte au o semnificaţie pozitivă, însă înţelesul sacru al cuvintelor s-a diluat atât de mult încât riscă să devină cu totul străin[537].

În acelaşi pericol se află şi cuvinte ca „milă", „viaţă", „credinţă" şi chiar „Dumnezeu". Prin întrebuinţare excesivă în predici sau în dialogul parohial, expresii de genul „Dumnezeu vrea", „Dumnezeu ştie", „Dumnezeu spune", produc un efect de saturaţie în rândul ascultătorilor şi o iminentă respingere. Pe de altă parte, folosirea excesivă duce la demonetizare şi le diluează înţelesul sacru, dându-le un caracter neutru. Pericolul desacralizării termenilor teologici vine din două direcţii: pe de o parte,

[536] W. Brosend, „Enough about me", în: *Christian Century*, CXXVII (2010), 4, p. 35.
[537] André Lendger, *Prêcher ou essayer de parler juste*, Èd. du Cerf, Paris, 2002, p. 15.

ruptura care se adânceşte între viaţa credincioşilor (trăirea cuvintelor teologice prin fapte concrete) şi noţiunea respectivă, pe de altă parte, din excesul de utilizare şi, implicit, din banalizarea sensului teologic.

X.5.3. *Folosirea clişeelor persuasive*

Clişeele persuasive de tipul: „Cred că sunteţi cu toţii de acord...", sau: „Vreau să fie clar un lucru" sau „Vreau să spun că...", trebuie evitate cu grijă.

X.5.4. *Folosirea jargonului*

Jargonul, adică utilizarea unor termeni tehnici, este specific aproape tuturor domeniilor de activitate şi se caracterizează prin folosirea de prescurtări, cuvinte şi expresii de specialitate, simboluri sau semne etc., care sunt înţelese doar de cei care fac parte din branşa respectivă. Dar folosirea excesivă a jargonului teologic reprezintă un element de uniformizare a gândirii şi implicit a exprimării. Bunăoară, autorii americani Andrew Leigh şi Michael Maynard dezaprobă cu severitate folosirea jargonului în discursurile publice: „Jargonul ucide prezentarea" şi poate fi perceput ca semn de agresivitate pentru publicul care nu-l cunoaşte.

X.5.5. *Exprimarea pleonastică*

Pleonasmul reprezintă o abatere de la corectitudinea gramaticală şi rezultă din folosirea mai multor cuvinte decât este necesar. De obicei, este vorba de cuvinte cu valoare egală, care dublează sensul ideii. Câteva exemple: „moş bătrân", „avansaţi înainte", „a suprapune peste", „mai superior", „intră înăuntru", „ieşi afară", „taci din gură", „am văzut cu ochii mei", „am auzit cu urechile mele".

În predică, pentru păstrarea unei imagini în ochii ascultătorilor mai citiţi, este bine ca astfel de dublări să fie evitate. Există însă şi excepţii: pleonasmele literare sau dogmatice, cum ar fi cuvintele „preasfânta" sau

„preacurata", adresate Maicii Domnului. Adjectivele „curat" şi „sfânt" nu au nevoie de întărire a sensului lingvistic, totuşi, din punct de vedere dogmatic, preasfinţenia şi preacurăţia Maicii Domnului constituie o realitate care trebuie exprimată chiar şi prin expresii aparent pleonastice.

De obicei, în spatele pleonasmului stă dorinţa unui vorbitor de a da mai multă forţă gândirii şi exprimării, rezultând însă doar un efect de redundanţă.

X.5.6. *Folosirea superlativelor*

Folosirea lor în discursul public, implicit în predică, nu are efecte pozitive. Din contră, se recomandă evitarea lor, mai ales a cuvintelor care nu au o semnificaţie foarte clară, precum: „nemaipomenit", „super", „excepţional" etc. În literatura de specialitate, aceste adjective, care ajută la formarea superlativului, sunt numite „adjective leneşe": *extraordinar, minunat, fabulos, formidabil, memorabil* etc. În general folosirea acestor adjective, care nu au o utilitate precisă, nu au un conţinut exact, nu descriu nimic, încearcă doar să mascheze lipsa de pregătire într-un anumit domeniu.

X.6. **Concluzii**

Studierea stilului şi practica analizei stilistice se impun tot mai mult în ultimii ani, ca procedee utile atât pentru filologi, în general, cât şi pentru teologii preocupaţi de a cunoaşte mai temeinic structura textelor literare şi religioase, esenţa inovaţiei scriitoriceşti în sfera compoziţiei, ori în sfera expresiei, de care se leagă direct, intim, ideile, orientările, ţelurile unui autor. Analiza stilistică ne ajută să distingem mai precis originalitatea unui scriitor în raport cu alţii şi ne fereşte de etichete generale, aproximative, care nu pot constata convingător acele diferenţieri subtile, de calitate, dintre un limbaj individual şi altul. Analiza stilistică îmbogăţeşte cunoştinţele de fonetică, lexic şi gramatică, figuri de stil etc., contribuind, astfel, la mai buna precizare a originalităţii unei opere literare şi, în speţă, a unei cuvântări bisericeşti.

Așadar, valorificarea figurilor de stil este extrem de binevenită în discursul bisericesc. Ele au fost utilizate, mai întâi, de autorii inspirați ai Scripturii și se regăsesc din abundență în predicile Sfinților Părinți. Specialiștii în elocință au dat nume fiecărei figuri, însă nu este atât de important să cunoaștem denumirile în sine, cât să știm cum să le uzităm efectiv. Dacă predica este lipsită de aceste ornamente literare, ea nu are farmecul încântător și atractiv pentru ascultători, iar dacă este prea aglomerată, îi obosește și nu le mai suscită interesul pentru frumusețea lor sau ajung să urmărească numai figurile stilistice, neglijând fondul cuvântării. Practic, figurile de stil trebuie folosite numai acolo unde termenii obișnuiți nu pot reda cu fidelitate ideea pe care dorim să o exprimăm. Bunăoară, niciodată cuvintele obișnuite nu vor putea înlocui o hiperbolă. Pentru a arăta ceva extraordinar, de nedescris, amplificarea pe care o vom face cu ajutorul acestei figuri de stil va pune mai bine în valoare ideea pe care dorim să o subliniem, iar efectul va fi altul. Dacă spunem, de exemplu, că Apostolul Petru a vărsat o mare de lacrimi după ce s-a lepădat de Iisus, „mare de lacrimi" poate ilustra mult mai bine regretul de care a fost cuprins Petru, decât dacă am spune, sec, „multe lacrimi".

În esență, figura de stil trebuie să fie în serviciul ideii pe care o subliniază, proporțională cu aceasta și să nu fie folosită în mod artificial, întrucât figurile rău întrebuințate pot fi o piedică în calea receptării mesajului. Cea mai clară metaforă exprimă numai în mod indirect ceea ce vrem să transmitem. Figurile stilistice au rolul de a sensibiliza, de a trezi atenția. Sunt adevăruri pe care le-am rostit în biserică de zeci de ori și ele nu i-au mișcat pe ascultători. Când ascultătorul este sensibilizat, când i-am stârnit interesul și curiozitatea, el este pregătit să asculte și apoi să pună în practică cele auzite. Funcția faptică pe care o au unele figuri nu poate fi neglijată. Atunci când vorbitorul citește în ochii ascultătorilor o mică neatenție, o mică indiferență, întrebarea retorică, bunăoară, va fi mijlocul ideal de reînnodare a contactului cu ascultătorii, fiind invitați să se implice în mod direct în mesajul care este transmis și, astfel, nu mai pot rămâne pasivi.

Argumentul singur poate să rămână în sfera rațională, pe când figura literară face trecerea de la partea rațională spre sentiment și voință. Figurile stilistice, așadar, nu servesc numai pentru a înfrumuseța discursul, ci stau în serviciul argumentării, având și un rol persuasiv. Găsirea figurilor de stil

potrivite pentru fiecare situație depinde în mare măsură de arta și dibăcia predicatorului, figura retorică având un rol capital în comunicarea orală. De aceea, cuvântătorul bisericesc să-și îndrepte atenția în primul rând asupra materiei care constituie subiectul predicii și numai în rândul al doilea să se preocupe de figurile stilistice. El nu trebuie să apară în predică numai ca un căutător de figuri de stil, neglijând buna închegare a ideilor. Preotul predicator trebuie să caute figuri stilistice în primul rând în Sfânta Scriptură, figuri care, din punct de vedere al frumuseții retorice, sunt potrivite pentru orice fel de cuvântare. În felul acesta, figurile de stil apar ca ornamente organice și naturale, iar nu ca elemente artificiale, mult căutate de predicator. Folosirea înțeleaptă a ornamentelor literare în predică este condiționată, ca și în alte activități, de două elemente: pregătirea teoretică, profesională, a preotului și entuziasmul său personal cu care iese la predică, deoarece „din prisosul inimii grăiește gura" (*Matei* 12, 34).

Între elocvența bisericească și cea profană există o certă afinitate naturală ca formă, dar, față de oratoria profană, predica se raportează altfel: *referitor la trecut* – prin originea ei dumnezeiască; *referitor la viitor* – prin scopul ei absolut și etern (*mântuirea credincioșilor*); *referitor la prezent* – prin conținutul său revelat, în ea aflându-se cuvântul lui Dumnezeu, făcându-se crainicul apostolic și evanghelic, totodată, continuatoarea lui, prin explicarea și aplicarea lui corectă la viața actuală a Bisericii. Predica ține seamă de calitățile retorice, însă le folosește exclusiv în misiunea ei de vestire a Împărăției lui Dumnezeu. Elocința profană se distinge prin forma ei prelucrată și cizelată, în timp ce predica se distinge prin conținutul său revelat și decisiv, vital atât aici, cât și în veșnicie. Aceasta nu înseamnă că predicatorii actuali nu trebuie să țină seama de beneficiile pe care le aduce un stil îngrijit, prin utilizarea figurilor stilistice de cuvinte și a celor retorice, cu dreaptă proporționalitate. Însă stilul bisericesc trebuie să păstreze, cu deosebire, mireasma dulce a cuvintelor liturgice tradiționale, transmise cu sfințenie de înaintași. Iar grija aceasta trebuie să aparțină în primul rând preotului predicator. Arhimandritul Iuliu Scriban, o vreme profesor la Facultatea de Teologie din București (1941-1943), a publicat în 1938 un studiu-testament pentru toți slujitorii români ai Altarelor, intitulat *Datoria preotului către limba bisericească*, în care spune la un moment dat:

„Preotul este om cu carte. Pe el îl putem face să înţeleagă mai bine darul frumos pe care Biserica îl are în limba cu care ea a lucrat până acum în sânul neamului. De aceea este o întrebare foarte sănătoasă şi la locul ei a sta de vorbă azi despre limba Bisericii. Preotul, având a apăra neamul de multe furişări străine în sânul lui, trebuie să-şi dea seama de unele ca acestea şi să privească drept sarcină a lui şi pe cea privitoare la «limba vechilor cazanii» [...]. Făcând aşa, preotul va fi un luptător fără sabie şi puşcă, dar apărător deplin şi adevărat al acestei duioase moşteniri a trecutului, care este limba noastră de la Traian până azi"[538].

În sfârşit, cuvântul zideşte atunci când se îmbină armonios conţinutul mântuitor al mesajului, acurateţea limbii, o formă adecvată de prezentare şi urmărirea unui scop binecuvântat al vorbirii.

Subiect pentru seminarizare

1. Analizarea figurilor stilistice de cuvinte şi a figurilor stilistice retorice pe texte de predici din cele patru genuri omiletice (omilia, predica tematică, panegiricul şi pareneza).

BIBLIOGRAFIE

I. *Dicţionare*

Dicţionarul Explicativ al Limbii Române, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1988;

Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005;

Breban, Vasile, *Dicţionarul limbii române contemporane*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980;

Fierăscu, C., Ghiţă Gh., *Mic dicţionar îndrumător în terminologia literară*, Ed. Ion Creangă, Bucureşti, 1979;

Gaffiot, Felix, *Dictionnaire Latin-Français*, Hachette, Paris, 1934;

Lampe G.W.H., *A patristic greek lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961.

538 Arhim. Iuliu Scriban, *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938, pp. 14, 29.

II. ***Cărţi, studii, articole***

Andrău, Ioan, *Elemente de teorie literară pentru elevi*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986;

Aristotel, *Retorica*, trad. Maria-Cristina Andrieş, Ed. IRI, Bucureşti, 2004;

Bărboi, Constanţa, *Limba şi literatura română pentru examenele de bacalaureat şi admitere în facultăţi*, Ed. Recif, Bucureşti, 1996;

Brosend, William, „Enough about me", în: *Christian Century*, CXXVII (2010), 4;

Cristescu, Grigore Pr., „Predică şi predicator în vremea noastră", în: *Studii Teologice*, II (1950), 3-6, pp. 137-157;

Dura, Nicolae Pr., *Propovăduirea Cuvântului şi Sfintele Taine* (teză de doctorat), Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1998;

Duţu, Constantin Pr., „Întâlnirea predicii creştine cu retorica greco-romană", în: *Studii Teologice*, XLIII (1991), 2, pp. 102-162;

Duţu, Constantin Pr., „Panegiricul ca formă a predicii în trecut şi astăzi. Actualitatea lui pastorală" (teză de doctorat), în: *Ortodoxia*, XLIV (1992), 1-2, pp. 97-187; 3-4, pp. 97-182; *Ortodoxia*, XLV (1993), 1-2, pp. 103-276;

Gojgar, Mihai Pr., *Stilul literar religios* (ms. comp., teza de doctorat, sub îndrumarea Pr. Prof. V. Gordon), Bucureşti, 2011;

Gordon, Vasile Pr., „Factori ai reuşitei predicii", în: *Studii Teologice*, L (1998), 3-4, pp. 86-103;

Ioan, Dumitru, Molan, Vasile, *Literatura română pentru bacalaureat şi admitere în facultăţi*, Ed. Teora, Bucureşti, 1999;

Ioan Gură de Aur, Sf., *Despre Preoţie*, IV, 6, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre Preoţie*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2007;

Hristea, Theodor, *Sinteze de limba română*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972;

Hristea, Theodor, „Structuri pleonastice în presa actuală românească", în vol. *Stil şi limbaj în mass-media din România*, Ilie Rad (coord.), Ed. Polirom, Iaşi, 2007;

Lendger, André, *Prêcher ou essayer de parler juste*, Cerf, Paris, 2002;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1977;

Petty, Richard, Cacioppo, John T., Heesacker, Martin, „Effects of rhetorical questions on persuasion. A cognitive response analysis", în: *Journal of Personality and Social Psychology*, XL (1981), 3;

Puşcariu, Sextil, *Limba română*, vol. II: *Rostirea*, Ed. Academiei Române, Bucureşti, 1994;

Scriban, Iuliu Arhim., *Datoria preotului către limba bisericească*, Sibiu, 1938;

Toader, Ioan, *Retorica amvonului*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002;

Vines, Jerry, Shaddix, James, *Power in the pulpit. How to prepare and deliver expository sermons*, Ed. Moody, Chicago, 1999.

XI. ROSTIREA ȘI RECEPTAREA PREDICII[539]

1. Strategii care vizează acțiunea în predică. Vorbim liber sau citim predica?; 2. Memorizare verbală și reală. Improvizația; 3. Comunicare verbală și nonverbală; 4. Receptarea predicii: raportul predicator - ascultători (emițător - receptori); 5. Feedback-ul și importanța valorificării lui în predică; 6. Rezistența la persuasiune; 7. Atitudinea predicatorului după rostirea predicii.

XI.1. **Strategii care vizează acțiunea în predică.** ***Vorbim liber sau citim predica?***

Întrebarea poate suna „retoric", însă realitățile zilelor noastre ne obligă la reflecție, atitudine și răspuns concret. Sună „retoric", în sensul că tratatele omiletice, fără excepție, recomandă rostirea liberă a predicii, iar sondajele printre credincioși/ascultători ne indică aceeași opțiune. Pe de altă parte, întâlnim în biserici și cealaltă metodă, a citirii predicii, nu doar la începători, ci și la unii dintre predicatorii cu o anumită vechime în slujirea Amvonului. Din capul locului, ne asociem celor care pledează pentru o rostire liberă, considerând că reușita unei predici depinde substanțial de această metodă, din câteva motive practice și pedagogice, care nu pot fi ignorate:

[539] Două prelegeri (patru ore de curs). Capitol elaborat de Pr. Vasile Gordon.

› Rostirea liberă urmează metoda utilizată de Mântuitorul Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli, de Sfinții Părinți și de toți marii predicatori, până în zilele noastre. Ea urmează, de fapt, îndemnul expres al unor predicatori consacrați, din trecut și de astăzi. Reproducem aici, de pildă, sfatul uneia dintre cele mai autorizate voci din câmpul omiletic românesc: „Vorbirea liberă nu poate întotdeauna urma canoanele retoricii, atât sub raportul succesiunii ideilor, cât și sub raportul modului lor de prezentare. Dar e mai lucrătoare o predică liberă, decât una citită!"[540];

› A predica înseamnă *a comunica*. Predica nu este monolog, ci dialog (tainic, virtual) cu credincioșii. Este de la sine înțeles că este preferabilă o comunicare directă, în cursul căreia predicatorul să-și privească interlocutorii, nu să interpună o foaie sau o carte între el și ei;

› Însuși termenul consacrat ne indică vorbirea/rostirea: *predică* vine din lat. *praedico,-are – a vorbi în prezența / în fața altora* (din preverbul *prae – în fața, înaintea*, și verbul *dico,-ere – a zice, a spune, a vorbi*);

› Rostirea liberă oferă predicatorului posibilitatea să observe reacțiile ascultătorilor și, în funcție de ele, să-și adapteze ideile, tonul, intensitatea vocii etc. În cazul citirii, predicatorul este nevoit să-și lipească ochii de text, diminuând comunicarea până la transformarea ei în monolog. Consecința imediată este plictiseala ascultătorilor, mâhnirea și chiar revolta lor interioară, iar pe termen lung pierderea încrederii în predicator;

› Vorbirea liberă este simțitor mai vie, mai caldă, mai comunicativă, mai spontană. Trezește și întreține interesul ascultătorilor față de ceea ce li se propovăduiește, pentru că are un caracter personal. Ei văd efortul rostirii libere ca pe un act de prețuire și respect din partea predicatorului, dar observă, totodată, respectul și efortul față de actul omiletic în sine. În schimb, cuvintele citite devin, inevitabil, reci, monotone, expresii fără viață, cenușii, impersonale;

› În predica rostită liber, chiar cu inerentele sincope și imperfecțiuni, cuvântătorul are o mai largă libertate de mișcare: poate, instantaneu, schimba ori adăuga ceva, poate recurge la o idee sau formulă „surpriză", izvorâtă dintr-o fulgerătoare inspirație de moment etc.

[540] † Antonie Plămădeală, *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996, p. 183.

XI.2. Memorizare verbală şi reală. Improvizaţia

Rostirea liberă a predicii presupune, implicit, o bună stăpânire a textului, redactat anterior conform planului specific fiecărui gen omiletic. Este momentul să ne întrebăm, aşadar: care este modalitatea optimă de stăpânire a conţinutului predicii? Tratatele omiletice consemnează, în general, două opinii: memorizare mot-à-mot, numită *verbală* şi memorizarea ideilor/cuvintelor cheie, practic, reţinerea firului principal, numită *memorizare reală*. Prima este recomandată începătorilor, deşi comportă câteva riscuri, deloc neglijabile. Din experienţa noastră cu elevii seminarişti şi cu studenţii teologi, pe care i-am pregătit să predice la Paraclisul Seminarului sau al Facultăţii, notăm că majoritatea au preferat să memoreze integral textul redactat, dar cei mai mulţi dintre ei au utilizat în timpul rostirii o schiţă cu planul şi cuvintele ori expresiile „cheie".

(a) Avantajele memorizării verbale:

› Elimină (ori cel puţin diminuează) teama de a nu stăpâni predica şi, în final, de a eşua;

› Prin memorizare, predicatorul începător are şansa agonisirii unui capital însemnat de cuvinte, expresii, idei etc., care se întipăresc în minte şi pot fi utilizate, după caz, şi în viitor;

› Memorizarea integrală sporeşte încrederea în sine, la fel cum învăţatul pentru examene presupune reţinerea întocmai a unor adevăruri/idei forţă, care nu înseamnă neapărat „toceală", ci fidelitate faţă de anumite formulări paradigmatice. Şi cel care învaţă bine pentru un examen, şi cel care se pregăteşte conştiincios pentru o predică pleacă din start cu siguranţa şi încrederea pe care nu le pot avea cei superficiali;

› Notăm aici şi remarca interesantă a lui Fred Craddock, un bun teoretician al predicii: Învăţarea predicii se aseamănă cu învăţarea unui cântec: când îţi aminteşti melodia cuvintele vin de la sine, pentru că formează un corp unitar, dar să regăseşti un singur vers fără melodie este aproape imposibil. În cele din urmă, secretul memorării unei predici este cunoaşterea ritmului şi a melodiei[541].

[541] Fred Craddock, *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991, p. 222.

(b) Dezavantajele (riscurile) memorizării verbale, spuneam mai sus, nu sunt deloc neglijabile:

› Memorizarea integrală a predicii pentru a o rosti mot-à-mot nu-l scuteşte de emoţii pe predicator. Dimpotrivă, face loc, inevitabil, temerii că va sări vreun pasaj important ori se va bloca pur şi simplu, la un moment dat;

› Rostirea mecanică a predicii, ca pe o poezie, fără niciun alt efort suplimentar, nu trece neobservată de ascultători. Iar o eventuală poticnire, de asemenea. Mai mult: în cazul predicatorilor începători, poticnirea duce automat la panică, spre neliniştea şi dezamăgirea ascultătorilor;

› Dacă memorizarea verbală este admisibilă, totuşi, începătorilor, contându-se pe o bună memorie la tinereţe, este total contraindicată predicatorilor mai vârstnici, deoarece spre bătrâneţe puterea memoriei scade şi momentele de „suspans", cu frecvenţă sporită, pot deveni de-a dreptul penibile.

(c) Memorizarea „reală" presupune reţinerea succesiunii ideilor principale, inclusiv a unor cuvinte şi expresii „cheie", pentru fiecare parte a predicii, de la început până la final. Evident, ideile nu vor fi redate neapărat cu aceleaşi cuvinte cu care au fost formulate în scris, iar pentru cuvintele şi expresiile „cheie" se poate recurge deseori la sinonime. Este adevărat că memorizarea reală are eficienţă la amvon mai ales în cazul predicatorilor care au acumulat o experienţă minimală (2-5 ani). Iată câteva dintre *avantajele memorizării reale*:

› Oferă predicatorului mai multă libertate, decât în cazul memorizării şi rostirii mecanice. *Predica este un act de creaţie, nu de compilaţie*. În timpul rostirii, odată cu prezentarea adevărurilor fundamentale din Sfânta Scriptură şi din învăţăturile Sfinţilor Părinţi, predicatorul poate aduce şi anumite mărturii personale, din experienţa sa pastorală, poate evoca fapte şi întâmplări cotidiene din viaţa cetăţii şi a enoriaşilor etc. Evident, cu măsură şi tact. IPS Bartolomeu Anania, recunoscut unanim ca un predicator model, face chiar o confesiune în acest sens:

„Jumătate din ce vă vorbesc construiesc acasă printr-o meditaţie de unul singur, într-un plan, iar jumătate se construieşte aici, în acest amvon, pentru că obişnuiesc să mă uit în ochii ascultătorilor şi jumătate din ceea ce vorbesc creşte din ochii lor"[542];

› Ferit de neajunsul recitării mecanice, predicatorul este mai puţin expus riscului de a se încurca. Stăpân pe şirul ideilor şi al legăturii logice dintre ele, va găsi întotdeauna cuvintele potrivite pentru o rostire frumoasă şi persuasivă.

(d) Dezavantajele memorizării reale nu au dimensiunile celei verbale, dar nu trebuie trecute cu vederea:

› Predica, în ansamblul ei, poate părea mai puţin sistematică, deoarece intră în ecuaţie improvizaţiile de moment;

› Stilul predicii memorizate „real" poate fi mai puţin ales, întrucât predicatorul apelează la cuvintele şi expresiile care-i vin în minte, neavând timpul necesar pentru o selecţie pe criterii literare;

› Neavând bine întipărită cronologia reperelor principale, poate sări peste unele de importanţă majoră în iconomia a predicii. În asemenea cazuri, după ce a încheiat, predicatorul poate trăi clipe de regret profund.

(e) Sugestii pentru o memorizare eficientă şi o rostire persuasivă. Comparând avantajele şi riscurile celor două tipuri de memorizare, socotim utile câteva sugestii practice:

› Pentru predicatorul începător se recomandă redactarea completă a predicii şi încercarea de a o memoriza integral. Textul predicii nu trebuie să fie prea lung, ca să poată fi uşor asimilat (cât să se încadreze în aproximativ 12-15 min.). Va extrage apoi o schiţă de o singură pagină, pe care

[542] † Bartolomeu Anania, *Meditaţie la prima săptămână din Postul Mare,* apud Vasile Nemeş, „Aspecte din activitatea omiletică a Arhiepiscopului Bartolomeu Anania", în vol. Ştefan Iloaie, Radu Preda, *Logos. Arhiepiscopului Bartolomeu al Clujului la împlinirea vârstei de 80 de ani*, Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2001, p. 149.

va nota cuvinte „cheie", expresii şi date, în ordine cronologică, eventual folosindu-se de numerotare, majuscule, sublinieri, culori etc. Totul pe o singură pagină, pe care o va duce într-o carte (copertă) până la amvon, iar apoi o va aşeza pe tetrapod (pupitru) în aşa fel încât s-o poată vizualiza tot timpul;

› Memorizarea trebuie să înceapă din timp, nu lăsată pe ultimul moment. Psihologic vorbind, orice amânare atrage automat teama de a nu mai avea timp „suficient". Teama conduce apoi la panică, iar panica la blocaj!

› La început, memorizarea se va face după textul integral, iar exerciţiile finale după schiţa de o pagină;

› Rostirea din timpul exerciţiilor de memorizare este bine să fie făcută cu intensitatea obişnuită a vocii şi chiar însoţită de gesturi, ca şi cum s-ar afla în faţa credincioşilor;

› Exersările pot fi şi înregistrate cu un reportofon. Ascultând apoi înregistrarea, predicatorul, ca un cântăreţ de operă ori un actor de teatru, îşi poate corecta eventualele greşeli de dicţie, poate schimba accentul în frază, poate ridica ori scădea înălţimea tonului etc.;

› Pentru predicatorii cu o anumită vechime este suficientă redactarea directă a schiţei/planului, tot pe o singură foaie, pe care este bine s-o aibă în faţă, chiar dacă nu se vor folosi deloc de ea;

› Predicatorii cu experienţă notabilă ştiu, desigur, ce cale să aleagă de fiecare dată, dar fixarea unei teme, a unei strategii minimale şi a unui plan general reprezintă măsuri obligatorii. Iată ce mărturiseşte IPS Antonie în această privinţă:

„Predicatorul trebuie să treacă prin fazele de meditaţie asupra temei. Fiecare predică trebuie să fie gândită, înainte de a fi rostită. Jaloanele ei trebuie fixate în minte în timpul pregătirii. Ce puţin din ajun. Nu se poate predica la întâmplare, pe idei care vin în timpul vorbirii. Mai vin şi din acestea, dar scheletul predicii trebuie fixat din vreme în minte. Odată avute jaloanele, e uşor să şi improvizezi pe loc, în funcţie de percepţia pe care o ai privindu-ţi ascultătorii"[543];

[543] † Antonie Plămădeală, *Preotul în Biserică...*, p. 183.

› Minutele dinaintea urcării în amvon sunt determinante pentru un început bun și apoi pentru un parcurs reușit. Respirația adâncă, apoi câteva clipe de reculegere, relaxare, rugăciune și o ultimă vizualizare atentă a schiței sunt măsuri deosebit de benefice. Este recomandabil să fixăm mai ales începutul: primele cuvinte, practic, primul reper al schiței;

› Este util să știm cum procedăm în cazul în care, în timpul predicii, pierdem șirul expunerii și nu ne amintim un cuvânt „cheie" ori ideea următoare. Întâi de toate, ne păstrăm calmul. Bine s-a spus că a păstra calmul în vreme de primejdie înseamnă a câștiga jumătate din victorie. Depășirea unui astfel de moment nu are o rețetă universal valabilă. Pentru începători, schița de pe tetrapod (pupitru) este salvatoare: în câteva clipe poți vizualiza cuvântul ori fraza cu pricina. Cei care nu vor să apeleze la schiță vor trece pur și simplu peste ceea ce nu-și amintesc și vor continua cu informația următoare. Ceea ce am uitat pe moment, ne poate reveni uneori în minte ulterior și, cu același calm, vom rosti apoi în mod firesc. Astfel de blocaje sau lapsusuri pot fi depășite adesea și prin scurte improvizații de moment.

(f) Improvizația. A predica fără o anumită pregătire, adică *a improviza*, este total contraindicat începătorului. Chiar dacă este rugat insistent să vorbească, este preferabil să-și atragă reproșuri pentru refuz, decât să-și agonisească rușine pentru o rostire bâlbâită. Alta este situația în cazul unui predicator cu vechime, desigur. Însă *quod licet Jovi, non licet bovi.* Un violonist experimentat își poate permite să improvizeze din când în când, dar „improvizația" lui vine după ani îndelungați de efort, în care nu și-a îngăduit decât accidental să se abată de la partituri și note, pe care le-a reprodus de mii de ori, cu acuratețe, în cele mai mici detalii. Predicatorii avansați, după ani de propovăduire, acumulare de capital omiletic (expresii, idei, citate, abilități stilistice) pot accepta să urce în amvon și fără să fi trecut prin etapele de pregătire obișnuită din ajun, dar nu în orice condiții. Pe bună dreptate, de aceea, improvizația a fost categorisită în două: *nepregătită* și *pregătită*. Prima, fără nicio clipă de meditație ori strategie minimală, total contraindicată, pentru că duce la o expunere fără linie, fără precizie, cu fraze și termeni care șchioapătă, cu „porumbei" neaveniți care pot ieși din gură etc. Mai mult, vorbitorul,

vrând cu orice preț s-o scoată la capăt, poate cădea în repetiții obositoare și lungire excesivă, adesea disperată. Rezultatul va fi dezastruos!

În schimb, *improvizația pregătită* presupune măcar câteva minute (ori clipe) de reculegere, fixarea unei linii principale, cu aplicație, ilustrare (după caz), încheiere concretă. Mai presus de toate, să fie atent (și hotărât) să nu vorbească decât strictul necesar. Un cunoscut proverb, deși simplu, poate fi de mare ajutor: *vorbești mult, greșești mult*; *vorbești puțin, greșești puțin.*

XI.3. **Comunicare verbală și nonverbală**

XI.3.1. *Comunicarea verbală*

Înainte de a prezenta relația verbal-nonverbal și importanța acestor noțiuni pentru predică, amintim aici, pe scurt, că termenul *comunicare*, potrivit prof. Mihai Dinu, semnifică „punere în comun a unor lucruri de indiferent ce natură"[544]. Amintim, de asemenea, opinia filosofului Constantin Noica: *comunicare* și *cuminecare* (*împărtășire euharistică*) sunt termeni înrudiți, chiar dacă diferă semantic[545]. Prin predică se face o *cuminecare prin cuvânt*, după cum prin Sfintele Taine, are loc o împărtășire euharistică, iar o bună comunicare cu ascultătorii înseamnă o *împărtășire/cuminecare* de ambele părți: credincioșii din cuvintele predicatorului, predicatorul din rostirile tainice și semnalele credincioșilor.

Tehnic vorbind, *comunicarea verbală* reprezintă transferul de informații prin intermediul limbajului oral, între un emițător și receptor/receptori; în sens omiletic: transmiterea (propovăduirea) învățăturii prin cuvântul rostit la amvon. Iar *comunicarea nonverbală* reprezintă un ansamblu de mesaje, care nu sunt exprimate prin cuvinte, dar care însoțesc și completează mesajele comunicării verbale.

[544] Mihai Dinu, *Comunicarea. Repere fundamentale*, Ed. Orizonturi, București, ³2007, pp. 24-25; vezi amănunte în capitolul *Predica, predicatorul și ascultătorii*, la paragraful *Comunicarea cu ascultătorii.*

[545] Constantin Noica, *Cuvânt împreună împreună despre rostirea românească*, Ed. Eminescu, București, 1978, p. 189.

XI.3.2. *Funcțiile comunicării (prezentare selectivă)*

Studiile moderne ale științelor comunicării pot fi de mare utilitate pentru omiletica practică. De aceea, menționăm aici câteva repere, mai ales cu scopul de a face trimitere la studiile de specialitate, întrucât limitele firești ale prelegerii noastre nu îngăduie detalieri. Bunăoară, lingvistul rus Roman Jakobson (1896-1982) s-a remarcat prin acuratețea și pragmatismul analizelor funcțiilor limbajului, din care selectăm[546]:

› *Funcția emotivă* sau *expresivă*, cu ajutorul căreia personalitatea oratorului își pune amprenta asupra comunicării prin conținut, particularități stilistice și abilități para-verbale;

› *Funcția conativă* (lat. *conor,-ari,-atus sum – a se strădui, a încerca insistent să facă ceva*), *persuasivă* sau *retorică* vizează influențarea stării psihice și emoționale a celor ce ascultă, dar și obținerea unui răspuns, adoptarea unui comportament în concordanță cu scopul propus al predicii;

› *Funcția poetică*, instrumentată prin anumite construcții stilistice din arsenalul poetic. Utilizate cu măsură și realism, anumite construcții (formulări) poetice pot da predicii un plus de vioiciune, expresivitate și frumusețe;

› *Funcția fatică* (lat. *fateor,-eri, fassus sum – a mărturisi, a recunoaște, a admite*) sau *relațională*, funcție care confirmă sau recunoaște viabilitatea contactului comunicativ. Cu ajutorul acestei funcții, predicatorul poate verifica atenția ascultătorilor, în special prin întrebări retorice: „Nu-i așa?", „Observați?", „Nu credeți?", „Înțelegeți?" etc. Altfel spus, această funcție evidențiază importanța implicării auditoriului în actul și atmosfera discursului;

› *Funcția metalingvistică* are ca obiect limbajul însuși. Practic, o reflecție asupra limbajului *cu ajutorul* limbajului. Predicatorul recurge la metacomunicare verbală în situația în care sesizează o asimetrie în receptarea

[546] Amănunte, la Marius Daniel CIOBOTĂ, *Discursul omiletic din perspectiva științelor comunicării* (teză de doctorat, elaborată sub coordonarea prof. Mihai Dinu și Pr. prof. Vasile Gordon), Ed. Universității din București, București, 2012, pp. 185-192.

mesajului său. Astfel, prin intermediul feedback-ului operează ajustarea care se impune în legătură cu secvența discursivă în cauză: scurte pasaje explicative, glosări, definiții, sinonimii, parafraze, comentarii, explorări semantice, etimologii, reformulări, auto-rectificări, autoevaluări etc.

XI.3.3. *Comunicarea nonverbală*

Comunicarea nonverbală include ansamblul de elemente care însoțesc și susțin comunicarea verbală: *vocalica, gestica, mimica, ținuta vestimentară*. Toate intră în sfera acelui *actio*, foarte prețuit în retorica greco-romană. De aceea, în tratatele omiletice clasice, elementele incluse în sfera comunicării nonverbale sunt descrise la capitolul „acțiunea în predică". De la retori celebri, ca Demostene, Cicero și Quintilian, până la specialiști renumiți în omiletică, ca R.P. Rambaud, Fred Craddock, Pr. Dumitru Belu, Pr. Grigore Cristescu, Pr. Nicolae Petrescu etc., întâlnim unanimitate în ceea ce privește convingerea că o „acțiune" adecvată poate spori efectul predicii, pe când neglijarea ei poate scădea drastic puterea de convingere, uneori în pofida unui conținut de substanță. Părintele Belu, citându-l pe Demostene, la întrebarea „care sunt primele trei condiții pentru un discurs reușit?", răspunde: „1. Acțiunea; 2. Acțiunea; 3. Acțiunea"[547]. Cicero, la rândul său, consemnează:

> „Oratorul face discursul clar, strălucitor și plăcut, nu prin cuvinte, ci prin varietatea vocii, prin mișcarea corpului și prin privire, întrucât au foarte mare putere, dacă sunt în armonie cu felul discursului"[548].

Astfel, cu toate că în sfera oratoriei bisericești accentul cade pe conținut, nu trebuie neglijat nici suportul stilistic, nici cel nonverbal, care dau predicii frumusețe și putere de convingere. Iar frumusețea, notează Părintele Dumitru Belu,

[547] Pr. Dumitru BELU, *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 603.
[548] MARCUS TULLIUS CICERO, *Arta oratoriei*, ediție bilingvă, trad. T. Diaconescu, Ed. Saeculum Vizual, București, 2007, p. 43.

„nu e ceva extrinsec învățăturii revelate, ci constitutiv. Dumnezeu nu e numai sfințenie, ci și frumusețe. Chip al Lui, omul e și el părtaș ființial la frumusețe [...]. Una este să i se predice într-o formă epurată de atributele frumuseții, alta să i se înfățișeze în expuneri pline de strălucire, ritm și armonie. Decojită de frumusețe, învățătura poate impresiona numai o parte a ființei ascultătorilor; învăluită în frumusețe, ea poate fi receptată cu mai multă putere, poate fi mult mai rodnică"[549].

Dar, pentru ca frumusețea să se materializeze, cuvântul de ordine trebuie să fie *naturalețea*. În toate: în voce, în gesturi, îmbrăcăminte etc. Dar și simțul măsurii, pentru că, așa cum minunat spune Sf. Isaac Sirul, *măsura face orice lucru frumos.*

XI.3.3.1. *Vocalica (paralimbajul)*

Vocalica sau *paralimbajul* reprezintă cea mai importantă parte a comunicării nonverbale, având în preocupare calitățile vocii și modalitățile de întrebuințare: *tonul, volumul, timbrul, dicția/ritmul, pauze în vorbire,* dar și elemente extralingvistice, ca *tușitul, râsul, dregerea vocii.*

(a) Tonul înseamnă „felul în care urcă sau coboară glasul în timpul vorbirii", iar *tonalitatea* (*intonația*) este „înălțimea caracteristică a unei vocale în scara normală a tonurilor" (*DEX*). Dacă în arta muzicală „tonul face muzica", cum bine s-a spus, în arta oratorică tonalitatea adecvată poate favoriza o receptivitate sporită a predicii. Astfel, tonul cald, dulce și prietenos dezvăluie bunătate și dragoste din partea predicatorului. Unul rece, sec, distant, dezvăluie reversul. Însă, intonația eficientă trebuie să fie variată. Cercetătorii în comunicarea orală sunt de părere că, cel puțin din trei în trei minute, tonul cuvântării trebuie schimbat, pentru a evita neatenția ascultătorului. Același ton pe întreg parcursul predicii va duce la monotonie, în consecință, la plictiseală. Trebuie evitate categoric, de asemenea, tonalitățile prea joase și rare, ori prea înalte și grăbite. Nu întâmplător se vorbește despre o armonioasă „melodie a vorbirii" sau

[549] Pr. Dumitru Belu, *Curs de Omiletică*, p. 604.

o „melodică a vocii", în același sens al unei variații de ton. Aceasta nu înseamnă însă că trebuie să cădem în melodizare excesivă sau să adoptăm un stil „cântat" al predicii, cum din păcate auzim pe alocuri. Predica nu se cântă, ci se rostește. Nu tonuri afectate, tânguioase, ci firești, sobre și discrete. Sondajele de tip „feedback" au condus, totuși, la câțiva indicatori sugestivi: o voce potrivit de joasă, cu debit rar, exprimă încredere și implicare afectivă, calm și demnitate; o voce prea înaltă, cu accente de stridență, indică nemulțumire, teamă, nervozitate, provocatoare de conflict; o voce tunătoare denotă severitate, iar o voce tăioasă indică emfaza, disprețul și răceala în plan afectiv. Toate acestea ne arată că tonul și tonalitatea individualizează predicatorul și-l categorisesc automat în agreabil ori dezagreabil.

(b) Volumul, în sens vocalic, înseamnă *forța, intensitatea, amploarea sunetelor emise de o voce.* În predică, intensitatea vocii trebuie adaptată la acustica bisericii, dar și la distanța dintre amvon și cel mai depărtat ascultător. Desigur, volumul va fluctua în funcție de ceea ce predicatorul, în mod conștient, dorește să evidențieze, dar această fluctuație sau emisie vocală, vine oarecum spontan, ca rezultat al ideilor și simțămintelor diferite pe care și-a propus să le transmită. Însă, nu este admis, sub nicio formă, ca preotul „să strige" (să țipe) în timpul predicii. Mai degrabă este recomandată metoda „conversației amplificate", după cum opinează Bryan Chapell. Adică, se pornește de la vocea normală dintr-o conversație obișnuită, apoi predicatorul intensifică treptat volumul, dar își păstrează tot timpul naturalețea și intonația firească[550]. În unele momente vorbim mai tare, în altele mai încet, uneori recurgând și la câte un cuvânt șoptit, dar fiind atenți tot timpul să fim auziți de toată lumea. Să luăm aminte că vorbitul mai tare nu înseamnă nicidecum să țipăm[551]!

(c) Timbrul vocii înseamnă acea calitate specifică a unui sunet care permite ca el să fie distins de alt sunet. Timbrul plăcut este perceptibil

[550] Bryan Chapell, *Predicarea cristocentrică. Răscumpărarea predicii expozitive*, trad. D. Pantea, Ed. Făclia, Oradea, 2008, p. 360.

[551] Este instructivă și totodată plină de haz pățania unui profesor de teologie, rânduit să predice la Catedrala Patriarhală pe vremea Patriarhului Justin, povestită de însuși profesorul în cauză. Din exces de zel, a vorbit cam tare. La sfârșit, în altar, Patriarhul l-a apostrofat: „De ce ai țipat la credincioși? Ce-ai avut cu ei, mă? Ce ți-au făcut?".

mai ales în cazul cântării (o voce „timbrată" are o anumită ondulaţie la finalul frazei muzicale), dar prezenţa lui se resimte şi în timpul vorbirii. El este un dat, ca şi urechea muzicală. Slujitorul cu voce timbrată are un avantaj în timpul cântării, însă o anumită ondulaţie, fie şi mai puţin artistică, o poate cultiva şi cel care n-o moşteneşte nativ. Iar consecinţele pozitive se vor răsfrânge şi la amvon. Să nu uităm: *Poeta nascitur, orator fit!*

(d) Dicţia şi *ritmul.* Dicţia (numită şi „cadenţă") reprezintă ansamblul de reguli şi tehnici de pronunţare clară a cuvintelor, iar ritmul înseamnă viteza (debitul) în care ele se pronunţă. Dicţia şi ritmul sunt total interdependente: o dicţie limpede şi plăcută nu se poate obţine decât cu un ritm moderat, firesc. Dacă debitul cuvintelor este prea rar, se obţine un discurs dezlânat; dacă este prea iute, se ajunge la încălecarea cuvintelor, la „înghiţirea" unora etc., îngreuind enorm înţelesul sau chiar denaturându-l. Dale Carnegie propune un exerciţiu interesant:

> „Încercaţi să pronunţaţi treizeci de milioane de dolari. Vorbiţi repede, fără a-i da importanţă, ca să pară o sumă mai mică. Rostiţi apoi treizeci de mii de dolari lent, afectat, ca şi cum aţi fi extrem de impresionaţi de sumă. Nu e aşa că cele treizeci de mii par mai multe decât cele treizeci de milioane?"[552].

În concluzie, dicţia trebuie să fie:

› *naturală*, potrivit cu firea şi temperamentul fiecăruia, nu forţată, nici afectată, nici căutând să imite pe cineva anume;

› *corectă*, conformă cu regulile ortoepice ale gramaticii;

› *variată*, adaptându-se permanent la conţinut şi la simţămintele pe care vrem să le exprimăm;

› *armonioasă*, echilibrată, adică nici prea rară (duce la plictisirea şi pierderea receptivităţii ascultătorilor), nici prea grăbită (îi lasă în urmă pe ascultători).

[552] Dale CARNEGIE, *Cum să vorbim în public*, trad. I.-M. Nistor, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000, p. 96.

(e) Pauzele reprezintă cea mai simplă şi eficientă modalitate de a sublinia anumite cuvinte sau pasaje mai importante. Pot fi prevăzute fie la începutul unei fraze, fie la sfârşitul sau chiar în interiorul ei. Uneori pauzele sunt necesare pentru a da răgazul ascultătorilor să recepteze un adevăr mai profund, alteori se gândească ei înşişi, să caute răspunsuri, să-şi sondeze conştiinţa etc. Un moment de tăcere înaintea rostirii unui verset din Scriptură, spre exemplu, va crea linişte deplină pentru a fi auzit şi înţeles. În acelaşi timp, câteva clipe de tăcere după rostirea versetului respectiv ori altei fraze mai dense în idei, răgazul necesar pentru o asimilare optimă. Atenţie însă: pauzele sau clipele de tăcere nu înseamnă „ăăă-urile" nici „îîî-urile" atât de neplăcute, pe care, din păcate, le auzim uneori.

(f) Tuşitul şi dregerea vocii intră în ecuaţia vocalicii, vrem-nu vrem, pentru că, uneori, tusea spontană şi dresul vocii nu pot fi evitate. În schimb, se pot face cu discreţie, cu minimum de zgomot, depărtându-ne şi de microfon, de la caz la caz. Preventiv, întreţinerea unei voci curate şi sănătoase, în care tusea şi dregerea survin doar accidental, se face prin exerciţii şi respectarea unor reguli de igienă, cum ar fi: evitarea răcelii; evitarea alimentelor/băuturilor foarte reci ori foarte fierbinţi; ferirea de oboseală excesivă şi de vorbirea peste măsură (care duce la răguşeală), dar şi eliminarea fumatului, a băuturilor alcoolice iritante („tării") etc.

XI.3.3.2. *Gestica omiletică*

Gestica omiletică însumează ansamblul de mişcări ale corpului (în special ale mâinilor) pe care le face un predicator în timpul rostirii predicii. Împreună cu posturile, mimica şi privirea, gestica aparţine disciplinei numită *kinezică*, ştiinţa care studiază mişcările corpului (gr. κίνησις - *mişcare*).

În acest subcapitol vom urmări aspecte privind: *importanţa gesturilor, metode ale educării gesturilor, semnificaţii concrete, gesturi contraindicate (de evitat).*

(a) Importanţa gesturilor în timpul rostirii predicii este extrem de semnificativă. Corpul, în general, şi mâna, în special, au un limbaj propriu, iar acest „limbaj" nonverbal amplifică mesajele verbale, aduc un plus de informaţie semantică în discurs şi dinamizează auditoriul, contribuind

efectiv la ridicarea gradului de persuasiune. Atenţionăm însă că în timp ce o totală imobilitate a mâinilor unui predicator, spre exemplu, va diminua drastic efectul discursului său, o gesticulaţie hiperactivă şi excentrică va afecta receptivitatea faţă de mesajul omiletic, acţionând ca o formă de bruiaj. Mâinile şi degetele, parte semnificativă a corpului uman, se transformă adesea în semne de punctuaţie şi acţionează efectiv ca accesorii vizuale în sprijinul textului. Trebuie să ştim că gestul nu ajută cuvântul decât dacă îl subliniază. Dacă îl contrazice, îl slăbeşte considerabil;

(b) Metodele educării gesturilor omiletice sunt, în general, comune cu ale mişcărilor liturgice, deloc întâmplătoare, dar nici întrutotul naturale de la început. Însă, prin exerciţiu liturgic ele devin proprii slujitorului şi se integrează firesc în cadrul cultului. Practic, gesturile nu se învaţă, ci se produc spontan; nu se fac mecanic, ci natural. Cuvintele de ordine pentru o autoeducaţie eficientă a gesturilor sunt: *naturaleţe, discreţie, măsură, bun-simţ, echilibru.* În acelaşi timp, gesturile trebuie să fie: *sobre* (evitându-se tot ce este inutil); *adevărate/autentice* (în armonie cu sentimentele şi ideile discursului); *frumoase* (în sensul unei delicateţi şi armonii a mişcărilor, evitându-se precipitarea de orice fel); *variate* (cu adaptare permanentă la conţinut);

(c) Câteva semnificaţii concrete: mâna deschisă, cu palma în sus exprimă sentimente plăcute; *deschisă, cu palma în jos,* sentimente neplăcute, când declinăm sau respingem ceva; *ambele palme deschise în sus,* cu privirea uşor ridicată spre cer, semnifică sublinierea unei evidenţe/realităţi pozitive incontestabile; *punerea mâinii la piept* arată că vrem să confirmăm ceva ori că dorim să ne exprimăm umilinţa; *împreunarea mâinilor* se face când rostim o rugăciune (de exemplu, la finalul predicii), dar şi când exprimăm un simţământ de durere; *capul* înclinat uşor în faţă denotă, în general, modestie din partea vorbitorului, dar, odată cu privirea lăsată în jos, exprimă simţăminte de tristeţe;

(d) Gesturi şi posturi contraindicate (de evitat):

› *Gesturi zgomotoase:* lovirea amvonului ori a mesei; baterea palmelor; datul cu piciorul ori cu toiagul;

› *Gesturi excentrice:* fluturarea mâinilor; datul din mâna dreaptă (ca dictatorii comunişti); balansarea de pe un picior pe altul; balansarea pe vârfurile picioarelor (ca balerinele); încrucişarea braţelor;

› *Posturi ale capului:* capul ţinut prea mult plecat dezvăluie timiditate excesivă, dat pe spate aroganţă, înclinat în laturi lâncezeală, ţeapăn şi nemişcat o oarecare duritate de caracter;

› *Gesturi extrem de riscante:*

- *atingerea/frecarea nasului* induce bănuiala că vorbitorul minte ori are ceva de ascuns;

- *atingerea şi potrivirea* frecventă a ochelarilor, semn de epatare;

- *încleştarea fălcilor şi a pumnilor* trădează nervozitate; *ridicarea pumnului,* semn de ameninţare;

- *trecerea mâinii prin păr* ori, mai rău, *scărpinarea,* semn de impoliteţe gravă.

Să luăm aminte, de asemenea: nu se fac gesturi vehemente, când vorbim despre bunătate şi iubire, dar nici gesturi domoale, când vorbim despre judecata lui Dumnezeu. Iar când cităm din Scriptură ne abţinem de la gesturi.

XI.3.3.3. *Mimica*

Mimica (lat. *mimus – mim, actor*; gr. μιμητής – *imitator*) reprezintă ansamblul de modificări ale fizionomiei corpului care însoţeşte sau înlocuieşte limbajul verbal. Termenul este asociat mai ales cu expresiile feţei, de aceea avem în vedere îndeosebi mimica/expresiile părţilor feţei: *fruntea, sprâncenele, gura, nasul, obrajii, bărbia* şi *ochii* (în mod special). Pentru reuşita unei predici, imaginea feţei predicatorului este capitală. Predicatorul poate fi convingător, numai dacă are o faţă senină şi prietenoasă (părintească), care să exprime dragoste şi bunătate. O faţă morocănoasă şi încruntată îl face respingător, iar predica lui, oricât de meşteşugit alcătuită, va fi un eşec. Specialiştii apreciază că omul poate afişa peste 10.000 de expresii faciale, iar în cadrul unui discurs destinatarii mesajelor petrec 90-95% din timpul comunicării privind faţa vorbitorului, restul minoritar al timpului fiind dedicat observării celorlalte gesturi. Tot în cadrul „statisticilor" se înscrie şi adagiul relevant că *un zâmbet (sau o încruntare) comunică mai mult decât 1000 de cuvinte.* Vorbind despre mimica feţei vorbitorului,

nu trebuie ignorate nici expresiile fețelor ascultătorilor, importante din punctul de vedere al feedback-ului pentru predicator: privindu-i, poate să-și regleze anumite elemente de conținut, atitudine, durată etc. Când vede fețele senine, destinse, privindu-l cu expresii de bucurie, predicatorul să știe că este pe drumul cel bun. Dimpotrivă, când fețele sunt mohorâte, ochii plecați sau privindu-și ceasul, este semn că predica nu merge.

Ochii sau *privirea* trebuie să constituie un subiect de maximă atenție pentru predicator, pentru că în spatele privirii se află forțe tainice ale atracției, dar și ale respingerii interpersonale. Expresia ochilor poate transmite o multitudine de stări sufletești: bucurie, tristețe, hotărâre, indiferență, blândețe, amenințare etc., iar simțămintele noastre se pot citi foarte ușor din felul privirii, ochii fiind numiți pe bună dreptate „ferestre ale sufletului", prin care noi vedem lumea și lumea privește în noi. Adagiul latin: *In oculis animus habitat* („Sufletul sălășluiește în ochi") este cât se poate de sugestiv. Privirea senină, caldă, sinceră și calmă dezvăluie un suflet bun, empatic și apropiat, pe când una piezișă, mânioasă ori tulbure, dimpotrivă, o fire aspră, neprietenoasă, confuză. Se recomandă ca predicatorul, pe cât posibil, să privească întreg auditoriul, în așa fel încât fiecare dintre cei prezenți să se simtă văzut, fără a ne localiza cu insistență asupra cuiva, specialiștii considerând că *volumul de sentimente investit în mesaj este direct proporțional cu durata privirii vorbitorului către cei care ascultă*. Întrucât privirile unor credincioși care urmăresc cu simpatie rostirea predicii sunt încurajatoare pentru predicator, socotim, totuși, că este indicat a-i privi mai des, dar nu minute în șir și nu doar pe ei. Altfel, credincioșii respectivi se vor simți stingheriți, fapt care nu va trece neobservat nici de către cei din jur. Odată cu aceste recomandări, trebuie să mai evităm: *privirea în gol, pe deasupra credincioșilor; ochii pironiți prea des pe schița predicii de pe tetrapod* (în cazul că avem o astfel de schiță); *predicarea cu ochii închiși.*

XI.3.3.4. *Ținuta vestimentară și igiena corporală*

Reprezintă un punct asupra căruia socotim de prisos a insista prea mult, rezumându-ne la observația că preotul trebuie să fie îmbrăcat în odăjdii îngrijite, deopotrivă, la sfintele slujbe și în timpul predicii. Nu

murdare, zdrențuite, șifonate, prea mari sau prea mici. Părul, barba, dinții, unghiile, încălțămintea, sunt de asemenea elemente care trebuie îngrijite cu atenție, întrucât un predicator tuns neglijent, nepieptănat, cu dinții stricați, cu unghiile netăiate (sau cu unghie mare la degetul mic!), cu pantofii murdari etc., trezește dezgust în fața ascultătorilor. Cât ar fi predica de bună, rostită de către un preot neglijent sub acest aspect nu-și va împlini menirea. Trebuie eliminat categoric, de asemenea, obiceiul unor confrați de a purta ghiul pe unul din degete. Gestul este și de prost gust și sfidător: în timp ce mulți dintre credincioși abia își pot asigura pâinea traiului zilnic, „păstorul" lor se afișează cu podoabe de aur! Aceasta nu înseamnă însă că nu poate purta inelul de logodnă, dacă este căsătorit. Trebuie să mai facem o precizare privind veșmintele de slujbă/predică. În ultima vreme, magazinele bisericești (și nu numai) ne prezintă o gamă extrem de variată de veșminte, însă nu toate pot fi numite „liturgice". Unele seamănă, din nefericire, cu niște pijamale ori cămăși de noapte împestrițate, altele abundă de culori și lamé sclipicios, asemănându-se mai mult cu ouăle de Paști ori cu hainele de paradă, decât cu veșmintele preoțești. Trebuie evitate categoric! După cum trebuie evitată și achiziționarea excesivă de veșminte noi, chiar cu aspect „liturgic", pentru ca preotul să nu se transforme în prezentator de modă, manifestând ostentație și opulență. Banii enoriașilor trebuie canalizați și spre atâtea alte obiective, la fel de importante din punct de vedere liturgic. Aceasta nu înseamnă, desigur, că nu se va preocupa să înnoiască garderoba, atunci când se impune acest lucru.

XI.4. **Receptarea predicii. Raportul predicator - ascultători (emițător - receptori)**

În capitolul al VII-lea, intitulat *Predica, predicatorul și ascultătorii*, odată cu elementele legate direct de aceste noțiuni, au fost creionate și câteva aspecte privind relația predicator - ascultători, mai ales când s-a vorbit despre comunicare. Este important să analizăm, fie și pe scurt, acest raport, pentru că reușita în sine a predicii este direct proporțională cu valoarea și calitatea lui. Ascultătorii predicii nu doar aud cuvintele

rostite de predicator, ci trebuie să le înţeleagă, să le „traducă" şi să le integreze în propria conştiinţă. Este interesant să observăm câteva dintre sinonimele termenului *ascultător*: *destinatar, auditor, receptor, interlocutor*. Ultimele două ne facilitează înţelesul sensului profund al actului omiletic: pe de o parte, faptul că ascultătorul atent primeşte, *receptează* mesajul (lat. *recipio,-ere – a primi, a admite*), pe de alta, faptul că el este partener de „dialog" (evident, un dialog tainic, dar real), nu doar un aparat pasiv de înregistrare al mesajului. În timpul predicii, între predicator şi ascultători se realizează instantaneu o relaţie interpersonală: nu doar credincioşii ascultă, ci şi predicatorul, întrucât ascultătorii înşişi „vorbesc" prin semnale şi indicii de natură nonverbală (expresii faciale şi oculezice, posturi şi manifestări fizice discrete, ca reflecţii ale variaţiilor stării de receptivitate), iar predicatorul trebuie să fie receptiv, la rândul său, faţă de aceste semnale. Aşadar, raportul optim dintre predicator şi ascultătorii săi presupune o receptivitate maximă de ambele părţi. Utilizând limbajul metaforic al Noului Testament, precizăm că pentru o receptare optimă este nevoie de un „semănător" conştiincios, dar şi de un „pământ bun", care să rodească. Receptarea ideală este favorizată în special de trei factori decisivi: *mesaj persuasiv, cod lingvistic comun* şi *context corespunzător*.

(a) Mesajul omiletic conţine un ansamblu de învăţături şi simţăminte transmise de predicator către ascultătorii săi, atât pe cale verbală (cuvinte), cât şi nonverbal (gesturi, mimică, atitudine, ţinută vestimentară ş.a.). Practic, un „univers" de idei, gânduri, opinii, imagini, emoţii;

(b) Codul lingvistic comun este principalul instrument al transmiterii şi receptării mesajului omiletic. Propriu-zis, *o limbă istorică anume*, în cazul nostru, limba română. Chiar în vremurile în care cultul se desfăşura în latină, greacă ori slavonă, predica şi spovedania erau în limba română, cea înţeleasă de popor. Trebuie să menţionăm că, practic, codul lingvistic poate fi „restrâns" sau „elaborat". Pentru o receptare optimă, fondul lingvistic trebuie să fie comun, înţeles de ambele părţi, cu uşoare diferenţieri: în parohiile rurale, codul va fi mai restrâns, ţinându-se seama şi de nuanţele dialectale, în cele de la oraşe mai elaborat, fără a se depăşi anumite limite. În principiu, un limbaj comun, *simplu*, fără a fi deloc „simplist";

(c) Contextul reprezintă ansamblul de elemente în interiorul cărora are loc prezentarea predicii: *spaţiu, timp, eveniment, categorii sociale*. Primelor trei elemente li se asociază termenul „liturgic": spaţiul liturgic – biserica; timpul liturgic – cel fixat în calendar (potrivit anului liturgic); eveniment liturgic – sfintele slujbe. Categoriile sociale din biserici, sunt dintre cele mai diverse posibile. Această realitate creează una dintre cele mai mari dificultăţi pentru predicator: în procesul de comunicare omiletică, el este unul, iar ascultătorii sunt „n" individualităţi diferite. De aici şi subiectivismul (firesc) al receptării: fiecare percepe mesajul potrivit simţămintelor proprii (de bucurie, tristeţe, împliniri, neîmpliniri etc.), unice în felul lor.

XI.5. *Feedback*-ul şi importanţa valorificării lui în predică

Noţiunea de *feedback* (engl. *feed – a hrăni, back – înapoi, din urmă*; de unde *feedback*: *retroacţiune, conexiune inversă*) aparţine, practic, domeniului ciberneticii, desemnând o metodă de control al unui sistem prin reinserţia rezultatelor performanţei sale precedente (*DEX*). Termenul este utilizat tot mai mult însă şi în Ştiinţele Educaţiei, inclusiv în Catehetică şi Omiletică, în scopul de autoreglaj al prestaţiei la amvon. Ca sinonime pentru *feedback*, dicţionarele indică termenii *răspuns, reacţie, receptare, comentarii, critici, revizuire*.

Pentru predicator, feedback-ul reprezintă, astfel, un ansamblu de măsuri pentru ajustarea prestaţiei oratorice, în urma observării efectelor predicilor sale asupra ascultătorilor.

În acest proces au loc, practic, trei acţiuni, strâns corelate: *constatare (diagnoză), prescripţie (prognoză)* şi *intervenţie (reglare/ajustare)*. „Constatarea" (cu diagnoza aferentă) poate fi personală ori cu ajutorul cuiva foarte apropiat (soţia, copiii, fraţi, surori, prieteni, colegi de altar etc.). Bunăoară, cineva îi spune predicatorului, cu discreţia necesară, că ultimele predici au fost prea lungi. În consecinţă, au atras reacţii negative din partea ascultătorilor. Este un diagnostic neplăcut, desigur, însă real. Pentru a rezolva situaţia, predicatorul păşeşte în faza de „prognoză": dacă va mai vorbi peste limitele psihologice admise, relaţiile

cu enoriaşii se pot deteriora; dacă, în schimb, va rosti predici mai concise, bine încadrate în timp, se va intra în normalitate. „Intervenţia" (*reglarea, ajustarea*) se impune de la sine. Tot aşa cu privire la temele dezvoltate, la genurile predicii, la conţinuturi, la volumul şi tonul vocii, la gestică etc.[553].

Trebuie făcută menţiunea că predicatorii experimentaţi pot realiza cei trei paşi chiar în timpul predicării. Preocupat să-şi rostească predica pregătită, nu va ignora, concomitent, reacţiile ascultătorilor, care pot fi „citite" din expresiile feţelor, din gestică, din întreaga lor „acţiune". Cicero vorbeşte de un anumit „miros" al oratorului, cu ajutorul căruia el poate să-şi dea seama ce gândesc, ce aşteaptă, ce vor sau ce nu place ascultătorilor săi. În acest caz, vorbim de un *auto-feedback* prin care vorbitorul, observându-şi propria atitudine, dar şi efectele comunicaţionale, îşi evaluează prestaţia discursivă, având astfel posibilitatea autoreglării şi îmbunătăţirii propriei performanţe.

În loc de concluzii la acest paragraf, reproducem remarca deosebit de realistă a lui John Fiske: „Feedback-ul îl ajută pe vorbitor să-şi ajusteze performanţa la nevoile şi răspunsurile audienţei. Vorbitorii buni sunt sensibili, în general, la *feedback*. Vorbitorii pompoşi, dominatori şi plictisitori reuşesc să-l elimine!"[554].

XI.6. **Rezistenţa la persuasiune**

Despre acest concept am vorbit în treacăt şi în capitolul al VIII-lea, în contextul prezentării pastoralelor chiriarhale, ca gen omiletic distinct. Revenim aici cu detalii, raportate la toate genurile predicii aflate în uz, vizând două obiective: a. Fenomenul de rezistenţă la persuasiune; b. Tehnici de eliminare (depăşire).

[553] Într-o parohie din Ardeal, un paraclisier („făt") i-a mărturisit odată preotului: „Părince, ştiţi cân' ne place predica dumnevoastră cel mai tare? Cân' voroviţi din Vangelie!". E limpede că omul a vrut să spună: când ne explicaţi Evanghelia şi nu când vorbiţi despre lucruri ce nu ţin de ea.

[554] John Fiske, *Introducere în ştiinţele comunicării*, trad. M. Mitarca, Ed. Polirom, Iaşi, 2003, p. 40.

XI.6.1. *Fenomenul de „rezistenţă la persuasiune"*

Rezistenţa la persuasiune este o reacţie de respingere din partea unor ascultători, atunci când sunt supuşi actului de persuadare/convingere. Prin studii diverse, cercetătorii şi-au dat seama că rezistenţa la persuasiune reprezintă un gest reflex, automat şi neconştient, pe care, în general, orice om îl manifestă când simte că este pe cale să fie persuadat. Cauza principală a acestei reacţii este generată de instinctul de conservare, care presupune o atitudine defensivă la orice fel de „noutate". Adesea, opoziţia la persuasiune se datorează acţiunii de *contra-argumentare*, pe care orice individ o manifestă în procesul de percepţie. Sunt cazuri când această reacţie de opoziţie nu este foarte evidentă. Spre exemplu, în cazul în care relaţia dintre cel care vorbeşte şi cel care ascultă este una mai strânsă, rezistenţa manifestată de ascultător se diminuează. În schimb, când un predicator se află în situaţia de a vorbi pentru prima oară în faţa unei comunităţi, nu trebuie să ignore existenţa acestei opoziţii. Fenomenul poate fi întâlnit chiar şi atunci când predicatorul (preotul) are un număr apreciabil de ani în acea comunitate. O introducere mai puţin reuşită ori anumite idei mai puţin inspirate ori alte motive (prea cald sau prea frig în biserică etc.) determină auditoriul la o reacţie sceptică, predicatorul simţind cum vorbele lui par că se lovesc de un zid.

Acest concept al rezistenţei la persuasiune nu este o noutate în predică sau în oratorie. Însăşi ideea de introducere (*captatio benevolentiae*) presupune crearea unei relaţii de apropiere între orator şi auditoriu, înainte de a expune efectiv argumentele. Chiar dacă ea nu a fost identificată şi studiată la nivel ştiinţific, vechii retori şi predicatori creştini au intuit existenţa unei rezistenţe din partea ascultătorilor şi au căutat mereu soluţii pentru depăşirea acesteia. De exemplu, deşi Sf. Ioan Gură de Aur anunţa ascultătorii la începutul unei predici că „puţine cuvinte sunt de trebuinţă să spun astăzi", în final predica sa ajunge să se întindă pe un spaţiu considerabil. Aparent paradoxal, chiar dacă Sfântul Ioan nu a reuşit să rostească o predică scurtă, cu siguranţă a reuşit să depăşească rezistenţa la persuasiune şi să-i determine pe credincioşi să asculte cu maximă receptivitate, mai mult decât se preconizase iniţial.

XI.6.2. *Tehnici de eliminare/depăşire a rezistenţei la persuasiune*

Precizăm, mai întâi, că nu există reţete universal valabile. De ce? Pentru că fiecare predicator are şi cultivă o relaţie specială, personalizată, cu ascultătorii săi. Atent la valorificarea datelor ce ţin de feedback, el va găsi automat şi modalităţile de îmbunătăţire a tehnicilor de persuasiune. Experienţa omiletică proprie şi destăinuirile unor confraţi predicatori ne indică, totuşi, câteva mijloace de principiu:

• *Recursul la complimente* (tehnica „etichetării"). Este o tehnică derivată de la obiceiul foarte cunoscut de a face complimente, de a lăuda pe cineva, fie din consideraţie, fie pentru a obţine favoruri. Mai exact, tehnica etichetării începe cu atribuirea de calităţi, caracteristici, atitudini etc. unor persoane, pentru ca apoi să fie emisă o solicitare în consecinţă. În predică, utilizarea de complimente era o practică frecventă în vechime. Mântuitorul Însuşi îi „complimentează" pe ascultători, atunci când spune: „Fericiţi ochii voştri că văd şi (fericite) urechile voastre că aud!" (*Matei* 13, 16). Iar Sf. Apostol Pavel, în Areopagul din Atena, foloseşte cunoscuta expresie eufemistică: „Bărbaţi atenieni, în toate vă văd că sunteţi foarte evlavioşi" (*Faptele Apostolilor* 17, 22). De asemenea, dacă analizăm cu atenţie predicile Sfântului Ioan Gură de Aur aproape că nu e cuvântare care să nu amintească în treacăt câteva complimente la adresa ascultătorilor. De exemplu, într-o predică la Sfintele Paşti, îi numeşte pe noii botezaţi: „Lăstare frumoase ale Bisericii, [...] flori duhovniceşti, [...] ostaşi ai lui Hristos!".

Recursul la complimente nu trebuie să încalce însă una din regulile mari ale predicii: *predicatorul să nu-i linguşească niciodată pe ascultători.* Dar, rostite cu tact, cu măsură şi sinceritate, complimentele pot constitui, deodată, mijloace şi de încurajare şi de persuasiune. Bunăoară, la sărbătorile mari, ca Rusaliile şi Boboteaza, când slujba este mai bogată decât de obicei, preotul poate convinge la răbdare şi bunăcuviinţă prin expresii de genul: „Aţi venit în număr atât de mare la biserică şi, cu toate acestea, a fost linişte deplină în timpul Sfintei Liturghii. Am convingerea că va fi la fel şi în continuare, la slujba specială pentru acest praznic împărătesc". Poate fi mult mai eficientă o astfel de „complimentare", decât

autoritarismul unor observaţii tăioase, de „paroh" care impune imperativ ordinea şi disciplina;

• *Crearea de imagini prin cuvinte*. Faptul că „o imagine face cât o mie de cuvinte", nu mai reprezintă o noutate. Însuşi Mântuitorul Iisus Hristos a folosit cuvinte şi expresii imaginative: sămânţa căzută pe pământ, comoara ascunsă în ţarină, frumuseţea crinilor sălbatici, construirea casei pe piatră sau nisip etc. Cuvântul puternic, cuvântul-imagine permite ascultătorului să vizualizeze ceea ce i se spune. Predicatorul american Jerry Vines aminteşte un proverb arab care descrie acest fenomen într-un mod cu totul original: „Cel mai bun orator este cel care poate transforma urechea în ochi"[555]. Tot el îndeamnă ca predicatorii să se străduiască să înveţe să vorbească „limba imaginilor".

În predică tehnica poate da roade bune, mai ales dacă predicatorul este înzestrat cu un vocabular bogat şi poate apela cu uşurinţă la cuvinte care transmit imagini puternice. Să luăm ca exemplu o predică despre Iad şi Rai. Preotul poate alege acea povestioară arhicunoscută despre un călugăr care nu mai suporta suferinţa bolii şi îl roagă pe Dumnezeu să-l izbăvească. Un înger vine la el şi îi propune una din două: fie să sufere trei ore în Iad, fie să mai stea un an pe pământ. Călugărul acceptă să petreacă trei ore în Iad, însă aici suferă chinuri cumplite şi îi pare că cele trei ore promise s-au transformat în veacuri. La rugăciunile sale fierbinţi, un înger vine şi îl întreabă ce s-a întâmplat. „Trei ore ai spus că voi sta aici şi au trecut trei veacuri de când m-ai adus". „O oră abia a trecut de când ai venit". Auzind aceasta, călugărul îşi cere iertare şi se întoarce pe pământ, convins fiind că durerea şi chinurile iadului sunt incomparabil mai mari faţă de suferinţele pământeşti[556]. După o astfel de povestire, preotul poate evoca următorul exerciţiu: „Imaginaţi-vă că sunteţi în Iad, împreună cu călugărul acela. Că sunteţi lângă el, că simţiţi şi dumneavoastră căldura insuportabilă care vă împresoară, că buzele vi s-au uscat şi vă ard de parcă aţi avea tăciuni aprinşi pe ele. Că prin vene simţiţi că vă curge lavă în loc de sânge. Că setea e aşa de mare că pentru o picătură de apă aţi fi în stare să vă daţi chiar şi casa în care locuiţi. Aşa vor fi chinurile iadului. Şi nu

[555] Jerry VINES, *A guide to effective sermon delivery*, Moody Press, Chicago, 1986, p. 90.
[556] Vezi † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Trei ceasuri în Iad*, Ed. Sophia, Bucureşti, 2013.

pentru o clipă, cât v-aţi putut imagina acum. Şi nici pentru o oră, ca pentru călugărul acela. Ci pentru totdeauna!".

Acest exemplu se înscrie în şirul tehnicilor intuitive, aplicate mai ales prin intermediul digresiunilor (povestioare, pilde etc.), despre care am vorbit în cadrul planului predicii, cu efect remarcabil, atât pentru o binevenită „respiraţie" în cursul expunerii, cât şi pentru eliminarea unor posibile rezistenţe la persuasiune.

• *Utilizarea termenilor harismatici.* Întrebat odată ce părere are despre felul cum predică părintele lor, un ţăran a răspuns: „Minunat, *are cuvinte!*". A vrut să spună, adică: *are un limbaj frumos, are expresii convingătoare.* Este foarte important, de aceea, să ne alegem bine cuvintele/expresiile, atunci când vrem să exprimăm o idee. Părintele Galeriu avea mereu pe masa de lucru, între altele, *Dicţionarul de sinonime.* Se înţelege, pentru ca să aleagă, la nevoie, cuvântul cu sensul cel mai potrivit şi convingător într-un caz sau altul. Una este să spui, bunăoară: „La Lumină au mers Hristoase, *cu picioare vesele,* Lăudând Paştile cele veşnice..." (vezi *Canonul Învierii,* Cântarea a V-a), alta să zici „cu picioare repezi...". „Cuvintele sunt delicate ca porţelanul", spune predicatorul englez James Black. „Cine le rosteşte la întâmplare nu va reuşi să facă decât un zgomot neplăcut"[557]. În predică, termeni harismatici sau cu valoare foarte mare pentru credincioşi ar putea fi consideraţi următorii, spre exemplu: *vindecare* sau *tămăduire, liniştire* (*sufletească*), *pace, iertare, nădejde* (*optimism*), *reuşită, curaj, iubire* etc. La polul opus se situează adjectivele care nu au o utilitate precisă, nu au un conţinut exact, nu descriu nimic, ci sunt folosite doar pentru a masca lipsa de pregătire într-un anumit domeniu, ca de exemplu aceste adjective, numite „leneşe": *extraordinar, minunat, excepţional, fabulos, formidabil, memorabil* etc.

• *Atitudinea sinceră şi deschisă a predicatorului prin folosirea unor mărturii personale.* La o primă vedere, să dezvălui în public din secretele personale pare un gest deplasat, total nepotrivit. Totuşi, specialiştii în comunicare promovează intens această modalitate de a învinge rezistenţa la persuasiune a ascultătorilor. Mărturisirile personale au darul de a

[557] James BLACK, *The mystery of preaching*, Marshall, Morgan, and Scott, London, 1924, p. 105.

depăşi obstacolele pentru că reuşesc să stabilească o punte afectivă între vorbitor şi public, până la stabilirea unei relaţii de apropiere sau prietenie, dat fiind că dezvăluirea de secrete este specifică prietenilor sau persoanelor foarte apropiate emoţional. Dar, pentru a folosi cât mai eficient această tactică se recomandă următoarele:

i) dezvăluirile nu trebuie să depăşească pragul bunului simţ, adică să nu implice chestiuni care ţin strict de viaţa intimă a preotului ori a familiei sale;

ii) mărturiile personale, bine alese, vor fi însoţite de un grad maxim de sinceritate, fără niciun iz de laudă, ci mai degrabă cu recunoaşterea unor slăbiciuni şi neputinţe omeneşti. „Cine este slab şi eu să nu fiu slab? Cine se sminteşte şi eu să nu ard?" – mărturiseşte Sf. Apostol Pavel (*2 Corinteni* 11, 29). Pe urmele lui, Sf. Ioan Gură de Aur spune că tocmai de aceea Dumnezeu nu a ales predicatori dintre îngeri, care sunt deasupra firii noastre şi nu cunosc slăbiciunea, ci dintre oameni, muritori şi cu slăbiciuni, ca să aibă frâu limbii şi să nu mustre peste măsură[558].

• *Prezentarea predicatorului de către o persoană cu autoritate* reprezintă un mijloc aplicabil mai ales în cazul noilor slujitori instalaţi în parohii. De obicei, acest oficiu îl îndeplinesc părinţii protoierei, în numele episcopului eparhiot, iar citirea documentului de numire în parohie, la care să se adauge o scurtă caracterizare encomiastică, are întotdeauna efectul necesar în sprijinul autorităţii pastorale a noului preot.

În sinteză, tehnicile de persuasiune pot fi categorisite în trei grupe: *argumentative, psihologice* şi *emoţionale.* Odată cu cele prezentate mai sus, punctăm aici câteva tehnici cu un grad mai mare de practicitate, pe schema celor trei grupe:

(a) Tehnicile argumentative trebuie să apeleze, prioritar, la Scriptură şi Sfinţii Părinţi. Când preotul deschide Sfânta Carte şi citează din ea, cuvântul capătă greutate maximă. De aceea, se recomandă ca la predică preotul să aibă Scriptura în mână, dacă nu întotdeauna, cât mai des posibil. De asemenea, recursul la învăţături/sintagme/apoftegme ale Sfinţilor

[558] SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia despre predică*, în *PG* 50, col. 654.

Părinți este de mare efect, mai ales atunci când se citează direct din surse ori este pomenită sursa exactă, ca atare;

(b) *Tehnicile psihologice* au în vedere câteva metode verificate de specialiștii în comunicare: Tehnica asocierii, Tehnica reciprocității, Tehnica negocierii, Tehnica placebo, Tehnica obținerii tacite a unor făgăduințe. Câteva exemple:

› *Tehnica asocierii*: trimitere la personaje emblematice din istoria Vechiului sau Noului Testament pentru a întări anumite virtuți. De exemplu: Moise era elogiat pentru *bunătate*, împăratul David pentru *pocăință*, iar dreptul Iov pentru *răbdare*. Mântuitorul însuși argumentează lucrarea proniei lui Dumnezeu amintind de bogăția și luxul vestimentar al lui Solomon, care însă nu depășește frumusețea crinilor de pe câmp (*Matei* 6, 28-30);

› *Tehnica reciprocității*: într-o predică la Evanghelia despre bogatul căruia i-a rodit țarina Sf. Vasile cel Mare spune următoarele: „El (*Dumnezeu*) adapă cu ploi pământul care este cultivat de mâinile celor lacomi, trimite soarele ca să încălzească semințele și să înmulțească roadele din belșug. Și toate câte vin de la Dumnezeu sunt asemenea: starea potrivită a pământului, buna întocmire a văzduhului, îmbelșugarea semințelor, împreună lucrarea boilor și a tuturor celor care ajută la lucrarea pământului"[559]. Iar pentru a accentua că bunătății lui Dumnezeu trebuie să răspundem tot cu bunătate, Sfântul Vasile arătând răutatea cu care răspund unii: „Ce fel sunt cele care vin de la om? Josnicia purtării, ura față de om, greutatea de a dărui"[560];

› *Tehnica negocierii*. Sf. Ioan Gură de Aur propune o astfel de „negociere" pentru mintea ascultătorilor: „Săptămâna are șapte zile [...]. Dumnezeu ție ți-a dat șase, iar Lui i-a rămas una. Dar nici în această singură zi nu vrei să te desparți de grijile cele lumești. [...] Dar pentru ce vorbesc de ziua întreagă? Fă și tu cu ceasurile acestei zile ce-a făcut văduva

[559] Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la cuvântul Evangheliei Sfântului Luca „Voi strica jitnițele mele și mai mari le voi zidi" (Despre lăcomie)*, 1, în *PG* 31, col. 261 D.

[560] Sf. Vasile cel Mare, *Omilie la cuvântul Evangheliei...*, 1, în *PG* 31, col. 264 A.

aceea cu milostenia. A aruncat doi bănuți în cutia templului și a atras asupra ei bunăvoința lui Dumnezeu. Fă și tu tot așa. Dă-i lui Dumnezeu două ceasuri din zi și vei aduna în casa ta câștigul a mii de zile"[561];

› *Tehnica Placebo*, preluată din medicină (*placebo*, viit. de la *placeo,-ere – voi plăcea, voi fi plăcut/agreabil*): utilizarea unei pastile inactive, dar care sugerează însănătoșirea, starea de bine. Bunăoară, soldații americani, în Războiul din Coreea, au primit pastile de zahăr în loc de morfină. Efectul: aproximativ 25% dintre ei au relatat o ameliorare semnificativă a durerilor. În predică, „placebo" nu înseamnă „păcălirea" ascultătorilor sau rostirea celor ce vor ei să audă, ci inocularea unor gânduri și simțăminte pozitive și încurajatoare. De pildă, recomandarea metaniilor, mari și mici: „Să facem metanii, atât cât poate fiecare! Pe de o parte, ele sunt semn de pocăință, de recunoaștere a păcatelor, pe de alta, ne aduc și nădejdea îndreptării, nu numai trupești, ci și sufletești. Mai mule metanii va însemna, de fapt, mai puține drumuri la doctori și psihologi...";

› *Tehnica obținerii tacite a unor făgăduințe*. La fel ca în cazul tehnicilor prezentate până acum, exemplele indică utilizarea (și utilitatea) metodei. Dorind, de pildă, să-i întărească pe credincioși în bunul obicei de a nu lipsi de la Liturghie în duminici și sărbători, predicatorul întreabă retoric: câte zile și ceasuri are o săptămână? Șapte zile și 168 de ore. Din acestea, nu o zi întreagă, ci doar câteva ore le dedicăm Sfintei Liturghii. Minimalizându-se efortul, prin comparație, credinciosul receptiv face o făgăduință tacită: „Negreșit voi fi mereu la biserică. E vorba doar de 2-3 din cele 168!". În același sens, predicatorul întreabă: „Câte ore, cu aproximație, mergem la cumpărături, stăm la televizor, la calculator etc.? Multe, desigur. La biserică și la rugăciune, în general, se cuvin măcar câteva ore pe săptămână". Un angajament benefic pot face credincioșii în sufletele lor mai ales atunci când se face apel la cuvintele de conștientizare ale Mântuitorului: „Trebuie să fac, până este ziuă, lucrările Celui ce M-a trimis pe Mine; că vine noaptea, când nimeni nu poate să lucreze..." (*Ioan* 9, 4). Apoi, preotul precizează: „Ziua – timpul vieții; noaptea – pragul morții".

[561] Sf. Ioan Gură de Aur, *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, p. 34.

(c) Tehnicile emoționale fac apel la resorturile cele mai intime ale sufletului. Slujitorii Amvonului trebuie să predice mereu din toată inima, cu bucurie, emoție și entuziasm, nu ca și cum ar îndeplini o obligație săptămânală. Prin rostirea sa, predicatorul nu transmite doar cunoștințe (învățături), ci și simțăminte, emoții, convingeri. Literatura noastră omiletică beneficiază de un studiu excepțional în acest subiect, semnat de Părintele Grigore Cristescu, „Pasiunea și emoția în predică"[562], studiu ce merită întreaga noastră atenție și receptivitate. Între altele, Părintele Cristescu îndeamnă:

> „Noi se cade a cunoaște când ne pregătim predicile ce emoții și pasiuni pot mișca pe oameni să realizeze prin acțiunile lor scopul pe care ni l-am propus pentru predica noastră. Această idee trebuie să comande alegerea materialului, dezvoltarea lui și forma literară a predicii"[563].

Manifestarea entuziasmului și a emoțiilor trebuie făcută cu măsură, desigur, altfel se poate cădea ușor în retorici ieftine și dulcegării, care duc apoi la un pietism bolnăvicios, în locul unei trăiri firești, sănătoase. Să nu se uite că pasiunile și emoțiile sunt doar căi sau mijloace pentru a transmite mai eficient hrana consistentă a învățăturilor ortodoxe, atât de frumoase și profunde în substanța lor.

XI.7. În loc de concluzii: atitudinea predicatorului după rostirea predicii

Îndată după rostirea predicii, vom încerca o autoevaluare, fie cât de sumară, a ceea ce am vorbit în fața credincioșilor, prin comparație cu ceea ce am pregătit și cu ceea ce am intenționat să prezentăm. Vom face,

[562] Pr. Grigore Cristescu, „Pasiunea și emoția în predică", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 4-6, și în vol. Pr. Grigore Cristescu, *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, București, 2014, p. 11 ș.u.

[563] Pr. Grigore Cristescu, „Pasiunea și emoția în predică", în: *Mitropolia Olteniei*, p. 136.

mai întâi, o rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu, pentru tot ajutorul dat până la încheierea predicii. După aceasta, descătușați de marcajul și emoțiile vorbirii, vom evalua predica „la rece", chiar în ziua respectivă, dacă timpul îngăduie, dacă nu, neapărat în zilele următoare. Vom avea în vedere eventualele omisiuni mai importante și le vom sublinia, pentru a le utiliza în alte prilejuri. Este posibil ca omiterea unor idei importante să ne creeze sentimente de adânc regret, dar nu trebuie să deznădăjduim: vom mai avea, cu voia Domnului, destule alte prilejuri să spunem ceea ce pe moment, din cauza oboselii, a emoțiilor sau a mai-slabei pregătiri am uitat. Se va întâmpla, uneori, să rostim fraze pe care nu le prevăzusem anterior, cu idei care ne-au venit în minte în timpul predicării. Ele vor fi notate la sfârșitul manuscrisului, pentru a fi înregistrate și folosite și în alte ocazii, bunăoară la o eventuală publicare a predicii respective. Este bine ca toate predicile rostite să fie păstrate în ordine, pe categorii, în așa fel încât în anul următor să le revedem, pentru a nu repeta mereu aceleași teme, fraze, digresiuni etc. De mare utilitate ne vor fi consultările cu cei apropiați nouă (în special membrii familiei), dacă se poate chiar în ziua în care am predicat, pentru a ști opiniile, observațiile și sugestiile lor.

Este posibil ca în urma unei predici mai reușite să primim laude. Le vom accepta cu respect, dar și cu smerenia cuvenită. În această privință socotim de mare folos a urma sfaturile Sf. Grigorie cel Mare:

> „Predicatorul, după ce și-a împlinit îndatoririle slujbei lui, trebuie să se întoarcă în el însuși pentru ca viața și propovăduirea să nu-l ducă la trufie. Adeseori, o cuvântare reușită și bogată în conținut înalță sufletul cuvântătorului și succesul obținut îi poate cauza o bucurie tainică. Chiar pentru aceasta este nevoie ca predicatorul să trezească în el frângerea de sine și să trăiască cu smerenie sfântă. Ca nu cumva el, care face să înflorească sănătatea altora, vindecând rănile, să se îmbolnăvească el însuși, negrijindu-se de sănătatea lui. Cuprins cu totul de dorința de a ajuta și pe alții, ar putea să nu se mai preocupe de sine, adică va ridica pe alții și el va cădea"[564].

[564] Sf. Grigorie cel Mare, *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, București, 1996, p. 209.

Pe de altă parte, este posibil ca uneori să primim critici severe. Le vom accepta cu aceeaşi smerenie, fără a deznădăjdui însă. Vom reface acele predici mai nereuşite, vom regândi unele teme, vom reformula anumite fraze şi expresii, cu răbdare, perseverenţă şi nădejde, bine ştiind că *reuşita unei predici este direct proporţională cu efortul care se depune pentru elaborarea ei.*

Subiecte pentru seminarizare

1. Modalităţi practice de memorizare „verbală" şi „reală" a predicilor (cu exemplificări);
2. Aprofundarea noţiunilor de *feedback* şi *rezistenţa la persuasiune* în cadrul strategiilor de rostire şi receptare a predicii.

BIBLIOGRAFIE

Belu, Dumitru Pr., *Curs de Omiletică*, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012;

Carnegie, Dale, *Cum să vorbim în public* (titlul original: *Public speaking and influencing men in business*), trad. I.-M. Nistor, Ed. Curtea Veche, Bucureşti, 2000;

Chapell, Bryan, *Predicarea cristocentrică. Răscumpărarea predicii expozitive*, trad. D. Pantea, Ed. Făclia, Oradea, 2008;

Cicero, Marcus Tullius, *Arta oratoriei*, ediţie bilingvă, trad. T. Diaconescu, Ed. Saeculum Vizual, Bucureşti, 2007;

Ciobotă, Marius Daniel Pr., *Discursul omiletic din perspectiva ştiinţelor comunicării* (teză de doctorat elaborată sub coordonarea prof. Mihai Dinu şi Pr. prof. Vasile Gordon), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2012;

Craddock, Fred B., *Prêcher*, trad. J.F. Rebeaud, Geneva, 1991;

Cristescu, Grigore Pr., „Pasiunea şi emoţia în predică", în: *Mitropolia Olteniei*, VI (1954), 4-6, şi în vol. Pr. Grigore Cristescu, *Predici la Duminicile de peste an*, Ed. Basilica, Bucureşti, 2014;

Dinu, Mihai, *Comunicarea. Repere fundamentale*, Ed. Orizonturi, Bucureşti, ^{3}2007;

Dinu, Mihai, „Interpersonal versus impersonal în comunicare", în vol. *Relaţii publice şi publicitate. Tendinţe şi provocări*, Adela Rogojinaru (coord.), Ed. Tritonic, Bucureşti, 2006;

Fiske, John, *Introducere în ştiinţele comunicării*, trad. M. Mitarca, Ed. Polirom, Iaşi, 2003;

Gordon, Vasile Pr., *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universităţii din Bucureşti, Bucureşti, 2001;

Grigorie cel Mare, Sf., *Cartea Regulei Pastorale*, trad. Pr. Al. Moisiu, Bucureşti, 1996;

Mottu, Henry (et al.), *Le défi homiétique. L'éxègese au service de la prédication*, Ed. Labor et Fides, Geneva, 1993;

Pacout, Nathalie, *Arta de a vorbi în public*, Ed. Alma Tip, Bucureşti, 1998;

Pease, Allan, Garner, A., *Limbajul vorbirii sau arta conversaţiei* (titlul original: *Talk language. How to use conversation for profit and pleasure*), trad. I. Busuioc, Bucureşti, 1994;

Petrescu, Nicolae Pr., *Omiletica. Manual pentru Seminariile Teologice*, Bucureşti, 1978;

Plămădeală, Antonie Mitrop., *Preotul în Biserică, în lume, acasă*, Sibiu, 1996;

Stoian, Petru Pr., *Metodologia redactării şi prezentării predicii*, Bucureşti, 2011 (teză de doctorat coordonată de Pr. Vasile Gordon, disponibilă în Biblioteca Facultăţii de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universităţii din Bucureşti);

Toader, Ioan, *Metode noi în practica omiletică*, Ed. Arhidiecezană, Cluj-Napoca, 1997;

Toader, Ioan, *Retorica amvonului*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002;

Vines, Jerry, *A guide to effective sermon delivery*, Moody Press, Chicago, 1986.

XII. ANEXA: MODELE DE PREDICI PENTRU CELE PATRU GENURI OMILETICE

XII.1. OMILII

XII.1.1. **Omilie exegetică**

Tâlcuirea Evangheliei Duminicii Tuturor Sfinților[565]
(*Matei* 10, 32-33, 37-38; 19, 27-30)

Frați creștini,

Cu multă evlavie cinstește marele Proroc David pe prietenii lui Dumnezeu, zicând: „Prin sfinții care sunt pe pământul Lui minunată a făcut Domnul toată voia întru ei" (*Psalmul* 15, 3). De aceea, prin învățătura dumnezeieștilor Scripturi fiind povățuiți, noi, creștinii, cinstim pe toți prietenii lui Dumnezeu, adică pe sfinți, ca pe niște păzitori ai poruncilor lui Dumnezeu, ca pe niște luminate pilde ale faptelor bune, ca pe niște făcători de bine ai firii omenești. Pe fiecare dintre sfinții știuți îi cinstim în chip deosebit; dar sunt mulți și neștiuți de noi, fiindcă numărul lor, în cursul veacurilor, s-a înmulțit, și până la sfârșitul veacurilor se va înmulți. Pentru aceasta odată în an noi prăznuim pomenirea tuturor sfinților și cu evlavie cinstim pe toți cei știuți și neștiuți: pe drepții cei mai înainte de Legea lui Moise, pe proroci, pe Apostolii lui Hristos, pe mucenici, pe mărturisitori, pe păstori, pe învățători, pe cuvioși, pe toți cei de la Adam și până acum, care s-au săvârșit în dreapta credință și prin faptele lor bune au slăvit pe Dumnezeu, îi lăudăm, fericim și-i rugăm să mijlocească pentru noi la Dumnezeu. De aceea și Evanghelia ce s-a citit astăzi, fiindcă

[565] Extrasă din vol. *Cazania*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2014, pp. 133-141.

cuprinde cuvintele ce i-au îndemnat pe ei la credința fierbinte către Dumnezeu și la dragostea desăvârșită față de El, cât și cuvintele ce arată răsplătirile lui Dumnezeu date sfinților, cu toată cucernicia și luarea-aminte să o asculți.

„Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri" (*Matei* 10, 32).

Cel care va mărturisi înaintea oamenilor că Eu sunt Hristos, Fiul lui Dumnezeu, voi mărturisi și Eu înaintea Tatălui Meu, Celui din ceruri, că omul acela este un adevărat ucenic al Meu. Dar pentru ce Dumnezeu cere mărturisirea credinței noastre înaintea oamenilor? Când inima noastră crede că Hristos este Fiul lui Dumnezeu, ce nevoie mai este ca să mărturisim aceasta și înaintea oamenilor, mai cu seamă când această mărturisire aduce primejdie de moarte? Fiindcă omul este alcătuit din suflet și trup, iar după învierea cea din morți și după judecata lumii se slăvește de către Dumnezeu nu numai sufletul, ci și trupul – pentru aceasta la orice faptă bună ia parte nu numai sufletul, ci și trupul. Sufletul primește cele crezute, ca să se arate drept înaintea lui Dumnezeu, ca unul care a lepădat toată minciuna și a îmbrățișat adevărul. Trupul, adică gura, buzele și limba, mărturisesc ceea ce crede sufletul, ca să dobândească omul mântuirea cea veșnică, după cum ne spune Sfântul Apostol Pavel, zicând: „De vei mărturisi cu gura ta că Iisus este Domnul și vei crede în inima ta că Dumnezeu L-a înviat pe El din morți, te vei mântui" (*Romani* 10, 9). Credința fără mărturisire este credință ascunsă, fățarnică și nedesăvârșită. Când una credem cu inima și alta mărturisim cu gura, atunci suntem fățarnici și mincinoși. Dacă credem cu inima, iar pentru vreun alt scop lumesc nu mărturisim cele crezute înaintea oamenilor, suntem mici la suflet și iubitori de viață pământească. Credința mărturisită înaintea oamenilor este o credință desăvârșită și nefățarnică. Cel care crede cu inima și mărturisește cu gura, acela are credință bine întărită, adevărată; acela are credință mai mare decât frica de oameni, și dragostea către Dumnezeu mai mare decât viața sa. Dar de ne va lipsi o astfel de mărturisire, oare ne va lipsi și mântuirea? Ne răspunde Mântuitorul prin cuvintele următoare: „Iar de cel care se va lepăda de Mine înaintea oamenilor și Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri" (*Matei* 10, 33).

Hotărâre înfricoșată și dreaptă! Te-ai lepădat, zice Domnul, înaintea oamenilor, spunând că Eu nu sunt Dumnezeu, Mă voi lepăda și Eu de tine înaintea Tatălui meu, Care este în ceruri, mărturisind că tu nu ești ucenic credincios al Meu. Pentru aceasta prea lăudații mucenici nu s-au lepădat de Hristos, ci au răbdat toate chinurile cumplite, și-au vărsat sângele, au primit moartea cu bucurie și, până la suflarea lor cea mai de pe urmă, cu îndrăzneală au mărturisit înaintea împăraților și a tiranilor că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu și Izbăvitorul lumii. Însă vai și amar de omul care se va lepăda de numele cel mântuitor al lui Iisus Hristos, fie pentru dobândirea bogăției și slavei, fie pentru scăparea de suferințe sau frica de moarte! Chiar și astfel, Petru a rămas iarăși Apostol și prieten al lui Iisus Hristos și

sfânt și după ce s-a lepădat cu jurământ și cu anatema de Hristos! Dumnezeu nu-l scoate afară pe cel ce se întoarce și vine la El. Petru a plâns îndată după lepădare, cu amar, iar după Înviere, de trei ori a mărturisit că iubește pe Hristos. Pe Acela de care s-a lepădat în curtea arhiereului, el L-a propovăduit ca Dumnezeu adevărat în toate cetățile și orașele și pentru numele Lui și-a vărsat sângele său și moarte pe cruce a suferit. Drept aceea, lacrimile și mărturisirea întreită au curățit păcatul lepădării și au întors harul, iar propovăduirea credinței și moartea pentru Hristos i-au dat lui sfințenia. Și, legiuind Domnul acestea, pentru credința și dragostea ce trebuie să le avem către Dânsul, pe urmă a poruncit, zicând:

„Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine" (*Matei* 10, 37).

Vezi, frate creștine, că Domnul n-a zis așa, simplu: „Cel ce iubește pe tată ori pe mamă", ci a adăugat cuvintele „mai mult decât pe Mine", pentru că pe tată și pe mamă, pe fii și pe fiice, nu numai legea firii ne obligă să-i iubim, ci și porunca lui Dumnezeu ne spune să-i iubim și în tot chipul să-i ocrotim, înconjurându-i de toată grija noastră. Însă se cade ca măsura dragostei către ei să fie cu mult mai mică decât dragostea noastră față de Dumnezeu. Dragostea către Dumnezeu trebuie să covârșească în toate și prin toate pe cea către părinți și copii. Cinstește și iubește pe tatăl tău și pe mama ta și cu tot respectul supune-te lor, dar, de te sfătuiesc pe tine tatăl sau mama ta să te lepezi de credință, atunci să nu te rușinezi de fața lor și să nu asculți porunca lor. Iubește pe tatăl tău și pe mama ta și poartă grijă de dânșii, cu toată sârguința, dar, de te îndeamnă pe tine tatăl tău sau mama ta să furi, să mărturisești lucruri mincinoase sau să calci vreuna din poruncile lui Dumnezeu, atunci să nu-i asculți pe dânșii; să nu cinstești, deci, mai mult pe părinții tăi decât pe Dumnezeu, și să nu calci vreo poruncă dumnezeiască, pentru dragostea părinților tăi.

Iubește cât vrei pe fiul tău și pe fiica ta, iar dacă ei te împiedică în credința ta și te îndeamnă la călcarea poruncilor lui Dumnezeu, să nu-i iubești mai mult decât pe Dumnezeu, după cum și Scriptura spune: „De te va îndemna în taină fratele tău, fiul tatălui tău, sau fiul mamei tale, sau fiul tău, sau fiica ta, sau femeia de la sânul tău, sau prietenul tău care este pentru tine ca sufletul tău, zicând: Haidem să slujim altor dumnezei, pe care tu și părinții tăi nu i-ați știut, să nu te învoiești cu ei, nici să-i asculți; să nu-i cruțe ochii tăi, să nu-ți fie milă de ei, nici să-i ascunzi" (*Deuteronomul* 13, 6, 8). Cel ce iubește pe părinții sau pe copiii săi mai mult decât pe Dumnezeu nu este ucenic vrednic al lui Hristos și nu este vrednic să moștenească Împărăția Cerurilor. Dar de vom iubi pe Dumnezeu mai mult decât pe rudele noastre, oare ne vom face, numai prin aceasta, vrednici de Împărăția lui Dumnezeu? Nu! Dragostea aceasta singură nu ajunge, pentru că nu este dragoste desăvârșită. Se cade să iubim pe Dumnezeu nu doar mai mult decât pe rudeniile noastre, ci mai mult decât pe noi înșine. Pentru aceasta a adăugat Domnul nostru, mai departe, cuvintele:

„Și cel ce nu-și ia crucea și nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine" (*Matei* 10, 38).

Sfântul Apostol Pavel ne spune că „cei ce sunt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și cu poftele" (*Galateni* 5, 24). Iar despre sine zice: „Mie să nu-mi fie a mă lăuda decât numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos, prin care lumea este răstignită pentru mine, și eu pentru lume" (*Galateni* 6, 14). Deci acela care își ia crucea sa, își stăpânește trupul și fuge de dulcețile vieții acesteia, se face purtătorul crucii, care va omorî patimile trupului și poftele lui, din lumea aceasta. Dar cum mergem după Hristos? Cum îl urmăm? Mergem pe urmele Lui dacă viețuim și noi precum a viețuit El, pentru că „Hristos a pătimit pentru voi, lăsându-vă pildă, ca să pășiți pe urmele Lui" (*1 Petru* 2, 21). Așadar, omul care urmează lui Hristos, acela pune înaintea ochilor lui, ca pe o pildă vie, viața Mântuitorului și urmează din toate puterile poruncile Sale. Pentru aceasta Sfântul Apostol Pavel, care a urmat lui Hristos, zicea: „Fiți următori ai mei, precum și eu sunt al lui Hristos" (*1 Corinteni* 11, 1), pentru că adevăratul ucenic al lui Hristos întâi își omoară patimile trupului și poftele lumii acesteia, apoi se îndreaptă după poruncile Domnului Hristos. De aceea și Iisus a spus mai întâi: „Cel ce nu-și ia crucea", apoi „și nu-Mi urmează Mie". Deci cel ce nu va împlini aceste două îndemnuri nu este vrednic să fie ucenicul lui Iisus Hristos și să se învrednicească de cereasca Împărăție a lui Dumnezeu.

„Atunci Petru, răspunzând, I-a zis: Iată noi am lăsat toate și ți-am urmat ție. Cu noi oare ce va fi?" (*Matei* 19, 27)

Petru a răspuns acestea nu când a zis Domnul cuvintele despre care am vorbit până acum, ci când a învățat pe tânărul bogat despre desăvârșire, zicând: „Dacă voiești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor și vei avea comoară în cer; după aceea, vino și urmează-Mi" (*Matei* 19, 21). Aceste cuvinte, dimpreună cu cele ce urmează, s-au pus în această Sfântă Evanghelie a praznicului de astăzi fiindcă aceste graiuri vorbesc despre faptele cele bune ale sfinților și despre răsplătirea lor de către Dumnezeu. Ce a vrut să spună Petru prin cuvintele: „Iată, noi am lăsat toate și Te-am urmat pe Tine; oare, ce va fi nouă?" Un pescar sărac ca Petru n-a putut lăsa altceva mai mult decât: luntrea, mreaja, trestia și undița, lucruri de mic preț, dar scumpe lui, după cum celor bogați le sunt scumpe și iubite lucrurile lor mari și de valoare. Dumnezeu, Cel ce caută la cugetul omului iar nu la numărul lucrurilor lui, răsplătește deopotrivă și pe bogat și pe sărac. Petru însă a mai înțeles prin aceste cuvinte și cele ce se referă la patimile omului. Apostolii au lăsat greșelile vrăjmașilor, smintelile lumii, odihna trupului și deșertăciunea lumii. Deci Petru, fiind luminat de Dumnezeu, a grăit așa, ca să ne învățăm, prin întrebarea lui și prin răspunsul Domnului nostru, că fiecare din cei care cred în Hristos, bogat și cu dregătorie înaltă, fie om sărac și nebăgat în seamă, stăpân, slugă, împărat, de orice

vârstă şi stare, dacă vrea, poate să zică lui Iisus Hristos, ca şi Petru: „Iată, eu am lăsat toate!" Iată, eu am lăsat toată avuţia mea, fie ea cât de multă şi scumpă, fie ea cât de puţină şi de nimic; iată, am lăsat invidia, ura, răzbunarea; iată, am lăsat nedreptatea, lăcomia, iubirea de argint; iată, am lăsat îmbuibarea pântecelui, beţia, necurăţia; iată, am lăsat tot păcatul! Şi ce le făgăduieşte dumnezeiescul Învăţător celor ce au lăsat toate şi au mers după Dânsul?

Iar Iisus le-a zis: Adevărat zic vouă că voi cei ce Mi-aţi urmat Mie, la înnoirea lumii, când Fiul Omului va şedea pe tronul slavei Sale, veţi şedea şi voi pe douăsprezece tronuri, judecând cele douăsprezece seminţii ale lui Israel (*Matei* 19, 28).

Domnul numeşte *înnoirea lumii* prefacerea întregii făpturi, cu prilejul celei de a doua veniri a Lui, când toată făptura se va înnoi din stricăciune întru nestricăciune, după cum ne spun Sfinţii Apostoli, zicând că „făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea măririi fiilor lui Dumnezeu" (*Romani* 8, 21), a celor care „aşteptăm, potrivit făgăduinţelor Lui, ceruri noi şi pământ nou, în care locuieşte dreptatea" (*2 Petru* 3, 13). Încă „şi morţii vor învia nestricăcioşi, iar noi ne vom schimba. Căci trebuie ca acest trup stricăcios să se îmbrace în nestricăciune şi acest (trup) muritor să se îmbrace în nemurire" (*1 Corinteni* 15, 53). Iar Fiu al Omului se numeşte pe Sine Domnul în loc de om, păzind obişnuinţa Sfintelor Scripturi, care scriu „Fiul Omului" în loc de „Om". Auzind despre Sfinţii Apostoli că „vor şedea pe cele douăsprezece tronuri", să nu înţelegem o şedere trupească şi nici scaune obişnuite, folosite de oameni, pentru că la înviere toţi oamenii vor fi precum îngerii, având trupuri duhovniceşti, după chipul trupului slăvit al Domnului Hristos. Să nu înţelegem nici că Apostolii vor judeca pe cele douăsprezece seminţii ale lui Israel, de vreme ce numai Unul singur este Judecătorul tuturor, Cel Unul-Născut, Fiul lui Dumnezeu, fiindcă „Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului" (*Ioan* 5, 22). Scaunele înseamnă cinstea şi slava cea negrăită, de care se vor bucura Sfinţii Apostoli, iar şederea pe scaune înseamnă statornicia şi neschimbarea acelei slave. Cuvântul *judecând* este în loc de *mustrând*, adică toţi cei ce se trag din cele douăsprezece seminţii şi care n-au voit să creadă în Hristos, fiindcă, după socoteala lor, îi oprea Legea lui Moise, vor fi mustraţi, văzând atunci pe Apostolii care au dobândit atâta slavă prin credinţa în Hristos, deşi au fost evrei. Fiindcă oamenii socotesc drept slavă şi vrednicie mare atunci când cineva şade pe scaun înaintea unui împărat pământesc, în timpul şederii lui pe tron, după toată rânduiala şi slava curţii sale, pentru aceasta, ca să ne arate nouă Domnul Iisus slava şi cinstea cea mare a propovăduitorilor de Dumnezeu Apostoli, a zis că în vremea celei de-a doua veniri, Când El va şedea pe scaunul Slavei Sale să judece tot pământul, atunci şi ei vor şedea pe douăsprezece tronuri, spre mustrarea şi osândirea celor douăsprezece seminţii ale lui Israel. Deci, arătând în felul acesta slava cea mare a Apostolilor, Domnul Iisus vorbeşte după aceea şi despre răsplătirile celorlalţi sfinţi, zicând:

Şi oricine a lăsat case sau fraţi, sau surori, sau tată, sau mamă, sau femeie, sau copii, sau ţarine, pentru numele Meu, înmulţit va lua înapoi şi va moşteni viaţa veşnică (*Matei* 19, 29).

Ia aminte şi vezi, frate creştine, că Domnul nu porunceşte să-ţi laşi casa ta şi moşia ta sau să te desparţi de femeia ta ori de alte rudenii ale tale aşa orişicum, ci numai pentru numele Lui, adică pentru credinţa şi păzirea dumnezeieştilor porunci, dacă locuinţa, rudeniile şi ţarinile tale devin o piedică în calea mântuirii tale. Aşadar, dacă din pricina aceasta este în primejdie credinţa ta şi nu mai poţi împlini poruncile lui Dumnezeu, iar tu vei lăsa mai degrabă rudeniile şi avutul tău decât să te lepezi de credinţă şi să calci dumnezeieştile porunci, atunci vei lua răsplătire însutită şi viaţă veşnică.

Voind apoi Domnul să arate cât este de dreaptă răsplătirea Lui, zice:

Şi mulţi dintâi vor fi pe urmă, şi cei de pe urmă vor fi întâi (*Matei* 19, 30).

Cei dintâi au fost iudeii, fiindcă ei au cunoscut cei dintâi pe adevăratul Dumnezeu, iar cei de pe urmă au fost păgânii, care mai înainte erau închinători la idoli, iar mai apoi s-au făcut credincioşi în Sfânta Evanghelie. Deci mulţi dintre iudei nu vor mai fi întâi, pentru că nu au crezut în Hristos, ci vor fi pe urmă, adică scoşi din Împărăţia lui Dumnezeu. Mulţi oameni din neamurile păgâne, pentru că au crezut în timpul din urmă în Evanghelie, nu vor mai fi pe urmă, ci vor fi întâi şi moştenitori ai Împărăţiei cerurilor. Mulţi dintre credincioşi, fiind împăraţi, puternici, bogaţi, deci ocupând în această lume locurile dintâi, vor fi pe urmă în Împărăţia cerurilor, după rânduiala dumnezeiască, dacă au făcut mai puţine fapte bune; dar mulţi săraci, neînvăţaţi, dispreţuiţi, fiind în urma altora în viaţa aceasta, vor fi înaintea împăraţilor, puternicilor şi bogaţilor în Împărăţia cerurilor, pentru mulţimea faptelor lor bune, pentru că multe sunt măsurile slavei lui Dumnezeu, care se dau fiecăruia dintre credincioşi, potrivit faptelor bune ale fiecăruia. „În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt" (*Ioan* 14, 2), ne spune Domnul Hristos. Precum toţi oamenii deopotrivă văd soarele, dar nu toţi primesc la fel lumina lui, căci aceia care au ochi mai sănătoşi decât alţii se împărtăşesc de mai multă lumină, tot aşa drepţii deopotrivă văd toţi pe Dumnezeu, însă cei care au săvârşit mai multe fapte bune decât alţii dobândesc mai multă slavă dumnezeiască. Să ne sârguim, fraţi creştini, să săvârşim în viaţa noastră numai fapte bune, ca să ne învrednicim şi noi de moştenirea locaşurilor din casa Tatălui ceresc, Căruia se cuvine slava, cinstea şi închinăciunea în vecii vecilor. Amin!

XII.1.2.1. **Omilie tematică**

Cazania Duminicii Tuturor Sfinţilor[566]
(Despre faptele bune)

Fraţi creştini,

Prin cuvintele Sfintei Evanghelii de astăzi: „Înmulţit va lua înapoi şi va moşteni viaţa veşnică" (*Matei* 19, 29), Domnul ne-a arătat nouă că aceia care săvârşesc fapte bune în lumea aceasta sunt preţuiţi şi lăudaţi, iar în veacul viitor sunt de trei ori fericiţi. Omul cu fapte bune nu caută nicidecum cinstirile şi laudele lumii acesteia, însă lumea îl primeşte şi-l preţuieşte, oriunde s-ar găsi şi în orice stare s-ar afla şi s-ar întâmpla. Cinstea şi lauda aleargă pe urma lui, în tot timpul şi în tot locul, după cum aleargă umbra pe urma noastră când fugim. Mulţi socotesc că răsplătirile oamenilor pentru faptele lor bune sunt numai cereşti şi că oamenii cei buni se cinstesc şi se slăvesc numai în cer şi în viaţa veşnică. Se înşală însă, pentru că Dumnezeu, Care este Stăpânul celor cereşti şi al celor pământeşti, când a zis: „Înmulţit va lua înapoi şi va moşteni viaţa veşnică" (*Matei* 19, 29), a făgăduit nu numai răsplătiri cereşti, ci şi pământeşti. Acest lucru îl arată mai lămurit Evanghelistul Marcu, zicând: „Iisus a răspuns (lui Petru): Adevărat grăiesc vouă: Nu este nimeni care şi-a lăsat casă, sau fraţi, sau surori, sau mamă, sau tată, sau copii, sau ţarine pentru Mine şi pentru Evanghelie, şi să nu ia însutit - acum, în vremea aceasta, de prigoniri - case şi fraţi şi surori şi mame şi copii şi ţarine, iar în veacul ce va să vină: viaţă veşnică" (*Marcu* 10, 29-30). Noi vedem că s-a împlinit cuvântul Domnului nu numai la sfinţii cei de demult, ci şi la cei de astăzi. Câtă cinste şi slavă au cei ce au strălucit în lumea aceasta prin fapte bune este cunoscut tuturor. Au pomeniri în fiecare an, laude şi cântări în fiecare zi, biserici frumoase, praznice şi sărbători în cinstea numelui lor. Domni bogaţi, împăraţi, mulţimi nenumărate de creştini evlavioşi îi cinstesc pe dânşii, se închină moaştelor lor şi cu multă cucernicie cinstesc icoanele lor. Această cinste au dobândit-o sfinţii nu numai după moarte, ci şi pe când erau în viaţă. Atâta evlavie aveau credincioşii pentru Petru „încât scoteau pe cei bolnavi în uliţe şi-i puneau pe paturi şi pe tărgi ca venind Petru, măcar umbra lui să umbrească pe vreunul dintre ei" (*Faptele Apostolilor* 5, 15), ni se spune în *Faptele Apostolilor.* Atâta credinţă şi evlavie aveau către Pavel, că luau cu multă evlavie ştergarele şi cingătorile lui şi cu dânsele vindecau bolile neputincioşilor, după cum spun iarăşi Faptele Apostolilor, zicând: „Încât şi peste cei ce erau bolnavi se puneau ştergare sau şorţuri purtate de Pavel, şi bolile se depărtau de ei, iar duhurile cele rele ieşeau din ei" (*Faptele Apostolilor* 19, 12). Când Sfântul Apostol Pavel

[566] Extrasă din vol. *Cazania*, pp. 142-148.

zice: „Ca unii care n-au nimic, dar toate le stăpânesc" (*2 Corinteni* 6, 10) el arată că sfinţii au lăsat toate pentru dragostea lui Hristos. Erau săraci, neavând niciun bun, însă erau prea bogaţi, căci stăpâneau averile tuturor credincioşilor. Credincioşii, văzând râvna, dragostea, curăţenia vieţii lor şi faptele lor minunate, aveau către dânşii atâta evlavie şi dragoste, încât le dăruiau nu numai averile lor, ci, de ar fi fost cu putinţă, chiar ochii lor, după cum mărturiseşte Sfântul Apostol Pavel, zicând: „Vă mărturisesc că, de ar fi fost cu putinţă, v-aţi fi scos ochii voştri şi mi i-aţi fi dat mie" (*Galateni* 4, 15). Dar să nu socotiţi că numai Apostolii lui Hristos au luat acest fel de răsplătiri de la oameni, pentru că, după dânşii, toţi oamenii cei buni din diferite vremuri au fost cinstiţi şi iubiţi de dreptcredincioşii creştini.

Aceeaşi cinste şi slavă vedem că se dă până în ziua de astăzi tuturor celor care fac fapte bune. Cel care, în vremea de acum, îşi opreşte limba sa de la orice minciună şi are totdeauna în gura sa adevărul, cel care este prieten al dreptăţii, vrăjmaş al nedreptăţii, îndrăgitor al smereniei, potrivnic al mândriei, înţelept la minte şi curat la suflet, cuvântul unui astfel de om este lege şi promisiunea lui crezută, mai mult decât orice act scris; adunarea lui cu alţii este o cinste; sfătuirea lui este lumină; pilda vieţii lui este un dreptar pentru toţi. Spuneţi-mi, cine nu cinsteşte pe un astfel de om? Faptele lui bune le laudă şi vrăjmaşii lui. Pe lângă slavă şi cinste, Dumnezeu răsplăteşte pe omul cel bun şi cu darul păcii, după cum spune Apostolul Pavel romanilor, zicând: „Mărire, cinste şi pace oricui face binele" (*Romani* 2, 10). Mulţi sunt în pace cu alţii, dar au război neîncetat cu conştiinţa lor. Mustrarea conştiinţei este bici rânduit de Dumnezeu spre pedeapsa păcatului, după cum grăieşte psalmistul, zicând: „Cu mustrări pentru fărădelege ai pedepsit pe om şi ai subţiat ca pânza de păianjen sufletul său" (*Psalmul* 38, 14-15). „Lasă-mă ca să mă odihnesc, mai înainte de a mă duce şi de a nu mai fi" (*Psalmul* 38, 18). Într-adevăr, cât de chinuitoare este mustrarea cugetului! Neplăcută este bogăţia, când adâncul cugetului tău te mustră pentru nedreptate şi furt. Amară este frumuseţea vieţii, când cugetul tău te chinuieşte ca pe un desfrânat. Cu un cuvânt, mustrarea cugetului preface în amărăciune înseşi plăcerile lumii acesteia. Păcatul aduce mustrarea cugetului, tulburare şi tristeţe. Când în locul păcatului se va săvârşi fapta cea bună, atunci cugetul se linişteşte şi în sufletul omului bun se sălăşluieşte harul ceresc al păcii. Un om ca acesta a dobândit împăcare cu sine şi trăieşte în pace cu toţi ceilalţi oameni, în tot timpul şi în tot locul, după cuvântul Evanghelistului, care zice: „Trăiţi în pace unii cu alţii" (*Marcu* 9, 50); are pace cu sine însuşi, după îndemnul Sfântului Apostol Pavel, care zice: „Trăiţi între voi în bună pace" (*1 Tesaloniceni* 5, 13), fiindcă cugetul lui rămâne liber şi liniştit de mustrarea păcatului. Pacea este unul din harurile date omului pentru faptele lui bune, fiindcă ea naşte o bucurie necontenită şi curată. Când vor veni ispitele diavolului, cu clevetirile, vrăjmăşiile şi prigonirile lor, ele vor căuta să tulbure liniştea şi bucuria păcii din suflet, dar nu vor putea, căci omul, având cugetul lui curat, va fi mulţumit de mărturia propriului său cuget şi se va bucura în aceste suferinţe, ca unul ce pătimeşte pentru Hristos. De vor sufla, alteori, asupra lui vânturile deşertăciunii, căutând să smulgă bucuria din inima lui,

ele nu vor putea nimic, pentru că vor fi gonite şi slăbite de harul cel atotputernic al lui Dumnezeu. Totdeauna omul bun se bucură, neîncetat se roagă, în toate mulţumeşte, are pe Hristos cu sine şi simte liniştea, pacea şi bucuria cerească a unei fericiri veşnice.

Fraţi creştini,

Fapta cea bună îşi are începutul ei de la Dumnezeu. Harul Dumnezeirii este izvorul din care izvorăşte şi rădăcina din care odrăsleşte orice faptă bună. Dragostea, dreptatea, bunătatea, îndelungă-răbdarea, mila şi toate celelalte fapte bune sunt roduri ale harului dumnezeiesc. Pentru aceasta, când omul săvârşeşte fapte bune, atunci se face cu adevărat icoană vie şi asemenea lui Dumnezeu, precum a şi fost zidit de El. Dacă omul este plin de iubire, drept, bun, îndelung-răbdător, milostiv şi dacă va săvârşi numai fapte bune, atunci el se va asemăna chipului lui Dumnezeu, se va face Dumnezeu după har, aşa cum grăieşte psalmistul: „Eu am zis: «Dumnezei sunteţi şi toţi fii ai Celui Preaînalt»" (*Psalmul* 81, 6).

Dumnezeu, pentru faptele cele bune, voieşte să ridice pe om la înălţimea slavei şi a strălucirii, întrucât cunoaşte în amănunt care este primejdia şi care este osteneala sfinţilor în calea faptelor bune. Pentru aceasta El porunceşte să nu-i supere nimeni şi nici să le facă lor vreun rău, zicând, prin gura psalmistului: „Nu vă atingeţi de unşii Mei şi nu vicleniţi împotriva profeţilor Mei" (*Psalmul* 104, 15). Le dă curaj, zicând prin gura proorocului Zaharia: „Cel ce se atinge de voi se atinge de lumina ochiului Lui!" (*Zaharia* 2, 12) Domnul Iisus ne îndeamnă să ascultăm de dânşii ca şi cum am asculta de El, zicând: „Cel care vă ascultă pe voi pe Mine Mă ascultă, şi cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine" (*Luca* 10, 16). Ca să scoată din inima lor orice teamă, le făgăduieşte că le va trimite pe sfinţii îngeri, ca să-i păzească în lucrul lor de toată primejdia şi să-i ţină pe mâinile lor, ca să nu se spurce de întinăciunea păcatului, precum ne încredinţează psalmistul, zicând: „Că îngerilor Săi va porunci pentru tine ca să te păzească în toate căile tale. Pe mâini te vor înălţa ca nu cumva să împiedici de piatră piciorul tău" (*Psalmul* 90, 11-12). Nu vă îndoiţi deci că toate puterile îngereşti se trimit de Mine spre slujba şi ajutorul vostru, căci voi sunteţi moştenitori ai fericirii veşnice, după cum vă încredinţează Apostolul Pavel, zicând: „Îngerii oare nu sunt toţi duhuri slujitoare, trimise ca să slujească pentru cei ce vor fi moştenitorii mântuirii?" (*Evrei* 1, 14) Oamenii drepţi aduc îngerilor cinstirea şi ascultarea care se cuvine lui Dumnezeu, iar îngerii le aduc slujbă şi purtare de grijă. Ce altceva poate fi mai mult decât aceasta?

Dumnezeu dă în mâinile oamenilor celor buni şi drepţi stăpânirea stihiilor, a cerului, a pământului, a morţii şi a toată făptura. Vedem acest lucru din dumnezeieştile Scripturi: Moise preface apa în sânge şi aerul în nor întunecat; Isus al lui Navi opreşte mersul soarelui; Ilie încuie şi descuie cerul; cei trei tineri sting puterea focului; Daniel închide gurile leilor, iar pe Petru îl ascultă morţii.

Însuşi Dumnezeu locuieşte în sufletele oamenilor celor buni, drepţi şi iubitori de Hristos, după cum însuşi Hristos ne încredinţează, spunând: „Dacă Mă iubeşte cineva, va păzi cuvântul Meu, şi Tatăl Meu îl va iubi, şi vom veni la el şi vom face locaş la el" (*Ioan* 14, 23). Locaş al lui Dumnezeu se face omul care săvârşeşte fapte bune. Aceasta este cinstea, aceasta este slava, aceasta este pacea, aceasta este bucuria şi fericirea sufletului omului. Iată răsplătirile cele însutite pe pământ, pe care Dumnezeu le-a făgăduit celor ce-L iubesc pe Dânsul şi păzesc poruncile Lui, făcând numai fapte bune, după care urmează moştenirea Împărăţiei celei fără de moarte, a fericirii şi vieţii veşnice, după cum suntem încredinţaţi de Însuşi Domnul Iisus Hristos, prin cuvintele: „Înmulţit va lua înapoi şi va moşteni viaţa veşnică" (*Matei* 19, 29).

Dar cine se mai îngrijeşte astăzi de săvârşirea faptelor bune? Noi cunoaştem folosul faptelor bune, dar ne întoarcem faţa de la săvârşirea lor, din nesocotinţă şi din uşurătate.

Fraţi creştini,

În calea faptelor bune a aflat Avraam aurul şi argintul, Iacov înmulţirea turmelor, Iosif bogăţia Egiptului, Iov miile de oi, de cămile, de boi şi de catâri. Ce căutăm, creştinilor, în lumea aceasta? Căutăm slavă! Dar unde socotim că se găseşte ea? Unii dintre noi socotim că slava se găseşte în cetăţile împărăteşti, la curţile bogaţilor, în palatele împăraţilor; pentru aceea o căutăm acolo, dar ne înşelăm, pentru că acolo este numai o umbră a slavei: nestatornică, duşmănită de invidie şi prigonită de cei ce vor s-o cucerească. Căutăm desfătări şi fericire! Şi credem că le aflăm în bucatele şi băuturile cele multe şi în plăcerile poftelor trupului nostru. Păcatul nu este fericire, nici bucurie, ci suspin şi necaz. Desfătarea păcatului este dulce, dar ea repede dispare, prefăcându-se în amărăciune; dulceaţa păcatului este de o clipă, dar amărăciunea lui este îndelungată. După păcat vine îndată căinţa, ruşinea, necazul şi mustrarea cea grea a cugetului. Dulceţile poftelor trupeşti aduc neputinţă, boli mari, stricăciuni trupului şi de multe ori chiar moarte, cum ne spune şi Apostolul Pavel, zicând: „Plata păcatului este moartea" (*Romani* 6, 23). Dacă voieşti bucurie adevărată, înfrânge-ţi patimile tale, pentru că numai atunci te vei bucura mai mult decât viteazul care a biruit tabăra cea puternică a vrăjmaşilor. Dacă voieşti plăcere neschimbată, întinde mâinile tale spre facerea de bine către sărman, văduvă, săraci şi cei care sunt nedreptăţiţi, căci atunci sufletul tău va simţi o mulţumire nespus de mare. În fapta cea bună caută fericirea, desfătarea, cinstea, slava; fii curat, iubitor de dreptate, îndurat, blând, smerit şi ridică pe umerii tăi jugul cel uşor al Domnului tău, care ne îndeamnă pe toţi, zicând: „Luaţi jugul Meu asupra voastră şi învăţaţi-vă de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima şi veţi găsi odihnă sufletelor voastre" (*Matei* 11, 29). Atunci vei afla bucurie cerească şi fericire dumnezeiască. Cât de nebun şi nepriceput este omul acela care caută aurul şi

argintul nu în văile şi în sânurile pământului, ci în mare, sau în puţuri, sau în lacuri! Cât de nebun şi nepriceput este omul care, însetând, nu merge la izvoare, puţuri sau fântâni, ci în locuri fără apă! Cu mult mai nebuni decât aceştia suntem noi, fiindcă dorim slavă, bogăţie şi fericire, dar nicidecum nu ne sârguim spre săvârşirea faptelor bune, care sunt izvoarele a toată fericirea, ci alergăm după păcat, care este începutul tuturor primejdiilor şi nenorocirilor. Mare eşti, Doamne, şi minunate sunt lucrurile Tale, şi niciun cuvânt nu este de ajuns spre lauda minunilor Tale! Tu ne-ai spus, Dumnezeule, să săvârşim faptele cele bune, prin care vom afla toate bunătăţile lumii. Tu ne-ai învăţat, Dumnezeule, că de vrem slavă, desfătare şi fericire, să avem o singură grijă şi o singură sârguinţă: săvârşirea faptelor bune. Tu, Doamne Iisuse Hristoase, ne-ai spus să căutăm Împărăţia Ta şi săvârşirea faptelor bune şi Tu ne vei da nouă toate bucuriile şi fericirile dorite de noi, sfătuindu-ne şi zicând: „Căutaţi mai întâi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă" (*Matei* 6, 33). De această slăvită Împărăţie învredniceşte-ne şi pe noi, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, cu al Tău har şi cu a Ta iubire de oameni. Amin!

XII.1.2.2. **Omilie tematică**

Duhul Sfânt constituie şi sfinţeşte Biserica lui Hristos[567]
(La Duminica Rusaliilor, a VIII-a după Paşti - *Ioan* 7, 37-53; 8,12)

Atât Apostolul, cât şi Evanghelia care se citesc la această sărbătoare ne arată lucrarea Duhului Sfânt în lume. Apostolul ni-L prezintă pe Duhul Sfânt *în chipul unor limbi de foc*. Evanghelia ne arată, potrivit cuvintelor Mântuitorului Iisus Hristos, că Duhul Sfânt este *apa cea vie*.

Duhul Sfânt nu anulează identitatea omului, ci o luminează şi o îmbogăţeşte

Apostolul zilei este o lectură din cartea *Faptele Apostolilor*, care descrie evenimentul Pogorârii Duhului Sfânt ca *un vuiet de suflare de vânt* peste ucenicii Domnului nostru Iisus Hristos, adunaţi laolaltă în Ierusalim (cf. *Faptele Apostolilor* 2, 2). În limba ebraică acelaşi cuvânt *ruah* înseamnă *duh* şi *vânt*. Duhul Sfânt vine din cer ca un vuiet mare de vânt şi apare *deasupra capului fiecăruia* dintre ucenici *în limbi ca de foc*. Duhul Sfânt vine peste fiecare dintre ucenicii lui Hristos când ei se aflau *adunaţi laolaltă*, întrucât *El sfinţeşte pe fiecare om în parte şi pe toţi laolaltă*, adică sfinţeşte persoane adunate în comunitate, pentru a trăi în comuniune. El sfinţeşte persoane distincte, şi le pune în comuniune şi conlucrare. Duhul Sfânt nu anulează identitatea sau personalitatea omului, ci o luminează şi o îmbogăţeşte, astfel încât fiecare persoană umană, prin lucrarea Duhului Sfânt, se pune într-o legătură tainică de viaţă sfântă cu Persoanele divine ale Preasfintei Treimi şi cu persoanele umane care mărturisesc aceeaşi credinţă, formând astfel Biserica lui Hristos, plină de harul Preasfintei Treimi (cf. 2 *Corinteni* 13, 13). De aceea, în ziua Pogorârii Duhului Sfânt peste ucenicii Domnului se săvârşeşte şi botezul în apă şi în Duh al primilor creştini (cf. *Faptele Apostolilor* 2, 38-41). Cine se botează în apă şi în Duh, în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, *începe o relaţie şi o viaţă nouă, de comuniune cu Persoanele Preasfintei Treimi în Biserica lui Hristos*.

Duhul Sfânt Se coboară în chip de limbi de foc şi pentru a arăta că „focul" harului este curăţitor de păcate, după cum focul fizic este curăţitor de rugină. Când metalele sunt ţinute mai mult timp în foc, rugina, praful sau zgura de pe ele se curăţă, iar ele devin incandescente sau luminoase, nu mai sunt rigide, ci devin flexibile, pot lua o formă nouă, una pe care n-au avut-o înainte. Deci, Duhul Sfânt, asemenea focului material pe care îl cunoaştem noi, *curăţeşte duhovniceşte pe om de rugina sau zgura păcatului, adică de toată necurăţia sufletului şi a trupului*. În acelaşi timp, Sfântul Duh luminează şi transformă sufletul omului păcătos şi întunecat

[567] PF Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Duhul Sfânt constituie şi sfinţeşte Biserica lui Hristos", în: *Lumina*, joi, 9 iunie 2011.

din cauza păcatului, în suflet bun şi luminat. De aceea, Botezul în apă şi în Duh Sfânt mai este numit şi *Sfânta Luminare*. Totodată, Duhul Sfânt, ca şi focul, nu doar curăţeşte sufletul de necurăţie, *ci şi încălzeşte viaţa spirituală a sufletului răcit din cauza patimilor egoiste, iar această căldură a Duhului Sfânt se vede mai întâi în lacrimile pocăinţei şi în dorinţa de o viaţă nouă*. Sfinţii Părinţi ai Bisericii spun că primele semne clare ale prezenţei şi lucrării Duhului Sfânt în omul credincios sunt smerenia şi pocăinţa, iar lacrimile pocăinţei arată că Duhul Sfânt curăţeşte pe om de păcat şi în acelaşi timp face roditoare credinţa în el asemenea apei care udă un pământ uscat şi-l face roditor (Sfântul Efrem Sirul). *În lacrimile fierbinţi ale pocăinţei* se vede legătura duhovnicească dintre *Evanghelia* după Sfântul Evanghelist Ioan, care prezintă pe Duhul Sfânt ca fiind *apa cea vie*, şi scrierile Sfântului Evanghelist Luca (*Faptele Apostolilor*), care prezintă pe Duhul Sfânt ca *foc curăţitor, încălzitor şi luminător*. În lacrimile pocăinţei, „focul" regretului sau al căinţei, pentru păcatele săvârşite, se transformă în „apa cea vie", adică în lucrarea harului care spală păcatele omului prin pocăinţă, şi devine izvor de sfinţenie şi de fapte bune.

Duhul Sfânt confirmă şi cultivă viaţa adevărată a creştinului sau comuniunea lui de iubire cu Dumnezeu şi cu oamenii

Duhul Sfânt, a treia Persoană din Sfânta Treime, nu are chip. El nu Se arată în formă de om, ci El se arată fie ca *foc luminător, încălzitor şi curăţitor*, fie ca *apă vie care dă viaţă*. De ce Duhul Sfânt Se prezintă astfel şi nu ia chip de om după cum a luat Fiul lui Dumnezeu? Pentru că *Duhul Sfânt nu concurează pe Fiul Cel veşnic al lui Dumnezeu*, Care S-a făcut Om din iubire pentru oameni şi pentru mântuirea lor. El nu concurează pe Fiul şi nici nu-L completează pe Fiul, ci-L confirmă şi-L comunică oamenilor pe Fiul, ca Fiul să locuiască în ei, să devină Viaţa vieţii lor, mai ales prin împărtăşirea lor cu Hristos prin Sfintele Taine ale Bisericii (cf. *Ioan* 6, 54-57). Întrucât Duhul Sfânt cercetează adâncurile lui Dumnezeu (cf. *1 Corinteni* 2, 10), lucrarea Sa nu este una care se impune din exterior, ci una care se propune din interior, una de intimitate, de modelare a sufletului omului. El nu Se arată în faţa omului, ci locuieşte tainic sau mistic în sufletul omului, îl inspiră, fără să-l constrângă, pentru ca omul, în mod liber, să gândească şi să trăiască asemenea lui Hristos. Deci, Duhul Sfânt lucrează tainic sau discret în om, respectând libertatea omului de a se întoarce sau nu spre Dumnezeu Tatăl şi de a împlini sau nu voia Fiului lui Dumnezeu, a lui Hristos, descoperită sau arătată în Sfânta Sa Evanghelie. Aşadar, *Duhul Sfânt este Duhul libertăţii*, după cum ne spune Sfântul Apostol Pavel, când zice: „Unde este Duhul Domnului, acolo este libertate" (*2 Corinteni* 3, 17). Duhul Sfânt nu apare în mod vizibil în faţa omului, ca să nu facă presiune asupra acestuia, ci El vine tainic în sufletul omului şi-l inspiră să rostească un cuvânt folositor, să împlinească o lucrare bună şi, mai ales, să cultive prin rugăciune o permanentă legătură de iubire duhovnicească cu Dumnezeu şi cu ceilalţi oameni. Duhul Sfânt este în acelaşi timp *Duhul libertăţii şi Duhul comuniunii sau al unităţii*.

El respectă libertatea noastră atât de mult, încât noi putem asculta glasul Lui tainic sau putem să-L ignorăm. De aceea, Sfântul Apostol Pavel zice: „nu stingeţi Duhul" (*1 Tesaloniceni* 5, 19). Concret, omul poate stinge lucrarea Duhului în el prin necredinţă, nepăsare şi nelucrare. Duhul Sfânt este Duhul comuniunii, deoarece adună laolaltă pe cei înstrăinaţi sau diferiţi unul de altul. Duhul Sfânt cheamă la unitate sau comuniune diversitatea darurilor din umanitate şi din natură (creaţie). *El distribuie sau împarte darurile lui Dumnezeu pentru ca oamenii să le cunoască, să le cultive şi apoi să le adune laolaltă ca pe o ofrandă de recunoştinţă adusă lui Dumnezeu-Dăruitorul*. Duhul Sfânt nu Se arată în chip de om, dar doreşte să facă din fiecare om credincios un chip al lui Hristos Dumnezeu-Omul. Iar cea mai frumoasă rodire a acestei lucrări a Duhului Sfânt în oameni sunt *Sfinţii Bisericii*. De aceea, în Ortodoxie prima duminică după Pogorârea Duhului Sfânt este *Duminica Tuturor Sfinţilor* pe care Duhul Sfânt i-a ajutat ca să devină părtaşi ai sfinţeniei şi bunătăţii lui Hristos Cel Unul Sfânt, Dumnezeu-Omul.

„Arhitectul Bisericii" şi „Plugarul firii omeneşti"

Prin harul Sfântului Botez, care a fost săvârşit îndată după Pogorârea Duhului Sfânt peste Apostoli (cf. *Faptele Apostolilor* 2, 38-41), *Duhul Sfânt adună laolaltă în iubirea Preasfintei Treimi persoane şi popoare diferite*. Sfântul Vasile cel Mare a numit pe Duhul Sfânt „Arhitectul Bisericii", întrucât El zideşte din interior, din sufletul omului, templul lui Dumnezeu în om, adică realizează sălăşluirea harului Preasfintei Treimi în Biserica lui Hristos, formată din neamuri de limbi diferite, cărora li s-a binevestit în limba lor maternă „focul" iubirii lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Ca înnoitor şi sfinţitor al vieţii creştinului, Duhul Sfânt a fost numit şi „Plugarul firii omeneşti" (Sfântul Ioan Gură de Aur). El arde spinii păcatului şi potoleşte seceta sufletului arid, prin apa Botezului şi prin lacrimile pocăinţei, pentru a cultiva apoi virtuţile sfinte ale vieţii creştine. De aceea, cântăm adesea în Biserică: „Prin Duhul Sfânt tot sufletul viază şi întru curăţie se înalţă" (Antifonul I, glasul 4). Duhul Sfânt ridică pe cei căzuţi, luminează pe cei întunecaţi de păcate şi eliberează pe cei robiţi de patimi. Deci, Duhul Sfânt înnoieşte şi sfinţeşte viaţa omului. Roadele lucrării Sale în viaţa oamenilor sunt aceste virtuţi: „Dragostea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, facerea de bine, credinţa, blândeţea, înfrânarea, curăţia" (*Galateni* 5, 22-23). Duhul Sfânt luminează mintea omului ca să înţeleagă Sfintele Scripturile şi încălzeşte inima lui ca să se roage mai fierbinte. Când nu ştim sau nu putem să ne rugăm cum trebuie, Duhul Se roagă în noi cu suspine negrăite (cf. *Romani* 8, 26), şi strigă: „Avva, Părinte!" (*Galateni* 4, 6), ca să iubim mai mult pe Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. Iar întrucât noi, creştinii, suntem botezaţi în Duhul Sfânt, Care purcede din Tatăl şi Se odihneşte în Fiul, îndrăznim să-L numim pe Dumnezeu Cel din ceruri Tatăl nostru, mărturisind astfel că suntem fiii Lui, înfiaţi prin harul Sfântului Duh ca urmare a credinţei noastre în Dumnezeu-Fiul, în Iisus Hristos. Duhul Sfânt este

apa cea vie, ne spune Evanghelia, pentru că El, prin Botez şi prin Pocăinţă, ne înviază în lumea aceasta din moartea păcatului, iar la învierea cea de obşte ne ridică din stricăciune (cf. *Iezechiel* 37, 5-6). *Duhul Sfânt dăruieşte viaţă la toată făptura.* El dăruieşte viaţă vegetală şi viaţă animală: „Trimite-vei Duhul Tău şi se vor zidi şi vei înnoi faţa pământului; lua-vei duhul lor şi se vor sfârşi şi în ţărână se vor întoarce" (*Psalmul* 103, 30-31). Însă oamenilor creaţi după chipul lui Dumnezeu Cel veşnic viu şi botezaţi în numele Sfintei Treimi, Duhul Sfânt le dăruieşte nu numai existenţa biologică sau viaţa pământească trecătoare, ci şi *viaţa spirituală sau viaţa cerească netrecătoare, în bucuria şi slava Preasfintei Treimi.* Sfintele Taine şi ierurgii ale Bisericii se realizează prin lucrarea Sfântului Duh.

Prin lucrarea Duhului Sfânt se constituie Biserica instituită de Mântuitorul Iisus Hristos

Când coboară la Cincizecime peste Sfinţii Ucenici şi Apostoli ai lui Hristos, *Duhul Sfânt constituie Biserica lui Hristos, care se extinde apoi prin Botezul oamenilor din neamuri diferite.* Cum constituie Duhul Sfânt Biserica lui Hristos, dacă Hristos este Capul şi temelia Bisericii? Deoarece în Iisus Hristos, Dumnezeu-Omul, firea divină s-a unit cu firea umană prin lucrarea Duhului Sfânt (cf. *Luca* 1, 35), tot prin lucrarea Duhului Sfânt viaţa divino-umană a lui Hristos, Capul-Bisericii, se împărtăşeşte sau se extinde acum în toţi oamenii care cred în Hristos şi astfel se constituie Biserica lui Hristos. Prin urmare, taina Bisericii aceasta este: *viaţa lui Hristos Cel Răstignit, Înviat şi Înălţat la ceruri, adică în slava Preasfintei Treimi, se dăruieşte acum oamenilor, prin lucrarea Duhului Sfânt, ca oamenii să poată participa la viaţa şi bucuria veşnică din Împărăţia lui Dumnezeu.* Din acest motiv, în Biserica Ortodoxă sfintele slujbe nu încep cu rugăciunea *Tatăl nostru,* ci cu o rugăciune adresată Sfântului Duh: „Împărate Ceresc, Mângâietorule, Duhul Adevărului, Care pretutindeni eşti şi pe toate le plineşti; Vistierul bunătăţilor şi Dătătorule de viaţă, vino şi Te sălăşluieşte întru noi şi ne curăţeşte pe noi de toată întinăciunea şi mântuieşte, Bunule, sufletele noastre". Îndată după această rugăciune adresată Duhului Sfânt, spunem: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pe noi", după care rostim rugăciunea *Preasfântă Treime.* Aceasta înseamnă că *numai prin harul Duhului Sfânt prezent în noi, ne putem uni cu Preasfânta Treime.* Iar după ce am rostit rugăciunea *Preasfântă Treime,* spunem şi rugăciunea *Tatăl nostru,* pentru a arăta că suntem *fii ai lui Dumnezeu Tatăl înfiaţi de Duhul Sfânt* prin harul Botezului care ne uneşte cu Hristos, Dumnezeu-Fiul. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că Pogorârea Duhului Sfânt urmează după Înălţarea întru slavă a lui Hristos la ceruri, pentru că Hristos Domnul ne-a împăcat cu Dumnezeu-Tatăl, când a înălţat pe tronul împărătesc al Preasfintei Treimi firea Sa umană înnoită şi sfinţită prin Răstignire, Moarte şi Înviere, ca să ne dăruiască nouă oamenilor viaţa Sa cerească şi preaslăvită. Deci, Duhul Sfânt Mângâietorul şi Sfinţitorul vine în lume ca să constituie Biserica lui Hristos, întemeiată de El prin Întruparea şi lucrarea Sa mântuitoare, şi să

sfinţească pe cei care cred în Hristos şi-L iubesc pe El, ca să-i facă părtaşi ai vieţii Lui preaslăvite în iubirea Preasfintei Treimi.

Să mulţumim lui Dumnezeu-Tatăl pentru iubirea Sa milostivă arătată oamenilor prin Domnul nostru Iisus Hristos şi împărtăşită nouă prin lucrarea Duhului Sfânt în Biserică! În încheiere, mai observăm că în această zi de Rusalii se aduc în biserică pentru binecuvântare frunze de tei sau de nuc, întrucât ele ne amintesc simbolic de limbile ca de foc prin care s-a arătat harul Duhului Sfânt lucrător în ucenicii lui Hristos, trimişi de El să binevestească Evanghelia Sa în limbi diferite, adică la neamuri sau popoare diferite, până la marginile pământului, începând de la Ierusalim. Prezenţa acestor multe frunze la Sărbătoarea Rusaliilor ne îndeamnă să ne rugăm Domnului nostru Iisus Hristos să păzească Biserica Sa cea una sfântă alcătuită din persoane şi popoare diferite şi să binecuvânteze cu harul Său întreaga natură sau creaţie, spre slava Preasfintei Treimi şi spre dobândirea vieţii veşnice. Amin!

XII.1.2.3. **Omilie tematică**

Cei care „au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere"[568]
(La Duminica a V-a după Rusalii)

După cum ştim toţi, lumea de astăzi este bântuită de probleme, este împărţită, şi nu mai contenesc conflictele şi neînţelegerile, înmulţindu-se de la o zi la alta. Se fac eforturi mari pentru a se ajunge la unitatea lumii, la înţelegere, la pace. În aceeaşi direcţie fac eforturi mari şi Bisericile creştine, pentru că nici ele nu au rămas toate credincioase mandatului pe care l-au avut de la Mântuitorul Iisus Hristos şi anume, acela de a fi una, de a fi toţi o Biserică, o credinţă, un Botez, de a avea toţi aceeaşi credinţă în Dumnezeu, de a fi toţi fraţi între noi, de a lucra şi a ne ruga împreună, de a căuta împreună fericirea pe pământ şi mântuirea în cer. După cum spune Sfântul Pavel în *Epistolele* sale, unii, din iubire de dispută – şi de slavă deşartă, din încredere prea mare în capacitatea lor de a tâlcui Scripturile, au rătăcit de la adevăr şi aşa, în decursul istoriei, Biserica cea una dintru început, întemeiată de Mântuitorul Hristos şi propovăduită de Apostoli, s-a împărţit în mai multe fracţiuni.

Primelor încercări de împărţire, Biserica le-a rezistat cu succes, în primul mileniu, organizând cele şapte sinoade ecumenice care au stabilit adevărurile de credinţă odată pentru totdeauna. Totuşi, după aceea, la începutul mileniului al doilea, de la Biserica cea una s-a rupt o bună parte şi anume partea apuseană, alcătuind Biserica Romano-catolică, cu centrul la Roma. Mai târziu, la începutul sec. al XVI-lea, din Biserica Romano-Catolică s-a rupt altă fracţiune, ceea ce numim marile Biserici Protestante, în special cea Luterană – zisă şi Evanghelică –, cea Calvină – zisă şi Reformată –, şi apoi şi altele care continuă fracţionarea şi sfâşierea trupului lui Hristos până în zilele noastre.

În acelaşi timp însă, în veacul nostru, în acest veac în care diviziunile din lume îşi caută soluţia de regrupare într-o unitate de gândire socială şi politică, gândire care să fie în stare să desfiinţeze barierele, discriminările, decalajele de tot felul care produc săraci şi bogaţi, liberi şi sclavi spre a se ajunge la idealurile pe care le-a visat omenirea dintotdeauna, la libertate, egalitate şi fraternitate, pentru oameni şi popoare, în acest veac, Bisericile s-au gândit şi ele să dea un bun exemplu, încercând să-şi refacă şi ele unitatea cea dintâi.

Aşa se face că acum, mai mult decât altădată, când direcţia era spre împărţiri cât mai multe, spre alcătuiri de grupuri şi dizidenţe tot mai numeroase, în veacul nostru a început o mişcare inversă, o mişcare de refacerea unităţii creştinilor de pretutindeni, din toată lumea. În acest scop s-a creat Consiliul ecumenic sau Consiliul

[568] † Antonie Plămădeală, „Cei care «au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere»", în vol. *Tâlcuri noi la texte vechi*, Ed. Axios, Bucureşti, [2]1996, pp. 200-207.

mondial al Bisericilor, care adună astăzi peste 300 de Biserici creştine, visând şi lucrând pentru refacerea unităţii celei dintâi. În acelaşi scop s-au iniţiat convorbiri, dialoguri bilaterale şi multilaterale, simpozioane, conferinţe. Noi, Biserica Ortodoxă Română, am început încă din 1935 un dialog cu Biserica Anglicană, încercând să netezim diferenţele dintre noi. Dialogul mai continuă şi azi. După al doilea război mondial, asemenea dialoguri au început cu Bisericile Vechi Catolice din Occident, cu Bisericile Ortodoxe Vechi Orientale şi anume cu Biserica Coptă din Egipt, cu Biserica din Etiopia, cu Biserica din Asia Mică şi din India.

S-a iniţiat în acelaşi timp dialogul cu Bisericile Protestante. Acum, mai în urmă, s-a început şi dialogul dintre Ortodoxe şi cea mai importantă dintre marile Biserici creştine, ruptă din trupul mare al Bisericii primului mileniu la anul 1054, şi anume cu Biserica Romano-catolică.

Un lucru este important şi pozitiv: că hotărârea spre unitate este mai prezentă în lumea creştină de astăzi, decât a fost oricând înainte, când, precum spuneam, tendinţele erau de împărţire. Şi noi, ortodocşii români, trăim laolaltă cu celelalte culte creştine, experienţa căutării, şi încercăm şi pe plan local, să ajungem la unitate. Ne bucurăm ori de câte ori găsim puncte de convergenţă cu ceilalţi fraţi creştini, tot aşa cum ne întristăm ori de câte ori anumite grupuri creştine, Din cele mai mărunte, în loc să urmărească unitatea, urmăresc dimpotrivă, în continuare, dezmembrarea. Caută pe toate căile să-i atragă pe creştinii noştri ortodocşi de la dreapta noastră credinţă spre alte credinţe, socotindu-se aceşti creştini rătăciţi, acum, după aproape două mii de ani, mai buni interpreţi ai Sfintei Scripturi şi ai învăţăturii Mântuitorului, decât au fost Sfinţii Părinţi şi decât a fost Biserica întreagă de-a lungul a două mii de ani, de la Hristos până azi!

În Epistola care s-a citit astăzi, Sfântul Pavel spune că există credincioşi care „au râvnă către Dumnezeu, dar fără pricepere" (*Romani* 10, 2) şi îi avertizează pe unii ca aceştia să-şi canalizeze cu pricepere râvna lor către Dumnezeu pentru că, tot Sfântul Pavel spusese corintenilor, că nu se încununează cel ce aleargă la întâmplare (*1 Corinteni* 9, 26). A avea râvnă cu pricepere înseamnă a-ţi ordona gândirea şi credinţa după criterii sigure, a nu lăsa nimic pe seama întâmplării. Tot ce se face la întâmplare, duce la rezultate întâmplătoare.

Ce înseamnă a avea râvnă către Dumnezeu cu pricepere?

› Înseamnă, în primul rând, a urma rânduielile cele statornicite de Biserică dintru început, şi verificate de-a lungul a două mii de ani, până astăzi, ca fiind rânduieli bune;

› Înseamnă a urma ceea ce au crezut moşii şi strămoşii noştri, credinţa în care au trăit şi au murit ei până în zilele noastre;

› Înseamnă a urma acea Tradiţie care a dus la unitatea noastră de credinţă şi la unitatea noastră ca neam, de-a lungul istoriei, şi care s-a verificat a fi credinţa cea dreaptă.

Noi, ortodocşii, am rămas dintru început până azi păstorii dreptei credinţe. Toţi ceilalţi, toate celelalte grupări care au apărut în istorie, de-a lungul secolelor,

s-au rupt de la noi, de la dreapta credinţă, precum spunea Sf. Apostol Pavel, din dorinţa de dispute şi de slavă deşartă, şi din încrederea prea mare în felul personal de a interpreta Sfânta Scriptură.

A avea râvnă către Dumnezeu cu pricepere, înseamnă, aşadar, a urma învăţătura cea dreaptă, lăsată şi transmisă prin Biserică de-a lungul veacurilor tuturor creştinilor.

Învăţătura noastră, pe lângă faptul că ne-a fost descoperită de Mântuitorul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, răspunde şi exigenţelor gândirii corecte. Propovăduim o credinţă luminată, cu temeiuri puternice şi sigure, în descoperirea dumnezeiască. Ştim că viaţa vine de la Dumnezeu. În credinţa noastră Dumnezeu este autorul întregii creaţii şi a ordinii din Univers, care ne minunează permanent şi ne încredinţează de Atotputernicia Sa. Pământul şi toate planetele stau suspendate în Univers, călătoresc pe căi bine alese şi cunoscute ca pe nişte şi ne invizibile care le feresc de ciocniri între ele. Anotimpurile se succed într-o ordine uimitoare. Soarele nu uită să răsară niciodată şi astfel zilele şi nopţile alternează cu implacabilitate şi, după ele, tot ritmul nostru biologic organizat într-o succesiune logică, trece de la epuizare la recuperare, de la muncă la odihnă şi astfel suntem capabili să o luăm mereu de la început, reeditând minunea restaurării noastre în fiecare dimineaţă, aşa cum se restaurează pădurile primăvara, după o iarnă de somn.

Nu poate exista ordine fără Cineva care s-o facă. Această convingere ne întăreşte credinţa în Dumnezeu. Din nimic nu apare nimic. Principiul este vechi de când lumea şi nimeni n-a spus până acum că n-ar fi logic. Credinţa noastră este luminată. Ea se vrea şi se ţine între limitele gândirii sănătoase, aceea pe care ne-a predat-o Sfânta Scriptură şi Sfânta Tradiţie prin Biserică.

Un învăţat francez din sec. al XVII-lea, matematician şi fizician, Blaise Pascal, spunea că logica cea mai simplă ne îndrumă spre credinţă, ca fiind mai folositoare pentru destinul nostru veşnic decât necredinţa. Pascal propunea un fel de pariu spunând: Eu mă simt mai sigur să pariez pe existenţa lui Dumnezeu, decât pe inexistenţa Lui, şi iată de ce:

Întâi: dacă nu există Dumnezeu, şi cred, nu mi se va întâmpla nimic. Mor şi, odată cu moartea s-a sfârşit totul;

Doi: dacă nu există Dumnezeu şi nu cred, de asemenea nu mi se va întâmpla nimic. Odată cu moartea s-a sfârşit totul;

Dar, trei: dacă există Dumnezeu şi nu cred, atunci am pierdut totul;

Şi, patru: dacă există Dumnezeu şi cred, atunci am câştigat totul.

Nu este deci mai logic să pariez pe existenţa lui Dumnezeu, decât pe inexistenţa Lui?

Evident, nu pentru aceasta credem noi în Dumnezeu. Nu pe baza unui astfel de pariu ne-am făcut creştini. Dar, fără îndoială, şi acest pariu îşi are forţa lui.

Unii ar putea zice: aceasta este o credinţă interesată, nu una adevărată. O credinţă din frică, nu din liberă alegere. S-au şi adus aceste obiecţii pariului lui Pascal. Dar de ce să nu fim interesaţi? Şi de ce să nu ne fie frică? „Frica de Dumnezeu

este începutul înţelepciunii", spune psalmistul (*Psalmul* 110, 10). Locurile în care Scriptura recomandă această frică sunt nenumărate. Dar să observăm: ea este doar începutul, şi al înţelepciunii, şi al cunoaşterii (cf. *Proverbe* 1, 7). Ea se transformă apoi în „Duh de putere" sufletească (*Tit* 1, 7), şi dragoste „în care nu mai este frică, căci dragostea izgoneşte frica" (*1 Ioan* 4, 1). De aceea un sfânt nevoitor în cele duhovniceşti a socotit că a ajuns la măsura cea adevărată, numai atunci când a putut spune: „De acum nu mă mai tem de Dumnezeu, ci Îl iubesc" (Sf. Antonie cel Mare, n.n.). Aşa că oricât de utilitarist ar putea părea pariul lui Pascal, nu avem niciun temei ca să nu-l luăm în serios, de vreme ce l-a prins în logica lui chiar pe un Pascal!

Noi credem că Dumnezeu a sădit în inimile noastre credinţa. Credinţa vine de la Dumnezeu. Dar ea, precum spuneam, trebuie să fie luminată, trebuie să fie o „credinţă cu pricepere". Credinţa noastră ortodoxă este o credinţă luminată. De ce? Pentru că ea ne ajută să ne înţelegem destinul pământesc şi ceresc, nu ne opreşte să trăim în societate, ba, dimpotrivă, ne îndeamnă să ne integrăm în societate împreună cu toţi fraţii noştri, să contribuim împreună la o viaţă mai bună, mai fericită aici pe pământ, pentru ca să ne-o pregătim şi pe cealaltă din ceruri. Credinţa nu ne îndeamnă la izolarea de societate şi de toţi fraţii noştri, oameni de pretutindeni, ci dimpotrivă, ne îndeamnă la muncă, să ne preocupăm de ştiinţă, de cultură, şi de civilizaţie, de artă, de tot ceea ce poate face bucuria şi fericirea oamenilor, de tot ceea ce poate promova dezvoltarea spiritului omenesc de ceea ce poate antrena mintea omenească spre creaţiile cele mai înalte, impunând doar o singură restricţie: tot ce creează să fie în folosul oamenilor şi nu împotriva lor.

Şi ce înseamnă oare a avea râvnă pentru Dumnezeu dar cu nepricepere?

Toate tendinţele centrifuge de rupere de la Biserica cea una sunt nepricepere, nepriceperea celor care nu mai înţeleg rostul Bisericii şi o înlocuiesc prin cel puţin o mie de altfel de Biserici, fiecare pretinzându-se unica adevărată. Nu mai înţeleg rostul preoţiei cea întemeiată de Iisus Hristos prin Apostoli şi au ajuns să-l înlocuiască prin altfel de preoţi, autoinvestiţi, de cel puţin o mie de feluri, fiecare pretinzându-se a fi cel adevărat, în cel mai autentic spirit antibiblic, pentru că în Biblie se blamează toţi cei care se vor ai lui Apollo, ai lui Chefa etc. adică ai altor învăţători decât Hristos, rupându-se din unitatea Bisericii lui Hristos, cea una (cf. *1 Corinteni* 3, 5-23). Preoţilor investiţi de Hristos şi de Apostoli li s-a dat puterea de a lega şi dezlega: „Tot ce veţi lega şi veţi dezlega pe pământ va fi legat şi dezlegat în ceruri". Numai lor şi tot lor li s-a poruncit: „Mergând, propovăduiţi, botezând pe toţi în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh"

Toate acestea sunt Taine instituite de Mântuitorul Hristos. Cei care nu mai vor să le priceapă, care nu mai vor să creadă în ele, crezând că au descoperit o altă modalitate de înţelegere a Scripturii, acum, după două mii de ani, în ciuda faptului că de două mii de ani, Biserica a crezut într-un anumit fel şi ne-a transmis aşa cum trebuie învăţătura Mântuitorului, toţi aceştia au râvnă către Dumnezeu, dar cu nepricepere, şi nu se vor bucura de primirea în curţile Domnului.

Ei pretind că au credinţă, şi poate au, dar au credinţă fără minte, fără rânduială, fără pricepere, de aceea lor li se aplică adesea cuvântul acela cu nume de ocară: obscurantism! Fiindcă mulţi dintre ei învaţă că trebuie să ne retragem din lume, că „lumea" este numai păcat; că tot ce este „lumesc" este diavolesc, ca şi cum ei n-ar fi în lume şi ar putea trăi în afara ei. Unii ne îndeamnă să nu mai muncim, să nu mai luăm parte la nimic din ceea ce se întâmplă în lume, ca şi cum nu am avea familie, ca şi cum nu am trăi în nişte condiţii materiale date, în mijlocul cărora Dumnezeu ne-a dat poruncă să trăim.

Nu noi am creat lumea aceasta şi nici diavolul, ca să fie rea, Dumnezeu a creat-o şi ne-a aşezat în ea aşa cum a creat-o El şi „a văzut că e bună", cu rânduielile ei de tot felul (cf. *Facerea* 1, 31). Dumnezeu a făcut ca să trăim în oraşe, în sate, cu străzi, cu fabrici, cu brutării. Oare de ce unii ca aceştia care ne îndeamnă să nu ne implicăm în viaţa lumii, nu refuză nici pâinea coaptă de alţii, nici lumina fabricată de alţii, nici hainele fabricate de alţii! Vor doar să ia, dar să nu dea nimic. Este un fel de a justifica religios lenea şi boala sufletului şi a minţii lor! Dumnezeu a creat lumea cu toate bunurile ei ca să ne bucurăm de ele, să muncim, să le desăvârşim şi să le înmulţim, să contribuim astfel la o viaţă comună cât mai fericită, mai completă, desăvârşită.

Dumnezeu ne-a dat toate aceste bunuri, ca şi viaţa. De aceea, trebuie să primim tot ce ne-a dat El. Ni le-a dat ca să le desăvârşim şi să ne desăvârşim: „Fiţi desăvârşiţi!" (*Matei* 5, 48). Talantul trebuie înmulţit (cf. *Matei* 25, 24-30).

Cei care nu fac aşa, aceştia sunt cei care au râvnă pentru Dumnezeu, dar fără pricepere. Tot fără pricepere este şi goana lor după pradă: să rupă din turma creştină cea adevărată cât mai mulţi, să-i scoată din unitate, să-i dezbine. În timp ce Bisericile mari şi-au dat seama de greşelile lor din trecut şi caută acum unitatea, aceştia umblă mereu să împartă şi să înmulţească „bisericuţele", grupuleţele lui cutare şi ale lui cutare! Să nu fim dintre aceştia.

Mai sunt şi printre drepţii noştri credincioşi unii care se lasă atraşi spre unele obiceiuri marginale Bisericii. Dvs. aţi auzit desigur că atunci când vă duceţi la spovedanie, preotul citeşte mai întâi o rugăciune, şi-n rugăciunea aceea este şi-un text care cere iertare lui Dumnezeu pentru credincioşii care au fost la vrăjitoare sau la descântătoare ş.a.m.d.

În popor, care adesea face dovada unei înţelepciuni superioare, se zice despre unii ca aceştia că „lucrează cu necuratul". Aceasta nu este credinţă în Dumnezeu, cu pricepere, dimpotrivă, este fără pricepere.

Să ne rugăm lui Dumnezeu potrivit rânduielilor noastre tradiţionale, şi el va asculta rugăciunile noastre, fără să fim nevoiţi să ne ducem la astfel de intermediari care totdeauna sunt dubioşi şi care, cu adevărat fac parte din categoria ce ţine de obscurantism, adică de o credinţă întunecată, căci acesta este tâlcul cuvântului: credinţă neluminată, fără pricepere.

Să rămânem fideli Bisericii noastre Ortodoxe, aceea care păstrează de milenii credinţa cea adevărată, şi care, aici pe pământul nostru românesc a păstrat şi

unitatea neamului nostru, căci toţi cei care se rup de la credinţa noastră sfârşesc într-un fel sau altul prin a se rupe şi de unitatea neamului românesc. S-au legat de stăpânii care nu s-au născut şi n-au crescut în tradiţiile noastre, care au alţi strămoşi decât ai noştri, s-au legat de alţi conducători decât conducătorii noştri religioşi, deşi Sf. Apostol Pavel ne aduce aminte mereu în *Epistola întâi către Corinteni*: „Nu se poate pune altă temelie decât cea pusă, şi care este Hristos". Pe Imeneu şi pe Alexandru, Sfântul Apostol i-a dat satanei (*1 Timotei* 1, 19-20). Este o sentinţă foarte aspră: adică să fie despărţiţi de Dumnezeu, de viaţa veşnică, să meargă la iad!

Tot Sfântul Pavel, în *Epistola către Tit* spune despre unii ca aceştia: „De omul eretic, după o sfătuire sau două, te fereşte, ştiind că s-a răzvrătit unul ca acesta şi păcătuieşte, fiind singur de sine osândit" (*Tit* 3, 10-11). Şi mai înfricoşător este un alt cuvânt al Sfântului Pavel în *Epistola către Evrei*: „E cumplit lucru să cazi în mâinile Dumnezeului celui viu" (*Evrei* 10, 31). Cine vor fi aceştia care vor cădea astfel? Cei care propovăduiesc un Dumnezeu care nu este cel adevărat, Tatăl nostru, cei care propovăduiesc un Dumnezeu după mintea lor, cei care Îl falsifică, ereticii, schismaticii, cei care învaţă „altmintrelea şi nu urmează cuvintele cele sănătoase ale Domnului nostru Iisus Hristos şi învăţătura cea cuvioasă" (*1 Timotei* 6, 3) a Bisericii.

Cine urmează Biserica, „stâlpul şi temelia adevărului", acela are poate milostivirea lui Dumnezeu şi de viaţă fericită aici şi dincolo, pe care să ne-o dea Dumnezeu tuturor, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

XII.1.2.4. **Omilie tematică**

Lepădarea de Hristos[569]

(Cuvânt de învăţătură, aşa cum a fost rostit în biserica Mănăstirii Rohia în Duminica întâi după Pogorârea Sfântului Duh - 1987)

Aşa cum îmi este obiceiul şi potrivit firii mele vă voi vorbi şi acum foarte deschis şi pe şleau. Şi aceasta cu atât mai vârtos cu cât şi textul evanghelic al zilei nu este ticluit din cuvinte amabile, mângâietoare şi sfioase, ci este şi el redactat cu vorbe dure şi foarte pe şleau.

Socotesc că este mai bine să citim din nou împreună textul evanghelic aflat în *Evanghelia* Sfântului Apostol Matei, capitolul 10, versetele 32-33 şi 37-39:

> „Oricine va mărturisi pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi şi Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Iar cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor şi Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubeşte pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine. Şi cel ce nu-şi ia crucea şi nu-mi urmează Mie nu este vrednic de Mine. Cine ţine la sufletul lui îl va pierde, iar cine-şi pierde sufletul lui pentru Mine, îl va găsi".

Textelor acestora li se adaugă un altul, care nu v-a fost citit în cadrul Sfintei Liturghii, dar care le completează şi stă în legătură nemijlocită cu ele. Să-l citim şi pe acesta, aflat în *Evanghelia* Sfântului Apostol Luca 14, 26: „Dacă vine cineva la Mine şi nu urăşte pe tatăl său şi pe mamă şi pe femeie şi pe copii şi pe fraţi şi pe surori, chiar şi sufletul său însuşi, nu poate să fie ucenicul Meu". Iar versetul 21 aproape că repetă versetul 38 din capitolul 10 al *Evangheliei după Matei*: „Şi cel ce nu-şi poartă crucea sa şi nu vine după Mine nu poate să fie ucenicul Meu".

Stranii şi spăimântătoare cuvinte, fraţi creştini, stranii şi spăimântătoare cuvinte!

Cum adică, Domnul Hristos cel bun, blând şi milostiv, Domnul Care întotdeauna ne-a propovăduit iubirea, care este Însuşi Dumnezeu - iubire, a cărui învăţătură dă iubirea drept pivot al lumii şi esenţă a credinţei, dintr-odată şi în chipul cel mai neaşteptat ne predică ura, ne îndeamnă să urâm şi să vrăjmăşim? Şi încă pe cine! Pe soţie, pe copii, pe părinţi, pe fraţi şi surori, casa noastră, sufletul nostru, pe noi înşine?

Greu îmi vine a crede că Dumnezeul iubirii a putut să ne voiască duşmănoşi. Eu unul cred că textul evanghelic de astăzi nu trebuie înţeles numai după ce pare a

[569] Nicolae Steinhardt, „Lepădarea de Hristos", în vol. *Dăruind vei dobândi*, Ed. Mănăstirii Rohia, Rohia, 2006, pp. 105-112.

propovădui, altfel spus după înfăţişarea sa strict literală. Cred că trebuie tălmăcit şi înţeles în adâncime.

Iar înţelesu-i adânc şi ziditor îl bănuiesc a fi în conformitate cu învăţătura creştină: se cuvine a ne iubi soţia, fraţii, surorile, copiii, părinţii, casa. Da, a-i iubi. A nu ne urî nici pe noi înşine (numai păcatul sălăşluitor în noi). Dar - şi repet adverbul acesta - dar, la nevoie, la o adicătelea (cum se zice în limbaj popular), în momentele grave şi hotărâtoare ale vieţii, când se pune pentru noi problema de a da pe faţă cine suntem şi ce credem, ei toţi - soţia, copiii, tatăl, mama, fraţii, surorile şi aşa mai departe - nu trebuie să ne fie o piedică pentru mărturisirea cu glas puternic şi înalt a lui Hristos.

Zic unii oameni: Ce vreţi? Ce pot face? Ce vreţi să fac? Am nevastă, am copii mici, am părinţi bătrâni, am şi eu o căsuţă, o brumă de bunuri, o oarecare situaţie, ce vreţi, n-am ce face! De voie, de nevoie, n-am încotro, mă lepăd de Hristos, măcar de formă şi numai cu vorba.

Acesta, nu este un raţionament creştinesc. Adevăratul raţionament creştinesc, conform textului evanghelic şi fidel atât libertăţii cât şi spiritului său este: deşi am nevastă, copii ş.a.m.d., măcar că am nevastă, copii, eu tot nu mă lepăd de Hristos, eu Îl mărturisesc. Pe nimeni altcineva nu iubesc mai mult în lumea aceasta decât pe Hristos, la nimic în lumea aceasta nu ţin mai mult decât la Hristos. Nevasta, copiii ş.a.m.d. nu-mi sunt mie piedică în mărturisirea lui Hristos. Îmi iubesc familia, rubedeniile, fiinţa, dar stabilesc o ierarhie: în primul rând Îl aşez pe Hristos, iar pentru dragostea ce o port alor mei nu vreau să le dau o pildă rea, să ajungă a se ruşina de mine.

Zic unii oameni: nu mă lepăd de Hristos, Îl iubesc, Îl mărturisesc, Îl venerez, însă în inima şi în sufletul meu, înlăuntrul sinei mele, în ascunzişul persoanei mele intime. Cu gura, cu glas puternic şi înalt nu-mi dă mâna să o fac. Ei şi! nu aceasta trage greu la cântar. Esenţial nu-i oare ce credem, ce mărturisim în sinea noastră, în adâncul fiinţei noastre spirituale? Vorbele nu-s decât sunete şi părelnicii, alcătuiri şubrede şi de suprafaţă, zboară, se pierd în vremelnicie.

Nici raţionamentul acesta nu-i creştinesc. Luaţi aminte: nu ajunge credinţa lăuntrică, nu ajunge dragostea nemărturisită în afară, oricât de sinceră, de fierbinte. Este făţarnică. Cum adică făţarnică de vreme ce este sinceră, ba şi caldă? E făţarnică pentru că nu se dă pe faţă, e pe jumătate: numai înăuntru, e drămuită. Făţarnică este aceea manifestată doar la exterior, înjumătăţită, necompletă, necurată este şi aceea care se ascunde în interior, se piteşte în găoace şi se teme de lumină. Că aşa este, că am dreptate, rezultă din însuşi textul Sfintei Scripturi. Mă refer la *Epistola către Romani* a Sfântului Apostol Pavel (10, 10): „Căci cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturiseşte spre mântuire".

Auziţi! Din inimă mărturisirea lăuntrică e bună pentru sporirea noastră duhovnicească, pentru mântuire însă este nevoie, neapărată nevoie de una exterioară, cu gura, cu vorba. Nu ajung iubirea sau credinţa din inimă, ne mai trebuie şi curajul de a ne mărturisi credinţa cu gura, oricare ar fi riscurile.

Un mare scriitor rus contemporan ne spune că atunci când ne aflăm la ananghie, în mare primejdie, într-o situaţie limită (cum se exprimă limbajul cult), în pericol de a ne trăda pe noi înşine şi de a săvârşi acte ori a grăi cuvinte de care apoi ne vom căi amarnic, în asemenea momente există o singură soluţie eficace şi fără greş: să ne considerăm morţi!

Dacă ne socotim morţi nu ne mai paşte nici-un pericol. Nimic nu ne mai poate speria, cu nimic nu mai putem fi momiţi, la nimic să nu mai luăm aminte în afară de credinţa noastră: suntem doar morţi! Ce ne-ar mai putea ispiti?

A! spune acelaşi mare scriitor, pot striga: păcat de tinereţele mele (sau: vai de bătrâneţele mele!), păcat de cărţile pe care nu le voi mai citi, păcat de plimbările pe care nu le voi mai putea face, păcat de muzica pe care nu o voi mai asculta, de mâncărurile pe care nu le voi mai mânca, de băutura pe care nu o voi mai bea, păcat de toate frumuseţile şi minunile acestei lumi pe care nu le voi mai vedea, însă altă cale nu există pentru mine: mai bine îmi este să mor odată cu Hristos decât să-L reneg.

Nimic nu poate fi pus în balanţă cu Hristos: nici nevasta, nici copiii, nici părinţii, nici rudeniile, nici casa, nici bunurile, nici situaţia, nici slujba, nici chiar viaţa. Când e vorba de Hristos, El trebuie mărturisit de fâpturile cele mai apropiate şi mai dragi nouă: şi anume trebuie mărturisit cu vorba, cu gura.

Cu vorba, cu gura.

De ce oare? Cum adică, pot obiecta unii oameni, sunt oare atât de importante vorbele, cuvintele? Vorbuliţele, cuvinţelele, formulele, vorbele goale? Au ele atât de mare însemnătate? Se cade să le acordăm precăderea?

Răspund: da, sunt însemnate, da, importanţa lor este covârşitoare. „Ca-n basme-i a cuvântului putere", spunea poetul Alexandru Vlahuţă. Nu ajunge să crezi cu inima. Ni se cere o declaraţie publică. Nu-s puse în discuţie numai oarecare cuvinte şi formule, oarecare cuvinţele şi vorbe de clacă. Mărturisirea cu glas puternic e altceva, e cu totul altceva. E totuna cu o luare de atitudine, cu adoptarea unei ţinute, cu vădirea fiinţei noastre lăuntrice, darea noastră pe faţă şi în vileag, arătând cine şi ce suntem, de ce parte suntem, unde ne situăm, ce hram purtăm, ce căutăm pe acest pământ, ce sens dăm prezenţei noastre în lume, cum ne definim.

Nu putem fi şi cu Dumnezeu şi cu Mamona. La nevoie trebuie să ştim - dacă suntem cu adevărat ai lui Hristos - să acceptăm suferinţa, sărăcia, necazul, crucea, chiar şi moartea. Moartea!

Ei, în secolul nostru şi în societatea contemporană nu prea este vorba de moarte. Problema nu se mai pune în termeni atât de categorici. Pe vremuri, da, când împăraţii romani îi prigoneau pe creştini, exista pericolul apostasiei, adică al lepădării publice şi solemne de Hristos, cerându-li-se creştinilor, sub ameninţarea morţii şi a celor mai groaznice chinuri, să se dezică de Hristos şi să se ducă să se închine idolilor.

Acum nu mai stau lucrurile aşa. Creştinii nu mai sunt ameninţaţi cu moartea şi chinurile, nu li se mai cer acte solemne de apostasie şi lepădare publică de Hristos. Ceea ce nu înseamnă însă că nu mai există şi acum lepădarea de Hristos.

Există lepădări indirecte, nu mai puţin reale totuşi decât apostasia de odinioară. Ne lepădăm de Hristos aderând la o doctrină ateistă, participând la adunări ateiste, dându-ne în orice fel consimţământul la o mişcare ateistă. Sau ruşinându-ne şi ferindu-ne să ne facem semnul Sfintei Cruci, ruşinându-ne şi ferindu-ne să fim văzuţi intrând într-o biserică ori rostind acele cuvinte sau făcând acele gesturi care ne-ar putea descoperi drept creştini.

Atunci când ni se cere o lepădare, fie ea doar indirectă şi bine camuflată, de Hristos, atunci, da, e bine să ne urâm pe noi înşine, familia noastră, bunurile noastre. Atunci să-L mărturisim pe Hristos cu orice preţ. Ăsta-i examenul, aceasta-i proba, aceasta-i Judecata de Apoi pe pământ.

„Încă nu v-aţi împotrivit până la sânge" grăieşte Apostolul neamurilor, iar noi ne ferim de necazuri, neplăceri, de oarecare suferinţe, de vorba lumii, de mărunte pierderi. În vreme ce Hristos ne cere curajul, fermitatea, neclintirea, puterea de a privi Crucea. Da, fraţi creştini, aşa e cu Hristos. E pe viaţă şi pe moarte, nu-i de joacă, nu-i de şagă, nu-i cu jumătăţi de măsură, nu-i cu fofârlica, uite popa, nu e popa, nu-i cu „să vezi că" , nu-i cu „ce putem face" , cu „împrejurările m-au silit"...

Hristos e bun, blând, milostiv, mângâietor şi dulce. Dar nu e numai atât. E totuna cu Acela care S-a suit de bunăvoie pe Cruce şi Şi-a vărsat sângele pentru noi, murind în chinuri cumplite.

Hristos e bun, blând, milostiv, mângâietor şi dulce dar e şi teribil, e Cel care n-a pregetat a Se lăsa răstignit. El ne cere să luăm foarte în serios situaţiile noastre de creştini. Cu El nu-i de şagă şi de joacă. Pe oameni îi putem minţi, înşela, amăgi, duce cu vorba. Pe Domnul nu-L putem minţi, înşela, amăgi, duce cu vorba. Dacă ne lepădăm şi ne ruşinăm de El şi El se va lepăda şi ruşina de noi la Judecata din urmă.

Există, fraţi creştini, o imagine înfiorătoare, cer voie să o evoc înaintea dumneavoastră. Vă mărturisesc că-mi vine adeseori în gând, că mă obsedează cutremurându-mă şi îngrozindu-mă. Iat-o: Hristos stă pe scaunul de judecată în ziua de apoi, pe tronul Său nepărtinitor şi oamenii vin toţi în faţa Lui. Şi El îi împarte în două cete: de-a dreapta şi de-a stânga, oile şi caprele. Pe cei din dreapta îi binecuvântează şi-i trimite în rai, acolo unde este fericirea veşnică. Pe cei din stânga, blestemaţii, îi trimite în gheena focului, acolo unde-i plângerea şi scrâşnirea dinţilor.

Dar mai există o a treia ceată!

E a celor pe care înainte de a-i osândi şi trimite în iad, Domnul, de cât îi este silă şi scârbă de ei, nici nu vrea să-i vadă, să se uite la ei; şi când I se înfăţişează, El îşi ridică braţul drept, săltându-şi cotul şi acoperindu-şi ochii cu palma. De cât Îi este silă şi scârbă de ei. Nici măcar o privire nu le aruncă!

(E posibil să-mi spuneţi: dar Domnul e Duh! Cum poate fi vorba de ridicarea braţului şi acoperirea ochilor? Da, Domnul e duh, dar din pricina slăbiciunii noastre, noi, în sfintele noastre icoane, ne închipuim Puterile cereşti luând chip omenesc. Iar Iisus S-a înălţat la cer cu trupul, cu trup de slavă, dar cu trupul, şi-n unele icoane e înfăţişat şezând de-a dreapta Tatălui şi ţinând Crucea alături de El,

amintire a pătimirilor Sale lumeşti, trupeşti. Aşa încât cred că nu e o erezie ori greşeală a pomeni de acoperirea ochilor şi ridicarea braţului.)

Pe cei care s-au lepădat de El, pe hulitorii Sfântului Duh, pe prietenii, urmaşii şi credincioşii lui Iuda (pe vânzători adică, pe delatori, pe turnători), El îi trimite acolo unde le este locul fără a-i socoti vrednici măcar de căutătura Sa cea mai aspră.

Imaginea aceasta mă obsedează şi vă mărturisesc că adesea mă rog lui Dumnezeu să nu fie aşa şi pentru mine când voi veni la Judecată. Să ne rugăm cu toţii fierbinte să nu fie aşa pentru niciunul dintre noi. Să nu-şi ridice Judecătorul braţul spre a-Şi acoperi ochii, spre a nu fi silit să ne privească. Să nu avem parte de această supremă lepădare şi această înfricoşătoare ruşine. Să nu fie aşa! Amin!

XII.2. PREDICI TEMATICE

XII.2.1. Predică dogmatică

La Sfânta Treime[570]

„Trei sunt care mărturisesc în cer; Tatăl, Cuvântul şi Duhul Sfânt. Şi Aceşti trei Una sunt" (*1 Ioan* 5, 7)

Nu e minte omenească sau îngerească să se poată ridica până la înţelegerea lui Dumnezeu, ca să ştie ce este El în Sine însuşi. Nu e cuvânt omenesc sau îngeresc să poată tălmăci cum se cuvine taina cea mai înaltă din câte există. De Dumnezeu nici nu se poate măcar vorbi decât în stare de rugăciune. Dacă suntem neîntrerupt în faţa Lui, căci de El nu ne putem ascunde, noi nu trebuie să vorbim despre El, căci către El, sau în conştiinţa că, vorbind despre El, vorbim către El. Şi totdeauna trebuie să avem sentimentul că suntem în puterea şi sub mila Lui. De aceea vorbind către El despre El, trebuie să o facem deodată cu rugămintea să ne ierte că îndrăznim să facem aceasta. Cu sentimentul acesta a vorbit şi patriarhul Avraam, care era neasemănat mai mult decât noi prin marea lui credinţă. *„Iată cutez să vorbesc Stăpânului meu, eu care sunt praf şi cenuşă"* (*Facerea* 18, 27).

Pe Dumnezeu nu-L poate face şi nu trebuie să-L facă nicio raţiune obiect fără voinţă şi mărginit, pe care să aibă pretenţia că-L poate cuprinde şi diseca cum îi place. Dumnezeu scapă totdeauna unei asemenea întreprinderi. Numai în frică şi cutremur putem să ne dăm puţin seama de ceea ce e Dumnezeu, cum a spus Sfântul Ioan Gură de Aur. De El trebuie să ne apropiem „descălţându-ne" de mândria minţii şi de nepăsare, în simţirea smerită că El e Făcătorul, Susţinătorul, Mântuitorul şi Stăpânul nostru, mulţumindu-I că ne-a dat existenţa din nimic, că ne ţine în viaţă şi că ne-a rânduit spre viaţa veşnică, prin umplerea noastră de o rază din plinătatea vieţii necuprinsă şi a iubirii Lui.

Când vorbim despre Dumnezeu sau despre El în faţa Lui, trebuie să avem sentimentul că El e soarele din care izvorăşte tot ce există şi toată lumina care însoţeşte existenţa, şi ca atare ar putea să orbească ochiul minţii care îndrăzneşte să caute spre El. De aceea dacă totuşi putem să-L cunoaştem, deşi nu în mod exact cum este, dar măcar că există şi e mare şi bun, trebuie să-I mulţumim că ne-a înzestrat cu putinţa de a gândi despre El, şi că S-a coborât la nivelul capacităţii noastre de a gândi şi de a vorbi către El şi despre El.

Taina lui Dumnezeu e sporită şi mai mult de faptul că El este o Treime de Sfinte persoane, deşi e unul după fiinţă. Dumnezeu ne priveşte prin trei feţe atotstrălucitoare de aceeaşi bunătate, iubirea Lui se revarsă spre noi prin trei feţe pline de

[570] Pr. Dumitru STĂNILOAE, „La Sfânta Treime", în: *Glasul Bisericii*, XXXII (1973), 5-6, pp. 477-479.

iubirea dintre ele. Dumnezeu este atotiubitor pentru că este iubirea în Sine însuși, pentru că este iubirea negrăită a unui Tată, cum nu e altul, față de Fiul său, și a unui Fiu, cum nu e altul, în Duhul Sfânt.

Iubirea lui Dumnezeu se revarsă peste noi ca iubirea Celui mai bun Tată, pentru că e Tată în Sine și izvorul întregii părințimi din lume, pentru că trăiește din veci iubirea Celui mai bun Tată față de Cel mai bun Fiu și iubirea Celui mai bun Fiu din câți se pot cugeta. Iubirea lui Dumnezeu față de noi e iubirea unui Tată bun cum nu se poate descrie. Dar în iubirea lui Dumnezeu cea către noi e și iubirea Celui mai bun Fiu, care ar vrea să simțim și noi, fiecare toată dulceața iubirii de fiu față de Tatăl pe care o simte El, sau să simțim ca El toată dulceața iubirii Tatălui Său.

Dar, în iubirea lor de nedescris, Tatăl și Fiul sunt uniți într-un Duh, în Duhul Cel Prea Sfânt, în care se întâlnesc într-o iubire lipsită de orice umbră. De această iubire vrea să ne facă Dumnezeu și nouă parte.

Creștinismul este religia iubirii lui Dumnezeu față de lume, pentru că este religia lui Dumnezeu în Treime, pentru că este religia Sfintei Treimi, pentru că nu este religia unui Dumnezeu singuratic, lipsit de căldura iubirii, ci a unui Dumnezeu care este iubire între trei persoane, unite desăvârșit prin iubirea lor din veci desăvârșită.

Mântuirea lumii a înfăptuit-o Fiul lui Dumnezeu și El o duce la desăvârșire, până când ne va face pe toți asemenea Lui, ca să simțim toată iubirea Tatălui față de noi și toată iubirea Fiului față de Tatăl. Tatăl L-a trimis pe Fiu Său în lume și L-a dat la moarte pentru noi, ca să ne arate și nouă iubirea Sa de Tată, pentru ca să ne umple și pe noi de iubirea Fiului Său față de Sine. Fiul S-a întrupat, ca să se facă asemenea nouă, pentru ca și noi să devenim asemenea Lui. S-a întrupat pentru ca iubirea Tatălui ceresc față de Fiul Său să fie și iubirea către fața omenească a Fiului Său și către noi toți care purtăm fața omenească a Fiului Său. Tatăl L-a înviat pe Fiul Său devenit om, ca și noi să înviem din moartea noastră și să ne bucurăm de iubirea veșnică nemărginită a Tatălui ceresc, în unire cu Fiul Său și să ni-L iubim pe Tatăl ceresc cu iubirea Fiului Său.

Toate sărbătorile rânduite de Biserică sunt sărbătorile faptelor de iubire ale lui Dumnezeu față de noi, săvârșite prin Fiul Său. Dar de aceea sunt și sărbătorile nădejdii noastre în viața ce veșnică, în viața iubirii desăvârșite a Tatălui față de noi și față de Fiul Său.

Dar Fiul conduce toată lucrarea prin care sporim în simțirea iubirii lui Dumnezeu față de noi și a iubirii noastre față de Dumnezeu, prin Duhul Sfânt. Când Fiul S-a înălțat a promis sfinților Săi ucenici, și prin ei nouă tuturor, trimiterea altui Mângâietor, a Duhului Său cel Sfânt, care, așa cum unește pe Fiul cu Tatăl, ne unește și pe noi în chip nevăzut cu Tatăl și cu Fiul, dar și pe noi unul cu altul.

Duhul Sfânt este focul iubirii dumnezeiești, pe care L-a aruncat Fiul pe pământ și care nu se va stinge până la sfârșitul lumii. De aceea El S-a pogorât în chip de limbi de foc, căci iubirea grăiește cu limbă fierbinte, iubirea se transmite prin căldură și transmite căldura de la Dumnezeu la noi și între noi de la unul la altul,

iubirea ea însăși fiind căldură spirituală. Prin Duhul Sfânt iubirea lui Dumnezeu pe pământ e pururea lucrătoare.

Dar după încheierea sărbătorilor iubirii lui Dumnezeu, arătată nouă prin faptele Fiului, adică prin întruparea Lui ca om, prin răstignirea pentru noi, prin învierea și înălțarea Lui pentru ca și noi să înviem și să ne înălțăm, apoi prin sărbătoarea pogorârii Duhului Sfânt, care permanentizează iubirea lui Dumnezeu pe pământ, Biserica a așezat astăzi sărbătoarea Sfintei Treimi. Prin aceasta Sfânta Biserică ne învață că prin fiecare persoană a Sfintei Treimi Și-a arătat și-Și arată iubirea față de noi întreaga Sfânta Treime. Căci nu numai Fiul ne-a iubit, venind în lume și făcându-Se om ca și noi, ci și Tatăl care vrea să-L vadă pe Fiul Său veșnic ca om, și nu numai Duhul Sfânt ne iubește lucrând în noi până la sfârșitul lumii, ci și Tatăl care a trimis pe Duhul Fiului Său în inimile noastre.

Din izvorul supraplin al iubirii Sfintei Treimi, se revarsă în lume toată iubirea, care ne va călăuzi spre desăvârșirea vieții în iubire. Iar iubirea aceasta este lumina care toate le umple de înțeles și de căldură. Căci ea cuprinde în sine și dă din ea toate bunătățile. De aceea să strigăm și noi, împreună cu toți credincioșii, lui Dumnezeu Celui în Treime:

„Slavă Ție, soarelui întreit! Slavă luminii cu trei raze!
Slavă luminii frumuseții Tale! Slavă strălucirii celei unice!
Slavă Ție Celei ce îmbraci toate în lumina de aur a dumnezeirii celei una!
Slavă Ție Celei ce luminezi chipurile îngerilor!
Slavă Ție Celui ce dai strălucire soarelui! Slavă Ție Celui ce dai lumină lunii și stelelor!
Slavă strălucirii Tale nemărginite! Slavă luminii Tale nemateriale!
Slavă Celui ce umpli totul de lumină! Slavă Celui ce răsari lumii lumina!"

Amin!

XII.2.2. Predică morală

Umblarea pe mare[571]

Drept-măritori şi binecuvântaţi creştini în Sfânta Biserică a Domnului nostru Iisus Hristos,

Mai întâi, dumnezeiescul cuvânt al Evangheliei de astăzi: „În vremea aceea Iisus a silit pe ucenici să intre în corabie, să treacă înaintea Lui pe ţărmul celălalt, până ce El va da drumul mulţimilor. Şi dând drumul mulţimilor, S-a suit în munte Să se roage singur. Şi, făcându-se seară, era singur în munte şi Se ruga.

Iar corabia era acum la multe stadii departe de ţărm, învăluită de valuri, căci vântul era împotrivă. La a patra strajă, a venit Iisus la ei, umblând pe valurile mării. Şi văzându-L umblând pe ape, ucenicii s-au înspăimântat zicând: Nălucă este. Şi de frică au strigat. Dar Iisus le-a vorbit îndată zicându-le: Îndrăzniţi, Eu sunt; nu vă temeţi! Petru, răspunzând, a zis: Doamne, dacă eşti Tu, porunceşte să vin la Tine pe apă. Iisus i-a zis: Vino. Iar Petru, coborându-se din corabie, a mers pe apă şi venea către Iisus. Dar văzând vântul înteţit, s-a temut şi, începând să se scufunde, a strigat: Doamne, scapă-mă! Iisus întinzând îndată mâna, l-a apucat şi i-a zis: Puţin credinciosule, pentru ce te-ai îndoit?

Şi suindu-se în corabie, s-a potolit vântul. Iar cei din corabie I s-au închinat zicând: Cu adevărat Tu eşti Fiul lui Dumnezeu.

Şi trecând dincolo, au venit în pământul Ghenizaretului. Iar oamenii locului, cunoscându-L, au trimis în tot acel ţinut şi au adus la El pe toţi bolnavii. Şi-L rugau ca numai de poala veşmântului, a hainei Lui, să se atingă. Şi câţi se atingeau se şi vindecau" (*Matei* 14, 22-36).

Preaiubiţilor,

Dumnezeiasca Evanghelie, rânduită astăzi, începe prin cuvintele: „Îndată Iisus a silit pe ucenici să intre în corabie şi să treacă înaintea Lui pe ţărmul celălalt al mării". Vă întreb, de ce a trebuit să-i silească?

Atunci când mulţimile se aflaseră împreună cu El în locul pustiu şi când le hrănise doar cu cinci pâini şi doi peşti, când le vindecase bolnavii şi când le grăise cum nu le mai grăise nimeni, oare cum putuse să le facă pe toate dacă nu cu puterea din El care se revărsa şi cucerea, învăluindu-le din toate părţile? La rândul lor, mulţimile simţeau şi ele că se împărtăşesc aievea din puterea Cuvântului care învie,

[571] Pr. Constantin Galeriu, „Umblarea pe mare", în vol. *Tâlcuiri la mari praznice de peste an. 22 de modele omiletice*, Ed. Anastasia, Bucureşti, 2001, pp. 49-68.

din Cuvântul care dă lumina rostului şi sensului vieţii, care te face să ştii pentru ce trăieşti, pentru ce te jertfeşti şi încotro mergi.

Martori la săvârşirea atâtor acte dumnezeieşti şi omeneşti, oamenii, ca întotdeauna în istorie, cugetau că „Acesta se cuvine să ne fie împărat. El toate ni le face. Iată, pe bolnavi îi vindecă..." Şi acum, gândiţi-vă: pentru vremea aceea, cinci mii, numai bărbaţi, pe lângă femei şi copii – şi, de bună seamă, femeile erau mai multe - reprezentau numeric, desigur, ceva! Aceasta îi şi făcea să socotească că au căderea şi chiar şi puterea să-L proclame deja împărat; pe El, care avea să-i mărturisească lui Pilat că „Împărăţia Mea nu este din lumea aceasta". El însă le porunceşte ucenicilor să intre în corabie şi să plece, fiindcă ei, ucenicii, fuseseră cei care împărţiseră mulţimilor pâinile şi peştii, după ce, mai întâi, le binecuvântase El. Înţelegeţi cuvântul acum, nu? Ei, ucenicii, trebuiau să fie despărţiţi grabnic de voinţa neluminată a mulţimilor. Trebuiau să fie siliţi să părăsească acest ţărm al mării, viaţa fiind şi ea ca o mare, trebuiau siliţi să treacă pe celălalt ţărm al vieţii!

Apoi – continuă Scriptura – Iisus s-a retras, pe măsura umbrelor serii, în singurătate, pe munte, să Se roage. Atenţie! Dacă Scriptura în altă parte zice: „Vai celui singur!", aici este vorba despre un cu totul altfel de singurătate, despre singurătatea care-L ajută pe Fiul să stea cu Tatăl. Aşa cum v-aş spune: „Eu nu sunt singur, Tatăl este cu Mine", Iisus se împărţea între Dumnezeu şi lume. Când hrănise mulţimile, e adevărat, fusese cu lumea, dar în numele Tatălui. Acum, de la mulţimi iată-L iarăşi singur cu Tatăl. Se cuvine să învăţăm şi noi de la Domnul, cum să ne împărţim între El şi lume. Numai atunci vom şti că a ne hrăni din merindea divină a nemuririi şi veşniciei înseamnă ca toate câte le facem, să le facem sub prezenţa vie, simţită, a lui Dumnezeu.

Preaiubiţilor, iată acum, dinaintea ochilor noştri duhovniceşti, icoana pericopei de astăzi: pe munte – Iisus Se roagă; la poalele muntelui – mulţimile strânse, ca şi noi, acum; pe mare – ucenicii în corabie.

Deodată furtuna sporeşte, valurile devin şi sunt din ce în ce mai suitoare şi mai ameninţătoare şi clatină, după voia lor, firava corăbioară. Din munte, Iisus vede, coboară şi se îndreaptă înspre corabie, călcând uşor pe coama înspumată a valurilor. Spuma albă, fosforescentă, se îmbină cu strălucirea neînrudită a luminii dumnezeieşti care se revarsă acum din El. Lumina necreată pe care o degajă Hristos şi umblarea lui pe apă, deopotrivă neaşteptată şi neverosimilă, îi sperie în aşa măsură pe ucenici, încât aceştia urlă îngroziţi: „Nălucă este". Din mijlocul mării înfuriate, El le spune: „Eu sunt. Nu vă temeţi!"

Eu – un cuvânt cu ecou mare în adâncul veacurilor. A fost prima oară auzit de Moise pe muntele Horeb, în pustiul Sinai, demult, când Dumnezeu i-a grăit dintr-un mărăcine. Un biet mărăcine care ardea, rămânând mereu verde. Aşa le alege, Dumnezeu, pe cele smerite ale lumii, ca să le ruşineze pe cele mari şi tari! O tufă de mărăcine în flăcări, dar care nu se mistuia. „Dar, Doamne, cine eşti Doamne? Ce să-i spun acestui popor, cine m-a trimis? ". „Dar de-mi vor zice: cum îl cheamă, ce să le spun?" – a îngăimat, cutremurat de uimire, Moisi. Dumnezeu nu întârzie să se

dezvăluie și, într-un anumit fel, își dă și numele: „Eu sunt Cel ce sunt. Așa să spui fiilor lui Israel: Cel ce este m-a trimis la voi" (*Ieșirea* 3, 14).

Preaiubiților, Eu sunt, a grăit odinioară Dumnezeu către Moisi, pe Sinai; Eu sunt, grăiește și acum Hristos, Fiul lui Dumnezeu Celui viu, pe mare, peste mare, peste valuri,. Și totuși, cine este cel care calcă acum valurile mării? Se întreabă nedumeriți ucenicii. Vă amintiți, desigur, că, altădată, Mântuitorul fusese Cel care potolise furtuna, nu? Pe atunci erau cu toții în corabie iar El se odihnea. „Mântuitorule, dormi? Pierim!" – strigaseră înspăimântați ucenicii. Pe loc S-a ridicat și a poruncit furtunii să tacă și să se liniștească.

Atunci din corabie. Acum din afara corabiei, de pe mare. Și acum, ca și atunci, s-a auzit același „Eu sunt" de la Horeb. *Cel ce este*, adică *Existența*, acesta este numele Lui. Existența, în înțelesul viu, palpabil, al Existenței de aici și nu al unei existențe de dincolo, la care nu te poți ridica, pe care n-o poți atinge în veci, întocmai Ființei absolut transcendente devenirii, gândită de filosofi. Cel ce este numele unui Dumnezeu care dorește să-și descopere precis identitatea, ca și Dumnezeul revelației și al Sfintelor Scripturi, ca Dumnezeu al lui Avraam, Isaac și Iacov, al părinților noștri, ca Dumnezeu Tatăl – Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos. El, și nu altul, a fost Cel care s-a descoperit demult la Horeb, în Fiul, care a zis: „Eu sunt". Un Dumnezeu pe care nu l-am putea ști și nu l-am putea cunoaște, dacă nu ni s-ar descoperi, dacă n-ar vrea să se descopere. Fiindcă, la urma urmelor, nici eu nu pot cunoaște pe cineva, dacă acesta nu-și descoperă taina inimii lui, nu-i așa? Prin urmare, și în om există ceva ascuns – „omul tainic al inimii", de care vorbește Petru – desprins tot din taina lui Dumnezeu, cum zice Psalmistul: „Dumnezeu adâncul din noi l-a pus în visteria Lui".

Și atunci, și acum, Fiul, chip al Părintelui ceresc, a fost Cel care a grăit Eu sunt. Cel care rostește „Eu sunt Cel ce sunt" îmi dezvăluie că e Cineva, că e un Cine, un Eu personal, care mi se adresează, care-mi vorbește ca unui tu; și care, vorbindu-mi, îmi transmite puterea Lui, iar eu, pe loc, constat uimit prezența acestei puteri în mine. Prin puterea acelui Eu sunt de la Horeb, a căpătat Moisi tăria de a călca pământul și de a grăi în fața lui Faraon, pentru a-i cere slobozenie poporului său. Pe loc, valurile Mării Roșii atunci s-au dat de o parte și de alta, pentru ca poporul chemat, din sânul căruia urma să se întrupeze Fiul lui Dumnezeu, să poată trece nestingherit. Acum, aceeași putere, primită odinioară de Moisi, este transmisă lui Petru pentru a putea să umble și el pe valurile mării.

Puterea consecutivă intrării în dialog cu Dumnezeu reprezintă o realitate absolut certă, concretă, vie, dincolo de orice problematizare teoretică. Cel care acum umblă pe mare. Este Existența absolută, coborâtă dinaintea ucenicilor, în noapte, ca o lumină neapropiată, benefică și solitară. Aceeași lumină divină, care demult călăuzise prin pustie poporul chemat, care, mai apoi, s-a arătat pe Tabor în chip de nor de lumină, și care acum, iat-o, umblă sprintenă pe spinarea valurilor. Este Cel ce este, Existența, puterea ei, Cea care ne întemeiază, care e și mai presus de toate dar și temelie a toate. „Căci nimeni nu poate pune altă temelie decât cea care este pusă: Hristos" – avea să exclame inspirat memorabila sintagmă paulină.

Acum e noapte pe mare. Deasupra valurilor, descoperind taina de demult, Cel ce este se arată ucenicilor mai presus de apă, mai presus de valuri, mai presus de furtună, mai presus de întuneric. Aceasta este minunea umblării pe mare și a potolirii furtunii și acesta este semnul ei mare, semnul care arată că peste toate cele trecătoare, peste toate cele cunoscute de noi, zidite de Dumnezeu în timp – cum trecerea valurilor, cum trecerea nopții și alternanța zi-noapte, cum și trecerea vremii, când furtună, când vreme bună – este o altă realitate la fel de palpabilă, dar mai presus de realitatea acestora. O realitate, alta decât cea a apei, vântului, furtunii, întunericului, peste întuneric. O realitate care e din altă lume, care nu vine și se duce. O realitate veșnică, aceeași și din totdeauna.

Cândva, sufletul neliniștit al lui Heraclit rostise: „Totul curge... Pe oameni îi scaldă mereu alte și alte unde. Apa trece și ea, asemenea tuturor celor trecătoare, precum trec și făpturile, precum ne trecem și noi".

O altă zicere consfințește însă faptul că „Apa trece, dar pietrele rămân". O zicere, mai degrabă teologică decât metaforică, care, surprinzător, ne asigură că printre cele trecătoare ceva totuși rămâne neschimbat.

Acum, deasupra apei, era, cu adevărat, Cel ce rămâne, Piatra, Temelia existenței, Existentul, Piatra din capul unghiului. El, Hristos, este totodată deasupra apei, mai presus, dar și temelie. „Tot harul, toată darea cea bună și puterea de sus este de la Părintele luminilor", în care nu este schimbare sau umbră de mutare. Dar care a venit la noi, unde este schimbare, și umbră, și mutare... A luat firea și destinul nostru, El care stă, dar se și mișcă, pentru noi.

Ei bine, preaiubiților, descoperirea acestei realități mai presus de cele trecătoare este minunea „umblării pe apă" și nu, Doamne păzește! Cum se crede, oprirea în loc a legilor firii. Când Mântuitorul a mers pe coama valurilor nu a suspendat legile firii. Nu a schimbat firea apei, într-o altă apă în care să nu te mai poți scufunda. Doamne păzește! Apa, sărmana, și-a păstrat firea ei, fiindcă, preaiubiților, Dumnezeu toate le-a făcut bune dintru început. După ce le-a făcut, s-a uitat la ele cu luare-aminte și a văzut că toate erau „bune foarte". Și cum n-ar fi fost așa, o dată ce bunătate este Dumnezeu însuși?

Realitatea care ni se dezvăluie este o realitate din veșnicie, mai presus de timp și spațiu, mai înaltă și fundamental deosebită de orice vremelnicie. De aceea s-a și coborât Dumnezeu în lume: ca să înalțe pe om, pe făptura creată după chipul său, deasupra oricărei vremelnicii schimbătoare. Căci dacă trupul i l-a făcut din țărâna pământului, imediat a și suflat asupra lui suflare de viață din El, din Dumnezeul Cel viu, repet, din eternitatea Lui neschimbătoare, care nu se strică, cum se strică toate ale acestei lumi. Hristos întrupat, El este Cel care calcă crestele valurilor cu această prezență dumnezeiască nestricăcioasă. Trupul Lui incoruptibil luminează în noapte cu o lumină divină care uimește cosmosul întreg, risipește întunericul și liniștește furtuna. El, Fiul lui Dumnezeu, cu dumnezeiescul Său Trup îndumnezeiește trupul nostru și rostește: Aceasta este existența lui Dumnezeu pentru voi. Iată, sunt, Mă arăt, Mă descopăr. Sunt Existența coborâtă la voi întrupată, vie; o existență căreia

fiecare din voi îi poate simţi prezenţa în propria sa existenţă. Preaiubiţilor, nu vedeţi că Cel care se arată şi spune Eu sunt, este un Dumnezeu care vrea să comunice? Când spune Eu sunt, mi se adresează mie, ţi se adresează ţie, nouă, fiecăruia. Ţi se adresează şi-ţi spune: Eu pentru tine am venit în lume, pentru tine m-am întrupat, pentru ca şi în trupul tău să fie puterea prezenţei dumnezeieşti, pentru tine m-am jertfit, pentru tine am luat chip de rob, pentru tine am biruit moartea, pentru tine am înviat. Când zice Eu, atunci, automat, îl instituie şi pe tu, adică pe mine, interlocutorul, cel căruia i se adresează şi cu care vorbeşte.

Aşa li s-a adresat Mântuitorul şi lui Moise şi ucenicilor.

Repet şi stărui, preaiubiţilor, când Dumnezeu zice Eu sunt, adresându-mi-se, eu trebuie negreşit să-i răspund. Tu, Doamne, zici: „Eu sunt iar eu îţi voi răspunde pe loc, ca profeţii de odinioară: „Grăieşte, Doamne, robul Tău ascultă." Dacă Tu mă institui pe mine în comunicare cu Tine, Îmi vorbeşti mie, Doamne, ca atare, mă faci şi pe mine în stare să îţi spun Tu, să îţi vorbesc Ţie. Observaţi, cum ceva de negrăit pare să schimbe şi să înalţe legătura dintre eu şi tu?

Părinţii au mai observat, că în Noul Testament Mântuitorul rosteşte mereu Eu, aşezându-l întotdeauna la începutul cuvântului Lui. „Eu zic vouă: Aţi auzit că s-a spus celor de demult: Să nu ucizi! Să nu juri strâmb! Să nu desfrânezi! Dar Eu spun vouă...". În schimb „Amin"-ul nostru, cel cu care încheiem predica sau rugăciunea, îl aşezăm mereu la sfârşit. Este o practică care ne convinge că, într-adevăr, în dialogul cu Dumnezeu El este Cel care îmi grăieşte, iar eu sunt cel care trebuie să-i răspund.

Prin urmare: Tu ai venit la mine, Fiule al lui Dumnezeu, Cel ce eşti, Cel care eşti Existenţa. Împărtăşindu-mă din Tine, capăt putere şi nu mai am teamă de nimic. Prin Tine mă pot ridica şi eu mai presus de lume. Apa nu mă va mai îneca, furtuna nu mă va mai doborî, nici întunericul şi nici vreo altă primejdie a lumii nu mă va mai înspăimânta. Nimic! De aceea, atunci când ucenicii înfricoşaţi Îl vor lua drept nălucă, Petru, în numele lor, va răspunde prompt, spunându-i: „Doamne, dacă tu eşti, porunceşte-mi să vin la Tine pe apă". Observaţi? Petru nu zice doar să-i poruncească să coboare din corabie şi să vină pe apă, ci să vină la El. Cu alte cuvinte: dacă Tu, Doamne, ai coborât la mine, atunci se cuvine ca eu să vin / urc la Tine.

Tu, la mine, eu la Tine - aceasta este marea taină, frumuseţe şi reciprocitate a dialogului cu Dumnezeu.

Mântuitorul îi va răspunde şi El simplu: „Vino". Adică vino de aici, vino pe celălalt ţărm. Dacă tu ai fost zidit după chipul Meu, îmbracă atunci Chipul şi puterea Mea.

Şi în Petru, ca şi în oricare alt om, mânat de vigoarea aceluiaşi „Vino" divin, s-a deşteptat chipul zidit odinioară, întipărit în El şi care se împărtăşea liber din existenţa Lui şi din puterea care ieşea din El. O putere, preaiubiţilor, care nu este din lumea aceasta, nu-i nici din firea apei, nici din firea vântului, nici din firea nopţii, nici din firea furtunii, deşi Dumnezeu a venit să le sfinţească pe toate, şi apa, şi valurile, şi întunericul, toate. Dar toate acestea aparţin lumii timpului, se fac şi se desfac, se trec. El însă a fost, este şi va fi pururea deasupra lor.

Petru reuşeşte prin credinţă să refacă, pentru scurtă vreme, legătura adâncă, ontologică, cu chipul după care a fost zidit. De aceea, Sfinţii Părinţi numesc credinţa „maica tuturor virtuţilor".

Petru umblă pe mare şi calcă crestele valurilor înspumate cu puterea lui Hristos. Umblând pe mare, de fapt, nu pe valuri calcă, ci pe Piatra Hristos, ca şi cum ar fi avut dedesubtul picioarelor sale nu apă, ci chiar temelia care fusese pusă de Hristos, când „Dumnezeu fiind chip de rob şi piatră de temelie s-a făcut". Dacă piatra care îi susţine lui Petru umblarea pe mare este Hristos, „piatra duhovnicească" de care pomeneşte Pavel şi care va fi şi piatra mărturisirii viitoare a aceluiaşi Petru, atunci aceeaşi piatră de temelie va susţine şi înaintarea corabiei Bisericii în veac, umblarea ei pe „marea vieţii şi viforul ispitelor".

Întărit din toate părţile de puterea lui Hristos, cu ochii aţintiţi asupra Lui, conştient că, privindu-L, priveşte înspre Protochipul său şi că astfel se împărtăşeşte din puterea harului acestuia, Petru merge pe valuri. Harul lui Dumnezeu e însă în noi doar atât timp cât îi suntem fideli. Dacă nu îi suntem credincioşi, se desparte de noi. De noi depinde totul. De mine depinde să am mereu privirea îndreptată înspre Hristos, să-i fixez fără încetare Chipul. El e unit cu mine, dar şi deosebit de mine. În clipa când nu-i mai sunt credincios şi rămân lipit de lume, hipnotizat de ea, atunci pierd, într-o clipă, întreaga Lui putere care mă ridica deasupra lumii. Obligatoriu trebuie să fiu credincios harului. Doar aşa reuşisem să mă ridic peste lume.

Petru, sărmanul, era atent şi la Hristos şi la furtună. Într-un târziu, furtuna izbuteşte să-i fure atenţia. Aşa cum îi fusese şi lui Adam furată odinioară. Ca şi Adam, Petru şi-a întors din nou cu totul privirea către lume, către vânt, către valuri, către furtună, către întuneric, către primejdie, către grija vieţii. Brusc s-a şi afundat în mare.

Să luăm cu toţii aminte: atunci când sunt cu ochii pe Dumnezeu, zbor, mă înalţ peste lume, peste neputinţele ei, peste necazurile, grijile şi stricăciunile lumii. Dacă însă privesc lumea numai cu ochii mei, fără Hristos, lumea sau mă sminteşte, prin frumuseţea care o poleieşte, sau mă scârbeşte, prin urâciunea ei masivă. Doar cu ochii lui Hristos pot privi lumea nesmintit.

Fiind chip al lui Dumnezeu, omul desigur că este chemat să stăpânească stihiile; dar cu iubire şi cu blândeţe, aşa cum le stăpânea Hristos. Omul a folosit acest dar divin, stăpânind stihiile cu violenţă, cu duh de orgoliu şi de trufie, de cucerire şi pradă. Reacţia nu a întârziat să se arate. La rându-le, cuprinse de revoltă, apa îl îneacă, vântul îl doboară, furtuna îl spulberă, focul îl arde, întunericul îl impresoară şi îi întunecă şi mai mult mintea. Petru a întors din nou ochii spre aceste ispite din lume, şi, instantaneu, piciorul i-a alunecat şi s-a afundat în valuri. A pierdut altitudinea dumnezeiască a lumii mai presus de lume. Gata să se înece de-a binelea, a apucat totuşi să strige: „Doamne, scapă-mă!" Iisus i-a întins mâna şi i-a zis: „Puţin credinciosule, de ce te-ai îndoit?".

Înţelegem, oare, preaiubiţilor, acum, ce ar putea să însemne a fi în lume şi mai presus de lume?

În fine, Scriptura ne spune că s-au suit în corabie şi au trecut pe ţărmul celălalt, lăsând în urmă furtuna. Nu-i de mirare, fiindcă împreună cu ei era Cel ce este de pe muntele Horeb, Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine din Apocalipsa Sfântului Ioan, Iisus Hristos, acelaşi: ieri, azi şi în veci, descris evreilor de Pavel, Cel dintâi şi Cel din urmă, proorocit de Isaia.

Doamne, Tu rosteşti neîncetat în adâncul cugetului fiecăruia dintre noi: „Eu sunt cel ce sunt". Şi în orice stare de durere, de nelinişte, de căutare, a sufletului meu, Tu îmi răspunzi, Doamne. Şi nu există încercare, fie că e o boală, fie că e vreo lipsă, fie că e o rană a sufletului, fie că e secetă sau furtună, faţă de care Tu, Doamne, să nu fii mai presus. Fă-mă vrednic, ca totdeauna să vin la Tine, Doamne, şi, ca şi Petru, să-Ţi strig Ţie şi pe Tine să Te rog să mă scapi de ispite. Fă-mă vrednic, Doamne, să simt că Tu cu adevărat eşti Cel care-mi întinzi mâna şi mă ridici, oriunde m-aş afla, pe patul spitalului, undeva, deasupra acestei lumi, zburând cu corăbiile peste mări şi ţări, şi prin văzduh. Fă, Doamne, vrednic, fiecare suflet, dintre cei care stau acum de faţă, să-Ţi audă şi ei cuvântul „Vino", „Veniţi la Mine, toţi cei împovăraţi, osteniţi", luaţi jugul Meu, jugul crucii Mele, jugul puterii Mele, jugul Învierii, jugul tăriei peste veacuri, peste lume şi pentru lume, Doamne. Ca fiecare dintre noi să simţim cuvântul Tău „Eu sunt".

Ţie slavă pururea Îţi înălţăm şi Părintelui Tău şi Preasfântului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin!

XII.2.3. **Predică exegetică**

Toma credinciosul[572]

(Duminica a II-a după Paşti, a Sfântului Apostol Toma; *Ioan* 20, 19-31)

În Evanghelia acestei Duminici sunt înfăţişate două arătări ale Domnului Celui înviat către grupul mai restrâns al ucenicilor Săi, al acelora pe care El i-a ales şi i-a numit „apostoli" (*Luca* 6, 13) şi care aveau să fie martorii prin excelenţă ai Învierii Sale.

Mântuitorul S-a arătat viu după patimile şi moartea Sa unui număr destul de mare de persoane. Aceste arătări sunt cele mai importante dovezi ale adevărului Învierii Domnului. Deşi prin Înviere trupul luat de Mântuitorul din Sfânta Fecioară a încetat de a mai fi un trup pământesc, deşi Domnul Cel înviat nu mai ţine propriu-zis de lumea noastră şi nu mai este supus incidenţelor istorice, totuşi, prin faptul că El S-a arătat unor persoane concrete, care au putut da mărturie despre întâlnirile cu El, Învierea este un fapt istoric.

Sfintele Evanghelii (*Matei* 28; *Marcu* 16; *Luca* 24 şi *Ioan* 20-21), *Faptele Apostolilor* (1, 1-12) şi *Epistola 1 Corinteni* a Sf. Apostol Pavel (15, 3-9) ne vorbesc despre mai multe arătări ale Domnului Celui Înviat, fără ca vreuna din aceste scrieri să aibă pretenţia unei prezentări exhaustive. Este vrednic de notat şi faptul că Sfântul Apostol rânduieşte alături de celelalte arătări şi întâlnirea cu Hristos Cel înviat de care s-a învrednicit el însuşi, la câţiva ani după Învierea şi Înălţarea Domnului (cf. *1 Corinteni* 15, 8-9). Astfel, dacă Sfântul Luca circumscrie seria arătărilor la cele patruzeci de zile dintre Înviere şi Înălţare, Sfântul Apostol Pavel socoteşte că poate trece dincolo de această perioadă şi că întâlnirea (sau întâlnirile) lui însuşi cu Hristos Cel înviat pot sta alături de cele ale martorilor de la început.

După ce S-a arătat Mariei Magdalena (cf. *Ioan* 20, 1, 10-18) şi tuturor femeilor mironosiţe (cf. *Matei* 28, 1-10), apoi, pe drumul spre Emaus, la doi ucenici (cf. *Luca* 24, 13-33) şi, cândva, în cursul Duminicii Învierii, lui Petru (cf. *1 Corinteni* 15, 5), prima parte a Evangheliei de astăzi (cf. *Ioan* 20, 19-23) ne spune că Domnul S-a arătat, în seara aceleaşi Duminici, ucenicilor care erau adunaţi într-o casă din Ierusalim - probabil casa mamei viitorului Evanghelist Ioan Marcu (cf. *Faptele Apostolilor* 12, 12), o casă ale cărei uşi ei le încuiaseră cu grijă de frica iudeilor. El a intrat prin uşile încuiate – căci trupul Său nu mai era pământesc, ci duhovnicesc –, le-a dat ucenicilor pacea Sa, i-a încredinţat de adevărul Învierii, arătându-le mâinile şi coasta Sa, care purtau semnele rănilor de la cuie şi de la suliţă, şi, prin darul Duhului Sfânt, le-a conferit puterea de a ierta păcatele. Prin acest ultim act, Domnul, preamărit acum prin Înviere, Se manifestă ca Acela ce dă pe Duhul Sfânt (cf. *Ioan* 7, 39).

[572] Pr. Vasile MIHOC, „Toma credinciosul", în vol. *Predici exegetice la duminicile de peste an*, Ed. Teofania, Sibiu, 2008, pp. 14-20.

Partea a doua a Evangheliei de astăzi cuprinde relatarea întâlnirii cu Toma (cf. *Ioan* 20, 24-29) și un prim epilog al Evangheliei (vv. 30-31; cf. 21, 25).

Această Duminică, fiind dedicată Sfântului Toma, mă voi referi mai mult la această a doua parte a pericopei evanghelice și la acest Apostol intrat în mentalitatea comună ca Toma „necredinciosul".

Este clar că n-a fost deloc în intenția Sfântului Ioan Teologul să ni-l prezinte pe Toma ca necredincios. La arătarea dinainte, ceilalți apostoli au avut și ei nevoie de dovezi ca să creadă că Acel care li Se arată este într-adevăr Iisus. Lor mai întâi Domnul „le-a arătat mâinile și coasta Sa" (*Ioan* 20, 20a), și numai datorită acestei încredințări „s-au bucurat ucenicii, văzând pe Domnul" (v. 20b). Sfântul Luca notează într-un chip încă și mai precis dificultatea lor în a crede în Înviere: deși primiseră înainte mărturia mironosițelor (*Luca* 24, 9-10) - care însă nu li s-a părut decât o aiurare (v. 11) -, apoi pe cea a lui Petru sau, în orice caz, despre o arătare de care s-a învrednicit acest Apostol (v. 34) și, în sfârșit, cea a celor doi ucenici întorși în grabă de la Emaus (v. 35), totuși ucenicii se arată zăbavnici în a crede în Înviere. Când Iisus vine în mijlocul lor - și e vorba, desigur, de aceeași arătare de care mărturisește prima parte a Evangheliei de astăzi (cf. *Ioan* 20, 19-23) - sunt mai întâi cuprinși de frică ei, crezând că au în fața ochilor o nălucă (cf. *Luca* 24, 37), astfel încât Domnul le adresează o invitație foarte asemănătoare cu cea pe care o va adresa lui Toma: „Vedeți mâinile și picioarele Mele, că Eu Însumi sunt; pipăiți-Mă și vedeți că Duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine având" (v. 39). Acestea zicând, „le-a arătat mâinile și picioarele Sale" (v. 40). Și pentru că nici acum nu le vine să creadă - de bucurie, de data aceasta - Iisus le cere de mâncare și mănâncă în fața lor (vv. 41-43). Abia acum primesc ei adevărul Învierii și Domnul poate să-i constituie martori ai acestui adevăr (v. 48). Sfântul Marcu ține să noteze că, la această primă arătare către „cei unsprezece" - zece de fapt, căci, precum ne spune Sfântul Ioan, Toma nu era de față, dar este vorba, practic, de un titlu dat grupului apostolic, știrbit acum prin căderea lui Iuda - Iisus „i-a mustrat pentru necredința și împietrirea inimii lor, căci n-au crezut pe cei ce-L văzuseră înviat" (*Marcu* 16, 14).

Ținând seama de toate acestea, Toma nu mai apare deloc drept o excepție în grupul Apostolilor. Necredința sa nu pare a fi neapărat mai mare sau mai vinovată decât a celorlalți zece.

E adevărat că însuși numele acestui apostol pare să indice îndoiala. „Didymos", *Geamăn*, deși reprezintă traducerea firească în limba greacă a ebraicului „Toma" (*Ioan* 11, 16), înseamnă însă, în primul rând, „dublu", „îndoit". Pe de altă parte, referirile anterioare la Toma din Evanghelia de la Ioan (11, 16; 14, 5) par să indice că, deși profund loial Mântuitorului, Toma avea un caracter oarecum ezitant.

Toma n-a fost prezent la arătarea din Duminica Învierii. Și nici n-a vrut să primească mărturia celorlalți ucenici. El a pretins o experiență personală a întâlnirii cu Hristos Cel Înviat, și încă una foarte palpabilă: „Dacă nu voi vedea, în mâinile Lui, semnul cuielor, și dacă nu voi pune degetul meu în locul cuielor și dacă nu

voi pune mâna mea în coasta Lui, nu voi crede" (*Ioan* 20, 25). Experiența pe care o pretinde Toma este una directă și progresivă: să vadă, mai întâi, apoi să și pipăie. În ce privește ultimul aspect, el se exprimă cu o precizie ce ar putea părea brutală: degetul pentru semnul mai mic al cuielor, mâna pentru rana mare făcută de suliță în coastă. Numai așa ar fi fost el gata să accepte identitatea dintre Iisus Cel răstignit și Cel pe Care-L văzuseră ceilalți ucenici și despre Care mărturiseau că este El Însuși înviat. Acest mod de a-și fi exprimat pretenția va fi determinat calificarea sa de către Mântuitorul ca „necredincios", un epitet cu care a și intrat Toma în conștiința creștinătății.

Următoarea arătare are loc după opt zile, adică în Duminica următoare. Evanghelistul ține să releve prezența specială a Domnului în ziua întâi a săptămânii, care, intrată în conștiința creștinilor ca Ziua Învierii, a devenit, de la început, ziua obișnuită de adunare a Bisericii pentru săvârșirea Sfintei Liturghii. Toma era acum și el împreună cu ceilalți ucenici. Venirea lui Iisus se petrece la fel ca prima dată: El intră prin ușile încuiate și Se adresează ucenicilor cu „Pace vouă!" În continuare, după relatarea evanghelică, tot ceea ce urmează se petrece între Domnul și Toma. „Apoi a zis lui Toma: Adu degetul tău încoace și vezi mâinile Mele și adu mâna ta și o pune în coasta Mea și nu fi necredincios ci credincios" (v. 27). Cuvintele lui Iisus apar ca o reluare exactă a celor prin care Toma își exprimase pretenția sa experiență directă.

Evanghelia nu ne spune dacă Toma a răspuns invitației de a pipăi rănile pe care Iisus i le arăta. Ne spune însă că Toma n-a fost deloc necredincios. În orice caz, mărturisirea pe care o face el acum nu este o simplă declarație privind identitatea Celui Care i Se arată acum cu Iisus Cel pe Care-L cunoscuse înainte. Nu, cuvintele care țâșnesc din inima lui Toma reprezintă infinit mai mult decât o astfel de identificare. Ele sunt o puternică mărturisire de credință: „Domnul meu și Dumnezeul meu!". O astfel de mărturisire nu este rodul vederii și al pipăirii. Sf. Apostol Pavel va spune că nimeni nu poate face mărturisirea că „Domn este Iisus decât în Duhul Sfânt" (*1 Corinteni* 12, 3). Astfel, mărturisirea lui Toma dovedește că inima sa este acum deplin și definitiv străpunsă de harul credinței.

„Nu fi necredincios, ci credincios!" - îl îndemnase Mântuitorul pe Toma. Și iată că transformarea s-a petrecut. Toma necredinciosul devine, hotărât, *Toma credinciosul*!

În capitolul următor al Evangheliei, Toma reapare, de data aceasta alături de alți ucenici credincioși, învrednicindu-se de ceea ce Sfântul Ioan Teologul socotește ca a treia arătare a lui Iisus către ucenicii Săi (cf. *Ioan* 21, 14). Poate nu e lipsit de semnificație faptul că Toma este menționat de această dată pe locul doi (cf. *Ioan* 21, 2), imediat după Simon-Petru și înainte de Natanael (identificat de cei mai mulți cu Apostolul Bartolomeu) și de fiii lui Zevedeu. Mărturisirea sa de credință să-i fi asigurat acest loc de cinste? În orice caz, cu acest prilej, alături de alți șase ucenici, Sfântul Toma nu numai că L-a revăzut pe Domnul Cel înviat și a participat la o nouă pescuire minunată (21, 4-11; cf. *Luca* 5, 1 ș.u.), dar s-a învrednicit și a fi invitat

de El la masă. A fost, de fapt, o masă euharistică; iar faptul că au primit atunci din mâinile Celui înviat pâine și pește a făcut ca și peștele să rămână în conștiința Bisericii ca un simbol privilegiat al lui Hristos Cel preamărit, Care Se dă necontenit credincioșilor Săi ca mâncare, prin Sfânta Euharistie.

Este sigur că Sfântul Toma nu va mai fi niciodată de acum încolo Toma necredinciosul. Deși el nu mai apare după acest moment în niciuna dintre scrierile canonice, avem suficiente temeiuri să nu ne îndoim de statornicia credinței lui Toma. Biserica din India se consideră până astăzi a fi rodul lucrării misionare a Sfântului Apostol Toma – și se autorizează de numele său. Este vorba de așa-numita *Biserică a creștinilor Sfântului Toma* din Malabar. Și aceasta cu bune temeiuri. Eusebiu al Cezareei reține tradiția după care „lui Toma i-a căzut sorțul să meargă în Parția"[573]. Unele scrieri apocrife afirmă că Sfântul Toma a depășit de fapt granițele Parției, ajungând până în partea apuseană a Indiei.

Apocrifa intitulată *Faptele lui Toma*, care se pare că a fost redactată inițial în limba siriacă, prin secolul al V-lea, cuprinde o frumoasă istorisire despre Sfântul Toma și despre misiune sa în India. Probabil că nu este vorba decât de o legendă; socotim însă că nu va fi fără folos redarea aici, în rezumat, a acestei istorisiri[574].

Adunându-se Apostolii la Ierusalim – spune această istorisire – și trăgând la sorți care unde să meargă la propovăduire, lui Toma i-a căzut sorțul să meargă în India. Toma însă n-a vrut să meargă. Noaptea i s-a arătat Mântuitorul, Care l-a îndemnat să meargă acolo și i-a făgăduit că harul Său îl va însoți. Dar Toma a răspuns hotărât că este gata să meargă oriunde în altă parte, dar nu în India. S-a întâmplat atunci că a venit acolo un negustor cu numele Abban, trimis de regele Gundafor din India să-i cumpere un dulgher priceput. Fiind acesta în târg, i S-a înfățișat Însuși Hristos, Care i-a spus că El are un sclav care este dulgher și pe care vrea să-l vândă; i l-a arătat pe Toma și a întocmit și un act în regulă prin care Apostolul a fost vândut negustorului. Abban l-a întrebat pe Toma: „Este Acesta stăpânul tău?" Apostolul a răspuns: „Da, El este Domnul Meu!" Atunci Abban l-a informat că acest Stăpân i l-a vândut și că, deci, de acum înainte îi aparține.

Trecem peste peripețiile călătoriei lor spre India. Ajungând acolo a fost înfățișat regelui, care l-a întrebat ce meserie știe. Apostolul a spus că este dulgher și zidar și că poate face tot felul de lucrări în lemn și în piatră. Atunci regele l-a întrebat dacă poate să-i construiască un palat. Toma a răspuns că da. Regele l-a luat și, pe drumul spre locul unde avea de gând să construiască palatul, au discutat despre modul în care să fie făcută această zidire. Odată ajunși la acel loc, Toma a prezentat regelui un plan atât de limpede și de măreț al lucrărilor pe care avea de gând să le facă,

[573] Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 1, 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. 13, trad. Pr. T. Bodogae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 99.

[574] Apud Edgar Hennecke, *Neutestamentliche Apokryphen*, vol. II, Mohn, Tübingen, ^{3}1964, pp. 309-320.

încât regele a fost deplin convins că a pus mâna pe cel mai bun constructor și că va avea cel mai frumos palat din lume. I-a pus deci la dispoziție mijloacele materiale necesare și i-a dat mână liberă să pornească zidirea. După plecarea regelui, Toma a început să colinde orașele și satele, făcând milostenii din banii lăsați de rege și propovăduind Evanghelia. Când regele a trimis după informații privind mersul lucrărilor, Toma i-a trimis vorbă că mai rămâne de făcut acoperișul și că mai are nevoie de bani.

După o vreme, regele a venit el însuși să-și vadă palatul. Prietenii din partea locului i-au spus regelui care sunt de fapt preocupările lui Toma, că tot ce are dă săracilor, că vestește un nou Dumnezeu, că face tot felul de minuni, vindecând pe bolnavi și alungând pe demoni. Chemându-l pe Toma la el, regele l-a întrebat dacă i-a zidit palatul. „Da, i-a răspuns Toma, dar acum nu poți să-l vezi; îl vei vedea numai după ce vei trece din această viață!" Cuprins de o aprigă mânie, regele l-a aruncat pe Toma în închisoare și, împreună cu el, și pe negustorul care i-l adusese. De mare supărare pentru paguba și rușinea suferite de rege a fost cuprins și Gad, fratele regelui care, din această pricină s-a și îmbolnăvit foarte grav. Fiind aproape de moarte, Gad l-a chemat pe fratele său și i-a spus că va muri, dar că sufletul său nu va avea odihnă dacă nu-l va pedepsi pe vrăjitorul de Toma cu cele mai cumplite chinuri. Regele îl iubea foarte tare pe fratele său. I-a promis că-i va împlini întru totul dorința. Gad a și murit îndată, iar un înger i-a dus sufletul în ceruri și, arătându-i locașurile de acolo, l-a întrebat unde ar vrea să locuiască. Gad a văzut, mai frumos decât toate, palatul pe care Toma îl zidise pentru regele Gundafor și l-a rugat pe înger să-l lase să locuiască acolo. Îngerul i-a răspuns însă că nu se poate, căci acesta este palatul pe care acel creștin l-a construit pentru fratele său. Atunci Gad l-a rugat pe înger să-l lase să se întoarcă la fratele său, ca să cumpere de la el acel palat. Îngăduindu-i îngerul acest lucru, sufletul lui Gad s-a întors în trup. Revenind la viață, imediat l-a strigat pe fratele său; iar când acesta a venit, i-a cerut să-i promită cu jurământ că-i va vinde lucrul pe care i-l va cere. Regele i-a promis din toată inima că-i va împlini cererea. Atunci Gad i-a spus ce palat minunat i-a construit în ceruri sclavul evreu și că, de când l-a văzut, nu-și mai poate dori nimic altceva. Regele i-a răspuns că, dacă așa stau lucrurile, atunci nu-i poate vinde palatul; dar că îl au la îndemână pe constructor, așa încât va putea să-i construiască și fratelui său un palat tot atât de minunat.

Astfel, Toma nu numai că a fost scos din închisoare, ci a fost primit cu cea mai mare cinste de către rege, de fratele său și de mulți alții care, dorind să-și aibă sălașuri minunate în ceruri, au primit propovăduirea Apostolului Toma despre Iisus Hristos, Cel pe Care el necontenit L-a mărturisit că este „Domnul și Dumnezeul" său. Și astfel a apărut în India o înfloritoare Biserică creștină.

De dorul unui astfel de minunat sălaș în ceruri să ne umple și pe noi pomenirea Apostolului Toma cel credincios!

XII.2.4. Predică liturgică

Sfânta Treime în Liturghie[575]

„Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh,
Treimea cea de o ființă și nedespărțită!"

Iarăși stăm lângă izvorul de taină, de minune, de rugăciune și de învățături al Sfintei Liturghii. Iarăși ne-am împărtășit din izvorul ei de har sfințitor. Domnul iarăși a fost în mijlocul nostru, jertfindu-Se pe Sine pentru mântuirea noastră.

Sfânta Liturghie este asemenea unei fântâni adânci, din care cu cât scoți mai mult, dai de apă tot mai bună și mai binefăcătoare pentru viață.

Dacă până acum am arătat în parte lucrarea minunată pe care o săvârșește Mântuitorul în Sfânta Liturghie, de acum vom încerca să arătăm câteva dintre învățăturile mântuitoare care ne sunt înfățișate în Sfânta Liturghie. Căci, din acest punct de vedere, Liturghia este ca o mină, ca un minunat tezaur duhovnicesc, în care se cuprind învățăturile mântuitoare ale credinței noastre.

După cum o mamă arată copiilor săi în tablou pe tatăl lor, care e dus departe și ei nu-l pot vedea într-alt chip, tot astfel Biserica, mama noastră duhovnicească, ne arată și ne face cunoscut pe Dumnezeu, Cel necuprins de mintea omenească, prin rugăciuni, prin icoane și prin simboluri.

Ea duce mintea și inima noastră pe calea credinței, până la adevărata cunoaștere și iubire a lui Dumnezeu.

Unul dintre adevărurile de credință, pe care ni-l arată atât de des Sfânta Liturghie, este adevărul despre Sfânta Treime.

Noi mărturisim și credem într-un Dumnezeu, întreit în Persoane: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Aceasta este învățătura de seamă și proprie a creștinismului. Dar aceasta este și una dintre tainele nepătrunse de mintea omenească: Dumnezeu este Unul după fire și întreit în Persoane. Taina aceasta ne-a descoperit-o Însuși Fiul lui Dumnezeu, când a zis: „Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl, căci Eu și Tatăl una suntem" (*Ioan* 10, 30). Iar după Învierea Sa din morți, a poruncit ucenicilor, zicându-le: „Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte am poruncit vouă" (*Matei* 28, 19-20).

În Sfânta Liturghie ni se arată unitatea dumnezeirii după Ființă și însușirile deosebitoare ale Persoanelor Sfintei Treimi. Prin ea cunoaștem iubirea sau bunăvoința Tatălui, lucrarea răscumpărătoare a Fiului și împreună-lucrarea sfințitoare a Duhului Sfânt.

[575] † Vasile Coman, episcopul Oradiei, „Sfânta Treime în Liturghie", în vol. *Cuvântări liturgice*, Ed. Episcopiei Ortodoxe a Oradiei, Oradea, 1973, pp. 37-39.

Însăși locașurile noastre de închinare sunt o icoană a Sfintei Treimi: *Altarul*, despărțit prin tâmplă de sânul bisericii, închipuie pe Dumnezeu-Tatăl, Cel nevăzut și necuprins de minte. *Naosul* sau sânul bisericii închipuie pe Dumnezeu-Fiul, Care a venit în lume, luând fire asemenea nouă; iar *tinda* bisericii închipuie pe Duhul Sfânt, Care ne primește și ne ajută să intrăm și să rămânem fii ai Împărăției lui Dumnezeu.

Tatăl este primitorul celor ce vin la El. Precum tatăl din pilda fiului risipitor a primit pe fiul său rătăcit, tot așa Tatăl nostru Cel ceresc primește pe toți cei ce se întorc cu credință și cu lacrimi de pocăință la El.

Fiul este Mijlocitorul și Mântuitorul nostru. El S-a jertfit pe Sine ca să ne răscumpere din robia păcatului. Duhul Sfânt este Sfințitorul vieții. Prin ajutorul Lui ne naștem ca cetățeni ai Împărăției lui Dumnezeu.

O altă arătare a Sfintei Treimi o aflăm în lumânările care se aprind și se pun în sfeșnice. În bisericile ortodoxe întâlnim sfeșnice cu un braț, închipuind prin aceasta credința într-Un Dumnezeu. Dar pe sfânta masă din altar noi vedem și sfeșnice cu trei brațe, care reprezintă Sfânta Treime.

Precum luminile se deosebesc una de alta, deși se unesc unele cu altele și răspândesc o singură lumină nediferențiată, dând o singură strălucire neîmpărțită, tot așa mărturisim trei Persoane ale Sfintei Treimi: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Care, deși Se deosebesc, formează o singură strălucire a Dumnezeirii, Celei una și nedespărțită după Ființă.

În rugăciunile Sfintei Liturghii se mărturisește și se laudă adeseori Sfânta Treime, încât întreaga Liturghie ne apare ca un imn de laudă adus Sfintei Treimi.

Fiecare slujbă religioasă sau unitate mai mică de cereri se începe și se sfârșește cu preamărirea numelui sau a Împărăției lui Dumnezeu, Cel Unul în Ființă și întreit în Persoane.

Însăși Sfânta Liturghie se începe cu cuvintele: „Binecuvântată este Împărăția Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor". Este așadar o singură Împărăție a lui Dumnezeu, care este deopotrivă a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh. După cum tot Sfânta Liturghie ne învăță să aducem o singură mărire, cinste și închinăciune Tatălui, Fiului și Sfântului Duh.

Dar arătarea Sfintei Treimi ne apare tot mai lămurit în decursul Sfintei Liturghii. Ne aflăm, de pildă, înaintea de citirea Apostolului și a Evangheliei, când credincioșii sau corul cântă unul din imnele de laudă aduse Sfintei Treimi: „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte, miluiește-ne pe noi".

Cerurile par că ni se deschid și noi intrăm în Împărăția lui Dumnezeu, Cel întreit-Sfânt; în Împărăția lui Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, a Căruia milă este bogată și nemăsurată. Psalmistul David a zis: „Însetat-a sufletul meu către Dumnezeu Cel tare și viu" (*Psalmul* 41, 2). Iată de ce Tatăl este numit mai întâi „Dumnezeu", pentru că El este începutul și Stăpânul a toate. Fiul este numit „Tare", căci e braț al Tatălui și biruitorul morții. De aceea, Sf. Apostol Pavel spune: „Noi propovăduim pe Hristos Cel răstignit [...], puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu"

(*1 Corinteni* 1, 23-24). Iar Duhul Sfânt este numit „fără de moarte", căci El este pururea viu și făcător de viață fără de moarte.

Dar să luăm seama că, deși zicem „Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de moarte", nu continuăm prin a zice „miluiți-ne pe noi", cum ne-ar cere legile gramaticii, ci noi zicem „miluiește-ne pe noi", pentru că Unul este Dumnezeu.

Adevărul despre Sfânta Treime este atât de adânc încât numai cu mintea noastră nu-l putem cuprinde. Căci cum am putea noi să cuprindem în scoica mărginită a minții adâncul cel fără de margini al Dumnezeirii? Dacă cu ochiul nostru nu putem privi la strălucirea soarelui, care e numai o făptură a Ziditorului, atunci cum vom putea privi în lumina cea neînserată a Dumnezeirii cu mintea noastră?!

Dumnezeu însă ne-a lăsat alte puteri, cu ajutorul cărora ne putem apropia de El, Îl putem cunoaște și intra în comuniune cu El. Aceste puteri, care înalță și apropie pe om de Dumnezeu sunt: credința și iubirea.

Înainte de a face mărturisirea credinței într-Unul Dumnezeu în trei Persoane, Sfânta Liturghie trezește în noi iubirea și credința în Dumnezeu.

„Să ne iubim unii pe alții ca într-un gând să mărturisim". Așa ne îndeamnă preotul în numele lui Hristos. Iar noi răspundem că mărturisim prin credință și iubire: „Pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea Cea de o Ființă și nedespărțită".

De mai bine de o mie cinci sute de ani stă, ca un steag al credinței în Sfânta Treime, în mijlocul Liturghiei *Simbolul credinței* sau *Crezul*: Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul... Cred „într-Unul Domn Iisus Hristos, Unul-Născut din Tatăl mai înainte de toți vecii". Cred „întru Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Care de la Tatăl purcede". Aceasta reprezintă credința nezdruncinată a Bisericii, învățătura din care pornesc ca dintr-un trunchi celelalte învățături ale credinței. Această mărturisire de credință a rămas neclintită. Nici furtunile ereziilor care s-au abătut în primul mileniu în viața Bisericii, nici vântul uscățiv al raționalismului din mileniul al doilea, nu au putut despărți pe credincioși de aceste adevăruri de credință. De ce? Pentru că credincioșii au tot atât lipsă de credință, pe cât au lipsă de minte (rațiune) în viață.

Dacă, de pildă, fără de rațiune nu putem înțelege și nu ne putem da seama despre legătura dintre lucrurile și fenomenele din natură, atunci fără credință nu putem înțelege și nu putem intra în comuniune cu Dumnezeu, Care este mai presus de legile firii, și nu putem să ajungem la ținta supremă a vieții: mântuirea. Căci scris este: „Cel ce va crede se va mântui" (*Marcu* 16, 16).

Profetul Isaia descrie pe Dumnezeu într-o măreață viziune în capitolul 6 al cărții sale: „Și am văzut pe Domnul - zice profetul - șezând pe un tron foarte înalt și marginile hainei Lui umpleau tot templul. Serafimii cu șase aripi zburau împrejurul Lui, acoperindu-și fața și strigau: «Sfânt, Sfânt, Sfânt este Domnul Savaot, pline este cerul și pământul de mărirea Lui»" (*Isaia* 6, 1-3).

XII.2.5. **Predică misionară**

Despre desființarea Sâmbetei de către Hristos[576]
(La Duminica a IV-a după Sfintele Paști, a Slăbănogului)

„Nimeni deci să nu vă judece pentru mâncare sau băutură,
sau cu privire la vreo sărbătoare, sau vreo lună nouă,
sau la sâmbete, care sunt umbre celor viitoare"
(*Coloseni* 2, 16-17)

Hristos a înviat!
Iubiți credincioși,

În Evanghelia de azi, vedem că Iisus Hristos a vindecat într-o zi de sâmbătă un slăbănog care zăcea de 38 de ani. Pentru aceasta s-au supărat iudeii, căci Domnul a călcat porunca sâmbetei. De veți asculta însă cu luare aminte cele ce vom vorbi astăzi, veți înțelege luminat că serbarea sâmbetei nu este dată creștinilor, ci evreilor și totodată veți înțelege că atât Mântuitorul, cât și Sfinții Apostoli au desființat prin cuvânt și faptă serbarea Sâmbetei.

Mai întâi vom arăta că de la Adam și până la Moise, timp de 4108 ani, niciunul dintre patriarhii cei vechi nu au ținut sâmbăta ca sărbătoare. Ca să ne dăm seama de acest mare adevăr, vom apela la mărturisirile Sfintei Scripturi, prin care vom arăta că Dumnezeu, făcând pe om, nu i-a dat poruncă de la început să serbeze vreo zi, ci numai l-a așezat în grădina Edenului, adică în Rai, ca să-l lucreze și să-l păzească (cf. *Facerea* 2, 15). Apoi i-a dat prima poruncă, de a nu mânca din pomul cunoștinței binelui și răului (cf. *Facerea* 2, 17). Ba, mai mult. După ce Adam a călcat porunca lui Dumnezeu și a fost izgonit din Rai, nu a primit nicio poruncă de la Dumnezeu să serbeze vreo zi. Dimpotrivă, toată viața lui de acum devine o muncă continuă sub forma blestemului și i se dă poruncă și canon de la Dumnezeu, Care îi zice: „În sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta, până te vei întoarce în pământul din care ești luat; căci pământ ești și în pământ te vei întoarce" (*Facerea* 3, 19).

Nicio mărturie nu avem în Biblie care să ne arate că Adam, Avraam, Isaac, Iacov și ceilalți patriarhi aleși de Dumnezeu până la Moise ar fi serbat sâmbăta.

Dar poate va zice cineva că Avraam a păzit poruncile lui Dumnezeu. Da, le-a păzit cu mare sfințenie, de aceea a și fost binecuvântat de Dumnezeu să fie tată a multor neamuri. Dar nu porunca sâmbetei, ci iată care porunci a auzit Avraam: „Ieși din pământul tău, din neamul tău și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta Eu" (*Facerea* 12, 1); altă poruncă: „Iar legământul dintre Mine și

[576] Arhim. Ilie Cleopa, „Despre desființarea Sâmbetei de către Hristos", în vol. *Predici la duminicile de peste an*, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, Roman, 1996, pp. 31-41.

tine şi urmaşii tăi de după tine din neam în neam, pe care trebuie să-l păzeşti, este acesta: toţi cei de parte bărbătească ai voştri să se taie împrejur" (*Facerea* 17, 10).

Altă poruncă dată lui Avraam este aceasta: „Să nu ţi se pară grele cuvintele cele pentru prunc şi pentru roabă: toate câte-ţi va zice Sarra, ascultă glasul ei" (*Facerea* 21, 12), adică să izgonească pe roaba Agar şi fiul ei. Altădată porunceşte Dumnezeu lui Avraam: „Ia pe fiul tău, pe Isaac, pe singurul tău fiu, pe care-l iubeşti, şi du-te în pământul Moria şi adu-l acolo ardere de tot, pe un munte pe care ţi-l voi arăta Eu" (*Facerea* 22, 2).

Aşadar, după cum vedem din cele arătate până aici, niciuna dintre poruncile pe care le-a primit Avraam de la Dumnezeu nu se referă la serbarea sâmbetei. Primul loc unde se vorbeşte în Sfânta Scriptură despre Sabat, ca zi de odihnă, este la Ieşire, unde Moise vorbeşte poporului în pustie, zicând: „Iată ce a zis Domnul: «Mâine este odihnă, odihna cea sfântă în cinstea Domnului; ce trebuie copt, coaceţi, ce trebuie fiert, fierbeţi astăzi, şi ce va rămâne, lăsaţi să rămână pe a doua zi»" (*Ieşirea* 16, 23). Dacă vor zice vouă că în Decalog în porunca a patra se scrie: „Adu-ţi aminte de ziua Sâmbetei, ca să o sfinţeşti pe ea", şi prin aceasta, vor zice că sâmbăta a existat şi mai înainte de Moise ca sărbătoare şi de aceea zice: „Adu-ţi aminte", apoi să le spuneţi că evreii, când au ajuns în pustia Sin, au primit porunca cea pentru ţinerea Sâmbetei. Moise, pe Muntele Sinai, le aduce aminte de această poruncă a Sabatului, pe care o primise înainte în pustia Sin şi nicidecum că sâmbăta a fost de la Adam până la Moise.

Încă şi aceasta e bine să ţineţi minte, că sâmbăta nu s-a dat pentru toate popoarele lumii să se ţină ca sărbătoare, ci numai evreilor, ca amintire de binefacerile cele mari ale lui Dumnezeu, prin care El i-a scos din robia Egiptului. Acest adevăr îl arată Sfânta Scriptură, zicând: „Adu-ţi aminte că ai fost rob în pământul Egiptului şi Domnul Dumnezeul tău te-a scos de acolo cu mână tare şi cu braţ înalt, şi de aceea ţi-a poruncit Domnul Dumnezeul tău să păzeşti ziua odihnei şi să o ţii cu sfinţenie" (*Deuteronomul* 5, 15).

Deci celelalte neamuri nu au acest aşezământ dat lor de la Dumnezeu de a serba ziua sâmbetei. Legea Veche a fost dată pentru un timp limitat, adică până era să vină „Urmaşul, Căruia I s-a dat făgăduinţa" (*Galateni* 3, 19). Deci sâmbăta n-a fost dată ca sărbătoare tuturor neamurilor, nici pentru toate timpurile. Legea cea Veche, împreună cu Sâmbăta, au încetat de a mai fi întru totul valabile în Legea Darului. Acest adevăr îl arată Sf. Apostol Pavel, zicând: „Trecut-a umbra Legii şi Darul a venit" (cf. *Evrei* 8, 5; cf. *Coloseni* 2, 16-17); „Cele vechi au trecut, iată toate sunt noi" (*Evrei* 8, 13).

Această încetare a Legii Vechi a fost prorocită de Sfinţii Proroci. Despre aceasta spune marele Proroc Ieremia: „Iată vin zile, zice Domnul, când voi încheia cu casa lui Israel şi cu casa lui Iuda un legământ nou. Însă nu ca legământul pe care l-am încheiat cu părinţii lor în ziua când i-am luat de mână ca să-i scot din pământul Egiptului. Acel legământ ei l-au călcat, deşi Eu am rămas în legătură cu ei, zice Domnul. Dar iată legământul pe care-l voi încheia cu casa lui Israel, după zilele

acelea, zice Domnul: Voi pune Legea Mea înăuntrul lor şi pe inimile lor voi scrie şi le voi fi Dumnezeu, iar ei Îmi vor fi popor" (*Ieremia* 31, 31-33).

Să vedem acum în ce fel Iisus Hristos şi Sfinţii Apostoli au desfiinţat Sâmbăta Legii Vechi prin învăţătură şi fapte. Auzim pe Mântuitorul, zicând: „Tatăl Meu până acum lucrează; şi Eu lucrez" (*Ioan* 5, 17). Când a zis Hristos aceste cuvinte? Când „căutau iudeii să-L omoare, că dezlega sâmbăta" (*Ioan* 5, 16).

Deci, dacă Mântuitorul lucra sâmbăta, arată că şi Tatăl Său lucrează sâmbăta. Atunci care ar fi vina celor ce urmează lui Hristos, care lucrează şi nu ţin sâmbăta? Dacă cineva ne-ar învinui că lucrăm sâmbăta, să audă unii ca aceştia, că şi „iudeii căutau să-L omoare pe Iisus că dezleagă sâmbăta" (*Ioan* 5, 18). Auzim pe Mântuitorul zicând: „Dacă-mi slujeşte cineva, să-mi urmeze" (*Ioan* 12, 26). Şi dacă Tatăl şi Fiul lucrează sâmbăta, cine poate învinui pe Dumnezeu că dezleagă sâmbăta?

Cine poate să învinuiască pe creştini că urmează lui Hristos, adică dacă lucrează sâmbăta şi fac ceea ce a făcut Hristos Domnul? Câtă orbire au minţile acelea, care nu văd ce a făcut Hristos sâmbăta! Oare nu sâmbăta a vindecat Mântuitorul pe slăbănogul din Evanghelia de azi? Dar nu numai că l-a vindecat, ci l-a pus şi la lucru, poruncindu-i să-şi ia patul şi să meargă cu el la casa sa (cf. *Ioan* 5, 8-9). Vechiul Testament nu dădea voie să facă acest lucru (cf. *Ieremia* 17, 21; cf. *Neemia* 13, 15). Dar şi orbul din naştere a fost vindecat în zi de sâmbătă (cf. *Ioan* 9, 14) şi omul cu mâna uscată a fost vindecat în ziua sâmbetei (cf. *Luca* 6, 6-10; cf. *Matei* 12, 10-13; cf. *Marcu* 3, 1-5). Şi femeia cea gârbovă de 18 ani tot sâmbăta a fost vindecată de Mântuitorul (cf. *Luca* 13, 14).

Ucenicii Domnului, urmând pilda Învăţătorului lor, mergând sâmbăta prin lanurile de grâu, smulgeau spice şi le frecau în palme spre a le mânca (cf. *Marcu* 2, 23-24; cf. *Luca* 6, 1-3). Când fariseii şi cărturarii Îl învinuiau pe Iisus că nu păzeşte sâmbăta, El le răspundea că „Fiul Omului este Domn şi al sâmbetei" (*Luca* 6, 5) şi le zicea: „Sâmbăta a fost făcută pentru om, iar nu omul pentru sâmbătă" (*Marcu* 2, 27). Iată de ce marele Apostol Pavel zice: „Nimeni deci să nu vă judece pentru mâncare sau băutură, sau cu privire la vreo sărbătoare, sau lună nouă, sau la sâmbete, care sunt umbră celor viitoare, iar trupul este al lui Hristos" (*Coloseni* 2, 16-17).

Iubiţi credincioşi,

Pentru a vă încredinţa mai bine că Iisus Hristos Mântuitorul nostru şi sfinţii Săi ucenici şi Apostoli au desfiinţat sărbătoarea sâmbetei, citiţi Sfânta Scriptură în următoarele locuri: Porunca întâi, la *Matei* 12, 1-3 şi 10-18; Porunca a doua, la *1 Corinteni* 10, 14 şi *1 Ioan* 5, 21; Porunca a treia, la *Iacov* 4, 12; Porunca a cincea, la *Matei* 15, 4; 19, 18; *Marcu* 7, 10 şi *Efeseni* 6, 1-2; Porunca a şasea, la *Matei* 19, 18; *Marcu* 10, 19 şi *Romani* 13, 9; Porunca a opta, la *Matei* 19, 18; *Marcu* 10, 19 şi *Romani* 13, 9 şi Porunca a noua la *Matei* 19, 18; *Marcu* 10, 19 şi *Romani* 13, 9 şi Porunca a zecea, la *Romani* 13, 9.

Vedeți că nici într-o parte a Sfintei Evanghelii sau în vreo epistolă a Sfinților Apostoli, nu găsim lămurire sau măcar aluzie la porunca a patra, despre ziua sabatului? Acestea ne dovedesc clar că nu era obligatorie pe vremea Mântuitorului și a Sfinților Apostoli serbarea sâmbetei pentru cei ce credeau în Hristos. Iar ca să înțelegeți că duminica, ziua cea dintâi a săptămânii, a luat locul sâmbetei în Biserica creștină, să citiți în Sfânta Scriptură în aceste locuri: *Ioan* 20, 1-15 și 26, și veți vedea că Duminica, ziua întâi a săptămânii, a înviat Domnul; Duminica, a opta zi după Înviere, S-a arătat Mântuitorul Sfinților Apostoli, fiind ușile încuiate, și a fost pipăit în coastă de Toma (*Ioan* 20, 27); Duminica, în drum spre Emaus, Luca și Cleopa au călătorit cu Domnul (cf. *Luca* 24, 13-31); Duminica la Cincizecime S-a pogorât Duhul Sfânt (cf. *Leviticul* 23, 15-16; cf. *Faptele Apostolilor* 2, 1-4); Duminica frângeau Apostolii pâinea, adică se împărtășeau cu Sfintele Taine (cf. *Faptele Apostolilor* 2, 46; 20, 7-12); Duminica s-a descoperit Apocalipsa Sfântului Ioan Evanghelistul (cf. *Apocalipsa* 1, 10). În Duminici adunau creștinii ajutoare pentru sfinți, după porunca marelui Pavel (cf. *1 Corinteni* 16, 1-2).

Dar spune undeva că Dumnezeu va lăsa altă zi de sărbătoare poporului Său? Auzi ce scrie Sfânta Scriptură: „Drept aceea a lăsat Dumnezeu altă sărbătoare de odihnă poporului" (*Evrei* 4, 9; 4, 11; 8, 13; *Apocalipsa* 14, 13). Așadar în Noul Testament altă zi de odihnă este rânduită de Dumnezeu creștinilor, adică Duminica sau ziua întâi a săptămânii. După cum vedem, multă orbire sufletească era pe vremea Mântuitorului la farisei, cărturari și legiuitori, care, văzând atâtea minuni și semne care se făceau de către Mântuitorul nostru în ziua sâmbetei, nu cunoșteau că Hristos este Dumnezeu, Care le dăduse poruncă să serbeze sâmbăta în pustie și Care acum a venit să dezlege și să desființeze sâmbăta, Legea Veche, și să așeze altă zi de sărbătoare neamului omenesc care va crede în El. Această orbire și întunecare sufletească o au toți sectarii, care, nevrând a ține ca zi de odihnă Duminica, ziua în care a înviat Domnul, se țin de umbră și defaimă Harul Noului Așezământ.

Iubiți credincioși,

În cele ce urmează, vom arăta și mai luminat cele despre sâmbătă și despre rătăcirea celor ce țin de sâmbăta Legii Vechi, care a fost umbră și închipuire a Legii Harului. Acest adevăr îl arată marele Apostol Pavel când zice: „Nimeni deci să nu vă judece pentru mâncare sau băutură, sau cu privire la vreo sărbătoare sau lună nouă, sau la sâmbete, care sunt umbra celor viitoare, iar trupul este al lui Hristos" (*Coloseni* 2, 16-17).

Iată ce doresc să vă spun în această privință. Cuvântul *sabat, sâmbătă,* din evreiește, înseamnă *odihnă.* După ieșirea din Egipt, Dumnezeu a poruncit evreilor să prăznuiască ziua aceasta ca zi de amintire despre ziua a șaptea în care Dumnezeu S-a odihnit de faptele Sale după zidirea lumii (cf. *Facerea* 2, 2-3; cf. *Ieșirea* 35, 2-3)

și îndeosebi pentru a le aminti evreilor despre izbăvirea lor din robia Egiptenilor (cf. *Deuteronomul* 5, 13-15).

Noi, creștinii, asemenea prăznuim ziua a șaptea din săptămână, însă nu sâmbăta cea veche, evreiască, ci pe cea nouă, creștină, adică ziua Învierii, când s-a săvârșit înnoirea neamului omenesc. „Dacă este cineva în Hristos, este făptură nouă" (*2 Corinteni* 5, 17; *Galateni* 6, 15); „Că a Lui făptură suntem, zidiți în Hristos Iisus spre fapte bune" (*Efeseni* 2, 10). Prăznuim nu sâmbăta, ci Duminica, pentru că în această zi am fost izbăviți, nu din robia egipteană, în care nici noi, nici părinții noștri nu au fost vreodată; ci dintr-o robie generală și mult mai grea, din robia diavolului, de care scăpăm, după cum ne învață Sfântul Apostol Petru, prin Învierea lui Iisus Hristos (cf. *1 Petru* 3, 21).

În ziua aceasta și nu sâmbăta sau în altă zi, Hristos „a surpat prin moartea Sa pe cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul, și a izbăvit pe acei pe care frica morții îi ținea în robie toată viața" (*Evrei* 2, 14-15). În ziua aceasta și nu în alta, Hristos S-a sculat „pentru îndreptarea noastră" (*Romani* 4, 25). „Iar dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este credința voastră, sunteți încă în păcatele voastre" (*1 Corinteni* 15, 17).

Iată pentru ce noi creștinii prăznuim ziua Învierii, ca zi a noii zidiri a omului, ca zi a izbăvirii noastre și a întregii noi lumi din robia diavolului, de păcate, de blestem și de moartea cea duhovnicească. Dar poate vor zice unii sectanți că „a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o pentru că într-însa S-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care le-a făcut și le-a pus în rânduială" (*Facerea* 2, 2-3). Dar în acest loc al Sfintei Scripturi nu ne spune că Dumnezeu a poruncit oamenilor să cinstească sâmbăta. Se spune că Dumnezeu S-a odihnit în ziua a șaptea de faptele Sale, adică El a încetat a zidi. Că El a binecuvântat și a zidit ziua aceasta pentru a aminti oamenilor de sfârșitul creației și atât.

În Rai, pentru oameni, toate zilele erau la fel, toate zile de fericire, fiind totodată zile de muncă pentru a lucra și a păzi grădina Edenului (cf. *Facerea* 2, 15). Iar după căderea în păcat a primilor oameni și aruncarea lor din Rai, ei trebuiau, ca pedeapsă, să lucreze și să se hrănească cu necazuri „în toate zilele vieții" lor (cf. *Facerea* 3, 17), prin urmare și în ziua sâmbetei. Și, într-adevăr, din Sfânta Scriptură nicăieri nu se vede că strămoșii noștri: Noe, Avraam, Isaac, Iacov și alții, ar fi prăznuit ziua sâmbetei.

Numai pe timpul lui Moise, după ieșirea evreilor din Egipt, Dumnezeu dă evreilor, în pustie, pentru prima dată, poruncă despre sâmbătă (cf. *Ieșirea* 16, 23-26). Și aceasta pentru ca evreii, fiind întotdeauna nemulțumiți, să-și amintească și să mulțumească în ziua aceasta lui Dumnezeu, Care i-a scos din robia egiptenilor (cf. *Deuteronomul* 5, 12-15).

Dacă scrie în Sfânta Scriptură că Dumnezeu zice prin Moise: „Adu-ți aminte de ziua odihnei" (*Ieșirea* 20, 8), să nu creadă cineva că serbarea sâmbetei a fost de la începutul lumii. Nu, cu adevărat. Ci de această poruncă le aduce aminte pe Sinai, că porunca Sâmbetei a fost dată puțin mai înainte evreilor în pustiul Sin, când erau

tot sub conducerea lui Moise (cf. *Ieșirea* 16, 23-30) și le-a repetat pe Muntele Sinai porunca pe care le-o dăduse mai înainte, în pustiul Sin, cum am arătat mai sus. De aceea a zis Dumnezeu: „Adu-ți aminte!".

Trebuie să înțelegem că evreii erau obligați să prăznuiască sâmbăta. Altfel, ei cădeau sub blestemul legii (cf. *Deuteronomul* 27). Noi creștinii nu mai suntem sub lege, ci sub Harul lui Hristos, Care ne-a răscumpărat din acest blestem (cf. *Romani* 6, 14). Sfântul Apostol Pavel învață că „Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii, făcându-Se pentru noi blestem" (*Galateni* 3, 13). Ce este legea? Pentru călcările de poruncă s-a adus legea, până când era să vină Sămânța căreia i s-a dat făgăduința. Pentru aceea ne-a fost nouă legea învățătoare spre Hristos, ca din credința în Hristos Iisus să ne îndreptăm. Iar dacă a venit credința, nu mai suntem sub Învățător, căci pe toți, fii ai lui Dumnezeu ne-a făcut, prin credința în Iisus Hristos (cf. *Galateni* 3, 19-26). „Domnul a desființat vrăjmășia în Trupul Său, legea poruncilor și învățăturile ei" (*Efeseni* 2, 15).

De ar zice cineva că sâmbăta este numită lege veșnică și legătură veșnică (cf. *Ieșirea* 31, 16-17) și de aceea trebuie a se ține ca sărbătoare veșnică, unul ca acela să știe că Dumnezeu, fiind Creator și Legiuitor, poate să strice nu numai toate legile Sale, ci și legăturile Sale, deși a spus că le dă până în veac (cf. *1 Regi* 2, 30). Legătura nu este un contract între om și Dumnezeu. Căci contractează ceva numai cei egali între ei. Legătura este manifestarea milei lui Dumnezeu și a bunei Sale voințe către om. Iar făgăduințele, legile, legăturile, poruncile, așezămintele Sale, Dumnezeu le poate schimba sau chiar nimici cu totul, dacă oamenii nu sunt vrednici de ele. Așa de pildă: „Legătură veșnică" au fost numite jertfele și alte așezăminte din Vechiul Testament (cf. *Leviticul* 7, 30; cf. *Ieșirea* 21, 6; 40, 15); dar în Noul Testament, toate sunt înlăturate.

N-a fost legătură mai mare decât legătura prin tăierea împrejur, aceasta fiind superioară sâmbetei, nu numai după timp, fiind mai veche, ci și după însemnătate. Însuși Mântuitorul a spus că ea este mai importantă decât sâmbăta: „Moise - zice Domnul Hristos - v-a dat tăierea împrejur, nu că este de la Moise, ci de la părinți, și sâmbăta tăiați împrejur pe om. Dacă omul primește tăierea împrejur sâmbăta, ca să nu strice legea lui Moise, vă mâniați pe Mine că am făcut sâmbăta un om întreg sănătos?" (*Ioan* 7, 22-23).

Astfel, pentru tăierea împrejur se calcă sâmbăta. Și ea, de asemenea, se numește „legătură veșnică". Călcătorii ei se condamnau la moarte: „Veți tăia împrejur - a spus Dumnezeu încă lui Avraam - marginea trupului vostru și va fi semn de legătură între Mine și voi [...]. Și va fi legătura Mea peste trupul vostru întru legătură veșnică. Și partea bărbătească ce nu-și va tăia împrejur marginea trupului său în ziua a opta, pierde-se-va sufletul acela din poporul său, pentru că a călcat legământul Meu" (*Facerea* 17, 11-13).

Și, iată, această „legătură veșnică" despre tăierea împrejur, ce a fost mai mare decât sâmbăta, este înlăturată de Sfinții Apostoli la sinodul lor, când creștinii dintre iudei au început să le ceară creștinilor dintre păgâni ca dânșii să păzească tăierea

împrejur și legea lui Moise. Apostolii, adunându-se împreună, au hotărât, zicând: „Pentru că părutu-s-a Duhului Sfânt și nouă, să nu vi se pună nicio greutate în plus afară de cele ce sunt necesare: să vă feriți de cele jertfite idolilor și de sânge și de (animale) sugrumate și de desfrâu, de care păzindu-vă, bine veți face" (*Faptele Apostolilor* 15, 28-29). Prin această hotărâre, Sfinții Apostoli au înlăturat nu numai tăierea împrejur, care era mai mare decât sâmbăta, ci și toată legea ceremonială a lui Moise, cu sărbătorile, lunile noi, sâmbetele și altele ale ei (cf. *Coloseni* 2, 16-17; *Galateni* 5, 6; 6, 15).

De va cugeta cineva la cuvintele lui Hristos, Care a zis: „Să nu socotiți că am venit să stric Legea și prorocii, nu am venit să stric, ci să împlinesc" (*Matei* 5, 17), va înțelege că El a ținut și sâmbăta. La aceasta trebuie să știm că Iisus Hristos a ținut sâmbăta, pentru că era iudeu după trup și trebuia să se supună legii ceremoniale a lui Moise până la înlăturarea acestei legi; până la încheierea cu oamenii a Legăturii noi din Sângele Lui (cf. *Luca* 22, 20), adică până la vremea suferințelor Lui și a strălucitei Sale Învieri, când a venit sfârșitul Vechiului Testament, prezis încă de marele Proroc Ieremia (cf. *Ieremia* 31, 31-32).

Atunci Hristos a stricat legea poruncilor cu dogmele Sale (cf. *Efeseni* 4, 15). Pe temeiul că Hristos a ținut sâmbăta, nu putem susține că și creștinii trebuie să o cinstească. Hristos, ca iudeu, prăznuia sărbătorile evreiești. Hristos, ca iudeu, a primit tăierea împrejur; sectanții însă nu se taie împrejur. Pentru ce și până când a cinstit Hristos sâmbăta, s-a lămurit mai sus.

Din textele aduse din Sfânta Scriptură nu se vede că și creștinii sunt datori să prăznuiască ziua sâmbetei. În ele se vorbește despre faptul că Hristos a învățat pe evrei de obicei sâmbăta în sinagogile lor, și atât. Învăța însă sâmbăta, fiindcă atunci se adunau evreii în sinagogile lor pentru rugăciuni și Hristos putea să aibă ascultători.

Poate cineva ar zice că Hristos spunea ucenicilor Săi: „Rugați-vă ca să nu fie fuga voastră iarna, nici sâmbăta" (*Matei* 24, 20) și că prin aceasta Hristos ar fi arătat sfințenia sâmbetei. Trebuie să înțelegem că aceste cuvinte ale Domnului nu obligă deloc pe creștini să prăznuiască sâmbăta. Altfel, ar trebui să cinstim și să serbăm și iarna. Cuvintele acestea arată numai apropiata dărâmare a Ierusalimului și greutatea pe care puteau s-o îndure ucenicii lui Hristos - dacă această dărâmare s-ar întâmpla iarna pe neașteptate, când ei ar fi putut să moară de frig pe drumuri curând, până la patimile și învierea lui Hristos, când încă nu era pe deplin înlăturată sâmbăta cea veche și în vremea când era greu să fugi din Ierusalim, pentru că sâmbăta porțile orașului se închideau.

Iată, deci, de unde se vede că Hristos a înlăturat sâmbăta. Căci Legea lui Moise a avut „umbra bunătăților viitoare, iar nu însuși chipul lucrurilor" (*Evrei* 10, 1). Pentru aceasta Hristos-Mesia, venind și îndeplinind toată Legea (cf. *Matei* 5, 17) și poruncile Vechiului Testament (cf. *Ioan* 15, 10), El Însuși a completat unele dintre ele și pe altele le-a schimbat. În general, a înlăturat legea poruncilor prin învățătura Sa (*Efeseni* 2, 15), iar sâmbăta cu totul a înlăturat-o prin cuvânt și prin fapte. Așa, de

pildă, El Însuşi a călcat-o, vindecând sâmbăta bolnavii şi pe cel cu mâna uscată (cf. *Matei* 12, 10-13), pe slăbănogul din Evanghelia de astăzi (*Ioan* 5, 5-16) şi pe orbul din naştere, făcând sâmbăta pentru el tină (cf. *Ioan* 9, 1-16).

Toate acestea erau oprite de Legea Veche să se facă sâmbăta (cf. *Ieşirea* 20, 10-13; *Numerii* 16, 32-36). Călcând sâmbăta, Hristos impunea şi altora să o calce. Vindecând pe slăbănogul sâmbăta, Iisus îi spunea: „Scoală-te, ia-ţi patul tău şi umblă. Şi îndată s-a făcut sănătos omul, şi-a luat patul şi umbla şi era acea zi sâmbăta" (*Ioan* 5, 8-9).

Sâmbăta evreiască este numită de Sfântul Apostol Pavel „umbră", adică ceva ce nu înseamnă nimic, fără niciun folos, deoarece cuvântul „umbră", în Sfânta Scriptură, când se vorbeşte despre Vechiul Testament, înseamnă ceea ce e destinat spre înlăturare (cf. *Evrei* 10-1, 4-5, 13).

Iubiţi credincioşi,

Întrucât unii dintre creştini s-au rupt de Biserica lui Hristos şi cinstesc sabatul Legii vechi, în loc de Duminică, ziua Învierii lui Hristos, am căutat să vă explic la Evanghelia de astăzi ce însemnătate a avut sabatul iudaic, cât a fost de respectat, când şi de ce a fost schimbat cu ziua Duminicii de Însuşi Hristos şi Sfinţii Săi Apostoli.

Noi, fiii Bisericii Ortodoxe, dacă vrem să ne mântuim, suntem datori să ascultăm de ea. Să împlinim cu sfinţenie poruncile Domnului din Sfânta Evanghelie şi să nu urmăm sfaturile credincioşilor răzvrătiţi, care s-au lepădat de Biserică, de sfânta Duminică, de bucuria Învierii, de preoţi, de cruce şi de sfintele icoane şi cinstesc sâmbăta ca zi de odihnă. Să rămânem în casa Domnului şi în mântuitoarea bucurie a Învierii lui Hristos. Căci mai mare este ziua Învierii decât ziua odihnei.

Aici în Biserică se află lacul Vitezda, adică Taina Botezului prin care ne facem fii ai lui Dumnezeu după har, nou născuţi. Aici se află apa cea tămăduitoare de boli, adică Taina Spovedaniei, a pocăinţei cu lacrimi, prin care ne vindecăm sufletul de rănile păcatelor. Aici se săvârşeşte Taina Sfântului Maslu, prin care mulţi bolnavi se vindecă şi se uşurează. Să nu spunem „că nu avem om" să ne arunce în apa aceea tămăduitoare. Preoţii Bisericii sunt cei ce ne botează, ne dezleagă de păcate, se roagă pentru mântuirea noastră şi ne conduc pe calea mântuirii.

Să cinstim cu vrednicie, cu rugăciuni şi fapte bune sfânta zi a Duminicii, ca să auzim şi noi cuvântul cel mântuitor al lui Hristos: „Iată că te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai greşeşti, ca să nu-ţi fie ţie ceva mai rău" (*Ioan* 5, 14). Amin!

XII.3. PANEGIRICE

XII.3.1. *La Buna Vestire*[577]

Iubiţi credincioşi,

O cântare bisericească ne vorbeşte despre Maica Domnului ca fiind „Taina cea din veac ascunsă şi de îngeri neştiută". Ea a fost aceea care ne-a revelat o taină prin însăşi taina ei. Pentru că Maica Domnului este asemenea unui iceberg, adică acelui munte de gheaţă desprins din perete şi plutind pe apa oceanului. Cea mai mare parte din volumul său se află sub apă, deci nu se poate vedea. Doar vârful, poate o treime sau doar un sfert, stă deasupra apei şi îl putem vedea. Aşa este şi fiinţa Maica Domnului. Cea mai mare parte a ei este taină, o taină de nepătruns. Partea de deasupra ni s-a revelat, în special sărbătoarea de astăzi, iar evenimentul pe care îl sărbătorim astăzi ni s-a descoperit doar prin Sf. Evanghelist Luca. După tradiţie, Sfântul Luca a cunoscut-o pe Maica Domnului, el, care era pictor, i-a făcut şi o icoană şi de la ea a aflat ceea ce a consemnat în Evanghelia care îi poartă numele. Adică acest moment de taină, pe care noi îl numim *Bunavestire*. Şi anume Sfânta Fecioară, care era o anonimă, tânără la vreo 16-17 ani, se afla singură în locuinţa ei din Nazaret. Şi deodată a apărut în faţa ei un înger, care a salutat-o: „Bucură-te ceea ce eşti plină de dar, Domnul este cu Tine, binecuvântată eşti tu între femei!" (*Luca* 1, 28).

Întâi a fost surpriza, surpriza ei de a vedea că înainte îi apare un înger. Ştia cum apare un înger şi ce este un înger, din cultura ei pe care o avea, pentru că de copil a fost crescută la Templu, unde era şi şcoală şi unde se învăţa carte. Aşadar Maica Domnului cunoştea bine Sfânta Scriptură pe care noi o numim a Vechiului Testament, şi cunoştea şi despre existenţa îngerilor. Deci era o ştiutoare de carte şi aşa se face că atunci când Iisus a apărut să propovăduiască, fariseii se întrebau de unde ştie ăsta atâtea lucruri, el care nu a fost la şcoală?!

Ei bine, trebuie să înţelegem că învăţase carte chiar de la Maica Lui! Aşa cum - Dumnezeu ierte-mi comparaţia – eu am învăţat să scriu şi să citesc de la mama mea, care nu avea, de altfel, decât două clase primare. Şi înainte de a merge la şcoală, ca să-mi satisfac curiozitatea, în timp ce mama ţesea pânză, eu mă duceam la ea cu un caiet şi îi ziceam: „Mămico, scrie-mi aici o literă!". Şi ea scria A. Şi după ce învăţam A, scria pe B, apoi pe C şi aşa mai departe, până am învăţat alfabetul şi m-am deprins să-l citesc singur.

Ei bine, aşa L-a învăţat Maica Domnului şi pe Iisus, Care nu a făcut nicio şcoală, dar care ştia carte. Pentru că datorită ştiinţei de carte cunoştea toată Scriptura Vechiului Testament, de când era încă de 12 ani, de uimea pe cărturarii din Templu

[577] † Bartolomeu Anania, „La Bunavestire", transcriere după înregistrare audio: www.crestinortodox.ro/predici-audio-mp3/i-p-s-bartolomeu-anania/ips-bartolomeu-predica-bunavestire.

- aşa cum ştim din Sfânta Scriptură. Ei bine, Maica Domnului a fost aceea care L-a educat pe Fiul ei, în locuinţa din Nazaret, timp de 30 de ani, în care timp Fiul ei a fost un anonim. După aceea a ieşit la propovăduire în lume, iar Maica Domnului, ca şi până atunci, a rămas în umbră. Apare doar din când în când, în relatările Sfintei Evanghelii, pentru că toată scena este plină de fiinţa şi activitatea Fiului ei, Mântuitorul Iisus Hristos. El i-a dat negreşit cinstirea cuvenită, dar despre aceasta avem puţine relatări. Dar trebuie să ne aducem aminte că fiind pe cruce şi în faţa crucii găsindu-se, printre alţii, Sf. Evanghelist Ioan, precum şi Maica Domnului, îndurerată fără îndoială, El de pe cruce i-a spus ucenicului său: „Iată mama ta!" (*Ioan* 19, 27). Adică: „Ai grijă de ea!".

Iar mamei Sale i-a spus: „Iată fiul tău!" (*Ioan* 19, 26). Adică: „Iată pe cel ce mă va înlocui pe Mine în purtarea de grijă". Şi ne spune Sfântul Evanghelist că din clipa aceea Evanghelistul Ioan a luat-o pe Maica Domnului în grija lui, sub ocrotirea lui, în întreţinerea lui. Iată deci că, fiind pe cruce, Iisus nu Şi-a uitat mama, ci a avut grijă de viitorul ei şi a dat-o în grija celui mai apropiat şi iubit ucenic al său, care într-adevăr a îngrijit-o până la moarte.

Iubiţii mei,

Maica Domnului niciodată nu a ieşit înainte ca să se laude cu Fiul ei, chiar şi atunci când erau cunoscute minunile Lui şi se întrevedea în El urmaşul lui Ioan Botezătorul şi apoi Fiul lui Dumnezeu. Nu a ieşit în faţă nici măcar cât a făcut-o Mama Gracchilor. Cunoaştem din istoria romanilor, strămoşii noştri, că exista în Roma o matroană, o doamnă din nobilime, care avea doi băieţei. Şi se găsea într-o societate, la o adunare solemnă, în care toate doamnele nobile din Roma au venit încărcate de bijuterii. Şi numai ea nu avea nimic. Şi i-au spus ei: „Dar cum tu, care eşti o nobilă şi ai bijuterii, cum de nu ai venit cu ele aici?". Şi ea i-a arătat pe cei doi copii ai ei şi le spune: „Iată, aceştia sunt podoabele mele, ei sunt bijuteriile mele!". A rămas în istorie supranumită *Mama Gracchilor*. Fiii ei au ajuns mai târziu consuli, oameni politici de vază în Roma.

Ei bine, Maica Domnului, nici atât nu a făcut. Nu a spus: „Eu sunt maica Lui!". Nu s-a lăudat, a rămas în umbră, a rămas în anonimat, întru smerenia ei. Nu vedeţi momentele pe care le relatează Sf. Evanghelist Luca şi care s-au citit astăzi din Evanghelie? Maica Domnului stă singură în camera ei, îi apare un înger şi primul lucru e surpriza. Iar îngerul i se pleacă şi o salută. În Evanghelie se spune că i s-a închinat. Înţelesul acestui cuvânt, închinare, în acest context din Sfânta Evanghelie, înseamnă *o salutare însoţită de un gest reverenţios*. O salutare solemnă, nu aşa un simplu *bună ziua*. O salutare solemnă însoţită de un gest reverenţios şi de o plecăciune din cap şi din mână. Şi îi spune: „Bucură-te, ceea ce eşti plină de har, Domnul este cu tine. Binecuvântată eşti tu între femei!" (*Luca* 1, 28). Şi ea rămâne foarte mirată, întrebându-se: „Oare ce să fie această închinare, această salutare ceremonioasă din

partea unui înger?" (cf. *Luca* 1, 29). Şi rămâne nedumerită. La care el îi dă de veste că ea va naşte Fiu şi acesta se va chema Fiul lui Dumnezeu celui viu. Iar ea rămâne în cumpănă şi spune: „Cum o să nasc de vreme ce eu nu ştiu de bărbat?" (cf. *Luca* 1, 34).

Ea era doar logodită cu Bătrânul Iosif, dar nu era căsătorită, iar la vremea aceea doar căsătoria era sfântă, logodnicii nu „trăiau împreună" (intim - n.n.). Şi atunci spune: „Bine, bine, dar cum o să nasc, cum o să zămislesc dacă eu nu ştiu de bărbat?". La care îngerul răspunde: „Duhul Sfânt Se va pogorî peste tine şi puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceea şi Sfântul Care Se va naşte din tine Fiul lui Dumnezeu Se va chema" (*Luca* 1, 35).

Aceasta era peste puterea ei de înţelegere. Va spune mai târziu imnograful în imnul acatist: „Înţelegerea cea neînţeleasă căutând Fecioara să o înţeleagă...". Şi noi ne căznim să înţelegem această taină, dar ceea ce este taină nu se explică, ci se crede. Taina niciodată nu este un obiect ştiinţific care să cadă sub lupa noastră, a curiozităţii noastre. O taină o crezi sau nu o crezi! Repet, nu se explică, ci se crede!

Aceasta era taina Maicii Domnului! Aceasta era partea aceea a icebergului care nu se vede, dar care există! De aceea, totdeauna o privim pe Maica Domnului ca pe o taină care este cunoscută doar parţial, dar tocmai pentru că este taină credem în ea, prin puterea credinţei pe care ne-a insuflat-o şi Fiul ei: „Cel ce va crede se va mântui, iar cel ce nu va crede se va osândi" (*Marcu* 16, 16). Nu se poate o definiţie mai scurtă a atitudinii noastre faţă de mărturia şi adevărul lui Iisus Hristos!

De aceea, dragii mei, Maica Domnului - repet - nu s-a lăudat cu Fiul ei, ci a rămas în umbră.

Avem un moment foarte emoţionant, însă peste 30 de ani, când Iisus a ieşit pentru prima dată la lume, după ce rămăsese anonim, crescut doar de Maica Sa în Nazaretul Galileei.

Şi iată că vine momentul când sunt invitaţi la o nuntă, la nişte rude sau cunoscuţi de-ai lor, oameni săraci, pescari de pe malul lacului Ghenizaret, regiunea în care se găsea şi Nazaretul. Şi s-au dus. Şi, ca la orice nuntă, este mâncare multă şi băutură din belşug. Nu-i nevoie ca oamenii să se îmbete, dar neapărat să se simtă bine la o masă de nuntă.

Şi deodată Maica Domnului observă că oamenii aceia, săraci fiind, nu mai aveau vin să pună pe masă, deşi masa nu se isprăvise, de mâncat încă mai era. Şi atunci se pleacă spre Fiul ei şi Îi atrage atenţia: „Nu mai au vin!" (*Ioan* 2, 3). Şi s-a uitat în ochii Lui fără să-I ceară nimic. Iar Fiul ei a înţeles-o din ochi şi a chemat slujitorii să vină să-I aducă nişte vase mari de lut, pline cu apă. Iar El a binecuvântat apa, aceasta s-a prefăcut în vin, vinul a fost aşezat pe masă şi nunta a continuat, spre uimirea naşului, care a spus: „Eu ştiu că de obicei la o nuntă se pune întâi vinul bun şi apoi, când nuntaşii se ameţesc sau poate se îmbată, aduc vinul cel mai prost, pentru că omul la beţie bea ce i se pune înainte, nu mai alege. Dar voi - spune naşul - aţi pus la început vinul cel mai prost şi acum aţi adus pe cel mai bun" (*Ioan* 2, 10).

Vinul, apa prefăcută în vin de Iisus Hristos, întrecea în calitate orice fel de băutură lumească pentru că era rezultatul unei binecuvântări duhovniceşti. Dar

El a făcut-o la intervenţia Maicii Sale. Nu vinul interesa, ci ea a apărat demnitatea acestor oameni nevoiaşi, care se găseau în situaţia de a nu mai avea ce să pună pe masa de nuntă şi să se facă de vorba satului, de râsul lumii, să-i arate cu degetul: Uite măi – cum zice vorba poporului –, ne-au chemat la nuntă şi nu au avut ce să ne pună pe masă! Puţin vin au avut, în loc să fie belşug!

Aşadar, Maica Domnului nu a apărat băutura, ci a apărat demnitatea unor oameni săraci, demnitate care nu trebuia rănită prin sărăcia lor. Iată deci intervenţia şi mijlocirea Maicii Domnului. De aceea şi noi o considerăm mijlocitoare pe lângă Dumnezeu. Ea pururea se roagă pentru noi şi a spus cineva de curând: „Maica Domnului este supărată pentru că ei nu îi mai cere nimeni nimic". Ne îndreptăm rugăciunile către Dumnezeu-Tatăl, către Fiul Lui, către Duhul Sfânt, dar pe ea de obicei o uităm, aşa cum *nu* o uită rugăciunile Bisericii noastre, pentru că orice imnuri închinate Sfintei Treimi se termină cu o rugăciune către Născătoarea de Dumnezeu.

Dar noi deseori o uităm! De aceea, este bine să ne aducem aminte de ea, pentru că, în schimb, ea nu ne uită şi pururea se roagă pentru noi, fiind mijlocitoare, aşa cum mijlocitoare s-a dovedit a fi şi la nunta din Cana Galileei.

Repet, nouă nu ne rămâne să o explicăm – ea fiind taină prin excelenţă –, dar rămâne să o cinstim, să o supracinstim şi să ne rugăm cel puţin cum o fac eu acum. Şi voi încerca să o fac în clipa de faţă şi la sfârşitul acestui cuvânt, prin prima parte din Acatistul Maicii Domnului:

„Bucură-te, prin care răsare bucuria;
Bucură-te, prin care piere blestemul;
Bucură-te, chemarea lui Adam celui căzut;
Bucură-te, izbăvirea lacrimilor Evei;
Bucură-te, înălţime, întru care anevoie se suie gândurile omeneşti;
Bucură-te, adâncime, care nu te poţi lesne vedea nici cu ochii îngereşti;
Bucură-te, că eşti scaun împăratului;
Bucură-te, că porţi pe Cel ce pe toate le poartă;
Bucură-te, steaua, care arăţi Soarele;
Bucură-te, pântecele dumnezeieştii întrupări;
Bucură-te, cea prin care se înnoieşte făptura;
Bucură-te, cea prin care prunc se face Ziditorul;
Bucură-te, Maică, pururea Fecioară!" Amin!

XII.3.2. *La Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavriil*[578]

Sărbătorile, în general, şi cele creştine, în special, au un rost bine determinat. Ele n-au izvorât numai din nevoie de a stabili o zi de odihnă, ci din trebuinţa de a

[578] Pr. Ioan Bunea, „Cinstirea Sfinţilor Îngeri", în vol. *Cuvânt de învăţătură la Duminici şi Sărbători*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului şi Clujului, Cluj-Napoca, 1983, pp. 347-350.

comemora un lucru sau un eveniment. Întrebarea care ne-o punem noi, creştinii, este următoarea: Ce comemorează o sărbătoare creştină? Momentele vieţii Mântuitorului, ale istoriei Bisericii creştine, chiar ale universului întreg, ale Sfintei Fecioare Maria şi ale tuturor sfinţilor de peste an. Sărbătoarea de la 8 noiembrie nu este închinată unei făpturi văzute, ci fiinţelor nevăzute, Sfinţilor Îngeri. Cinstirea sfinţilor îngeri se face în fiecare săptămână, în ziua de luni, dar în chip deosebit în ziua de 8 noiembrie, sărbătoare cunoscută sub numele: Soborul mai-marilor Voievozi Mihail şi Gavril şi al tuturor puterilor cereşti celor fără de trupuri. Este un prilej nimerit de a arăta învăţătura Bisericii în privinţa îngerilor, cu deosebire a cinstirii lor.

Creaţiunea cuprinde două părţi distincte: lumea nevăzută şi lumea văzută. Între creaturi, primul loc îl ocupă lumea nevăzută sau îngerii.

Cuvântul înger este grecesc (*anghelos*) şi are înţelesul de sol, vestitor, crainic adică vestitor al voii lui Dumnezeu. În înţeles larg, sunt numiţi îngeri şi anumiţi oameni, întrucât aceştia au chemarea de a aduce anumite mesaje din partea lui Dumnezeu şi de a le împărtăşi oamenilor. Astfel sunt numiţi îngeri: profeţii, apostolii, preoţii, Sf. Ioan Botezătorul şi Mântuitorul, pe care Profetul Maleahi îl numeşte „Îngerul legământului" (3, 1). În înţeles restrâns, propriu, prin îngeri înţelegem fiinţe spirituale, reale şi personale, inferioare lui Dumnezeu, dar superioare omului şi create cu o menire special.

Îngerii au fost creaţi înaintea lumii văzute. Dumnezeu i-a creat din nimic, numai prin cugetarea Sa, „ca pe nişte lăudători ai slavei Sale", cum se exprimă Mărturisirea Ortodoxă. Cartea Facerii nu vorbeşte expres despre creaţia îngerilor, dar exprimă totuşi acest adevăr prin cele dintâi cuvinte ale ei: „La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul" (*Facerea* 1, 1). Prin „cer" înţelegem pe locuitorii cerului, adică pe îngeri, fiindcă cerul material a fost creat în ziua a doua a creaţiunii. Că au fost creaţi de Dumnezeu înaintea tuturor celorlalte făpturi, rezultă din cartea lui Iov: „Ştii tu cine a hotărât măsurile pământului [...], atunci când stelele dimineţii cântau laolaltă şi toţi îngerii lui Dumnezeu Mă sărbătoreau" (*Iov* 38, 5, 7)

Îngerii sunt duhuri, fiinţe fără trup, mult inferioare lui Dumnezeu, superioare omului, dar mărginite şi nemuritoare. „Îngerii oare nu sunt toţi duhuri slujitoare, trimişi ca să slujească, pentru cei ce vor fi moştenitorii mântuirii?", se întreabă Sfântul Apostol Pavel (*Evrei* 1, 14). Ei sunt înzestraţi cu raţiune şi cu voinţă. Despre ei se spune că văd faţa lui Dumnezeu, că preaslăvesc pe Dumnezeu, că se bucură de întoarcerea păcătoşilor (*Luca* 15, 10), doresc să cunoască tainele mântuirii (*1 Petru* 1, 12) etc. Fiind superiori omului, îngerii sunt „tari în virtute" (*Psalmul* 102, 21), precum şi în alte privinţe. „Ce este omul că-ţi aminteşti de el? Sau fiul omului că-l cercetezi pe el? Micşoratu-l-ai cu puţin faţă de îngeri" (*Psalmul* 8, 4-5). Fiind fără trup, deci în opoziţie cu oamenii, îngerii sunt fără sex, n-au trebuinţă de mâncare şi băutură, nici nu se căsătoresc. „La Înviere (oamenii) nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sunt ca îngerii lui Dumnezeu în cer" (*Matei* 22, 30).

În Sfânta Scriptură se vorbeşte uneori despre arătări de îngeri. Deşi sunt nevăzuţi, cu învoirea lui Dumnezeu, ei se pot arăta oamenilor, pot îmbrăca formă

omenească (aşa-numitele anghelofanii), spre a-şi îndeplini mai cu efect slujba lor. De aici nu rezultă că ei ar avea trupuri, ci numai că pot îmbrăca formă perceptibilă simţurilor, cum o face şi Dumnezeu când Se arată oamenilor.

Deşi spirite, îngerii sunt fiinţe mărginite, deci nu se poate vorbi de omniprezenţa lor. Ei nu pot fi într-un moment decât într-un singur loc, nu pretutindeni. Singur Dumnezeu este omniprezent.

Îngerii au fost creaţi de Dumnezeu buni şi înzestraţi cu libertate morală, în virtutea căreia puteau înainta în perfecţiune şi se puteau bucura de fericire deplină şi veşnică. O parte dintre ei s-au folosit bine de această libertate şi au dobândit de la Dumnezeu privilegiul de a nu mai putea greşi niciodată, pe când alţii s-au răzvrătit împotriva lui Dumnezeu, de aceea au căzut din starea originară de perfecţiune şi fericire, fiind pedepsiţi, alungaţi din cer şi prefăcuţi în duhuri rele sau diavoli.

Îngerii buni sunt organe ale Providenţei divine, având de îndeplinit un singur lucru: „să laude pe Dumnezeu şi să slujească voinţei lui Dumnezeu", cum nimerit se exprimă Sf. Ioan Damaschin. Ei aduc la cunoştinţa oamenilor voia lui Dumnezeu, slujesc în iconomia mântuirii (*Evrei* 1, 14). Îndeamnă pe credincioşi spre ce este bine, îi fereşte de rău şi duc rugăciunile lor înaintea lui Dumnezeu. În scopul acesta, Biserica ne povăţuieşte să ne rugăm lui Iisus Hristos-Dumnezeu astfel: „Înconjoară-ne pe noi cu sfinţii Tăi îngeri, ca prin mijlocirea lor fiind păziţi şi povăţuiţi, să ajungem la unitatea credinţei şi la cunoştinţa slavei Tale neapropiate"[579]. În temeiul Sfintei Scripturi, Biserica, la fel, ne învaţă că fiecare dintre noi are îngerul său păzitor. Ne-o spune Mântuitorul în următoarele cuvinte: „Vedeţi să nu dispreţuiţi pe vreunul din aceşti mici, căci zic vouă: Că îngerii lor, în ceruri, pururea văd faţa Tatălui Meu, care este în ceruri" (*Matei* 18, 10). Fiecare credincios are un înger păzitor pe care-l primeşte odată cu Taina Sfântului Botez, „ca să-l izbăvească pe el de toată bântuiala potrivnicului". Îngerul păzitor al vieţii ne însoţeşte oricând şi oriunde. Tobie a fost ajutat şi izbăvit de Îngerul Rafail în drumul ce l-a făcut în Media. Pe când Sfinţii Apostoli erau închişi în temniţa din Ierusalim, „un înger al Domnului, în timpul nopţii, a deschis uşile temniţei şi scoţându-i le-a zis: Mergeţi şi stând, grăiţi poporului în templu toate cuvintele vieţii acesteia. Şi auzind au intrat de dimineaţă în templu şi învăţau" (*Faptele Apostolilor* 5, 19-21). La fel, Sfântul Petru a fost scos din închisoare în chip minunat prin intervenţia unui înger, fapt pe care însuşi îl mărturiseşte prin cuvintele: „Acum ştiu cu adevărat că Domnul a trimis pe îngerul Său şi m-a scos din mâna lui Irod" (*Faptele Apostolilor* 12, 11). Îngerii ocrotesc de asemenea noroadele, ţinuturile, comunităţile creştine (cf. *1 Corinteni* 11, 10). Astfel, în *Apocalipsa* Sfântului Ioan se spune: „Cele şapte stele sunt îngerii celor şapte Biserici" (1, 20). Profetul Daniel vorbeşte în cartea sa de îngerul păzitor al poporului ales şi în acelaşi timp povesteşte şi de îngerul păzitor al altor popoare (*Daniel* 10).

[579] Rugăciunea *Cel ce în toată vremea...*, în *Ceaslov*, tipărit cu binecuvântarea PF Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001, p. 34.

Îngerii buni sunt trimişi în lume cu misiuni deosebite. Astfel, un înger al Domnului se arată lu Avraam şi-l opreşte de a jertfi pe fiul său Isaac (cf. *Facerea* 22, 11); doi îngeri se arată lui Lot, spre a-l feri de primejdii, descoperind cele ce vor urma (cf. *Facerea* 19, 1 ş.u.); lui Zaharia, Arhanghelul Gavriil îi vesteşte naşterea Înaintemergătorului şi Botezătorului Ioan; tot Arhanghelul Gavriil a adus Fecioarei Maria vestea cea mântuitoare a întrupării lui Hristos (cf. *Luca* 1, 26-38). La naştere, a vestit Bătrânului Iosif să nu părăsească pe Fecioara Maria, căci ea a zămislit prin puterea Duhului Sfânt; când Irod căuta să omoare pe Pruncul Iisus, tot Arhanghelul Gavriil a vestit în vis pe Iosif să plece în Egipt spre a-l scăpa de urgia tiranului ucigător de oameni şi de copii nevinovaţi, iar după moartea lui Irod, îi spune să se înapoieze în ţara sa (cf. *Matei* 2, 13-23). După ispitire, în pustie, îngerii au venit la Iisus, şi-L slujeau (*Matei* 4, 11). În grădina Ghetsimani, „un înger din cer s-a arătat Lui şi-L întărea" (*Luca* 22, 43). La Înviere şi Înălţare, îngerii sunt prezenţi (cf. *Ioan* 20, 12; *Faptele Apostolilor* 1, 11).

Îngerul bun stă lângă noi câtă vreme suntem curaţi cu inima şi plinim voia cea sfântă a lui Dumnezeu cu fapta. Când ne împotrivim Legii celei Sfinte, locul îngerului păzitor îl ia un alt înger, căzut, rău, diavolul. Îngerii răi sunt mulţi la număr şi poartă diferite numiri: demoni, draci, duhuri rele, duhuri necurate, iar căpetenia lor se numeşte Satana, Belzebul, Veliar. Dintru început, diavolul a fost „ucigător de oameni" (*Ioan* 8, 14), ispitind simţurile şi strecurând în suflete, prin tot felul de înşelătorii, idei ce zămislesc răul. El săvârşeşte o lucrare de nimicire a vieţii morale, este duşmanul mântuirii noastre, după cum rezultă limpede din Parabola neghinelor, citită la Utrenia sărbătorii (cf. *Matei* 13, 24-30), în care Însuşi Mântuitorul spune că cel care a semănat neghina este diavolul, făcând neroditoare multe seminţe. De altfel, însăşi Întruparea a avut ca scop „stricarea lucrurilor diavolului" (*1 Ioan* 3, 8).

Ogorul sufletului nostru e năpădit adeseori de neghină. Sămânţa neghinei e aruncată de diavolul, care vânează pe fiecare credincios, îndemnându-l la tot felul de păcate şi fărădelegi: „Potrivnicul vostru, diavolul umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită" (*1 Petru* 5, 8). Voinţa creştinului trebuie să fie tare în faţa asaltului pe care îl dă diavolul asupra lui, cu momeli şi făgăduieli deşarte. Chiar după ce a ieşit biruitor asupra păcatului, trebuie să fie mereu treaz ca soldatul în bivuacul din faţa duşmanului: „Supuneţi-vă lui Dumnezeu, staţi împotriva diavolului şi el va fugi de la voi" (*Iacov* 4, 7).

Creştinul autentic are întotdeauna sufletul treaz şi-şi îndreaptă cugetul spre îngerul cel bun, care-l fereşte de întinările patimilor. Spre a fi sub oblăduirea lui, are grijă să nu se laude decât cu mărturia conştiinţei sale că a umblat „în sfinţenie şi curăţenie dumnezeiască" (*2 Corinteni* 1, 12). Cu acest crez, creştinul cinsteşte pe toţi sfinţii, inclusiv pe îngeri. Sfinţenia lor este harică, câştigată prin colaborare cu harul. Ei fac parte din Biserica triumfătoare pe care o slujesc, sunt solitari către Dumnezeu şi se roagă pentru noi. Ei mijlocesc „prin iubire, pentru iubire între Dumnezeu şi noi"[580].

[580] *Dogmatica. Manual*, vol. II, p. 767.

Alături de cinstirea sfinților și icoanelor, Sinodul al VII-lea Ecumenic a stabilit și recunoscut formal venerarea sfinților îngeri și invocarea lor ca mijlocitori ai izbăvirii noastre. De aceea, pe drumul desăvârșirii noastre creștinești avem imperioasa datorie să-i asociem vrerilor noastre spre bine, chemându-i în ajutor. O facem prin ectenia diferitelor slujbe, cu precădere la Sfânta Liturghie, în care cere: „Înger pașnic, credincios, îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre". Îndeosebi, la sărbătoarea căpeteniilor îngerești Mihail și Gavriil, să-i rugăm așa cum ne învață Biserica: „Mai-marilor Voievozi ai lui Dumnezeu, slujitori ai dumnezeieștii salve, căpeteniile îngerilor și povățuitorii oamenilor, cele de folos cereți nouă și mare milă, ca cei ce sunteți mai-mari Voievozi ai celor fără de trup" (*Condacul* sărbătorii).

XII.3.3. *Sf. Ioan Botezătorul, cel smerit, delicat și îndatoritor*[581]
(Cuvânt la Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul, 29 august)

Iubiți credincioși,

Sfârșitul pământesc al semenilor lasă posterității posibilitatea feluritelor aprecieri, obiective sau subiective, încercându-se, în general, a li se evidenția trăsătura dominantă. Astfel, se spune despre cineva că a fost bun sau rău, blând sau aspru, drept sau nedrept ș.a., după anumite fapte, cuvinte sau gesturi. De multe ori se întâmplă însă că aprecierile sunt grăbite, superficiale, chiar potrivnice realității. Nici sfinții nu scapă simțului critic al confraților pământeni, simț ce se acutizează, parcă, odată cu îmbătrânirea firii umane...

Când se vorbește, bunăoară, despre Sf. Ioan Botezătorul (a cărui Tăiere a Capului pomenim), celor predispuși la aprecieri pripite li se poate întâmpla să creadă că evangheliștii văd în el doar un personaj aspru, dur și neiertător. Un sfânt cu fața încruntată și mâna ridicată amenințător asupra oricărui păcătos ce i-ar ieși în cale. Căci, spun aceștia, nu poate fi altfel cineva care strigă conaționalilor: „Pui de vipere!" și „Iată securea stă la rădăcina pomilor!" (*Matei* 3, 7, 10). Sau care, în ipostaza justițiarului intransigent, cu o mână ridicată, tună și fulgeră asupra păcătosului de Irod Antipa: „Nu-ți este îngăduit să ții de nevastă pe soția fratelui tău!" (*Marcu* 6, 18). Și astfel de exemple ale „durității" Înaintemergătorului s-ar mai putea găsi. Este greșeala în care au căzut și unii regizori de filme ale vieții lui Iisus, în care Ioan Botezătorul apare doar ca un personaj pus pe strigăte, tunete și fulgere, asupra a tot ce mișcă-n juru-i. Desigur, Sfântul Ioan, cel numit *înger* în profeția lui Maleahi (3, 1) – de aceea în icoană el este închipuit cu aripi –, n-avea cum să tolereze ipocrizia fariseilor și nici concubinajul din palatul regal. Totuși, care este de

[581] Pr. Vasile GORDON, „Sf. Ioan Botezătorul, cel smerit, delicat și îndatoritor", în vol. *Mergând, învățați...*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006, pp. 447-452.

fapt nota dominantă a personalității sale? Poate *un înger* să fie stăpânit de duritate, asprime, intransigență? Să încercăm să aflăm împreună răspunsul, cercetând mai atent Noul Testament.

Evangheliștii, chiar în puținele amănunte pe care le surprind, ne prezintă un Ioan Botezătorul nebănuit la prima vedere de mai-puțin cunoscătorii textelor sfinte. În câteva versete, pe deplin grăitoare, sfântul ne apare *smerit, sfios, simplu, delicat, gingaș, plin de tandrețe, afabil, îndatoritor, bun* și *afectuos*, purtătorul unei mari și discrete iubiri. Să exemplificăm. *Smerit* și *sfios*: Îi zice Mântuitorului Iisus Hristos înainte de Botez: „Eu am trebuință să fiu botezat de Tine și Tu vii la mine?" (*Matei* 3, 14); *simplu* și *discret* în traiul zilnic: „Avea îmbrăcămintea lui din păr de cămilă și o încingătoare de piele, iar hrana lui era lăcuste și miere sălbatică" (*Matei* 3, 4); *îndatoritor, afabil, bun-sfetnic*: „Și mulțimile îl întrebau zicând: Ce să facem? Răspunzând Ioan le zicea: Cel ce are două haine să dea celui ce nu are și cel ce are bucate, asemenea; iar vameșilor le-a zis: Nu faceți nimic mai mult peste ce vă este rânduit! Iar ostașilor: Să nu asupriți pe nimeni și să fiți mulțumiți cu solda voastră!" (*Luca* 3, 10-14); *nereceptiv la intrigi, delicat și gingaș*: „Rabi, îi zic unii dintre ucenici, iată Acela (Iisus, n.n.) despre Care tu ai mărturisit, botează și toți se duc la El" (*Ioan* 3, 26). Cum răspunde la această provocare? Cu o delicatețe dezarmantă, în care se cuprind, deodată, *gingășia, duioșenia* și *smerenia*: „Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă și ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui. Deci această bucurie a mea s-a împlinit. Acela trebuie să crească, iar eu să mă micșorez!" (*Ioan* 3, 29-30).

Drept-măritori creștini,

După ce am parcurs aceste mărturii, ne mai apare Ioan Botezătorul aspru, dur și neiertător? Sau, dimpotrivă, bun, delicat, îndatoritor, afabil? Cu certitudine, oricine va vrea să fie obiectiv se va opri la aceste din urmă însușiri, la care se adaugă și celelalte pomenite mai sus: smerit, discret, gingaș, afabil, simplu ș.a. Totodată, învățăm din această analiză să nu ne grăbim niciodată să catalogăm pe cineva înainte de a-i privi cu atenție însușirile. Căci zice înțeleptul Sirah: „Mai înainte de a cerceta, nu huli; cunoaște întâi și apoi dojenește" (*Înțelepciunea lui Isus Sirah* 11, 7).

Incontestabilele calități ale Sfântului Ioan aveau să-l impresioneze chiar și pe învârtoșatul, necioplitul, opacul Irod, căci ne zice Sf. Marcu Evanghelistul: „Irod [...] îl ocrotea. Și ascultându-l, multe făcea și cu dragoste îl asculta" (6, 20). Cum va fi decurs dialogul dintre marele profet și nefericitul rege? Suntem îndreptățiți să bănuim că Ioan îi va fi vorbit cu asprime, pe bună dreptate, dar și cu *milă* și *compasiune*, sperând - de ce nu? - în îndreptarea păcătosului. Altfel, Irod cum l-ar fi ascultat „cu dragoste"? Parcă-l vedem pe rege făcând ochi mari, ca de copil rușinat, prins în flagrant de un învățător aspru, dar drept și bun totodată. Un Irod ascultând docil, dar și fascinat, atât cât îi permitea slaba-i pricepere, sărmanul.

În realitate, „asprul" Botezător n-a fost decât un *miel-înaintemergător* al Mielului Hristos, pe care îl vedem în cele din urmă aşezându-se supus în genunchi, în faţa călăului tocmit de Irodiada, plecându-şi tăcut capul spre tăiere... Prevestire limpede a supunerii şi jertfei Mântuitorului, Care Se va lăsa răstignit, „ca un Miel spre junghiere", cum profeţise Isaia Prorocul (53, 7), nu doar neprotestând, ci rugându-Se chiar pentru călăi: „Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac!" (*Luca* 23, 34). Iar acum, iconografic, Sfântul Ioan ni se înfăţişează senin lângă tronul Împăratului Hristos, de cealaltă parte fiind Preasfânta Fecioară Maria, în preafrumoasa icoană ce se cheamă *Deisis* (în traducere, *rugăciune*), stând smerit şi sfios în straiele-i simplităţii cunoscute şi rugându-se neîncetat pentru noi.

Iubiţi ascultători,

Pentru întregirea imaginii Botezătorului şi Înaintemergătorului Domnului, la mărturiile din Evanghelii socotim potrivit să adăugăm şi pe cea a istoricului iudeu Iosif Flaviu (cca 37-95), care, în lucrarea sa *Antichităţi iudaice*, notează la un moment dat următoarele: „Ioan a fost un om bun, care le-a cerut iudeilor să practice virtutea, să fie drepţi unii cu alţii şi pioşi faţă de Dumnezeu, prin intermediul botezului"[582].

Sfinte Ioane, cel smerit, bun, sfios, îndatoritor, discret, tandru, delicat şi milos, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi! Amin!

XII.3.4. *La Sfinţii Trei Ierarhi, Vasile, Grigorie şi Ioan*[583]

Iubiţi credincioşi,

Ziua de 30 ianuarie a fiecărui an este dată de referinţă pentru învăţământul teologic. În primul rând, este una dintre marile sărbători ale Ortodoxiei, de înaltă trăire spirituală, iar în al doilea rând, Sfinţii Trei Ierarhi au devenit - din anul 1936 - protectori ai instituţiilor de învăţământ teologic ortodox din întreaga lume, prin hotărârea luată la Atena de primul Congres al profesorilor de Teologie. În viaţa lor, în cultura şi ştiinţa, dar mai ales în credinţa lor, teologii de pretutindeni, profesori şi studenţi, caută mereu resurse de trăire a vieţii creştine autentice şi a credinţei celei adevărate. Sfântul Grigorie Teologul este simbolul ştiinţei teologice, Sfântul Vasile cel Mare este simbolul energiei şi al acţiunii oferite în slujba oamenilor, iar Sfântul Ioan Gură de Aur este simbol al râvnei apostolice prin cuvânt şi faptă, pentru

582 IOSIF FLAVIU, *Antichităţi iudaice*, XVIII, V, 2, în vol. FLAVIUS JOSEPHUS, *Antichităţi iudaice*, vol. II, trad. I. Acsan, Ed. Hasefer, Bucureşti, 2001, p. 454.

583 Autor: Pr. Nicuşor BELDIMAN.

îndreptarea vieţii credincioşilor, după învăţătura Mântuitorului Hristos. Opera lor este vastă, iar activitatea lor a cuprins mai toate domeniile şi aspectele vieţii: social, cultural, pastoral-misionar, dar au strălucit prin contribuţia lor în formarea învăţăturii teologice celei adevărate şi păstrarea ei în faţa celor ce o atacau din toate părţile. Izvoare vii de credinţă, de neasemuită gândire teologică, de minunată tâlcuire a cuvântului lui Dumnezeu şi de înaltă trăire creştină a duhului evanghelic, ei au fost numiţi cu înţelepciune de Biserica Ortodoxă: „Mari dascăli ai lumii şi Ierarhi". La cei Trei Ierarhi, teologia este în acord cu viaţa şi viaţa în acord cu teologia, arătându-ne prin aceasta că teologia adevărată înseamnă viaţă.

Drept-măritori creştini,

Sfinţii Trei Ierarhi au devenit mari dascăli ai lumii pentru că *au ştiut să îmbine sfânta credinţă cu o cultură solidă, misiunea Bisericii cu pastoraţia Bisericii şi mai ales ştiinţa cu sfinţenia.* Dacă despre Sfântul Apostol Pavel s-a spus, pe drept cuvânt, că este fereastra prin care păgânii L-au cunoscut pe Hristos, şi s-au convertit la creştinism, despre Sfinţii Trei Ierarhi se poate spune că sunt ca trei ferestre prin care creştinătatea a privit spre Hristos şi a primit lumina de la El. Ei sunt o călăuză pentru toţi creştinii dar mai ales pentru noi, ca teologi, ei sunt învăţătorii noştri în ceea ce priveşte modul lor de a se pregăti, de a fi păstori, mari teologi şi mari misionari. Deşi diferiţi după darurile Sfântului Duh Care au lucrat în fiinţa lor, cei Trei Ierarhi au trăit, în virtutea unităţii Duhului, în deplină unitate, slujind Teologia Cuvântului şi Biserica cea Una. În viaţa lor se observă foarte clar cum diversitatea şi complexitatea dăruită lor şi nouă de către Dumnezeu converg spre unitate, exprimând în chip analogic Sfânta Treime. Analizând activitatea lor în ansamblu, observăm că întreaga lor existenţă a gravitat în jurul relaţiei cu Dumnezeu, aşadar în *spaţiul teologic*.

Sfinţii Trei Ierarhi sunt cunoscuţi în primul rând drept *mari teologi şi părinţi ai Bisericii*. Teologia, din punct de vedere etimologic, se traduce ca *vorbire cu şi despre Dumnezeu*, iar din viaţa Sfinţilor Trei Ierarhi vedem că au făcut şi una, şi alta, aşadar apelativul de Teolog se atribuie în mod firesc fiecăruia. Teologia pentru ei a devenit viaţă în sensul propriu al cuvântului, întreaga lor viaţă, care se cunoaşte foarte bine, slujind lui Dumnezeu şi semenilor. Recunoscându-L pe Dumnezeu ca Împărat al veacurilor, Treimea de arhierei care se bucură astăzi împreună cu noi, a reuşit, prin credinţă, înţelepciune, răbdare, smerenie, dragoste de adevăr, asceză şi rugăciune, să depăşească timpul istoric, gustând şi hrănindu-se încă din viaţa aceasta din lumina cea atotcuprinzătoare a Împărăţiei. Se poate ivi însă, în mod firesc, întrebarea: Cum este posibil lucrul acesta? Ei bine, cei trei ierarhi nu au înţeles eshatologia, adică doctrina referitoare la sfârşitul lumii, ca ultim capitol al învăţăturii de credinţă, ca ceea ce va fi, ci au văzut doctrina şi viaţa Bisericii tocmai în dimensiunea lor eshatologică, ca ceea ce este în prezent. În acest fel, teologia devine viaţă sublimă, autentică, deoarece această pregustare a Împărăţiei

lui Dumnezeu ține trează dorința mereu reînnoită după o împlinire mult mai profundă, desăvârșită, care va avea loc în viața de apoi.

Înzestrați cu calități alese, instruiți la cele mai înalte școli ale timpului, așadar potriviți pentru demnități și faimă, cei trei Sfinți au renunțat foarte ușor la toate acestea și au primit jugul lui Hristos, cel plin de greutăți și suferințe, având conștiința împăcată că și-au ales calea cea bună. Niciunul dintre ei nu râvnea la onorurile unor scaune episcopale, niciunul nu aspira la favoruri imperiale, niciunul nu avea interese personale și ambiții de măsurat cu ale altora. Fiecare dintre ei se simțea mult mai bine în fericita liniște a unei chilii de mănăstire, potrivită meditației, rugăciunii și studiului. Contrar voinței însă, au ajuns episcopi în cetăți importante, dar aceasta pentru că se distinseseră întâi în slujba preoțească. Activitatea lor preoțească a fost atât de bogată și de rodnică, încât părea să echivaleze ea singură cu o slujire episcopală. Când demnitatea episcopală a extins câmpul și mijloacele lucrului lor, ei au făcut adevărate minuni pastorale cu marile lor calități sufletești și cu îndoit zel și devotament pentru credincioși.

Teologia asumată ca viață conduce la sfințenie, adică la armonizarea existenței personale cu voia lui Dumnezeu, la asemănarea cu Dumnezeu după har. Acesta este și motivul pentru care cei trei mari Ierarhi sunt prăznuiți astăzi ca Sfinți, ca modele de viețuire creștină autentică. De ce sunt prăznuiți împreună? Pentru că același Duh al unității Care i-a condus în viață îi unește și acum, iar lucrul acesta ni se descoperă în arătarea minunată a Sfinților Trei Ierarhi către Episcopul Ioan al Evhaitelor, care la sfârșitul secolului al XI-lea le-a rânduit prăznuirea comună. Sfinții Trei Ierarhi, pe fondul disputelor iscate între teologi cu privire la întâietatea și prăznuirea lor, îi spun Episcopului Ioan: „Nu este între noi unul întâi și altul al doilea, și de vei chema pe unul, vin și ceilalți doi. [...] Împreunează-ne într-o singură zi și ne prăznuiește cu bună cuviință".

Ei au avut multe lucruri în comun, dar ceea ce dorim să mai subliniem este *dragostea lor față de Sfânta Scriptură*. Nici nu știi care este mai biblic, care-i mai iubitor de Scriptură, care este mai adânc tâlcuitor al ei, pentru că sfinții se completează reciproc. Se știe că Sfântul Ioan Gură de Aur a fost mare tâlcuitor al Sfintei Scripturi. Cunoaștem că Sfântul Vasile cel Mare a scris comentarii la Hexaemeron și la Psalmi, dar n-a ajuns să comenteze Scriptura atât de adânc cum a făcut-o Sfântul Grigorie Teologul, atunci când a vorbit despre Persoanele Sfintei Treimi. Ei nu pot fi citiți separat, ci împreună, și reprezintă un simbol pentru întreaga comuniune a Sfinților în Ortodoxie.

Ortodoxia nu preferă un sfânt părinte pe care să-l absolutizeze, cum s-a întâmplat în alte părți, ci Ortodoxia se bazează pe consensul părinților Bisericii, *consensus patrum* și pe *communio sanctorum*, consensul părinților și comuniunea sfinților. Consensul părinților, *consensus patrum*, este baza teologiei dogmatice, liturgice misionar ortodoxe, iar *communio sanctorum*, comuniunea sfinților, este baza vieții creștine.

Sfinții Părinții, când începeau să tâlcuiască Scriptura, invocau harul Duhului Sfânt, Duhul Adevărului, așadar nu orice duh... Adică ei cereau ca Duhul Sfânt să locuiască în ei, ca împreună cu Duhul să gândească în Adevăr. Sfinții Trei Ierarhi,

când au interpretat Scriptura, au interpretat-o în același Duh Sfânt cu care Prorocii și Apostolii au scris-o. De aceea, această Treime de Arhierei ne îndrumă cu multă dragoste să cercetăm Scriptura, iar în acest sens Sfântul Ioan Hrisostom spune: „În ele (adică în Scripturi), veți găsi totdeauna lecții bune. Dacă vi se întâmplă vreun necaz, recurgeți la ele ca la o farmacie de remedii. Vi s-a întâmplat o pierdere de bani, moartea este la ușa voastră, pierdeți pe vreunul dintre ai voștri? Aruncați privirea asupra acestor dumnezeiești formulare, pătrundeți-vă de ele, rețineți-le bine. *Necunoașterea Sfintei Scripturi naște toate relele*. A le ignora înseamnă a merge fără arme la război; înseamnă a fi lipsit de apărare. *Necunoașterea Sfintei Scripturi naște toate relele*". Asemenea Psalmistului David, Sfântul Vasile considera Cuvântul scripturistic mai dulce decât mierea în gura sa. Chiar comentariul la *Psalmul 1* începe cu afirmația: „Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și folositoare (*1 Timotei* 3, 16), fiind scrisă de Duhul Sfânt, pentru ca oamenii să găsească în ea – întocmai ca într-un spital sufletesc, la care pot veni cu toții – doctoria potrivită fiecăruia"; iar Sfântul Grigorie de-Dumnezeu-Cuvântătorul vorbește în termeni înălțători despre hrănirea sufletului prin Cuvântul dumnezeiesc, arătând că „ne împărtășim în chip euharistic cu Cuvântul din Scripturi, sfărâmat în chip tainic", și tot el spune despre Hexaemeronul prietenului său, Sfântul Vasile cel Mare: „Când citesc Hexaemeronul lui Vasile și îl pătrund cu mintea, mă unesc cu Creatorul".

Pentru a ilustra profunzimea cu care acești sfinți au tâlcuit Scriptura, vom încerca să ne împărtășim puțin din folosul duhovnicesc al operelor lor, nădăjduind în același timp la o hrănire ulterioară mai abundentă. În lucrarea *Despre Botez*, arhiepiscopul Cezareei Capadociei răspunde în finalul cuvântării unor întrebări, iar o întrebare, pe care o considerăm că ar fi și în sufletele noastre, este aceasta: „Este neapărat dator să moară păcatului și să vieze lui Dumnezeu oricine este botezat cu Botezul Domnului nostru Iisus Hristos?". Răspunsul Sfântului Vasile este imperativ: „Așadar, dacă ați înviat împreună cu Hristos, căutați cele de sus, unde Se află Hristos, șezând de-a dreapta lui Dumnezeu. Cugetați cele de sus, nu cele de pe pământ. Căci voi ați murit și viața voastră este ascunsă cu Hristos întru Dumnezeu. Negreșit, ne-am învoit să urmăm în toate lui Hristos, deci să viem lui Dumnezeu în întregime, împlinind peste tot cele spuse de Apostol", apoi citează îndemnul Sfântului Apostol Pavel: „Vă îndemn, deci, fraților, pentru îndurările lui Dumnezeu, să înfățișați trupurile voastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu, ca închinarea voastră cea duhovnicească" (*Romani* 12, 1). Iată scopul nostru, al celor botezați: să viem lui Dumnezeu în întregime și să ne înfățișăm trupurile noastre ca pe o jertfă vie, sfântă, bineplăcută lui Dumnezeu!

Iubiți credincioși,

În omiliile sale, Sfântul Ioan Gură de Aur, ne prezintă o tâlcuire la Apostolul ce se citește la Taina Nunții, din această omilie selectând și noi un fragment deosebit

de sugestiv: „Când a zis Pavel: Bărbați iubiți pe femeile voastre (*Efeseni* 5, 25) nu s-a oprit la aceasta, ci ne-a dat și măsura dragostei: După cum și Hristos a iubit Biserica! Și spune-mi, cât a iubit-o Hristos? Încât s-a dat pe Sine pentru ea. Așa că dacă trebuie să mori pentru soția ta, să nu mai stai la tocmeală. Căci dacă Stăpânul [tău] așa a iubit pe roabă, că S-a dat pe Sine pentru ea, cu cât mai mult trebuie să o iubești la fel pe cea împreună roabă cu tine. Dar să vedem dacă nu cumva frumusețea soției sau virtutea sufletului a fermecat pe bărbat? Aceasta nu o putem spune. Cum că a fost urâtă, ascultă următoarele: după ce a zis «S-a dat pentru ea», a adăugat: «ca pe ea s-o sfințească, curățind-o cu baia apei în cuvânt». Și a arătat că înainte a fost murdară și pătată, dar nu de o murdărie obișnuită, ci de cea mai grozavă necurățire - era plină de grăsime, de fum, de sânge și de tot felul de pete. Cu toate acestea, nu s-a dezgustat de urâțenia ei, ba i-a vindecat rănile, i-a schimbat chipul, i-a dres neajunsurile. Acestuia urmează-I și tu, chiar dacă soția ta ar greși cu mii de păcate în fața ta, uită-le pe toate, iartă tot; chiar dacă are o fire rea, îndreptează-o cu dulceață și bunătate, după cum și Hristos Biserica". Doar așa familia creștină Îl va avea pe Hristos, iar o veche pictură din catacombe înfățișând Taina Nuntii, ni-L reprezintă pe Hristos în mijlocul mirilor, cu mâinile pe creștetul fiecăruia dintre ei, El binecuvântându-i și unindu-i. Prin iubire curată și sfântă Îl primește familia creștină pe Dumnezeu. Îl primește în sufletul ei, așa cum și Sfinții Trei Ierarhi L-au primit pe Mântuitorul în inimile și preocupările lor.

Într-unul dintre poemele sale, Sfântul Grigorie exprimă ce înseamnă pentru el viața cea dorită: „Din ziua în care am renunțat la cele lumești ca să-mi consacru sufletul contemplării cerești, când Înțelepciunea Supremă m-a îndepărtat de cele trecătoare, din acea zi ochii mei au fost orbiți de lumina Treimii a Cărei strălucire depășește tot ce poate concepe mintea omului [...]. Din ziua aceea am murit față de lume și lumea a murit față de mine și aștept să fiu acolo unde este Treimea mea în toată strălucirea splendorii Sale".

Frați creștini,

Noi știm că, atunci când îi cinstim pe sfinți, nu trăim doar un moment de comemorare sau un simplu memorial, un fel de aducere aminte pioasă, psihologică, ci pomenirea sfinților este una pnevmatologică, în Duhul Sfânt, și anume în rugăciune. De aceea, în aceste momente de rugăciune, de sărbătoare a sfinților, dar implicit și de sărbătoare a noastră, am căutat răspunsurile sfinților la câteva întrebări pe care le considerăm de folos pentru mântuire. Sfinții lui Dumnezeu sunt aproape de noi, ei sunt prietenii noștri, ei așteaptă întrebările, meditațiile noastre și mai ales rugăciunile noastre. În Sfinții Trei Ierarhi s-au împlinit cuvintele Sfântului Apostol Petru: „De vorbește cineva, cuvintele să fie ca ale lui Dumnezeu; dacă slujește cineva, slujba lui să fie ca din puterea pe care o dă Dumnezeu, pentru ca întru toate să se mărească Dumnezeu prin Iisus Hristos" (*1 Petru* 4, 11). Marele merit

al Sfinților Trei Ierarhi este că, îndreptând cugetarea teologică către Dumnezeu Cel transcendent, nevăzut, necuprins, neajuns, L-au vestit și arătat pe Dumnezeu Cel imanent: Prieten, Frate, Aproapele și Mântuitorul nostru în Iisus Hristos și prin aceasta au așezat teologia în slujba vieții și preoția în slujirea oamenilor. Felul în care Sfinții Trei Ierarhi au îmbinat înălțimea învățăturilor cu smerita viețuire, operele lor de geniu și implicarea lor în problemele Bisericii îi fac pe ei modele desăvârșite și demne de urmat pentru întreaga lume.

Să rugăm pe această Treime de Ierarhi să ne ajute prin rugăciunile lor să găsim răspuns la întrebările sincere ale sufletelor noastre, să ne ajute să-L vedem pe Hristos prezent nu numai în icoană, nu numai pe masa Sfântului Altar, în potir, ci și în paginile Sfintei Scripturi, și să înțelegem și taina fratelui nostru, adică pe Hristos prezent în fiecare om și mai ales în omul care-și pune nădejdea în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, Treimea cea de o Ființă și nedespărțită. Amin!

XII.3.5. *La pomenirea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, Izvorâtorul de Mir*[584]

„Pentru cuvintele buzelor Tale, eu am păzit căi aspre" (*Psalmul* 16, 4)

Iubiți credincioși,

Minunat lucru este să privim cu luare aminte viața și faptele sfinților mucenici, dar și mai minunat este să le urmăm credința, pe cât este îngăduit de Dumnezeu să ne asemănăm lor și astfel să ne încredințăm de strălucirea biruinței lor. Trecerea timpului nu a urzit uitarea faptelor minunate pe care le-au săvârșit sfinții mucenici, nici nu a împiedicat strălucirea credinței lor, ci mai mult i-a cinstit cu mii și mii de laude pe care credincioșii n-au încetat să le împletească cu evlavie ca pe o cinstită cunună până astăzi. Fericite sunt însă și mâinile care împletesc podoabă sfinților din florile sufletului, ale credincioșilor care împodobesc astăzi Biserica. De aceea suntem și noi aici, să împletim nu numai cuvinte frumoase, pentru că lesne este a lăuda pe cel vrednic de cinstire, ci să împletim în viața noastră faptele și bunele doriri ale muceniciei. „Da, știu și eu - zice Sfântul Ioan Gură de Aur -, nu-i timp de prigoană, dar timp de mucenicie este! Nu-i timp de lupte mucenicești, dar timp de cununi este! Nu te prigonesc oamenii, dar te prigonesc demonii [...]. Nu vezi cărbuni aprinși înaintea ta, ci vezi aprinsă văpaia poftei"[585].

Noi îi pomenim pe sfinți și ne rugăm lor, dar bucuria sfinților este să privească cu cinste la viața noastră, după cuvintele Sfântului Apostol Pavel care spune:

[584] Autor: Pr. Adrian Ivan.

[585] Sf. Ioan Gură de Aur, „Cuvânt de laudă la Sfântul Mucenic Varlaam", în vol. *Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2002, p. 488.

„Atunci noi trăim, când voi staţi tari în Domnul" (*1 Tesaloniceni* 3, 8). Cu atât mai mult, să fim cu luare aminte la glasul învăţăturii astăzi, când săvârşim pomenirea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie Izvorâtorul de Mir. El este unul dintre mucenicii care au suferit moarte martirică în veacul de cumplită suferinţă şi prigoană a Bisericii, atunci când Biserica se năştea dintre neamuri, a suferit durerile naşterii noastre în Dumnezeu, după cuvântul Apostolului: „O, copiii mei, pentru care sufăr iarăşi durerile naşterii, până ce Hristos va lua chip în voi!" (*Galateni* 4, 19).

Dreptmăritori creştini,

Sfântul Dimitrie s-a născut în jurul anului 280, ca fiu al voievodului cetăţii Tesalonicului pe timpul împăraţilor Diocleţian şi Maximian Galeriu (284-311), unii dintre cei mari sângeroşi împăraţi şi persecutori ai creştinilor. S-a născut într-o familie nobilă, se pare de neam sârbesc. Părinţii lui erau iubitori de cultură şi de adevăr, dar mai presus de toate, iubitori de Dumnezeu. Auzind vestirea Evangheliei în cetatea în care însuşi Apostolul neamurilor predicase, părinţii Sfântului Dimitrie s-au făcut degrabă creştini, umplând viaţa lor cu mireasma adevăratei înţelepciuni şi virtuţi. În toate erau străluciţi: în răbdare, în iubirea de săraci, în buna chivernisire a cetăţii, dar cel mai strălucit lucru l-au săvârşit prin buna creştere a fiului lor, Dimitrie.

Pe tânărul Dimitrie l-au botezat în ascuns de frica prigonitorilor, după cum în ascuns erau şi ei creştini şi tăinuiau toată facerea de bine către cei săraci. Faptul că se tăinuiau pe ei înşişi fiind creştini să nu îl înţelegem în chip lumesc, ci mai întâi ca iconomie pentru cele ce aveau să se întâmple cu fiul lor. Asemenea şi Iosif cel drept şi temător de Dumnezeu, auzind despre Irod că începuse a ucide pruncii şi, urmând poruncii lui Dumnezeu, degrabă a luat pe Pruncul Ce S-a născut şi pe mama Lui şi au fugit în Egipt (*Matei* 2, 13). Nu este fuga celui fricos sau necredincios, ci a celui care împlineşte iconomia lui Dumnezeu. Altfel, cum ar fi deprins Sfântul Mare Mucenic Dimitrie toată virtutea şi mai ales curajul mărturisirii că este creştin, prin care a dobândit cununa cea neveştejită a muceniciei, dacă nu ar fi văzut curajul acesta în viaţa şi credinţa părinţilor lui? Cei mai viteji ostaşi sunt aceia care nu numai sunt mânaţi de propria lor vitejie, ci aceia care văd în luptă pe însuşi împăratul lor, de la care primesc îmbărbătare şi iscusinţă în luptă. Asemenea lor, mucenicii nu ar fi biruit suferinţele dacă nu ar fi primit prin cei rânduiţi de Dumnezeu calea spre biruinţă. Şi, mai mult decât atât, dacă nu ar fi văzut în luptele lor pe Însuşi Împăratul lor, Dumnezeu, de la Care şi prin Care au biruit pe vrăjmaşi. De aceea, şi mai strălucită a arătat fapta părinţilor săi mucenicul prăznuit astăzi, fiindcă aceia s-au dovedit nu numai neînfricaţi, dar şi plini de înţelepciune.

Înţelepciunea lor a ajuns până la urechile împăratului celui necredincios, străin de Dumnezeu şi persecutor al creştinilor, Maximian Galeriu. La vremea plecării lor din această lume, auzind Maximian despre fiul lor, Dimitrie, că este plin de

înţelepciune şi iubit de locuitorii cetăţii, l-a chemat pe acesta la sine şi, cunoscându-i înţelepciunea, l-a numit voievod în cetatea Tesalonicului, în locul tatălui său. Se spune că, îndată ce împăratul l-a numit conducător peste ei, cetăţenii Tesalonicului l-au primit cu mare cinste, ca pe un ocrotitor, pentru că în toate se arăta drept, înţelept, cumpătat, cinste pe care i-au păstrat-o până astăzi. Dacă numele cetăţii Tesalonic se leagă în istorie de numele lui Filip al II-lea Macedoneanul, întemeietorul ei, tatăl lui Alexandru cel Mare, cu peste 300 de ani î.Hr., renumele sau faima acestei cetăţi se datorează îndeosebi Sfântului Dimitrie, tânărul care a primit de la Dumnezeu o chemare sfântă şi care a strălucit prin viaţa lui atât de puternic în istorie încât niciodată nu s-a şters pomenirea lui în această cetate, ci mai degrabă a împodobit-o cu unul dintre cele mai alese chipuri ale sfinţilor.

Devenit conducătorul cetăţii, Sfântul Dimitrie nu a ascuns că este creştin, ci a propovăduit pe faţă dreapta credinţă şi a adus pe mulţi la Hristos. Cunoştea dispreţul împăratului faţă de creştini şi faptul că îi condamna la moarte numai pentru că se numeau creştini şi, totuşi, nu s-a temut pentru viaţa lui, ba mai mult, îi învăţa pe toţi să se păzească de rătăcirea închinării la idoli şi să urmeze Mântuitorului Hristos. Iată îndrăzneala cea plină de bunăcuviinţă a mucenicului! El era tânăr şi primise o aşa de mare chemare, o chemare de apostol. N-a privit la slava trecătoare a lumii, ci a dorit cu adevărat slava nepieritoare a mucenicilor care se jertfeau zilnic în cetăţile romane, adeverind cuvintele Mântuitorului: „Dacă M-au prigonit pe Mine, şi pe voi vă vor prigoni; dacă au păzit cuvântul Meu, şi pe al vostru îl vor păzi" (*Ioan* 15, 20).

În aceste împrejurări, a venit vremea muceniciei Sfântului Dimitrie. Maximian Galeriu, un împărat care se bucurase de numeroase victorii împotriva sciţilor de la Dunăre, dar mai ales împotriva perşilor, pentru care dobândeşte mare încredere înaintea lui Diocleţian, emite mai multe decrete de persecutare a creştinilor şi îl determină şi pe Diocleţian să-i trimită pe creştini la moarte. Pretutindeni, în cetăţile romane, sângele creştinilor era vărsat fără cruţare, fără milă. Chinurile pregătite creştinilor arau demne de cele mai grave crime sau fapte văzute sub cer. Şi, totuşi, nimeni nu îi întreba pe creştini despre vina lor, nici măcar nu se mirau de curajul şi credinţa lor. Era de ajuns că mulţimile însetate de sânge cereau moartea creştinilor şi priveau cu entuziasm scenele sângeroase pe care le dedicau împăratului şi zeilor. Venind biruitor din luptele cu sciţii, Maximian Galeriu a poruncit să se organizeze spectacole în fiecare cetate pentru a-i cinsti pe zei şi fiecare să aducă jertfă. A venit şi în Tesalonic, unul dintre oraşele în care Maximian construise un arc de triumf în cinstea victoriilor împotriva perşilor şi care se păstrează până astăzi. El îşi dedica zeilor victoriile pe câmpurile de luptă, idoli pe care îi adora şi pentru care nu ezita să-i omoare pe creştini.

Ajungând în Tesalonic şi auzind cele despre tânărul voievod Dimitrie, Maximian a poruncit ostaşilor să-l aducă degrabă înaintea lui. O tradiţie pe care o găsim semnalată la Sfântul Grigorie Palama ne spune că slujbaşii împăratului l-au găsit pe voievodul Dimitrie în locul numit *Refugiu*, una dintre catacombele în care

se adunau creştinii şi se botezau. Acolo, Sfântul Dimitrie îi învăţa şi îi îmbărbăta pe creştini să stea cu credinţă în faţa persecutorilor şi le vorbea cu putere multă ca un adevărat apostol al lui Dumnezeu. Slujbaşii împăratului, văzând mulţimile care îl ascultau pe Sfântul Dimitrie, s-au umplut de ură şi prinzându-l ca pe un hulitor, au împrăştiat mulţimile. După ce l-au prins, l-au adus în faţa împăratului şi acesta l-a întrebat dacă sunt adevărate toate cele auzite despre el. Fără şovăire, Sfântul Dimitrie a recunoscut cu îndrăzneală că este creştin şi că mărturiseşte pe Unul şi Adevăratul Dumnezeu, de care nu se ruşinează şi nici nu se va lepăda în veac, arătându-i împăratului prin cuvinte înţelepte deşertăciunea închinării la idoli. Zadarnice aveau să fie cuvintele lui în urechile împăratului care arăta atâta dispreţ creştinilor. Nebunie păreau cuvintele sfântului în ochii celui necredincios, precum odinioară cuvintele Sfântului Apostol Pavel în urechile guvernatorului Festus (cf. *Faptele Apostolilor* 26, 24-25).

Să luăm aminte la îndrăzneala Sfântului Dimitrie, care este cuviincioasă şi plină de înţelepciune, nu era mânată de ură sau răzbunare, ci de grija propovăduirii adevărului, de a fi găsit drept înaintea lui Dumnezeu. Dregătorii împăratului ar fi dat orice ca să dobândească cinste şi onoruri, unii îşi vindeau averile şi erau gata să meargă până la ucidere sau fapte ruşinoase ca să dobândească întâietate. Aici însă, Sfântul Dimitrie îşi rânduieşte urcuş în ceruri şi cununa muceniciei. Nu numai că nu doreşte nimic din cele ale lumii, dar umple de ruşine mândria împăratului necredincios şi atrage la Dumnezeu pe mulţi. Cât de minunat este Dumnezeu întru sfinţii Săi! „Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui" (*Psalmul* 115, 6).

Chiar şi pentru cuvintele pline de îndrăzneală, împăratul nu-l ucide, ci îl închide în temniţă, păstrându-şi răgazul ca să încerce inima tânărului Dimitrie cu multe pătimiri. Temniţa în care era aruncat Sfântul Dimitrie fusese o veche baie romană şi acum slujea de închisoare: beciuri umede şi întunecoase, în care chinuitorii îi aşteptau pe condamnaţi. Pe creştini, împăratul îi lăsa pe mâna chinuitorilor mai mult decât pe cei plini de fărădelegi, încât mulţi dintre ei nu mai vedeau lumina zilei, din cauza bătăilor şi a umilinţelor la care erau supuşi. Vieţile sfinţilor, mai ales cele scrise în primele veacuri, ne descriu destul de amănunţit aceste pătimiri pentru că ele cuprindeau deseori, în textul lor, procesele-verbale de condamnare a creştinilor şi modul în care era dusă la îndeplinire sentinţa.

În vreme ce Sfântul Dimitrie era aruncat în închisoare, în cinstea împăratului se organizau spectacole în care creştinii condamnaţi la moarte erau aduşi în faţa mulţimii şi omorâţi. Aduseseră un luptător vestit pe nume Lie, de neam vandal, puternic, înalt şi înfricoşător la vedere, care îşi arăta forţa trimiţându-i la moarte pe toţi cei aruncaţi în arenă. Însuşi împăratul lua parte la aceste scene sângeroase, îl lăuda pe Lie şi îi îndemna pe tesaloniceni să lupte cu el, fiind impresionat de forţa trupului lui. Iată imaginea unui spectacol al celei mai cumplite decăderi a omului. Acesta este apogeul unei epoci romane decăzute, care îşi anunţă declinul şi prăbuşirea. Din anul 303 şi până în anul 304, atât Maximian Galeriu, cât şi

Diocleţian dăduseră nu mai puţin de patru edicte de condamnare a creştinilor, prin care cereau nu numai omorârea creştinilor, dar şi distrugerea sau arderea oricărui obiect de cult sau scrieri creştine. Creştinii îşi părăsiseră casele şi se refugiaseră în munţi şi trăiau sub cerul liber. Mulţi dintre ei, întorcându-se la casele lor, erau denunţaţi chiar de apropiaţii lor şi de rudele lor care riscau să-şi piardă privilegiile sociale. Odată prinşi, erau duşi în faţa guvernatorului şi obligaţi să jertfească zeilor, apoi să mănânce din cele jertfite. Refuzul de a jertfi idolilor sau de a mânca din cele jertfite era de ajuns pentru a fi condamnaţi la moarte. Dacă se găsea asupra lor vreo scriere creştină, erau şi mai mult batjocoriţi şi umiliţi în public. Era de ajuns o singură zi pentru a fi judecaţi, condamnaţi şi arşi de vii, aşa cum vedem în viaţa sfintelor muceniţe Agapi, Irini şi Hiona, din Tesalonic, în vremea aceluiaşi împărat persecutor[586].

Spectacolul dat în cinstea lui Maximian Galeriu îi umplea de ură pe localnici împotriva creştinilor. În vremea aceea, la Sfântul Dimitrie în închisoare a venit un tânăr, pe nume Nestor, credincios ucenic al Sfântului Dimitrie, cu frică de Dumnezeu, şi i-a spus: „Robule al lui Dumnezeu, vreau să mă lupt cu Lie; roagă-te pentru mine!". Sfântul Dimitrie, însemnându-l la frunte cu semnul sfintei cruci, i-a zis: „Şi pe Lie vei birui, şi pentru Hristos vei mărturisi". Luând aşadar îndrăzneală prin cuvintele şi rugăciunea Sfântului Dimitrie, a mers şi s-a luptat cu Lie şi, surpând semeţia aceluia, a surpat şi mândria împăratului. Întristarea l-a cuprins pe împărat mai mult decât dacă ar fi pierdut întreaga împărăţie. Dar ruşinea împăratului s-a întors degrabă cu mânie spre robul lui Dumnezeu Dimitrie, pentru că a aflat că el este cel care îl binecuvântase pe Nestor să lupte. Mai întâi a trimis ostaşi cu suliţe care l-au străpuns pe Sfântul Dimitrie în temniţă, iar mai târziu a poruncit să fie tăiat şi capul Sfântului Mucenic Nestor.

O, adânc de nepătruns al suferinţelor mântuitoare, de s-ar putea cuprinde toate acestea în cuvinte pe care inima noastră să le înţeleagă astăzi cu credinţă. Dar nici mintea noastră nu este în stare să se apropie de acestea şi nici gura să le grăiască cu pricepere. Faptele sfinţilor mucenici sunt atât de grăitoare încât cuvintele sunt de prisos. Pe toate acestea însă Dumnezeu ni le zugrăveşte astăzi ca în icoană pomenind viaţa Sfântului Mare Mucenic Dimitrie, ni le dăruieşte ca pe o masă duhovnicească pentru suflet. Cu adevărat, plină de mare sfinţenie şi bunăcuviinţă este viaţa acestui mucenic şi în ea se străvede Dumnezeu întru slavă, pentru că el din iubire faţă de Dumnezeu a mărturisit cu preţ de sânge că este creştin. Jertfa este temeiul iubirii faţă de Dumnezeu şi faţă de semeni şi pe aceasta au înfăptuit-o sfinţii mucenici, după cuvântul Mântuitorului: „Mai mare dragoste decât aceasta nimeni nu are, ca sufletul lui să şi-l pună pentru prietenii săi" (*Ioan* 15, 13).

[586] Pomenite la 1 aprilie. Vezi *Martiriul Sfintelor Agapi, Irina şi Hiona care au suferit mucenicia la Tesalonic*, în coll. *Părinţi şi Scriitori Bisericeşti*, vol. 11, trad. I. Rămureanu, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1982, pp. 197-203.

Iubiţi fii duhovniceşti,

Creştinii nu s-au ruşinat de sângele martirilor lor, ci l-au preţuit şi s-au sfinţit prin el, s-au arătat mult biruitori în luptele lor duhovniceşti. Sfinţii au schimbat plânsul pentru suferinţele trupului în cântare îngerească, au dăruit adâncul iubirii lor pentru Dumnezeu în inima celor credincioşi, au făcut mai uşoară calea credinţei şi a mărturisirii noastre. Trupurile lor deşi erau arse, batjocorite şi aruncate pe pământ, locul pătimirii sau al îngropării cinstitelor lor moaşte a devenit pământul cel bun al seminţelor Sfintei Evanghelii.

După martiriul său în temniţă, trupul Sfântului Dimitrie a fost luat cu evlavie de către creştini şi îngropat cu cinste şi cu dragoste dumnezeiască, nu departe de locul pătimirii. Un alt ucenic, pe nume Lup, a luat orarul ce-l purta Sfântul Dimitrie pe umeri şi atingându-l de sfântul său sânge, asemenea şi inelul sfântului, le-a păstrat ca odoare sfinte şi a vindecat pe mulţi săvârşind minuni. Dar, nesuferind nici această lucrare a Sfântului Dimitrie, păgânii repede s-au pornit cu prigoană şi împotriva acelui ucenic şi l-au omorât tăindu-i capul. Astfel şi-au încheiat viaţa aceşti biruitori şi mărturisitori ai Bisericii. Ei nu au rămas singuri în călătoria lor în lume, ci au umplut de mireasmă duhovnicească Biserica şi viaţa celor care i-au urmat. Minunile lor, credinţa celor care i-au văzut şi au mărturisit la rândul lor pe Dumnezeu fac din martiriul lor izvoare ale darurilor duhovniceşti până la sfârşitul veacurilor.

În locul în care a fost aşezat trupul Sfântului Dimitrie s-au săvârşit apoi numeroase minuni, s-au vindecat bolnavi, s-au înălţat rugăciuni şi, în cele din urmă, s-a ridicat aici o biserică în cinstea Sfântului Dimitrie. Locul acesta devenise atât de vestit că în permanenţă era cercetat cu credinţă de creştinii care primeau ajutor. Aflând de puterea vindecătoare a sfântului, un om bogat pe nume Leontie, din părţile Iliricului, suferind de o boală năprasnică, a venit cu credinţă şi s-a rugat Sfântului Dimitrie şi îndată s-a tămăduit. Apoi, dorind acesta să zidească biserică Sfântului Dimitrie drept mulţumire, a săpat temelia bisericii pe locul pătimirii şi îngropării Sfântului şi a aflat sfintele lui moaşte în chip minunat izvorâtoare de mir. A aflat trupul nu numai purtând semnele cinstitelor lui pătimiri, dar şi izvorâtor de mir. Mirul este semnul nedespărţirii trupului de jertfă, al îmbrăcării lui în harul sfinţitor şi tămăduitor ca pregustare a vieţii veşnice, după cuvintele proorocului care se bucură zicând: „Nu vei lăsa sufletul meu în iad, nici nu vei da pe cel sfânt al Tău să vadă stricăciune" (*Faptele Apostolilor* 2, 27). Când au fost descoperite sfintele lui moaşte, toate din jur s-au umplut de mireasma sfinţeniei sfântului mucenic. Prin aceasta, toţi au cunoscut darul dumnezeiesc de care s-a învrednicit Sfântul Dimitrie şi s-au rugat lui pentru binele lor şi pentru cetatea Tesalonicului în care a pătimit. De atunci şi până astăzi, Sfântul Dimitrie este cinstit cu mare vrednicie în întreaga Biserică Ortodoxă. În această zi, în cetatea Tesalonicului, tinerii merg în procesiune şi îl laudă ca pe un ocrotitor al tinereţii şi povăţuitor la cumpătare şi bună chivernisire.

Sfântul Mare Mucenic Dimitrie era un demnitar, o persoană publică, responsabilitatea lui era deosebită, dar el a înţeles această responsabilitate în mod unic, ca vocaţie sau chemare de apostol, trimis al lui Dumnezeu către semenii lui, pentru a sluji binelui tuturor şi de a se jertfi pentru aceasta. Noi toţi suntem astăzi responsabili de binele tuturor, toţi avem chemarea de a lucra spre binele obştesc şi a asuma condiţia acestei chemări, însă cel care este demnitar astăzi, adică cel care poartă pecetea acestei misiuni, are datoria să privească cu răbdare icoana sfinţilor martiri şi să zidească bine cetatea sufletului şi a credinţei noastre. Biserica noastră a oferit de-a lungul timpului chipuri strălucitoare de voievozi cucernici şi înţelepţi, care au binechivernisit rosturile neamului nostru şi au apărat credinţa lui cu preţ de sânge. De aceea, noi pururi pomenim cu ceata sfinţilor mucenici şi pe voievozii români: Ştefan cel Mare şi Sfânt, Sfântul Neagoe Basarab sau Sfinţii Martiri Brâncoveni, apărători ai patriei şi ai dreptei credinţe. Curajul lor de a mărturisi credinţa prin jertfă, dorinţa de a lupta pentru independenţa ţării şi păstrarea legii noastre strămoşeşti, s-au inspirat din curajul şi credinţa primilor martiri creştini, cum este şi Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, căruia i-au înălţat altare de cinstire şi închinare.

Altfel spus, sfinţii mucenici sunt pietre vii zidite de Dumnezeu în altarul cel mai presus de ceruri al Bisericii şi al neamului nostru. Vremea lor nu a trecut, ci mai degrabă ei sunt aici şi mărturisesc îndemnându-ne să stăruim cu răbdare în lucrarea mântuirii noastre, împlinind şi acum porunca Mântuitorului: „Îndrăzniţi! Eu am biruit lumea" (*Ioan* 16, 33). Sfinţenia lor este un dar mult mai minunat decât multe binefaceri pe care le primim în viaţa noastră, pentru că din ea ne hrănim şi acum şi aflăm răspuns la numeroasele noastre întrebări şi lupte duhovniceşti. Pomenirea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie este o apropiere a noastră de el şi o revărsare a darurilor lui peste noi, peste sufletele celor care îl cinstesc şi îi poartă numele.

Primindu-le cu înţelepciune pe toate acestea, să-L slăvim pe Dumnezeu, Cel ce a dat sfinţilor Săi harul biruinţei în suferinţe şi înţelepciunea cea nepieritoare a cuvintelor dumnezeieşti, Cel ce a făcut din jertfa lor şcoala evlaviei drept-măritoare a Bisericii. Să punem mai presus de toată dorinţa noastră nădejdea împreună petrecerii cu aceştia în împărăţia lui Dumnezeu, prin harul şi cu iubirea de oameni a Unuia Născut Fiului Său, a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt se cuvine slava, cinstea şi închinarea în veci. Amin!

XII.4. PARENEZE (predici ocazionale)

XII.4.1. *La botezul unui prunc*[587]

„Binecuvântat este Dumnezeu,
Care voieşte ca toţi oamenii să se mântuiască
şi la cunoştinţa adevărului să vină!"

Cinstiţi nuni şi părinţi, drept-măritori creştini,

Cu bună-vrerea Domnului, din acest moment Biserica noastră Ortodoxă are încă un vlăstar, fapt care ne bucură în chip deosebit. La întoarcerea acasă veţi purta pe braţe un micuţ creştin, curat ca un înger, care vă va umple casa de lumină. Am împlinit şi astăzi, la cererea dumneavoastră, porunca Mântuitorului nostru Iisus Hristos: „Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh" (*Matei* 28, 19).

Iubiţii noştri,

Aşa cum aţi văzut, nu o singură Taină, ci trei Taine s-au săvârşit, şi anume Botezul, Mirungerea şi Împărtăşania:

Botezul, la care momentul principal a fost afundarea de trei ori în apă, când am rostit „Se botează robul lui Dumnezeu..., în numele Tatălui, amin, şi al Fiului, amin, şi al Sfântului Duh, amin" - însuşi cuvântul *botez* însemnând *scufundare* (de la verbul grecesc *baptizein - a scufunda*);

Mirungerea, care s-a făcut prin rostirea repetată a formulei *Pecetea darului Sfântului Duh*, odată cu ungerea cu Sfântul Mir, special pregătit de episcopii Bisericii în Joia Mare a fiecărui an şi care se mai foloseşte doar la sfinţirea bisericii noi zidite;

Împărtăşania, ce i s-a dat pruncului la urmă, ca hrana cea mai preţioasă pentru întărire şi creştere trupească şi duhovnicească.

Aceste trei Taine se mai numesc şi *Taine de iniţiere* şi sunt absolut obligatorii pentru mântuirea omului. Un cunoscut învăţător al Bisericii, Sfântul Nicolae Cabasila, care a trăit în veacul al XIV-lea, scrie astfel în lucrarea sa *Despre viaţa în Hristos*: „Botezul împacă pe om cu Dumnezeu, Sfântul Mir îi împărtăşeşte multe daruri minunate, iar puterea mesei euharistice îi aduce sufletului însuşi Trupul şi Sângele lui Hristos".

[587] Pr. Vasile GORDON, „Pareneză la botezul unui prunc", în vol. *Mergând, învăţaţi... Predici pentru toate duminicile şi sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2006, pp. 458-459.

Iubiţi credincioşi,

În această atmosferă, de negrăită bucurie, facem acum urările tradiţionale:

Pentru pruncul nou botezat ne rugăm Domnului să-i dea sănătate, spre a-şi împlini chemarea pe pământ, *să-şi păzească haina Botezului şi logodirea Duhului neîntinată şi fără prihană* - aşa cum ne-am rugat în timpul slujbei -, să-şi împlinească un rost în viaţă, pentru a fi bucurie părinţilor, naşilor, tuturor celor care îl vor înconjura cu drag. Să trăiască întru mulţi şi fericiţi ani. *Mulţi ani trăiască!*

Naşilor, care îi sunt părinţi spirituali şi sfătuitori apropiaţi, să le dea Dumnezeu sănătate, cu spor şi binecuvântare în casa dânşilor, să se bucure de acest fin pe care-l ţin acum în braţe şi să trăiască întru mulţi şi fericiţi ani. *Mulţi ani trăiască!*

Părinţilor acestui prunc şi tuturor celor care aţi fost de faţă la această mare şi sfântă bucurie, le dorim sănătate, cu spor şi binecuvântare în casa fiecăruia. Să trăiţi cu toţii, întru mulţi şi fericiţi ani. *Mulţi ani trăiască!*

XII.4.2. *Pareneză la Cununie*

Doi într-unul[588]

„De aceea, va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa
şi se va lipi de femeia sa
şi vor fi amândoi un trup" (*Efeseni* 5, 31)

Din învăţăturile sfinte ce s-au rostit astăzi anume pentru voi, să luăm aminte, în chip deosebit, la cuvintele Sfântului Pavel din Apostolul Cununiei: „Va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup". Ce trebuie să înţelegem de aici?

Înainte de căsătorie, tinerii fac parte din familia în care au venit pe lume. Din clipa în care se căsătoresc, ei pun începutul unei alte familii, întemeiază propria lor familie. Începutul pe care îl fac cei doi, care se cunună, înseamnă în primul rând o desprindere din vechea lor familie. Căci zice Apostolul: „Va lăsa pe tatăl său şi pe mama sa". Dar acest început înseamnă, în acelaşi timp, şi întemeierea unei alte familii, deoarece cu binecuvântarea lui Dumnezeu omul care lasă pe tatăl său şi pe mama sa şi se lipeşte de femeia sa, cu care formează *un trup*: „Se va lipi de femeia sa şi vor fi amândoi un trup".

Unirea dintre bărbat şi femeie într-un singur trup înfăţişează în lumea văzută unirea dintre Hristos şi Biserica Sa. Biserica în gândirea Sfântului Apostol

[588] Arhim. Teofil PĂRĂIAN, „Doi într-unul", în vol. *Culegere de predici* (Cuvântări la cununii şi înmormântări), Timişoara, 1984, pp. 29-30.

Pavel este Trupul lui Hristos, iar Hristos este Capul Bisericii; precum între Cap şi Trup este o unitate de nedespărţit, la fel şi între soţ şi soţie trebuie să fie aceeaşi strânsă legătură, fiecare fiind dator unul faţă de altul cu iubire jertfitoare. Când acestea se împlinesc întocmai, atunci familia este o arătare a legăturii dintre Hristos şi Biserică şi, deci, ea este ocrotită şi sfinţită de către Însuşi Mântuitorul nostru. Dovada unirii şi a iubirii părinţilor sunt copiii cu care îi binecuvântează Dumnezeu.

Dar unirea dintre soţi nu se realizează de la sine, ci ea trebuie susţinută de voinţa celor ce se însoţesc şi trebuie ajutată de darul lui Dumnezeu. Adevărata unire este „în Hristos" şi „prin Hristos", este în „numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh". Ea este prin harul Sfintei Taine a Cununiei, care se adaugă la voinţa celor ce caută „unirea credinţei şi împărtăşirea Sfântului Duh" şi sunt gata să-şi dăruiască toată viaţa lor lui Hristos-Dumnezeu.

N-a fost luat întâmplător *trupul* drept *chip al unirii* dintre soţi, ci aceasta s-a făcut cu bun rost, de vreme ce în trup sunt mai multe lucrări care se înfăptuiesc de câte două organe. Astfel, de pildă, în trup avem doi ochi şi o singură vedere; avem două urechi şi un singur auz; avem două nări şi un singur miros; două mâini avem, pentru un singur pipăit şi pentru o singură lucrare; avem două picioare şi numai un mers. Aşa trebuie să fie uniţi şi soţii, într-o singură gândire şi lucrare, după cum cei doi ochi sunt uniţi într-un singur văz, cele două urechi într-un singur auz, cele două mâini într-o singură lucrare şi cele două picioare într-un singur mers.

Cinstiţi miri, e potrivit să aveţi în minte gânduri de acestea, bine ştiind că toate ale noastre pornesc de la gând şi se împlinesc mai întâi în gând. Purtaţi în mintea voastră gânduri ca cele ce vi le-am înfăţişat mai înainte, ca să puteţi avea în viaţa voastră lucrări la fel cu gândurile pe care le duceţi în minte. Aceasta cu atât mai mult cu cât ştim cu toţii că înaintea oricărui bine merg gândurile cele bune, prin care se înlătură din minte gândurile rele.

Fiţi uniţi între voi, gândind şi lucrând la fel. Surpaţi din mintea voastră orice gând care ar încerca să vă strice unirea, pentru că „ceea ce a unit Dumnezeu, omului nu-i este îngăduit să despartă". Fiţi încredinţaţi că sunteţi uniţi prin darul şi puterea lui Dumnezeu, cu voia lui Dumnezeu şi spre lauda lui Dumnezeu. Să ţineţi la această unire şi daţi pentru ea mărire Preasfintei Treimi, făcând bucurie părinţilor voştri, care se roagă pentru voi şi cinstindu-vă naşii, care aşteaptă de la voi să trăiţi înţelepţeşte.

Dumnezeu să vă ajute să fiţi una. Maica Domnului să vă ocrotească. Toţi sfinţii să fie ajutători ai unirii voastre cea întru Domnul.

XII.4.3. *Necrolog la înmormântarea profesoarei Crina Joantă*[589] († 15 septembrie 1998)

„Ieri vorbeam cu voi şi fără de veste mi-a venit înfricoşătorul ceas al morţii"
(Din Slujba Înmormântării)

Înaltpreasfinţite Părinte Mitropolit Serafim,
Îndurerată familie,
Întristată asistenţă,

Mi-aş fi putut începe cuvântul cu un text din Sfânta Scriptură sau din Sfinţii Părinţi, dar acesta mi s-a părut cel mai potrivit pentru tristul eveniment la care ne-a fost dat să luăm parte, după dispariţia, într-un tragic accident, a fostei studente a Facultăţii de Teologie „Andrei Şaguna", profesoara Crina Joantă[590]. „Ieri vorbeam cu voi" – cu părinţii, cu prietenii, cu cunoscuţii, cu elevii mei. Iar *mâine*, mai exact peste trei săptămâni, trebuia să fiu din nou cu voi, cu cei apropiaţi ai familiei mele, la cel mai însemnat moment din viaţa fiecăruia dintre noi, moment în care trebuia să încep o viaţă nouă, alături de alesul inimii mele, pentru ca – împreună cu el – să-mi făuresc viitorul, să fiu de folos familiei pe care urma să o întemeiem, să fiu, în continuare, o bucurie pentru părinţii mei şi o lumină călăuzitoare pentru copiii pe care mi i-aş fi dorit, să fiu o pildă vie, un model de viaţă pentru elevii mei. Dar n-a fost să fie aşa. Acea zi de *mâine* n-a mai venit, căci Dumnezeu a voit altfel, a voit să fiu chemată mai devreme la El, alături de acela care trebuia să-mi fie mire, ca împreună să devenim mirii Împărăţiei Cereşti.

Fără să vrem, ne vin în minte cuvintele Împăratului şi Proorocului David din Psaltire: „Neştiute sunt căile Domnului", precum şi cuvintele poetului – fiu de preot – George Coşbuc: „Dar ţinta niciodată nu-i a ta / Şi-n gând ce-ţi pui e numai vis, / Căci Dumnezeu te poartă în voia Lui".

Da, aceasta a fost voia lui Dumnezeu, şi-n faţa ei stăm cutremuraţi şi neputincioşi, dar ne plecăm genunchii cu convingerea că Dumnezeu a iubit-o prea mult pe Crina şi a dorit ca sufletul ei să se îndrepte spre Cer, spre lumea îngerilor şi a celor bineplăcuţi Lui. Aripile ei s-au frânt prea devreme, filele din cartea vieţii ei s-au închis pe neaşteptate, idealurile ei s-au spulberat când nu ne aşteptam, visurile ei şi ale celui care trebuia să-i fie tovarăş de viaţă şi ocrotitor s-au risipit ca fumul.

În aceste momente de mare tristeţe, mai cu seamă pentru părinţi, ar trebui să ne amintim cuvintele adresate de Domnul către Iair, mai marele sinagogii din Capernaum, a cărui fiica murise: „Nu te teme, *crede numai, şi ea se va mântui*". Iar celor care o plângeau le-a grăit: „Nu plângeţi; n-a murit, ci doarme" (*Luca* 8, 50-52).

[589] Pr. Mircea PĂCURARIU, „Predică la înmormântarea profesoarei Crina Joantă", în vol. *Predici*, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2000, pp. 611-613.

[590] Nepoată a IPS Serafim Joantă, mitropolit al Europei Centrale şi de Nord.

Parcă am vrea să fie Mântuitorul aici, printre noi, ca să o ridice pe Crina și să-I zică: „Copilă, scoală-te!" (*Luca* 8, 54). Și totuși, întristați ascultători, Mântuitorul Iisus Hristos este printre noi, adresând cuvânt de mângâiere părinților, surorilor și tuturor celor dragi ai familiei, încredințându-i încă o dată de adevărul învățăturilor Sale și al cuvintelor Sale: „Eu sunt învierea și viața; cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi" (*Ioan* 11, 25). Crina n-a murit – ea *doarme*, ea trăiește, ea a trecut din moarte *la viață*, așa cum spune una dintre cântările noastre funebre.

Ne încredințează de acest adevăr și Sfântul Apostol Pavel care, în Epistola adresată tesalonicenilor, pe care am auzit-o cu câteva minute în urmă, spunea: „Nu vă întristați ca și ceilalți, care nu au nădejde" (*1 Tesaloniceni* 4, 13). Căci dacă noi credem că Hristos a murit și a înviat, tot așa trebuie să credem că *sufletul Crinei este viu*, că el nu poate să moară, că el se prezintă curat în fața Dreptului Judecător Iisus Hristos, Căruia să-I prezinte faptele ei bune, pe care le-a săvârșit în viață, dragostea ei sinceră, pe care o arăta tuturor, chipul ei luminos, lipsit de orice umbră de răutate, care știa să creeze o atmosferă plăcută pentru cei din jurul ei. Acum, acest suflet bun și blând zboară spre Cer, spre înălțimile luminii dumnezeiești, ca de acolo să se roage pentru noi, cei care am rămas încă aici.

În aceste clipe dureroase ale despărțirii, ne vin în minte și cuvintele Mântuitorului, adresate unora dintre cei din jurul Său: „Lăsați copiii și nu-i opriți să vină la Mine, căci a unora ca aceștia este Împărăția Cerurilor" (*Matei* 19, 14). Crina nu mai era un copil, dar a rămas cu sufletul curat ca un copil, încât putem fi încredințați că sufletul ei va fi primit în Împărăția Cerurilor alături de îngeri, de sfinte mucenițe și de cuvioase femei, care L-au mărturisit pe Domnul prin cuvânt și faptă, ca, împreună cu toți sfinții, să-L preamărească pe Dumnezeu și să se roage pentru noi. O despărțire dureroasă pe pământ, dar o întâlnire fericită în cer! Și dacă în această viață nu i-a fost dat să primească *cununa de mireasă*, să fim încredințați că va primi *cununa măririi* de la Mirele ei ceresc, pe care El a făgăduit-o tuturor celor ce L-au iubit și L-au mărturisit pe pământ.

Să plecăm de aici, întristați ascultători, cu încredințarea că sora noastră întru Hristos, Crina, se întâlnește acum cu Stăpânul vieții și al morții. Să plecăm cu mângâierea că ne vom reîntâlni cu ea în Cer, în ceasul în care Dumnezeu ne va chema și pe noi, și să fim încredințați că ea se va ruga pentru noi, cei ce rămânem aici. Iar noi, rude, prieteni și cunoscuți, să-i făgăduim Crinei că nu o vom uita niciodată, că o vom pomeni în rugăciunile noastre, că vom pune un crin curat ca și sufletul ei pe mormântul ei prea devreme deschis.

Iar părinților și surorilor le adresăm cuvintele Domnului din cunoscuta *Cuvântare de despărțire* adresată Apostolilor Săi înainte de Patimile Sale, cărora le-a spus: „Să nu se tulbure inima voastră; credeți în Dumnezeu și în Mine" (*Ioan* 14, 1), căci „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața" (*Ioan* 14, 6). Fiți încredințați că n-ați pierdut-o, că ea rămâne mereu a dumneavoastră, ca fiică și soră, că puteți fi mândri de viața ei frumoasă și exemplară, că amintirea ei va fi păstrată mereu, iar rugăciunile dumneavoastră și ale noastre, dar mai cu seamă ale unchiului ei, Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Serafim, o vor însoți mereu, ca Dumnezeu să-I facă parte de veșnică odihnă întru Împărăția Lui. Amin!

XII.4.4. *La sfințirea unei biserici*[591]

„Sfințit-ai pe pământ cu Duhul Biserica Ta, Hristoase, umplând-o pe dânsa astăzi cu untdelemnul bucuriei"
(Canonul Înnoirii, Cântarea a III-a)

Înaltpreasfinția (Preasfinția) Voastră,
Preacucernice Părinte Protoiereu,
Preacucernici Părinți împreună slujitori,
Iubiți credincioși,

Cu adevărat, plin este Dumnezeu de toată bunătatea și „de slava Lui este plin tot pământul" (*Isaia* 6, 3). Dumnezeu ne-a învrednicit de multe daruri până acum: de bucuria de a vedea lumina, de a trăi, de a ne fi născut din părinți credincioși și evlavioși, de la care am învățat să cinstim Biserica și credința noastră strămoșească. Tot El ne-a dăruit să ne bucurăm de învățătorii sau părinții noștri duhovnicești, însă darul ce ni l-a făcut acum întrece cu mult bucuria acelora, în această aleasă zi și plină de har, pe care o numim mai cu seamă ziua înnoirii, pentru că ceea ce s-a săvârșit acum este spre înnoirea noastră. Astăzi, prin vrerea lui Dumnezeu și prin grija Întâistătătorului eparhiei noastre, a Înaltpresfințitului (Preasfințitului) Părinte Mitropolit (Episcop), s-a săvârșit slujba de sfințire a bisericii din parohia noastră.

Dumnezeu a ridicat biserică în mijlocul comunității noastre și cetatea s-a întărit cu numele Lui, cu numele Domnului nostru Iisus Hristos, piatra cea din capul unghiului (cf. *Faptele Apostolilor* 4, 11), zidul cel nesurpat și dumnezeiesc, Cel Căruia Dumnezeu Tatăl I-a dăruit nume mai presus de orice nume, ca în numele Lui „tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pământești și al celor de dedesubt" (*Filipeni* 2, 10). Bucuria este de negrăit pentru că nu am zidit casă trupului, nici nu am înălțat palat lumesc înconjurat de ziduri de piatră, ci casă dumnezeiască a sufletului, în care ne sârguim să deprindem bunăcuviința și sfințenia casei lui Dumnezeu. Pentru aceasta ne-am rugat astăzi zicând: „Pus-ai turn de tărie Biserica Ta, Hristoase Cuvinte, Cel Ce ești mai înainte de veci, că ai întemeiat-o pe ea pe piatra credinței [...] și Te slăvim rugându-Te să se sfințească simțirile sufletelor noastre"[592]. Grija sfințirii sufletelor noastre o avem aici, pentru că în Biserică primim un nume prin Botez, ne înnoim prin Taina Mărturisirii și a Sfintei Împărtășanii, ne întemeiem familiile prin legătura sfântă a Tainei Cununiei, în Biserică îi petrecem și îi pomenim pe strămoșii noștri, aducem mulțumire lui Dumnezeu și cerem ajutorul pentru toate.

[591] Autor: Pr. Adrian Ivan.
[592] Stihiră la *Vecernia Sfințirii bisericii celei noi*, în *Arhieraticon*, tipărit cu binecuvântarea † Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1993, p. 137 (reed. la Ed. Basilica, București, 2012).

Biserica pe care o vedem astăzi înălţată aici este icoana Bisericii celei nevăzute a sufletului nostru pe care trebuie să o zidim permanent în inimile noastre în chip nevăzut, după cuvintele Psalmistului: „Toată slava fiicei Împăratului este înăuntru, îmbrăcată cu ţesături de aur şi prea înfrumuseţată" (*Psalmul* 44, 15). Zidurile din afară nu ar sta în picioare dacă Biserica nu s-ar zidi mai întâi în inimile noastre prin harul şi mila lui Dumnezeu, „Care ne-a şi pecetluit pe noi şi a dat arvuna Duhului în inimile noastre" (*2 Corinteni* 1, 22), spune Sfântul Apostol Pavel. Biserica se zideşte mai întâi prin cuvânt în inimile noastre, care zămislesc pe Dumnezeu în chipul faptelor bune, asemenea Maicii Domnului, care a născut pe Cuvântul mai presus de fire şi care păstra în inima ei toate cuvintele Mântuitorului (*Luca* 2, 51), devenind „biserică sfinţită şi rai cuvântător" (din *Axionul* Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare).

Să ne aducem aminte şi de altarele de jertfă pe care patriarhii Vechiului Testament le ridicau în locurile unde Dumnezeu Se arăta şi grăia lor încheind legământul şi înnoind făgăduinţa venirii Mântuitorului. Dintre aceştia, numai Moise s-a învrednicit, atunci când a făcut cortul mărturiei, să vadă în umbră şi acoperit chipul Bisericii lui Dumnezeu peste veacuri, iar Solomon înţeleptul a zidit templul din Ierusalim ca să păstreze numele lui Dumnezeu în popor şi l-a sfinţit cu sângele animalelor (*3 Regi* 8, 63). Aici însă, în biserică, nu sângele animalelor şi nici vreo rânduială omenească a sfinţit sfântul jertfelnic şi a adus pacea cea dumnezeiască, ci Jertfa cea neasemănată a Fiului lui Dumnezeu Cel Unul-Născut, prin Care şi în Care noi toţi suntem astăzi adunaţi în numele Lui. Iată de ce în biserică trebuie să călcăm cu grijă, luând seama la cele de aici, pentru că pacea pe care o găsim în biserică este rodul Jertfei celei adevărate.

Înaltpreasfinţia (Preasfinţia) Voastră,
Iubiţi credincioşi,

Astăzi s-au încununat rugăciunile şi ostenelile tuturor. Mulţi sunt cei care s-au sârguit din dragoste de Dumnezeu, pentru grija sufletului, la zidirea şi înfrumuseţarea acestei biserici şi nu mică este osteneala tuturor. Frumuseţea lucrului bineplăcut lui Dumnezeu arată măsura iubirii tuturor faţă de El şi a înnoirii noastre. Mărturie stă în această zi podoaba cea aleasă a Bisericii, sufletele celor credincioşi. Biserica este plină de slavă atunci când sufletele lor o împodobesc precum astăzi. „Cât de mare ar fi veselia duhovnicească, cât de mare bucuria, cât de mare slava lui Dumnezeu, cât de mare folosul sufletelor, dacă la fiecare Sfântă Liturghie aş vedea tot atât de pline sânurile bisericii!"[593]. Asemenea simţăminte avea Sfântul Ioan Gură de Aur când îi privea pe credincioşii din Antiohia în ziua Epifaniei Domnului, pe cei care s-au

[593] Sf. Ioan Gură de Aur, „Cuvânt la Botezul Domnului", în vol. *Predici la sărbători împărăteşti şi cuvântări de laudă la sfinţi*, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002, p. 33.

numit pentru prima dată cu numele de creştini încă din vremea Sfinţilor Apostoli (cf. *Faptele Apostolilor* 11, 26).

Astăzi suntem martorii acestei lucrări sfinte, a târnosirii bisericii din parohia noastră, lucrare pe care Înaltpreasfinţia (Preasfinţia) Voastră Părinte Mitropolit (Episcop) aţi pecetluit-o prin harul şi rugăciunea arhierească, adunându-ne pe toţi, semn al unităţii credinţei noastre şi al misiunii Bisericii în lume. În numele tuturor enoriaşilor noştri, vă adresez prinos de mulţumire şi fiască recunoştinţă. De asemenea, se cuvine să mulţumim Preacucernicului Părinte Protoiereu şi tuturor Preacucernicilor Părinţi împreună-slujitori, care ne-au sprijinit în demersul nostru, au răspuns chemării noastre şi s-au bucurat alături de noi. Aducem mulţumiri reprezentanţilor autorităţilor locale, celor care au sprijinit la zidirea acestei biserici şi care de acum devin ctitori de biserică şi binefăcători ai ei, rugând pe Bunul Dumnezeu să păstreze veşnică amintirea faptelor lor şi să-i arate pildă vrednică de urmat celor de mai târziu. Tuturor celor ce sunt de faţă, enoriaşi şi oaspeţi, vă încredinţăm prin cuvântul nostru de dragostea părintească cu care Dumnezeu ne-a îndatorat faţă de toţi şi prin care avem toată nădejdea împlinirii misiunii noastre ca preoţi.

Plinească Bunul Dumnezeu bucuria tuturor celor care au venit şi vor veni cu credinţă, cu nădejde, şi se vor ruga în sfânt locaşul acesta, şi să ne învrednicească de lumina înţelegerii sfintelor Sale propovăduiri, spre slava lui Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, acum şi în vecii vecilor. Amin!

XII.4.5. ***Cuvânt la instalarea preotului în parohie***[594]

„Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, învățându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă!" (*Matei* 28, 19-20)

Preacucernice Părinte Protoiereu,
Preacucernici Părinți-frați,
Iubiți credincioși,

Această misiune pe care au primit-o Sfinții Apostoli de la Mântuitorul Hristos, după Învierea Sa din morți, a stat la baza activității misionare a Bisericii creștine de la începuturi și până astăzi. Sfinții Apostoli, fiind martori ai Învierii Domnului, au mărturisit cu râvnă exemplară pe Hristos ca Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Au lucrat *cu timp și fără timp* în Biserica Dumnezeului Celui Viu, având în minte și în inimă bucuria slujirii, o bucurie izvorâtă din iubire pentru Învățătorul desăvârșit. El Însuși S-a întrupat, a propovăduit și S-a jertfit din iubire față de lume și ascultare față de Părintele Ceresc. După exemplul Său, Sfinții Apostoli s-au jertfit, slujind Biserica și poporul lui Dumnezeu, și au așezat la rândul lor episcopi, preoți și diaconi în cetățile în care au propovăduit.

Slujirea apostolică deplină a fost continuată apoi, până în zilele noastre, de preasfințiții episcopi, care, după cercetarea cuvenită, hirotonesc și trimit preoți în parohii spre plinirea întreitei misiuni: de învățător, de sfințitor și de îndrumător pe calea mântuirii. Așa a rânduit Dumnezeu și în parohia aceasta, iubiți credincioși, dăruindu-mi bucuria să vă fiu trimis păstor. Mi-au rămas încă vii în suflet rugăciunile de hirotonire rostite de Înaltpreasfințitul (Preasfințitul) Părinte Mitropolit (Episcop): „Dumnezeiescul har, cel ce totdeauna pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le plinește, rânduiește pe cucernicul diacon... în preot. Să ne rugăm, dar, pentru aceasta, ca să vină peste el harul întru tot Sfântului Duh", întărindu-mă apoi și cu puterea de a săvârși Sfânta Taină a Spovedaniei: „Însuți și acum pe robul Tău acesta..., care s-a ales de către mine, deplin fiind întru tot harul, arată-l pe dânsul vrednic de apostoleasca și duhovniceasca Ta slujire, prin a noastră smerenie, de a lega și a dezlega greșelile celor nevrednici", pe temeiul poruncii date de Mântuitorul: „Oricâte veți lega pe pământ vor fi legate și în cer, și oricâte veți dezlega pe pământ vor fi dezlegate și în cer" (*Matei* 18, 18). Mă străbate o puternică convingere că sunt trăitorul unui moment de mare înălțime harismatică și duhovnicească: conștiința nezdruncinată că hirotonia întru preot te responsabilizează, la modul concret, în direcția vocației pentru comuniune și misiune.

[594] Autor: Pr. Nicușor Beldiman.

Dintre toate chemările pe care le poate împlini cineva în viață, slujirea preoțească este cea mai importantă și mai plină de responsabilitate. Și aceasta pentru că preoția nu este o simplă profesie, meserie sau slujbă, ci ea este, așa cum mereu se spune și se accentuează, *o misiune*. Preoția este acea misiune de a conduce sufletele către mântuire. Ea este slujire din slujirea Mântuitorului Hristos și continuarea peste veacuri a lucrării Sale mântuitoare, de întoarcere a sufletelor către Dumnezeu. Este acea taină și lucrare prin care Mântuitorul rămâne cu noi până la sfârșitul veacurilor (*Matei* 28, 20), dar este și chemare din partea lui Dumnezeu. *Pilda lucrătorilor celor răi* (*Matei* 21, 33-44), rostită de Mântuitorul Iisus Hristos după intrarea Sa în Ierusalim, se referă în primul rând la slujitorii Legii Vechi, la învățătorii de lege, dar ne cheamă și pe noi, slujitorii lui Hristos, la multă responsabilitate. Ne cheamă, pe de o parte, să ne bucurăm de darul alegerii sau al chemării noastre la o lucrare sfântă a lui Dumnezeu pentru oameni, iar pe de altă parte, să ne cutremurăm de marea răspundere pe care o avem pentru lucrarea sfântă și mântuitoare la care am fost chemați. De ce? Pentru că este mai greu să se mântuiască slujitorii Sfântului Altar decât credincioșii mireni, întrucât se cere mai mult de la slujitorii Bisericii decât de la credincioșii ei, și anume răspunderea pentru mântuirea sufletelor credincioșilor încredințați lor spre păstorire.

Date fiind, pe de o parte, sublimul și demnitatea preoției creștine, iar pe de altă parte, dificultatea și responsabilitatea ei, numeroși Sfinți Părinți au simțit nevoia să-i elogieze valoarea. „O, ce mare treaptă este înfricoșătoarea preoție!", exclamă Sfântul Efrem Sirul în *Cuvântul despre Preoție*. „O, minune slăvită! O, putere negrăită! O, înfricoșătoare taină a Preoției! – continuă el – Spirituală și sfântă, cinstită și fără de prihană, pe care Hristos, când a venit, a dăruit-o celor vrednici. Cad și mă rog cu lacrimi și suspine, ca să mă oglindesc în această comoară a preoției. Că este comoară pentru cei ce o păzesc cu vrednicie și cuvioșie; este pavăză strălucitoare și neasemuită; este turn neclintit, zid de nedărâmat; este temelie tare, care de pe pământ se înalță până la bolta cerească". Referitor la marea responsabilitate a păstorului pentru sufletele păstoriților săi, Sfântul Ioan Gură de Aur zice: „Adevărat spunea fericitul Pavel: «Ascultați de mai-marii voștri și supuneți-vă lor, că ei priveghează pentru sufletele voastre, ca unii ce au să dea seamă de ele» (*Evrei* 13, 17). Tu ai grijă doar de treburile tale; și după ce le aranjezi bine, nu te mai preocupă alt gând. Preotul însă, dacă dincolo de viața lui nu se va îngriji și de a ta cu aceeași sârguință, se va afla cu păcătoșii în iad. Și deseori, în vreme ce pentru păcatele sale nu este pedepsit, își pierde sufletul pentru păcatele altora, pe care nu s-a îngrijit să-i îndrepteze". Înțelegem, așadar, că misiunea preotului, în calitatea sa de păstor de suflete, este de origine divină, deoarece este întemeiată de Hristos Domnul și are un caracter supranatural prin scopul său ultim, care este mântuirea păstoriților.

Iubiți credincioși ai Parohiei...,

Cu aceste gânduri despre misiunea sfântă pe care trebuie să o împlinească preotul în parohia încredințată, dar și cu emoția firească a întâlnirii cu dumneavoastră,

îmi încep astăzi slujirea, pe care doresc să o aşez sub semnul continuităţii, înnoirii şi dinamizării vieţii bisericeşti, sub toate aspectele ei: spiritual, pastoral-misionar, liturgic, cultural, editorial, social-filantropic, catehetic şi administrativ-gospodăresc. Cu ajutorul Domnului, vom lucra de acum împreună în ogorul Lui. Ne vom ruga împreună, în această preafrumoasă biserică şi pe la casele fiecăruia. Dar vom fi alături şi în ostenelile gospodăreşti, mai ales în cele ce ţin de buna rânduială a sfântului lăcaş, a cimitirului, a troiţelor ş.a. De aceea, vă rog dintru început să fiţi lângă mine, cu rugăciunile, cu sfaturile şi cu celelalte osteneli, pentru că fără sprijin nu voi putea împlini mărturisirea pe care am rostit-o la hirotonie în faţa Sfântului Altar. Am făgăduit, între altele, că în misiunea mea „nu am în vedere decât a lucra cu osârdie pentru mântuirea sufletească a turmei duhovniceşti mie încredinţată".

Slujirea preotului are în vedere, aşa cum am arătat la început, trei laturi: *învăţătorească, sfinţitoare* şi *pastorală*. Ca învăţător, mă voi strădui să împlinesc angajamentul rostit în cadrul aceluiaşi jurământ, că „voi conforma neîncetat viaţa mea cu învăţătura Sfintei Evanghelii, a Sfinţilor Apostoli şi cu toate canoanele şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi ai Bisericii Ortodoxe". În misiunea sfinţitoare şi pastorală sunt conştient că nu se poate sluji fără o neîncetată străduinţă de a avea eu însumi o viaţă cucernică, după îndemnul dat de Sf. Apostol Pavel, îndemn inclus în textul mărturisirii: „Nu voi uita niciodată cuvintele Sfântului Apostol Pavel, care cere ca preotul să fie fără prihană, bărbat al unei singure femei, veghetor, înţelept, cuviincios, iubitor de străini, destoinic să înveţe pe alţii, nebeţiv, nedeprins să bată, neagonisitor de câştig urât, ci blând, paşnic, neiubitor de argint, bine chivernisind casa lui" (*1 Timotei* 3, 2-4). Vă încredinţez pe toţi că mă voi strădui să fiu cât mai prezent în viaţa parohiei, săvârşind Sfânta Liturghie, împărtăşind cuvânt de învăţătură şi bucurându-mă sau întristându-mă împreună cu dumneavoastră la evenimentele care marchează viaţa obştii. Există multă suferinţă în lume, iar vocaţia păstorului este aceea de a aduce alinare în suflete şi de a ajuta efectiv, prin continuarea şi diversificarea programelor social-filantropice destinate categoriilor sociale defavorizate (familii sărace, copii abandonaţi, bătrâni singuri ş.a.), precum şi a celor catehetice, menite să-i apropie şi mai mult pe tineri de Biserica lui Hristos, în care aceştia pot să-şi însuşească valorile morale creştine.

Drept-măritori creştini,

Mă simt copleşit de greaua răspundere ce mi s-a încredinţat, dar şi de bucuria adâncă pe care o trăiesc din momentul hirotoniei. Dau slavă şi mulţumire lui Dumnezeu cel slăvit în Treime pentru darurile revărsate asupra mea şi mă rog Lui să-mi ajute a-mi împlini misiunea după cuviinţă. Cuvântul meu de mulţumire se îndreaptă acum către toţi cei aleşi de Dumnezeu să-mi îndrume paşii spre această sfântă slujire. Mai întâi, către părinţii mei trupeşti, care, prin jertfelnicia lor, m-au crescut şi m-au îndrumat să urmez teologia şi pe care îi rog ca şi de acum înainte

să-mi fie aproape cu rugăciunile lor. Cuvine-se ca în ceasul acesta să mulţumesc părinţilor mei duhovniceşti, care mi-au primenit sufletul, precum şi dascălilor mei cărturari din toate şcolile la care am învăţat. În chip deosebit, îmi exprim recunoştinţa faţă de Înaltpreasfinţitul (Preasfinţitul) Părinte Mitropolit (Episcop), care m-a hirotonit şi mi-a dat binecuvântarea să fiu preot în această parohie. Totodată, mulţumesc din toată inima Părintelui Protoiereu, care şi-a dat osteneala să vină aici, spre a da mărturie asupra înaltei hotărâri de a fi numit în această parohie. Mulţumesc şi celorlalţi oaspeţi, aici de faţă, pentru gestul prietenesc de a fi împreună în această binecuvântată zi.

Nu în ultimul rând, dumneavoastră, iubiţi enoriaşi, vă mulţumesc în chip aparte, pentru căldura sufletească ce mi-aţi arătat-o, şi vă încredinţez că am venit în această parohie ca să-L slujesc pe Hristos cu toată dragostea şi dăruirea, adică pe dumneavoastră, cei ce constituiţi Trupul Său tainic, Biserica, şi sunteţi odorul de mare preţ, pe care, la cea de-a doua Sa Venire, Hristos îl va cere de la mine. Cu aceste nădejdi sfinte, acum la început de drum, ne îndreptăm gândul către Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, Treimea Cea întru tot sfântă şi deofiinţă şi începătoare de viaţă, ca să ne binecuvânteze pe toţi. Amin!

AUTORII VOLUMULUI

VASILE GORDON (n. 1954)

Licențiat al Institutului Teologic Universitar din București (1981) și doctor în teologie (1998). Profesor la catedra de Omiletică și Catehetică a Facultății de Teologie „Justinian Patriarhul" din București și conducător de doctorat, pentru aceleași discipline, la Școala Doctorală a Facultății de Teologie din Cluj-Napoca. Preot din anul 1983 (în prezent, slujitor la Biserica „Sfântul Ilie - Gorgani" din București).

Cărți publicate: *Predica ocazională (Pareneza)* (teză de doctorat), Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001; *Introducere în Omiletică* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al IV-lea), Ed. Universității din București, București, 2001; *Mergând, învățați... Predici, cu un adaos de pilde din Pateric și alte istorioare ilustrative*, Ed. Universității din București, București, 2001 (ediția a doua, revizuită și completată: *Mergând, învățați... Predici pentru toate duminicile și sărbătorile de peste an*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2006); *Biserica și Școala. Analize omiletice, catehetice și pastorale*, Ed. Christiana, București, 2003; *Introducere în Catehetica Ortodoxă* (Curs pentru Teologie Pastorală, anul al III-lea), Ed. Sophia, București, 2004; *Cateheze pastorale pe înțelesul tuturor*, Ed. Sophia, București, 2012.

Alte publicații și activități: studii, articole, predici, cateheze, recenzii, prefețe, interviuri transcrise etc. (un total de peste 250 de titluri). Interviuri radio-tv (*Trinitas*, *Renașterea* - Cluj - și în spațiul laic). Participant la diferite conferințe și congrese de teologie, naționale și internaționale. Membru în comitetul de coordonare al simpozioanelor profesorilor universitari de Omiletică și Catehetică din România (în fiecare an, începând cu 2005).

ADRIAN IVAN (n. 1974)

Absolvent al Facultății de Teologie a Universității din Craiova (1999), doctor în teologie (2010) și lector la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova, titular al catedrei de Omiletică și Catehetică. A beneficiat de stagii de pregătire la Universitatea „Dante Alighieri" din Reggio Calabria, Italia, și la Universitatea „Aristotel" din Tesalonic, Grecia. A susținut cursuri universitare și

postuniversitare, conferințe în țară și în străinătate în domeniul educației religioase și al omileticii creștine.

Autor de studii și articole în volume colective și reviste de specialitate, în țară și în străinătate, precum și autorul unei lucrări de pedagogie creștină (*Metoda rugăciunii în educația creștină*, Ed. Aius, Craiova, 2011); inițiator de proiecte catehetice și omiletice la Paraclisul Mitropolitan „Madona Dudu" și la Parohia „Sf. Nicolae Ungureni" din Craiova; desfășoară activitate predicatorială la biserica parohială și la Catedrala Mitropolitană „Sf. Mare Mucenic Dimitrie" din Craiova.

Membru în comisia de capacitate preoțească în cadrul Mitropoliei Olteniei, coordonator al activității studenților la practica liturgică și predicatorială în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova, director executiv al Fundației misionar-pastorale „Sfântul Nicodim" din Craiova, Director al Departamentului de Teologie în cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova.

NICUȘOR BELDIMAN (n. 1977)

Absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din București, specializarea Teologie Pastorală (2000), master (2001), doctor în teologie (2011) și lector universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din București, disciplinele: Practică Pedagogică, Omiletică și Catehetică. Membru în colectivul de redactare a unei *Istorii a predicii* pentru toate provinciile românești. Autor de cărți, studii, articole de specialitate, predici și cateheze: *Predica în Biserica Ortodoxă Română din Muntenia în secolul al XX-lea. Analiză și evaluare*, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013, 576pp.; *Centrul pastoral-cultural Conacul Gavril Drugănescu*, în colaborare, Ed. Episcopiei Giurgiului, Giurgiu, 2013, 75pp.; „Slujirea omiletică a părintelui prof. dr. Constantin Galeriu (1918-2003). Scurtă evocare la șapte ani de la trecerea în veșnicie", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, X (2010), pp. 493-508; „Profesorul Teodor M. Popescu (1893-1973) - mărturisitor al credinței și consecvent caracter creștin", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, XI (2011); „Profilul omiletic al Părintelui Sofian Boghiu (1912-2002) - evocare la 10 ani de la trecerea în veșnicie", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, XII (2012), pp. 515-525; „Pr. prof. dr. Ene Braniște - dascăl erudit și vorbitor captivant", în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din București*, XIII (2013), pp. 421-434; „Părintele profesor dr. Nicolae D. Necula - slujitor și vorbitor de vocație", în vol. *Vocație, slujire, jertfelnicie - cinstire și recunoștință Părintelui Profesor Nicolae D. Necula, la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Ed. Basilica, 2014, pp. 454-465.

Protoiereu (din 2011), Protoieria Bolintin, Episcopia Giurgiului. Director al Centrului Pastoral-Cultural „Gavril Drugănescu", Episcopia Giurgiului. Secretar al Departamentului de Teologie Sistematică, Practică și Artă Sacră, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" a Universității din București.

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI
Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162, București
Telefon: 021.335.21.29; 021.335.21.28; Fax: 021.335.19.00
e-mail: magazin@editurapatriarhiei.ro, tipografia@patriarhia.ro
www.editurapatriarhiei.ro